

Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok,
1.

MAGYAR RENDVÉDELEM-TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

1

MAGYAR CSENDŐRSÉG-TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

PARÁDI JÓZSEF
et al. (szerk)

Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok,
1.

MAGYAR RENDVÉDELEM-TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

1

MAGYAR CSENDŐRSÉG-TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

PARÁDI JÓZSEF
et al. (szerk)

PARÁDI József et al. (szerk.):

Magyar csendőrség-történeti tanulmányok

Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok
1

sorozatszerkesztő
PARÁDI József

Sorozatgondozó
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
Budapest,
HU-ISSN 2415-9875

PARÁDI József et al. (szerk.):

Magyar csendőrség-történeti tanulmányok

Budapest
2015

Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség
és
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

HU-ISBN 978 963 89 8288 9

Magyar csendőrség-történeti tanulmányok

© Szerzők 2015
© Szerkesztők 2015

TARTALOMJEGYZÉK

A tanulmányok szerzői 15
TÓTH Gergely : Ajánlás 21
PARÁDI József : Előszó 23
KŐRÖSSY Zoltán : Bevezető 33

ARTNER Ramona
Egy közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Buda-Pestig 35

ARTNER Ramona — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor
A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai 45

CSAPÓ Csaba
A csendőrség és a városok 1881-1914 67

ERNYES Mihály
Pandúrság helyett csendőrség Baranyában 79

FORRÓ János
A polgári magyar állam központosított közbiztonsági őrtestületének közrendvédelmi szolgálata 89

HEGEDŰS Ernő
A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei 99

KAISER Ferenc
A csendőr őrs mindennapi élete 115

OLASZ Lajos
A légi csendőrség Magyarországon 137

PARÁDI József
A csendőrség magyarországi története 161

PARÁDI József
Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége 201

SZAKÁLY Sándor
Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége 237

SZAKÁLY Sándor
Akik a Magyar Királyi Csendőrséget — 1938 és 1945 között — vezették 243

VEDÓ Attila
A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenységének szabályozása a dualizmus idején 267

ZEIDLER Sándor
A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei 287

ZÉTÉNYI Zsolt
A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök jogállása 1945 előtt és után 297

A tanulmányok hivatkozásaiban található jelölések oldásai 329
Recenziók 331
Recensionen 337
Abstracts 343
A borítóhoz. PARÁDI József : Elpusztított emlékhelyek 349

A *„Magyar csendőrség-történeti tanulmányok”* című gyűjteményes kötet a Magyar Királyi Csendőrség méltánytalan megszűntetésének 70. évfordulója alkalmából készült, ugyanezen alkalomból a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség *Csendőr Emlékérem* kitüntetést is alapított.

Csendőr Emlékérem
alapító okirata
1. §
A Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség 2014. II. 14-én

„Csendőr Emlékérem”

kitüntetést alapít
a Magyar Királyi Csendőrség
1945. évi méltánytalan megszűntetése és üldöztetése kezdetének
— 2015-ben 70 éves — évfordulója alkalmából.

2. §

A Csendőr Emlékérem kitüntetés a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak és közvetlen családtagjaiknak (feleség, gyermek, unoka) adományozható, valamint azoknak az erkölcsileg feddhetetlen és a Magyar Királyi Csendőrség szellemiségével harmonizáló életmódot folytató természetes személyeknek, akik:

- jelentősen hozzájárultak a Magyar Királyi Csendőrség történetének objektív történelemszemléleten nyugvó, politikai prekoncepcióktól mentes feltárásához, vagy;
- a közéletben kifejtett aktivitásukkal, illetve társadalmi munkájukkal elősegítették a Magyar Királyi Csendőrség történetének művelését, a feltárt eredmények közkinccsé tételét, illetve azok népszerűsítését, vagy;
- rendszeres adománnyal támogatták a Magyar Királyi Csendőrség történetének gondozását, vagy;
- tárgyi és írott emlékek adományozásával, illetve felkutatásával hozzájárultak a Magyar Királyi Csendőrség történetének gyarapításához.

3. §

A Csendőr Emlékérem posztumusz is adományozható.

4. §

Az alapító szervezet a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség mindenkori központi vezetője élethosszig tulajdonosa a Csendőr Emlékéremnek.

5. §

A Csendőr Emlékérem adományozása az adományozást igazoló kártyával jár.

6. §

A Csendőr Emlékérem leírása és viselése:

A Csendőr Emlékérem kerek alakú, 37 mm átmérőjű kicsinyített mása a Magyar Királyi Csendőrség által rendszeresített csendőr járőr jelvénynek, amely a

csendőrség munkájának egyik fő szimbóluma volt. Öntési technikával készült, arany színű (sárga rezezéssel készített) középső vörös mezője műgyanta színezéssel. Az érem hátsó oldalán — a peremen belül, köralakban — MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG – MKCSBK felirat, alul 1881 - 1945 - 2015 évszámok, középen pedig vízszintesen, három sorban a Magyar Királyi Csendőrség mottója nagybetűkkel: HÍVEN, BECSÜLETTEL, VITÉZÜL.

A kitüntetés szalagja egyezik az 1956-os mártírok emlékére készült érem szalagjával: 40 mm széles két szélén 3 mm széles sávokból álló piros-fehér-zöld csíkkal szegélyezett fekete szalag a gyász és a hazaszeretet kifejezésére.

A kitüntetés viselési helye eredeti formában — háromszög alakban hajtogatott szalagon függve — a zakó, zubbony, vagy blézer baloldalán mellmagasságban. Egyenruhán egyszerűbb alkalmakkor a kitüntetés szalagja a szalagsávon viselendő. A viselés sorrendje az állami kitüntetések után.

7. §

A kitüntetett a Csendőr Emlékérmet át nem ruházhatja, az halálával az örökösök tulajdonába kerül. A Csendőr Emlékérmet eredeti formában csak a kitüntetettek viselhetik.

8. §

A kitüntetés viselésére érdemtelenné válóktól a kitüntetést az alapító visszavonhatja.

Kensington, MD, USA.

vitéz KŐRÖSSY Zoltán
központi vezető

Csendőr Emlékérem

A Csendőr Emlékérem
előlapja

A Csendőr Emlékérem
hátlapja

Csendőr Emlékérem

adományozását igazoló kártya

A kártya előlapja

A kártya hátlapja

In memoriam a Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya azon tagjainak,
akik a rend védelme során hősi halált haltak.

„Homo non sibi soli natus, sed patriae.
Az ember nem önmaga számára él, hanem a haza számára is.
/Cicero/

A TANULMÁNYOK SZERZŐI

ARTNER Ramona

- Főskolai adjunktus

Kutatási területe : a német rendvédelmi szaknyelv és a polgári magyar állam közbiztonságtörténete.

Tudománymetriai adatok:
Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**na**
- könyvrészek	**na**
- tanulmányok	**8**
- egyéb közlemények	**3**
- független idézetek	**3**
- Hirsch-index	**1**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja.

Dr. CSAPÓ Csaba

- A történelemtudomány kandidátusa
- Egyetemi docens

Kutatási területe : a polgári magyar állam közigazgatástörténete

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**2**
- könyvrészek	**13**
- tanulmányok	**15**
- egyéb közlemények	**2**
- független idézetek	**24**
- Hirsch-index	**2**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja.

Dr. ERNYES Mihály

- Az állam- és jogtudomány egyetemi doktora

Kutatási területe : a XIX-XX. századi magyar rendőrségek története.

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**13**
- könyvrészek	**5**
- tanulmányok	**37**
- egyéb közlemények	**300**
- független idézetek	**110**
- Hirsch-index	**6**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja.

FORRÓ János

Kutatási területe : Fejér vármegye XIX-XX. századi rendvédelem-története

Tudománymetriai adatok:
Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**na**
- könyvrészek	**na**
- tanulmányok	**na**
- egyéb közlemények	**na**
- független idézetek	**na**
- Hirsch-index	**na**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja.

Dr. HEGEDŰS Ernő

- A hadtudomány Ph.D. doktora

Kutatási területe : a magyar Szent Korona őrzésének története, a légideszant és a repüléstechnikai eszközök rendvédelmi alkalmazásának története.

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**3**
- könyvrészek	**2**
- tanulmányok	**58**
- egyéb közlemények	**na**
- független idézetek	**24**
- Hirsch-index	**3**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja.

Dr. KAISER Ferenc

- történelemtudomány Ph.D. doktora
- Egyetemi docens

Kutatási területe : a két világháború közötti Magyar Királyi Csendőrség története.

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**2**
- könyvrészek	**5**
- tanulmányok	**22**
- egyéb közlemények	**4**
- független idézetek	**na**
- Hirsch-index	**na**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja.

Dr. OLASZ Lajos

- történelemtudomány Ph.D. doktora
- Egyetemi adjunktus

Kutatási területe : a két világháború közötti időszak és a II. világháború hadtörténete.

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**1**
- könyvrészek	**13**
- tanulmányok	**8**
- egyéb közlemények	**14**
- független idézetek	**50**
- Hirsch-index	**3**

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Magyar Repüléstörténeti Társaság tagja.

Dr. PARÁDI József

- bölcsészdoktor, a hadtudomány kandidátusa
- főiskolai tanár, az ELTE-ÁJK MÁJT külső munkatársa, a Hadtudományi Doktori Iskola témavezető oktatója

Kutatási területe : a magyar rendvédelem története 1867-1945.

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**22**
- könyvrészek	**19**
- tanulmányok	**77**
- egyéb közlemények	**13**
- független idézetek	**599**
- Hirsch-index	**20**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke. A *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1216-6774 és a *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1785-3257 periodikák főszerkesztője és *„A magyar rendvédelem-történet öröksége”* HU-ISSN 2062-8447, *„A magyar rendvédelem-történet hagyatéka”* HU-ISSN 2064-4728, valamint a *„Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában”* HU-ISSN 2064-5333 könyvsorozatok főszerkesztője.

Dr. SZAKÁLY Sándor

- az MTA doktora
- egyetemi tanár

<u>Kutatási területe</u> : a XIX-XX. századi magyar had- és sport-történet.

<u>Tudománymetriai adatok</u>:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**20**
- könyvrészek	**54**
- tanulmányok	**74**
- egyéb közlemények	**47**
- független idézetek	**493**
- Hirsch-index	**12**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

Tagja a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának, az Eszterházy Károly Főiskola Intézményi Doktori Tanácsának, a Nemzeti Kegyeleti Bizottságnak.

Választmányi Tagja a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaságnak.

Elnökségi tagja a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaságnak.

Alelnöke a Magyar Olimpiai Akadémiai Tanácsnak, a Magyar Történelmi Társulatnak.

Vezetője a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalmi és Ismeretterjesztő Kollégiumának.

Elnöke a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Tudományos Tanácsának, az Osztrák-Magyar Tudományos és Oktatási Kooperációs Akció Alapítvány kuratóriumának, a Honvédelmi Minisztérium Oktatási és Tudományos Tanácsának, a Márai Sándor Kulturális Közalapítvány kuratóriumának, a Honvéd Hagyományőrző Egyesületnek.

Szerkesztőbizottsági tagja a *Történelmi Szemlének,* a *Honvédségi Szemlének,* a *Magyar Naplónak*, a *Bécsi Naplónak,* a *Hadtörténelmi Közleményeknek* és a *Rubiconnak.*

VEDÓ Attila

- a Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza

<u>Kutatási területe</u> : a magyar állam határjelei és a Magyar Királyi Csendőrség története.

<u>Tudománymetriai adatok</u>:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**1**
- könyvrészek	**1**
- tanulmányok	**6**
- egyéb közlemények	**1**
- független idézetek	**na**
- Hirsch-index	**na**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja.

ZEIDLER Sándor

- Az állam- és jogtudomány egyetemi doktora

Kutatási területe : az archontológia, fallerisztika, heraldika, insigniológia, vexillológia, numizmatika, ikonográfia történeti segédtudományoknak a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre alkalmazott változata.

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**1**
- könyvrészek	**1**
- tanulmányok	**6**
- egyéb közlemények	**1**
- független idézetek	**na**
- Hirsch-index	**na**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökségi tagja.

Dr. ZÉTÉNYI Zsolt

- Az állam- és jogtudomány egyetemi doktora

Kutatási területe : a Magyar Királyi Csendőrség története

Tudománymetriai adatok:

Szerzőségével készült tudományos alkotások

- könyvek	**na**
- könyvrészek	**na**
- tanulmányok	**na**
- egyéb közlemények	**na**
- független idézetek	**na**
- Hirsch-index	**na**

A magyar rendvédelem-történetért elismerései

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. BAJCSY-ZSILINSZKY Társaság főtitkára, Nemzeti Jogvédő Alapítvány kuratóriumának Elnöke, Magyar Konzervatív Alapítvány kuratóriumának elnöke. 1990-1994 országgyűlési képviselő.

Jelmagyarázat:

na = nincs adat

A tudománymetriai adatok a Magyar Tudományos Akadémia által szerkesztett Magyar Tudományos Művek Tárában 2015. I. 12-ig rögzítetteknek, illetve annak hiányában — amennyiben az alkotó az adatokat nyilvántartja — a szerzők által közöltnek felelnek meg.

Piktogram	A rendvédelem-történeti elismerések
	Rendvédelem-történetért Díj
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemérem

A szerzői ismertetőben szereplő adatok — a rendvédelem-történeti kitűntetések, tudományos közéleti tisztségek, valamint tagságok, továbbá a tudományos- és oktatói fokozatok, illetve kutatási területek kivételével — a Magyar Tudományos Művek Tára című honlapról származik, melyet a Magyar Tudományos Akadémia gondoz. A Magyar Tudományos Művek Tára című honlap a magyar tudományos publikációk és citációik bibliográfiai adatait tartalmazza. E honlapon feltűntetett alapinformációkat azonban a szerzők viszik fel, ezen adatok alapján kerülnek kialakításra az alkotók tudománymetriai táblázatai, melynek adatait hasznosítottuk a szerzők ismertetésénél. A szerzők által a honlapra felvitt adatok gyűjtése azonban hosszadalmas és aprólékos munka, amelyet általában nem sikerül mindenre kiterjedő alapossággal elvégezniük az érintetteknek. Az idősebb korosztály ezt a teendőt általában már nem végzi el. A tudományos tevékenységet is folytató intézmények külön csoportokat hoztak létre, amelyek az intézmények munkatársai tudományos publikációit és azok citációit kísérik figyelemmel, továbbá viszik fel a Magyar Tudományos Művek Tárába. A nyugállományú személyek azonban ebből a körből általában kimaradnak.

AJÁNLÁS

Örömmel teszek eleget az Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség megtisztelő felkérésének, hogy e kötethez ajánlást írjak.

A Magyar Királyi Csendőrség emléke megköveteli, hogy több jelen gyűjteményes kötethez hasonló tartalmú és színvonalú, hiánypótló, felvilágosító és a kommunista hazugságokat ellensúlyozó, igazságokat tartalmazó mű jelenjen meg, mivel a testületnek 1945 után a világon szinte egyedülálló rágalomhadjáratban és üldöztetésben volt része.

A méltánytalan rágalomhadjárat elsődleges oka az volt, hogy a Magyar Királyi Csendőrség kiválóan képzett személyi állománya megingathatatlan volt nemzeti és keresztény felfogásában, így szóba sem jöhetett az, hogy a kommunista hatalomnak behódoljon, ezáltal a diktatúrának végső soron útjában volt, mint a megsemmisítésre ítélt, háború előtti értékrend egyik szimbóluma.

A sors megadta nekem azt, hogy még személyesen találkozhattam az emigrációs csendőrség utolsó képviselőivel, nevezetesen vitéz KISS Gáborral, vitéz baranchi TAMÁSKA Endrével, MOLNÁR Istvánnal, dr. ANDRÉ Lászlóval, DÖME Károllyal, vitéz VICZIÁN Bélával, SZABÓ Gyulával, dr. HONOS Ervinnel, vitéz KEMES Lászlóval, illetve néhány csendőr leszármazottal is. Az ővelük folytatott többórás beszélgetések tovább erősítették bennem azt a tudatot, hogy egy rendkívüli szellemiségű, példamutatóan hazafias rendvédelmi testületről van szó, amely személyi állományának a tagjai sosem adták fel elveiket, bármilyen megpróbáltatásnak is voltak kitéve akár a Hazában, akár az emigrációban.

A Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség szervezésében zajlott hagyományos floridai csendőrnapok, vagy a Magyar Csendőrök Családi Közössége legendássá vált clevelandi csendőr-ebédjei, melyeknek szintén az utolsó alkalmain volt szerencsém részt venni, szintén maradandó élményt jelentettek számomra.

Ezek a rendezvények ugyanakkor nyilvánvalóvá tették azt, hogy a 2000-es évek választóvonalat is jelentenek, hiszen eredeti magyar királyi csendőrt életkoruknál fogva már alig találunk, ugyanakkor hála Istennek van, aki átvegye a stafétabotot és ápolja és megőrizze a testület emlékét, mind Magyarországon, mind külföldön.

Ezen erőfeszítések sorába illeszkedik remekül e kötet, mely reményeink szerint tovább segíthet a hazugságok és rágalmak helyretételében és egy alapvető szemléletváltás kiteljesítésében. A tanulmányok szerzői a téma legkiválóbb ismerői.

Köszönöm nekik írásaikat és kutatásaikat, a kiadónak pedig azt, hogy vállalkozott a megjelentetésre, mely újabb állomás ebben a még ma is gyakran szélmalomharcnak tűnő nemes munkában.

2015. II. 14.

Dr. TÓTH Gergely
tiszteletbeli csendőr
a Hadak Útján főszerkesztője

ELŐSZÓ

Tisztelt Olvasó!
E gyűjteményes kötet tanulmányai első ízben a *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* HU-ISSN 1216-6774 periodika hasábjain jelentek meg. A periodika publikációi közül válogatták össze a kötet szerkesztői a közölt alkotásokat. Gzadag anyagból nyílt lehetőség válogatásra.

A *Rendvédelem-történeti Füzetek* periodika kiadója a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. E társadalmi szervezet magyar nyelvterületen az egyetlen intézmény, amely a magyar rendvédelem-történet tudományos igényű művelését és a feltárt eredmények közkinccsé tételét hivatásának tekinti. Ennek érdekében két periodikát tart fenn és könyvsorozatokat is publikál, továbbá több tudományos konferenciasorozatot szervez.

A *Rendvédelem-történeti Füzetek* periodikában a magyar rendvédelem-történet témakörébe tartozó és a tudományos közlés igényeivel harmonizáló tanulmányok jelennek meg. A periodika első száma 1991-ben került kiadásra. A magyar nemzeti könyvtár — amely Országos Széchényi Könyvtár elnevezéssel működik és a világ legnagyobb hungarológiai gyűjteményével rendelkezik — a periodika digitalizált számait 2012-től megjelenteti az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK), Elektronikus Dokumentum Központja (EDK), Elektronikus Periodika Adatbázis és Archívumának (EPA) honlapján:

http.//www.epa.oszk.hu

Emellett a periodika számai megtalálhatók a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság honlapján is:

http://www.szbmrtt.atw.hu

A számok hagyományos papír alapon is megjelennek, amelyek megtalálhatók a hungarológiai gyűjtőkörű Országos Széchényi Könyvtárban is.

A *Rendvédelem-történeti Füzetek*-ben a magyar rendvédelem-történet kutatási eredményeit publikáló 1991 és 2013 között megjelent első 34 számban 111 szerző 409 tanulmányt jelentetett meg. A 111 szerző közül 39 fő összesen 81 csendőrség-történeti témájú tanulmányt tett közzé, azaz a periodikában publikált tanulmányok 19,80 %-át. A csendőrség-történeti témájú feltárásokat végzők ugyanis nem csupán testület-történeti kutatásokat valósítanak meg. Általában egy-egy időszakot, vagy rendvédelem-történeti témakört komplexen művelnek, ebből fakadóan pedig valamennyi érintett szakterületen létrehozott kutatási eredményeiket közzé teszik.

A szerzők és a szerkesztők egyaránt fontosnak tartják, hogy a Magyar Királyi Csendőrség 65 éves fennállása történetének a vizsgálata ne a korabeli magyar rendvédelem egészétől elszakítva valósuljon meg. A Magyar Királyi Csendőrség ugyanis nem politikai rendőrség típusú szervezet volt, hanem a vidék rendvédelme

alkotta a hivatását, alapfeladatát a köztörvényes bűncselekmények megelőzése és felderítése képezte. Sem a korabeli magyar rendvédelmet nem lehet a csendőrség ismerete nélkül, sem pedig a csendőrséget nem lehet a korabeli magyar rendvédelem megismerése nélkül megérteni. A Magyar Királyi Csendőrség ugyanis — a városok kivételével, ahol a rendőrségek működtek — a magyar Szent Korona alá tartozó területeken a rend fenntartására hivatott szervezet volt.

A *Rendvédelem-történeti Füzetek*-ben a magyar rendvédelem-történeti publikációk terén a Magyar Királyi Csendőrség mintegy 1/5-ös (19,80 %-os) aránya — a folyamatos hisztériakeltés és a 40 éves pártállami hazugság időszakát is figyelembe véve — dicséretes. Az emberekben ugyanis él annak a vágya, hogy ideológiai befolyástól, doktréner szemlélettől mentesen megismerhessék nemzetük teljes és valós, torzításmentes történetét. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagjai — akik közül számosan a magyarországi kutatóintézetek és közgyűjtemények munkatársai, felsőoktatási intézmények oktatói, valamint közigazgatási szervezetek tisztviselői, továbbá rendvédelmi testületek, illetve a magyar haderő tisztjei közül kerülnek ki — szellemi alkotómunkájukkal ezt kívánják elősegíteni.

A magyar történelem rendvédelmi részének a feltárása teljes egészében önerőből valósul meg, a tagok tudományos alkotó tevékenységüket társadalmi munkában végzik. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság sehonnan sem kap financiális támogatást. Olyan támogatás elnyerésére pedig nem törekszünk, amely az objektív történelemszemléletünk feladására késztetne bennünket. Álláspontunk szerint, mint ahogyan a haza egyetlen centimétere sem lehet alku tárgya, ugyanúgy a nemzeti történelmünk egyetlen pillanata sem lehet eladó. Szabadon akarjuk megismerni és megismertetni nemzetünk valós történetét, függetlenül a különböző doktréner felfogásoktól. A négy évtizedes pártállami időszakban átélt szabadság hiánya megtanított bennünket arra, hogy a szabadságunk a legnagyobb kincsünk, ami nem eladó. Ebben a szellemben műveljük nemzetünk rendvédelem-történetét, annak részeként pedig a Magyar Királyi Csendőrség történetét. A történelmet nem a különböző érdekcsoportok igényei szerint átírható propagandaeszköznek, hanem egzakt tudománynak tekintjük.

A *Rendvédelem-történeti Füzetek*-ben publikált tanulmányokkal szemben azonban csupán az egyik elvárás a prekoncepció mentesség. További fontos szempont a tudományos igényesség. A csendőrség-történeti témájú tanulmányokat publikáló 39 fő közül 21 fő — a szerzők 53,84 %-a — tudományos fokozattal rendelkezik. Az általuk publikáltak alapjait tudományos fokozatszerzés során eredményesen megvédték. Ők publikálták a csendőrség-történeti tartalmú tanulmányok 62,96 %-át, összesen 51 tanulmányt. Azonban a fennmaradó 30 tanulmánynak a szellemi színvonala sem marad el a tudományos fokozattal rendelkező szerzők által létrehozott alkotásoktól.

A magyar rendvédelem története iránti vonzalom jellemzi a *Rendvédelem-történeti Füzetek*-et kiadó Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagságát, a periodika szerkesztőségét és a szerzőket egyaránt.

A témakör szeretete független a magyarországi politikai eseményektől. A Magyar Királyi Csendőrség történetével foglalkozó tanulmányok döntő többsége akkor keletkezett, amikor a magyar politikai pártok körében még nem merült fel a csendőrség reorganizálásának gondolata. A csendőrség visszaállításának a témakörében mi nem is nyilvánítottunk véleményt, mivel úgy gondoljuk, hogy az már napjaink aktuális politikai témái közé tartozik.

A Magyar Királyi Csendőrség történetével való foglalkozás nem csupán jelen van a *Rendvédelem-történeti Füzetek*-ben, hanem folyamatosan jelen van. Ez azt jelenti, hogy a kutatók folyamatosan gondozzák a testület történetét. A periodika 34 publikált száma közül két számban megjelentetett tanulmányok tartalma teljes egészében csendőrség-történeti:

- *A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*

VII.évf. (1997) 8.sz.

- *Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.*

XXI.évf. (2011) 24.sz.

E két számban jelent meg a periodikában publikált 81 csendőrség-történeti tanulmány közül 31 alkotás. A fennmaradó 50 műből pedig szinte valamennyi évfolyamba jutott.

Sajnálatos, hogy a csendőrség-történeti témakörben publikáló 39 szerző közül heten meghaltak. Tény, hogy a szerzők jelentős része nem tartozik a legfiatalabb korosztályhoz. Figyelembe kell venni azonban, hogy egy vagy két diploma megszerzése nyomán kerülnek a kutatók tudományos fokozatszerző helyzetbe. Általában pedig a tudományos fokozatszerző eljárások során, illetve azt közvetlenül megelőzően vagy követően képesek magukat olyan helyzetbe hozni, hogy önálló kutatási eredményeket publikálhassanak. Ehhez pedig idő kell. Ezt támasztják alá a csendőrség-történeti témakörben publikáló szerzők számára a rendvédelem-történet műveléséért és a művelés támogatásáért adományozott elismerések is. A 39 fő szerző 29 Rendvédelem-történetért Érdemérem, 22 Rendvédelem-történetért Érdemkereszt önzetlen támogató, 18 Rendvédelem-történetért Érdemkereszt kimagasló művelő, 12 Rendvédelem-történetért Érdemrend önzetlen támogató, 4 Rendvédelem-történetért Érdemrend kimagasló művelő, 10 Rendvédelem-történetért Díj és 2 Dísztőr, összesen 97 elismerésben részesült. A rendvédelem-történetért elismerési rendszer pedig úgy épül fel, hogy egy elismerésben egy fő egyszer részesülhet, és az alacsonyabb elismeréseknek általában meg kell előzniük a magasabb kitüntetéseket. Egyes elismerések pedig tudományos fokozatszinthez, illetve azokkal egyenértékű tudományos munkásság létrehozásához kötöttek. A csendőrség-történeti témájú tanulmányokat publikáló szerzők tehát nem csupán a csendőrség-történeti alkotásaikért részesültek rendvédelem-történetért elismerésben. Általában olyan munkásságokat ismert el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, amelyeket nemzeti rendvédelem-történetünk feltárása terén hoztak létre és annak részeként került sor a Magyar Királyi Csendőrség történetével kapcsolatos kutatómunkára is. 2014-ig összesen kétszáz fő részesült 415 rend-

védelem-történeti elismerés valamely formájában. Közülük került ki az a 31 fő, akiknek a munkássága részét képezi a Magyar Királyi Csendőrséggel való foglalkozás is. Ők részesültek a rendvédelem-történetért elismerések 23,37%-ában.

A *Rendvédelem-történeti Füzetek*-ben publikált tanulmányok jelentős részének, így a csendőrség-történeti témájú alkotásoknak is van konferencia előzménye. A *Rendvédelem-történeti Füzetek*-ben publikált tanulmányok azonban nem konferencia absztraktok. A konferencia-előzménnyel rendelkező tanulmányokkal szemben támasztott publikálási feltételek teljes egészében megegyeznek az ilyen előzményekkel nem rendelkező alkotásokkal szemben támasztott közlési feltételekkel. A konferencia absztraktokat — az előadó publikációinak és azokra hivatkozó műveknek számszerű feltüntetésével, valamint a szerző tudományos és oktatói fokozatainak a társaságában, a tudományos közéletben betöltött tisztségeinek a feltüntetésével, illetve a kutatási területének a jelölésével — a *Rendvédelem-történeti Hírlevél* (*Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1785-3257 periodi-kában közöljük. E periodika célja ugyanis az, hogy a magyar rendvédelem-történet művelésével kapcsolatos operatív eseményekről nyújtson tájékoztatást (például: tudományos- vagy oktatói fokozatvédés, könyvbemutató, rendezvény-ismertető stb.).

A *Rendvédelem-történeti Füzetek* hasábjain közölt csendőrség-történeti témájú alkotások ugyan a Magyar Királyi Csendőrséggel foglalkoznak, azonban nem fűzhetők fel egy központi gondolatsorra. Ezek az alkotások ugyanis nem projektek eredményeként jöttek létre, mivel nincsenek a témakörben finanszírozott projektek. Ezért a publikációk a kutatók érdeklődési körét tükrözik.

Összességében a magyar nemzet rendvédelem-történetét — annak részeként a Magyar Királyi Csendőrség történetét — a harmadik évezred elején a társadalom téma iránt érdeklődő tagjai által létrehozott tudományos társaság tagsága műveli társadalmi munkában. A csendőrség-történeti kutatásokat közlő *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1216-6774, periodikát kiadó társadalmi szervezetnek a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaságnak — mint a nemzeti rendvédelmünk történetét komplex módon gondozó egyetlen tudományos szervezetnek — az a véleménye, hogy nemzeti rendvédelem-történetünk gondozásának témakörében megvalósuló állami magatartás átfogó és hathatós változtatásokat igényel. Nem arra van szükség csupán, hogy egyes rendvédelmi testületek története az őket jogosan megillető helyre juthasson nemzeti rendvédelem-történetünk művelésében. Álláspontunk szerint a nemzeti rendvédelem-történetünk gondozásának a helyzetét kell újjászervezni. A magyar rendvédelem-történet művelésére hivatott állami struktúrában ugyanis olyan anomáliák találhatók, amelyek a rendszer újjászervezését igénylik.

A rendszerváltás után több mint negyed évszázaddal már nem lehet a szakterület állami szféra általi elhanyagoltságát a pártállami időszakra fogni.

1. *Hiányoljk*, hogy a magyar rendvédelmi testületek vezetői kinevezésének szempontjai között nem szerepel a nemzeti rendvédelem-történeti tapasztalatok ismerete, illetve e tapasztalatok hasznosítására törekvés a pályázók, vagy a felkért jelöltek cselekvési programjában, mivel álláspontunk szerint a nemzeti szervezetek — szerintünk valamennyi rendvédelmi testület nemzeti szervezet — vezetése nem nélkülözheti a szakterület művelésének nemzeti tapasztalatait.

2. *Nehezményezzük*, hogy a rendszerváltás után több mint két évtizeddel a magyar állam még mindig olyan szervezeteket tart fenn, amelyek alkalmatlanok a nemzeti rendvédelmünk történetének gondozására, mivel ezeket a szervezeteket azzal a céllal állították fel a pártállam időszakában, hogy a regnáló rendvédelmi szervezetek tevékenységét dokumentálják, és ne legyenek alkalmasak az 1945 előtti szervezetek történetének a feltárására és közkinccsé tételére.

3. *Helytelenítjük* a nemzeti rendvédelmünk történetének a gondozására hivatott szervezetek széttagoltságát, mivel ily módon az a csekély összeg is szétforgácsolódik, ami egyáltalán rendelkezésre áll.

4. *Méltánytalannak* tartjuk, hogy a viharos magyar történelem során megvalósult diktatúrák elnyomó tevékenységét vizsgáló „Terror-Háza" intézet és múzeum nagyságrendekkel nagyobb állami támogatásban részesül, mint a nemzeti rendvédelem-történetünk gondozására hivatott — egyébként a hivatásuk betöltésére alkalmatlan — szervezetek. Nem a „Terror-Háza" számára nyújtott támogatást sokalljuk, hanem a nemzeti rendvédelem-történetünk gondozására hivatott intézmények számára biztosított költségvetést keveseljük.

5. *Kifogásoljuk*, hogy a magyar rendvédelem történetének a feltárására hivatott szervezetek személyi állománya nélkülözi a szakterület kutatóit, a témakörben tudományos fokozatot szerzők tevékenységüket társadalmi munkában végzik, míg az állam által finanszírozott szervezetek fizetett állásait olyan személyek töltik be — néhány ritka kivételtől eltekintve —, akik a rájuk bízott szakterület történetét nem kutatják.

6. *Elítéljük* azon állapotot, hogy még ezen — a nemzeti rendvédelem-történetünk művelésére alkalmatlan — szervezeteket is általában a rendvédelmi testületek szóvivőinek alárendeltségébe helyezték, akik számára egyébként már főosztályokat és igazgatóságokat hoztak létre, hogy a munkájukat minél eredményesebben vé-gezhessék. Ily módon az illetékesek olyan helyzetet alakítottak ki, amelyben a nemzeti rendvédelem-történet művelésére hivatott szervezetek a propaganda esz-közeivé silányulnak, ahelyett, hogy a magyar rendvédelem történetének a művelését és a feltárt eredmények közkinccsé tételét végeznék.

7. *Felháboríatónak tartjuk*, hogy a magyar rendvédelmi szakemberképzésből száműzték a nemzeti rendvédelem-történetünk tapasztalatait interpretáló tantárgyakat, illetve azokat látszatstúdiumokkkal igyekeztek pótolni. Ezáltal a pártállami időszaknál is kedvezőtlenebb helyzet állt elő, mivel a rendszerváltás előtt legalább a proletárdiktatúrák rendvédelmének története mentesült a hivatástörténeti tantárgyakat sújtó száműzetés alól.

8. *Szégyenkezünk* amiatt, hogy a magyar állam nem rendelkezik olyan sajtóorgánummal, amely a nemzeti rendvédelem-történetünket a sajtóban és más kiadványokban célba vett permanens támadásokra méltó választ adhatna. Fájó szívvel tapasztaljuk, hogy a nemzeti rendvédelmünket besározó kiadványok — szilárd financiális alapokkal a hátuk mögött — rombolják nemzeti múltunk ezen szeletének tekintélyét. Ugyanakkor pedig a magyar rendvédelem-történetet objektív történelemszemlélettel bemutató tudományos alkotásokat tartalmazó folyóirat publikálása a jóindulatú adományozók változó anyagi helyzetétől függ.

25 év alatt nem tudták megoldani a magyar rendvédelmi szakemberképzésért felelősek, hogy a rendvédelmi oktatásban a nemzeti rendvédelem-történetet interpretáló tárgyak és azokat gondozó tanszékek helyet kapjanak. Vajon hány évtizedig fognak még idő és pénzhiányra hivatkozni? Vajon mi lehet a döntéshozóknak a legfontosabb szempont, ha mellőzhetőnek tartják a szakterület nemzeti tapasztalatait közvetítő tantárgyakat?

A magyar nemzeti rendvédelem-történet művelésének és az elért eredmények közkinccsé tételének — köztük a Magyar Királyi Csendőrségre vonatkozó prekoncepciómentes információk interpretálásának — nem csupán a történelmi igazság feltárása és a feltárt eredményekhez való hozzáférés biztosítása terén van jelentősége. A magyar nemzeti rendvédelem történetének gondozása, vagy annak elhanyagolása óhatatlanul kihat a jövőnkre is. Nevezetesen a magyar rendvédelmi szakmai múlt művelésének a mellőzése teremti meg annak a lehetőségét, hogy a nemzeti hagyományokat alkalmazó fejlesztések helyett idegen, globalizáló megoldásokat alkalmazzanak a magyar rendvédelem fejlesztésekor. A magyar nemzeti múlt rendvédelmi szelete kellő állami gondozásának a hiánya tehát nem csupán azoknak kedvez, akik az események, folyamatok félremagyarázásával politikai prekoncepciójuk alátámasztási terepének tekintik nemzeti történelmünket. A magyar nemzeti rendvédelem terén a nemzeti jelleg sorvasztásának is biztos módszere a rendvédelem-történet mostohagyermekként kezelése.

Sajátos jelenségnek tartjuk, hogy a polgári magyar állam rendvédelmi hagyományait lebecsülő és azok művelését elhanyagoló lobby-csoport — a rendszerváltás után 1/4-ed évszázad elteltével — még mindig oly erős, hogy akaratát érvényesíteni képes a magát nemzetinek meghatározó, 2/3-os többséggel rendelkező kormányzat alatt is.

Vajon hová vezet az a helyzet, ahol az országot — a lakosság többsége által megválasztott — legitim kormány a nemzeti érdekek mentén a hagyományok tiszteletben tartásával irányítja, ugyanakkor pedig a rendvédelem terén a magyar nemzeti hagyományok gondozásának és azok alkalmazásának hiánya érvényesül?

Meddig folytatható még — a szakmai képzés hagyományaiból a nemzeti rendvédelem-történet kizárásával, vagy bagatelizálásával — a magyar rendvédelmi szakembergárdának a tudatlanság, illetve alultájékoztatás állapotában való tartása a hivatása nemzeti történetét illetően?

Egy szűk lobby-csoportot leszámítva kinek az érdekében állhat, hogy a magyar rendvédelmi szférára az önálló „rendészettudomány" hazug terminológiáját erőltessék? A rendészet ugyanis a jogtudomány integráns része, amely a jogágiság kifejlődésével jött létre. Ennek a kitágítása például a kriminálszociológiára, a kriminálpedagógiára, vagy a kriminálpszichológiára abszurditás, nem is beszélve a rendvédelem érdekében művelt természettudományi ágak egy tudományba az úgynevezett „rendészettudomány"-ba gyömöszölésének irrealitásáról. Az ilyen kiterjesztett tartalmú rendészet ugyanis szeretne rátelepülni olyan tudományterületekre, amelyeket más tudományágak már művelnek. E tudományágak pedig egymástól merőben eltérő metodikát alkalmaznak. Önálló tudományterület és annak egyedi — máshol nem alkalmazható — metodikájának a hiányában pedig a kitágított értelmezésű rendészet nem tekinthető önálló tudománynak, legfeljebb áltudománynak.

Miképp lehetséges, hogy a magyar rendvédelem a saját történelmének a művelésére nem képes áldozni, ugyanakkor pedig a kiterjesztett értelmezésű rendészet áltudományát erőlteti?

Ebből — a nemzeti rendvédelmünk történelmét sújtó áldatlan állapotból fakadóan — fokozott jelentőséggel bír a társadalmi munkában végzett tudományos kutatómunka és a társadalmi szervezet által fenntartott szaklap, mivel az egyetlen tudományos közösség és periodika, amely az állam által üresen hagyott űrt betölti.

Bízunk abban, hogy a polgári magyar kormány számos teendője mellett — hiszen az egész magyar államot a válsághelyzetből révbe kell juttatnia — előbbutóbb meg fogja oldani a nemzeti rendvédelem-történetünk gondozása áldatlan állapotának a helyzetét is. Reméljük, hogy a magyar rendvédelem vezetése előbbutóbb felismeri a nyilvánvalót, azaz a nemzeti rendvédelem-történet gondozásának a jelentőségét a magyar nemzeti rendvédelem működésében és fejlesztésében.

A magyar nemzet rendvédelem-történetének — azon belül pedig a Magyar Királyi Csendőrség történetének — a feltárása és közkinccsé tétele érdekében a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség a rendszerváltás óta együttműködik. Ezen közös munkálkodás eredményeként jött létre a Magyar Királyi Csendőrs Bajtársi Közösségnek a Magyar Királyi Csendőrség történetét bemutató honlapja. E honlap azáltal nyer jelentőséget, hogy pótolni igyekszik mindazt, amit a magyar állam illetékesei a Magyar Királyi Csendőrség emlékének gondozása terén elmulasztottak.

A magyarországi pártállam időszakában ugyanis a Magyar Királyi Csendőrség történelmével való foglalkozást nem a támogatott, vagy a megtűrt, hanem a tiltott témák közé sorolták. A témakörbe tartozó forrásokat — néhány példány kivételével — megsemmisítették. A megmaradtakat pedig az ország területén szétszórtan helyezték el. Ez a helyzet kiválóan megfelelt a testület történetét — politikai prekoncepció szellemiségével — „magyarázó" kiadványok megjelenésének, mivel nem segítette elő azt, hogy a történelmi tényekkel az érdeklődők a prekoncepciós

hessenek. Ezen a helyzeten az sem változtatott, hogy a testülettörténeti források zárolását a rendszerváltással feloldották. 1990 után ugyan megszűnt a közgyűjteményekben a „zárt anyag" kategória, melybe csupán külön engedély birtokában lehetett betekintést nyerni és amelybe a csendőrség-történeti tartalmú kiadványok is tartoztak. Az adminisztratív korlátoknál ugyanis sokkal maradandóbbnak bizonyultak a fizikai nehézségek (szűk példányszám, szétszórt elhelyezés). Ezen az áldatlan állapoton változtatott a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség honlapja:

http://csendor.com

E honlapon a testülettörténeti nyomtatott anyagok bárhonnan, bárki által, bármikor elérhetők és térítésmentesen letölthetők. E honlapon egy helyen nem csupán azok a nyomtatott emlékek lelhetők fel, amelyek a magyarországi közgyűjteményekben szétszórtan találhatók, hanem olyan kiadványok is, amelyek léte korábban ismeretlen volt, illetve már csak Magyarország határain kívül fellelhető utolsó példány digitalizálásával sikerült ismét közkinccsé tenni azokat.

A magyar állam — amely azzal, hogy elzárkózik a szakterület történeti emlékei körében a pártállami kártevés helyrehozatalától — lényegében a pártállam által létrehozott helyzetet konzerválja, ezért pedig társadalmi szervezet kénytelen felvállalni a magyar állam helyett e teendőket. Hatalmas és eredményes munkát végzett a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség a honlap létrehozásával és fenntartásával. Nemzeti múltunk egy szeletét mentette meg az enyészettől, elvonva, vagy legalább is leszűkítve a szakterület félremagyarázóinak a terepét, egyben pedig biztosítva mindenki számára az objektív tartalmú ismeretszerzés lehetőségét. A Magyar Királyi Csendőrség történetével való foglalkozás tehát a nehezen gondozható történelmi témák közé tartozik, amelyen sokat segít a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség honlapja. Egy társadalmi szervezet történelemgondozó tevékenysége azonban — különösen, ha e teendők lényegében egy család, a KŐRÖSSY család aktivitására épülnek csupán — nem képes pótolni a magyar állam rendvédelemért felelős szaktárcájának a szakterület történetét elhanyagoló magatartását. Vajon hogyan juthatott a magyar állam abba a szégyenletes helyzetbe, hogy a rendszerváltás után 1/4 évszázaddal a magyar költségvetésből egyetlen fillért sem fordít a rend fenntartásért felelős tárca a legsikeresebb magyar rendvédelmi testület történetének az ápolására?

E gyűjteményes kötetben megjelent tanulmányok azok közül az alkotások közül kerülnek ki — a szerzők és a szerkesztők beleegyezésével —, amelyek abban a periodikában jelentek meg, amely a magyar nyelvű tudományos szaklapok körében a legtöbb csendőrség-történeti tanulmányt közölte. Bízunk abban, hogy e tanulmánykötet is enyhíteni fogja a magyar társadalomnak a témakörben tapasztalható alul- és félretájékozottságát.

A gyűjteményes kötetet kiadó két társadalmi szervezet, a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, valamint a vonzáskörükbe tartozó, a Magyar Királyi

Csendőrség történetét gondozó kutatók ezúton kívántak tisztelegni a XIX-XX. századi magyar történelem legeredményesebb rendvédelmi testülete, a Magyar Királyi Csendőrség emléke előtt, megszűntetésének 70. évfordulója alkalmából.

Magyarország területén három ízben hoztak létre csendőr szervezetet. Először 1849-ben, az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharcot cári segédlettel vérbe fojtó HABSBURG-hatalom hozott létre csendőr szervezetet a teljes HABSBURG birodalom területére kiterjedően. Ez a szervezet azonban nem csupán a közrend és a közbiztonság megteremtésében jeleskedett, hanem a magyar nemzet elnyomásában is aktívan részt vett. Ezért a kiegyezéskor a magyar kormány a testületnek a Magyar Szent Korona alá eső területein működő alakulatait nem vette át.

1881-ben azonban az 1881/II. és 1881/III.tc.-kel létrehozták a Magyar Királyi Csendőrséget, mivel az önkormányzati rendőrségi szisztéma a Kárpát-medencében a XIX. század hetvenes éveiben megbukott. Az 1881-ben felállított Magyar Királyi Csendőrség már nemzeti szervezet volt, amely a polgári magyar állam vidéki területein a közbiztonságot kialakította és eredményesen fenntartotta. A magyar Tanácsköztársaság kikiáltása nyomán azonban a testületet beolvasztották a Vörös Őrségbe.

A Tanácsköztársaság bukását követően a Magyar Királyi Csendőrséget újjászervezték. A testület pedig ismét kiválóan ellátta rendvédelmi feladatkörét. A II. világháború harcai során jelentős emberveszteség érte. Feloszlatásáról az 1690/1945.ME. rendelet intézkedett. E rendelettel kapcsolatosan még mindig a pártállami propaganda tézise él a köztudatban, nevezetesen, hogy a Magyar Királyi Csendőrséget a magyarországi zsidóság deportálásában való részvétele miatt oszlatták fel. A valóság azonban az, hogy a rendeletben egy szó sem esik a zsidó deportálásról. Egyszerűen arról volt szó, hogy az úgynevezett „szalámi taktika" első áldozata a Magyar Királyi Csendőrség volt, mivel a RÁKOSI (Rosenfeld) Mátyás által vezetett Kommunisták Magyarországi Pártja, majd Magyar Kommunisták Pártja, végül pedig a Magyar Dolgozók Pártja a magyarországi rendvédelmi testületek közül a Magyar Királyi Csendőrséget látta a polgári rend legszilárdabb támaszának és a pártállami struktúrához a legkevésbé alakíthatónak.

Magyarországon tehát három ízben hoztak létre csendőr szervezetet. Mindhárom alkalommal a közbiztonság megteremtése, illetve fenntartása érdekében. A feloszlatásai pedig mindhárom alkalommal deklaráltan politikai indokok miatt történt. A három feloszlatás közül azonban két alkalommal — amikor a cél a polgári magyar állam közbiztonságának a helyreállítása és fenntartása volt — a testületet újjászervezték. Az 1945. évi feloszlatást követően azonban az újjászervezés elmaradt, mivel a cél nem a polgári magyar állam reorganizációja, hanem annak felszámolása és a proletár diktatúra létrehozatala volt.

A Magyar Királyi Csendőrség — a megalakulás és az I. világháború éveit leszámítva — 90% körüli bűnfelderítéssel látta el szolgálati teendőit, melyet azóta sem ért utól egyetlen magyar rendvédelmi testület sem. Nem csoda, hogy a korabeli magyar államvezetés szuperlativuszokban értékelte a testület tevékenységét.

A Magyar Királyi Csendőrség tevékenységének elmarasztaló véleményezése nem a kortársaktól származik, hanem az utókor azon tagjaitól, akik a polgári magyar állam intézményeinek elmarasztalásával igyekeztek megteremteni a magyar pártállam legitimációját. A kortárs államférfiai dicsérő hangon nyilatkoztak a testületről.

PRESZLY Lóránd *A csendőrség úttörői* című művét 1926-ban Budapesten a Hírlap Nyomda kiadásával publikálta. A könyvhöz előszót gróf BETHLEN István miniszterelnök írt, aki így fogalmazott:

„1876 május hó 1-én vette át a m. kir. kormány a cs. és kir. közös hadügyminiszter fennhatósága alól az akkori cs. és kir. 10. számú országos csendőrparancsnokságot s helyezte azt – mint »magyar királyi erdélyi csendőrségi parancsnokság«-ot – a m. kir honvédelmi miniszter legfőbb vezetése alá. Ennek most ötven esztendeje.

Az erdélyi csendőrségből fejlődött tovább az 1881. III. tc.-el a Magyarország egész területére kiterjesztett mai csendőrségünk, amely hazánk európai hírű legkiválóbb intézményévé fejlődött s amelyre minden magyar szerető büszkeséggel tekinthet.

Az ötven év nevezetes határkövénél a magyar királyi kormány kegyelettel adózik néhai borosjenői Tisza Kálmán m. kir. miniszterelenök és néhai Szende Béla m. kir. honvédelmi miniszter nemes emlékének, kik tiszteletreméltó lelkesedéssel és kitartó buzgalommal fáradoztak azon, hogy a volt cs. kir. csendőr ezredek Erdélyben visszahagyott maradványát, a cs. és kir. 10. számú országos csendőrparancsnokságot 1876. évben átvegyék s a magyar kormány fennhatósága alá helyezzék, másrészt nagy előrelátással készítsék elő és szorgalmazzák a magyar csendőrségnek általános megszervezését, melyet a magyar törvényhozás az 1881. III. tc.-el meg is valósított.

Ezzel egy olyan intézménnyel ajándékozták meg hazánkat, mely az első ötven év súlyos megpróbáltatásai közepette szilárdan állotta meg a helyét, a kötelességek teljesítésében mindenkor előljárva erős vára maradt a jogrendnek és a közbiztonságnak, lelkes szeretettel él hivatásának, megingathatatlan hűséggel szolgálva a magyar haza és a magyar nép érdekeit. Ezért lett a m. kir. csendőrség intézménye hazánknak legremekebb alkotása és egyik elsőrendű tényezője. Szinte repülve szállt fel Európa elsőrendű hasonló intézményeinek nívójára, s méltó társa lett ezek legjobbjainak.

A magyar csendőrség nem csak a magyar múlt, hanem a magyar jövőnek is biztos oszlopa.

Az ötven év határtmezsgyéjénél helyes érzékkel állít emléket e könyv írója – Preszly Lóránd dr. – a csendőrség úttörőinek, azoknak a nagy embereknek, akik átérezve a csendőrség fontos hivatását állami életünkben, alkotó munkájukkal kitűnően megszervezték és megalapozták azt.

Budapest, 1926. év május hó.

Bethlen István gróf
m.kir. miniszterelnök”

Budapest, 2015. I. 13.

Dr. PARÁDI József
a Szemere Bertalan
Magyar Rendvédelem-történeti
Tudományos Társaság
elnöke

B E V E Z E T Ő

A magyar nemzetnek évszázadok óta harcot kellett vívnia szabadságáért azokkal a birodalmakkal, amelyek a Kárpát-medencét az érdekszférájuk részévé szerették volna tenni. Ebből eredően a magyar nép jellemzőjévé vált, hogy még reménytelen helyzetekben is hősiesen megállja a helyét. A rendíthetetlen hazaszeretetből nőtt ki a Magyar Királyi Csendőrség, melynek tagjait szilárd jellem, haza- és népszeretet, logikus és természetes gondolkodás jellemezte. Erősek, de ugyanakkor jószívűek voltak. Értették a vidék népét és mélyen együttéreztek velük, mert ők is közülük kerültek ki.

A Magyar Királyi Csendőrség több mint hat évtizeden át biztosított olyan sikeres rendvédelmet a Magyarország nagyobb felét kitevő vidéken, amelyre azóta sem volt példa sem magyar, sem nemzetközi viszonylatban. Az általuk teremtett béke elősegítette a társadalom nyugodt és gyors fejlődését. A Magyar Királyi Csendőrség a polgári magyar társadalom egyik fő pillére volt.

A magyar csendőröket jellemző magas erkölcsi színvonal, a feddhetetlenség életük minden területére kiterjedt. A testület tagjainak nem csupán a munkáját szabta meg a szervezethez való tartozása, de élete, sőt családtagjai életének minden részletét is. Szilárdan kellett állást foglalniuk a jó és rossz tekintetében, s minden áldozatra kész kellett lenniük hazájukért, amely a II. világháború végére jellemző elkeseredett és reménytelen harcokban is világosan meg-nyilvánult.

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományánál elkötelezettebb csoportot nehéz elképzelni, s ez vezetett végül is a felszámolásukhoz. A II. világháború után az új kommunista rendszer ugyanis szovjet támogatással pártállamot kívánt létrehozni és megszilárdítani, s ennek érdekében a polgári magyar állam támaszának, a Magyar Királyi Csendőrségnek a megszüntetését tökélte el. A kommunisták tudták, hogy a magyar csendőrök „átnevelhetetlenek" s hitüket és hűségüket nem bocsátják árúba. Ezért a testületnek pusztulnia kellett.

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományát kollektívan bűnösnek nyilvánították, s így annak minden egyes tagját elítélték, még a háború előtt már nyugállományban levőket is. Letartóztatás, bebörtönzés, állandó zaklatás, kínzás, halálra-verés és kivégzés vált a néhai Magyar Királyi Csendőrség tagjainak osztályrészévé. Vagyonukat elkobozták, nyugdíjuktól és minden szociális támogatástól megfosztották őket, munkaviszonyt nem vállalhattak, a társadalom kivetettjei lettek. A külföldre kényszerültek pedig életük végéig hontalanná váltak. Ezen hátrányok nagy része családjaikra is kiterjedt. S mindezt csupán azért kellet elszenvedniük, mert hazájukat mottójuk szerint híven, becsülettel és vitézül szolgálták, mindhalálig.

Az itt közölt tanulmányok azon kiterjedt kutatómunka egy részletét mutatják be, amely a rendszerváltás óta folyik a célból, hogy tárgyilagosan feltárja a testület munkáját, jellegét, sajátosságait. Ezt a kutatómunkát segíti elő nagyfokban a Magyar Királyi Csendőrség ma még fellelhető írott anyagának a digitalizálása és az MKCsBK honlapján való közkinccsé tétele is. Reméljük, hogy az új kutatási

eredmények hozzá fognak járulni a csendőrség nevéhez propaganda-céllal kapcsolt tévhitek cáfolatához, a hajdani testület megbecsültségének gyarapításához. Továbbá úgy gondoljuk, és abban bízunk, hogy a Magyar Királyi Csendőrség páratlanul hatásos rendvédelmi munkájának megismerése és megértése tapasztalataikat felhasználhatóvá teszi majd hazánk közbiztonsági gondjainak enyhítésére.

Kensington, 2015. II. 20.

vitéz KŐRÖSSY Zoltán
a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség
központi vezetője

ARTNER Ramona

Egy közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.[1]

Napjainkban a politika porondjára kerülve — emocionális felhangokkal kísérve — a közgondolkodás részévé vált a csendőrség témája. Úgy gondolom, hogy a témakörben nyilatkozók és véleményt alkotók döntő többsége meglehetősen hiányos ismeretekkel rendelkezik. Általában személyes, vagy inkább örökölt impressziók hatása alatt foglalnak állást a témában. Ennek pedig óhatatlanul következménye, hogy a magyar közgondolkodás határain belüli sémákba igyekeznek beletuszkolni a szervezetet. Egyben — a megfelelő nemzeti rendvédelem-történeti ismeretek hiánya mellett — ez alkotja az egyik legjelentősebb problémát. A témával kapcsolatos harmadik nehézséget pedig az alkotja, hogy a csendőrség fogalmát a XX. század közepétől túlpolitizálták. A megítélés alapjává nem a történelmi események váltak, hanem az ideológiai hovatartozás. Ebből fakadóan szinte elvárássá vált, hogy a baloldali, illetve a jobboldali világnézetet vallóknak mit kell gondolniuk a szervezetről. Úgy gondolom, hogy ez a túlpolitizált véleményalkotási elvárás nem helyes. Álláspontom szerint a múltat prekoncepciómentesen fel kell tárni, az eredményeket pedig közkinccsé tenni, amelyek szerint minden ember a lelkiismereti szabadsága alapján formálhat véleményt.[2]

A csendőrség megítélésével kapcsolatos különböző előítéletek oldásához szeretnék hozzájárulni a testület eredetének a bemutatásával. Egyben pedig csatlakozni szeretnék azokhoz[3], akik el szeretnék oszlatni azt a tévhitet, mely szerint a militáns függelmi viszonyok szerint működő rendvédelmi testületek tevékenysége eredménytelen és káros, következésképpen fenntartásuk nem kívánatos.[4]

A csendőrség francia eredetű testület. A testületet kezdetben „Maréchaussée”-nak nevezték. „Maréchaussée” létrejöttének több hipotézisa ismert.

Dr. REKTOR Béla a „Maréchaussée” szervezetét Angliából származtatta. Álláspontja szerint az angliai „Constable” rendszerből származik a francia „Maréchaussée”. „Constable”-nek hívták a haderő azon tisztjeit, akik a törvénysértők elfogása tekintetében hatáskörrel rendelkeztek. *I. Edvárd* uralkodása idején (1272–1307) az úgynevezett tizedrendszer fejlődésével a „Constable” került a 10 tizedből álló század élére. E minőségében pedig honvédelmi és rendvédelmi feladatokat is teljesített.[5]

Az úgynevezett tizedrendszer lényege az volt, hogy egymás mellett lakó 10 család alkotott 1 tizedet. E tizednek automatikusan tagjai voltak az oda tartozó családok 16 és 60 év közötti férfi tagjai. A tized tagjainak kötelessége volt — a tized élén álló tizedes vezetésével — a térségükben törvénysértést elkövetőket elfogni. Abban az esetben pedig, ha a bűnöst nem találták, vagy az elszökött, a tizedbe tartozó családok kötelessége volt a sértett kártalanítása.[6]

Ezt a tizedrendszert — más országokkal együtt — Franciaország átvette, ahol azonban a szervezet irányítóját „Maréchaussée”-nak nevezték.

Hasonló rendszer működött Magyarországon is, bár arra nincsenek adatok, hogy azt Angliából plántálták át a Kárpát-medencébe. Annyi azonban bizonyos, hogy már az Árpád-házi királyok idején a falvak kötelességét alkotta az úgyne-

vezett orvok elfogása, és a törvény emberei számára az átadásuk. Sikertelenség esetén pedig a sértett kártalanításáért a falu felelt.[7]

A tizedrendszer módosult formái a XIX. század végéig működtek a történelmi Magyarországon.[8]

Dr. ŐRY Károly — franciaországi kutatóútjának tapasztalatai nyomán — arra a következtetésre jutott, hogy a „Maréchaussée" nem angol, hanem francia indíttatású intézmény. Álláspontja szerint a „Maréchaussée" a francia haderő belső rendjének a fenntartására szolgált eredetileg. Szerepe akkor vált erőteljessé, amikor a lovagokat a zsoldoskatonák váltották fel. A „Maréchaussée" — amely kezdetben íjászokból állt — hatásköre eleinte a hadra kelt sereg alakulatainak a tagjaira terjedt ki. Később fokozatosan — a lakosság igényeit kielégítve — gyarapodott a hatásköre. E folyamat kezdetén a hadműveleti terület polgári lakosságára, majd nem csupán háború ideje alatt és nem csupán a hadműveleti területekre terjedt ki a „Maréchaussée" kompetenciája.[9]

A „Maréchaussée" kifejezés onnan ered, hogy *Fülöp Ágost* az 1220-as évek elején a hadsereg főparancsnoka a Maréhaux azaz a Marschall hatáskörébe helyezte a katonák feletti igazságszolgáltatást. Mivel azonban a hadsereg vezetőit a hadvezetés kötötte le, ezért a katonai bíráskodás és igazságszolgáltatás teendőinek az ellátása érdekében felügyelőt neveztek ki e szakterület élére. A felügyelőt hadi felügyelőnek, azaz „Prévot des Maréchaux"-nak, tehát a marsalok felügyelőjének nevezték.[10]

A „Maréchaussée" fejlődéstörténetét a francia szakirodalom több időszakra bontja. Az első periódusnak az 1221–1474 közötti időszakot tekintik, mint a megalakulás idejét. A második időszaknak az 1477–1514 közötti éveket tekintik. Ezen évek alatt vált — a korábban csupán a hadviselés időszakához kapcsolódó szervezet — állandó, békeidőszakban is működő testületté. A harmadik periódus 1515-től 1791-ig tartott. Ekkor a szervezetet kiterjesztették a királyság valamennyi tartományára. 1778-ban pedig a „Maréchaussée"-t a király rendeletével — a többi fegyveres testület elé helyezve — királyi csendőrség rangjára emelte.[11]

1789-ben a forradalom kapcsán a csendőrséget megszűntették. 1791-ben azonban újra létrehozták a szervezetet. A testület felfuttatása 1798-ban vette kezdetét, amikor Bonaparte NAPÓLEON formálta újjá a szervezetet.[12]

A csendőrség európai elterjedésének a kezdete Bonaparte NAPÓLEON császárságához kapcsolódik. A napóleoni császárság vonzáskörébe tartozó országok a francia közigazgatási mintát — ennek részeként pedig a csendőrséget is — átvették. A császárság bukását követően a bevált formákat nem alakították vissza a hajdani vonzáskörzetbe tartozó országokban. Így maradt meg, majd — mint bevált forma — terjedt el Európa-szerte a csendőrség intézménye.[13]

A HABSBURG-birodalomba Itálián keresztül érkezett a testület. A korábban HABSBURG fennhatóság alatt álló Lombardia a NAPÓLEON-i császárság vonzáskörébe került. Ebből fakadóan e térségben is a NAPÓLEON-i közigazgatási minta érvényesült. Bonaparte NAPÓLEON bukását követően ugyan a tartomány ismét visszakerült a HABSBURGOKHOZ, azonban a visszatért területen a HABSBURG-hatalom nem szűntette meg a teljes NAPÓLEON-i adminisztrációt. A bevált rendszereket átvette. Így került sor a csendőrség átvételére. Az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc leverése után pedig — mint a neoabszolutizmussal

harmonizáló rendvédelmi testületet — a teljes HABSBURG-birodalom területére kiterjesztették.[14]

A Magyar Királyságban a csendőrség bevezetésére nem a HABSBURG hatalom tett először kísérletet. Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharcot megelőzően a magyar felsőházban már megkísérelték a testület rendszerbe állítását. Gyűjtést is indítottak a Magyar Királyság területén felállítandó csendőrség működése várható költségeinek a fedezésére. Az uralkodó azonban ekkor még nem rokonszenvezett a kezdeményezéssel. Mivel anyagilag sem támogatta a felvetést, így az elhalt.

Az 1849. III. 4-i oktrojált birodalmi alkotmány azonban már azt tartalmazta, hogy „A birodalom belső biztonságának az őrzése birodalmi ügy."[15] A feudális viszonyok felszámolása, a polgári átalakulás parancsuralmi módon történő megvalósítása szükségessé tette egy birodalmi biztonsági szervezet létesítését. Ez a testület volt a császári csendőrség. A császári csendőrség kiépítéséhez a mintát és a kiindulási alapot a lombardiai csendőrség szolgáltatta.[16]

A csendőrség birodalmi kiépítésének előkészületeit a birodalmi belügyminisztériumban valósították meg. A tervezet 1849 májusára készült el, melyet dr. Alexander BACH belügyminiszter terjesztett elő az uralkodónak. Ennek nyomán *Ferenc József* 1849. VI. 8-án nyílt paranccsal rendelte el a birodalmi csendőrség létrehozását.[17]

A testület felügyelői beosztásába az uralkodó 1849. IX. 17-én báró Johann Franz KEMPEN von Fichtenstamm altábornagyot nevezte ki. A szervezet működését az uralkodó az 1850. I. 18-án jóváhagyott ideiglenes csendőrtörvénnyel szabályozta. A testület személyügyi tekintetben a hadügyi, szolgálati teendői vonatkozásában pedig a belügyi tárca kompetenciájába tartozott, ám a testület főfelügyelőjét közvetlen uralkodói alárendeltségbe helyezték. A törzstiszteket az uralkodó, a beosztott tiszteket a hadügyminiszter, a csendőröket pedig az állományilletékes parancsnok nevezte ki. A HABSBURG-birodalmat 16, majd 19 körzetre osztották, és mindegyik körzetbe egy-egy ezredet szerveztek, ezredenként 1000 fő körüli létszámmal. A birodalmi császári csendőrség fénykorában a testületnél 16 340 gyalog és 2307 lovas csendőr szolgált. A neoabszolutizmus rendvédelmi struktúrájának csúcsaként *Ferenc József* 1852. IV. 25-én nyílt parancscsal hozta létre a Legfelsőbb Rendőrhatóságot. Íly módon a rendvédelem kikerült a belügyi tárca feladatai közül. A birodalom rendvédelmi szervezetei e legfelsőbb hatóság (kvázi minisztérium) felügyelete alá kerültek. E hatóság élére az uralkodó a csendőrség felügyelőjét nevezte ki, meghagyva a csendőrség felügyelői tisztségét is.[18]

A császári csendőrség hatásköre a városokra nem terjedt ugyan ki, azonban a birodalom területének és lakosságának döntő többsége a működési területén élt. A közrendvédelmi szolgálatot alapvetően a kis létszámú — általában 5-16 fős őrsökre telepített — csendőr legénység járőrözéssel látta el. Csendőr az a 24. és 36. év közötti kiszolgált katona lehetett, aki nőtlen, vagy gyermektelen özvegy és kitűnő egészségi állapotú volt. Felvételi követelmény volt még a német mellett a szolgálati helyen élő lakosság anyanyelvének a beszélése, az írni és olvasni tudás, valamint a feddhetetlenség. A jelentkezőknek legkevesebb 8 év szolgálati időt kellett vállalniuk. A csendőrség személyi állományának ellátása kedvezőbb volt, mint a haderőnél szolgálatot teljesítőké.[19]

A csendőrség az egész HABSBURG-birodalomban, így a Kárpát-medencében is kitűnő hatásfokkal működött. A lakosság azonban nem szerette, mert a HABSBURG elnyomás eszközeként működött a szervezet. A csendőrség tagjainak például joguk volt magyaros szakálviselet miatt is néhány napos fogdára büntetni az embereket. A csendőrök hatóság előtt tett tanúvallomását a bíróságok tárgyi bizonyítékként kezelték stb.[20]

A birodalmon belüli ellenállás, a Solferino-i (1859. VI. 24.) és Königgrätz-i (1866. VII. 3.) vereség azonban szükségessé tette a belpolitikai irányváltás bevezetését. A Legfelsőbb Rendőrhatóságot feloszlatták. BACH-ot és KEMPEN-t pedig az uralkodó menesztette (1859. VIII. 21.). A csendőrség azonban megmaradt a hadügyi és a belügyi tárca alárendeltségében. A 19 csendőr ezredet 10-re, a létszámot pedig 7903 főre csökkentették,[21] ám 1866-ban 15-re növelték a csendőr ezredek számát.[22]

Végül is a HABSBURG-birodalom császári csendőrségének Magyarországon a kiegyezés vetett véget. A rendvédelem nem vált közös üggyé, ennek a gondolata sem merülhetett fel, mivel a kiegyezés lényegével lett volna ellentétes. A rend fenntartása ugyanis hagyományosan az önkormányzati, a belügyi kompetenciák közé tartozott.[23] Ebből fakadóan a kiegyezéssel a testületnek a Magyar Királyság területén állomásozó alakulatait a magyar kormány nem vette át, működésük megszűnt. Magyarországon 1867. V. 8-án rendelettel szűntették meg az idegen testületnek tartott csendőrség tevékenységét. A felszámolás okaként nem a szervezet szakmai kvalitásait jelölték meg, hanem a testületnek a nemzeti elnyomásban kifejtett tevékenységét. Az uralkodó azonban ezt megelőzően 1867. III. 23-án Budán kibocsátott rendeletében már intézkedett a császári csendőrség Magyarországon állomásozó részének a feloszlatásáról.[24]

Az örökös tartományokban a csendőrség azonban fennmaradt az eredeti alárendeltségével, nevezetesen személyi ügyek tekintetében a hadügyi, a szolgálati feladatokat illetően pedig a belügyi tárca alárendeltségében. 1873-ban a testületet oly módon szervezték át, hogy az Osztrák Császárság valamennyi tartományában kialakítottak egy csendőr ezredet. 1876-ban pedig az Osztrák Császárság országgyűlése csendőr törvényt is alkotott.[25]

A történelmi Magyarország területén tehát a HABSBURG császári csendőrség megszűnt, de nem teljes egészében. Fennmaradt egy-egy csendőr ezred Erdélyben és Horvátországban az ottani közös hadseregbeli magasabb parancsnokságok alárendeltségében. A csendőr ezredek fenntartási költségeihez a magyar kormány hozzájárult. Ezt az ellenzék is megszavazta annak ellenére, hogy megkísérelte kierőszakolni a csendőr ezredek megszűntetését. Az alakulatok létének az elbizonytalanodását az ott szolgálatot teljesítő személyi állomány is érzékelte. Az erdélyi csendőr ezred 1207 státuszából 1869. VII. 1-jén például csupán 637 hely volt feltöltve. Aki tehette elkérte magát a bizonytalan jövőjű alakulattól. Ennek ellenére azonban az alakulat a közbiztonsági teendőit Erdélyben sokkal jobban látta el, mint az önkormányzatok rendvédelmi testületei az ország más területein. Ebben az ellenzéki és a kormánypárti képviselők egyaránt egyetértettek.[26]

A HABSBURG-birodalom császári csendőrsége magyarországi maradványainak megszűntetése, vagy meghagyása dilemmáját végül is egy harmadik megoldás oldotta fel. TISZA Kálmán — mint a WENCKHEIM-kormány belügyminisztere —

arra az álláspontra helyezkedett, hogy a csendőr alakulatokat nem szabad feloszlatni, hanem azt a közös hadügyi tárcától át kell venni a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe. Ezt az álláspontját a magyar minisztertanács az 1875. III. 9-ei ülésén el is fogadtatta. TISZA Kálmán az 1875. III. 24-ei koronatanácson már WENCKHEIM Béla miniszterelnökkel közösen vetette fel a csendőr ezredek átvételére irányuló álláspontot. Ekkor azonban az uralkodó még nem adott hangot az egyetértésének.[27]

A Magyar Szent Korona alá tartozó területeken a csendőr csapatok státusza tisztázásának a feladatával a magyar kormány SZENDE Béla honvédelmi minisztert bízta meg. SZENDE honvédelmi miniszter báró Alexander KOLLER közös hadügyminiszterrel két témában vitázott, nevezetesen a csendőrségnél maradó tisztek számára a magyar kormány feltételül kívánta szabni a tökéletes magyar nyelvtudást. A távozó tisztek nyugdíját pedig a közös hadügyminisztériumnak kellett volna fizetnie. A véleménykülönbséget az 1875. VIII. 16-ai koronatanácson egyeztették. E szerint nem magyar állampolgárságú és magyarul nem beszélő tisztek is szolgálatban maradhattak. Az átvett csendőri ezredeket pedig nem olvasztották be a Magyar Királyi Honvédségbe. A változtatásokat az 1876. IV. 24-én kibocsátott honvédelmi miniszteri rendeletek tartalmazták.[28]

Az átvétel során a csendőr ezredeket átkeresztelték „Magyar Királyi Erdélyi Csendőrség", illetve „Magyar Királyi Horvát-Szlavón Csendőrség" elnevezésre. A szolgálati nyelv Erdélyben a magyar, Horvátországban pedig a horvát lett. Az átvétel kapcsán rendezték a két csendőr ezred viszonyát a közigazgatási hatóságokhoz és a bíróságokhoz, valamint a Magyar Királyi Honvédséghez. A legénység szolgálati idejét 3 évben állapították meg, és kötelezővé tették a fizikai alkalmasságot bizonyító orvosi igazolást. A lelkészi ügyek, az egyházi anyakönyvek vezetése a közös hadsereg lelkészeitől az illetékes vallásfelekezetek lelkipásztoraihoz kerültek.

A horvát csendőrség átvétele azonban nem volt zökkenőmentes. KOPPITSCH Ottó ezredes a horvát-szlavón csendőrség parancsnoka — az alakulat alárendeltségének megváltoztatása miatt — szolgálatát tovább nem vállalta. A horvát bán a magyar minisztertanács elé vitte a horvát csendőrség ügyét, mivel nehezményezte, hogy a Magyar Királyi Honvédség képviselői megvizsgálhatják a horvát csendőrség okmányait, a honvédelmi miniszter tiszteket oszthat be próbaszolgálatra a horvát csendőrséghez, illetve a horvát csendőrség elnevezésében a magyar jelző is szerepel, továbbá a személyi állomány egyenruházatán magyar ékítmények találhatók. A bán felvetését a magyar minisztertanács elutasította.[29]

A csendőr alakulatok státusza megnyugtató rendezésének nem csupán belpolitikai, hanem külpolitikai okai is voltak. Erdélyt az Osztrák-Magyar Monarchia hadvezetése egy esetleges orosz-román-szerb-török fegyveres összetűzés esetén valószínű hadműveleti területnek, vagy közvetlen háttérterületnek tekintette. Ebből fakadóan pedig kiemelt fontosságúnak tartották a térség közbiztonságát. Márpedig ebben az időben a csendőrség volt az egyetlen szervezet, amely ezt elfogadható módon biztosítani tudta.[30]

A helyi rendvédelem hatáskörének az önkormányzatokhoz telepítését tartalmazó stratégia látványosan megbukott az 1870-es években. Csak a jelentős bevétellel rendelkező törvényhatósági jogú városok anyagi helyzete bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy ütőképes rendőrséget tartsanak fenn. A megyei pan-

dúrszervezetek elavultak voltak. Vidéken a közbiztonság jelentős mértékben megromlott. A helyzeten a magyar kormány kezdetben úgy kívánt úrrá lenni, hogy a legveszélyeztetettebb területeken elhelyezkedő vármegyék csoportjaihoz teljhatalmú királyi biztosokat küldött ki. Ilyen volt például RÁDAY Gedeon Dél-Alföldön. A királyi biztosok drasztikus eszközökkel ugyan rendet teremtettek, azonban megbízatásuk lejárta után az anarchia visszaállt.[31]

Ekkor határozott úgy a magyar kormány TISZA Kálmán kezdeményezésére, hogy létrehozzák a Magyar Szent Korona alá tartozó területekre kiterjedően a Magyar Királyi Csendőrséget. TISZA Kálmán indítványát 1880 augusztusában terjesztette a magyar minisztertanács elé. A minisztertanács a javaslattal egyetértett. A Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának témáját a magyar országgyűlés 1880. XI. 27-én és 1880. XI. 29-ével kezdődően tárgyalta, melynek nyomán az 1881/II. és az 1881/III. törvénycikket hozta létre, amit az uralkodó 1881. II. 14-én szentesített.[32]

Ezzel kezdte meg működését a Magyar Királyi Csendőrség, amely a polgári magyar állam leghatékonyabb rendvédelmi testületeként működött. A felállítása ugyan több évet vett igénybe, azonban a kezdeti nehézségek után európai színvonalra emelte a magyar vidék közbiztonságát, olyan bűnfelderítési mutatókat produkálva, amelyet azóta sem sikerült utolérni.[33]

Jegyzetek:

[1] A címet a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaságtól adaptáltam. Az 1990-ben alakult és a Fővárosi Bíróság által 1991-ben regisztrált társadalmi szervezet hivatásának tekinti nemzeti rendvédelem-történetünk feltárását, az eredmények közkinccsé tételét. Ennek érdekében a tudományos társaság általában évente tudományos konferenciát, a szakosztályai pedig — amelyek nem adminisztratív egységek, hanem szellemi alkotóműhely jelleggel működnek — átlag két évente szimpozionokat tartanak. A társasági konferenciák tematikusak. A konferenciákon egy-egy magyar rendvédelem-történeti szakterület legújabb kutatási eredményeit osztják meg a kutatók a hallgatósággal. A tudományos társaság 1990-től 2012-ig 26 konferenciát szervezett. A csendőrség témakörével — hasonlóan más témákhoz objektív történelemszemléleten nyugvó prekoncepciómentes szemléletű — két konferenciát valósítottak meg. 1996. X. 29. – 1996. XI. 1. *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* és 2009. XII. 3-án *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005."* címmel. Különösen az 1996. évi konferencia volt újszerű a témaválasztásból fakadóan. Ennek kapcsán jött létre a tudományos társaságban a csendőrség-történeti szakosztály, amely 2012. februárjában tartotta a XVI. szimpozionját.

[2] PARÁDI: Tények és érzelmek egy hajdan volt magyar rendvédelmi testület kapcsán.

[3] PARÁDI: A rendvédelem védelmében.

[4] FINSZTER

[5] REKTOR: 22.p.

[6] BOPP — SCHULTZ: 9.p.

[7] PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 25-39.p.

[8] TISZA: 77-78.p.

[9] ŐRY

[10] Loc.cit.

[11] Loc.cit.

[12] NEUBAUER: 25-26.p.

[13] PRESZLY

[14] Loc. cit.

[15] Nr. 150/1849.

[16] PRESZLY: op.cit.

[17] ZACHAR

[18] *Csendőr ezredszékhelyek és működési területek1849-1859*:

Bécs = Alsó- és Felső-Ausztria és Salzburg
Brünn = Morvaország és Szilézia
Prága = Csehország
Lemberg = Galícia és Bukovina
Kassa, Pest és Nagyvárad = Maradék Magyarország három részre osztott területe
Nagyszeben = Erdély
Temesvár = Szerb Vajdaság és Temesi Bánság
Zágráb = Horvátország és Szlavónia
Laibach = Illíria
Graz = Stájország, Tirol
Insbruck = Voralberg
Milánó = Lombardia
Velence = Pádova
Zára = Dalmácia

Magyarországot mint államot megszűntették. Területét tartományokra osztották. Csendőrséget állítottak fel a Bécsből közvetlenül irányított Katonai Határőrvidéken is, valamint Krakkó, Pozsony és Sopron székhellyel újabb ezredeket hoztak létre.
HESZTERA

[19] ZACHAR: op.cit.

[20] PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 39-53.p.

[21] *Csendőr ezredszékhelyek és működési területek 1860-1865*:

Bécs = Alsó- és Felső-Ausztria, Salzburg, Stájerország, Karintia.
Prága = Csehország, Morvaország, Szilézia.
Velence = Megmaradt itáliai területek, Tirol, Voralberg.
Lemberg = Galícia, Bukovina.
Trieszt = Krajna, Horvátország és Szlavónia, Dalmácia.
Kassa, Pest, Pozsony, Sopron = A maradék Magyarország 4 részre osztott területe.
Kolozsvár = Erdély és az 1860. XII. 27.-én Magyarországhoz visszacsatolt Szerb Vajdaság és Temesi Bánság.

Loc.cit.

[22] *Csendőr ezredszékhelyek és működési területek 1866-1867*:
Bécs = Alsó- és Felső-Ausztria, Salzburg, Stájerország, Karintia.
Prága = Csehország.
Velence = Megmaradt itáliai területek, Tirol, Voralberg.
Brün = Morvaország és Szilézia.
Kassa, Nagyvárad, Pozsony, Buda, Temesvár = A maradék Magyarország 5 részre osztott te-rülete.
Kolozsvár = Erdély.
Lemberg = Kelet-Galícia és Bukovina.
Krakkó = Nyugat-Galícia.
Laibach = Stájerország, Karintia, Krajna és a tengermellék.
Zágráb = Horvátország és Szlavónia.
Zára = Dalmácia

Loc.cit.

[23] GALÁNTAI: 7-87.p.

[24] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 13.p.

[25] ZACHAR: op.cit.

[26] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 14-15.p.

[27] Loc.cit.

[28] 1552/1867.HM.r.

[29] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 17-19.p.

[30] Loc.cit.

[31] CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.*

[32] 1881/II.tc. ; 1881/III.tc.

[33] PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

BOPP — SCHULTZ — BOPP William — SCHULTZ Donald: *A short history of American Law Enforcement.* [Az amerikai rendvédelem rövid története.] Springfield, 1972, Charles Thomas Publisher. 174 p. USA-ISBN 978 0398 024 72 6.

CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 9079 40 5. /Pannónia könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* — CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 204 p. HU-ISBN 978 963 9488 77. /Pannon könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

FINSZTER — FINSZTER Géza: *A rendészet elmélete.* Budapest, 2003, KJK-KERSZÖV Jogi- és Üzleti Kiadó Kft. 262 p. HU-ISBN 963 224 701 9.

GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 386 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

NEUBAUER — NEUBAUER Franz: *Die Gendarmerie in Österreich 1849-1924.* [Az osztrák csendőrség 1849-1924.] Bécs, 1925, Steiermarkische Landesdruckerei. 600 p.

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, OHIO, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségének a története.* Igló, 1913, Szepesi Lapok Nyomdavállalat. 327 p.

TANULMÁNYOK

HESZTERA — HESZTERA Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. [A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850-1993.] *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV.évf. (1994) 5.sz. 18-27.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon.*" című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ŐRY — ŐRY Károly: „Maréchaussée"-tól a Gendarmerie Nationale-ig. (A francia csendőrség történeti előzményei.) *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 73-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle,* XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: A rendvédelem védelmében. — PARÁDI József: A rendvédelem védelmében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVI.évf. (2009) 19.sz. 88-98.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának a szolgálatában.*" című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Tények és érzelmek egy hajdan volt magyar rendvédelmi testület kapcsán. — PARÁDI József: Tények és érzelmek egy hajdan volt magyar rendvédelmi testület kapcsán. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVII.évf. (2009) 20.sz. 93-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása nemzeti rendvédelmi rendszerünkre.*" című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Ausztrián és Itálián keresztül — Budapestig.*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

JOGSZABÁLYOK

Nr. 150/1849. — Nr. 150/1849. Kaiserliches Patent, vom 4. marz 1849, [Császári pátens, 1849. III. 4.] Kaiserliches Patent, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. [Császári pátens, a birodalmi alkotmány az Osztrák Birodalom és részei számára.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt,* [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 151-165.p.

1881/II.tc. — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1552/1867.HM.r. — 1552/1867.HM.r. az erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség átvétele tárgyában.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXII.évf. (2012) 26.sz. 13-18.p.

ARTNER Ramona — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor

A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai.*

A csendőrség mint katonailag szervezett rendvédelmi szervezettípus eredetileg nem rendelkezett speciális szolgálati ágakkal. A Marechaussée testületből származtatott szervezettel szemben azonban — a kezdeti évszázadok tekintetében — ilyen elvárás túlzó is volna, hiszen a Marechaussée-t a történészek a XIII. századig vezetik vissza.[1] 1778-tól ugyan már Gendarmerie néven tevékenykedett a testület Franciaországban, azonban a vidékre és a hadra kelt seregre kiterjedő hatállyal működő szervezetnek a XVIII. században még nem volt szüksége speciális szolgálati ágakra ahhoz, hogy eredményesen működhessen, legfeljebb a lovas és a gyalogos csendőröket különböztették meg.[2] Ez a helyzet volt jellemző a XIX. században is, amely pedig a testület diadalszázadának tekinthető, mivel Európának a kontinensen fekvő valamennyi országában bevezették ezt a rendvédelmi testülettípust.[3]

A technika fejlődésével kapcsolatosan azonban olyan új eszközök jelentek meg, amelyeket a XX. században már tömegesen használtak. Az új vízi, légi, közúti járművek és a vasút elterjedése pedig olyan közlekedési infrastruktúra kiépüléséhez vezetett, illetve ezek az infrastruktúrák olyan tömeges személy- és áruforgalmat bonyolítottak le, amely már szükségessé tette e rendszerek megkülönböztetett felügyeletét és ellenőrzését, az új bűnözési metodikák felderítését és megelőzését.[4]

Mivel a kontinentális rendvédelmi modell lényegéhez tartozik, hogy a rendőrségek a városokban működnek, a városok közötti térségek pedig a nemzeti csendőrségek hatáskörébe tartoznak, ezért értelemszerűen az új közlekedési lehetőségek felügyeletének igényével először a csendőrségek szembesültek. A tömeges személy- és áruszállításra alkalmas közlekedési eszközök, illetve rendszerek kiépülésével meg kellett oldani azoknak a közbiztonság igényeivel összhangban álló működését. Erre azonban a hagyományos csendőrségi struktúrák csupán részlegesen voltak alkalmasak. Ezért szükség volt arra, hogy a csendőrség típusú rendvédelmi testületeken belül olyan új szakszolgálati ágak jöjjenek létre, amelyek már alkalmasak az új helyzet kezelésére.[5]

E folyamat világviszonylatban, így a Magyar Királyi csendőrségnél is végbement. A Magyar Királyi Csendőrség esetében a speciális szakszolgálati ágak kiépülésére döntően a XX. század első felében a két világháború között került sor.[6]

Ha a tábori csendőri szolgálatot is a szakszolgálati ágak egyikének tekintjük, úgy az kilóg a sorból, hiszen a csendőrség, illetve elődszervezete, a Maréchaussé eredetileg a hadra kelt sereg rendfenntartó szervezeteként jött létre a XIII. században, és ez képezte egyetlen feladatát. A későbbiek során viszont a tábori csendőrség nem folyamatosan, hanem a hadi tevékenységek időszakához kapcsolódóan tevékenykedett, így csak ideiglenes szakszolgálati ágnak tekinthető.[7] Azonban belőle nőtt ki a csendőrség szervezete, amint működési területe és a hatásköre fokozatosan kiterjedt az ország valamennyi lakosára és teljes terüle-

* A Magyar Királyi Csendőrség fennállása idején még nem használták a szakszolgálati ág terminológiát a jelzett szolgálati formákra, azonban a közérthetőségre tekintettel napjaink terminológiáit alkalmaztuk.

tére. A Magyar Királyi Csendőrségnek volt még egy szakszolgálati ág jelleggel működő része, a határszéli csendőrség, amely 1891-től 1918-ig a Magyar Királyság útlevélköteles határain az úgynevezett zöldhatárőrizetet valósította meg. Az első világháború után azonban ezt a szolgálati ágat nem szervezték újjá.[8] A haderőrejtés céljából ugyanis önálló határőrizeti szervezetet alakítottak ki, a Magyar Királyi Vámőrséget.

Nem felel meg a történelmi tényeknek azon elterjedt téveszme, mely szerint a csendőrség, illetve konkrétan a Magyar Királyi Csendőrség feladata kizárólag — napjaink hivatalos terminológiája szerint — úgynevezett csapaterős rendvédelmi feladatkört, illetve közrendvédelmi teendőket foglalt csupán magába, hiszen elemi alapszolgálata közé tartozott a nyomozás is. Ezen túl a Magyar Királyi Csendőrség később létrehozott speciális nyomozó szolgálati ágat is,[9] bár később állították fel, mint a rendőrségi detektív testületet.[10] Témánk szempontjából azonban a légi, vízi, vasúti és közúti közlekedési csendőri szakszolgálatok — amelyek lényegében a közbiztonsági szolgálat speciális szolgálati ágainak tekinthetők — kialakulása és tevékenysége bír jelentőséggel.

A Magyar Királyi Csendőrség közúti közlekedési szolgálati ágának csírái — néhány éves előkészítő munka nyomán — már 1929-ben kialakultak.[11] Kezdetben a legforgalmasabb utak felügyelete volt a közúti közlekedési szolgálatot ellátó csendőr őrsök feladata. Tevékenységük a Budapest környéki, a balatoni és a bécsi utakra terjedt ki. Először három közúti közlekedési csendőr őrsöt állítottak fel Budapesten, Székesfehérvárott és Győrött.[12]

Ekkor még a csendőrség közúti közlekedési őrsei a területileg illetékes csendőr parancsnokság alárendeltségébe tartoztak. A közlekedési őrsöket oldalkocsis és oldalkocsi nélküli motorkerékpárokkal szerelték fel.[13] Az új szolgálati ág tagjai tevékenységüket öt hónapos időtartamú felkészítő tanfolyam sikeres elvégzése nyomán kezdhették meg.

A közlekedési csendőrség feladatát alkotta:

- a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzése, a közlekedési rend fenntartása;
- a közlekedési balesetek megelőzése;
- elsősegélynyújtás, a sérültek kórházba szállításáról való gondoskodás;
- baleseti helyszínelés;
- az utasok szükség szerinti útbaigazítása.[14]

Az utakon és közvetlen közelükben megvalósult bűncselekmények esetében, akkor járhattak el, ha a késedelem veszéllyel járt. Ilyenkor csak a legszükségesebb teendőket végezhették el, az ügyet pedig át kellett adniuk a területileg illetékes csendőr őrsnek további intézkedés céljából.[15]

A közlekedési csendőrség fejlesztésére 1936-ban került sor. Ekkor — az ugyancsak ebben az időben létrehozott — híradó részleggel közösen alosztályt szerveztek, amelynek az alárendeltségébe négy közlekedési szárnyat helyeztek. Az alosztály pedig a központi nyomozó parancsnokság alárendeltségébe került.[16]

A szervezetfejlesztéshez kapcsolódóan a motorkerékpárokat osztrák gyártmányú „Steyer 55" típusú kis gépkocsikra cserélték. A szolgálati gépjárművek karbantartása és felújítása céljából csendőrségi autójavító műhelyt is létrehoztak. Ennek nyomán pedig a magyar csendőrség gépkocsiparkját helyszínelő és fogolyszállító gépjárművekkel is bővítették.[17]

A szervezetfejlesztés következő lépcsőfokának a kivitelezésére 1940-ben került sor, amikor a magyar Királyi Csendőrség szervezetében — a testület vezető szervezetének — a csendőr felügyelőségnek közvetlenül alárendelt „közlekedési és híradó osztályt" hoztak létre. Ez az osztály már gazdasági hivatallal, műszaki alosztállyal, négy közúti közlekedési, egy repülőtéri és egy híradó szárnyparancsnoksággal is rendelkezett.[18]

A fejlesztés következő fázisában 1943-ban került sor a közlekedésiek és a híradók szétválasztására. Ekkor hozták létre az önálló közlekedési osztályt. Ekkor a közlekedési csendőrök létszáma már mintegy 700-750 fő volt, és a szakszolgálati ág közel 300 gépjárművel rendelkezett. A közlekedési osztály műszaki alosztályát Budapestre telepítették.[19]

A műszaki osztály feladatát képezte:

- gépjárművezető tanfolyamok tartása a testület tagjai számára;
- új gépjárművek átvétele;
- a szolgálati gépjárművek javítása, alkatrész beszerzés és tartalékkészlet kialakítása.[20]

A gépjárművezető tanfolyamokon a testületi tagok jogosítványt szereztek motorkerékpár, személy- és teherkocsi, valamint autóbusz vezetésére is. Ezenkívül a tanfolyamon résztvevők megismerkedtek a szolgálati járművek szerkezetével és működésével, illetve a kisebb javításokkal is, továbbá elsősegély kiképzésben részesültek, valamint elsajátították a közlekedési csendőri teendők végzéséhez szükséges ismereteket is.[21]

A közlekedési járőrök útvonala 100-150 km közötti volt. A menetsebességüket 40 km/h-ban állapították meg. A gépkocsi üldözést megtiltották. A közlekedési csendőrök szolgálati idejük — amely nem 8 óra, hanem általában 12-16 óra körüli volt — alatt a pihenőket és az étkezéseket a portyaszolgálatuk menetvonalához közeli csendőr őrsökön tölthették el, ahol a közétkeztetésben térítés ellenében vehettek részt.[22]

A Magyar Királyi Csendőrség vasúti szolgálati ága ugyan a két világháború közötti időszakban alakult ki, az előzmények azonban az első világháborúig visszanyúlnak. Az előzetes elképzelésekkel ellentétben a háború több évre elnyúló állóháborúvá alakult, amely hatalmas erőket emésztett fel az emberek és az anyagiak terén egyaránt. Fokozatosan szinte mindenből hiány keletkezett. Ilyen körülmények miatt — már nem csupán az anyagi előnyök, hanem a puszta létfenntartás céljából is — elszaporodtak a tolvajlások, rablások.

Mivel a Magyar Államvasútak (MÁV) szerelvényein nagy mennyiségben szállítottak árúkat a hiányzó árúcikkekből, azért a vasúti szállítmányok fokozott veszélybe kerültek. Elsősorban az állomásokon volt gyakori a szállítmányok dézsmálása, amely többnyire a nélkülöző vasutasok és az ugyancsak nélkülöző helyi lakosság tagjainak összejátszásával valósult meg. Azonban nem csupán a civil lakosság vesztette el az önuralmát a vasúti szállítmányokban fellelhető áhított és legálisan alig elérhető javak észlelésekor. A katonák sem riadtak vissza ezen szállítmányok megdézsmálásától. A katonák által elkövetett dézsmálások közül különösen azok voltak veszélyesek, amelyeket a vasúton szállított felfegyverzett alakulatok tagjai csoportosan valósítottak meg.[23]

A MÁV a háborút megelőzően lopásokból fakadóan évente hozzávetőlegesen egy-két millió korona körüli összeget fizetett ki kártérítésként. Ez az összeg

1916-ban már 6 millió korona feletti volt.[24] A Magyar Királyságban a vasútvonalak a háború időszakára már kiterjedt hálózatot alkottak. A helyi érdekű és a városi vasúti pályák hosszát is beleszámolva 22 731.2 km hosszú vasútvonal működött a történelmi Magyarországon.[25]

A MÁV a belső szabályozói szigorításával, a munkafegyelem növelésével, a szállítás biztonsági feltételeinek a fejlesztésével ugyan megkísérelt gátat szabni az elterjedő eltulajdonításoknak, azonban nem sok sikerrel. Az egyik legnagyobb nehézséget a vasúti csendőrség hiánya okozta. Több mint 2000 fő csendőrre lett volna szükség a vasúti szállítmányok védelmének megvalósítása érdekében, amely azonban nem, vagy csak részlegesen állt rendelkezésre.[26]

A háború végeztével a vasúti csendőrség témaköre lekerült a megoldandó témák napirendjéről, mivel a megváltozott helyzet miatt arra már nem volt szükség.

A Magyar Királyi Csendőrség tiszti kara azonban feldolgozta az első világháborúnak a vasúti szállításokra vonatkozó tapasztalatait, illetve figyelemmel kísérte a külföldi tapasztalatok alakulását.[27]

A második világháború kapcsán aztán ismét előtérbe kerültek az első világháború tapasztalatai, valamint a hadviselő országoknak a vasúti szállítások biztonságosabbá tétele érdekében bevezetett intézkedései.

A Magyar Királyi Csendőrség vasútbiztosítási teendőket természetesen a második világháború előtt is ellátott, azonban ez a tevékenység békeidőszakban nem volt olyan jelentős, hogy a megvalósítása érdekében külön szolgálati ág létrehozása indokolt lett volna.

A testület személyi állományának okulása érdekében — a vasútbiztosítási teendők témakörében — a húszas években cikkek is megjelentek a Csendőrségi Lapokban.[28] A vasútbiztosítási teendőket pedig a testület 1941-ben publikált utolsó szolgálati szabályzata is tartalmazta.[29]

A vasútbiztosítás célja nem az volt, hogy a Magyar Királyi Csendőrség folyamatos felügyeletet lásson el a magyar vasútvonalak egésze, vagy egy része felett. Vasútbiztosítást időlegesen és egy-egy meghatározott vonalszakaszra kiterjedően hozhatott létre a testület. A vasútbiztosításokat a területileg illetékes kerületparancsnok rendelhette el. Általában kiemelten fontos személyek — például hazai, vagy külföldi államfők — valamint speciális, illetve veszélyes szállítmányok esetében rendeltek el vasútbiztosítást. A vasútbiztosítás során az érintett vasútvonalat az összes műtárgyával és a vonal közvetlen környékét is át kellett kutatni. Az állomásokra, a műtárgyakhoz és a vasúti pályákra járőrt vezényeltek. A pályákon — a terep domborzatától és a növénytakaró jellegétől függően — általában 6 kilométeres szakaszra vezényeltek egy járőrt. A járőrök két fősek voltak.[30]

A vasúti műtárgyak őrzésére rendelt járőrök az őrzésükre bízott műtárgyat csak annak közvetlen környékének az átkutatása céljából hagyhatták el. A vasútbiztosításra vezényelt járőrök a felügyeletükre bízott terepszakaszt kötelesek voltak bejárni. Ezt nappal oly módon tehették meg, hogy a járőr felügyeletére bízott terepszakasz bejárását egymástól elválva egyenként valósíthatták meg, egymást közt felosztva az őrizetükre bízott területet. Sötétedéstől világosodásig azonban a járőr tagjai nem válhattak el egymástól. A vasútbiztosító járőrök kötelesek voltak a rájuk bízott vonalrészen a pályatestet megvizsgálni, az esetle-

ges rongálásokat jelenteni, és arról a legközelebbi pályaőrt tájékoztatni, továbbá a gyanús egyéneket igazoltatni, és a pályatesttől távol tartani.[31]

A vasútbiztosítások során a csendőrök nem voltak magukra hagyva, hiszen a vasúti pályaőrökre minden körülmény között számíthattak. A pályaőrök helyismeretét kiválóan felhasználhatták, illetve a pályaőrök számára rendelkezésre álló szolgálati telefonvonalat használhatták. A vonatkozó törvényekben előírtak szerint — a terep jellegétől függően — átlag 3-5 kilométerenként kellett egy-egy vasúti pályaőrt a hozzá tartozó házzal és telekkel telepíteni. A két világháború közötti időszakban a MÁV vasúti pályaőrként hozzávetőlegesen 2000 főt foglalkoztatott.[32]

A vasútbiztosító járőröknek az érintett vasúti szerelvény tervezett áthaladását 3-4 órával megelőzően kellett elfoglalniuk, és a szerelvény áthaladása után külön parancs nélkül kötelesek voltak visszatérni az őrsükre. A vasútbiztosítási teendők ellátására az érintett csendőr parancsnokságok állandó tervet készítettek, melyet folyamatosan naprakész állapotban tartottak. E tervben szerepelt, hogy az érintett vasútvonal mentén elterülő csendőr őrsök vasútbiztosítás esetén mely vonalszakaszért voltak felelősek, hova és hány járőrt kellett vezényelniük. E tervek tartalmazták a biztosításban résztvevők irányítását megvalósító parancsnokság összetételét, vezetési pontját, a hírösszeköttetés módját stb.[33]

A vasútbiztosítás tehát egy-egy kiemelt fontosságú vasúti szerelvény haladási vonalának a biztosítását jelentette csupán.

E mellett a Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya ellátott úgynevezett vasútügyeleti szolgálatot is. Ezalatt lényegében a vasútállomásra vezényelt csendőr járőrt értették, amely a fel- és leszállókat, az áruforgalmat kísérte figyelemmel, valamint végigjárta a kupékat, a várakozóhelyeket és a restit is. A vasúti személyzet munkájába nem avatkozhatott be, de elő kellett segíteni, hogy a forgalmi szabályokat mindenki betartsa. Ügyelnie kellett arra, hogy senki se követhessen el olyan cselekményt, amellyel az utasok biztonságát, illetve a forgalom zavartalanságát veszélyeztethette.

A vasútügyeleti szolgálatot ellátó csendőr járőröket azon csendőr őrsparancsnokok vezényelhették, amely csendőr őrsöknek a működési területén vasútállomás működött. A csendőr járőröknek csupán egyik feladatuk lehetett a vasútügyeleti szolgálat teljesítése. Azt megelőzően, illetve követően szolgálati idejük alatt az előírt menetvonalukon a szokásos szolgálati teendőjüket el kellett látniuk, amelyeket az őrsügyeletes a járőr szolgálatba léptetésekor meghatározott a számukra. A csendőr járőrök számára a portyaszolgálatuk során a vasútügyeleti teendőket általában arra az időszakra írták elő, amikor a vasútállomásokra vonat érkezett, illetve onnan távozott.[34]

Kizárólag vasútügyeleti szolgálatra járőrt vezényelni csak a belügyminiszter engedélyével lehetett. Razzia esetén is vezényelhető volt vasútügyeleti járőr. Ebben az esetben a razziában részt vevő személyi állomány köréből jelölték ki a vasútügyeleti járőrt a razzia idejére. A razzia parancsnokának a közvetlen alárendeltségébe tartozott a vasútügyeleti járőr. A vasútügyeleti teendőket ellátó csendőr járőr mindig két fős volt, ahogyan általában a csendőr járőrök létszáma is két fő volt.[35]

A Magyar Királyi Csendőrség a vasútbiztosítási és vasútügyeleti szolgálat mellett még úgynevezett szállítmányfedezeti és oltalmi kíséretet is nyújthatott

bizonyos esetekben. Állami hivatalok és kincstári intézmények, valamint állami- és magánvállalatok nagyobb pénz- vagy értékküldeményeinek szállításához a csendőrséget a szállítmányok biztosítása érdekében igénybe lehetett venni. Az érintettek az igényüket a főszolgabíróhoz — mint rendőrhatósághoz — benyújtott folyamodványban kérhették. Sürgős esetben azonban közvetlenül is fordulhattak a csendőrséghez.[36]

A szállítmányfedezetre vezényelt csendőr járőrnek legalább két fősnek kellett lennie. Járművön történő szállítás esetén a járőr számára külön kocsit kellett biztosítania a szállítmányfedezetet kérőnek. Kivételes esetben lovon, vagy kerékpáron is kísérhette a szállítmányfedezetre vezényelt csendőr járőr a szállítmány kocsiját. Vasúti szállítás esetén a csendőr járőrnek ugyanabban a kocsiban kellett utaznia, mint amiben a szállítmányt elhelyezték. Hideg időjárás esetén — ha az utazás 4 óránál tovább tartott, és a vasúti kocsi fűtetlen volt — a járőrt a vasút menti őrsök személyi állományába tartozó csendőrökkel fel kellett váltani. Vasúti szállítmány fedezésére csendőr járőrt csak kiemelt fontosságú és kizárólag kincstári szállítmányok esetében lehetett igénybe venni a szárny-parancsnokság engedélyével.

Magánvállalatok részére szállítmányfedezeti oltalmat csak akkor lehetett biztosítani, ha az a szolgálatra hátránnyal nem járt.

Magáncégek és állami intézmények egyaránt kötelesek voltak a szállítmányfedezetek költségeit megtéríteni a testület illetményszabályzatában foglaltaknak megfelelően.[37]

A vasúti csendőrség felállításának gondolata SELLYEY Vilmos nyugállományú csendőr ezredestől eredt, aki aktív szolgálati pályafutása során a Magyar Királyi Belügyminisztérium csendőrségi osztályán is teljesített szolgálatot, és nyilván élénken élt az emlékezetében az első világháború során a vasúti szállítmányok dézsmálása terén kialakult nehéz helyzet. A második világháború kitörése nyomán a vasúti szállítmányok sorsa felértékelődött. Ezért indokolttá vált az új szakszolgálati ág létrehozása. A felállítást indokolta még az is, hogy a mozgó vonaton elkövetett bűncselekmények pontos helyét sokszor nem lehetett megállapítani, így a területi elv szerint működő csendőr őrsök között a teendőket nem lehetett igazságosan elosztani. E mellett a vasúti bűncselekmények nyomozása olyan speciális — a vasút működéséhez kapcsolódó — ismereteket is igényelt, amellyel a csendőrség tagjai nem rendelkeztek.[38]

A vasúti csendőrség 1944. IV. 1-jén kezdte el a működését. Ezt megelőzően március 1-jével kezdődően a vasúti csendőrég leendő személyi állományának tagjai számára egy hónapos tanfolyamot szervezetek Budapesten. A tananyag keretében a hallgatókat megismertették a leendő vasúti csendőrség hatósági területével és annak felosztásával, amely a MÁV területi szervezeti tagozódásához igazodott. A képzés döntő hányadát a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó parancsnokságának és a MÁV vasúti mérnökeinek az előadásai tették ki. A nyomozó parancsnokság szakemberei megismertették a vasúti csendőrség leendő tagjait mindazokkal a szakmai tapasztalatokkal, illetve a bűnelkövetők furfangjaival, amellyel a több mint egy évtizedes szakmai tevékenységük során meg-ismerkedhettek.[39]

A csendőrségen belül a vasúti csendőrség egy önálló szárnyat képezett, amely a csendőr felügyelőség közvetlen alárendeltségébe tartozott, a székhelyét pedig

Budapestre telepítették. Az első szárnyparancsnok LÁZÁR Pál csendőr őrnagy volt.[40]

A vasúti csendőrök szolgálatukat egyenruhában és civilben látták el. A szolgálat elősegítése érdekében a MÁV a vasúti csendőröket az egész ország területére kiterjedő és valamennyi kocsiosztályra érvényes szabadjeggyel látta el. A vasúti csendőrség létrehozásával a csendőrség által korábban teljesített vasútbiztosítás, illetve vasútügyelet, valamint vasúti szállítmányfedezet-oltalmi szolgálatok nem szűntek meg. A vasúti csendőrök alapvető feladata a nyomozati munka végzése volt.[41]

A vasúti csendőrségnek a szolgálati feladatai teljesítésével azt a célt kellett elérnie, hogy:

- a vasúton elkövetett bűncselekményeket megakadályozza és kinyomozza;
- a vasúti baleseteket és rongálásokat megelőzze vagy kinyomozza;
- a raktárakban és a vasúti szállítmányokban történt lopásokat kinyomozza;
- az utasok személy- és vagyonbiztonsága felett őrködjék.[42]

A közúti és a vasúti csendőrség egyértelműen az új közlekedési eszközök létrejötte nyomán alakult ki, abból a helyzetből fakadóan, hogy ezen járművek a testület hatósági területén működtek. A személy- és áruszállításban betöltött szerepük pedig elkerülhetetlenné tette a szakszolgálati formában megvalósuló ellenőrzésüket és felügyeletüket.

A Magyar Királyi Csendőrség vízi szolgálati ága esetében merőben más volt a helyzet. A hazai vizeinkre kiterjedő rendvédelmi tevékenységet országos hatáskörrel először nem a csendőrség látta el. A vízi rendészeti teendők végzésére hivatott testület pedig nem rendvédelmi, hanem honvédelmi indíttatású volt.

A magyar nemzet történelmében a Kárpát-medence vízi útjai mindig fontos szerepet játszottak. A hadi dereglyék használata az Árpád-házi királyainkig nyúlik vissza. A török veszedelem előretörése nyomán szükség volt a folyami hajózás és harc professzionális csapatára. Ők voltak a naszádosok, akik a Dunán védték a Magyar Királyság határait a Vaskaputól Nándorfehérvárig, továbbá a Száván a déli határokat. Az ország három részre szakadása után — a HABSBURG-hatalom szervezésében — hozták létre a sajkásokat, többségükben a törökök elől menekülő rácokból. A Titeli Sajkás Kerület de facto 1848-ig, de jure pedig 1852-ig valósította meg határfolyóink őrzését.[43]

Az uralkodó 1850. XI. 30-án állította fel a Császári-Királyi Flottillahadtestet, amely már gőzhajókból állt, és 1866-ig működött. Wilhelm von TEGETTHOFF a haditengerészet altengernagya 1866-ban koncepciót hozott létre a HABSBURG-birodalom haditengerészetének a fejlesztésére. E tervezetnek képezte részét a folyami flottilla felállítása. Elképzelése szerint a flottillát a kor legkorszerűbb és az Amerikai Egyesült Államokban, illetve Nagy Britanniában már bevált monitor típusú hadihajókból kellett kialakítani. A monitor sekély merülésű, alacsony oldalmagasságú, páncélozott és forgó lövegtornyú hadihajó volt, amely a tengeren ugyan nem, de a sekély vízű térségekben kitűnően bevált. A magyar kormány a Pest-Fiumei Hajógyárnál 1868 júniusában két monitort is rendelt, melyet Josef von ROMAKO császári-királyi hajóépítő inspektor tervezett. Mivel az angol és az amerikai monitorok hadi titkot képeztek — azoknak legfeljebb a látványával lehetett megismerkedni — ezért a monarchiai hajótervezőnek önállóan kellett megterveznie a dunai monitorokat. ROMAKO hajómérnök olyan hajókat konstru-

ált, amelyek felülmúlták a korábbi építésű amerikai és angol monitorokat is. ROMAKO a tervezést 1870-re befejezte, ekkor kezdték el a hajók építését. A dunai flottilla első két monitorát, azaz a Lajtát (Leitha) 1871. IV. 20-án és a Marost 1871. V. 17-én bocsátották vízre. A monitorok építése alatt a haditengerészetből kikülönítették a budapesti különítményt, amely lényegében a dunai flottilla szervezete volt.[44]

A trianoni békediktátum lényegében megszűntette a dualizmus évtizedei alatt szorgos munkával létrehozott dunai flottillát. A győztes hatalmak által felállított és Bécsben székelő nemzetközi bizottság felügyelte a dunai flottillánk hajóinak elvételét. Csupán három őrnaszádot — a folyamrendőri feladatok teljesíthetősége érdekében — hagytak meg a Magyar Királyságnak, melyet később egy hajóval növeltek. Magyarország érdekeit WULFF Olaf Richard fregattkapitány képviselte, aki kidolgozta a flottilla fejlesztés koncepcióját. Ennek a lényege az volt, hogy a flottillát rejtetten kell fejleszteni. A rejtést pedig egy országos hatáskörű vízirendészeti fegyveres testület létrehozásával kell megvalósítani.[45]

A minisztertanács WULFF Olaf Richard fregattkapitány 1920. X. 4-én felterjesztett javaslatát 1921. I. 3-án megtárgyalta és elfogadta. Ennek nyomán 1921. II. 26-án a nemzetgyűlés törvénnyel iktatta be a közigazgatás szervezetébe a Magyar Királyi Folyamőrséget.[46] A törvény végrehajtásáról miniszterelnöki és belügyminiszteri rendelet gondoskodott.[47]

A Magyar Királyi Folyamőrséget 1921. III. 1-jén állították fel. Az 5000 főre tervezett létszám helyett azonban a győztesek csupán 1600 főnyi fegyveres — 96 tiszt és 1524 altiszt és legénység —, továbbá 1800 fő fegyver nélküli alkalmazottat, összesen 3400 főt engedélyeztek.[48]

A Magyar Királyi Folyamőrség ugyan — törvényben meghatározott módon — minden tekintetben a belügyi tárca irányítása alá tartozott, ám a valóságban a testület rejtett folyami erők része felett a honvédelmi tárca gyakorolt felügyeletet. A Magyar Királyi Folyamőrség parancsnoka a testület vezérfelügyelője volt, aki egyben minden folyamőr előljárója is volt. A Magyar Királyi Folyamőrség tevékenysége felügyeletének a céljából a Magyar Királyi Belügyminisztériumban folyamrendészeti osztályokat hoztak létre. Folyamrendészeti ügyekben elsőfokú hatóságként a révkapitányságok, másodfokon a révfőkapitányság, harmadfokon pedig a belügyminiszter nevében eljáró folyamrendészeti osztályok intézkedtek, nevezetesen:

- BM VI/f. osztály, amely a testület közigazgatási, műszaki, híradó és egészségügyi;
- BM VI/e. osztály, amely a testület gazdasági és pénzügyi;
- BM VI/d. osztály, amely a testület folyamrendészeti teendőit felügyelte.[49]

A Magyar Királyi Folyamőrség élén tehát a vezérfelügyelő állt, aki a testület irányítását a budapesti székhelyű révfőkapitányság által valósította meg. A révfőkapitányság alárendeltségébe révkapitányságok tartoztak, amelyek között Magyarország vízi területeit felosztották. Összesen 13 révkapitányság működött a trianoni békediktátum utáni Magyarországon. A révkapitányságok alárendeltségébe révkirendeltségek is tartoztak. A Magyar Királyi Folyamőrség szervezetébe összesen 9 révkirendeltség tartozhatott. A körülményektől függően a révkapitányságok alkalmanként révőrségeket is létrehozhattak.[50]

A Magyar Királyi Folyamőrség nyílt tevékenysége a vízirendészet volt. A vízirendészeti jogkör eredetileg az önkormányzatok rendőrhatósági jogkörének a részét képezte. A folyamőrség felállításakor azonban azt a jogkört a testületre ruházták. A Magyar Királyi Folyamőrség nyílt feladatrendszere összetett volt. Lényegében ide csoportosították szinte valamennyi hatósági ellenőrzési jogkört, amely a vízi közlekedéssel volt kapcsolatban. Így például a vízi járműveken érkező vagy távozó utasoknak a Magyar Királyság területére történő be- és kiléptetését is a folyamőrség végezte.[51]

A Magyar Királyi Folyamőrség mint önálló fegyveres szervezet testületi egyenruhával és rangrendszerrel is rendelkezett, amely lényegében a monarchia haditengerészeti öltözék és rangrendszer adaptált változata volt, melyet módosításokkal a Magyar Királyi Honvédség nyílt kötelékbe helyezése nyomán is alapvetően megőrzött. A folyamőrségi egyenruha jellegzetes sajátossága volt legénység körében a matrózsapka, tiszteknél a tányérsapka és a kétsoros gombolású nyitott zubbony, melyen a rangokat az alkaron körbefutó sávok formájában viselték. A hajózó csapattisztek kerek hurkot, úgynevezett elliot szemet viseltek, illetve a legénység a matrózing gallérján viselte a rendfokozati jelzéseket. Ünnepi öltözéken a tisztek a rangjukat — ugyancsak rendfokozati sávok formájában — a vállukon úgynevezett „epaulette”-en viselték, amelyet a kar fölött lecsüngő rojtokkal, „risettek”-el díszítettek.[52]

A Magyar Királyi Folyamőrséget a Bled-i egyezmény nyomán létrehozott honvédelmi törvényben foglaltak alapján 1939. I. 15-én Magyar Királyi Honvéd Folyamerők névvel a Magyar Királyi Honvédség kötelékébe — a vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségébe — helyezték, önálló haderőnemként. Később pedig az elnevezést Magyar Királyi Honvéd Folyami Erők-re változtatták.[53]

A Magyar Királyi Folyamőrség szép példája annak, hogy még a legkilátástalanabb helyzetben is van remény. Nem kell feltétlenül mindent feladni a nemzet ellen támadó túlerő kívánalmainak megfelelően. A trianoni békediktátum 35 000 főben maximálta ugyan a magyar haderő létszámát oly módon, hogy abban sorozott személyi állomány nem teljesíthetett szolgálatot. Ennek ellenére a magyar katonai vezetők létrehozták az úgynevezett kényszertoborzottak fogalmát, amely lényegében sorozást jelentett. Ezt pedig — a jóindulattal nem vádolható — ENTENTE is kénytelen volt elfogadni, mivel valódi toborzással még ez a csekély létszám sem volt kiállítható. A kényszertoborzás lehetőségét a magyar vezetés pedig úgy aknázta ki, hogy annak leple alatt lényegében helyreállította és aktualizálta a hadra fogható magyar lakosság nyilvántartását.

A trianoni békediktátumban Magyarországra kényszerített előírások betartását a Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság volt hivatott ellenőrizni, amely 1921-től 1927. III. 31-ig tartózkodott Magyarország területén. Ekkor a Nagykövetek Tanácsa a közvetlen ellenőrzést megszűntette ugyan, a helyébe azonban az alkalmai vizsgálatok léptek, melyet a Népszövetség rendelhetett el. Ezek azonban már kevésbé voltak veszélyesek.[54]

A haderőrejtésnek többféle módszerét hozták létre a vesztes háború nyomán. Az egyik ilyen taktika az alakulatok kettőzése volt. Ennek az volt a lényege, hogy az érintett alakulatokból kettő volt, az egyik a laktanyában, a másik pedig a gyakorlótéren volt elérhető, vagy fordítva, de sohasem egy helyen. A Szövetségközi Ellenőrző Bizottság tagjai ily módon egy helyen soha nem találkozhattak

mindkét alakulattal. Ez a megoldás volt az előzménye az 1930-as években létrehozott úgynevezett alakulatikrezésnek. Az ikrezési rendszerben az „anyaalakulat" raktározta az „ikeralakulat" felszerelését és a keret személyi állományát is a saját sorai között „bujtatta". Szükség esetén pedig az alakulat két részből álló keretét (anya- és ikeralakulat) tartalékosokkal töltötték fel. Így jöhettek létre az ikrerődött gyalogezredekből és tüzérosztályból a dandárok.

A meglévő fegyveres szervezetekben is igyekeztek valamilyen hadi struktúrát elrejteni. Ilyen volt például a Rendőr Újonc Iskola. Mivel a Magyar Királyságban egyedül a rendőrség számára engedélyeztek páncélos járművet tömegoszlatási célzattal, ezért ide telepítették a haderő leendő páncélos fegyverneme majdani szakembereinek a képzését. Őket rendőr álcával látták el.[55]

A haderőrejtés keretében két új — a dualizmus időszakában nem létező — rendvédelmi testületet is létrehoztak: a Magyar Királyi Folyamőrséget és a Magyar Királyi Vámőrséget. A Magyar Királyi Vámőrséget 1930-ban — szervezetmódosítással egybekötve átnevezték Magyar Királyi Határőrséggé. Az ANTANT ugyanis — a Tanácsköztársaságra emlékezve — rendvédelmi testületek esetében jóval engedékenyebb volt, mint a haderő tekintetében. Ezt a lehetőséget hasznosítva hozta létre a magyar vezetés a folyamőrséget és a vámőrséget. Mindkét testület legális feladatköre valós volt ugyan, azonban a szervezetü-ket hasznosítva lehetőség kínálkozott arra, hogy ott haderőt rejtsenek el. A vámőrség utódszervezetében a Magyar Királyi Határőrség álcájában helyezték el a honvédség ezredeinek 1/3-át. Erre azért volt égetően szükség, mivel az elcsatolt területek utódállamainak haderői egyeztetett terveket dolgoztak ki a maradék Magyarország lerohanására. A magyar vezetés ebben a helyzetben azt látta a célszerű megoldásnak, ha a határ mellé haderőt telepít az esetleges ellenséges előrenyomulás lassítása érdekében. Az így nyerhető idő ugyanis rendkívül fontos lehetett, mivel meghosszabbíthatta a határmenti gyárak hadianyag előállítási idejét, illetve lehetővé tehette mélységi területen a lakosság mozgósítását. Ezzel pedig kitarthatott a magyar állam addig, amíg a konfliktus kezelését diplomáciai útra sikerül terelni. A diplomáciai tárgyalások idejére pedig megakadályozhatóvá vált, hogy „kész helyzet" létrejöhessen.[56]

A Magyar Királyi Folyamőrségnek a Magyar Királyi Honvédség kötelékébe integrálásakor a testület a vízirendészeti hatáskört nem vitte magával. Ez a jelenség a folyamőrség sajátja volt, mivel a határőrség a határőrizeti feladatkörrel együtt vált a honvédség részévé, amely a későbbiek során számos nehézséget okozott. A vízirendészeti teendőket tartalmazó hatáskört azonban nem az önkormányzatok kapták vissza, hanem azt a Magyar Királyi Rendőrség kompetenciájába helyezték. Mivel azonban a rendőrség működési területe csak a városok hatósági területére terjedt ki, ezért a vízirendészeti hatósági teendők végzésének jogköre vidéken a Magyar Királyi Csendőrségre szállt át.[57]

A Magyar Királyi Csendőrség kötelékében viszonylag későn, a második világháború időszakában kezdték el a vízirendészeti szolgálati ág kiépítését. A vízirendészeti teendőket — azoknak elsősorban a csendőrségi szolgálatellátáshoz kapcsolódó részeit — azonban a csendőrség folyamatosan figyelemmel kísérte.[58]

A vízirendészeti szabályok alakulása mellett a csendőrség személyi állományát arra vonatkozóan is tájékoztatták, hogy ezeket a rendszabályokat mely rendvédelmi testületek felügyelik és a testületekkel milyen esetekben és milyen módon célszerű együttműködni a csendőrségi szolgálat ellátása során.[59]

Az első csendőrségi vízi őrsöt 1942. VI. 1-jén állították fel Siófokon. Ezen a napon lépett szolgálatba az első vízicsendőr járőr a Balatoni Hajózási Részvénytársaságtól bérelt motoros kishajóval. A vízicsendőrök közé azok a csendőrök kerülhettek, akik a vízicsendőr tanfolyam eredményes elvégzése nyomán „hajóvezetői és motorkezelői" jogosítványt is kaptak. A tanfolyamon a hallgatók megismerkedhettek az általános és nemzetközi hajózási rendelkezésekkel, a hajóépítés szabályaival, a híradóeszközökkel, a vízimentéssel, a vízhez tartozó építmények szerkezetével és azokhoz kapcsolódó elvárásokkal, a vízicsendőri szolgálat feladataival, a halász- és vadásztörvényekkel.[60]

Az első siófoki vízicsendőr őrs hátsó kapuja a Sió-csatorna rakpartjára nyílt, ahol az őrs hajóit is kikötötték. A második vízicsendőr őrsöt 1944. V. 1-jén létesítették. 1943-tól a Balatonon már egyforma hajókkal teljesített szolgálatot a vízicsendőrség, amelyeket a testület számára a balatonfüredi hajógyárban készítettek. Ezek voltak a Csendőr I., Csendőr II., Csendőr III. motoros kishajók. A testület vezetői tervezték a Dunán, a Tiszán és a Velencei tavon is vízicsendőr őrsök felállítását, ezt azonban a háború eseményei már nem tették lehetővé.[61]

A vízicsendőr járőr — ellentétben a testületnél szokásos két fővel — négy fős volt: járőrvezető, járőrtárs, hajóvezető és motorkezelő. A szolgálat ellátása során ugyan két fő elhagyhatta a szolgálati kishajót, azonban két főnek mindig a hajón kellett maradnia. A vízicsendőr őrsökön egy főnek folyamatosan készenlétben kellett állnia a segélyhívások felvétele és továbbítása céljából. A vízicsendőrök csak a vízzel szorosan összefüggő területeken, strandokon, kikötőkben intézkedhettek és nyomozhattak. A vízicsendőr őrs a vízicsendőr járőrrel rádióösszeköttetésben állt.[62]

A vízicsendőr őrsön és a vízicsendőr járőrnél azonos térkép volt, melyet négyzetráccsal fedtek le azonosan jelölve a szélességi és a hosszúsági vonalakat. A négyzetrács metszéspontjainak tereptárgyaktól való távolságát és irányát is tartalmazták a térképek. Így viszonylag gyorsan és könnyen meghatározhatták a balesetek helyszíneit. A vízicsendőr őrsök javaslatára a Balaton menti járások főszolgabírói egységes nyilvántartásba vették a tavon közlekedő összes vízijárművet. E lista tartalmazta a vízi jármű építési anyagát és módját, az építő, vagy az építőműhely nevét, a jármű méretét, színét, nevét és számát. A második világháború légicsatái során a Balaton vízébe esett pilótákat a vízicsendőrök mentették ki tekintet nélkül arra, hogy a hadviselő felek mely csoportjához tartozott a pórul járt pilóta.[63]

A Magyar Királyi Csendőrség közúti, vasúti és vízi szolgálati ágaihoz képest is speciális jelleggel bírt a légicsendőrség.

A Magyar Királyi Csendőrség légi szolgálati ága — ellentétben a közúti- és a vízicsendőrökkel — nem rendelkezett a szakterületének megfelelő járműparkkal. Mégis, a trianoni békediktátum kártékony következményeinek az ellensúlyozásában talán a légicsendőrök vették ki leginkább a részüket, ha összehasonlítjuk tevékenységüket a másik három csendőr szolgálati ág, a közúti közlekedési csendőrség, a vasúti csendőrség és a vízicsendőrség teendőivel.

A trianoni békediktátum Magyarország véderejét oly mértékben igyekezett mérsékelni, hogy a csonka Magyarország a környező ANTANT barát országokkal szemben kiszolgáltatottá váljon. A „kisantant országok" jelzővel jelölt, ezen országcsoportba tartozó államok területük és lakosságuk jelentős részét — amelybe jelentős magyar etnikum is tartozott — a Magyar Királyságtól a trianoni békediktátum által elcsatolt térségeknek köszönhették. Ebből fakadóan a maradék Magyarország puszta létét — függetlenül annak politikájától — veszélyesnek tartották. A trianoni békediktátum tehát a Kárpát-medence térségét megosztotta és olyan ellenségeskedést hozott létre, amely hosszú távon egymással szemben kötötte le a térség erejét, illetve behatolási lehetőséget biztosított a győztes hatalmak érdekcsoportjai számára. E szellemiség szerint kialakított trianoni békediktátum Magyarországot a légi haderőnem fejlesztésétől és tartásától eltiltotta. Ez a tiltás mindaddig fennállt, amíg a békediktátum első részleges felülbírálatára — a Bled-i egyezmény formájában — 1938-ban a fegyverkezési egyenjogúság kimondásával sor nem került.[64]

A magyar kormányok igyekeztek kijátszani a magyar légihaderőnem tiltását. Ennek érdekében a világháború során tapasztalatokat szerzett hajózó és műszaki szakembereket civil szervezetekben kísérelték meg eldugni. Erre több kezdeményezés is történt. Először 1920. II. 1-jén budapesti székhellyel állították fel a Magyar Aeroforgalmi Részvénytársaságot. A Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottság azonban rájött arra, hogy a vállalat katonai célok érdekében működik, ezért 1921. XII. 6-án a részvénytársaságot feloszlatták. A Magyarországi légtérre vonatkozó repülési tilalmat külföldi cégek törték meg, amikor először a Franco-roumain légiforgalmi társaság 1922 tavaszán Párizs-Strassburg-Prága-Budapest járatot indított, melyet a cég jogutóda a Nemzetközi Légiforgalmi Részvénytársaság 1925-ben Belgrád és Bukarest érintésével Konstantinápolyig meghosszabbított. A magyar posta 1923-tól kapcsolódott be a légijáratok biztosításának teendőibe a repülőterek közötti meteorológiai és forgalmi hír-váltás megszervezésével.[65]

1922. XI. 17-én a szövetségesek feloldották a magyarországi repülési tilalmat. Ezt követően alapították a Magyar Légiforgalmi Részvénytársaságot. 1925-ben belföldi járatokat is indítottak Budapest-Debrecen, Budapest-Miskolc, Budapest-Nagykanizsa és Budapest-Szeged között. A rendszeres légiforgalom miatt szükségessé vált a magyar légügyi hatóság és a repülőtéri szolgáltatási rendszer bevezetése.[66]

Minisztertanácsi felhatalmazás alapján a kereskedelemügyi miniszter 1924-ben rendeleti úton állította fel a Magyar Királyi Légügyi Hivatalt, amely működését 1924. XII. 13-án kezdte el.[67] Az ország területét — a Magyar Királyi Légügyi Hivatal szakfelügyelete alá tartozó — úgynevezett repülőtéri gondnokságokra osztották, amelyeknek a székhelye és a területe megegyezett a csendőrkerületekével. A csendőrkerületek területe pedig azonos volt a honvéd vegyesdandár, majd honvéd hadtestparancsnokságok működési körleteivel. A trianoni határok között 7, a területvisszacsatolásokat követően pedig 10 csendőrkerület működött. A Magyar Királyi Légügyi hivatal a rejtett légierő vezérkarának fedőszervezete is volt. Nyílt feladatát alkotta a polgári légügyi igazgatás. Középfokú hatósági jogkörrel működött. Felettes szerve a Magyar Királyi Kereskedelemügyi Minisztérium V. légiforgalmi osztálya volt, amely legfelsőbb szak-

hatóságként a miniszter nevében járt el. Azoknál a csendőrkerületeknél, ahol repülőtér-gondnoksági szervezet, illetve a repülőtér-gondnokság hatáskörével felruházott más szervezet nem működött, a szükséges teendőket a Magyar Királyi Légügyi Hivatal által kirendelt előadó látta el.[68]

1929-ben a repülőtéri gondnokságokat egy-egy csendőr különítménnyel erősítették meg. A hivatalos indoklás ugyan a fegyelem megszilárdítása volt, a valóságban azonban az intézkedés a rejtett katonai jelleg erősítését célozta. A repülőtéri gondnokságok csendőr különítményeit pedig a harmincas évek elején egy közös — e különítmények irányítása céljából létrehozott — parancsnokság, a vezényelt csendőr osztály-parancsnokság alárendeltségébe helyezték. Ezen mátyásföldi elhelyezésű parancsnokság elnevezését a későbbiek során repülőtéri szárny-parancsnokságra változtatták, a székhelyét pedig Budaörsre helyezték. A repülőtéri szárny-parancsnokság a csendőrfelügyelőség közvetlen irányítása alatt állt. Repülőtér-gondnokság működött Mátyásföldön, Szombathelyen, Szegeden, Miskolcon, Pécsett, Székesfehérvárott és Debrecenben. A Magyar Királyi Légügyi Hivatal Határozta meg a légijárművek számára az országból a ki- illetve berepülés zónáit, a légifolyosókat és a tiltott térségeket. A repülőtéri csendőr különítmények parancsnokságai pedig ennek megfelelően hajtották végre a repülőforgalom irányítását.[69]

A repülőtéri gondnokságokon szolgálatot teljesítő csendőrök feladatát képezte a reptér, az irányító épület és a hangárok őrzése, irányító és az indítószolgálat ellátása. Lényegében a repülőtéri csendőrök a légirendészeti és a légiforgalom-irányítási tevékenységek ötvözetét valósították meg. Hatáskörük egy-egy repülőtéri gondnokság teljes működési területére kiterjedt. A repülőtéri gondnokságok szakszemélyzetei közül a csendőr különítmények és a repülésmeteorológiai szolgálat munkatársai tartoztak a Magyar Királyi Légügyi Hivatal felügyelete alá. A repülőtér-gondnokságok tevékenységét a csendőrkülönítmények felügyelték, íly módon a felügyeletük alá tartozott a repülőtereken szolgálatot teljesítő valamennyi szakszemélyzet, a vámkirendeltség, a postahivatal, a postai rádiókirendeltség és az útlevélellenőrzést végző rendőri közegek. A repülőtéri csendőr különítmények lényegében a repülőterek igazgatását végezték. A repülőtéri csendőr különítmények a repülésekről forgalmi naplót, a fontosabb eseményekről eseménynaplót vezettek. A repülőtéri csendőr különítmények szedték be a Magyar Királyi Légügyi Hivatal által megállapított reptérhasználati fel- és leszállási illetékeket is. A repülőtéri csendőr különítmények parancsnok-ságainak tagjai többségükben csendőrségi állományviszonyba léptetett repülő-szakemberek voltak, akik az első világháború alatt szereztek tapasztalatokat. A hangárok, kifutópálya stb. őrszemélyzete azonban nem rendelkezett repülőismeretekkel, ők a testület legénységi állományához tartoztak.[70]

A Magyar Királyi Csendőrség szakszolgálati ágai egyenként és összességükben is fontos szerepet töltöttek be Magyarország közrendvédelmének biztosítása terén. Tevékenységüket a szakterület szakigazgatásával kialakított szoros kapcsolat jellemezte. Feladatkörüket a szakterületet szabályozó jogszabályok szerint látták el. Teendőik színvonalas ellátása érdekében a szakterületükre vonatkozó műszaki, technikai jellemzők és a vonatkozó jogszabályok ismeretére, illetve gyakorlati képességekre — amelyeket jogosítványok és egyéb bizonyítványok tanúsítottak — volt szükség a szokásos csendőri ismereteken kívül. A területi struktúra speci-

ális elemeit kialakítva, kitűnően illeszkedtek a csendőrségi szervezetbe, egyben pedig a szakterületük eredményes ellátásához szükséges legcélravezetőbb szervezeti formákat hozták létre. A személyi állomány aláfölé rendeltségi viszonya, jogállása, kötelezettségei és jogosultságai — néhány apróbb sajátosságtól eltekintve — azonos volt a testület más szervezeteinél szolgálatot teljesítő csendőrökével. A vízi, légi, vasúti és közúti szakszolgálatoknál szolgálatot teljesítő csendőrök öltözete, felszerelése, rangrendszere nem tért el a testületnél általánosan alkalmazottaktól. A vízi- és a légi csendőrök nem viselték a Magyar Királyi Honvédség légi és vízi haderőnemében rendszeresített rangrendszereket, hanem a szárazföldi haderőnem rangjait kapták. Ugyanez vonatkozott az egyenruhájukra is. A szakszolgálati ágaknál a szolgálatot teljesítő csendőrök többségének a megjelenése azonban mégis eltérő volt a megszokottól, hiszen csendőr kalap helyett kistollforgós Bocskay-sapkát viseltek, szolgálati fegyverként pedig — a repülőtéri őrségek kivételével — a legénységi állomány nem karabélyt, hanem FROMMER-féle öntöltő pisztolyt viselt.[71]

A Magyar Királyi Csendőrség szakszolgálati ágainak csendőrei — hasonlóan a testület teljes személyi állományához — példamutató eredményeket értek el. Hozzávetőlegesen azon évtizedekben alakultak ki a Magyar Királyi Csendőrségnél is a szakszolgálati ágak, amikor az európai országok társcsendőr testületeinél a hasonló szolgálati ágak. Amennyiben Magyarországot nem a szovjet haderő csapatai szállták volna meg a második világháború végén, a testület sorsa minden bizonnyal másként alakult volna. Feltehetően a nyugat-európai csendőrségekhez hasonlóan fejlődhettek volna tovább a magyar csendőrség szakszolgálati ágai is. Így is példaértékű azonban e szakszolgálatok tevékenysége.[72]

Jegyzetek:

[1] ŐRY
[2] Loc.cit.
[3] PRESZLY
[4] CSERMENDY — HORVÁTH
[5] REKTOR
[6] KAISER
[7] SZAKÁLY
[8] PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.*
[9] REKTOR: 175-176.p.
[10] A magyarországi rendőrségeknél az első detektív testületet a Magyar Királyi Fővárosi Rendőrség szervezetében hozták létre 1885. XII. 15.-én, 28 főnyi detektívvel. Az első detektív főnök 1886. IV. 17.-től báró SPLÉNYI Ödön címzetes kerületi kapitány volt.
BORBÉLY — KAPY: 53.p.
[11] VALLÓ ; Portyázó.
[12] ÉLTHES: A közlekedés új rendje.
[13] AMANT
[14] ABAY
[15] KONTRA: Érdekes közúti balesetek. ; SZLADEK: A közlekedési csendőrség.
[16] A „Közlekedés" szerkesztősége: Válasz a „Csendőrségi Lapok"-nak „Az országút hírei" című cikkére.
[17] KULCSÁR
[18] KONTRA: A közlekedési csendőrségről.
[19] KONTRA: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. ; KONTRA: Közlekedési szolgálatunk a statisztika tükrében.
[20] REKTOR: op.cit. 177-179.p.
[21] Loc.cit.
[22] KAISER: op.cit. 62.p.
[23] SUBA
[24] Loc.cit.
[25] Loc.cit.
[26] Loc.cit.
[27] M.K.: A vasúti csendőrség.
[28] PINCZÉS
[29] SZUT-1941.
[30] Loc.cit.
[31] A pályaőröket a vasúttársaság foglalkoztatta. Számukra szolgálati házat és kertet is biztosítottak az őrzésükre bízott pályaszakaszon. A pályaőröket a vasúttársaság fizette és egyenruhával is ellátta. A pályaőrök végezték az egyszerűbb karbantartási teendőket és ellátták a helyi munkavezetői feladatokat is — a vasúti mérnökök utasításai szerint — a felújítási munkák során. A pályaőrök a közhatósági jogú személyek csoportjába tartoztak. A dualizmus időszakában forgópisztollyal is felfegyverezték őket. A két világháború közötti időszakban azonban erre már nem volt szükség.

A közhatósági jogú személyek közé tartoztak a vasúti őrök mellett a gátőrök, útőrök, halőrök, vadőrök, erdészek is. Foglalkoztatásukat törvény írta elő az erdők, vízek, út- és pályatestek tulajdonosainak, illetve azok társulásainak, gátőrök esetében például a víztársulásoknak. A tulajdonos köteles volt — törvényben meghatározott nagyságú terephez előírt létszámnak megfelelő számú — közhatósági jogú személyt foglalkoztatni. A közhatósági jogú személyek számára nem csupán fizetést kellett biztosítani, hanem egyenruhát és a rábízott területen szolgálati házat is udvarral és kerttel.

A közhatósági jogú személynek kétféle képzettséggel kellett rendelkeznie. Egyrészt az adott szakterületet felölelő ismeretek (vasúti ismeretek, vadász ismeretek stb.) elsajátítását igazoló bizonyítvánnyal kellett rendelkeznie, melyet — a mai fogalmaink szerint akkreditált — szakoktatás keretében szerezhetett meg. Másrészt pedig a rendvédelem témakörében az állam által közigazgatási régiónként a leendő közhatósági jogú személyek számára meghirdetett tanfolyamon részt kellett vennie és eredményes vizsgát tennie. A közhatósági tanfolyamokra büntetlen előéletű, bűnügyileg fertőzetlen családokból származó személyek jelentkezését fogadták el, akik valamilyen releváns szakképzettséggel, például erdész, vadőr stb. már rendelkeztek. A közhatósági tanfolyam időtar-

tama ugyan változott, azonban a három hónapos időtartam tekinthető a legkiforrottabb felkészítés oktatási idejének. Eredményes vizsga nyomán tehette le a jelölt a közhatósági jogú személyek esküjét. Ezen esküt tett személyeket állami nyilvántartásba vették. A nyilvántartásban szereplők közül foglalkoztathatták a törvényben kötelezett magánszemélyek, illetve társaságok a vasútőröket, gátőröket stb. Ezen státuszokon a közhatósági vizsgával nem rendelkező személyeket nem lehetett foglalkoztatni. A törvényben előírtnál több személyt igen, kevesebbet nem foglalkoztathattak azok a természetes és jogi személyek, akikre — tulajdonuk jellegéből fakadóan — a foglalkoztatási kötelezettség kiterjedt.

A közhatósági jogú személyek ugyanis jogosultak voltak a működési területükön igazoltatásra, gyanú esetén a poggyász átvizsgálására, a tiltott cselekmények elkövetésére alkalmas eszközök elkobzására, bűnjelek lefoglalására. További intézkedés céljából a feltartóztatott személyeket és tárgyakat át kellett adni — a kiértesítésük nyomán a helyszínre érkező — területileg illetékes rendvédelmi testület tagjainak. A közhatósági jogú személyek szolgálati fegyverviselésre is jogosultak voltak, ha munkáltatójuk azzal ellátta őket. A közhatósági jogú személyek szolgálati fegyverei a fegyveradó alól mentesültek. A közhatósági jogú személyek szükség esetén fegyvert is használhattak. Mivel a közhatósági jogú személyek fizetése után a foglalkoztatók kötelesek voltak betegellátási- és nyugdíjjárulékot is fizetni, ezen állások nyugdíjképes és térítésmentes orvosi ellátást biztosító állások voltak.

A közhatósági jogú személyek a felügyeletükre bízott területen gyakorlatilag mindenről tudtak. Ezen térségekben semmi sem történhetett az ott élő közhatósági jogú személyek tudta nélkül. A közhatósági jogú személyek rendszere behálózta az ország teljes területét. Rendkívül hatékonyan működött a ritkán lakott területekre telepített műtárgyak, illetve természeti értékek védelme terén. E mellett pedig alaposan megnehezítette a ritkán lakott térségekben a bűncselekmények elkövetését, illetve szinte biztossá tette a bűnelkövetők elfogását.

PARÁDI Ákos

[32] Loc.cit.

[33] M.K.: A vasúti csendőrség. op.cit.

[34] BARCZA

[35] M.K.: A vasúti csendőrség. op.cit.

[36] A polgári magyar állam időszakában megkülönböztettek rendőr hatóságot és rendőr közeget; e két fogalom nem mindig esett egybe. Rendőrhatósági jogkört a közigazgatás számára a fő-szolgabírók és a rendezett-, illetve törvényhatósági jogú városok rendőrhatóságai — később az álla-mosított rendőrség — valamint a kis- és nagyközségek elöljáróságai számára biztosított a törvényi szabályozás. Az eredeti elképzelés az volt, hogy minden önkormányzat saját rendőr-ségével — amely rendőri közegként működött volna — tarthatta volna fenn a rendet. Az önkor-mányzati rendőri modell bukását követően azonban — mivel a községeknek nem volt rendőr-ségük — a rendőri közeg teendőit a Magyar Királyi Csendőrség látta el, ám a rendőrhatósági jogkört továbbra is az önkormányzati elöljáróságok gyakorolták. A rendőrségek esetében pedig rendőrhatósági jogkört azok a tisztek gyakorolhattak, akik jogtudori diplomával rendelkeztek. NÉMETHY

[37] SZUT-1941.

[38] NÉMETH: A vasúti csendőrségről. ; NÉMETH: Képek a vasúti lopásokról.

[39] BARTA

[40] ROVÁS

[41] FARKAS ; SZABÓ ; VIDA ; SZÍVÓS — LAKATOS ; KÜRTI ; ARANY — MÁRTON

[42] REKTOR: op.cit. 180.p.

[43] BORNEMISSZA

[44] CSONKARÉTI — BENCZÚR

[45] Loc.cit.

[46] 1922/XIV.tc.

[47] 8270/1923.ME.r.

[48] CSONKARÉTI — BENCZÚR: op.cit. 150-152.p.

[49] Loc.cit. 153.p.

[49] Loc.cit. 153.p.

[50] Loc.cit. 154.p.

[51] Loc.cit. 153-154.p.

[52] Loc.cit. 11.p.

[53] Loc.cit. 199.p.
[54] 5715/1921.ME.r.
[55] BONHARDT
[56] PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között.
[57] PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei.
[58] ÉLTHES: A vízi közlekedés új rendszabályai.
[59] KEMPINSZKI ; SZLADEK: Mentőcsónakok a Dunán.
[60] REKTOR: op.cit. 181.p.
[61] FODOR
[62] CSUKA
[63] KAISER: op.cit. 63.p.
[64] 1921/XXXIII.tc.
[65] VESZTÉNYI
[66] Loc.cit.
[67] 45 179/1924.KM.r.
[68] UDVARY
[69] 115 000/1933.KM.r.
[70] PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* 102-103.p.
[71] A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya körében kezdetben a tisztek viseltek lőfegyverként pisztolyt. Ez a fegyver forgópisztoly volt. Az 1877. évi török-orosz háború kapcsán felszámolt székelyföldi szervezkedésből lefoglalt 255 db forgópisztolyt kapta meg a csendőrség, amelynek a döntő többségét a MÁV 1877-ben a pályaőrök számára megvásárolt. Ezt követően a csendőrtisztek számára a Leopold GASSER bécsi fegyvergyáros által gyártott GASSER-féle forgópisztolyt rendszeresítették. A csendőrség országos kiépítése során, a lovas csendőrség számára — többféle pisztolymárka vizsgálata nyomán — a KIRNER József budapesti puskaműves által bemutatott „Constabulary" forgópisztoly módosított változatát rendelték meg. Ez a pisztoly nagy valószínűséggel a belga Ancian-Marx cég által gyártott fegyver egyik változata lehetett. 1895-ben a tisztek számára is a lovassági forgópisztolyt rendszeresítették. A forgópisztolyt 1912-ben 1910M 7,65 mm-es FROMMER-féle öntöltő pisztollyal váltották fel, amelyet FROMMER Rudolf soroksári gyárában készítettek. A két világháború közötti időszakban is FROMMER-féle pisztolyt használt a testület, de az 1910M fegyver továbbfejlesztett változatait. Ezek voltak az 1919M 7,65mm-es FROMMER-Stopp, majd az 1929M 9mm-es FROMMER-ismétlőpisztoly, végül pedig az 1937M 9 mm-es FROMMER-ismétlőpisztoly.
KAISER: op.cit. 66.p. ; CSAPÓ
[72] Loc.cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

BORBÉLY— KAPY — BORBÉLY Zoltán — KAPY Rezső: *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* I-II.köt. Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. 594 p.

BORNEMISSZA — BORNEMISSZA Félix: *Magyar hajóhadak a Dunán.* Budapest, 1928, Turcsány kiadó. 168 p.

CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1884-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

CSERMENDY — HORVÁTH — CSERMENDY László — HORVÁTH Ferenc: *125 éves a magyar közlekedési hatóság 1868-1993.* Budapest, 1993, Közlekedési Dokumentációs Rt. 253 p. HU-ISBN 963 04 3444 X.

CSONKARÉTI — BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly — BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Dunaflottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőkig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó. 291 p. HU-ISBN 963 32 7153 3.

KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

NÉMETHY — NÉMETHY Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya közigazgatási hatóságokhoz. A Magyar Királyi Csendőrség hatásköre, jogai szolgálati teendői és eljárása.* I. köt. 72 p. *A Magyar Királyi Csendőrség viszonya közigazgatási hatóságokhoz.* II. köt. (II. és III. rész) 162 p. Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Rt. /Közigazgatási Könyvtár/

PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon, 2./

PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 154 p.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, OHIO, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA ISBN 0 934214 01 8.

SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000, Ister. 173 p. HU-ISBN 963 92 4324 8 Ö.

TANULMÁNYOK

BONHARDT — BONHARDT Attila: Egy rendvédelmi szerv mögé rejtett honvédségi alakulat rövid története. A Magyar Királyi Állami rendőrség Központi Újonc Iskolája. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 12-15.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme.*" című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ŐRY — ŐRY Károly: A Marechaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történelmi előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI Ákos — PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV.évf. (2008) 18.sz. 64-87.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*" című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 64-75.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében, Budapesten hangzott el a Sze-

mere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A két világháború közötti Magyar királyság rendvédelme.*" című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 91-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.*" című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA — SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség és a vasútbiztonság 1917-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 126-135.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.*" című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

ABAY — ABAY Kálmán: A közlekedésrendészeti szolgálatról. *Csendőrségi Lapok,* XXVII.évf. (1937) 15.sz. 490-496.p.

AMANT — AMANT Zoltán: A közlekedési rend első nyoma. *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 8.sz. 205-211.p.

ARANY — MÁRTON — ARANY János — MÁRTON Ferenc: Vasúti és közlekedési őrseink szolgálatáról. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 17.sz. 549-550.p. VI.rész.

BARCZA — BARCZA Jenő: A vasútügyeleti szolgálatról. *Csendőrségi Lapok,* XX.évf. (1930) 27.sz. 840-843.p.

BARTA — BARTA János: Feketézők furfangjai. *Csendőrségi Lapok,* XXXIV.évf. (1944) 19.sz. 602-603.p.

CSUKA — CSUKA László: Vízi őrseink szolgálatából. *Csendőrségi Lapok,* XXXIII.évf. (1943) 22.sz. 686-690.p. I.rész ; *Csendőrségi Lapok,* XXXIII.évf. (1943) 23.sz. 715-717.p. II.rész.

ÉLTHES: A vízi közlekedés új rendszabályai. — ÉLTHES Gyula: A vízi közlekedés új rendszabályai. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 22-24.sz. 707-710.p.

ÉLTHES: A közlekedés új rendje. — ÉLTHES Gyula: A közlekedés új rendje. *Csendőrségi Lapok,* XX.évf. (1930) 2.sz. 44-47.p.

FARKAS — FARKAS István: Vasúti és közlekedési őrseink szolgálatáról. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 8.sz. 250-253.p. I.rész.

FODOR — FODOR Sándor: A vízi csendőrségről. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 14.sz. 442-445.p.

KEMPINSZKI — KEMPINSZKI Béla: A Magyar Királyi Folyamőrségről. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 7.sz. 151-156.p.

KONTRA: A közlekedési csendőrségről. — KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrségről. *Csendőrségi Lapok,* XXX.évf. (1940) 13.sz. 426-433.p.

KONTRA: Érdekes közúti balesetek. — KONTRA Kálmán: Érdekes közúti balesetek. *Csendőrségi Lapok,* XXX.évf. (1940) 24.sz. 806-809.p.

KONTRA: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. — KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 6.sz. 170-173.p.

KONTRA: Közlekedési szolgálatunk a statisztika tükrében. — KONTRA Kálmán: Közlekedési szolgálatunk a statisztika tükrében. *Csendőrségi Lapok,* XXXIV.évf. (1944) 12.sz. 373-376.p.

KULCSÁR — KULCSÁR Lajos: A közúti közlekedés ellenőrzése. *Csendőrségi Lapok,* XXVI.évf. (1936) 16.sz. 496-498.p.

KÜRTI — KÜRTI Gergely: Vasúti és közlekedési őrseink szolgálatáról. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 14.sz. 456-459.p. V.rész.

A „Közlekedés" szerkesztősége: Válasz a „Csendőrségi Lapok"-nak „Az országút hírei" című cikkére. — A „Közlekedés" szerkesztősége: Válasz a „Csendőrségi Lapok"-nak „Az országút hírei" című cikkére. *Csendőrségi Lapok,* XXVII.évf. (1937) 10.sz. 329-331.p.

M.K.: A vasúti csendőrség. — M.K.: A vasúti csendőrség. *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf. (1932) 9.sz. 270-274.p. I. rész ; *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf. (1932) 10.sz. 312-314.p. II. rész.

NÉMETH: A vasúti csendőrségről. — NÉMETH László: A vasúti csendőrségről. *Csendőrségi Lapok,* XXXI.évf. (1941) 5.sz. 146-151.p.

NÉMETH: Képek a vasúti lopásokról. — NÉMETH László: Képek a vasúti lopásokról. *Csendőrségi Lapok,* XXXI.évf. (1941) 23.sz. 766-767.p.

PINCZÉS — PINCZÉS Zoltán: A vasútbiztosítás. *Csendőrségi Lapok,* XV.évf. (1925) 21.sz. 400-402.p. I. rész ; *Csendőrségi Lapok,* XV.évf. (1925) 22.sz. 420-424.p. II. rész. ; *Csendőrségi Lapok,* XV.évf. (1925) 23.sz. 447-542.p. III. rész.

Portyázó. — Portyázó. *Csendőrségi Lapok,* XVIII.évf. (1928) 28.sz. 770-772.p.

ROVÁS — ROVÁS Rovó: Pillanatfelvétel a vasúti csendőri szolgálatról. *Csendőrségi Lapok,* XXXIII.évf. (1943) 24.sz. 750-751.p.

SZABÓ — SZABÓ Lajos: Vasúti és közlekedési őrseink szolgálatáról. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 9.sz. 282-284.p. II.rész.

SZÍVÓS — LAKATOS — SZÍVÓS Pál — LAKATOS Ferenc: Vasúti és közlekedési őrseink szolgálatáról. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 12.sz. 380-382.p. IV.rész.

SZLADEK: A közlekedési csendőrség. — SZLADEK Barna: A közlekedési csendőrség. *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 21.sz. 581-584.p. I.rész. ; *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 22.sz. 609-613.p. II.rész.

SZLADEK: Mentőcsónakok a Dunán. — SZLADEK Barna: Mentőcsónakok a Dunán. *Csendőrségi Lapok,* XVIII.évf. (1928) 1.sz. 8-10.p.

UDVARY — UDVARY Jenő: A levegő közbiztonsága. *Csendőrségi Lapok,* XIV.évf. (1924) 3.sz. 6-8.p.

VALLÓ — VALLÓ József: A gépjárművek közúti forgalmáról és ennek ellenőrzéséről. *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 19.sz. 630-633.p. I. rész ; *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 20.sz. 678-680.p. II. rész.

VESZTÉNYI — VESZTÉNYI János: A magyar katonai repülés. *Magyar Szárnyak,* XXII.évf. (1993) 4.sz. 215.p.

VIDA — VIDA Sándor: Vasúti és közlekedési őrseink szolgálatáról. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 10.sz. 312-313.p. III.rész.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1941 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat. 411 p.

REGISZTRÁLT KÉZIRATOK

PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Kandidátusi értekezés (MTA-TMB). Kézirat. Budapest, 1990. 264 p. +562 p. melléklet.

JOGSZABÁLYOK

1921/XXXIII.tc. — 1921/XXXIII.tc. Az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Álammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

1922/XIV.tc. — 1922/XIV.tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.

5715/1921.ME.r. — 5715/1921.ME.r. a Szövetségközi Ellenőrző Bizottságok működéséről, jogairól és a velük való eljárásról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LV.évf. (1921) I.füzet. 197.p.

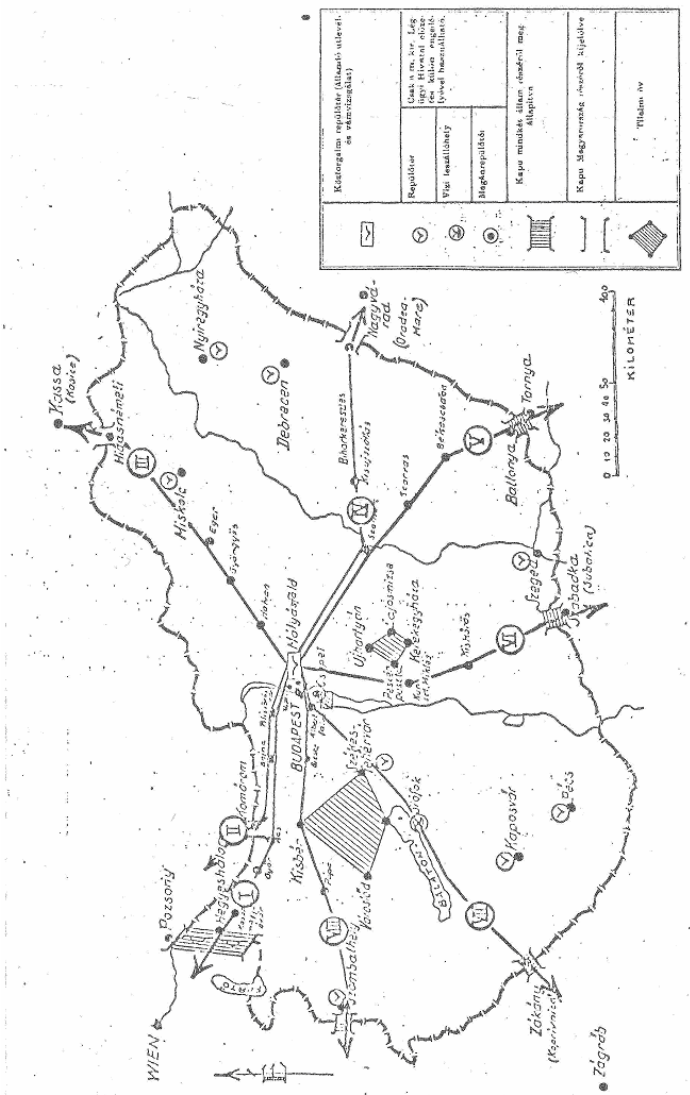
8270/1923.ME.r. — 8270/1923.ME.r. a folyamrendészet gyakorlásáról és a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámáról, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922/XIV.tc. végrehajtásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LVII.évf. (1924) I.füzet. 335-340.p.

45 179/1924.KM.r. — 45 179/1924.KM.r. a Magyar Királyi Légügyi Hivatal felállításáról, szervezetének és hatáskörének megállapításáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LVII.évf. (1924) I.füzet. 745-748.p.

115 000/1933.KM.r. — 115 000/1933.KM.r. a külföldi légijáróművek közlekedéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXVII.évf. (1933) I.füzet. 3069-3082.p.

I.sz. melléklet

Légifolyosók és határátlépési zónák, illetve tiltott térségek a magyar légtérben 1931-ben.

Forrás ! PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA) Kézirat. Budapest, 1990. 495.p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 23-40.p.

CSAPÓ Csaba

A csendőrség és a városok 1881-1914

A közigazgatás első önálló megjelenési formájában tulajdonképpen rendészeti tevékenységként mutatható ki. A XIV–XV. századi felfogás szerint a „politika" lényegében magában foglalta a teljes államigazgatást, amelyhez természetszerűleg hozzátartozott az azzal szerves egységben megjelenő törvénykezés is.[1] A közigazgatás XVI–XVII. században kezdődő belső tagolása — hadügyre, pénzügyre, igazságügyre — mellett az államügyek feletti korlátlan rendelkezés változatlanul az abszolút uralkodók hatáskörében maradt. A polgári átalakulásnak jutott az a feladat, hogy a hatalommegosztás elvére alapozottan — a törvényhozó és végrehajtó hatalom szétválasztásával — kijelölje a közigazgatás helyét az államéletben. Magyarországon az 1848-as törvények a rendi különbségek megszüntetésével népképviseleti közigazgatási szervezet alapjait tették le, melyek azonban az idő rövidsége miatt csak néhány kerettörvény megalkotását jelentették.

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc leverését követően a Magyar Szent Korona országainak különállását megszüntették, az addigi megyei, városi, községi autonómiát az államhatalom egysége váltotta fel. Az uralkodótól a legkisebb rangú hivatalnokig a kötelező utasításrendszer és felelős végrehajtás jellemezte a szisztémát a HABSBURG-birodalom teljes területén.[2]

Az 1867-es kiegyezés ebben a tekintetben az 1848-as állapotok visszaállítását, a vármegyei közigazgatás helyreállítását jelentette. A helyzet annyiban módosult, hogy amíg 1848 előtt a vármegye a polgári átalakulás egyik fő védőbástyájaként pozitív oldalról jelenhetett meg, addig 1867 után ez a — lényegéből következően defenzív — állapot már a nemzet központi érdekérvényesítéséből fakadó helyi feladatok megoldásának a gátjává vált. Elkerülhetetlenné vált tehát a közigazgatás széleskörű átalakítása.[3]

Lényegében ez a kettősség figyelhető meg a rendvédelmi szervezetek 1867 és 1881 közötti szabályozásánál is. Az 1867. III. 17-ei koronatanács a Császári Királyi Csendőrség magyarországi ügyeit még az osztrák minisztériumokkal közösen elintézendő témakörök közé sorolta. *Ferenc József* 1867. III. 23-án kiadott rendeletében azonban — Erdély és Horvátország kivételével — feloszlatta Magyarország területén a szervezetet, hatáskörét pedig az országos és a helyi hatóságokra bízta.[4]

A vármegye tehát visszakapta az 1848 előtt viselt egyik rendkívül fontos közhatalmi funkcióját. A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi törvénycikk[5] ennek megfelelően az 1867-es szabályozás törvényi szintre emelését jelentette, annyiban azonban — a vizsgált téma tekintetében — feltétlenül előremutatónak tekinthető, hogy egyértelműen elhatárolta a megyei és a városi főtisztviselők illetőségi körét.[6]

A megyékben a főispán fogadta fel a csendbiztosokat, míg az azokhoz beosztott pandúrok felvétele az alispán hatáskörébe tartozott és ő rendelhette el a karhatalom alkalmazását is. Az újonnan létrehozott törvényhatósági jogú városokban a rendőrkapitány kinevezés a közgyűlés feladatává vált. A megyék és a városok lehetőségei abban megegyeztek, hogy közbiztonsági közegeik tekintetében szabadon dönthettek azok létszámáról, működésük szabályozásáról, fizetésé-

ről, ruházatukról, stb. A csendbiztosok és a rendőrkapitányok „élethossziglan" megtarthatták állásukat.[7] Tekintettel azonban a törvényhatóságok felirati jogára, a jogalkotók erre az átmeneti időszakra biztosítékként egy rövid félmondatot illesztettek a törvény szövegébe, amely szerint „ . . . az állam veszélyeztetett érdekei miatt halaszthatatlan rendőri intézkedést tárgyazó kormányrendelet csak a végrehajtás után . . . szolgálhat közgyűlési vita és határozat tárgyául." [8]

Ezen jogszabály kiegészítéseként és ennek szellemében alkotta meg a képviselőház a községek rendezéséről szóló 1871. évi törvénycikket,[9] amely a törvényhatósági joggal nem rendelkező városokra és falvakra vonatkozott. A községeknek nem volt politikai jogköre és felirati joga, a megyétől és a kormánytól kapott közigazgatási rendeleteket vita és határozat tárgyává nem tehette, feltétlenül végre kellett hajtania. Rendfenntartó közegeiket tekintve — beligazgatásukat illetően — azonban meglehetős autonómiával rendelkeztek. A rendezett tanácsú városok a helyi igényeknek — és anyagi lehetőségeiknek — megfelelően építhették, illetve kötelesek voltak rendőrségüket kiépíteni. Piaci, mezei, építészeti, közegészségügyi rendőr közegekkel is rendelkeztek. A községekben is folytatódott, illetve megkezdődött ezek kiépítése.[10]

A fővárosi törvényhatóságról intézkedő 1872. évi törvénycikk a rendőrséget kivette az önkormányzat hatásköréből és a belügyminiszter alárendeltségébe helyezte.[11] A belügyminiszter hatáskörébe került a rendőrség feletti fegyelmi jogkör, ő nevezte ki és mozdította el a rendőrség tagjait.

A közigazgatási bizottságokról szóló 1876. évi törvénycikk a belügyminiszternek a budapesti rendőrséggel kapcsolatos jogait jelentősen korlátozta, és most már egyedül a főváros közigazgatási bizottsága hozhatott fegyelmi határozatot a főkapitány ellen.[12] 1876-tól tehát a főkapitány nem csak a belügyminisztertől, hanem a közigazgatási bizottságtól is függő helyzetbe, speciális kettős alárendeltségbe került. Az 1872-től 1876-ig fennálló rendszertől eltérően — amikor a főváros törvényhatóságának a rendészeti ügyekbe semmiféle beleszólása nem volt — most már a közigazgatási bizottság a rendőrkapitány mellett a rendőrség működésére is hatást gyakorolhatott.

Vidéken a szabályozás másként rendelkezett. A közbiztonság megyei vezetői, a csendbiztosok nem váltak a közigazgatási bizottságok tagjaivá. A karhatalom alkalmazását változatlanul az alispán rendelhette el, és a közigazgatási bizottság csak arra adhatott utasítást, hogy az alispán megfelelő utasításokkal lássa el a csendbiztost, vagy helyezze készenlétbe a pandúrokat. Ebből következően a közigazgatási bizottság esetleges működésképtelensége nem volt kihatással a megyei közbiztonság alakulására. Ez a helyzet 1881-ig, a csendőrség felállításáig nem változott.

A budapesti rendőrség jogállását véglegesen rendező 1881. évi törvénycikk a közigazgatási bizottsági törvény előírásait lényegében nem változtatta meg.[13] A fővárosi rendőrség tagjainak büntetőjogi és anyagi felelősségét — eltérően a csendőrségtől — továbbra is csak polgári bíróságok állapíthatták meg.[14]

A csendőrséget illetően a szabályozás más elveket követett, mint a polgári hatóságoknak alárendelt rendvédelmi szervezetek esetében. Ebben az esetben nem egyértelmű alá- fölérendeltségi viszonyról volt szó, hanem a — részben katonai — közigazgatás két olyan ágazatáról, amelyek csak együttesen végezhetik hatékonyan a feladataikat. Ebből következően a neoabszolutizmuskori csendőr-

ségnek kiépítésétől kezdve szoros kapcsolatot kellett kialakítani a közigazgatás különböző szintű vezetőivel, mert ezek segítsége nélkül szolgálatát eredményesen nem láthatta el. Ezért az 1850-ben kibocsátott csendőrségi törvény is meglehetősen pontosan meghatározta azokat a feladatokat és lehetőségeket, amelyeket a polgári hatóságoknak be kellett tartaniuk: a helytartó, a főügyész, a közrendészeti, igazságügyi vagy pénzügyi igazgatás vezetői az ezred-parancsnokságig, a kerületi elnök, a megyei törvényszék, az ügyész és a városkapitány a szárny-parancsnokságig, a járáskapitány és a járási bíróság pedig a csapat-parancsnokságig bezárólag küldhetett a csendőrség alakulatainak felhívást. A közigazgatás alsó szintét jelentő járásbíró és polgármester ezt legfeljebb a tizedalj- és az őrparancsnokságnál tehette meg.[15]

Ezeknek az írásban kiadott utasításoknak a csendőrök kötelesek voltak eleget tenni, bár a végrehajtás módjába sem a katonai, sem a polgári hatóságoknak nem volt beleszólásuk. A községi elöljáróság ugyanakkor a csendőrséget minden szolgálati eljárásában köteles volt támogatni, mert ellenkező esetben szigorúan felelősségre vonhatták.

Az 1850-es évek elején a kapcsolat az egyik fél oldaláról sem lehetett problémamentes, aminek politikai és szokásjogi okai egyaránt voltak. A közigazgatás — akkor még tisztán magyarnak tekinthető — tisztviselői nehezen fogadták el azt, hogy a pandúrokkal szembeni teljhatalmukat egy velük egyenrangú szervezettel váltották fel, és emellett még elevenen élt a levert forradalom és szabadságharc emléke. A zsandárság — katonai jellegéből következő — kíméletlensége a helyzetet még tovább rontotta.

A katonaviselt, rendhez és fegyelemhez szokott birodalmi csendőrök ugyanakkor nem értették a szokásaikhoz mereven ragaszkodó magyar közigazgatás működési mechanizmusát: a megyéjében hónapokig meg sem jelenő főispánok első teendője a „lakoma és dínomdánom", a rendeleteket elfelejtik kihirdetni, a hivatalnokok könnyebben elérhetők a birtokaikon, mint a munkahelyükön, a fáradtságos munkával elfogott rabokat olyan helységekben őrzik, amelyeknek az ajtaja zárhatatlan stb.[16]

A csendőrökkel szembeni gyűlöletet fokozhatta az a folyamat is, amikor az együttműködésre nem hajlandó tisztviselőket külföldről behívott hivatalnokokkal váltották fel, amire sok esetben a csendőrök javaslatára került sor.

Az 1867-től kialakuló berendezkedés ebben a tekintetben tehát két ellentétes irányú folyamat ütközésének a lehetőségét teremtette meg, nevezetesen, a megyék szokásjogon alapuló kiváltságát és a hatékony igazgatásrendészeti teendőkben érdekelt kormány álláspontját nem lehetett összeegyeztetni.

Az elvárásokkal szemben — más oldalról talán annak megfelelően — az 1867-től a törvényhatóságok által működtetett közbiztonsági rendszer nem váltotta, nem is válthatta be a hozzá fűzött reményeket. A megyei közbiztonsági közegek létszáma az 1870-es évek elején mintegy 2700 fő volt, akik a városok kivételével a szűkebb értelemben vett — tehát Horvát-Szlavónország nélküli — Magyar Királyság egész területén teljesítették szolgálatukat.[17] Az évtized végéről összefoglaló statisztikai adatok ugyan nem állnak rendelkezésre, azonban ez a létszám az anyagi eszközök hiányában lényegesen nem gyarapodhatott, sőt csökkenés is előfordulhatott.[18] A vármegyénként szervezett testületek ugyanakkor nem alkottak összefüggő rendszert, eltérő utasítással, ruházattal, fegyverzettel

és fizetéssel rendelkeztek, nem intézkedhettek egymás hatósági területén. Szolgálatukat nem csak a kijelölt állomáshelyükön végezték, hanem őrjárati rendszerben ellenőrizniük kellett a környező településeket is. Teljesen kiszolgáltatottak voltak a közigazgatósági hatóságoknak, a fogolykísérettől a levélhordásig mindenre felhasználták őket. Az alacsony fizetések miatt általánossá vált a megvesztegetés. A közbiztonságért felelősséget érző személyek ezért már az 1860-as évek végétől a rendszer átalakítását, vagy egy hatékonyabb szervezettel történő felváltását tervezték.

Az egyik megoldási lehetőség az úgynevezett „királyi biztosok" kiküldése volt, akik a rend helyreállításához igénybe vehették a haderő segítségét is, így viszonylag gyorsan értek el eredményeket.[19] Ez azonban csak ideiglenes megoldásként jöhetett szóba, mert egyrészt a hadsereg alakulatainak a bevetése sokba került, másrészt a biztosok távozásával a „betyárkodás" ismét felütötte a fejét.[20]

Második lehetőségként került előtérbe egy országos rendőrség megszervezésének a szükségessége, ami 1870-től a parlamenti ellenzék egyik fő követelése volt. Még a megyei csendbiztosok 1870-ben tartott értekezlete is a pandúr intézmény feloszlatását és egységes rendőrség létrehozását vetette fel.[21]

A harmadik megoldás lehetett az országos hatáskörű csendőrség bevezetése.

1867 után a — Horvát-Szlavonország nélküli — Magyar Királyság területén egyedül Erdélyben maradt fenn a csendőrség. 1867 és 1876 között a közös hadügyminiszter és a magyar belügyminiszter, 1867-től pedig a magyar honvédelmi és a magyar belügyminiszter közös alárendeltségébe került. Fennmaradásának és későbbi átszervezésének hadászati és politikai okai egyaránt voltak, ennek ellenére az évenkénti költségek megszavazásakor az ellenzék részéről rendkívül heves támadások érték. Fő érvük az volt, hogy fenntartása törvényellenes, mert így nincs meg az erdélyi törvényhatóságok autonómiája. A vita érdekességének tekinthető, hogy a bírálatok döntő többsége nem az erdélyi, hanem a szűkebb értelemben vett magyarországi képviselőktől érkezett, akik így a közbiztonsági szempontból kiváló működésének nem érezhették a hatását.[22]

1873-ban az ellentétek feloldására az országgyűlés pénzügyi bizottsága három megoldást javasolt a belügyminiszternek:

1. az 1870/XLII.tc. Erdélyben történő megvalósítása;
2. a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény néhány szakaszának Erdélyre vonatkozó módosítása;
3. országos rendőrségi törvényjavaslat betervezése.

A képviselőház az indítványt elfogadta és arra kötelezte a belügyminisztert, hogy az általa választott megoldást a parlamentnek törvényjavaslat formájában terjessze be. Törvényi szabályozás azonban 1881-ig nem történt.

A közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi törvénycikk 2. bekezdése Magyarország területét 6 csendőr kerületre osztotta, a 3. bekezdés pedig felszólította a belügyminisztert, hogy a törvényhatósági jogú városok területén teljesítendő szolgálatról külön törvényjavaslatot terjesszen be.[23]

A Magyar Királyi Csendőrség városi szolgálatellátását szabályozta az 1882. évi törvény, amely kimondta, hogy a törvényhatósági jogú városok területén a csendőrség állandó szolgálatot nem teljesít, és az esetleg tetten ért bűnösöket a helyi rendőrségnek köteles átadni.[24] A rendőrkapitányt vagy helyettesét azonban felhatalmazták arra, hogy különleges esetekben jogosult a csendőrség segítségét

igénybe venni, ha „ . . . a csend, rend és közbiztonság az illető városi rendőrség által fenn nem tartható.”[25] Ez a viszonylag ritkán előforduló eset történt meg 1894 decemberében Kassán, amikor a rossz munkakörülmények elleni tiltakozásul 50 rendőr azonnali hatállyal beszűntette a munkát. A főkapitány behívott 50 csendőrt, akik a rendőröket lefegyverezték.[26]

A törvény legnagyobb hatású intézkedése az a paragrafus volt, amely lehetőséget adott a törvényhatósági jogú városoknak arra, hogy — a költségek megtérítése ellenében — kérjék a közbiztonsági szolgálat kiterjesztését a városukra. TISZA Kálmán a törvényjavaslat indoklásában egyértelműen megfogalmazta, hogy a városok ezirányú autonómiáját csak ideiglenesnek tekinti és hosszabb távon ott is a csendőrséget kívánja rendszeresíteni.[27]

A törvény megszavazása után 3 város — Baja, Nagyvárad és Újvidék — azonnal jelezte, hogy térítés ellenében a közbiztonsági szolgálatot átadná a csendőrségnek, és erről az illetékes kerület-parancsnokságokkal meg is kezdték a tárgyalásokat, amelyek azonban nem vezettek eredményre.[28] A kért csendőrségi létszámot ekkor még a városok állapíthatták meg, ennek ellenére a költségekben nem sikerült megegyezniük. Nagyváradon a rendőrségre fordított 13 000 forintos kiadás helyett a csendőrség felállítása 9 000 forint egyszeri beruházási és 17 000 forint rendszeres évi költséggel járt volna, amit a város nem tudott előteremteni.[29] Baján a város három éves próbaidős szolgálatot szeretett volna, a belügyi tárca azonban ezzel szemben ragaszkodott a végleges megoldáshoz.[30]

A törvényhatósági jogú városok mellett több rendezett tanácsú várossal is megkezdődtek a tárgyalások, amelyek elsősorban a törvény eltérő értelmezése miatt nem vezettek eredményre. Szakolca város kérvényét például a V.sz. pozsonyi csendőr kerület-parancsnokság azzal utasította el, hogy a szolgálat átvételére az 1881/III.tc. nem ad lehetőséget, ami egyértelmű tévedésnek tekinthető. A teljes tájékozatlanságra utal az is, hogy a Magyar Királyi Belügyminisztérium a várostól kért jelentést, hogy milyen szolgálatokra kívánja a csendőrséget igénybe venni, és hogyan képzeli el a városi rendőrséghez való viszonyát, holott ezt a szabályzatok részletesen meghatározták.[31] Ezt a kérdést 10 évvel később 1894-ben Egernek is feltették.[32]

1887-ben a IV.sz. kassai csendőr kerület-parancsnokság kért utasítást ebben az ügyben, mert — bár a felállítás óta egyetlen rendezett tanácsú város területén sem teljesítettek rendes szolgálatot — véglegesen rendezni akarta ezt a kérdést.[33] Az V. sz. pozsonyi csendőr kerület-parancsnokságnál ezzel szemben minden ilyen város bel- és külterületén egyaránt a csendőrséget alkalmazták. A honvédelmi miniszter véleménye is csupán arra terjedt ki, hogy a városi és a nagyközségi rendőrségeket erősíteni kell.[34]

Az 1890-es évek elejéig tehát az álláspontok tekintetében lényeges közeledésről nem beszélhetünk, csupán néhány részletkérdésre sikerült megoldást találni:

1. a városi rendőrséget ott is fenn kell tartani, ahol a csendőrség a szolgálatot átveszi, mert az „alsóbbrendű” rendészeti ügyekben továbbra is ők a felelősek;
2. a szolgálati viszony tekintetében a csendőr különítményeket nem rendelik alá a városi rendőrkapitányoknak, kapcsolatuk azonos lesz az őrsök és a főszolgabíróságok már meglévő kapcsolatával;

3. A városokban szükséges létszámot nem a közigazgatási hatóság, hanem a helyszínen történt vizsgálat alapján az illetékes csendőr kerületparancsnokság fogja megállapítani.

A csendőrség 1892-1893-tól kezdődő nagyarányú fejlesztésekor természetesen rendezni kellett a testületnek a városokhoz fűződő viszonyát is. A belügyminiszter ezért 1893 januárjában körkérdést intézett a csendőr kerületparancsnokságokhoz, hogy — amennyiben a törvényhatósági jogú városok külterületét is bevonnák a csendőrségi szolgálatba, akkor — hol és mennyi őrsre lenne szükség.[35] A jelentésekben 25 új őrs felállítását és néhány megerősítését javasolták, összesen 191 fővel.

Az 1893 márciusa végén elkészített tervezetben ennek alapján 9 törvényhatósági jogú város külterületén kívántak 15 csendőr őrsöt felállítani, valamint 2 csendőr őrsöt megerősíteni, amely diszlokáció módosítás összesen 48 gyalogos és 75 lovas csendőrt igényelt volna. A lovas legénység nagy számából is következtethető, hogy elsősorban a városok körül elterülő pusztákat, tanyákat és a vasútállomásokat kívánták szorosabb ellenőrzés alá vonni.

A tervek elkészülésével egyidejűleg a rendvédelmi szaksajtóban is éles vita bontakozott ki a csendőrség városi szolgálatának létjogosultságáról, és ennek jellege alapján három lehetőséget különböztettek meg:

1. a művelt városi polgársággal történő tapintatos érintkezés sokkal inkább megkívánja egy polgári, mint egy merev katonai szervezet szolgálatát, ezért itt a jelenlegi rendőrségeket fenn kell tartani;
2. a vidéken kiválóan működő, minden „polgárias" befolyástól mentes csendőrséget a városokban is be kell vezetni;
3. a csendőrségnek és a városi rendőrségnek egymást kiegészítve kell tevékenykednie.[36]

A gyakorlatban végül a harmadik álláspont diadalmaskodott, bár egyedi esetként előfordult 1904-ben, hogy egy törvényhatósági jogú város belterületén is átvette a szolgálatot a csendőrség.

A nemzetiségi mozgalomra és a „magasabb állami szempontokra való tekintettel" ebben az évben a Szerbiával határos területen több új őrsöt állítottak fel és a létszámot is megerősítették néhány helyen. A Nándorfehérvártól csupán néhány kilométerre fekvő és nagyrészt nemzetiségek lakta Pancsova városban is szükségessé vált a változtatás. A belügyminiszter ezért 1904. III. 13-án azzal a „kéréssel" fordult a főispánhoz, hogy „ . . . tapintatosan odahatni szíveskedjék, miszerint Pancsova város közönsége az 1882/X. tc. alapján tőlem a csendőrség szolgálatának a város területére való kiterjesztését kérje."[37] A szerződést 10 évre kötötték és abban állapodtak meg, hogy az évente fizetendő 6 322 forint ellenében az állam mindig olyan létszámot állomásoztat a városban, ami a rend fenntartásához szükséges. Ettől az évtől ezt 35 főben állapították meg. A csendőrség 1904. XI. 1-jével kezdte meg szolgálatát a városban, és 1905. január végén jelent meg az első statisztikai összehasonlítás, ami az eltelt három hónapot az egy évvel korábbi hasonló időszakkal vetette egybe. 1903-ban 141 esetből 33 maradt kiderítetlen, míg 1904-ben a csendőrség mind az 57 bűncselekmény tettesét kinyomozta. A bűntények csökkenéséhez hozzájárulhatott az is, hogy első feladatként kitoloncolták a városból az idegen, „foglalkozás nélküli, gyanús ele-

meket". Ezzel egyidőben a kihágási esetek száma 251-ről 450-re nőtt, ami azt mutatja, hogy a törvények és rendeletek betartása szigorúbbá vált.[38]

A csendőrség megjelenése Pancsován a korábbi szemlélet alapvető változását mutatja. A politikai vezetés nem azonos súllyal bírálta el a közbiztonság oldaláról jelentkező problémákat, ami jelen esetben a köztörvényes bűnözés és a nemzetiségek országos viszonylatban is megjelenő problematikájának megkülönböztetését jelentette. A törvények áthágása ebben az esetben túlmutatott egy kisebb régió gondjain, és ezért a megoldást a közvetlen beavatkozásban találták meg.

Ezt az eseményt a többi város tekintetében modell értékűnek tekintették. Munkácson 25, Baján 20 csendőr kezdte meg a szolgálatát, mindenhol megmaradt azonban a helyi — néhány főre csökkentett — rendőrség kisegítő funkciója, kisebb ügyekben intézkedési jogköre. Általánosan elfogadottá vált, hogy a városok a költségekhez csak annyival járultak hozzá, amennyibe korábban a városi rendőrség fenntartása került. Egy 1905. I. 1-jei újsághír szerint a csendőrség ekkor már 10 város kül-, vagy kül- és belterületén egyaránt átvette a szolgálatot.

A csendőrség és a városi hatóságok szorosabb együttműködése mintegy 10 évvel később alakult ki. A kezdeményezés az esetek kiemelkedően nagy százalékában a városok részéről történt. Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy az eddig elsősorban vidéken jelentkező mozgalmak már a városokban is éreztették hatásukat, és az egyre emelkedő költségek miatt a hatalmas külterületek védelme szinte megoldhatatlanná vált. A belügyi tárca kész volt kompromisszumot kötni az autonómiájukról részben lemondó városokkal. A tényleges költségek töredékéért elősegítette a területükön nagyrészt eddig is meglévő, de eddig csupán a városokon kívül tevékenykedő csendőrök hatáskörének kibővítését.

Egyéb esetekben azonban az 1900. I. 1-jével életbe lépő új bűnvádi perrendtartás és az 1899-ben a rendőr közegeknek kiadott utasítás értelmében a csendőrök a városok területén saját kezdeményezésből csak akkor végezhettek nyomozó szolgálatot, ha a késedelem veszéllyel járt. Minden más alkalommal az ügyészség, a vizsgálóbíró, vagy a járásbíróság felhívására volt szükség. Ettől eltérő esetekben az elfogott személyeket és tárgyi bizonyítékokat a városi rendőri közegeknek kellett átadniuk, akik hivatottak voltak a nyomozásokat elvégezni. E rendelet a városokban működő csendőröket nem rendelte alá a rendőr közegeknek, de az őrsparancsnokok sürgős esetekben kötelesek voltak a kért segédletet kiállítani. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a hivatalos eljárásban is részt vettek volna. Az illetékességi kérdések tisztázatlansága, illetve az általános érdektelenségre utal egy 1900-ban íródott vélemény: „Annak daczára, hogy a csendőrség immár két évtized óta kezeli az ország közbiztonsági szolgálatát, a városi hatóságokhoz való szolgálati viszonya mai napig sincs kellő világítással körvonalazva, sőt mondhatnám, hogy az új bűnvádi pörös eljárásról szóló törvény életbe léptetése és az azzal kapcsolatosan kiadott utasítások és kormányrendeletek életbe léptetése óta e tekintetben a homály még nagyobb, mint annak előtte volt." [39]

A csendőrség legnagyobb létszámú városi bevetésére 1912-1913-ban Budapesten került sor. Az 1912. V. 23-ai „vérvörös csütörtök"-ként ismert eseményeknél még rendőrök és katonák működtek közre. 1912. VI. 4-én azonban TISZA István törvényellenesen megszavaztatta a három éve függőben hagyott véderő javaslatot, majd az ellenzéki képviselőket rendőrökkel vitette ki a képviselő-

házból, ami ezután több alkalommal megismétlődött. HERCZEG Ferenc idéz fel emlékirataiban egy olyan jelenetet, ami — TISZA István gondolkodásmódja mellett — jól példázza a rendőrök és csendőrök alkalmazhatósága közötti különbséget. „Egy nap megtörtént, hogy a kivezényelt rendőrök egyike megtagadta az engedelmességet, hogy ő nem emel kezet ilyen jó hazafiakra! A többiek is haboztak és meginogtak . . . TISZA hirtelen a mellette álló belügyminiszterhez fordult: Hány csendőröd van Budapesten? Az járt az eszében, hogy adott esetben csendőrökkel fogatja el az engedetlen rendőröket. . .” [40]

A hirtelen ötletet nagyon hamar tett követte, mert még 1912. VI. 4-én közös hadseregbeli katonákat vezényeltek azokhoz a csendőr kerületekhez, ahonnan — pontosan meg nem határozható időpontban — csendőröket szállítottak Budapestre. Összesen 200 lovas és 600 gyalogos csendőr budapesti összevonására került sor, akiket 1912. VI. 26-án rendeltek vissza állomáshelyükre, mert a belügyminiszteri rendelet szerint a képviselőház üléseit másnap feloszlatják.[41]

1912. IX. 13-án az összpontosítást megerősítették, a 800 csendőrt Vác, dunakeszi, Soroksár, Cegléd, Kispest, Erzsébetfalva, Rákospalota és Pestszentlőrinc községekben helyezték el, az „esetleges politikai zavargások . . .” megakadályozására. A létszámot 1912. október végén újabb 460 fővel erősítették meg, tehát a készültség minden korábbi és későbbi időszaknál magasabbnak tekinthető.[42]

A világháború kitöréséig még egy alkalommal került sor Budapesten csendőrök bevetésére. TISZA István miniszterelnökké történő kinevezésének napjára, távirati úton több mint 600 lovas és gyalogos csendőrt rendeltek a fővárosba az esetleges rendzavarásokra számítva.[43]

A kivételes hatalomról szóló 1912. évi törvénycikk[44] 5. szakasza felhatalmazta a belügyminisztert arra, hogy — az 1882. évi törvénytől[45] eltérően — a hadiállapot elrendelésekor a városok területén saját hatáskörben utasítást adhat a csendőrség alkalmazására és hatályon kívül helyezheti az önkormányzatok rendőri természetű rendelkezéseit. A miniszterelnök felhatalmazása alapján a belügyminiszter 1914. VII. 27-én keltezett rendeletével 10 törvényhatósági jogú város területén, majd 1914. VIII. 1-jén az összes város területén a rend fenntartását a csendőrségre bízta.

Jegyzetek:

[1] MEZEY: 305-307.p.
[2] STIPTA: 125-191.p.
[3] MOL. K-27 1867.III.17.
[4] Királyi rendelet 1867. márc. 23-ról, a csendőrség megszűntetése tárgyában.
[5] 1870/XLII.tc.
[6] Loc.cit.
[7] Őket nem kellett ciklikusan újraválasztani mint a többi önkormányzati tisztviselőt.
[8] 1870/XLII.tc. op.cit.
[9] 1871/XVIII.tc.
[10] KOLLÁR: 201-206.p.
[11] 1872/XXXVI.tc. ; SARLÓS: 147.p.
[12] 1876/VI.tc.
[13] 1881/XXI.tc.

[14] Loc.cit.
[15] BERKÓ: Az osztrák zsandárok első működése Magyarországon. ; Idem: A polgári hatóságok panaszai a zsandárok ellen a múlt század közepén. ; Idem: Zsandárok panaszai a polgári hatóságok ellen a múlt század közepén.
[16] MOL. K-150 124.1871.III.11. 8746.sz.
[17] MOL. K-149 4.1880.8.521/res.sz.
[18] Csongrád megyében például 10 év alatt 41 főről 35 főre csökkent az állomány.
O'SVÁTH ; TISZA
[19] Gróf RÁDAY Gedeon szegedi királyi biztossága jól példázza a szükséghelyzetben lévő közigazgatási hatóságok kezdeti együttműködési készségét, majd a „külső segítség" idővel terhessé válását. A rablóbandák felszámolásának fényes sikereit idővel elhalványította a helyi közigazgatás és a szegedi sajtó együttes támadása, amelynek 1872-ben sikerült elérnie az eredeti feladataik messze meghaladó jogosítványokat követelő RÁDAY eltávolítását.
[20] MOL K-150.84.1870.III.11.6690.sz.
[21] OK KN 1869-1872. XII-XIII.kötet. 261-267.p. 1871. I. 30. ; OK KN 1869-1872. XVIII-XIX.kötet. 379-386.p. 1871.XII.9. Nem elhanyagolható szempont, hogy az Erdély részi képviselők szinte kivétel nélkül a kormánypárti padsorokban foglaltak helyet, így véleményüknek meg kellett egyeznie a hivatalos álláspontal.
GERŐ: *Az elsöprő kisebbség. Népképviselet a Monarchia Magyarországán.*
[22] OK KN 1872-1875. IV.kötet. 157.p.
[23] 1881/II.tc. ; 1881/III.tc.
[24] 1882/X.tc.
[25] Loc.cit. ; 130 000/1899.BM.r.
[26] OK KI V.köt.273.p. az 1881-1884.évi országgyűlés képviselőházának irományai.
[27] MOL K-148. 86.1883.IX.C.4899/eln.sz.
[28] MOL K-150. 1235.1884.VII.3.21 794.sz.
[29] MOL K-150. 2467.1894.VII.1.18 511.sz.
[30] MOL K-150. 1463. 1886. VII. 5. 1918.sz.
[31] MOL K-150. 2467. 1894. VII. 1. 18 511.sz.
[32] MOL K-150. 1567. 1887. VII. 1. 18 144.sz.
[33] Loc.cit.
[34] MOL K-150. 2467. 1894. VII. 1. 19 095.sz.
[35] MOL K-150. 2468. 1894. VII. 1. 93 352.sz.
[36] MOL K-149. 42. 1904. 8. t.
[37] MOL K-27. 1904.VIII.31.
[38] MOL K-149. 39. 1909. 8. t.
[39] GERŐ: *Magyar polgárosodás.* 270-271.p.
[40] MOL K-149. 45. 1912. 8. t.
[41] Loc.cit.
[42] MOL K-149. 52. 1913. 8. t.
[43] A felrendelés dátuma 1913. VI. 10.
[44] 1912/LXIII.tc.
[45] 1882/X.tc. op.cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

GERŐ: *Az elsöprő kisebbség. Népképviselet a Monarchia Magyarországán.*	—	GERŐ András: *Az elsöprő kisebbség. Népképviselet a Monarchia Magyarországán.* Budapest, 1988, Gondolat Kiadó. 293 p. HU-ISBN 963 28 2042 8.
GERŐ: *Magyar polgárosodás.*	—	GERŐ András: *Magyar polgárosodás.* Budapest, 1993, Atlantisz. 434 p. HU-ISBN 963 79 7833 X. /East-European-non-fiction./ HU-ISSN 0866-0212.
KOLLÁR	—	KOLLÁR Nóra (szerk.): *A fővárosi rendőrség története. 1914-ig.* Budapest, 1995, Budapesti Rendőr-főkapitányság. 578 p. HU-ISBN 963 03 3993 5.

MEZEY — MEZEY Barna: *Magyar alkotmánytörténet.* Budapest, 1995, Osiris. 406 p. HU-ISBN 963 37 9106 5.

O'SVÁTH — O'SVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúrkorom emlékei.* Budapest, 1905, O'SVÁTH Pál. 155 p.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, OHIO, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

SARLÓS — SARLÓS Béla: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó. 227 p. HU-ISBN 963 05 1004 9.

STIPTA — STIPTA István: *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására.* Budapest-Győr, 1995, Osiris-Széchenyi. 194 p. HU-ISBN 963 37 9094 8. /Jogtörténet./ HU-ISSN 1218-3814.

TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története a legrégibb időktől 1912-ig.* Igló, 1913, Szepesi Lapok Nyomda. 327 p.

CIKKEK

BERKÓ: Az osztrák zsandárok első működése Magyarországon. — BERKÓ István: Az osztrák zsandárok első működése Magyarországon. *Csendőrségi Lapok,* XIX.évf. (1929) 4.sz. 97-99.p.

BERKÓ: A polgári hatóságok panaszai a zsandárok ellen a múlt század közepén. — BERKÓ István: A polgári hatóságok panaszai a zsandárok ellen a múlt század közepén. *Csendőrségi Lapok,* XIX.évf. (1929) 24.sz. 745-747.p.

BERKÓ: Zsandárok panaszai a polgári hatóságok ellen a múlt század közepén. — BERKÓ István: Zsandárok panaszai a polgári hatóságok ellen a múlt század közepén. *Csendőrségi Lapok,* XIX.évf. (1929) 28.sz. 886-892.p.

LEVÉL- IRAT ÉS DOKUMNETUMTÁRAK

OK KI — Országgyűlési Könyvtár Képviselőházi Irományok.

OK KN — Országgyűlési Könyvtár Képviselőházi Napló.

MOL K-27 — Magyar Országos Levéltár minisztertanácsi iratok.

MOL K-148 — Magyar Országos Levéltár belügyminisztérium elnöki iratok.

MOL K-149 — Magyar Országos Levéltár belügyminisztérium rezervált iratok.

MOL K-150 — Magyar Országos Levéltár belügyminisztérium általános iratok.

JOGSZABÁLYOK

Királyi rendelet 1867. márc. 23. , a csendőrség megszűntetése tárgyában. — Királyi rendelet 1867. márc. 23., a csendőrség megszűntetése tárgyában. *Magyarországi törvények és rendeletek tára,* I.évf. (1867) I.füzet. 51.p.

1870/XLII.tc. — 1870/XLII.tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

1871/XVIII.tc. 1871/XVIII.tc. a községek rendezéséről.

1872/XXXVI.tc. — 1872/XXXVI.tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.

1876/VI.tc. — 1876/VI.tc. a közigazgatási bizottságokról.

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1881/XXI.tc. — 1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.

1882/X.tc. — 1882/X.tc. a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületén való teljesítendőkről.

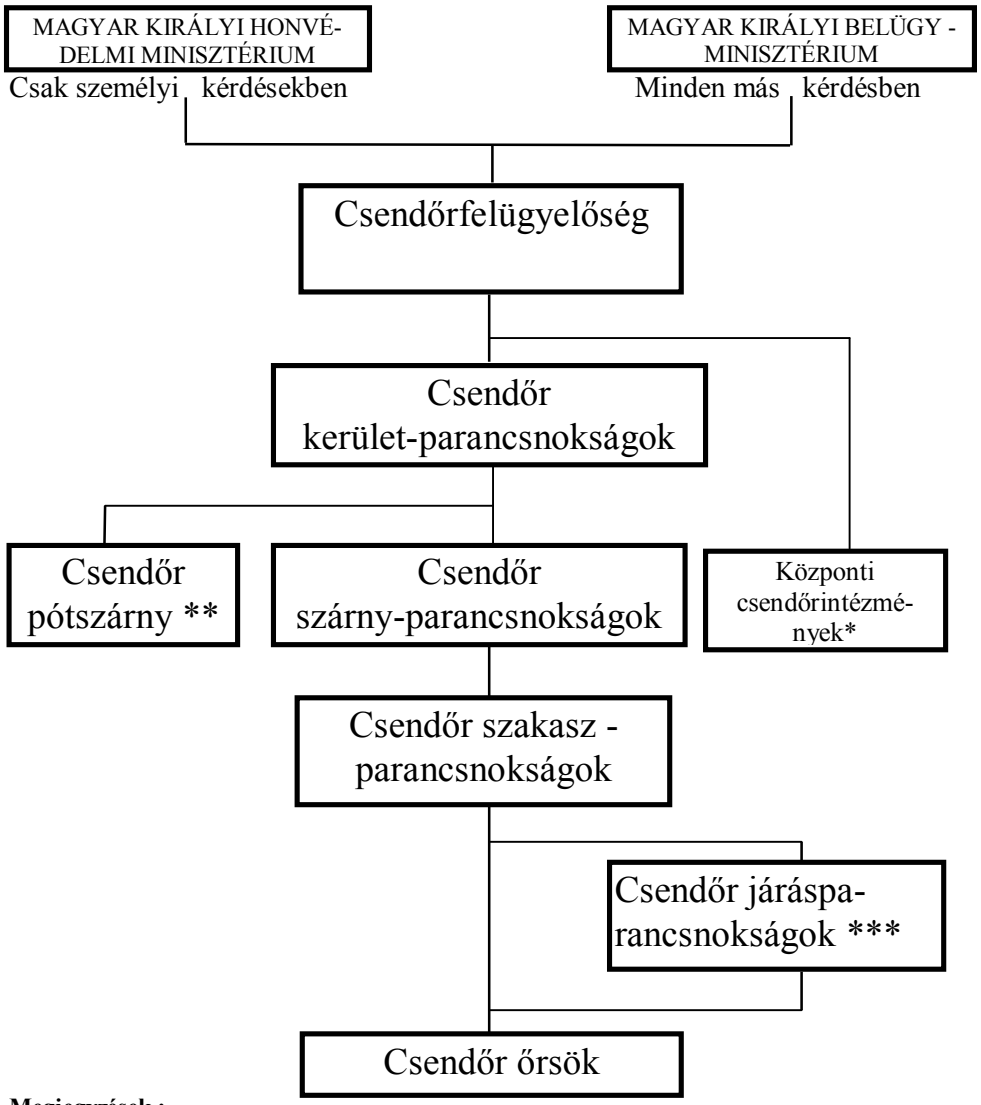
1912/LXIII.tc. — 1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.

130 000/1899.BM.r. — 130 000/1899.BM.r. utasítás a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére.

NÉMETHY Tivadar — TÖRÖK Lajos (szerk.): *Rendőri vonatkozású törvények, rendeletek és eljárási szabályok gyűjteménye.* Budapest, 1926, Editor. 822 p. /Rendőrtisztviselők zsebkönyvtára./ 131-208.p.

I.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése a századelőn

Megjegyzések :

* Központi csendőrintézmények pl.: anyagraktár, iskola, központi pótlóidomító osztály, stb.

** A csendőr pótszárny nem rendelkezett működési területtel, nem látott el közbiztonsági szolgálatot. Ide a háttértevékenység (gazdálkodás, képzés, stb.) tartozott.

*** A századfordulón a járásparancsnokságok alárendeltségében, járásőrmesterségeket hoztak létre a nyomozómunka végzésére.

Forrás ! PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem-története.* Budapest, 1996, Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 798 3. 279.p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXII.évf. (2012) 26.sz. 13-18.p.

ERNYES Mihály

Pandúrság helyett csendőrség Baranyában 1881-1884

„*Mit tud a pandúrságról?*

1867-től kezdve az osztrák csendőröket a vármegyénként szervezett pandúrok váltották fel. A pandúrok vármegyei hajdúkból állottak, kiképzetlenek voltak, a fizetésük gyenge volt és megbízhatatlanság jellemezte őket...

A mai m. kir. csendőrség megalakulásáról mit tud?

A pandúrvilág züllött közbiztonsági viszonyai miatt országos óhaj és kívánság lett a zágrábi és az erdélyi csendőrség mintájára a magyar csendőrség sürgős megszervezése . . .”

Folytatódik a válasz összesen mintegy oldalnyi teljedelemben, felölelve a Magyar Királyi Csendőrség történetét. Az idézet pedig egy 1937-ben vizsgára készülő csendőr jegyzetéből származik.

Talán érezhető is valamiféle túlzás íze a megfogalmazásban, némi keveredés is, mégis pozitív a kicsengés, hiszen annak a testületnek a történetéről van szó, amelyben szolgálatot teljesített.

A pandúrságot érintő — nem éppen hízelgő — megállapításokat persze máshol, mások is megfogalmazták. KATONA Géza tanulmányában „hevenyészett ruházattal és fegyverzettel ellátott, a csendbiztosok házában tanyázó . . .” szervezetnek minősítette a pandúrságot. [1]

PRESZLY Lóránd véleménye szerint „1867–1881 évig ezek a kackiás, darutollas csendbiztosok és csendlegények látták el a közigazgatási járásokban a közbiztonsági szolgálatot, hiányzott azonban a rendszeres oktatásuk, a fegyelem és az egyetemleges vezetésük. Vármegyéink belügyei között a rendészetet is csaknem minden felsőbb beavatkozás nélkül maguk intézték, minek következményeképpen, ahány vármegyénk volt, annyi volt a számukra alkotott utasítás, és ez is egyik oka volt a pandúrintézmény korai halálának.” [2]

Természetesen ellenvéleményt is fellelhetünk. OSVÁTH Pál büszkén számolt be az emlékeiről írt könyvében arról, hogy az osztrák zsandárok mellett „oly tűrhetetlenné vált közbiztonságunk, hogy 1859-ben a keresztesi járás polgárainak kérelmére a kormány végre is megengedte, hogy saját költségükre, polgárőrség név alatt a pandúrságot visszaállíthassák.” [3]

A csendőrség előtörténetéből

A csendőrség Baranya vármegyei előtörténetéről SZITA János tett említést „Baranya megye közigazgatása a neoabszolutizmus idején” című munkájában.[4]

A szabadságharc után Baranyában is gyűjtéssel indult a zsandárság megszervezése. Az eredmény 672 forint 54 krajcár és 1850 nyarán a 6. csendőrezred 7. önálló szárnya volt. Ez Tolnában és Baranyában összesen 2 főtisztet és 70 csendőrt jelentett. Mágocson, Pécsett, Pécsváradon és Sásdon 5-6 fős tizedaljakat helyeztek el, de rövid idő múlva Dunaszekcsőn, Mohácson, Dárdán, Siklóson, Németbólyban, Vajszlón és Baranyaváron is létrehozták a csendőr őrsöket. Egy-egy őrs 3-4 csendőrből, egy tized 5-8 főből állt. A lovas csendőrök Pécsváradon nyertek elhelyezést, ahová 1850. IV. 1-jén érkeztek meg. Az őrsök elhelyezéséről és felszereléséről a közigazgatási hatóságnak kellett gondoskodni.

Az összeütközések elkerülése végett a pandúrokat 1850. X. 1. és 1850. XII. 31.

közötti időre a csendőr-parancsnokság alá helyezték, amitől azt is várták, hogy minél többen kérik felvételüket a csendőrséghez. 1851 januárjában a vármegye visszakapta ugyan a pandúrokat, de őrjáratot csak a dárdai és a hegyháti járás azon szélén teljesítettek, ahol nem volt csendőrség.

Járásonként 6-6 pandúr maradhatott, a dárdai és a siklósi kivételével, ahol teljes létszámban szolgálhattak. Akárcsak az országban, Baranyában sem fogadták lelkesedéssel az előjogokkal felruházott zsandárságot, mely nem örvendett népszerűségnek, és a megtett intézkedések — a pandúrok létszámkorlátozásának feloldása, lőszer beszerzés — „ellenére a közbiztonság nagyon gyenge".[5]

A főbíró sem volt megelégedve a csendőrség működésével. „A Baranyában másfél éves csendőr-pandúr kérdést az év végén úgy oldották meg, hogy a pandúrságot országosán megszűntetik, és egészen 1867-ig a csendőrség marad az egyedüli közbiztonsági szervezet." [6]

REKTOR Béla értékítélete tartozik még ide: „Az abszolutizmus idején felállított és működött Császári Zsandárságot nem a magyar kormány állította fel, így az nem is nevezhető magyar intézménynek. A testületet a magyar nép a zsandárság német szolgálati nyelve és külföldi egyenruhája miatt mindig idegennek tekintette." [7]

Pandúrságról csendőrségre

1869-ben 7301. szám alatt a belügyminisztertől leirat érkezett Baranya vármegye közönségéhez, ami 10 napon belül adatszolgáltatást kért a pandúrok létszámáról és lőfegyvereik számáról. Az ok: „A közbiztonság érdekében kívánatos, hogy a közbiztonsági közegek, úgymint csendbiztosok és pandúrok célszerű lőfegyverekkel legyenek felszerelve." Vagyis megfelelő hátultöltős lőfegyverek beszerzéséről volt szó. A felterjesztett jelentés szerint a vármegye alkalmazásában állt: 3 csendbiztos és 113 gyalogpandúr. Használatukban volt 116 puska. Csak a szoros értelemben vett közbiztonsági közegekre terjedt ki az adatkérés (őrmesterek, tizedesek, közpandúrok). Az egyéb fegyveres személyek — börtönőrök, megyei huszárok, tiszti és más hajdúk — nem tartoztak az összeírandók közé.[8]

Az 1879. évi 18. közgyűlési határozat szerint a pandúrszemélyzet létszáma összesen 98 főt tett ki.[9]

Hamarosan sor került a csendőrség megszervezésére, amihez előzetes tervet kértek. A kiindulás 94 ember 15 őrsállomáson volt. Több javaslat is érkezett olyan döntéssel, mely szerint 7 járásra kiterjedő 20 őrsön 94 csendőr teljesítene szolgálatot.[10]

Az 1883. év elején érkezett belügyminisztériumi értesítés szerint az 1881/III.tc. alapján 1884. I. 1-jétől ténylegesen működik a 6. számú csendőr-parancsnokság, székesfehérvári székhellyel. A 3. szárny-parancsnokság Pécsett került elhelyezésre, illetékessége Baranya-Somogy-Zala vármegyékre terjedt ki. A szakasz-parancsnokságokat a vármegyeszékhelyekre telepíttették.

Baranya vármegye területére a testület szervezése során 15 őrsöt telepítettek 94 gyalogcsendőrrel, ami lényegében megegyezett a korábban született elképzeléssel. Felszólították a közigazgatási bizottságot, hogy készítsen tervezetet az állomáshelyek és a létszámelosztás tekintetében.

A végrehajtáshoz közölt irányelvek szerint őrs legyen:

- járási szolgabíróság székhelyén;
- olyan királyi járásbírósági székhelyen, ami a szolgabírói székhelytől távol esik;
- minden szabad királyi városban;
- bányatelepek székhelyem;
- vasúti és más közlekedési csomóponton és fontosabb határszéli átjárásokon;
- a szakasz-parancsnokság székhelyén.

Az őrsök egymástól 23-24 kilométernél távolabb nem lehettek, a végrehajtási határidő 1883. március vége volt. Az előterjesztés némi eltérést mutatott a korábbi javaslathoz képest. A belügyminisztériumból érkezett leirat tartalmazta a csendőrök elosztását is. A minisztérium közölte azt is, hogy bármely változtatási tervezetet a csendőrséggel együttesen kell felterjeszteni. [11]

A főispán 1883. VI. 24-én továbbította az alispánnak, aki 1883. VII. 3-án — kék ceruzával ráírt „sürgős" jelzéssel — küldte tovább valamennyi szolgabírónak.[12]

Ugyanezen évben került meghatározásra, hogy a Székesfehérváron felállítandó VI. számú csendőr-parancsnokság szervezését ez évben be kell fejezni, és a következő év január 1-jén működését meg kell kezdenie. 1882-ben a vármegye tulajdonában lévő, a pandúrság által használt felszerelésekről leltárt készítettek.[13] A csendőrség számára szükséges elhelyezés, bútor, ágynemű és egyéb kellékekről is készült részletes kimutatás.[14] Az alegységek elhelyezésére szolgáló épületeket, helyiségeket a szervezést végző parancsnok bérelte a bérbeadótól.

A csendőrséget Baranya vármegyében is TÖRÖK Ferenc cső. ezds., a III. számú kerület parancsnoka szervezte. Ennek megfelelően az ő nevében kötöttek szerződést a vajszlói őrs elhelyezésére, amit Pécsett írtak alá 1883. X. 3-án. A bérbeadó Baranya vármegye közönsége volt, a rendelkezésre adott épület a Vajszló, Fő utca 162. szám alatti ingatlan volt. A bérlet 3 évre szólt, évi 300 forint bérösszegért.[15] A felszerelések beszerzésére a belügyminiszter „Árlejtési feltételek" címmel hirdetményt adott ki, illetőleg részletes leírásokat a használati tárgyakról. Például a tiszti szalmazsákokat házi vászonból készíthették, hosszuk 195 cm, szélességük 86 cm lehetett, a tiszti vánkoshéjak tiszta fehér fonalvászonból készülhettek, hosszuk 84 cm, szélességük 58 cm lehetett. A hirdetmény 1883. IV. 15-én kelt és 1883. XI. 1-jéig adott időt a leszállításra.

1882-ben már kellett tudnia a vármegyének azt, hogy a pandúrság helyébe csendőrség lép. Ezért válthat ki érdekes gondolatokat a szemlélődőből az a kimutatás, ami 1882. VIII. 28-án keltezett Pécsett és a „Baranya megyei közigazgatási szolgaszemélyzet, nevezetesen: tiszti csatlósok, iroda huszárok és pandúrok részére 1883. évre beszerzendő ruha járulék költségeiről" szólt. Összesen 7677 forint és 13 krajcár kiadást jelentett a ruhák beszerzése. Ebből a ruházatra 5483 forint 35 krajcár, kalapokra 329 forint 28 krajcár, a csizmákra 1864 forint 50 krajcár jutott.[16]

A belügyminiszter „pandúr tárgyak elárverezése" megnevezéssel értesítést küldött a vármegye illetékeseinek arról — ami már nyilván régóta nem volt titok —, hogy „ . . . az állami csendőri intézmény Baranya megye területén 1884-től kezdve létesül, a közbiztonsági személyzet ez év végén el lesz bocsátva.

Az összes szerelvényeket, fegyvereket nyilvános árverésen értékesítik. A kint hagyott egyenruhát át kell változtatni, hogy használatukkal visszaélés ne legyen." Az árverésekkel kapcsolatban megfogalmazódott, hogy róluk indokolt jegyzőkönyvet felvenni. A miniszter megbízásából 1883. XII. 20-án aláírta LUKÁCS György miniszteri tanácsos. A levél 1883. XI. 26-án érkezett meg Pécsre, ahonnan a szolgabírók részére 1884. I. 6-án továbbították.[17]

Közben történtek változások a pandúrok személyzetében. SZEBÉNYI Tibor a siklósi és a szentlőrinci járás csendbiztosa jelentette BANA János csendbiztosi legény elbocsátását, aki már 60 éves, és voltaképpen pandúr szolgálatot nem is teljesített, de akit a korábbi csendbiztos KAJDOSI Antal azért vett fel az állásába, hogy őt ápolja, mivel sokat betegeskedett. SZEBÉNYI azt is megjegyezte, hogy fiatal, erőteljes és bátor legény kell, aki mellette éjjel, nappal helyt tud állni. Az 1881. XII. 7-én írt jelentést ANTAL Pál a siklósi járás szolgabírája 1881. XII. 13-án továbbította.[18] A szentlőrinci szolgabíró pedig 1881. XI. 13-án kért az alispántól engedélyt pandúrfelvételre.[19] A szolgálatból persze önként is távoztak. 1882-ben a szentlőrinci szolgabíró jelentette egy vármegyei pandúr kilépését. 1883. V. 6-án a dárdai szolgabíró írt levelet az alispánnak arról, hogy BANACS Zsinkó szolgálat közben meghűlt, majd meg is halt. Mohácsról 1882. V. 1-jén jelentették, hogy 2 fő, MUTSCHLER Ádám és ZÁKÁR Mihály pandúrok „leköszöntek".[20]

A pandúrlaktanyák fegyverzetéről, egyes felszerelési tárgyairól is készültek felterjesztések. A baranyavári pandúrlaktanyában 1884. VII. 18-án 15 db puska, 13 db szurony (1 db évekkel korábban elveszett) és 2 db forgópisztoly volt. A hegyháti járás jelentése a volt pandúrlaktanya felszereléséről 1884. X. 31-én készült el. E szerint 15 teljesen felszerelt ágyból 2 darabot a vármegyéhez, egyet a járási hajdúnak, egyet a csatlósnak, 3 darabot pedig a közigazgatásilag letartóztatandó rabszemélyek részére adtak ki.[21] A pandúr fegyverek hamar „elfogytak." 1885. X. 11-én már csak 13 hiányos régi fegyver maradt, amit 12 forintért régi vas gyanánt értékesített KELLER István várnagy.[22] Az árverések folyamatosak voltak. 1884. XII. 6-ára az alispán árverési hirdetményben jelezte, hogy délelőtt 9 órakor Pécsett a megyeházán eladásra kerülnek a még meglévő pandúr felszerelések.[23]

Évente a csendőr kerület-parancsnokságok „Elhelyezési kimutatást" készítettek. E kimutatásokon figyelemmel kísérhetők a változások, illetőleg a tényleges állapot. Az elkészült iratok megküldésével — a havonta összesített eseményjelentésekkel is — tájékoztatták az alispáni hivatalokat. A kimutatások és jelentések elkészítésére a Magyar Királyi Csendőrséget belügyminiszteri rendelet kötelezte.

A VI. számú csendőr kerületnél összesen 20 tiszt és 780 csendőr szolgált. A kerület alárendeltségébe 4 szárny, 10 szakasz és 143 őrs tartozott. A figyelemmel tartandó terület 40 419,99 km^2 volt 2 410 665 lakossal. Egy csendőrre 52,63 négyzetkilométer és 3139 fő lakos jutott.[24]

1884 őszén már elkészültek az első kifogásokról szóló levelek. 1884. IX. 14-én az alispán megkeresésére válaszolva a csendőr kerület-parancsnok közölte, hogy a ráczkozári őrsöt nem célszerű Mágocsra áthelyezni, mivel az őrsök több, mint 25 km távolságra kerülnének egymástól. Mágocson új őrs felállítását sem javasolta. Az 1885. IV. 4-én kelt válaszban — a belügyi tárca álláspontja alapján

— jelezte, hogy a ráczkozári őrs Mágocsra áthelyezhető, de Szászváron egyelőre nem lehet őrsöt létrehozni. Az áthelyezés kitétele volt, „ . . . ha jó elhelyezés lesz biztosítva.” [25]

Államtitkári aláírással 1883. XI. 11-én kelt levélben arról érkezett tájékoztatás a vármegye részére, hogy a csendőr parancsnokság törzse és tiszti állománya 1883. XI. 30-án, a legénység pedig 1883. XII. 5-én indul el a székhelyeikre. A hivatalos működést a parancsnokság 1884. I. 1-jén fogja megkezdeni, ennélfogva a vármegyei törvényhatósági rendőrség működése megszűnik. A viszonyt a Magyar Királyi Csendőrség és a közigazgatási hatóságok között az 1881-ben kiadott szolgálati utasítás szabályozza. Végül egy figyelemfelhívás: a testületet fogadja előzékenyen a lakosság.[26]

A másik levél Székesfehérvárról indult útnak az alispánhoz 1883. XII. 10-én SÖNSER Nándor őrnagytól. A működés megkezdésének közlése mellett külön felhívta a figyelmet, „ . . . a közönség nem volt kioktatva arra, hogy a csendőr ugyanúgy használja fegyverét, mint a katona, ezért volt már több fegyverhasználat.” [27]

Jegyzetek:

[1] KATONA: 99.p.
[2] PRESZLY: 365.p.
[3] O'SVÁTH: 3.p.
[4] SZITA
[5] Loc.cit. 404.p.
[6] Loc.cit. 408.p.
[7] REKTOR: 64.p.
[8] BML. AI. 1038/1870.
[9] A pandúrszemélyzet felosztása a következő volt:

1. Pécsi járás	1 káplár	10 közpandúr
2. Siklósi járás	1 káplár	12 közpandúr
3. Baranyavári járás	1 káplár	16 közpandúr
4. Mohácsi járás	1 káplár	15 közpandúr
5. Pécsváradi járás	1 káplár	8 közpandúr
6. Hegyháti járás	1 káplár	13 közpandúr
7. Szentlőrinci járás	1 káplár	14 közpandúr

Összesen 98 fő
Loc.cit.
[10]

1. Pécsi járás	1 székhely	4 fő
	2 Szabolcs Bányatelep	4 fő
	3 Vasas Bányatelep	3 fő
2. Siklósi járás	4 székhely	6 fő
	5 Vajszló	4 fő
	6 Beremend	3 fő
3. Baranyavári járás	7 Székhely	6 fő
	8 Baranyavár	6 fő
	9 Batina	4 fő
4. Mohácsi járás	10 székhely	6 fő
	11 Németbóly	6 fő
	12 Dunaszekcső	4 fő
5. Pécsváradi járás	13 székhely	5 fő
	14 Hidas	4 fő
6. Hegyháti járás	15 székhely	6 fő
	16 Mágocs	4 fő
	17 *	4 fő
7 Szentlőrinci járás	18 székhely	6 fő
	19 Baksa	4 fő
	20 Selye	5 fő

Összesen 94 fő
* Az irat sérülése miatt a településnév felismerhetetlen.
Loc.cit.
[11] „a Baranya megye közigazgatási bizottságának a 237. számú előterjesztésére közli, a 94 gyalogos csendőrt így osztották el:

őrs	őrmester	őrvezető	csendőr	Összesen
1. Pécs	2	1	6	9
2. Egerág	—	1	4	5
3. Szederkény	—	1	4	5
4. Pécsvárad	—	1	5	6
5. Ráczkozár	—	1	4	5
6. Sásd	—	1	5	6
7. Bakóca	—	1	4	5
8. Szentlőrinc	—	1	5	6
9. Sellye	—	1	4	5
10. Baksa	—	1	4	5

11. Vajszló	—	1	4	5
12. Siklós	—	1	4	5
13. Beremend	—	1	4	5
14. Dárda	—	1	5	6
15. Főherceglak	—	1	4	5
16. Mohács	—	1	4	5
17. Dunaszekcső	—	1	4	5
Összesen	2	17	74	93

Loc.cit. 8733/1883.

[12] Loc.cit. BM. 18935.VII.a.

[13] A pandúrság által használt felszerelésekről készített leltár:

felszerelés	Mohács		Dunaszekcső	
	régi	új	régi	új
- faszék	3	6	5	—
- pad	1	—	1	—
- köpőláda	1	1	2	—
- csizmahúzó	1	—	1	—
- fejsze	1	—	1	—
- fűrész	1	1	—	—
- vaságy	6	—	—	—
- puha faágy	2	—	3	—
- szalmazsák	8	—	3	—
- szalmavánkos	3	5	—	4
- lepedő	8	12	4	6
- vánkosciha	2	5	4	4
- téli pokróc	6	2	4	—
- nyári pokróc	—	8	4	—
- vas ruhafogas	7	—	4	—
- ruhadeszka	7	—	—	—
- petróleumlámpa	1	—	—	—
- asztal	1	—	—	—
- springvas	2	—	—	—
- nehézvas	2	—	—	—
- lakat	3	—	—	—
- hosszú asztal	—	—	1	—
- gyertyatartó	—	—	3	—
- hamverő	—	—	3	—
- iróasztal	—	1	—	—
- kenyértartó szekrény	—	—	1	—
- vaslábos	—	1	—	—
- húsvágó deszka	—	—	1	—
- levestányér	—	—	3	—
- kovácskés	—	—	1	—
- rövid asztal	—	—	1	—
- törülőkendő	—	—	1	—

Kelt Mohácson 1882. XII. 31-én.
Aláírta és pecséttel ellátta a szolgabíró.
Loc.cit.

[14] A csendőrségi elhelyezés felszerelési tárgyai törzsfőtisztek és számvevők részére:

- teljes ágy	2
- éjjeliszekrény	2
- ruhaszekrény aggató	2
- ruhaszekrény fektető	2
- záros fiókos asztal	6
- pamlag	2
- szék	18

- lábas ruhafogas 2
- pökláda 5
- falitükör 2
- mosdótál 2
- gyertyatartó 4
- tűz és betörés ellen mentes pénztárszekrény 1
- folyosó lámpás 17

Ugyanígy: - az őrmester vagy őrvezető szobák
- a legénységi irodák
- a konyha
- az istálló
- és egyéb felszerelések vonatkozásában.

Loc.cit. 9544.VII.

[15] Az ingatlan állt 5 lakószobából, 2 konyhából, 1-1 kamrából és pincéből, 2 padlásból, 1 árnyékszékből, udvarból és 1 kertből.

Loc.cit.

[16] Az összegzés annyiban segítségünkre siethet, hogy általa megismerkedhetünk az éppen felszámolásra kerülő rendvédelmi személyzet ruházatával.

Az 1 főispáni és a 4 irodai huszár kapott 286 forint 75 krajcár értékben /l-l darabot/:
- sapkát vörös posztóból
- mellényt vörös posztóból
- nadrágot vörös posztóból
- dolmányt zöld posztóból
- bugyogót szürke posztóból
- csizmát.

A 10 tiszti csatlós 573 forint 50 krajcár értékben kapott ugyanolyan felszerelést, mint a huszárok.

A 7 pandúrkáplár és a 91 közpandúr részesült összesen 6329 forint 96 fillér értékű
- sapka búzavirág kék posztóból
- mellény búzavirág kék posztóból
- nadrág búzavirág kék posztóból
- gatya kék vászonból
- baka köpönyeg szürke posztóból
- kalap
- csizma ellátmányban.

Loc.cit.

[17] Loc.cit. 73 674.III./b.

[18] Loc.cit. 4653/188.

[19] Loc.cit. 3173/1881.

[20] Loc.cit. 1451/1883. és 1517/1882.

[21] Loc.cit. 3541/1884.

[22] Loc.cit.

[23] Az eladásra kerülő pandúr felszerelési tárgyak voltak:
- 80 db hátultöltő szuronyos lőfegyver;
- 81 db tölténytáska;
- 15 db fokos;
- és egyéb apró pandúr szerelvények, készpénz fizetése mellett, nyilvános árverésen.

Loc.cit.

[24] Az 1885. I. 1-én készült elhelyezési kimutatás alapján a VI. számú csendőr kerület-parancsnokság helyzetébe nyerhetünk betekintést:

A törzs állomáshelye Székesfehérvár

a kerület parancsnoka	SÖNSER Nándor őrnagy
parancsnokhelyettes	HALLER Béla százados
segédtiszt	ENYETER Ferenc főhadnagy
oktatótiszt	RÁKOSI Ferenc hadnagy
hadbíró	CZIBOR Pál százados

számvevő NEMESSZEGHY László főhadnagy

III. szárny Pécsett
szárnyparancsnok KÁRPÁTHY Kamill I.o. százados

1. szakasz Pécsett
szakasz-parancsnok MATEKOVICS Lajos főhadnagy

őrs	őrmester	őrvezető	csendőr	összesen
- Pécs	2	1	6	9
- Egerág	—	1	4	5
- Szederkény	—	1	4	5
- Pécsvárad	—	1	5	6
- Ráczkozár	—	1	4	5
- Sásd	—	1	5	6
- Bakóca	—	1	4	5
- Szentlőrincz	—	1	5	6
- Sellye	—	1	4	5
- Baksa	—	1	4	5
- Vajszló	—	1	4	5
- Siklós	—	1	4	5
- Beremend	—	1	4	5
- Dárda	—	1	5	6
- Főherceglak	—	1	4	5
- Mohács	—	1	5	6
- Dunaszekcső	—	1	4	5
Összesen	2	17	75	94

Loc.cit.

[25] BM.L. AI. 3541/1884. op.cit.

[26] Loc.cit. 1046/1883.

[27] Loc.cit. 1096/1883.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

KATONA — KATONA Géza: *Közbiztonság-védelem Magyarországon az I. világháborúig.* Budapest, 1984, BM. Kiadó. 174 p. HU-ISBN 963 03 1985 3.

O'SVÁTH — O'SVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúrkorom emlékei.* Budapest, 1905, O'SVÁTH Pál. 155 p.

PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A csendőrség úttörői.* Budapest, 1926, Hírlap Nyomda. 378 p.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

TANULMÁNYOK

SZITA — SZITA János: Baranya megye közigazgatása a neoabszolutizmus idején. 1. rész. 383-422.p. In SZINKOVICH Márta (szerk.): *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve.* Pécs, 1980, Baranya Megyei Levéltár. 580 p. HU-ISSN 0525-566X.

LEVÉL- IRAT ÉS DOKUMNETUMTÁRAK

BML. AI. — Baranya Megyei Levéltár Alispáni Iratok.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
VII.évf. (1997) 8.sz. 27-33.p.

FORRÓ János

A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági őrtestületének közrendvédelmi szolgálata

A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági őrtestületét Magyar Királyi Csendőrségnek hívták. A Magyar Királyi Csendőrség működését alapvetően meghatározó dokumentumban a csendőr hivatására és egyéni kötelmeire vonatkozó szabályok első §-a kimondta: „A közbiztonsági szolgálat ellátására, tehát az ezzel járó nyomozó cselekmények teljesítésére is … Magyarország egész területén a m. kir. csendőrség van hivatva”.[1] Bár a későbbi meghatározások némileg eltértek a kiinduló helyzettől, például az 1927-es Szervezeti és Szolgálati Utasítás Szervezeti határozványok 1. pont: „A m. kir. csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett őrtestület”.[2]

E meghatározások értelmezésénél három dolog szembetűnő:

- az első, hogy a szervezetet a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelték;
- a második, hogy katonai szervezet;
- a harmadik, hogy őrtestület.

A csendőrség alapfeladatát a közbiztonsági szolgálati tevékenység képezte. Ezért a szervezet rendvédelmi testületként működött. Ezzel szemben a másodlagos jegye valóban katonai jelleg volt. A csendőr személyében katonának minősült. A testületen belüli függelmi viszonyok katonaiak voltak.[3]

A csendőrség szervezettípusa tekintetében lineáris-törzskari, katonai szervezet volt, szűk törzzsel és katonai tagoltságú alárendelt szervezeti egységekkel működött. További lényeges jellemzője az volt, hogy rendkívül erősen decentralizált, kicsi szervezeti elemekre (őrsökre) tagozódott.[4] Tartalékképzésre és az erőösszpontosításra szinte alig volt lehetőség.[5] Egyúttal egydimenziós és egyvonalas szervezet volt, melyet területi és nagyságrendi ismérv szerint tagoltak, illetve a szervezetet annak parancsnoka paranccsal, vagy utasítással a szolgálati úton irányította, azaz a működést végig a katonai függelmi viszonyok jellemzték.[6]

Az irányítás és a működés sorrendje: járőrvezető, őrsparancsnok, szakaszparancsnok, szárnyparancsnok, osztályparancsnok, kerületparancsnok, a BM Közbiztonsági, később Csendőrségi Szolgálati Osztálya, HM Csendőrségi Személyzeti Osztálya, csendőrfelügyelő és az érintett miniszterek.[7]

A szervezet bővítése és szűkítése elsősorban az őrsök vonatkozásában volt lehetséges.[8]

A Magyar Királyi Csendőrség alapfeladata a közel 70 éves működés alatt lényegében nem változott, mindvégig a vidéki közbiztonság biztosításáért felelt és tevékenykedett. A testület működésének legfontosabb történelmi tapasztalatait a közbiztonság érdekében kifejtett tevékenysége tartalmazza.[9]

Történelmi tény, hogy a történelmi Magyarország területén a vidék közbiztonsága soha sem jutott olyan magas szintre, mint amit a Magyar Királyi Csendőrség hozott létre. A kiegyezést követő gazdasági, technikai, társadalmi fejlődés csakis úgy volt biztosítható, hogy a közbiztonság garantálását központosított és mindenkor hatékony rendvédelmi testület valósította meg.[10]

Ezt az alapfeladatot a csendőrség a nagy társadalmi mozgások, a területi visszacsatolásokat követően és a világháborúk során is — más feladatai mellett — képes volt biztosítani. 1944–1945-ben Magyarország területének háborús hadszíntérré válásakor a csendőrségnek addig kellett a szolgálatát ellátnia, amíg a közbiztonsági járőrszolgálatot a közvetlen harcérintkezésbe kerülés veszélye nem akadályozta.[11]

A csendőrség közrendvédelmi tevékenységét a közbiztonsági szolgálatban végzett járőrszolgálat (portyázás) folyamatos teljesítése jelentette. A portyázás mindenekelőtt bűnmegelőzési feladatot jelentett, és a csendőrség volt az első rendvédelmi szervezet, ahol erre helyezték a hangsúlyt, és csak másodsorban volt bűnüldöző/felderítő szervezet. E feladatot a csendőr kerület személyi állományának 83-90%-a a csendőr őrs szervezetében végezte. Egy csendőr kerület létszáma mintegy 1 000 fő volt, — amely ma egy átlagos megyei rendőrfőkapitányság létszáma — működési területe ugyanakkor 3-4 vármegyére terjedt ki, ami egybeesett a honvédség vegyesdandár-parancsnokság, később a hadtest területével. A katonai ügyészség a csendőr kerület szervezetében volt elhelyezve.[12]

A csendőrség hatósági területe — a városok kivételével — az ország teljes területét lefedte az országot behálózó őrsök rendszere által. A testület szervezete 1922-ig követte a magyar közigazgatás struktúráját, később attól gyakorlatilag eltávolodott, mégis a közigazgatással elsősorban a falvakban kitűnő kapcsolatot tartott a csendőrség.[13] **(I. sz. melléklet)**

Az őrs, mint a csendőri szervezet legfontosabb és legkisebb egysége, a közbiztonság közvetlen felelőse volt, és a Magyar Királyi Csendőrség fennállásának teljes időszakában a testületi vezetés és a lakosság figyelmének a középpontjában állt.[14]

A csendőrség tevékenységének legfontosabb színterét az őrs, illetve működési területe alkotta. E tevékenység gerincét képezte a járőrszolgálat, amelyet rendes szolgálat esetében két fővel, kivételesen pedig három fővel láttak el. A járőrszolgálatot a csendőrök mindig nyíltan egyenruhát viselve láttak el még a nyomozati tevékenység végzésekor is. A járőrszolgálatot sok-sok akcióval kombinálták.[15] A belügyi tárca külön rendeletben szabályozta a csendőr őrsök létrehozásának lehetőségeit. Új őrs létrehozását minden esetben alaposan meg kellett indokolni. A csendőri szervezet ugyanis soha nem lehetett túlméretezett és bonyolult struktúrájú.[16] Fogalmazhatunk úgy is, hogy a csendőrség a korszak megoldásra váró közbiztonsági problémáihoz szervesen illeszkedő, állami fegyveres erő volt, amely úgynevezett duális, azaz kétpólusú rendvédelem egyik ágát képezte, a másik ágát pedig a városokban működő rendőrség jelentette.[17]

A csendőrség napi tevékenysége tehát mindig az őrsön folyt, mégpedig a napi, vagyis a rendes járőrszolgálatban, a járőrszolgálat keretében, és a nyíltan, mindig egyenruhában végzett nyomozati munkában. A járőrszolgálatot az őrsparancsnok naponta szervezte, a napi szolgálatot pedig a megtörtént és a kinyomozandó bűncselekményekhez igazította. Így tehát minden nyomozati cselekmény egyenruhában, a járőrszolgálat keretében, folyamatában és nem azon kívül valósult meg. A harmincas évek elejétől kezdődően folyamatosan létrejövő csendőrnyomozó alosztályok ezt a fajta nyomozati tevékenységet csak erősítették. Ezután is az egyenruhás csendőr járőr nyomozott az évente előforduló több százezernyi bűnügyekben, vétségekben és kihágásokban. Ez a nyomozás a járőr által

végzett önálló nyomozás volt. Mégpedig mai szemmel nézve is kivételes eredményességgel tették mindezt. Ezért sem a nyomozó alosztályok, sem a vasúti őrsök, sem a közlekedési és híradó alosztályok, sem a vízi őrsök létrejötte nem változtatta meg a nyomozati munka és a járőrszolgálat lényegét. A működés alatt végig meglévő eredményesség okait ezért mindig az alaptevékenységben, a járőrszolgálatban és a közben vagy alatta végzett nyomozati munkában kell keresnünk. A SZUT. 1. §-ának az 5. pontja kimondta, hogy „közbiztonsági szolgálatra, nyomozati cselekmények végrehajtására a szakasz-parancsnokok[nak], valamint a csapatállománynak az őrsökre beosztott, vagy vezényelt állománya hivatott, rendőrségi közegnek csupán ők tekinthetők." Közbiztonsági ügyekben másnak – így a tiszteknek — tehát nem volt intézkedési jogköre. „A tisztek feladata volt az ellenőrzés, kiképzés és felügyelet, azonban semminemű nyomozati tevékenységet nem teljesíthettek (SZUT. 1. fej. 1§).[18]

A csendőr őrsök száma Fejér, valamint Komárom vármegyében alig változott, hiszen kezdetben 34, illetve 28 őrs működött, később ez a szám kiegészült az előző esetében 36-ra, az utóbbi esetében pedig 31-re. Kezdetben, 1886-ban az őrsök legénységének átlagos létszáma 4 fő volt, 1900-ban ez a szám 5 főre nőtt, 1934-re pedig átlagosan 6 fő-re emelkedett. Az őrsök több mint 2/3-a 6 fővel működött.[19] **(II. sz. melléklet)**

Fejér és Veszprém vármegyében a csendőr őrsök működési területe általában 120 km^2 volt. A székesfehérvári csendőr kerületet a kis létszámú gyalogos őrsök jellemezték. Változáson esett át időközben a csendőr kerület működési területe is, hiszen kezdetben az egész Dunántúl a területe volt. Később Fejér, Veszprém, Komárom és Győr, még később az 1938-as I. bécsi döntés értelmében a visszacsatolt területek egy része, azaz a csallóközi területek is ide tartoztak. A csendőr kerület területe tehát a működés során többször is gyökeres változásokon esett át.[20]

A csendőri szervezet az olcsó, kis költségű rendvédelmi testületek közé tartozott, hiszen a működés alapfeltételeit a belügyi tárca biztosította, a községek pedig földdel, területtel, épülettel, terménnyel, munkaerővel, javítással, stb. segítették az őrsök működését. A csendőr őrsökön szolgálatot teljesítők élelmezési költségei is rendkívül kedvezőek voltak, hiszen az őrsök tagjai élelmüket az úgynevezett közgazdálkodás keretében saját maguk termelték. Több helyen előfordult az is, hogy az úgynevezett őrsfőzőnő fizetését is a községi önkormányzat biztosította. A községek zöme a községi földekből rendszeresen juttatott kiszolgált csendőrök részére kedvezményes telket, segítette letelepedésüket, vagy hozzájárult iparosként való működésükhöz. Mai szempontból nézve azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy ezek a nem hivatalos helyi támogatások jelentős mértékben hozzájárultak a csendőrség működéséhez, s egyúttal a csendőr legénység szociális helyzetét is javították. A község lakossága azonos szintűnek kezelte a csendőrséget a bíróval, a jegyzővel, a pappal, a tanítóval, az orvossal, a gyógyszerésszel, stb.[21]

A csendőri szervezet tehát kettős jellegű, a feladatát tekintve rendvédelmi testület minden más szempontból pedig katonai szervezet volt. Személyi függelmi viszonyai, rangfokozati rendszere, fegyelmi felelősségi rendszere katonai volt, a csendőrökre a katonai szabályok vonatkoztak. Öltözetük — szolgálati jelképeik mellett is — egyértelműen katonai egyenruha volt. Fegyverzetük, eszközeik alap-

vetően katonai jellegűek és a honvédségnél rendszeresítettek voltak. A szervezet is katonai tagoltságú volt. A csendőr őrs épülete, elhelyezése, berendezése a katonai laktanya kicsinyített másaként is felfogható. A neve csendőrlaktanya, vagy csendőr őrs-parancsnokság.[22]

A csendőrség szervezeti egységtípusai a katonai szervezetekkel szinkronban álltak:

- raj = őrs;
- szakasz = szakasz;
- század = szárny;
- zászlóalj = osztály;
- egység és magasabb egység = kerület.[23]

A csendőrök magukat minden szempontból katonának tartották. Ugyancsak a katonai jelleget bizonyítja a csendőrfelügyelői intézmény.[24]

A csendőrség kettős jellegét bizonyítja még, hogy:

- a szervezetet közbiztonsági, működtetési szempontból a Magyar Királyi Belügyminisztérium, minden más szempontból pedig a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium irányította;
- a kiképzés és a továbbképzés egyidejűleg katonai és rendvédelmi is volt;
- a kettős rendszerű képzés minden képzési szintre jellemző volt;
- a csendőr fegyverhasználata egy időben a hivatásos katona, a felállított őr, a rendőr és speciálisan csakis a csendőr fegyverhasználata volt;
- a szomszédokkal, a szomszédos rendvédelmi, katonai és közigazgatási szervezetekkel területi és hatásköri alapon szervezett együttműködése volt.

A csendőrség közrendvédelmi szolgálata az őrs működése keretében szervezett járőr és portyaszolgálat révén valósult meg, amely egyszerre és egy időben végzett bűnmegelőzési, bűnüldözési, nyomozati, általános úgynevezett szélesspektrumú rendvédelmi feladatokat.[25]

Az őrs-parancsnok által szervezett portyaszolgálattal szemben olyan követelményeket támasztottak, hogy az aktív és meglepetésszerű legyen, továbbá folyamatosan vegye figyelembe a bűncselekmények valószínű idejét, helyét, a bűnözők mozgási irányait. Ezek mellett kiegészítő elvként alkalmazták az:

- oszkulációs elvet, ami minden szolgálat kapcsolását jelentette helyben, térben és időben;
- a paralellizációs elvet, ami az egyes szolgálatok és a szomszédos őrsök szolgálatának a kapcsolását jelentette;
- az expedivítás elvét, amely a bűnözővel szembeni lehető legkövetkezetesebb, határozott és kemény fellépést, valamint a megkezdett intézkedés előírás szerinti végigvitelét; és végül pedig a
- követés elvét, amely a járőr- és őrszolgálatot a falu és környezet napi legfontosabb történéseihez és a helyi lakosság szokásaihoz, életének eseményeihez igazította (a vonat érkezése, a rév és a komp érkezése, a vásár, a búcsú, a mezőgazdasági munkák követése, az aratás, a szüret, a kocsmai záróra, a sátoros oláhcigányok mozgása stb.);
- a kapcsolattartás és a tájékozódás elvét, ami a helyi lakosság képviselőivel való folyamatos beszélgetést és a környezet megfigyelését jelentette.[26]

Mindez együttesen eredményezte a járőrszolgálat úgynevezett fésű-gereblyeszerű, rendkívül eredményes működését. A SZUT (Szolgálati Utasítás) leszö-

gezte, hogy a csendőr „szolgálata csak úgy lehet eredményes, ha a terep kihasználásával mindenütt váratlanul és meglepetésszerűen jelenik meg.”[27] A portyázás rendszerének a lényege volt, hogy:

- határozott, matematikai útvonalra kényszerítse a járőrt (ezen később könnyítettek);
- a járőr nem lehetett tekintettel a terep sajátosságaira, a lejt-szögre és a talajviszonyokra;
- a portyázás a tökéletes ismeretszerzést biztosítsa;
- a járőr a menetvonal megtételéhez a tervezett időben mozogjon;
- a járőr a portyázási adatokat írásban pontosan rögzítse a menetvonalon;
- a járőrök szolgálatukat önállóan és öntevékenyen teljesítsék.

Az eredményes szolgálatellátás érdekében a csendőr járőrt részletes térképpel és távolsági kimutatással is ellátták. A térképen rögzítették a bűnügyi operatív állapotot. Ennek a figyelembe vételével valósították meg az ellenőrzéseket is.[28]

A járőr a menetvonalon a katonai menetütem szerint (120 lépés/perc) haladt, 6 km megtételéhez 3 óra állt a rendelkezésre, és a megtétele után 1 óra pihenőidőt biztosítottak, 20 km megtétele után 4 óra pihenőidő járt, bár 1936. május 1-től ezen szabályokon jelentősen könnyítettek.[29]

A rendes szolgálatban a terepen gyakorolták a figyelés, a fülelés, a figyelőállás és a tüzelőállás kialakításának feltételeit, a harcszerű mozgás, az álcázás, a csapda, a leshely, lesállás, a figyelőőrszem, a fedező-biztosítás, felderítő csoport, az ellenőrző átengedő pont, az után-portyázás, az útvonal-razzia, a zárás, a kutatás, a nyomon-üldözés, a bekerítés, az elfogás, a személy- és ruházatátvizsgálás, puskával a tusaütés stb. módszerét.[30]

A közrendvédelmi szolgálatban a csendőr járőr egyszerű nyomozástani és kriminál-technikai ismeretekben való jártasságát alkalmazta a nyílt nyomozás módszerén belül, amely a falusi lakosság és a sértett figyelme alatt zajlott. Hangsúlyosan ismerte a helyi nemzetiségek nyelvét, szokásait, a fizikai (elsősorban a térfogati) nyomok megjelölését, biztosítását, rögzítését, a nyomkövetés módszereit, a cigánybűnözés módszereit (az úgynevezett cigányfurfangokat)[31] a rablás, a betöréses lopás (pince), a helyszínelés és a helyszíni szemle, a kikérdezés, az adatgyűjtés, az elfogás, a terménylopás, a gyújtogatás nyomozástanát, a tűzoltás- és mentés módszereit.[32]

A Magyar Királyi Csendőrség működésének lényege a története során az őrsökön folyamatosan végzett közrendvédelmi szolgálatban, azon belül a járőrszolgálatban és a nyílt nyomozati munka láthatóságában és eredményességében rejlett, amely a falusi lakosság teljes támogatását élvezte, hiszen létük, vagyonuk, jövőjük, biztonságuk függött a testület helyi szervezetének működésétől.

Jegyzetek:

[1] 1881/III.tc. ; 1882/IX.tc. ; SZUT-1900

[2] SZUT-1927

[3] PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.

[4] REKTOR

[5] Ennek negatív hatásai — más tényezőkkel közösen — az I.vh. és az 1918-1919-es forradalmi események kapcsán váltak érzékelhetővé.

- SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség.*
- Idem: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.

[6] PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése.
[7] SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.
[8] CSAPÓ
[9] KAISER
[10] PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
[11] Idem: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.
[12] SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.
[13] KOMÁROMI
[14] SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. op.cit.
[15] BALÁZS-PIRI; NYUT-1930
[16] 16 648/1924.BM.r.
[17] 1870/XLII.tc. ; 1881/III.tc. ; 1922/VII.tc.
[18] SZUT-1881 ; SZUT-1887 ; SZUT-1896 ; SZUT1900 ; SZUT-1903 ; SZUT-1912 ; SZUT-1941.
[19] CSZS-1890 ; CSZS-1900 ; CSZS-1934
[20] Loc.cit.
[21] DIENES ; GUT-1905 ; HÉT-1935 ; KG-1912
[22] LUT-1889 ; LSZ-1889 ; LSZ-1899 ; FLUT-1903 ; GUT-1905 ; KG-1912 ; HÉT-1935 ; IRUT-1941
[23] MIHÁLYFALVI
[24] SZHCSF-1902
[25] HESZTERA
[26] BALLÓ
[27] Vö. 18.sz. jegyzettel
[28] BALÁZS ; LEMHÉNYI
[29] Loc.cit
[30] Loc.cit
[31] KISS
[32] ENDRŐDY

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

CSAPÓ	—	CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
KAISER	—	KAISER: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7882 0. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*	—	PARÁDI József et.al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.
REKTOR	—	REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohoi, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.
SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség.*	—	SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség.* Budapest, 1990, Zrínyi. 154 p. HU-ISBN 963 326 560 6.

TANULMÁNYOK

HESZTERA — HESZTERA Franz: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. [A csendőrség parancsnoklási rendszere 1850-1993 között.] *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV. évf. (1994) 5.sz. 18-27.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én. Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon.*" című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

KOMÁROMI — KOMÁROMI Gábor: A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919-1925. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV. évf. (1994) 5.sz. 90-91.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Háború, forradalom, trianon.*" című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle,* XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis*), VII.évf. (1997) 8.sz. 78-83.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A rendvédelem a közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 12.sz. 79-87.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A közigazgatás a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.*" című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. - SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* I.évf. (1991) 1.sz. 38-44.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társa-

ság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületekés az önkormányzatok kapcsolata 1848-1945* ” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesi-dii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 95-102.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

BALÁZS-PIRI — BALÁZS-PIRI Gyula: Az őrskörlet korszerű portyázásáról. *Csendőrségi Lapok,* I.rész. XVIII.évf. (1938) 15.sz. 494-500.p. II.rész XVIII.évf. (1938) 16. sz. 536-542.p.

KISS — KISS Miklós: Cigányfurfangok. *Csendőrségi Lapok,* I.rész. XXVII.évf. (1937) 16.sz. 537-542.p. II.rész. XXVII.évf. (1937) 17.sz. 570-573.p.

LEMHÉNYI — LEMHÉNYI Gábor Péter: Gondolatok az őrskörletek portyázásáról. *Csendőrségi Lapok,* XXVI.évf. (1936) 8.sz. 236.p.

TANKÖNYVEK

BALÁZS — BALÁZS Elemér: *Bűnvádi nyomozás teljesítése csendőr járőr által*. Budapest, 1900, Kalmár. 76 p.

BALLÓ — BALLÓ Lajos: *Kézikönyv és oktatási segédkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Szeged, 1900, s.n. 260 p.

DIENES — DIENES Andor: *Gazdászati tájékoztató a csendőr őrsök részére*. Szombathely, 1938, Martineum. 86 p.

ENDRŐDY — ENDRŐDY Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve.* Losoncz, 1897, Kámány-nyomda. 288 p.

KÉZIKÖNYVEK, ZSEBKÖNYVEK, ÉVKÖNYVEK LEXIKONOK

CSZS-1890 — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1890, Csendőrségi Lapok. 271 p.

CSZS-1900 — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1900, Csendőrségi Lapok. 283 p.

CSZS-1934 — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1934, Csendőrségi Lapok. 407 p.

MIHÁLYFALVI — MIHÁLYFALVI István: *Csendőr lexikon.* Budapest, 1910[2], Várnay. 625 p.

JOGSZABÁLYOK

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1882/X.tc. — 1882/X.tc. a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül-és belterületein való teljesítendőkről.

1870/XLII.tc — 1870/XLII.tc a köztörvényhatóságok rendezéséről.

1922/VII.tc. — 1922/VII.tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának, és felfegyverzésének megállapításáról.

16 648/1924.BM.kr. — 16 648/1924.BM.kr. csendőr őrsök és különítmények felállítása alkalmával követendő eljárás.
Csendőrségi Közlöny, IX.évf. (1924) 5.sz. 26.p.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1881 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda. 191 p.

SZUT-1887 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1887, Pesti Könyvnyomda. 224 p.

SZUT-1896 — *Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1896, Pesti Könyvnyomda. 275 p.

SZUT-1900 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, s.n.

SZUT-1903 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1903, s.n. 78 p.

SZUT-1912 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, Várnay és Fia „Municipia" Kiadóhivatala. 384 p.

SZUT-1927 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1927, Pallas. 387 p.

NYUT-1930 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai számára.* Budapest, 1930, Pallas. 188 p.

SZUT-1941 — *Szervezeti és Szolgálati Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat. 411 p.

LUT-1889 — *Lőutasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1889, s.n.

LSZ-1889 — *Laktanyaszabályok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1889, Pesti Könyvnyomda. 43 p.

LSZ-1899 — *Laktanyaszabályok a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1899, s.n.

SZHCSF-1902 — *Szervi határozványok a csendőrfelügyelőség számára*. Budapest, 1902, Pallas. 7 p.

FLUT-1903 — *Fegyver és lőutasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1903. Pesti Könyvnyomda. 176 p.

GUT-1905 — *Gazdászatkezelési utasítás a Magyar Királyi Csendőr őrsök, valamint a csendőrségi pótlókeret és tanosztályok számára.* Budapest, 1905, Várnay és Fia „Municipia" Kiadóhivatala. 328 p.

KG-1912 — *Határozványok a Magyar Királyi Csendőrség őrsei közgazdálkodásának vezetésére.* Budapest, 1912, s.n. 50 p.

HÉT-1935 — *Határozványok a Magyar Királyi Csendőrség alakulata-inak közgazdálkodási és közétkeztetési vezetésére.* Budapest, 1935, s.n. 96 p.

IRUT-1941 — *Ideiglenes ruhagazdálkodási utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stephaneum 110 p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet
A csendőri szervezet vázlatos jellemzői számokban

II.sz. melléklet
A csendőr őrsök méretenkénti megoszlása 1933-ban Fejér vármegyében

I.sz. melléklet

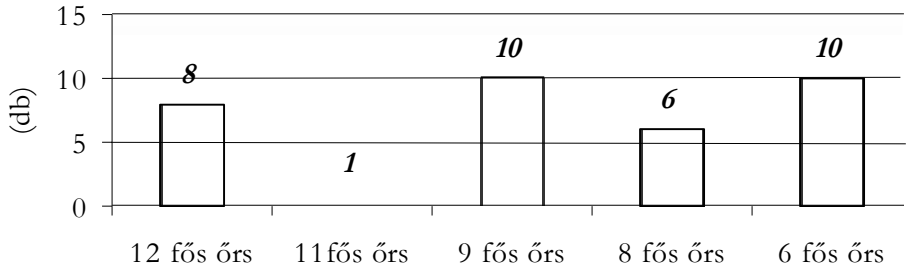
A csendőri szervezet vázlatos jellemzői számokban

Szervezet és létszám	1887	1903-1914	1922-1924	1941-1943	megjegyzés
Kerületek	6	8	7	10	területváltozás
Szárnyak	25	51	—	—	nem viszonyítható
Szakaszok	63	126	—	—	nem viszonyítható
Örsök	916	1 501	1 300	1 151	—
Létszám	5 542	10 406	12 000	14 000	—

Forrás ! *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyvei.* Budapest, 1887-1944. A Csendőrségi Lapok Szerkesztősége.

II.sz. melléklet

A csendőr őrsök méretenkénti megoszlása 1933-ban Fejér vármegyében

Forrás ! *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve.* Budapest, 1933, Csendőrségi Lapok. 364 p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XIX.évf. (2010) 22.sz. 46-52.p.

HEGEDŰS Ernő

A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei

A Magyar Királyi Csendőrség — mint a területi jelenlét elvén működő, portyázó járőrtevékenység végzésén alapuló rendvédelmi szervezet — tevékenységének hatékonyságát első sorban az ország területén többékevésbé egyenletes sűrűséggel elhelyezett csendőr őrsök biztosították, amelyek lehetővé tették az ellenőrzés alá vont területek viszonylag rövid idő alatti elérését.[1]

A csendőrségnél 1925-ben 12 328 fő teljesített szolgálatot, 7 kerületbe, 30 osztályba, 93 szárnyba, 209 szakaszba és 853 őrsbe szervezve. A közel 900 őrs fenntartása az esetek döntő többségében hatékonyan biztosította az ország ellenőrzés alá vonandó területeinek elérését.[2]

Mivel a Magyar Királyi Csendőrség működési területe a városokra nem, „csupán" az ország vidéki területeire terjedt ki — amely azonban az ország területének és lakosságának a túlnyomó többségét alkotta — a szolgálatellátás hatékonyságát jelentős mértékben befolyásolta az, hogy a csendőr járőrök viszonylag gyorsan elérjenek az őrskörletük bármely részére és váratlanul tűnjenek fel ott is, ahol nem számítanak a megjelenésükre. Ez volt az egyik biztosítéka annak, hogy a testület olyan — 90 % körüli — bűnfelderítési eredményt hozott létre, amelyet azóta sem sikerült elérnie egyetlen magyar rendvédelmi testületnek sem.[3]

A csendőrség alapvetően gyalogos szervezet volt. Azonban a testületnek a szervezet felállításától kezdve volt egy részleges mobilitás-növelési igénye, amelyet kezdetben lovakkal oldottak meg, később — az 1929–1945 közti időszakban — ezt felváltotta egy lovakon, kerékpárokon, motorkerékpárokon és gépkocsikon alapuló modell. A csendőrség mobilitásának fokozására rendszerint elegendőnek bizonyult a kerékpárok, vagy lovak használatba vétele. Azonban az 1929–1936 között fokozatosan országos kiterjedtséggel felállított közlekedési csendőrség munkája során már járműtechnikai eszközöket kellett igénybe venni a mobilitás fokozására. A Magyar Királyi Csendőrség alapfeladatai változatlanok maradtak ugyan, azonban a magyar társadalom vált egyre inkább motorizálttá, illetve a karhatalmi harceljárásokban is fokozatosan teret kaptak a motoros páncélozott járművek. Ezekhez a fejlődési tendenciákhoz kellett igazodnia a magyar csendőrségnek is.[4] A Magyar Királyi Csendőrséget fennállása során kétszer hozták létre 1881-ben és 1919-ben, valamint kétszer is szüntették meg 1919-ben és 1945-ben. Létrehozásának okai mindkét esetben szakmaiak voltak, azaz a magyar rendvédelem hatékonyságának növelése, a megszüntetésének az okai pedig deklaráltan politikaiak voltak.[5] A magyar csendőrség kiválóan megfelelt a működtetéséhez fűzött reményeknek. Mindkét történelmi időszakban, azaz a dualizmus és a két világháború közötti időben is a magyar vidék kaotikus közbiztonságát fölszámolta, és a helyébe a lakosság biztonságát megvalósító helyzetet hozott létre. Ezen példamutató közbiztonsági állapotok kialakításának a részét képezte a testület eredményes szolgálatellátása érdekében szükséges mobilitási igények kielégítése is.

A közlekedési csendőrség — és általában a Magyar Királyi Csendőrség — szervezetfejlesztését a technikai fejlődés és a motorizáció elterjedése mellett je-

lentős mértékben befolyásolták a területi visszacsatolások is. 1940. augusztusában Magyarország visszakapta a Partium és Erdély északi területeit, így az ország területe 93 000 km^2-ről 160 000 km^2-re nőtt, lakosságának száma 9 millióról 13 millióra emelkedett. A terület gyarapodásával együtt növelni kellett a csendőr őrsök számát. Az országban ekkor 38 osztály, 80 szárny, 193 szakasz, valamint 1375 őrs működött. Ebből 11 vasúti, 22 közlekedési, 11 vízi, 19 repülőtéri és 11 híradós őrs volt. Lovas őrsként 118, vegyesként 16, a többi gyalogosként teljesített szolgálatot.[6] A gépjárművel ellátott őrsök száma ilyen módon 1,5%, a lovasítottaké 8,5% volt.

A közlekedési csendőrség közlekedési járőrei Méray oldalkocsis motorkerékpáron, illetve Fiat Balilla, Steyr 50, Steyr 55, Merzedes-Benz 170-V. gépkocsikon hajtották végre feladataikat. A gépjárműpark — az 1929-ben induló, majd 1936-tól állandósuló, mintegy évi 30 darabos gépjármű-beszerzéssel — a motorkerékpárokkal és teherautókkal együtt 1943-ra elérte az 500 darabot. A második világháború éveiben a csendőrség militáns jellegének fokozódásával a haderő részéről Ansaldo kisharckocsik és Csaba páncélautók átadására is sor került. A páncélos technikát a galántai csendőr zászlóalj nehézfegyver százada kapta meg, a zászlóalj egy másik századát pedig kerékpárokkal szerelték fel. Helyszínelő, vagy fogolyszállító gépkocsiként, illetve a csendőrség központi anyagraktárának szállítóeszközeként tehergépkocsik is feltűntek a csendőrség járműparkjában.[7]

A Magyar Királyi Csendőrség hazai gépjárművekkel való ellátására már a századfordulótól mutatkoztak törekvések. A beszerzések kimenetelét az határozta meg, hogy az 1907-es ipartörvény értelmében „az állami közfeladatot ellátó gépkocsiknak hazai gyártmányúaknak kellett lenniük."[8] Hazai viszonylatban jelentős gyártókapacitással rendelkezett a MARTA (Magyar Automobil Részvény Társaság), a MÁG (Magyar Általános Gépgyár) és a Röck-gyár, ezek mellett pedig a kisebb gyártók között megemlíthető a Csonka-műhely. Elsőként a trianoni békediktátum okozott törést a hazai járműgyártás fejlődésében, olyan gyárakat elszakítva az anyaországtól, mint az aradi MATRA. Ezt követően a húszas évek végén a gazdasági világválság következtében ment tönkre számos gépgyár, köztük a MÁG és a Röck-gyár. A válság során az állam nem nyújtott segítséget a gépjárműgyártó szektornak, a gyárak többsége tönkrement. Megszűnt a Méray cég nevéhez köthető önálló hazai motorkerékpár gyártás is, mindössze egy — az osztrák Puch cég termékeire korlátozódó — összeszerelő és kereskedelmi tevékenység maradt meg. A harmincas évek közepére a magyar járműgyártás a buszok és teherautók (pl. Rába) előállítására korlátozódott. Személyautó gyártásra ekkor már lényegében nem került sor, e tevékenység mindössze hazai összeszerelésre korlátozódott (pl. Mávag Ford). A WEIS Manfréd művek harcjárműgyártó kapacitása csak 1938-tól került fokozatos kialakításra. Nem csak a világválság vezetett ehhez a helyzethez. A világ jelentősebb autógyártóinál ekkorra meghonosodott tömegtermelési eljárások olyan versenyhelyzethez vezettek, amelyben a kis üzemmérettel és fejlesztő kapacitással rendelkező hazai gyártók már nem maradhattak talpon. Ennek következtében a Magyar Királyi Csendőrség gép- és harcjárművekkel történő ellátása többségében külföldi forrásból valósult meg.

A Magyar Királyi Csendőrség járműigényének kielégítése az egyes szervezeti elemeknél

A kerékpár, mint a csendőri járőrözés eszköze a húszas évek vége felé jelent meg nagyobb mennyiségben. Tekintve, hogy a csendőri szolgálat gerince a járőrözés volt, a csendőr rengeteget gyalogolt. Nem volt ritka, hogy egy átlagos járőrözés 25-30 km-t vett igénybe gyalogmenetben. Szükség esetén egy ilyen járőrözést a csendőrnek esetleg kétszer is meg kellett tenni egy héten belül. Egy átlagos őrs területe 6-8, esetleg több falut is magába foglalhatott, ezek között a járőrözés gyalog folyt a kerékpár megjelenéséig. Az 1930-as évek elején általában néhány csendőrnek már volt kerékpárja az őrsökön. A harmincas évek közepén már a csendőrök jelentős része „rendelkezik saját kerékpárral."[9] A harmincas évek végén „a járőrözés kb. 80%-a már kerékpáron történt. A félreértések elkerülése végett megemlítendő, hogy a kerékpárt a csendőr a saját pénzén vette.[10] 1943-tól azonban — a csendőr-zászlóaljak felállítása során — már központi beszerzésű kerékpárokkal látták el a zászlóaljak kerékpáros századát.

A törvényi háttér kialakítását és a szervezet felállítását az 1926-ban Párizsban, — a közlekedés-rendészet szabályozása tárgyában — megkötött egyezmény hazai törvénybeiktatása tette lehetővé.[11] A közúti közlekedés szabályozása tárgyában 1926. IV. 24-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről szóló, 1929-ben alkotott törvény végrehajtási rendelete, az úgynevezett Közlekedési Kódex volt.[12] Ennek következtében 1929-ben jött létre a közlekedési csendőrség, itt került alkalmazásra a csendőrségen belül először a gépjármű, előbb motorkerékpár, majd kisgépkocsi formájában. Az 1929–1936 között fokozatosan országos kiterjedtséggel felállított közlekedési csendőrség munkája során már járműtechnikai eszközöket kellett igénybe venni a mobilitás fokozására. „1943-ban a közlekedési osztály létszáma hétszáz és hétszázötven fő között váltakozott, gépjárműveinek száma háromszázon felül volt."[13] A közlekedési csendőrség „a Magyar Királyi Csendőrség szervezetén belül egy alosztályt alkotott, amely négy szárnyra bomlott."[14]

A motorkerékpárok megjelenése a közlekedési csendőrségnél a testület motorizációja kapcsán az 1920-as évek legvégén vetődött fel. Egy 1927-ben elvégzett elemzés szerint „a csendőri szolgálat lebonyolítására — már csak közgazdasági szempontból is — elsősorban a magyar gyártmányú gépek közül az 500 cm^3-es Jap motorral szerelt »Méray« gépek a legalkalmasabbak."[15] 20 fő csendőrt még 1928 szeptemberében a honvédséghez vezényelték, ahol 1929. áprilisig gépkocsivezetői tanfolyamot végeztek. Ez a 20 fő képezte a magvát a közlekedési csendőrségnek. Megszerezték a motorkerékpár, személygépkocsi és tehergépkocsi vezetői képesítést.

A szükséges kezelő állomány kiképzését követően megkezdődtek a motorkerékpár beszerzések. „1929-ben a belügyminisztérium megszavazta a csendőrség motorizálására 9 db Méray gyártmányú motorkerékpár beszerzését. Két motoros csendőr őrsöt állítottak fel: az egyik Székesfehérváron volt, ez felügyelte a Budapest-Székesfehérvár, ill. a Balaton északi és déli útvonalait, a másik pedig Győrben volt, ez a Bécsbe vezető utat felügyelte."[16] Három 1000 cm^3-es Méray oldalkocsis motorkerékpárt és hat 500 cm^3-es szintén Méray szóló motorkerékpárt szereztek be ekkor. A motorkerékpárok beszerzése után kezdték meg mű-

ködésüket a székesfehérvári és győri közlekedési őrsök. Mindegyik őrsre egy-egy 1000 cm^3-es oldalkocsis motorkerékpár és három-három 500 cm^3-es szóló motorkerékpár került. A harmadik 1000 cm^3-es oldalkocsis motorkerékpárt a motortiszt részére utalták ki. (A közlekedésrendészettel és motoros ügyekkel kapcsolatos teendőket 1929-től 1932. VIII. l-jéig még a nyomozó osztályhoz beosztott úgynevezett „motortiszt" végezte. Még ebben az évben további négy, 350 cm^3-es szóló motorkerékpárt szereztek be. Két motorkerékpárból tanuló motorkerékpár lett.

A Magyar Királyi Csendőrség a közlekedésrendészeti szolgálatot kísérletképpen 1929-ben vezette be a Pest környéki, balatoni és bécsi utak forgalmának irányítására és ellenőrzésére. 1931 tavaszával már három közlekedési őrs működött motorkerékpárokkal. Egy-egy ideiglenes közlekedési őrs alakult Budapest, Székesfehérvár és Győr székhellyel. Ezek a területileg illetékes parancsnokokhoz tartoztak, és csupán motorkerékpárokkal vagy oldalkocsis motorkerékpárokkal rendelkeztek.[17] A beosztott tisztek és csendőrök előzőleg öt hónapos tanfolyamon vettek részt. Itt a motorkerékpár vezetésén, karbantartásán és javításán kívül megtanulták a közlekedési szabályokat és az elsősegélynyújtást is. Feladatuk lett:

- a közlekedési rend fenntartása és a közlekedési szabályok betartásának ellenőrzése;
- közlekedési balesetek megelőzése;
- elsősegélynyújtás és a sérültek kórházba szállításáról való gondoskodás;
- a balesetek helyszínelése a felelősség kérdésének megállapítása céljából;
- az utak és műtárgyak biztonsági ellenőrzése.

A harmadik közlekedési őrs (Budapest) részére újabb hat 1000 cm^3-es oldalkocsis motorkerékpárt szereztek be 1936 nyaráig.

1931-ben a szolgálat addig hét motorkerékpárból álló eszközállományát tizenhatra emelték fel, mely egészen 1936-ig, a szakszolgálat országos megszervezéséig változatlan maradt. Amikor 1937-ben megalakult Kecskeméten és Mezőkövesden a közlekedési őrs, 22-re emelték a motorkerékpárok számát. 1940-ben a csehországi csendőrségtől hozzánk került további 11 db motorkerékpár.[18]

A közlekedésrendészettel és motoros ügyekkel kapcsolatos teendőket 1932. VIII. l-jétől a budapesti 1. csendőrkerületi parancsnoksághoz beosztott úgynevezett „gépjármű előadó" látta el. E minőségében 1936. VI. 15-ig működött, amikor az első közlekedési tiszti parancsnokságot felállították.

A motorkerékpáros járőr fegyverzete némiképp módosult a gyalogos járőrhöz képest: „A járőrnek az a tagja, amelyik az oldalkocsin foglal helyet, teljesen úgy van felszerelve, mint a gyalogcsendőr szolgálatban. Tehát puskával. A másik csendőr, aki a gépet vezeti, pisztollyal. A puskát az oldalkocsiban ülő csendőr hosszirányban ölébe fektetve tartja."[19] Az általánosan használt kalap helyett a motorkerékpáros állománynál 1933-tól egy alkalmasabb, fejhez simuló, fület részben takaró motoros fejvédőt rendszeresítettek.[20]

A motorkerékpáros járőrök fokozottan ki voltak téve az időjárás viszontagságainak, emellett járműveik csak rendkívül korlátozott mennyiségű felszerelés hordozására voltak alkalmasak. 1936-tól ezért a motorkerékpárok helyüket fokozatosan átadták a gépkocsiknak.

Gépkocsik megjelenésére 1936-ban került sor a közlekedési csendőrség országos megszervezésekor. 1937 őszén 20 darab Fiat-Balilla kétüléses kisgépkocsit szereztek be. Ekkor állítottak fel újabb közlekedési őrsöt, Kecskeméten és Mezőkövesden. A főváros körülbelül 60 km-es körzetében pedig — az ország szívébe vezető — főbb útvonalak felügyelete is a közlekedési csendőrségre hárult. Ennek keretében a motorizált és a motorizálatlan szervezeti egységek irányítására közös alosztályt, valamint négy közlekedési szárnyat állítottak fel. 1938-ban öt közlekedési őrsöt hoztak létre.[21]

A közlekedésrendészeti szolgálat ellátására beszerzett kétüléses Fiat-Balilla gépkocsik hasznosak voltak ugyan, de még mindig kicsinek bizonyultak. A gépkocsikon a járőrök felszerelésének, fegyverzetének és a helyszínelő felszerelésnek stb. az elhelyezése nem volt megfelelően keresztülvihető. Ezért 1937-től előbb a nyomozó alosztályok részére, majd később a közlekedési őrsök részére is osztrák gyártmányú Steyr 50 és Steyr 55 típusú gépkocsikat szereztek be.[22] Ezek a gépkocsik a hozzájuk fűzött reményeket már minden tekintetben beváltották. 1938 tavaszán beszerzésre került 2 db tanuló gépkocsi a „közlekedés átképző tanfolyam" részére. Emellett két Steyr 50 típusú gépkocsit alakítottak át tanuló gépkocsivá.

A közlekedési járőr útvonala száz és százötven kilométer között változott, melyet egy nap alatt portyázott le. A megengedett portyázási sebesség 40 km/h volt. A gépjárművek üldözését határozottan megtiltották. A felszerelés ugyanaz volt, mint a gyalogos járőré, de a puskát gépkocsiban hagyva a közlekedési csendőr szolgálati fellépésnél csupán pisztolyt viselt.[23] A célszerűség miatt kalap helyett a járőrnek napellenzős, tollas, úgynevezett Bocskay-sapkája volt.

1937-ben a szolgálati ág 15 db osztrák gyártmányú Steyer 55-ös gépkocsit kapott. A Felvidék egy része, majd Kárpátalja anyaországhoz visszatérése újabb közlekedési őrsök felállítását tette szükségessé. A visszatért területeken 1939 tavaszán a kassai, ősszel pedig az ungvári és huszti közlekedési őrsöt állították fel. 1939-ben 53 db Steyr-55 típusú gépkocsit rendeltek meg.

1940. I. 2-án a bajai, 1940. VII. 10-én a körmendi, 1940. IX. l-jén a gyulai közlekedési őrsöt állították fel. 1940 novemberében újabb 15 db Steyr 55 típusú gépkocsit rendeltek meg. Észak-Erdély és Észak-Partium visszatérésével 1941 I. 17-én Besztercén, 1941. II. l-jén pedig Kolozsváron állítottak fel új közlekedési őrsöt.

A Délvidék bácskai részének a visszatérése nyomán az ott felállított újvidéki közlekedési őrssel a közlekedési őrsök száma 19-re emelkedett. 1941-ben szereztek be 26 db Steyr 55 típusú és 5 db Mercedes-Benz 170 V. típusú gépkocsit. 1942 januárjában újabb közlekedési őrsök lettek felállítva Balassagyarmaton és Székelyudvarhelyen, illetve Désen, a gépjármű állomány pedig 10 db Steyr 55 típusú gépkocsival gyarapodott. 1944-re már 22 őrs alkotta e szolgálati ágat, amely négy közlekedési szárny-parancsnokság alárendeltségében működött.[24]

Egy őrjárat menetvonala a lehetőség szerint 50 km-nél rövidebb és 200 km-nél hosszabb nem lehetett. A békeidős tevékenység mellett azonban meg kell említeni a háborús alkalmazást is. Németország 1941 tavaszán megindult balkáni hadműveleteivel kapcsolatos közlekedésrendészeti feladatokat a csend-

őrség látta el. A Balkánra részben hazánkon keresztül felvonuló német gépesített csapatok vezetését, irányítását; a nagy tömegű gépjárműnek a hazai útvonalakon akadálytalan áthaladását; ezzel kapcsolatosan a baleset elleni védekezésre szükséges megelőző intézkedések megtételét; az előfordult baleseteknél elsősegélynyújtást, a közlekedési csendőrök látták el. A feladat megoldásába — a testület központi vezetése — a legtöbb közlekedési őrsöt is bevonta.[25]

Nyomozó alosztályok és egyéb szervezeti elemek gépkocsikkal történő ellátása az 1930-as évek második felében került előtérbe. 1937-ben a csendőrség nyomozói részére is gépkocsikat szereztek be. „Addig, amíg a kisgépkocsik a piacon meg nem jelentek, műszaki és anyagi okok miatt az összes nyomozó alosztály gépesítése nem volt megoldható. A motorkerékpár ugyanis erre nem volt alkalmas (nyomozáshoz szükséges személyek, eszközök számára nem volt megfelelő nagy férőhely), a nagy gépkocsik pedig drágák voltak. Csak az aránylag olcsó és takarékos üzemű kisgépkocsik megjelenése után volt az összes nyomozó alosztály gépkocsival ellátható."[26] 1-1 Steyr 50 típusú gépkocsi rendszeresítésével valósult meg az összes nyomozó alosztály gépkocsival való ellátása. Észak-Partium és Észak-Erdély visszacsatolásával gépkocsit kaptak a visszatért területeken felállított kolozsvári és marosvásárhelyi csendőr kerület-parancsnokságok és az itt felállított nyomozó alosztály-parancsnokságok is.

A kormányzó utazásainak biztosítása céljára kezdetben két 1000 cm^3-es oldalkocsis motorkerékpárt szereztek be. A kormányzó utazásainak biztosítása során — a kisgépkocsik megjelenésével — a motorkerékpárokat 1934 nyarán a minden időjárási körülmény közt alkalmazható Fiat-Ballila kisgépkocsik váltották fel. A kisgépkocsik azonban a szolgálat természetéből fakadó nagy sebesség igényének nem tudtak megfelelni. Ezért került sor 1935 decemberében az e szolgálatra alkalmasabbnak látszó Merzedes-Benz 170 típusú gépkocsik beszerzésére.

A csendőrség parancsnoki állományát is gépkocsikkal látták el. 1937-ben a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője részére szereztek be egy újabb Merzedes-Benz személygépkocsit. 1942-ben pedig minden kerület-parancsnokság kapott egy-egy Mercedes-Benz gépkocsit, elsősorban a parancsnok rendelkezésére. Kiadásra kerültek Steyer-55 osztály-parancsnoki gépkocsik is.[27]

Tehergépjárművek a csendőrségnél az 1930-as évek második felében bukkantak fel. 1936 nyarán anyag- és élelmiszer szállításra egy-egy tehergépkocsit szereztek be a hévízi és balatonfüredi csendőr gyógyüdülő részére.

1936 nyarán szerezték be az első fogolyszállító személygépkocsit is. A gyakorlati tapasztalatok alapján készült el e gépkocsi elhasználódása után a második fogolyszállító gépkocsi 1938 őszén, amely már minden tekintetben e célra szerkesztett (biztonsági berendezéssel, megfelelő férőhellyel stb. ellátott) gépjármű volt. Helyszínelő kocsi és mozgó rádiós gépkocsi is rendszeresítésre került.

1941 elején került sor egy további tehergépkocsi vásárlásra. Ezt elsősorban a csendőrségi felszerelési anyagraktár szállításainak lebonyolítására szerezték be.[28] A csendőrség felszerelési anyagraktára a rendszerint vasúton érkező beszerzett, illetve a kiutalványozott anyagoknak a vasútállomástól beszállítását és odaszállítását, tárolását és elosztását, illetve egyes cégek közötti szállítását

végezte.[29] A tehergépkocsi egy év alatt 26 000 km-t tett meg. A második tehergépkocsit 1941. év nyarán állították szolgálatba az anyagraktárnál. 1942-ben két újabb tehergépkocsi használatbavételére került sor.

1938-tól motorjavító műhelyeket állítottak fel, majd a közlekedési osztály műszaki alosztályát Budapestre telepítették. A műszaki alosztály saját gépjárműparkkal, köztük teherautóval is rendelkezett. Az alosztály feladata volt:

- Öt hónapos közlekedési tanfolyamok tartása (közlekedési csendőr teendői, gépjárműismeret és műhelykiképzés). Minden jelölt jogosítványt szerzett a motorkerékpár, személy- és teherkocsi, valamint az autóbusz vezetésére is.
- Új gépjárművek átvétele, bejáratása és tárolása.
- Gépjárművek javítása saját műhelyben vagy javíttatása erre a célra kijelölt gépjárműjavító üzemeknél.
- Gépkocsi-alkatrészek beszerzése, raktározása és elosztása.

1942-ben további helyszínelő gépkocsikat vásároltak és sor került egy másik fogolyszállító gépkocsi beszerzésére is.[30]

Páncélozott harcjárműveket is rendszeresítettek a Magyar Királyi Csendőrségnél. A második világháború tapasztalatai során a Magyar Királyi Csendőrségnél karhatalmi zászlóaljakat is létrehoztak. E zászlóaljak számára pedig páncélozott harcjárműveket is biztosítottak. A Magyar Királyi Csendőrség eredeti alapfeladata a magyar Szent Korona alá tartozó vidéki területeken a közrend biztosítása, a hadra kelt sereg kötelékében pedig a tábori csendőri szolgálat ellátása volt. A magyar hadvezetés terveiben nem szerepelt, hogy a csendőrség védekező, vagy támadó műveletekben aktív harcoló alakulatként is részt vegyen. Csak a háború időszakában hozták létre a csendőr zászlóaljakat. Ezen zászlóaljak keretébe hivatásos csendőröket osztottak be, a legénység azonban válogatott sorozott fiatalokból állt. A magyarországi hadműveletek során a csendőrségnek a helyén kellett maradnia és a rendet fenntartania mindaddig, amíg erre lehetősége nyílt. A visszavonuló haderővel a csendőröknek is vissza kellett vonulniuk. Általában egy-egy csendőr kerület személyi állományából hozott létre a honvédségi és a csendőrségi vezetés egy-egy csendőr zászlóaljat, leszámítva a már korábban felállított csendőr karhatalmi zászlóaljakat. A hadműveleti területen — amely 1944-ben már Magyarországon húzódott — a hadműveleti záróvonal, az ellenőrző átengedő pontok, illetve az érintett területen harcoló csapatok mögöttes területeinek a biztosítását valósították meg a német biztonsági erőkkel (SS, tábori csendőrség) együttműködve.[31]

E zászlóaljakat szerelték fel a korabeli elvárások szerinti olyan haditechnikával, amellyel a siker reményében valósíthatták meg feladataikat. Ezeket a karhatalmi célzattal felállított zászlóaljakat részben motorizálták és Ansaldo típusú könnyű harckocsikkal, illetve Csaba páncélautókkal is ellátták. A páncélos technikát a csendőr zászlóaljak nehézfegyver százada kapta meg, a zászlóalj egy másik századát pedig kerékpárokkal szerelték fel. A Kárpát-medencében dúló harcok során azonban már nem tudták ellátni haditechnikával a visszavonuló csendőr kerületekből kialakított csendőr zászlóaljakat.[32]

Az előretörő szovjetek ellen az 1944-ben 22 000 fő összlétszámú csendőrséget is bevetették. A Magyar Királyi Csendőrség részéről 5 teljes zászlóalj vett részt a védelmi harcokban: a galántai, a zilahi, a székelyudvarhelyi, a besztercei

és a pécsi zászlóalj. A harcokban mintegy 11 000 csendőr vesztette életét. A csendőrség személyi állományának a magas vesztesége két okra vezethető vissza. Egyrészt nem kaptak kellő mennyiségű és minőségű felszerelést. Másrészt pedig a többségében a csendőrséghez tartozó személyi állománnyal rendelkező alakulatokat a legnagyobb nyomásnak kitett helyeken vetették be. A vezetés ugyanis tudta — ami a gyakorlatban is bebizonyosodott —, hogy a csendőrök nem hátrálnak meg, hanem a végsőkig harcolnak. Az 1944-es magyarországi harccselekmények kapcsán — a reguláris haderő és az állam fokozatos felbomlásának (területvesztés, kiugrás meghiúsulása, német megszállás, Szálasi-puccs, szövetséges bombázások, főváros elvesztése, stb.) időszakában — már nem lehetett érdemben beszélni a csendőrségnek szánt fegyverek, illetve harc- és gépjárművek mennyiségéről és minőségéről. Egyszerűen arról volt szó, hogy mindenkit, akit lehetett, a hadvezetés kényszerűen hadra fogott és azzal látta el őket, ami a rendelkezésére állt. A rendelkezésre álló felszerelés mennyisége pedig meglehetősen korlátozott volt. Ilyen módon a harcoló csendőr zászlóaljaknál is feltűntek a békeidős technikai eszközök — például a Steyr-50 és -55 járművek — mivel a csendőrség már meglévő felszerelését vitte magával a harcba.[33]

A csendőrség alakulatai nem úgy váltak harcoló alakulatokká, hogy a csendőrségi felszerelésüket leadták, ahelyett pedig honvédségi felszerelést kaptak. A csendőrök a csendőrségi felszerelésük megtartásával kaptak olyan első vonalbeli honvédelmi feladatokat, amelyek távol álltak az eredetileg nekik szánt harctéri támogató, illetve aktív harctevékenységektől (tábori csendőri feladatok, közlekedési csendőrség bevonása a katonai forgalom irányításába, csendőrzászlóaljak partizánok elleni harctevékenysége). Mindebből fakadóan felszerelésük meglehetősen hiányos, a már meglévő felszerelésük pedig esetenként harctevékenységre alkalmatlan volt.[34]

Az első sorcsendőr zászlóaljat, a galántai csendőr zászlóaljat sorozott legénységgel csak 1942-ben állították fel karhatalmi célokra. A kiképző század- és szakasz-parancsnokok csendőr tisztek, illetve tiszthelyettesek voltak, a rajparancsnokokat pedig a honvédség adta. Legénysége sorozott csendőrökből állt, akik katonai szolgálatukat töltötték csendőrként, de hagyományos csendőri feladatokat nem kellett ellátniuk. A zászlóaljnak 1943 végén három puskás, egy kerékpáros és egy nehézfegyver-százada volt, kiegészítve egy híradó- és egy árkász szakasszal. Gyalogos századai rajonként egy 31. M. golyószóróval voltak ellátva. A nehézfegyver századot aknavetőkkel, géppuskákkal és páncéltörő ágyúkkal is felszerelték. Később hatodikként egy könnyű harckocsi századot is szerveztek 12 Ansaldo kisharckocsival, illetve egy szakaszt Csaba típusú páncélgépkocsival. Az alakulat ideiglenes állomáshelyéül Galántát jelölték ki.[35]

1943 augusztusának elején a bácskai Palánkára vonult a zászlóalj. Három hét partizánvadász szolgálat után bevagonírozták és Budapestre vonultak, ahol a Ludovika Akadémia épületében lettek beszállásolva és járőrszolgálatot láttak el. Egy 1944. VII. 1-jén végrehajtott vasúti szállítás során megsemmisült a csendőr zászlóalj Ansaldo kisharckocsijainak egy része egy amerikai bombatámadás következtében.[36] A nyilas hatalomátvételt követően vasúti szállítással Siklósra vonultak. Siklóson részlegekre osztva folyammegfigyelési, illetve rendfenntartó feladatokat láttak el, az SS 13. (l. horvát) hadosztályának harccsoportjait támo-

gatva. December elején ismét a fővárosba rendelték az alakulatot. A harccselekményekbe első ízben akkor avatkoztak be, amikor a szovjet csapatok déli irányból közelítették meg a fővárost, birtokba véve Csepel-sziget nagy részét. November 20-án a zászlóalj több más alakulattal együtt Csepelre vonult, megerősíteni a sziget északi részének védelmét. Itt a 2. huszárezred védett. A harcok során a 3. gyalogcsendőr század szuronyrohamot hajtott végre a szovjet csapatok ellen. November 30-án a visszavonuló német csapatok a csendőr páncélos századot kivonták a megrövidített arcvonalból, majd Budatétényen keresztül a Bolyai Akadémiára vonultak. A gyalogos csendőr századok a Háros-szigeten, illetve Budafokon foglaltak állást, kivéve a kerékpáros századot, amely tartalékban volt. A páncélos század részei a Svábhegy oldalában vettek részt elhárító harcokban. A csendőr zászlóalj Csaba páncélautóinak befagyott a hűtővizük, így ott kellett hagyni őket a Bolyai laktanya udvarán. A csendőrök a budai várba vonultak; az Ansaldo kisharckocsik itt még harcban álltak. A zászlóalj alárendeltségéből a mintegy 100 főből álló gyalogosított páncélos századot kivonták, azt német vezénylet alá helyezték. A gyalogos csendőr századok egészen január első napjaiig harcérintkezésben maradtak a szovjet csapatokkal. A német csapatokkal keveredve vonultak vissza. Rövid ideig védelemben voltak a Kamaraerdőben, ahonnan egészen a Kelenföldi pályaudvarig vonultak vissza. A kerékpáros század itt harcolt, míg a nehézfegyver század a Mosonyi utcai rendőrlaktanya térségében.[37]

A Magyar Királyi Csendőrségnél alkalmazott gépjárműtípusok

A Fiat 508-as Balilla volt az első olasz népautó. A kisméretű, egyszerű szerkezetű kisgépkocsit 1932-től gyártották. Az 508-as olcsó volt: 9800 líráért kínálták. Egy gyári munkás havi fizetése 400 líra körül alakult, így a Balillát az átlagfizetés mindössze hússzorosáért vihetett haza tulajdonosa, miközben a többi autó ennél jóval többe került. Magyarországon 3700 pengőbe került (összehasonlításul: a hathengeres felső-kategóriás Fiat Ardita ára mintegy háromszor magasabb volt: 11 950 pengőbe került). A küllős kerekekkel és lemez keréktárcsával egyaránt szerelt típust — újdonságként — hidraulikus fékkel szerelték. Kettős hossztartós acélalváz, favázas, acéllemez borítású karosszéria jellemezte. Két- és négyajtós, nyitott és csukott felépítményekkel építették. Motorja négyhengeres, folyadékhűtésű, oldalt szelepelt (sv) 995 cm^3 lökettérfogatú 20 LE tel-jesítményű volt (3400 1/min-nél). Gyújtás akkumulátoros, megszakítós. Az elektromos rendszer 12 voltos. Termoszifonos hűtéssel rendelkezett. Két Balilla-típus különböztethető meg: az 1932 és 1934 között gyártott háromfokozatú és az 1934–36 között készített négyfokozatú váltós. 1933-ban két újabb variáció jelent meg: a katonai alkalmazásra szánt Militare és a nehéz terepre ajánlott Coloniale — mindkettő már négyfokozatú váltóval. 1934-ben az újabb kivitel motorja már 24 LE-t teljesített. Hosszúsága 3145 mm, szélessége 1400 mm, tengelytávolsága 2250 mm, szabad magassága 175 mm. Saját tömege 685 kg, megengedett össztömege 990 kg. Legnagyobb sebessége 80 km/óra, kapaszkodóképessége 1. fokozatban 22%, tüzelőanyag-fogyasztása 8,5 l/100 km volt. Míg a változatok többségét 2+1 üléseskénti kategorizálták, az utolsó, 1938-as 1100 cm^3-es, kismértékben növelt belméretű változatát már 4 személyesként so-

rolták be.[38] A Fiat modern lingottói gyára napi 250 darabot állított elő az 508-asból. A Balillát öt éven keresztül gyártották, összesen 113 145 példányt adtak el.

A Steyr 50 és Steyr 55 kisgépkocsik voltak a Magyar Királyi Csendőrségnél rendszeresített első szolgálati személygépjármű típusok. A korábban középkategóriás autókat gyártó céghez 1929-ben külső tervezőként dr. Ferdinand PORSCHE érkezett, aki több modellt is készített a Steyr megbízásából. A Steyr 50 kisgépkocsit 1936-tól gyártották Ausztriában. Elöl elhelyezett négyhengeres, folyadékhűtésű, 990 cm^3 lökettérfogatú boxermotorja 24 LE teljesítményű volt. Az erőforrás egy négyfokozatú váltón keresztül hajtotta meg az első kereket. Hidraulikus fékkel szerelték. Saját tömege 780 kg volt. Két- és négyajtós, nyitott és csukott felépítményekkel építették. Katonai alkalmazásra szánt változata is gyártásba került Steyr 250 jelzéssel 1938-1940 között. Utolsó variánsait már 1400-2200 cm^3 lökettérfogatú, 32-55 LE teljesítményű soros motorokkal szerelték. 1938–1940 között erősebb motorral szerelt variánsát Steyr 55 néven forgalmazták. Összesen 13 000 példányt gyártottak.[39] A német haderő 1200 példányt rendszeresített a katonai változatból.

A Mercedes–Benz 170 V gépkocsi volt a Magyar Királyi Csendőrségnél rendszeresített második szolgálati személyi gépjárműtípus. A Mercedes–Benz 170 V a középkategória alján elhelyezkedő ponyvatetős gépkocsi volt, amelyet —terepjáró képessége következtében — különféle haderők is alkalmazásba vettek. A gépkocsit 1938–1942 között gyártották. A négyajtós, nyitott felépítményű jármű saját tömege 1235 kg, megengedett össztömege 1660 kg volt. Motorja négyhengeres, folyadékhűtésű, 1697 cm^3 lökettérfogatú, 38 LE teljesítményű volt 3400 1/min-nél. Váltója négyfokozatú. Legnagyobb sebessége 90 km/óra, hatótávolsága — 43 literes tankkal — 330 km. Hosszúsága 4100 mm, szélessége 1830 mm, tengelytávolsága 2845 mm.[40]

A Méray szóló és oldalkocsis motorkerékpárok alkották a Magyar Királyi Csendőrség motorkerékpár állományát. A Méray Motorkerékpárgyár volt az első Magyarországon, amely iparszerű körülmények között állított elő motorkerékpárokat. A részvénytársaságot 1923 májusában alapították. Nem sokkal később a vállalkozás átkerült a Magyar Acélárugyár Rt tulajdonába. A hazai gyártású vázba angol, Villiers és Blackburne, illetve JAP erőforrások kerültek. A kínálat eleinte 175-680 köbcentiméteres sport- és túragépekig terjedt. A Magyar Királyi Állami Rendőrség, a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség, majd a Magyar Királyi Posta is a megrendelők sorába lépett. A Méray vázat 1928-ban átdolgozták, így abban akár már a katonai megrendelők számára megfelelő teljesítményű 1000 cm^3-es erőforrás is elfért. A 350 cm^3-es Méray motorteljesítménye 10, majd később 15 LE volt, az 500 cm^3-esé 12 LE, míg az 1000 cm^3-es változat kisebb fordulatszámon, az oldalkocsis üzem során hasznosítható jóval nagyobb nyomaték mellett tekintélyes 22 LE-t teljesített.[41] Sebességváltójuk háromfokozatú volt, végsebességük változattól függően 90-120 km/h. A harmincas évek elején honvédségi sugallatra elkészítették a CSONKA János által tervezett motorral szerelt teljesen magyar gyártmányú 350-es és 500-as Méray típusokat. 1937 után azonban sem a csendőrség, sem a honvédség, sem a rendőrség nem rendelt Méray motorkerékpárokat. A beígért megrendelések elmaradtak, a magyar fejlesztésű motorblokkba fektetett fejlesztési

költség nem térült meg. Mindez érzékenyen érintette a céget. Az 500 cm^3-es Csonka gyárban készült Méray motorokból már csak 20 darabot gyártottak le.[42] A gazdasági világválság alatt a termelés jelentősen visszaesett. A megrendelések elmaradása ellenére sem hagytak fel azonban a motorkerékpár építéssel. 1937-től a 350-est és az 500-ast is modernizálták, a krómozott tank és új első villa lettek az igényesebb vásárlóréteg megszólítása érdekében létrehozott „próba" típusok megkülönböztető jegyei. Ezekből azonban már csak alig néhány darab készült. Inkább az osztrák Puch 200-as típus árusítása kötötte le a cég energiáit. 1923–1939 között nagyjából 1500-1800 Méray motorkerékpár készülhetett. A Méray-Puch jelű motorkerékpárok esetében csupán a jelvény utalt a Méray-eredetre, azok hazánkban összeszerelt osztrák Puch motorok voltak.

Az Ansaldo páncélgépkocsi volt a Magyar Királyi Csendőrségnél az első páncélozott harcjármű. A CV–33 (Carro Veloce - gyors harckocsi) típusjelű FIAT Ansaldo kisharckocsi lényegében egy torony nélküli páncélozott harctámogató jármű volt. (Hasonló kategóriájú jármű a II. vh. végéig rendszerben tartott angol Bren Gun Carrier.) Forgó tornya nem lévén, a harckocsi definíciónak nem felel meg. Tömege 3,2 t; motorjának teljesítménye 43 LE; hatótávolsága 150 km. Páncélzata csak a kézifegyverek és géppuskák lövedékei ellen nyújtott védelmet. Az elülső páncélzat 13,5 mm, oldalt 8,5, hátul pedig 6 mm-es páncélzatot kapott. Futóműve oldalanként hat kis méretű futógörgővel rendelkezett. Személyzete 2 fő. A hátul, a jármű hossztengelyére merőlegesen elhelyezett motor igen kicsi hosszméretet eredményezett (3200 mm), és magassági mérete (1300 mm) is igen kedvező volt a terepen rejtés, álcázott mozgás szempontjából. A 3,2 tonna tömegű kocsi úton 42, terepen 15 km/h sebességgel közlekedett. A bukótoronyba beépített ikergéppuska — amelyet a vezető mellett ülő parancsnok kezelt — a haladási irányban függőleges és vízszintes szögtartományban is képes volt tüzelni. Felderítés, menetbiztosítás, illetve a gyalogság és lovasság géppuskatűzzel támogatásának céljaira fegyverzete is megfelelő volt ennek a vékony páncélzatú, könnyű fegyverzetű kisharckocsinak, helyesebben könnyű páncélozott támogató harcjárműnek. A futómű gumiperemmel ellátott görgői a tartós igénybevételnél gyorsan megsérültek, vagy teljesen tönkrementek. A magyar gyártmányú futógörgők 20 kilométert bírtak (az olasz gyártmányúak 100-200-at). Huzamosabb használat után a lánc megnyúlt. Az Ansaldok a hosszú talpon való menetet nem bírták, a járművet célszerű volt teherautón, vagy utánfutón szállítani.

A típusból 150 darabot rendelt a honvédség. Magyarországra 1935-ben érkezett meg az első Ansaldo szállítmány, olasz Breda géppuskával felszerelve. 1936 végéig a teljes megrendelt széria megérkezett. A lőszeregységesítés érdekében az olasz Breda géppuskákat a magyar tervezésű, 8 mm űrméretű Gebauer ikergéppuskákra cserélték. 1936 nyarától a harckocsikba a magyar tervezésű bukótornyot szerelték be. Hogy a megfelelőbb kilátást lehetővé tegyék, 45 kocsira 5 periszkóppal ellátott figyelőtornyot építettek, a parancsnoki ülés fölé.

Az Ansaldok részt vettek Kárpátalja visszafoglalásában, a Jugoszlávia és a Szovjetunió elleni hadjáratban, de súlyos veszteségeik miatt 1941 szeptemberében kivonták őket a harci állományból. A megmaradt Ansaldokból 10-10-et átadtak a Magyar Királyi Csendőrségnek és a Magyar Királyi Rendőrségnek,

továbbá 10 db a horvát fegyveres erőkhöz került.[43] Feltételezhetően 20 darab repülőtéri vontatóként nyert alkalmazást. A többi oktató lánctalpasként fejezte be pályafutását.

A WM Csaba páncélgépkocsi volt a Magyar Királyi Csendőrségnél rendszeresített második páncélozott harcjármű. A Weiss Manfréd vállalat 1938-ban kezdte el az első olyan könnyű páncélzattal ellátott páncélautó gyártását, amelyek alapjául szolgáltak a 39M Csabának elnevezett, sorozatgyártásra kerülő páncélgépkocsinak. A páncélgépkocsi megfelelt az akkori hasonló, páncélos felderítő járművek színvonalának. Személyzete 4 fő, fegyverzete 1 db 20 mm-es nehézpuska (ágyú) és 2 db 8 mm-es géppuska.[44] Motorja 3560 cm³-es lökettérfogatú, 8 hengeres folyadékhűtéses, 90 LE maximális teljesítménnyel. A 9 mm vastag acéllemezekből szegecselt páncéltest döntött, így a lövedékeknek egy nagyobb effektív páncélvastagságot kellett átütniük. A váltómű előre- és hátramenetben egyaránt öt sebességű volt. Két vezetőállása volt, az egyik a jármű elején, a másik a végében. Mindkét vezetőállásból irányíthatták a járművet. A páncélautó összkerékhajtással és -kormányzással rendelkezett, amely igen jó terepjáró képességet biztosított. A személyzet négy fős volt, parancsnok, lövész, géppuskás, elülső vezető és hátsó vezető, aki egyben a rádiós is volt. Minden gépkocsi rádióval volt felszerelve. A jármű maximális sebessége 65 km/h, hatótávolsága 150 km. Tömege 6000 kg, hosszúsága 4,52 m, szélessége 2,1 m, magassága 2,33 m. Összesen 135 db Csaba felderítő jármű készült, amelyből 30 db volt 40M parancsnoki változat.

Összességében a csendőrség alapvetően gyalogos szervezet volt. Azonban a csendőrségnek mindig is volt egy részleges mobilitás növelési igénye, amelyet kezdetben lovakkal oldottak meg, később ezt felváltotta egy lovakon, kerékpárokon, motorkerékpárokon és gépkocsikon alapuló modell. A mobilitás motorizált eszközökkel történő fokozása során:

- A gépesítésnek gazdasági korlátai voltak, mivel a beszerzést — a kerékpárok, illetve részben a motorkerékpárok kivételével — nem lehetett hazai forrásból megoldani, tekintve a gazdasági válság éveiben lényegében tönkrement gépjárműipar helyzetére.
- Ugyanakkor a nagy tömegben gyártott korszerű kisgépkocsitípusok megjelenése 1936-tól lehetővé tette a Magyar Királyi Csendőrség egyes területeinek részleges gépesítését.
- A korlátozott számú gépkocsi a csendőrség békeidős feladatainak ellátására volt alkalmas, a háborús feladatokra kevésbé.
- A háborús alkalmazás során problémát jelentett az átadott könnyű harcjárművek elégtelen száma, illetve a már meglévő csendőrségi gépjárműpark alkalmatlansága a hadi használatra.
- A Magyar Királyi Csendőrség háborús alkalmazása elkerülhetetlen volt, ugyanakkor magas veszteségei szoros összefüggésben állnak gépesítettsége elégtelen mennyiségi és minőségi mutatóival is, ami a (hadi)ipari kapacitás szűkösségére vezethető vissza.
- Ugyanakkor elmondható, hogy a könnyű páncélozott eszközökkel is támogatott csendőr zászlóalj hatékonyabban vívta meg a partizánok, illetve reguláris erők elleni harcait a harcjárművekkel el nem látott zászlóaljaknál.

Jegyzetek:

[1] PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség.
[2] PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.
[3] PARÁDI: A csendőrség magyarországi története. ; PARÁDI: A csendőrség és a XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások, a csendőrség helye a polgári magyar rendvédelemben, a Magyar Királyi Csendőrség humán viszonyai.
[4] PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenysége.
[5] PARÁDI: A XIX-XX. magyar rendszerváltozások és a csendőrség.
[6] PERJÉSI
[7] FODOR
[8] 1907/III.tc. ; 1929/XXXII.tc.
[9] FÁBRY
[10] TOKAY
[11] 1929/XXXII.tc.
[12] 250 000/1929.BM.r.
[13] REKTOR: 177-179.p.
[14] Loc.cit.
[15] REVISNYEI
[16] TEMESVÁRI
[17] REKTOR: op.cit.
[18] FODOR: op.cit.
[19] SZLADEK
[20] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 62.p.
[21] Az új közlekedési őrsöket Jánosházán, Debrecenben, Miskolcon, Dunaföldváron és Szolnokon állították fel.
[22] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 92.p.
[23] REKTOR: op.cit.
[24] 1. közlekedési szárnyparancsnokság, Budapest, őrsei Gödöllő, Kecskemét, Szolnok, Balassagyarmat, Szeged, Újvidék. 2. közlekedési szárnyparancsnokság, Komárom, őrsei Komárom, Győr, Jánosháza, Székesfehérvár, Dunaföldvár, Kaposvár. 3. közlekedési szárnyparancsnokság, Ungvár, őrsei Ungvár, Beregszász, Kassa, Miskolc, Mezőkövesd. 4. közlekedési szárnyparancsnokság, Dés, őrsei Dés, Kolozsvár, Székelyudvarhely, Szeretfalva.
[25] FODOR: op.cit.
[26] Loc.cit.
[27] Loc.cit.
[28] Loc.cit.
[29] KAISER: 62-63.p.
[30] FODOR: op.cit.
[31] PARÁDI: Rendvédelem-karhatalom 1867-1945.
[32] REKTOR: op.cit. 267-292.p.
[33] Loc.cit.
[34] Loc.cit.
[35] Loc.cit.
[36] VARGA: 233.p.
[37] REKTOR: op.cit. 267-292.p.
[38] BONHARDT — SÁRHIDAI — WINKLER: 198.p.
[39] RAUSCHER — KNOGLER: 11.p.
[40] QUARRIE: 276.p.
[41] KOVÁTS
[42] Loc.cit. 44.p. ; ZSUPÁN 153.p.
[43] VARGA: op.cit.
[44] BONHARDT — SÁRHIDAI — WINKLER: op.cit. 170-171.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

BONHARDT — SÁRHIDAI — WINKLER — BONHARDT Attila — SÁRHIDAI Gyula — WINKLER László: *A Magyar Királyi Honvédség fegyverzete.* Kecskemét, **,** 1997, Petőfi. 475 p. HU-ISBN 963 32 7182 7.

KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannon könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

KOVÁTS — KOVÁTS Miklós: *Magyar motorkerékpárok.* Budapest, 2008, Maróti Könyvkereskedés és Könyvkiadó Kft. 214 p. HU-ISBN 963 90 5899 4.

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

RAUSCHER — KNOGLER — RAUSCHER, Karl-Heinz - KNOGLER, Franz: *Das Steyr-Baby und seine Verwandten*. [A Steyr-baba és rokanai.] Gnas, 2002, Weishaupt Verlag. 264 p. DE-ISBN 978 370 59 0102 5.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* USA, OHIO, Cleveland, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0-934214-01-8.

VARGA — VARGA A. József (szerk): *Magyar autógyárak katonai járművei.* Budapest, 2006, Maróti Könyvkereskedés és Könyvkiadó Kft. 492 p. HU-ISBN 963 90 0595 9.

QUARRIE — QUARRIE, Bruce: *Das Große Buch der Deutschen Heere im 20. Jahrhundert.* [A XX. század német hadseregének nagy könyve.] Friedberg, 1990, Podzun-Pallas. 394 p. DE-ISBN 379 09 0388 4.

ZSUPÁN — ZSUPPÁN István: *A magyar autó.* Budapest, 1994, Zrínyi. 228 p. HU-ISBN 963 32 7231 9.

TANULMÁNYOK

PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle,* XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: A csendőrség magyarországi története. — PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVI.évf. (2009) 19.sz. 63-87.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata2005. október 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában."* című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A csendőrség és a XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások, a csendőrség helye a polgári — PARÁDI József: A csendőrség és a XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások, a csendőrség helye a polgári magyar rendvédelemben, a Magyar Királyi Csendőrség humán viszonyai. In GAÁL Gyula — HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *Qou vadis rendvé-*

magyar rendvédelemben, a Magyar Királyi Csendőrség humán viszonyai.

delem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és biztonság. Pécs, 2010, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztályának Pécsi Szakcsoportja. 390 p. /Pécsi határőr tudományos közlemények, XI./ HU-ISSN 1589-1674. A tanulmány korábbi változata 2010. június 24.-én Pécset hangzott el a Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztályának Pécsi Szakcsoportja által szervezett konferenciasorozatnak a *„Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és biztonság."* című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.

— PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005."* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenysége.

— PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenysége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXI.évf. (2011) 24.sz. 91-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3.-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005."* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Rendvédelem-karhatalom 1867-1945.

— PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XX.évf. (2011) 24.sz. 111-123.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009.október 9-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek."* című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A XIX-XX. magyar rendszerváltozások és a csendőrség.

— PARÁDI József: A XIX-XX. magyar rendszerváltozások és a csendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 25.sz. 104-113.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2010. december 6-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A közbiztonsági közös Kárpát-medencei örökségünk."* című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PERJÉSI

— ifj. PERJÉSI György: A Magyar Királyi Csendőrség létszámalakulása 1938-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII.évf. (2007) 16.sz. 105-106.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti

tudományos konferenciasorozatnak a *„A rendvédelmi szakképzés története.”* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

FÁBRY — FÁBRY György: Kerékpáros közlekedési szolgálat. *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 24.sz. 658-661.p.

FODOR — FODOR Sándor: Gépjárművek a csendőrségnél. I.rész. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 20.sz. 635-637.p. II.rész. *Csendőrségi Lapok*, XXXII.évf. (1942) 21.sz. 665-667.p.

REVISNYEI — REVISNYEI REVICZKY Zsigmond: A csendőrségi motorkerékpárok megválasztásának irányelvei. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 8.sz. 196-198.p.

SZLADEK — SZLADEK Barna: A közlekedési csendőrség. *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 21.sz. 581-584.p. I.rész.

JOGSZABÁLYOK

1907/III.tc. — 1907/III.tc. a hazai ipar fejlesztéséről.

1929/XXXII.tc. — 1929/XXXII.tc. a közúti közlekedés szabályozása tárgyában 1926. évi április hó 24.-én Párizsban aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

250 000/1929.BM.r. — 250 000/1929.BM.r. a közúti közlekedés rendjének és a közutakon a közrend fenntartásának szabályozása.
Rendeletek Tára, LXIII.évf. (1929) I.füzet. 1278-1401.p.

VILÁGHÁLÓS HIVATKOZÁSOK

TEMESVÁRI — TEMESVÁRI Jenő: Egy csendőrségi automobil.
Világhálón:
http://www.csendor.com/konyvtar/irasok/magyar/Csend%F6rs%E9gi%20automobil%20-Temesv%E1ri.pdf

TOKAY — TOKAY László: Emlékezés a M. Kir. Csendőrségre. II. rész.
Világhálón:
http://www.csendor.com/konyvtar/irasok/magyar/Magyar%0kir%E1lyi%20csend%F6rs%E9g%20-%20Tokay%20L%E1szlo.pdf

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 89-100.p.

KAISER Ferenc

A csendőr őrs mindennapi élete

Az őrs és a szolgálat

A Magyar Királyi Csendőrség legkisebb szervezeti egysége az őrs volt. Az a hely, ahol a csendőrség a tényleges közbiztonsági munkát végezte, és itt helyezkedett el a legénység nagy része is. A vidéki ember számára az őrsön élő állomány volt „a csendőr", akivel közvetlenül, vagy közvetve mindenki kapcsolatba került élete során. „A tisztikar a feje, a szelleme ennek a testületnek; a lényeg, a törzs, a csendőrség hivatásszerű feladatának fő munkása az altiszti kar és a kül(őrs)-szolgálatot ellátó legénység." [1]

A csendőrség fő feladata a vidék közbiztonságának megőrzése volt. Az őrskörzet beportyázása és ellenőrzése, valamint az őrs belső élete általában egyhangúan telt.

A csendőr feladatai az alábbiak voltak. Közbiztonsági szolgálat, ami két részből állt: egyrészt a „rendes" szolgálatból, ezt hivatásából kifolyólag minden nap köteles volt ellátni, másrészt a „felszólított" szolgálatból. Ez utóbbit valamely polgári vagy katonai szerv írásbeli, esetleg szóbeli megkeresésére látták el. Ilyenkor a kiadó szervezet felelt a parancsért, a csendőr pedig a végrehajtásért.[2] A csendőrség belső szolgálata az őrsön belüli (laktanyai) feladatok ellátását foglalta magában.[3] Az intézkedő csendőr kettős joggal rendelkezett: egyrészt katonai őr volt, másrészt polgári hatósági közeg.[4] Jogában állt a polgári és a katonai szervezetek segítségét kérni[5], és akkor is köteles volt a feladatát ellátni, ha éppen szolgálaton kívül észlelt törvényellenes cselekményt.[6] A közbiztonsági szolgálatot ellátó csendőrök tevékenységét az elöljárók ellenőrző szolgálat formájában is felügyelték.

Az előírások szerint a csendőr szolgálata közben megfigyelt, ellenőrzött, körözést hajtott végre, bűnt előzött meg, katasztrófát hárított el, tömeget oszlatott, karhatalmi segélyt adott, biztosított és tájékoztatott.[7] Eközben figyelmeztetett, igazoltatott, kikérdezett, feljelentett, elővezetett, elfogott, megbilincselt és fegyvert használt.[8] A legutóbbi eszközhöz, különösen a lőfegyverhasználathoz, csak nagyon behatárolt esetben folyamodhatott. Ha jogtalanul élt vele, vagy ha szükséghelyzetben elmulasztotta használatát, akkor szigorú büntetés várt rá.[9] A fegyverhasználati eseteket a csendőr-felügyelőség vizsgálta ki.[10]

A csendőrségi munka legjellemzőbb része a járőrözés (pusztázás, portyázás) volt. A járőr két tagból állt, akik gyalogosan vagy lovon látták el feladataikat.[11] A járőrfelszerelés egyrészt a fegyverzetből, másrészt a járőrtáskában tárolt egyéb csendőrségi kellékekből állt.[12] A csendőr alapvető fegyvere a 95 M Mannlicher ismétlőpuska volt, speciális, csak a csendőrség számára rendszeresített négyélű döfőszuronnyal. A puskához járőrben 20 éles lőszert vittek. A csendőr másik alapvető fegyvere a csendőrkard volt. A lovas csendőrségnél még a 19 M Frommer Stop ismétlő pisztoly is rendszeresítve volt.[13] A kézibilincs, a fűzőlánc, a különféle űrlapok és jegyzőkönyvek, valamint az íróeszközök a járőrfelszerelés kevésbé látványos részét képezték.[14] A járőrnek mindig előre megszabott útvonalon kellett haladnia, attól csak rendkívüli esetekben lehetett eltérni.[15] Egy főnek havi 180 órát kellett járőrben eltölteni, amelynek egyharmada pihenő, vagy les volt, további mintegy 60 órát pedig a folyamatban lévő ügyek nyomo-

zása vett igénybe.[16] Járőrözés közben tilos volt az alkoholfogyasztás, lakott területen a dohányzás,[17] s elvárták, hogy „...hacsak arra szolgálati ok nincs, a járőr tagjai egymással se beszélgessenek".[18] Ezen előírás lakott helyen való portyázás, vagy más szolgálatteljesítés esetére vonatkozott. Minden egyes úton külön szolgálati lapot kellett vezetni, valamint az egyes nyomozásokról külön írásos jelentést kellett tenni. A járőrök jelentéseit pedig az őrsön vezetett szolgálati könyvbe vezették be.[19] Minden járőrnek ismernie kellett a BM „Nyomozókulcs" című kiadványát, amelyet negyedévente küldtek szét a csendőrség, a rendőrség, a folyamőrség, a pénzügyőrség, valamint a katonai rendőrség számára. A Nyomozókulcsban a körözött személyek és tárgyak leírása szerepelt, valamint az, hogy miért és mely szervezet keresi őket.[20] A *Csendőrségi Lapok* egyik cikke szerint a csendőr egy évben 2860 km-t gyalogolt, azaz mire őrmester lett már 11 400 km-t tett meg, és mire elérte a tiszthelyettesi rangot, addigra már 28 600 km volt mögötte. Ha valaki végigszolgálta a lehetséges 40 évet, akkor akár 114 400 km-t is legyalogolhatott járőrözés közben (majd háromszor a föld kerülete), méghozzá az időjárási körülményektől függetlenül, azaz hóban-fagyban, tűző napon, vagy éppen zuhogó esőben.[21]

A járőrök kiindulási és érkezési pontja az őrslaktanya volt. Az őrs épülete általában nagyobb, a közlekedés szempontjából könnyebben elérhető falvakba, azokon belül is a legforgalmasabb helyre, a főtérre, vagy a főút mellé települt.[22] Míg a korszak elején elsősorban csak a vasúti elérhetőség számított, addig annak végére jelentősen felértékelődött a jó minőségű közutak szerepe is. Fontos volt az is, hogy a korszak híradástechnikai eszközeivel is ellássák az őrsöket. Érdemes itt megnézni a tárgyalt korszakban végbe ment változásokat: posta és távíró általában már 1923-ban is volt az őrsök szomszédságában, 1932-re pedig a legtöbb helyre telefon is került.[23]

A Csendőrségi Lapokban ismertették milyen lenne az ideális őrs: nagy telken feküdne, hogy az épületek mellett elférjen a gyakorlótér, a baromfiudvar, a nősök és a nőtlenek konyhakertje. A főépületnek meg kellett volna felelnie a korszerű lég- és gázvédelmi előírásoknak. A főépületet szigorúan a célszerűség szerint kellett volna elrendezni. Rögtön a bejárattal szemben képzelték el az őrsirodát, mellette a rádió/telefon szobát és az irattárat. A hálóhelységek mellett lett volna külön oktató-szoba, gyengélkedő, raktárak, illemhely, mosdóhelység, konyhaétkező, valamint az őrsfőzőnő szobája. A szerző szerint az volna ideális, ha a laktanyától 10-15 m-re egy másik épületben helyezték volna el a nősöket családtagjaikkal együtt (a nősök egyébként a faluban béreltek lakást, s az őrs pedig rendszerint egy falu közepén fekvő paraszthaz volt, melyet a csendőrség megvásárolt vagy bérelt — a Szerk.).[24] **(I. sz. melléklet)**

Az őrs parancsnoka legtöbbször tiszthelyettes volt, aki felelt az őrsért és az őrskörzet biztonságáért. Nem csak a rangjának, hanem példamutató munkájának és magaviseletének is a többiek fölé kellett emelnie őt.[25] (Ez általánosságban igaz is volt, hiszen ezt a rangot és beosztást csak hosszú és hiba nélküli szolgálattal lehetett kiérdemelni.) Az őrs parancsnoka gyakorlatilag alattasai életének minden területébe beavatkozhatott, ha a testület érdeke megkívánta. Azonban nemcsak vezetnie, hanem szeretnie is kellett embereit.[26] A hivatalos megfogalmazás szerint az őrsnek egy igazi nagy családnak kellett lennie, amelyben a parancsnok az apa, a helyettese az anya, az idősebb csendőrök a nagyobb testvé-

rek és a fiatalabbak a kisebbek.[27]

Az őrs élete nyáron 6, télen 7 órakor kezdődött. Az ébresztő utáni egy óra alatt kellett tisztálkodni, öltözködni, reggelizni, fegyvert tisztítani és a szobákat kitakarítani. 7 illetve 8 órától az őrsparancsnok ellenőrizte a laktanya rendjét és eligazította beosztottjait. Ezután indultak el 12-36 órás portyáikra a járőrök. Az őrsön maradt személyi állomány számára ekkor kezdődött a félórás gyakorlati képzés, ami alatt főleg a lövészetet és a kardvívást gyakorolták, majd következett a 3 órás elmélet, ahol a fiatalabb, esetlegesen próbaszolgálatos csendőröket idősebb társaik oktatták. Ekkor lehetett időt fordítani az előléptetéshez szükséges ismeretek megszerzésére, lovas őrsöknél pedig a lovak bejáratására, lovas gyakorlatokra is. 12 órakor megebédelt az őrs, és 15 óráig szabadidő következett. A délutáni két órás elméleti foglalkozáson elsősorban önképzés zajlott: írás, olvasás, számolás és rajzolás. A vacsora télen 18, nyáron 19 órakor volt, a nap pedig a 22 órai takaródóval ért véget. Ez a napirend a hétköznapokra vonatkozott, szombaton elmaradt a délutáni foglalkozás, vasárnap és ünnepnapokon pedig az eligazítás után a szolgálatmentesek felekezet szerinti istentiszte-letre mentek, majd a nap többi részére kimenőt kaptak.[28] A nőtlen állomány számára naponta háromszor volt közös étkezés (reggeli, ebéd, vacsora), amelyet a közgazdálkodás biztosított számukra.[29]

A rend szellemében az őrs minden helyiségét névtáblával jelölték meg.[30] Minden hálóhelyiségnek volt szobaparancsnoka, aki a szoba rendjéért és tisztaságáért felelt.[31] Mindenhol szigorú rend uralkodott, mindennek elvágólag kellett álnia és ragyognia kellett a tisztaságtól.[32] Meg volt szabva például az is, hogy milyen képek kerülhetnek a falra.[33]

Ünnepnapokon vagy szemlék alkalmával az őrs lobogódíszbe öltözött. Március 15-én, augusztus 20-án, valamint a kormányzó születés- és nevenapján a nemzeti színű lobogót tűzték ki, június 4-én és október 6-án pedig a fekete zászlót.[34]

A legénységi állomány

Az első világháborút követő forradalmak hatására a csendőrség felvételi feltételeit alaposan megszigorították. Közcsendőr döntően falusi ember lehetett, aki paraszti, vagy iparosi rétegből származott, mivel a csendőrség területi hatásköréből fakadóan a csendőrök feladatukat vidéken látták el, emellett a vidéki családokban erősebb volt a tekintélytisztelet, amely szintén előnyt jelentett a katonailag szervezett őrtestület kötelékébe lépőknél. Trianonban megtiltották a sorozást, így a legénységi állományt csak toborzással lehetett pótolni. A forradalmak után — az ország súlyos anyagi helyzete miatt — csendőrnek lenni nem volt kifizetődő dolog, kevés volt az önként jelentkezők száma, ezért csendőr kerületenként egy-egy tiszti toborzóbizottságot állítottak fel.[35] A jelölteknél előbb alapos környezettanulmányt végeztek, majd szóbeli meghallgatásra hívták be őket.[36] A jelentkezőket a lakhelyük szerint illetékes őrs ellenőrizte le, és csak abban az esetben javasolták őket, ha minden szempontból (politikai, nemzeti, erkölcsi) megfelelőnek találtattak.[37]

A legénységi állománnyal szemben támasztott felvételi feltételek voltak: magyar állampolgárság, abszolút politikai megbízhatóság (nem a politikai irányzatokhoz, hanem a nemzethez való hűség értelmében), 19-40 év közötti életkor, minimum 163 cm-es testmagasság, jó egészségi állapot és fizikai kondíció, nőtlen vagy gyermektelen el-

vált, illetve özvegyi állapot, a magyar nyelv, valamint az írás és az olvasás ismerete.[38]

Felvétel esetén 6 évet kellett kötelezően teljesíteni, utána évente lehetett meghosszabbítani a szolgálati időt. A friss csendőr először a katonai esküt tette le, s csak utána a csendőrségit.[39] Ezután megkapta csendőr igazolványát, leadta civil ruháját, és felvett 3-3 zubbonyt, nadrágot, inget és 3 rend fehérneműt, valamint 1 köpenyt, 2 pár csizmát és 2 pár kesztyűt.[40] Az első 18 hónap próbaszolgálat volt, ekkor történt az újoncok kiképzése.[41]

1914-ig a csendőrség nem foglalkozott újonckiképzés keretében katonai alapismeretek oktatásával, hiszen válogathatott a hadsereg leszerelő állományából. Ez a kedvező helyzet azonban a trianoni békediktátum miatt megszűnt. A két háború között a testületen belül kellett megvalósítani a katonai és csendőrségi képzést.[42] Kivételt képeztek azonban azok, akik a honvédségtől leszerelve léptek be csendőrnek. A jelentkezők közül őket elsőbbségben részesítették.[43] A próbaszolgálat első évében az újoncokat a csendőriskolákba osztották be, itt kapták meg katonai kiképzésüket,[44] valamint megtanulták alapfokon a büntető törvénykönyv szabályait, a tereptant, az elsősegélynyújtást, a kriminológiát és egyéb, a csendőrségi munkához szükséges ismereteket is.[45] A csendőriskolák hallgatói állománya gyorsan mozgósítható karhatalmi erőt jelenthetett, hiszen az itteni személyi állomány könnyen elérhető és viszonylag nagy létszámú volt. A belügyi tárca számára lényegében ez volt az egyetlen lehetőség karhatalmi célú erőösszpontosítás kialakítására. A próbaszolgálat utolsó hat hónapját az újoncok már a kijelölt őrsön töltötték, ahol tapasztalt idősebb altisztek fejezték be oktatásukat.[46]

A próbaszolgálat után véglegesített csendőr — aki a honvédségnél szakaszvezetőnek felelt meg — oktatása tovább folytatódott. 2-3 év után járőrvezetői iskolába került, aminek elvégzése után őrmesterré léptették elő. Újabb 4-5 év múlva az őrsparancsnoki tanfolyam következett, amely után főtörzsőrmesteri rangot kapott.[47] Ha egy csendőr nem tudta elvégezni ezeket a tanfolyamokat, 6 év után akkor is megkapta az őrmesteri rangot, és 8 év után törzsőrmesterré, 10 év elteltével főtörzsőrmesterré lépett elő, de őrsparancsnok automatikusan nem lehetett. A következő rang, a III., II. és I. o. tiszthelyettesség, illetve az alhadnagyi kinevezés azonban csak vizsgákkal volt megszerezhető. Itt nagy előnyt jelentett a középiskolai végzettség. A csendőrség gazdasági tiszthelyetteseinek számvitelből is vizsgát kellett tenniük.[48] Külön figyelmet érdemel a testületen belül a vitézek nagy száma is: 1926-ban már 36 tiszti és 85 legénységi állományú csendőr érdemelte ki ezt a rangot.[49]

Elit szellemiség és erős nemzeti elkötelezettség, valamint drillszerű fegyelem jellemezte a csendőrséget. A parancs azonnali és maradéktalan végrehajtását követelte meg a testület a személyi állomány tagjaitól. Az állomány elé a „Híven, becsülettel, vitézül!" jelszót tűzték ki[50] (istenfélelem, hazaszeretet, hivatástudat)[51] és szigorúan szabályozták élete minden területét. A testület szigorúan apolitikus volt, nem volt szavazati joguk, és tilos volt a pártokba, vagy politikai jellegű szervezetekbe való belépés, egyáltalán bármilyen egyesülethez való tartozás is csak felsőbb engedéllyel volt lehetséges.[52]

Egy csendőrnek adnia kellett a megjelenésére és a viselkedésére. Mindig ápoltnak és tisztának kellett lennie, kötelező volt számára az udvariasság, jómodor.[53] A mindennapi élet kérdéseire vonatkozóan külön tankönyv készült azzal a céllal, hogy eligazítsa a csendőröket.[54] A megvesztegethetetlenség érde-

kében csendőr nem szolgálhatott azon a környéken, ahol ismerősei vagy rokonai éltek.

Ha a csendőr szolgálatát jól látta el, akkor különféle jutalmakban és dicséretekben részesült. Anyagi jutalmazást ritkán, igen súlyos, élet elleni bűncselekmények tetteseinek elfogásáért kapott.[55] Dicséretet írásban (oklevél), illetve szóban kapott a csendőr a belügyminisztertől, a csendőrfelügyelőtől és a kerületi parancsnoktól, az esetek nagy részében hosszú és eredményes szolgálatáért. Nehéz bűnesetek felgöngyölítéséért, természeti csapások közben véghezvitt élet és vagyonmentésért is várható volt dicséret.[56]

A csendőrségtől való eltávozás többféle módon történt. Szolgálati ideje leteltével leszereléssel, vagy pedig súlyos vétség esetén eltávolítással. Elbocsáthatták alkalmatlanság miatt, családi okból (legtöbbször engedély nélküli nősülés miatt), vagy ha megrokkant. Az előírt szolgálati idő elteltével pedig nyugdíjba mehetett.[57] A csendőrség a katonai bűnvádi perrendtartás alá tartozott, büntetései is eszerint alakultak: a szóbeli intéstől, a fenyítésen, a laktanyafogságon és a lefokozáson át egészen a hadbírósági tárgyalásig, amely a testületből való eltávolítással járt.[58]

A testület tekintélye a működését megszakító Tanácsköztársaság időszaka után gyorsan megnőtt, ami együtt járt az önbecsülés megnövekedésével és a belső fegyelem megerősödésével. Jó példa erre, hogy 1927 októberében a fegyelmi vétségeket elkövetők aránya a különféle fegyveres testületeknél az alábbi volt: honvédség 4%, vámőrség 1,9%, folyamőrség és csendőrség 0,8-0,8%.[59] A gazdasági világválság alatt pedig egyenesen a szerencse fiának tekinthette magát aki a testülethez tartozott. Ekkor a jelentkezők nagy száma miatt már ahhoz is protekcióra volt szükség, hogy a jelöltek közé bekerülhessen valaki.[60]

A közgazdálkodás

Egy-egy őrsön a közgazdálkodás feladata volt a laktanyában élő nőtlen állomány ellátása (étkezés, mosatás, tisztálkodás), a körlet fenntartása (takarítás, fűtés, világítás, festés), a laktanyába ideiglenesen vezényelt, vagy járőr, illetve nyomozó szolgálata miatt ott megszálló legénységi állomány, valamint a szemlélő vagy szolgálati út alkalmával átutazó csendőrök kedvezményes térítésért történő ellátása, étkezés és szállás biztosítása.[61]

A közgazdálkodás tagjait a nőtlen állomány adta; teljesen demokratikusan működött, hiszen mindenki egy-egy szavazattal rendelkezett, és a felmerülő kérdésekben egyszerű szótöbbséggel döntöttek. Erre a legjobb példa a tisztségviselők megválasztása volt.[62]

A közgazdálkodás vezetőjét, helyettesét és jegyzőjét a tagok maguk közül választották. A gazdálkodás vezetője az idősebb állomány tagjai köréből, helyettese pedig a fiatalabb korosztály közül kerülhetett ki. A jegyző a közgazdálkodási tisztséget már korábban ellátó csendőr lehetett. Az egyes tisztségek feladatkörének az áttekintése segítséget nyújt ennek a közgazdálkodási rendszernek a megértéséhez.

A közgazdálkodás vezetése igen hálátlan és rendkívül időt rabló feladat volt, gyakorlatilag teljesen ráment a közgazdálkodási tisztséget ellátók szabadideje. Az étkezések biztosításán kívül, az aktuális munkák elvégzésén keresztül az őrsfőzőnő felfogadásáig, az őrs gazdálkodásával kapcsolatos valamennyi teendő a

közgazdálkodási tisztségviselők vállain nyugodott. A közgazdálkodási tisztségeket betöltő feladatok ellátása azonban a szolgálat alól semmiféle mentességet nem adott, tehát ugyanazt a járőrmennyiséget kellett ellátniuk a közgazdálkodási tisztségviselőknek, mint a többieknek.

Amennyiben a közgazdálkodás vezetője járőrben, eltávozáson, vagy szabadságon volt, összes feladatát helyettese vette át, aki általában az őrs legfiatalabb csendőre volt. A helyettesnek azalatt a két év alatt, amíg e tisztséget betöltötte, teljesen el kellett sajátítania a közgazdálkodás vezetését, hiszen a ciklus lejárta után szinte biztosan ő vette át annak irányítását.

A jegyző dolga a közgazdálkodás pénzügyeinek az ellenőrzése volt. Ez rendkívül hálás feladat volt, hiszen nem követelt túl sok időt, ellenben nagyrészt mentesített a fizikai munkák alól.[63]

A testületen belül a munkamegosztásnak ez a rendszere tradicionális volt, hiszen az idősebb csendőrök is voltak már gazdálkodásvezetők, sokan még a háború előtt.[64]

A közgazdálkodás legfontosabb feladata a tagok naponta háromszori, bőséges és tápláló étkeztetése volt. Ennek olcsóbbá tételét szolgálta az őrsön zajló háztáji termelés, amelyben messzemenően kihasználhatták azt a tényt, hogy a csendőrt a falu adta, azaz rendkívül gyakorlott volt a mezőgazdasági munkákban.[65]

Minden őrsnek volt kisebb vagy nagyobb konyhakertje, gyümölcsöse, esetleg szőlőse, sőt a magasabb létszámú őrsök esetenként földet is béreltek, amelyet azonban jórészt már napszámosokkal műveltettek meg.[66] Ezenkívül az egyes közgazdálkodások állatokat is tartottak, leggyakrabban baromfit, nyulat, vagy sertést, de nem voltak ritkák a méhészetek sem.[67] A csendőrség bizonyos kulturális, példamutató szerepe itt is megnyilvánult. Sok helyen használták a *Csendőrségi Lapok* által propagált, tudományosan megtervezett, három éves trágyázási ciklusokon alapuló vetésforgót.[68] Az ebben termelt 39 féle konyhakerti növény között jónéhány olyan is akadt, amely falun ekkor teljesen ismeretlen volt.[69] Ugyancsak a *Csendőrségi Lapok* révén is terjedt az őrsökön a törpe gyümölcsfák telepítése,[70] vagy a méhészetekben a hatékonyabb kaptár használata a kas helyett.[71] A baromfik, illetve a sertés esetén a hagyományos magyar fajtákat részesítették előnyben, mivel ezek a betegségeknek jobban ellenálltak és a viszontagságokat is kedvezőbben tűrték az idegen fajtákhoz képest, egyben pedig a takarmány hasznosításuk is hatékonyabb volt.[72]

A közgazdálkodás sikeressége jelentős mértékben függött a tagok munkavégzésének az eredményességétől. Az objektív feltételek adottak voltak, hiszen a csendőr őrsök eredetileg parasztporták voltak, amelyeken a gazdák gyümölcsöst és veteményes kertet is fenntartottak. Erre tehát a csendőr őrsöknek is lehetősége nyílt. A testület vezetése — a *Csendőrségi Lapok* hasábjain — részletekbe menő tanácsadással igyekezett elősegíteni a közgazdálkodás sikerét. **(II. sz. melléklet)**

Természetesen a közgazdálkodás a reá háruló feladatok költségeit egyedül a tagok munkájából nem tudta fedezni, ezért a tagok zsoldjának egy része, mint étkezési napidíj került levonásra, amely a közgazdálkodás pénztárába folyt be.[73] A napidíj összege természetesen jóval mérsékeltebb volt, mintha a csendőr étterembe járt volna be. Ezen összeg levonására már csak azért is szükség volt, mivel a főzést nyilvánvalóan egy olyan személyre kellett bízni, aki állandóan az őrsön tartózkodott, az-az egy civilre, akinek nem kellett járőrbe mennie. Ez a sze-

mély az őrsfőzőnő volt, akinek fizetést kellett biztosítani.

Az őrsfőzőnő afféle szükséges rossz volt a laktanyán belül.[74] A legfőbb problémát az jelentette, hogy NŐ volt, sokszor az egyetlen, akivel a csendőr mindennapi kapcsolatban állt. Nagy súlyt helyeztek ezért a tulajdonságaira is, amelyek: erkölcsi feddhetetlenség, megfelelő családi háttér (férjezetlen, vagy özvegy legyen), nemzethűség, szűkszavúság, 40 éven felüli életkor. Általában azokat vették fel, akik már más őrsökön is betöltötték ezt a tisztséget, vagy megfelelő referenciákkal rendelkező háztartásokban szolgáltak szakács-, vagy házvezetőnőként. Mindenképpen kikérték előző munkaadójuk véleményét.[75]

Az őrsfőzőnő nemcsak a konyháért felelt, hanem részben az ő feladata volt a háztáji állatok gondozása, illetve a körlet takarítása is. (Felsöpörni a csendőr dolga volt, de a felmosást már az őrsfőzőnő végezte).[76] Mindezek ellenére azonban a biztos jövedelem, illetve a szállás és ellátás elég vonzerőt jelentett, így mindig volt elég jelentkező a megürült helyek betöltésére.

A közgazdálkodás feladata nemcsak az étkeztetés volt, hanem a körlet fenntartása is. Ezért a télire való tűzifa ki-, illetve összevágása, valamint annak behordása az őrsre szintén a tagok feladata volt. Ők végezték a vízhordást, az időszakonkénti festési, illetve karbantartási munkálatokat és a virágoskert gondozását is. A közös pénztárból fedezték a világításhoz szükséges olaj, a tisztítószerek, az engedélyezett élvezeti cikkek (kávé, dohány) és minden más szükséges dolog beszerzését is.[77]

A közgazdálkodás vagyonából (gyümölcsfák, haszonállatok, konyhai felszerelések stb.) annak tagjai egyenlő arányban részesedtek. Ha valaki megnősült, vagy áthelyezték, a közgazdálkodás kifizette számára a neki arányosan jutó rész értékét, ha pedig új tag érkezett, annak meg kellett váltania a rá eső részt, amit a zsoldjából vontak le. Előforduló panasz volt az, hogy az előbbi esetben alá, az utóbbi esetben pedig fölé értékelték azt.[78]

A közgazdálkodás jól működött, ténylegesen olcsóbbá tette a csendőr életét, ideális esetekben pedig valóban mindenki erejének és képességeinek megfelelően vette ki részét a közös munkából.

A szabadidő

Az őrs mindennapi élete (a napirend szerinti elfoglaltságok, a járőr- és a nyomozó szolgálat, valamint a közgazdálkodásban végzett munka) elég szűkre szabta a csendőr számára azt az időt, amely fölött önállóan rendelkezett. Sok fiatal számára, különösen szolgálata első két-három évében ez a kifejezés majdhogynem elvont fogalomnak számított. Egy olyan részletesen szabályozott testületben, mint a csendőrség, természetesen erre a kérdéskörre is kiterjedt a felsőbbség figyelme. Rendeletek és utasítások igyekeztek ezen a téren is megfelelő irányba terelni a személyi állományt.

A csendőrségnél a szabadidő eltöltésének két formáját támogatták különösen: az önképzést és a sportolást, mert ezek hasznosak voltak a szolgálat szempontjából is. Az önképzésen belül külön ki kell emelni az olvasást, mint az információ szerzésének a fontos formáját. A csendőr számára voltak ajánlott és nem javasolt olvasmányok.[79] A sajtótermékeken belül hangsúlyozni kell a *Csendőrségi Lapok* szerepét, amely a testület saját orgánuma volt. A havonta kétszer, illetve háromszor megjelenő folyóirat[80] igényes és színvonalas szórakozást nyúj-

tott olvasói számára. (Magánszemélyek nem rendelhették meg, de „megbízható" polgári személyeknek oda lehetett adni az őrs példányát.) A lap amellett, hogy bőségesen és részletesen foglalkozott minden, a testületet érintő kérdéssel, más egyéb hasznos, vagy éppen szórakoztató információt is nyújtott (útleírások, humoros történetek a közös hadsereg idejéből, versek és regények a csendőrség mindennapi életéről, vagy az emberi test működéséről és betegségeiről). A „Tanulságos nyomozások" és a szakcikkek közlése mellett, a „Magyarosan, katonásan" rovat (hogyan kell jól fogalmazni jelentésírás közben), végül a „Csendőrségi Lexikon" és a „Hírek" teljesen átfogta a csendőrség életét, sőt a külföldi testvérszervekről és tapasztalataikról is áttekintést adott. Érdekes a lap végén található rovat, amelyben a szerkesztőség a legénység által feltett kérdésekre válaszolt. (Sok kérdés foglalkozott pl. a nősüléssel és a névmagyarosításokkal.) Miként a két világháború közötti magyar sajtótermékek többsége, a *Csendőrségi Lapok* sem volt mentes a nagyfokú irredentizmustól. A trianoni békediktátum hatása abban is megfigyelhető, hogy a folyóiratban nagy számmal szerepelnek a katonai témájú közlések (a gyalogsági taktikáról, a légvédelemről, a gázharcról, a harckocsik elleni védekezésről stb.). Ez azzal magyarázható, hogy a csendőrségnek egy esetleges konfliktus esetén képzett altiszteket kellett adnia a honvédségnek.

A könyvek esetében a ponyvákat nem javasolták, a magyar irodalom nagyjait azonban ajánlották (ARANY János, GÁRDONYI Géza, JÓKAI Mór, MIKSZÁTH Kálmán, PETŐFI Sándor, MADÁCH Imre).[81]

Az előmenetel szempontjából hasznos volt a különféle tudományos-ismeretterjesztő könyvek forgatása. Különösen a földrajz, a történelem és a matematika voltak azok a tárgyak, amelyek magasabb szintű elsajátítása elősegítette a szorgalmas csendőr előbbre lépését.[82] Az őrs könyvtárát a falu lakossága is igénybe vehette, de ösztönözték a közkönyvtárakba történő beiratkozást, illetve az őrsök közötti könyvcserét is.[83]

A sport külön támogatást kapott még a legnehezebb időkben is, azonban elsősorban a csendőriskolákban, illetve a magasabb parancsnokságokon fordítottak rá sok időt.[84] A kerületek között, vagy országosan különféle versenyeket rendeztek: mezei futásban, atlétikában, lovaglásban, lövészetben, vívásban, úszásban, síelésben és labdarúgásban. Ez utóbbi főleg a legénység körében volt népszerű; általában külön indultak a tisztek, az altisztek és a legénység.[85] Egy-egy kiemelkedően sportoló csendőrnek esélye volt arra, hogy bekerüljön a kerületi csapatba, ezáltal pedig Budapesten vagy más nagyobb városban kapjon beosztást. A testület által fenntartott sportpályák és sportfelszerelések híján az őrsökön a csendőröknek a sportoláshoz szükséges feltételeket maguknak kellett biztosítaniuk. Ebből következően elsősorban a futást, a futballt, illetve ahol volt rá lehetőség, az úszást, a kerékpározást és a lovaglást ajánlották.[86]

Praktikus okokból tanácsolták, hogy a csendőr szabadidejében tanuljon meg helyesen és szépen írni, valamint érthetően fogalmazni, hiszen a falusi emberekre jellemző darabos írásmód nagyon megnehezítette a megkövetelt papírmunka elvégzését.[87] Szintén célszerűségből javasolták a rajztanulást (helyszíni vázlat, lopott tárgyak lerajzolása érdekében),[88] valamint a gépírás elsajátítását is.[89] Hasznos dolognak tartották, ha a csendőr jó kapcsolatot tartott fenn a falu „intelligenciájával", valamint a módosabb gazdákkal. Ezért bizonyos mennyiségű

tisztelgő látogatást, különösen magasabb rendfokozat esetén nyomatékosan ajánlott volt megejteni, kerülni kellett azonban a „druszázást".[90]

A csendőr nem vállalhatott közszereplést, viszont köteles volt minden hazafias rendezvényen megjelennie. Azt is jónéven vették, ha szabadidejében támogatta a környékbeli cserkész- és levente-mozgalmat.[91]

A megtűrt szórakozások közé tartoztak azok, amelyek a szolgálat szempontjából nem sok haszonnal jártak, de nem is ártottak annak. A sakkozás, dámázás, hangszeres zenélés, az irogatás, versírás (amennyiben műveit elküldte a *Csendőrségi Lapok*-ba, dicséretben részesült), festés és a moziba, színházba, múzeumba járás még belefért egy csendőr lehetőségei közé.[92] A vadászatot azonban nem ajánlották, mert egyrészt túl drága volt, másrészt pedig túl sok időt vett el és túlmutatott a csendőr társadalmi helyzetén.[93] Ellenben ajánlották a horgászatot, bár a kifogott halat tilos volt eladni.[94]

A csendőrnek szigorúan tilos volt a kocsmázás, az „ördög bibliájának" a forgatása, hölgykapcsolatok „ápolása" és a társadalmi helyzete alatt álló személyekkel való barátkozás. A kocsmázást és a nem megfelelő társasághoz való tartozást nyugodtan összevonhatjuk, hiszen faluhelyen sokszor még napjainkban is az előbbivel szerzi meg az utóbbit az ember. Az alkohol fogyasztásának esetleges kellemetlen következményei miatt igen keményen felléptek az azzal élők ellen, és érthető okokból az alkohol fogyasztását igen szigorúan büntették. Egyszeri figyelmeztetés után másodjára már akár három hónapos laktanyafogság, harmadjára pedig a testületből való kizárás következhetett.[95] Az őrs-parancsnokok feladatává tették, hogy e szempontból is szigorúan tartsák kézben az állományt, sőt esetleges elnéző bánásmódjukkal lefokozásukat kockáztatták.[96]

A testület tagjainak szolgálatuk első hat évében elvileg kerülnie kellett a másik nemmel való kapcsolatot. Sokan azonban nem tudták elfojtani ilyen irányú érdeklődésüket. Házasságon kívüli nemi kapcsolatok létesítése szempontjából azonban a falu nem volt ideális terep, mivel nem lehetett titokban tartani. Keményen büntették, ha egy csendőr asszonyokat hozott hírbe, vagy lányokat rontott meg. Ezért gyakorlatilag csak a „legősibb mesterség űzőire" irányulhatott a figyelem. Ezt a kapcsolatot is tiltották ugyan, de ha kellő diszkrécióval és óvatossággal végezték, elnézőek voltak a felettes szervek.[97]

A pénzre való kártyázás szintén bűnnek számított, hiszen könnyen adósságba verhette vele magát az ember.[98] Ugyanezen okok miatt tiltották a különféle drágább dolgok részletre történő vásárlását is (abban a korban különösen a gramofont és a rádiót tartották fölösleges luxusnak a legénység számára).[99]

Végül meg kell említeni, hogy egy csendőr keresetszerű mellékfoglalkozást nem űzhetett.[100]

A nősülés és a család

A legtöbb férfi életében eljön az a pillanat, amikor úgy érzi, megtalálta élete párját. A huszadik század első felének társadalmi normái szerint ilyenkor a fiatalok eljegyezték egymást, majd következett az esküvő. A csendőrök esetében azonban az utóbbi dolgot meglehetősen nehezen lehetett elérni.

A parancsnokság tisztában volt vele, hogy:

- a feleség, illetve a majdani gyermekek elterelhették, elvonhatták a férj, az apa figyelmét elsődleges feladatáról, a szolgálatról;[101]

- a nős csendőrt sokkal nehezebb volt áthelyezni, mint nőtlen kollegáját (mivel ilyenkor költözött a családja is, és bútorait is szállítani kellett);
- nem ment szívesen ideiglenes vezénylésekre sem, mert az elszakította az otthonától;[102]
- nem lebecsülendő a nősülés anyagi vonzata sem, hiszen egy családos csendőr sokkal többe került a kincstárnak, mint egy egyedülálló.

Mindezek ismeretében nem meglepő, hogy igen szigorúan korlátozták a nősülési engedélyek kiadását és kemény feltételeket állítottak a nősülni szándékozók elé. A testület hatékony működése érdekében volt egy kerületenként meghatározott kvóta, amely rögzítette a nősök számát. Ha az adott kerületben a kvóta betelt, akkor mindaddig felfüggesztették az új házassági engedélyek kiadását, amíg nem állt be fogyaték.[103] Előírás szerint kerületenként csak a legénységi állomány 20%-a lehetett nős.[104]

Általában harminc éves életkor, illetve hat év szolgálati idő alatt nem lehetett beadni nősülési kérvényt.[105]

A beadott kérvény a testület hierarchiájának megfelelően több kézen ment át. Először az őrsparancsnoknak kellett jóváhagynia azt, majd a szakasz, az osztály és a kerület parancsnokának kellett elfogadnia, végül a BM illetékes osztálya hozta meg a végső döntést.[106] Ilyenkor a házasulandó csendőr kapott egy számot, amely a kerületére vonatkozó kvótától függően elhozta számára az esküvő várva várt pillanatát.[107] Ha viszont valamelyik szintről valódi, vagy vélt hiányosságok miatt visszaküldték a kérvényt, ilyenkor újból el kellett kezdeni a procedúrát. Az engedély kiadása amúgy sem következett automatikusan a kérvény elfogadása után.[108]

A menyasszony családjánál ugyanolyan részletes és alapos környezettanulmányt végeztek, mint egy csendőr felvételénél: a kérdések között szerepelt, hogy megfelelő-e a család anyagi helyzete, illetve a menyasszony iskolai végzettsége.[109] Mindezen kérdésekre a menyasszony lakhelyén illetékes őrs válaszolt.[110] Ez teljesen természetes volt, hiszen a csendőr felesége bekerült a testület nagy családjába, tehát meg kellett felelnie az ezzel járó politikai és erkölcsi elvárásoknak. A kor ki-nem-mondott szabálya szerint elvárható volt, hogy a csendőr is lehetőleg csak a saját intelligenciaszintje alatt álló nőt vegyen feleségül (tehát például maximum négy polgárit végzett).[111] Ez elsősorban azzal a kasztszerű társadalommal, illetve annak elvárásaival függött össze, amely az adott korszakra jellemző volt. Ennek köszönhetően, főleg a kishivatalnoki, kispolgári, illetve középparaszti családok lányai számára volt jó parti egy csendőr.

Ha a menyasszony, vagy a vőlegény nem bírta végigvárni az eljegyzés és az esküvő közötti — néha igencsak hosszúra nyúló — időszakot, és felbontották az eljegyzést, akkor a csendőr egy új házassági kérvényt csak bizonyos idő eltelte után adhatott be.[112]

Az ismertetett procedúra elsősorban a mai viszonyokhoz képest tűnik hosszadalmasnak, de még a kor szokásrendjéhez képest is az átlagnál nehézkesebb volt a csendőr nősülése.

Házasságkötés után már jóval gördülékenyebben zajlottak az események. A csendőr kilépett a közgazdálkodásból, amivel jelentős pénzösszeghez jutott. Ez kiegészítette azt az összeget, amelyet az addigi szolgálati évei alatt takarékosságnak köszönhetően megspórolt.[113] A nősek számára ezenfelül folyósították a

családi pótlékot és a szállásilletéket, valamint az utóbbihoz kapcsolódó bútorbért is (a gyakori áthelyezések miatt nem volt célszerű saját bútort venni, egyszerűbb volt azt a lakással együtt bérelni).

Az ifjú feleség a férjhez költözött, amely helység általában elég messze feküdt az otthonától a SZUT (azaz szolgálati utasítás) azon pontjából eredően, hogy a csendőr nem szolgálhatott azon a vidéken, ahol családja, vagy közeli ismerősei éltek. Szintén e szabály miatt, ha a vőlegény a szülőfalujából választott magának feleséget, akkor a távolság miatt már a jegyesség előtt is csak igen ritkán találkozhattak, ha pedig a szolgálati helyén, vagy annak közelében jegyzett el egy lányt, akkor azonnal egy távolabbi őrsre helyezték át.

A fiatal feleség igen gyorsan megismerkedett az „Első a szolgálat!" jelmondat valódi értelmével. A nős csendőr ugyanis jóformán csak étkezni és aludni járt haza, mert továbbra is köteles volt ideje nagy részét a laktanyában tölteni és elvégezni a heti minimum 36 órás járőr szolgálatot.[114]

Miként a csendőrtől, úgy a feleségétől is elvárták a példamutató életvitelt. Mivel a csendőr családokat az egész falu szemmel tartotta és adandó alkalommal azonnal a szájára is vette, az őrsparancsnoknak e tekintetben is személyesen kellett ellenőriznie beosztottait.[115] A hivatalos indoklás ezügyben úgy szólt, hogy nyilvánvalóan az jobban megkapja az egyenruhának járó tiszteletet, akinek a magánélete is rendezett. Mivel faluhelyen korlátozott volt azok száma, akikkel egy csendőr család összejárhatott (a bíró, a jegyző, a postamester, a tanító, a pap, vagy a lelkész jöhetett szóba), ezért leggyakrabban egymás között élték társasági életüket is.[116]

Ez azonban nem akadályozta meg az őrsökön szolgálatot teljesítő csendőröket abban, hogy a működési területükön élő szegény sorsú családok gyermekeinek az életébe a nagyobb ünnepek alkalmával, — például karácsonykor — ne kíséreltek volna meg némi örömöt bevinni. Mivel a csendőrök maguk is szegény paraszt családok gyermekei voltak, átérezték a nincstelen karácsony hangulatát, amelyet szerény lehetőségeik függvényében mérsékelni igyekeztek. Karácsonykor számos csendőr őrsön ajándékot vettek a nehéz sorsú gyermekek számára, és azokat ünnepi vacsora keretében adták át nekik. **(III. sz. melléklet)**

A legénység anyagi helyzete

Az 1920-as évek első felében tomboló infláció jelentősen megnehezítette az állomány anyagi helyzetét, különösen a családosokét, mert fizetésük nem volt elég gyermekeik eltartására.[117] A kormányzat — pénz híján — ekkor csak egyet tehetett: takarékosságra szólította fel őket.[118] A testületi szellemet jól jelzi azonban, hogy még ilyen ínséges időkben is több sikeres gyűjtés volt csendőrözvegyek és árvák javára.[119]

1924 júniusában megkezdődött a népszövetségi kölcsön kibocsátása, és megindult a pénzügyi stabilizáció is. Ezután lépett életbe július elsejétől az 1924/IV. tc.-nek megfelelően[120] a csendőrség új illetményszabályzata. A csendőrséget ettől kezdve mint polgári szervezetet fizették, míg korábban a honvédségi mintának megfelelően díjazták őket.[121] 1934. I. 1-jétől térnek majd vissza a katonai illetmény- és nyugdíjrendszerhez.[122] **(IV. sz. melléklet)**

1931-ben a honvédelmi tárca sikeresen lépett fel legénységi állománya érdekében, aminek köszönhetően az országgyűlés megszavazta az 1931/III. tc.-et,[123] amely ér-

telmében, ha a honvédség, a csendőrség, a vámőrség és a folyamőrség tagjai hat évet kifogástalan minősítéssel leszolgáltak, köz- és magánszolgálati (hivatalnoki) alkalmazásnál előnyben részesültek a többi jelölttel szemben. Később sokan éltek a csendőrség állományából is ezzel a lehetőséggel és kényelmesebb, job-ban fizetett polgári állásba léptek.

A testület tagjainak jövedelme rangtól és szolgálati időtől függött. Ezért a havi zsold két fő részből állt: a ranggal járó illetékből és a szolgálati idővel növekvő pótdíjból.[124] A nőtlenek számára ezen felül havonta járt még a közétkezési pénz, amelyet a közgazdálkodás pénztárába utaltak. A havi fizetéshez hozzájött még a családi pótlék, mely a feleség és a gyerekek után járt, de különleges esetben folyósították a csendőr szülei, vagy árva unokája után is.[125] A havi zsold egy részét mint nyugdíjjárulékot vonták le, ami a legénységnél 1%-ot jelentett.[126] A nős legénységi állomány részére negyedévente fizették a szállásilletéket. A kifizetendő összeg a rangfokozattól és a szolgálati helytől függött. Az országot hét lakbérosztályra osztották, az első osztályba Budapest, a hetedikbe pedig a falvak tartoztak.[127] Azoknak, akiknek járt a szállásilleték, havonta bútorbért is fizettek.[128] **(V. sz. melléklet)**

A csendőrnek és családtagjainak kedvezményes kórházi ellátás és ingyenes gyógyszerellátás,[129] valamint 50%-os vasúti és hajózási kedvezményre jogosító arcképes igazolvány járt (a tisztek esetében I. osztályra, a legénységnél III. osztályra).[130] Fizették a szolgálati utazások költségét, a kiszállásokért napidíjat, az ideiglenes áthelyezéseknél pedig vezénylési díjat.[131] Ha a nős csendőrt véglegesen áthelyezték, akkor fizették a család úti- és a bútorok szállítási költségét is.[132] Mindezek összessége egy jól és biztosan fizető munkaadóvá tette a testületet, amely legénységi állományának biztos kispolgári életszínvonalat biztosított.

A legvonzóbb csendőrségi juttatás azonban a nyugdíj volt. 40 év szolgálat vagy a 60. életév betöltése után automatikusan, 9 év 6 hónap letöltése után pedig hivatalból vagy saját kérésre elrendelt felülvizsgálattal történt a nyugdíjazás.[133] Aki nem érte el ezt a szolgálati időt, az végkielégítést kapott, amely 5 év alatti szolgálat esetén egy havi, 5 év felett pedig 24 havi illetménye összege volt[134] és 5 év után megkapta ruházata értékét is (tömegátalányát).[135] A nyugdíjba beleszámított az illetmény és a közétkezési pénz.[136] 10 év után a beszámított jövedelem 40%-a járt, ami szolgálati évenként +2%-kal emelkedett. 40 év szolgálat után, illetve, ha a 60. életéve betöltése után ment nyugdíjba, 100% illette meg.[137] A szállásilletéket tovább folyósították, valamint tovább élhettek a közlekedési és egészségügyi kedvezményekkel is.[138] Rokkanás esetén, ha az olyan fokú volt, hogy a szolgálat további ellátását lehetetlenné tette, és ha az szolgálati okok miatt következett be, 100%-ra emelték a nyugdíjat.[139] Ha a csendőr meghalt, családja temetkezési segélyt kapott. Özvegyi, illetve — ha csak a gyermekei éltek — árvasági ellátást folyósítottak (előbbit élethosszig, utóbbit a leszármazott 16 éves koráig).[140] Ez a juttatás, ha a férj/apa nyugdíjas volt, a nyugdíj összege volt. Ha mint tényleges állományú halálozott el, akkor a beszámítható jövedelme 50%-a lett, azonban ha a halál szolgálati okok miatt következett be, azesetben jövedelme 100%-a maradt örököseire.[141]

Az 1924. VII. 1-jén életbe lépett 1924/IV. tc.-nek volt egy szanálási része is. Ez az államháztartás egyensúlyának érdekében akár 40%-ot is levont a csendőri nyugdíjakból; a csökkentés mértéke a szolgálati időtől függött.[142]

A nagy gazdasági válság kedvezőtlenül hatott a csendőrség anyagi helyzetére is. Az 1930. júliusi jövedelmet 100%-nak véve egy tiszt 1933. márciusában 70%-ot, 1938 januárjában pedig 75%-ot kapott, és csak 1940 novemberében érte el a fizetése az előző 100%-ot.[143]

Ennek ellenére éppen a válság volt az, amely jelentősen megnövelte a testület presztízsét, hiszen egy csendőr még a legválságosabb időkben is számíthatott havi fix fizetésére, megrokkanása vagy halála esetén pedig ott volt a biztos nyugdíj, illetve az özvegyi- és árvasági ellátás.

Mindent összevetve a csendőrség biztos megélhetést nyújtott minden tagjának.

Jegyzetek:

[1] PRESZLY: 248.p.
[2] TIHANYI: 19.p. ; *Próbacsendőrök tankönyve.* I. füzet.
[3] TIHANYI: op.cit. 18.p.
[4] SZUT-1927: 124.p.
[5] TIHANYI: op.cit. 53.p.
[6] Loc.cit. 24.p.
[7] SZUT-1927: op.cit. 33-34.p.
[8] TIHANYI: op.cit. 52.p.
[9] Az új csendőrségi szolgálati utasítás. II. rész. 1-3.p.
[10] TIHANYI: op.cit. 71-86.p.
[11] Loc.cit. 45.p.
[12] *A Honvédelem katonai és csendőrségi zsebnaptára az 1922. évre.* 161.p.
[13] *A csendőrség fegyverei. Kizárólag az őrsparancsnokképző iskola és a járőrvezetői tanfolyam hallgatói használatára.*
[14] *A Honvédelem katonai és csendőrségi zsebnaptára az 1922. évre.* op.cit.
[15] TIHANYI: op.cit. 48.p.
[16] BEÖTHY
[17] TIHANYI: op.cit. 25-26.p.
[18] SZUT-1927: op.cit. 45.p.
[19] TIHANYI: op.cit. 45-47.p.
[20] Loc.cit.
[21] BEÖTHY: op.cit.
[22] SIPOS
[23] *A Magyar Királyi Csendőrség elhelyezési kimutatása.*
[24] SIPOS: op.cit.
[25] Hírek (dicséret rész).
[26] Szeressük egymást.
[27] BARTÓK
[28] REKTOR: 509.p.
[29] Loc.cit. 229.p.
[30] TIHANYI: op.cit. 30.p.
[31] Loc.cit. 33.p.
[32] Szerkesztői üzenetek. (1932/22)
[33] TIHANYI: op.cit. 35.p.
[34] SZUT-1927: op.cit. 67.p.
[35] SZUT-1927: op.cit. 18.p.
[36] HOLLÓS: op.cit. 87.p.
[37] CZEGLÉDY
[38] SZUT-1927: op.cit. 18.p.
[39] Loc.cit. 18-19.p.
[40] TIHANYI: op.cit. 252.p.

[41] HOLLÓS: op.cit. 87.p.
[42] VALLÓ
[43] Hírek (kinevezések, előléptetések).
[44] HOLLÓS: op.cit. 87.p.
[45] TIHANYI: op.cit.
[46] HOLLÓS: op.cit. 87.p.
[47] Loc.cit.
[48] *Katonai és csendőrségi tájékoztató.* 176.p.
[49] *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1927.* 229.p.
[50] KÖVENDY: 5.p.
[51] VALLÓ: op.cit.
[52] SZUT-1927: op.cit. 42-43.p.
[53] HAVRANEK: *Tanácsadó a csendőr magánélethez.* 10.p. ; Idem: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*.
[54] Loc.cit.
[55] *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1927.* op.cit. 206.p.
[56] A *Csendőrségi Lapok* minden száma tartalmazott „Hírek" rovatot, szinte minden szám ezen rovatában szerepeltek a testület tagjai számára adott dicséretek.
[57] SZUT-1927: op.cit. 19.p.
[58] TIHANYI: op.cit. 320-325.p.
[59] SZINNAI — SZŰCS: 326.p.
[60] Így se jó, úgy se jó.
[61] Szerkesztői üzenetek. (1932/11)
[62] Öregek - fiatalok.
[63] A közgazdálkodásról. (1933/13)
[64] Öregek - fiatalok. op.cit.
[65] KISS
[66] Loc.cit.
[67] A közgazdálkodásról. op.cit.
[68] KISS op.cit. ; BERÉNYI: Közgazdálkodásaink konyhakertészkedése. ; Idem: Közgazdálkodásaink konyhakertészete.
[69] BERÉNYI: Közgazdálkodásaink konyhakertészkedése. op.cit.
[70] CZIRFUSZ
[71] ÉLTHES
[72] HALASI
[73] *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1925.* ; A közgazdálkodásról (1933/14)
[74] NEMES
[75] Loc.cit.
[76] Loc.cit.
[77] A közgazdálkodásról (1933/14) op.cit.
[78] Loc.cit.
[79] SZINNAI — SZŰCS: op.cit. 76-78.p.
[80] A *Csendőrségi Lapok* 1924 és 1927 között havonta kétszer, 1928 és 1931 között havonta háromszor, 1932-től pedig ismét havonta kétszer jelent meg.
[81] HAVRANEK: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. op.cit. 254-257.p.
[82] Idem: *Tanácsadó a csendőr magánéletéhez*. op.cit. 108.p.
[83] Őrskönyvtár - népkönyvtár.
[84] Az első sportév eseményei.
[85] A *Csendőrségi Lapok*ban a sportesemények rendszeresen megjelentek a számok „Hírek" rovataiban.
[86] HAVRANEK: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. op.cit. 226.p.
[87] Kinek van szép írása?
[88] SELLYEI
[89] AMBRÓZY
[90] Idem: *Tanácsadó a csendőr magánéletéhez*. op.cit. 51-53.p.
[91] HAVRANEK: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. op.cit. 224.p.
[92] Loc.cit. 223.p.

[93] Loc.cit. 227-230.p.
[94] Loc.cit. 231.p.
[95] CZIÁKY
[96] Az alkohol.
[97] SZENTKOVICS: A csendőr és a nő.
[98] HAVRANEK: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. op.cit. 242-244.p.
[99] SZENTKOVICS: A takarékosság és az életmód.
[100] SZUT-1927 op.cit. 43.p.
[101] A házasság hivatalos akadálya.
[102] BARTÓK: op.cit.
[103] A házasság hivatalos akadálya. op.cit.
[104] A nősülés.
[105] Az új nősülési szabályzathoz.
[106] SZENTKOVICS: A csendőr és a nő. op.cit.
[107] Szerkesztői üzenetek (1931/6) ; ÁRKOSI
[108] A nősülés. op.cit.
[109] ÁRKOSI op.cit.
[110] CSEPI
[111] SZENTKOVICS: A csendőr és a nő. op.cit.
[112] Szerkesztői üzenetek (1932/15) ; Az új nősülési szabályzathoz. op.cit.
[113] Takarékosság.
[114] REKTOR: op.cit. 509.p.
[115] Az altiszti asszony.
[116] HAVRANEK: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. op.cit. 224.p.
[117] KARSAI — NEMES
[118] HAVRANEK: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. op.cit. 245-247.p.
[119] RÖKKERT
[120] 1927/IV.tc.
[121] *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1925.* op.cit. 276.p.
[122] KIRÁLY — KÁDÁR — BÓDY
[123] 1931/III.tc.
[124] *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1925.* op.cit. 266-277.p.
[125] Loc.cit. 278-280.p.
[126] Loc.cit. 287.p.
[127] Loc.cit. 281-283.p.
[128] Loc.cit. 286.p.
[129] Loc.cit. 294-295.p.
[130] Loc.cit. 296.p.
[131] Loc.cit. 287-290.p.
[132] Loc.cit. 290-292.p.
[133] Loc.cit. 298-299.p.
[134] KIRÁLY — KÁDÁR — BÓDY. op.cit. 76-77.p.
[135] TIHANYI: op.cit. 230.p.
[136] *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1925.* op.cit. 280.p.
[137] Loc.cit. 304.p.
[138] Loc.cit. 310.p.
[139] Loc.cit. 312.p.
[140] Loc.cit. 324.p.
[141] Loc.cit, 318-322.p.
[142] Loc.cit. 304-305.p.
[143] SZAKÁLY: 234.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

HAVRANEK: *Tanácsadó a csendőr magánéletéhez*. — HAVRANEK János: *Tanácsadó a csendőr magánéletéhez*. Székesfehérvár, 1927, Csitáry G. Jenő Könyvnyomdája. 111 p.

HAVRANEK: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. — HAVRANEK János: *Társadalmi tanácsadó altisztek számára*. Budapest, 1928[3], Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 263 p.

HOLLÓS — HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2*. Budapest, 1971, Kossuth. 428 p. HU-ISBN —

KARSAI — NEMES — KARSAI Elek — NEMES Dezső: *Az ellenforradalmi rendszer gazdasági helyzete és politikája Magyarországon 1924-1926.* Budapest, 1959, Kossuth. 893 p. /Iratok az ellenforradalom történetéhez, 3./

Katonai és csendőrségi tájékoztató. — *Katonai és csendőrségi tájékoztató.* 176.p. Budapest, 1920, MOVE Katonai hetilap Kiadóvállalat. 224 p.

KÖVENDY — KÖVENDY Károly: *A Magyar Királyi Csendőrség a törvény és a rend szolgálatában 1881-1945. A csendőr békében, háborúban és emigrációban.* Toronto, 1973, Sovergin Press. 430 p. ISBN —

PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A csendőrség úttörői.* Budapest, 1926, Hírlap Nyomda. 378 p.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai elit 1938-1945.* Budapest, 1987, Magvető Könyvkiadó. 272 p. HU-ISBN 963 14 1081 1. /Nemzet és emlékezet./ HU-ISSN 0231-3910.

CIKKEK

Az alkohol. — Az alkohol. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 19.sz. 589.p.

Az altiszti asszony. — Az altiszti asszony. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 23.sz. 765.p.

AMBRÓZY — AMBRÓZY Erzsébet: Az írógépről és a gépírásról. *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf. (1932) 22.sz. 689.p.

ÁRKOSI — ÁRKOSI Gyula: A nősülésről. *Csendőrségi Lapok,* XXIII.évf. (1933) 18.sz. 572-575.p.

BARTÓK — BARTÓK Domokos: Bajtársiasság. *Csendőrségi Lapok,* XV.évf. (1925) 15.sz. 270-275.p.

BEÖTHY — BEÖTHY Kálmán: A világjáró csendőr. *Csendőrségi Lapok,* XVIII.évf. (1928) 28.sz. 765-768.p.

BERÉNYI: Közgazdálkodásaink konyhakertészkedése. — BERÉNYI László Leó: Közgazdálkodásaink konyhakertészkedése. *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 13.sz. 421-424.p.

BERÉNYI: Közgazdálkodásaink konyhakertészete. — BERÉNYI László Leó: Közgazdálkodásaink konyhakertészete. *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 20.sz. 86-81.p.

CZEGLÉDY — CZEGLÉDY Jenő: Csendőrjelentkezők alkalmasságának elbírálása. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 12.sz. 347-348.p.

CZIÁKY — CZIÁKY Ferenc: Az ittasság és következményei a katonai büntetőjog szempontjából. *Csendőrségi Lapok,* XVIII.évf. (1928) 29.sz. 796-798.p.

CZIRFUSZ — CZIRFUSZ Ödön: Ültessünk az őrsön törpe gyümölcsfákat. *Csendőrségi Lapok,* XIX.évf. (1929) 29.sz. 928-931.p.

CSEPI — CSEPI Béla: A házasságról. *Csendőrségi Lapok,* I. rész. XXXIII.évf. (1943) 2.sz. 37-42.p. *Csendőrségi Lapok,* II. rész. .XXXIII.évf. (1943) 3.sz. 70-74.p.

Az első sportév eseményei. — Az első sportév eseményei. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XV.évf. (1925) 6.sz. 91-92.p.

ÉLTHES — ÉLTHES Gyula: A méhészkedés bevezetése a csendőrségnél. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 11.sz. 298-302.p.

HALASI — HALASI Károly: A közgazdálkodások sertéstartása. *Csendőrségi Lapok,* XVIII.évf. (1928) 35.s.z 983-986.p.

A házasság hivatalos akadálya. — A házasság hivatalos akadálya. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 20.sz. 629.p.

Hírek (dicséret rész). — Hírek. *Csendőrségi Lapok.* XX.évf. (1930) 1.sz. 29-30.p.

Hírek (kinevezések, előléptetések). — Hírek (kinevezések, előléptetések). *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 6.sz. 162.p.

Így se jó, úgy se jó. — Így se jó, úgy se jó. *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 7.sz. 197.p.

Kinek van szép írása? — Kinek van szép írása? *Csendőrségi Lapok,* XXIII.vf. (1933) 17.sz. 542-546.p.

KISS — KISS Ernő: Vetésforgó rendszer a közgazdálkodásban. *Csendőrségi Lapok,* XIV.évf. (1924) 12.sz. 4-6.p.

A közgazdálkodásról. (1933/13) — A közgazdálkodásról. *Csendőrségi Lapok,* XXIII. (1933) 13.sz. 410-414.p.

A közgazdálkodásról. (1933/13) — A közgazdálkodásról. *Csendőrségi Lapok,* XXIII. (1933) 14.sz. 443-446.p.

NEMES — NEMES Bálint: Őrsfőzőnő kerestetik. *Csendőrségi Lapok,* XXXI.évf. (1941) 7.sz. 226-227.p.

A nősülés. — A nősülés. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XIX.évf. (1929) 5.sz. 117.p.

Öregek - fiatalok. — Öregek - fiatalok. *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 6.sz. 157.p.

Őrskönyvtár - népkönyvtár. — Őrskönyvtár - népkönyvtár. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XXIII.évf. (1933) 11.sz. 333.p.

RÖKKERT — RÖKKERT Sándor: Segíts magadon. *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 8.sz. 235-236.p.

SELLYEI — SELLYEI (SCHRÉDEI) Vilmos: A csendőrség irodai szolgálatáról. *Csndőrségi Lapok,* XXIII.évf. (1933) 3.sz. 66-71.p.

SIPOS — SIPOS Lajos: A korszerű őrslaktanya. *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf (1932) 15.sz. 478-481.p.

SZENTKOVICS: A takarékosság és az életmód. — SZENTKOVICS: A takarékosság és az életmód. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 10.sz. 270-273.p.

SZENTKOVICS: A csendőr és a nő. — SZENTKOVICS Antal: A csendőr és a nő. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 21.sz. 672-677.p.

Szeressük egymást. — Szeressük egymást. *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 10.sz. 253.p.

Szerkesztői üzenetek. (1931/6) — Szerkesztői üzenetek. (1931/6) *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 6.sz. 161-165.p.

Szerkesztői üzenetek. (1932/11) — Szerkesztői üzenetek. (1932/11) *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf. (1932) 11.sz. 361-363.p.

Szerkesztői üzenetek. (1932/15) — Szerkesztői üzenetek. (1932/15) *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf. (1932) 15.sz. 491-493.p.

Szerkesztői üzenetek. (1932/22) — Szerkesztői üzenetek. *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf. (1932) 22.sz. 715.p.

Takarékosság. — Takarékosság. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 8.sz. 229.p.

Az új csendőrségi szolgálati utasítás. II. rész. — - Az új csendőrségi szolgálati utasítás. I. rész. *Csendőrségi Lapok,* XIV.évf. (1924) 3.sz. 1-3.p.
- Az új csendőrségi szolgálati utasítás. II. rész. *Csendőrségi Lapok,* XIV.évf. (1924) 4.sz. 1-3.p.
- Az új csendőrségi szolgálati utasítás. III. rész. *Csendőrségi Lapok,* XIV.évf. (1924) 5.sz. 3-5.p.

Az új nősülési szabályzathoz. — Az új nősülési szabályzathoz. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XXVII.évf. (1937) 3.sz. 66-70.p.

VALLÓ — VALLÓ József: Az oktatás módszeréről. *Csendőrségi Lapok,* XVI.évf. (1926) 6.sz. 164-165.p.

TANKÖNYVEK

A csendőrség fegyverei. Kizárólag az őrsparancsnokképző iskola és a járőrvezetői tanfolyam hallgatói használatára. — *A csendőrség fegyverei. Kizárólag az őrsparancsnokképző iskola és a járőrvezetői tanfolyam hallgatói használatára.* Szombathely, 1933, Martineum. 32 p.

Próbacsendőrök tankönyve. — *Próbacsendőrök tankönyve.*
- *Szolgálati szabályzat I rész.* 1. füzet. 20.p.
- *Büntető törvények a bűntettekről, vétségekről és kihágásokról.* 2. füzet. 39 p.
- *Kihágásokat megállapító törvények és rendeletek.* 3. füzet. 311 p.
- *Illetményszabályok. Őrsgazdászatkezelési utasítás. A közgazdálkodásra és a közétkeztetésre vonatkozó határozványok. Ruhagazdálkodási utasítás*. 4. füzet. 38 p.
- *Bűnügyi nyomozás.* 5. füzet. 58 p.
- *Magyar történelem.* 6. füzet. 40 p.

Budapest, 1941, Stephaneum.

TIHANYI — TIHANYI Ferenc: *Próbacsendőrök tankönyve, kézikönyv a csendőrök számára.* Budapest, 1927, Pallas. 380 p.

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

SZINNAI — SZŰCS — SZINNAI Miklós — SZŰCS László (szerk.): *Bethlen István titkos iratai*. Budapest, 1972, Kossuth. 492 p. HU-ISBN —

ZSEBKÖNYVEK, ÉVKÖNYVEK, ZSEBNAPTÁROK

A Honvédelem katonai és csendőrségi zsebnaptára az 1922. évre. — *A Honvédelem katonai és csendőrségi zsebnaptára az 1922. évre.* Budapest, 1921, Honvédelem. 208 p.

A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1925. — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1925.* XXXIII.évf. Budapest, 1925, Pallas. 376 p.

A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1927. — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve.* XXXV.évf. Budapest, 1927, Pallas. 372 p.

DISZLOKÁCIÓ KIMUTATÁSOK

A Magyar Királyi Csendőrség elhelyezési kimutatása. — *A Magyar Királyi Csendőrség elhelyezési kimutatása.* Budapest, 1933, Stádium. 76 p.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1927 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1927, Pallas. 411 p.

TEMATIKUS JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK ÉS MAGYARÁZATOK

KIRÁLY — KÁDÁR — BÓDY — KIRÁLY József — KÁDÁR Gyula — BÓDY Vilmos (szerk.): *Tájékoztató a csendőrségi nyugellátásról.* Budapest, 1935, Madách Nyomda. 144 p.

JOGSZABÁLYOK

1927/IV.tc. — 1927/IV.tc. az államháztartás egyensúlyának a helyreállításáról.

1931/III.tc. — 1931/III.tc. a honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban alkalmazásáról.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet
A korszerű őrslaktanya alaprajza.

II.sz. melléklet
Áttekintés a konyhakerti növények vetési idejéről, talajigényéről.

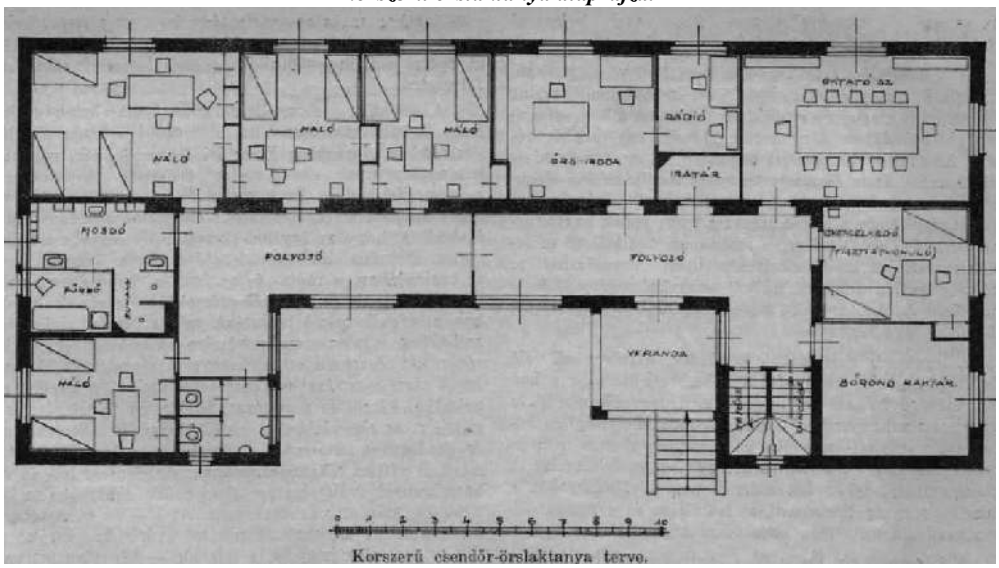
III.sz. melléklet
Szegény gyermekek karácsonyi vacsorája a csendőr őrsön.

IV.sz. melléklet
A nyugdíjjogosultság.

V.sz. melléklet
Lakbértáblázat.

I. sz. melléklet

A korszerű őrslaktanya alaprajza.

Korszerű csendőr-őrslaktanya terve.

Forrás ! SIPOS Lajos: A korszerű őrslaktanya.
Csendőrségi Lapok, XXII.évf. (1932) 15.sz. 478-481.p.

II.sz. melléklet

Áttekintés a konyhakerti növények vetési idejéről, talajigényéről.

Folyó-szám	Termény neve	Vetési ideje	Hová kell vetni (m. á. = meleg-ágy, sz. á. = szabadföldi ágy, á. h. = állandó helyére)	Palántázási ideje	Milyen talajt igényel
1.	Paprika	febr. 2 márc. 7.	m. á.	máj. 20—31.	meleg fekvésű trágyás talaj, mélyen ásva
2.	Paradicsom	«	«	«	meleg, napos fekvés, mélyen ásott, erősen trágyázott talaj
3.	Kelkáposzta, korai	márc. 1—15.	«	ápr. 5—15.	mélyen felásott frissen trágyázott talaj
4.	Kelkáposzta téli	máj. 1—10	sz. á.	jún. 1—15.	«
5.	Fejes káposzta korai	márc. 1—15.	m. á.	ápr. 5—15.	«
6.	Fejes káposzta téli	ápr. 20—30.	sz. á.	máj. 20—31.	«
7.	Vörös káposzta	ápr. 1—10.	«	máj. 5—15.	«
8.	Kalarábé korai	márc. 1—15.	m. á.	ápr. 5—15.	mélyen felásott, frissen trágyázott talaj, félárnyékos helyen
9.	Kalarábé téli	máj. 1—15.	sz. á.	jún. 10—20.	«
10.	Karfiol korai	okt. – márc.-ig	m. á.	ápr. 1—15.	mélyen felásott, frissen trágyázott, nedves kerti talaj, félárnyékos hely
11.	Karfiol késői	máj. 1—15.	sz. á	jún. 10—15.	«
12.	Gumós zeller	márc. 5—15.	m. á	máj. 10—20	mélyen ásott meleg fekvésű, érett trágyával trágyázott nedves talaj
13.	Endivia saláta	jún. 20—30.	sz. á.	júl. 25—31.	mélyen ásott jól porhanyított talaj
14.	Hónapos retek	márc. 15-től 2 hetenkint	á. h.	—	nedves, nem frissen trágyázott talaj
15.	Nyári retek	ápr. 20—30.	«	—	«
16.	Téli retek	jún. vége	«	—	«
17.	Petrezselyem	okt. vagy ápr.	«	—	mélyen ásott, nem frissen trágyázott meleg talaj
18.	Sárga répa	márc.—jún.-ig	«	—	«
19.	Karotta		«	—	«
20.	Spenót (kerti)	szept.-ben és márc. 1—máj. 1.	«	—	gyengébb talajba is lehet, mert nem igényes
21.	Spenót (Üjzelandi)	ápr. (vetés előtt a magot áztatni kell)	«	—	félárnyékos hely, nem igényes
22.	Veloborsó (törpe)	márc. elejétől a máj. végéig 2 hetenkint	«	—	meleg fekvésű, nem frissen trágyázott talaj
23.	Veloborsó (futó)	«	«	—	«
24.	Bokorbab	apr. 15—máj 31.	«	—	«
25.	Futóbab (karósbab)	«	«	—	«
26	Savanyitani való répa	aug 1—15.	«	—	nem trágyázott talaj
27.	Fejes saláta	február	m. á.	márc 15—20.	jól munkált tápanyagban bővelkedő, nyirkos talaj. Bőséges öntözést igényel
		márc.—szept.-ig	sz. á.	ápr.—okt.-ig	
28.	Cékla	ápr. 20—30.	á. h.	—	mélyen ásott meleg fekvésű, nedves talaj
29.	Ugorka sorba vagy fészekbe	ápr. 10—30.	«	—	meleg fekvésű trágyás talaj
30.	Tök	«	á. h. fészekbe	—	«
31.	Dinnye	«	«	—	«
32.	Tengeri	«	á. h.	—	őszre, mélyen felásott frissen trágyázott talaj
33.	Mák	febr. 15—28.	«	—	mélyen felásott jól megmunkált, jó erőben lévő, de nem frissen trágyázott talaj
34.	Burgonya	ápr. 1—15.	«	—	mélyen felásott, előző évben trágyázott laza talaj
35.	Vöröshagyma(dughagymáról)	márc.	«	—	előző évben trágyázott meleg fekvésű talaj
36.	Fokhagyma (gerezdekről)	nov. márc	«	—	«
37.	Torma (gyökérdarabokról)	márc.	«	—	mélyfekvésű, nyirkos trágyázott talaj
38.	Sóska	«	«	—	nincs különös talajigénye
39.	Szamóca (indákról)	aug.	«	júl.—aug.	mélyen megmunkált, mésztartalmú, meleg, napos fekvésű talaj

Forrás ! KOVÁCS Ignác: Konyhakertünk művelése.
Csendőrségi Lapok, XXXII.évf. (1942) 7.sz. 208-213.p.

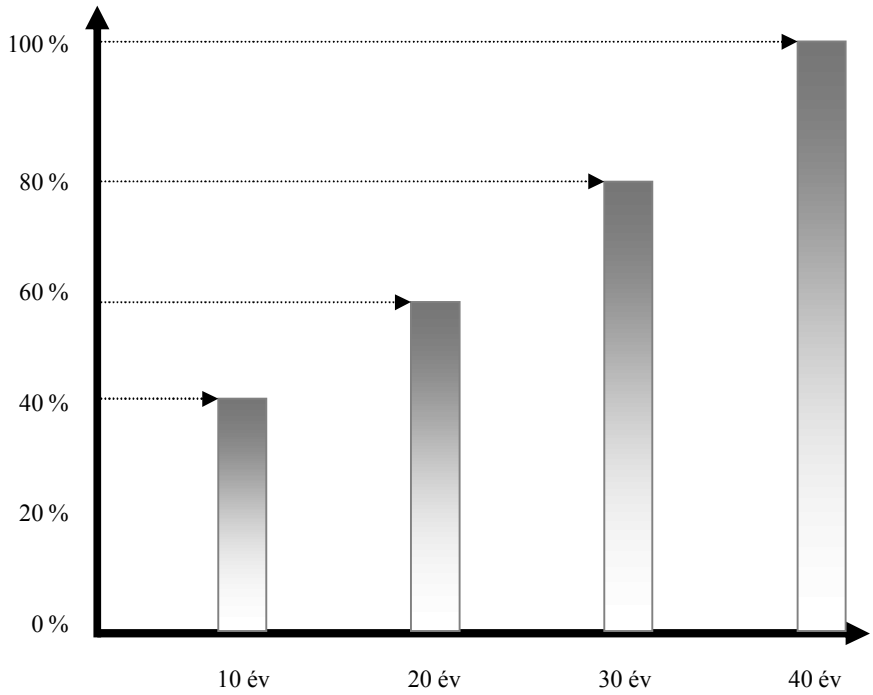
III. sz. melléklet

Forrás ! http://www.csendor.com

IV. sz. melléklet

A nyugdíjjogosultság.

Forrás ! PARÁD József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XV.évf. (2008) 17.sz. 57-64.p. HU-ISSN 1216-6774.

V. sz. melléklet

Lakbértáblázat.

Fizetési osztályokban	A lakáspénz havi összege											
	az I.		a II.		a III.		a IV.		az V.		a VI.	
	Lakáspénzosztályba tartozó helyeken											
	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legalább 3	Legfeljebb 2	Legaláb 3
	Családi pótlék élvezete esetén											
II.	219.65	253.46	197.64	228.08	175.72	202.70	153.71	177.40	131.79	152.03	109.78	126.73
III.	202.7	219.65	182.46	197.64	162.15	175.72	141.91	153.71	121.59	131.79	101.35	109.78
IV.	185.84	202.7	167.21	182.46	148.65	162.15	130.10	141.91	111.47	121.59	92.92	101.35
V.	160.46	177.4	144.44	159.62	128.41	141.91	112.31	124.12	96.29	106.41	80.19	88.7
VI.	143.59	160.46	129.26	144.44	114.84	128.41	100.51	112.31	86.17	96.29	71.76	80.19
VII.	118.22	135.16	106.41	121.59	94.6	108.1	82.72	94.60	70.91	81.03	59.11	67.54
VIII.	92.92	109.18	83.56	98.82	74.2	87.86	65.01	76.82	55.73	65.85	46.46	54.89
IX.	67.54	84.48	60.79	75.97	54.05	67.54	47.3	59.11	40.48	50.67	33.73	42.24
X.	59.11	75.97	53.20	68.38	47.3	60.79	41.32	53.2	35.42	45.61	29.51	37.95
XI.	50.67	67.54	45.61	60.79	40.48	54.05	35.42	47.3	30.36	40.48	25.3	33.73
Gyakornok	43.93	50.67	39.48	45.61	35.11	40.48	30.74	35.42	26.29	30.36	21.92	25.3

*Az 1940-es évek első felének a helyzetét tükrözi.

Forrás ! PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 333-334.p. Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
VII.évf. (1997) 8.sz. 46-56.p.

OLASZ Lajos

A légi csendőrség Magyarországon

A repülő eszközök rendvédelmi feladatokra történő felhasználásának gondolata az I. világháború időszakában született meg. Az aviatika háború alatti nagyarányú fejlődése megteremtette az ehhez szükséges technikai feltételeket. A háború végén a katonai célra már feleslegessé vált gépanyag felhasználásával és a nagy gyakorlattal rendelkező repülő személyzet alkalmazásával több európai országban a rendőrség vagy csendőrség keretében légi rendvédelmi egységeket állítottak fel.

Magyarország esetében 1918 végén két sajátos szempont különösen fontossá tette a rendvédelmi szervek repülőgépekkel való felszerelését. A világháborús vereség és a kirobbanó forradalmak nyomán az Osztrák-Magyar Monarchia szétesett. Az önállóvá váló Magyar Királyság területének egy részét megszállta a balkáni antant haderő (a Francia Keleti Hadsereg — Armée française d'Orient) és az általa támogatott szerb, román és cseh csapatok. Az antant részéről kijelölt demarkációs vonalat saját szövetségeseik nem tartották tiszteletben. 1918. XI. 7-én a szerb, 1918. XI. 8-án a cseh, 1918. XI. 13-án a román haderő betört magyar területre, és jelentős körzeteket szállt meg. Az országon belül felbomlott a közrend és a közbiztonság. A nemzeti és társadalmi feszültségek kiéleződését számos helyen zavargások, tömeges rendbontás kísérte. A helyzetet súlyosbította a frontokról sok esetben fegyverrel hazatérő katona tömegek elégedetlensége, radikális magatartása.[1]

Egyedül 1918. X. 31-én a fosztogatások és zavargások 18 halott és több mint száz sebesült áldozatot követeltek.[2] Mindez a rendvédelem mielőbbi újraszervezését, és új, korszerű technikával való ellátását sürgette. A repülőgép elősegítette a gyors reagálást, megkönnyítette a tájékozódást, a hírközlést, és lehetőséget biztosított az erődemonstrációval, vagy akár fegyveres beavatkozással történő rendteremtésre is. Így fontos szerepet játszhatott az ország területi szuverenitásának békeidőben történő védelmében, valamint a törvényes rend és a közbiztonság fenntartásában.

Volt azonban egy másik oka is, amiért az 1918. X. 31-én megalakuló új magyar kormány a katonai repülőgépek és személyzet egy részének a polgári rendvédelem területére való átirányítását tervezte. Az antant hatalmakkal folytatott fegyverszüneti tárgyalások során kiderült, hogy a győztesek jelentős mértékben korlátozni kívánják a vesztes országok haderejét, különösen a modern fegyvernemek, köztük a légierő tekintetében. Ezt igazolta a 1918. XI. 3-án aláírt padovai fegyverszünet, majd pedig a KÁROLYI-kormány és a Francia Keleti Hadsereg parancsnoka, Louis Félix Francois Franchet d'ESPEREY tábornok között 1918. XI. 7-én kezdődő és 1918. XI. 13-án lezáruló fegyverszüneti tárgyalás, amely mindössze 6 gyalogos és 2 lovas hadosztály fenntartását engedélyezte. Várható volt, hogy a békeszerződés minimálisra csökkenti, vagy teljesen betiltja a legyőzött államok katonai aviatikáját. A repülőgépek egy részének „polgáriasítása", rendvédelmi feladatokra való átadása tehát egyfajta rejtési lehetőséget biztosított, hogy adott esetben el lehessen kerülni a légierő teljes felszámolását.[3]

A légi rendvédelem kérdése a két forradalom időszakában

Mivel a légi haderő eredetileg a közös k. u. k. hadsereg részét képezte, parancsnoksága és központi szervei Bécsben működtek. Az Osztrák-Magyar Monarchia szétválása után a magyar kormány lépéseket tett, hogy az ország területén lévő gépekből és repülő személyzetből önálló légierőt szervezzen. A magyar hadügyminisztérium (HÜM) a légierőhöz tartozó katonákat kivonta az általános leszerelési rendelkezés alól. 1918. XI. 2-án a NÁDASDY-laktanyában MAYER József (más forrásokban MAUER) százados vezetésével megalakult a Magyar Repülő Csapatok törzskülönítménye, amely a rendelkezésre álló repülő és műszaki állomány összeírását és vezénylését végezte.

Ezen a napon Mátyásföldön, a Magyar Általános Gépgyár (MÁG) repülőterén felállították a I. „légi rendőr" repülőosztályt. Az alakulat parancsnoka STOHRER Viktor főhadnagy volt (1918. XI. 6-tól az osztály irányítását GYERGE József százados vette át). Albertfalván, a Magyar Repülőgépgyár (MARE) melletti légi bázison SZALAY Ernő százados vezetésével megszervezésre került az I. légi posta repülőosztály. Bár a két alakulat polgári elnevezést viselt, hajózó állományukat világháborús katonai pilóták, gépanyagukat pedig hadigépek alkották. A légi rendőr osztály elsősorban együléses vadászgépekkel (Aviatik D I.), a légi posta osztály kétüléses felderítő gépekkel (Brandenburg C I., UFAG C I.) rendelkezett. Ugyanakkor intézkedés történt, hogy Rákoson, HARTZER Sándor százados vezetésével egy repülő kiképző osztályt állítsanak fel, amelyet elvileg szintén polgári szervezetként lehetett nyilvántartani.[4]

Az önálló magyar légierő megteremtésére, valamint a polgári repülés és a repülőgépgyártás megszervezésére 1918. XI. 3-án Légügyi Kormánybiztosságot állítottak fel, amely kettős (katonai–polgári) feladatkörének megfelelően a Hadügyminisztérium és a Kereskedelemügyi Minisztérium (KEM) közös alárendeltségében működött. Ez a megoldás biztosította a repülésügy egy kézben történő összefogását, a gépek, a személyzet, a gyárak, műszaki bázisok és repterek központi irányítását. Ugyanakkor az új intézmény polgári jellege lehetőséget nyújtott, hogy a légierő újjászervezésére bizonyos mértékig rejtett keretek között kerülhessen sor. A kormánybiztosság vezetésével HANGAY Sándort bízták meg, a titkára VARJÚ Vilmos volt.[5]

A katonai repülés irányítására 1918. XI. 6-án a Hadügyminisztériumban felállították a 37. (légügyi) osztályt. Hatásköre kiterjedt a katonai repüléssel kapcsolatos minden területre, az egységek alkalmazásától a gazdasági és műszaki tevékenységig. Az osztály vezetését THOMKA Zoltán őrnagy látta el, helyettese LUKÁTS Károly százados volt. A polgári légügyek szervezésére a KEM keretei között létrehozták a Polgári Légügyi Bizottságot, ŐSZ Lajos vezetésével. Mindkét intézmény a Légügyi Kormánybiztosság közvetlen alárendeltségében működött. HANGAY Sándor irányítása alá került még a HÜM bécsi kirendeltsége, az 5. L osztály, valamint a közös hadsereg felszámolását végző, szintén Bécsben székelő Likvidációs Bizottság, illetve a három magyar repülőgépgyár, a mátyásföldi MÁG, az albertfalvai MARE és az aszódi Lloyd is.[6]

1918. november elején, magyar területen nyolc kiképző repülő pótszázad, egy léghajós század és egy léghajós pótszázad, egy vízi repülő pótszázad, két anyagszertár, egy repülőgép-javítóműhely, két hadtáptelep és két leszerelő állomás működött. A csapatoknál 154, a többi intézménynél mintegy 330, többségé-

ben elhasznált repülőgép volt. A délvidéki és erdélyi repülőtereket és műszaki bázisokat azonban az előre nyomuló szerb és román erők már közvetlenül fenyegették, rövid időn belül ezek többsége idegen kézre került.[7]

1918. XI. 6-án a magyar területen állomásozó repülőbázisokra, a kiképző pótszázadokhoz egy-egy kormánymegbízottat küldtek. Feladatuk a rendelkezésre álló erők felmérése, a személyzet összetartása, és a gépek repülőképes állapotának biztosítása volt. Intézkedniük kellett, hogy a repülőtereken állítsanak fel egy-egy légi rendvédelmi különítményt, és szervezzék meg a légiposta szolgálatot, a rendelkezésre álló további gépekkel pedig folytassák a kiképzést, biztosítsák a pilóták gyakorlatban tartását. A kormánybiztosság úgy vélte, hogy a légi rendőr, a légi posta és a repülő kiképző tevékenység még a demarkációs vonal menti sávban is folytatható, ez ellen a győztes antant hatalmak sem emelhetnek kifogást. Ezzel a repülők polgári szempontból is fontos tevékenységet folytathatnak, ugyanakkor ez bizonyos mértékig leplezi a légierő újjászervezésére irányuló lépéseket.[8]

A szegedi légi bázisra, az 5. repülő pótszázad és a repülőgép-javítóműhely működésének megszervezésére SZENDREY László századost nevezték ki, aki néhány nap múlva jelentette, hogy az egység légi rendőr tevékenységet és kiképző feladatokat el tud látni, hosszabb távú postarepülésekhez azonban nem rendelkezik megfelelő gépekkel. A két aradi pótszázad újraszervezésével MEDVEY Frigyes őrnagyot bízták meg. MEDVEY a francia és román előrenyomulás miatt előkészítette a légi egységek és a repülőanyag Szegedre történő evakuálását, de fontosnak tartotta, hogy 3-4 üzemképes gép, megfelelő személyzettel mindenképpen Aradon maradjon a légi rendőri feladatok és a légiposta szolgálat ellátására. Kolozsvár-Szamosfalvára BÖHM Béla főhadnagyot rendelték ki. A kormánymegbízott azonnal intézkedett a románok által fenyegetett repülőtér anyagának bevagonírozására és elszállítására. A hangárokat azonban nem bontatta le, mert azok alkalmasak voltak a tervezett légi rendőr kirendeltség és légiposta szolgálat elhelyezésére.[9]

1918. XI. 9-én Budapesten, a NÁDASDY-laktanyában a törzskülönítményből megalakult a Magyar Repülő Csapat Parancsnokság, melynek élére BOGYAY Artúr őrnagyot nevezték ki. Ezzel egyidőben intézkedtek arról, hogy a légierőben szolgáló hivatásos katonák mellett az 1894-es vagy fiatalabb évfolyamhoz tartozó nem hivatásos és legénységi hajózó és műszaki személyzetet továbbra is szolgálatban tartsák. 1918. XII. 2-áig valamennyi alakulatot sikerült feltölteni; a légierőnél 1195 fő (köztük 265 tiszt) állt szolgálatban.[10] 1918. XI. 12-én kiadták a légügyi vezető szervekre és a repülő csapatokra vonatkozó hivatalos szervezési rendeletet. Ez 13 repülő osztály felállításával számolt, melyet két repülő csoportparancsnokság fogott össze. Az I. (budapesti) repülő csoporthoz tartozott a mátyásföldi, az albertfalvai és a rákosi repülő osztály, valamint a szombathelyi, a pozsonyi és a kaposvári repülő osztály. A II. (aradi) repülő csoport állományát a két aradi, a szegedi, a ténylegesen Debrecenben állomásozó miskolci, a beregszászi (székely repülő osztály) és az ideiglenesen Nagyenyedre áttelepített kolozsvári repülő osztály képezte. 1918. XI. 16-án újabb kiegészítő intézkedést adtak ki a légierőre vonatkozóan. A Magyar Repülő Csapatok parancsnoki posztjára az egyelőre Ausztriában tartózkodó PETRÓCZY István őrnagyot vették számításba. Feladatkörét, távolléte idején továbbra is BOGYAY őrnagy látta el.[11]

A budapesti repülőcsoport alárendeltségébe tartozó I. légi rendőr osztályt „Budapesti Légi Rendőrség" néven 2 századból álló (egyenként 6 gép) önálló alakulattá kívánták fejleszteni. Hasonló tervek voltak az albertfalvai légi posta osztállyal is. Az egységek anyagi, személyi, igazgatási vonatkozásokban az I. repülőcsoport, alkalmazás tekintetében viszont közvetlen a Repülő Csapat Parancsnokság irányítása alá tartoztak. A légi rendőrség élére HÁRY László századost nevezték ki, az egyik beosztott század parancsnoki posztját MAYER (MODORY) József századosnak szánták, míg a másik századot a HARTZER Sándor százados vezetése alatt álló rákosi repülőosztályból tervezték felállítani. Az alakulatot, katonai jellegét és országos hatáskörét tekintve indokoltabb lett volna „légi csendőrségnek" nevezni. A HÜM azonban két szempont miatt is inkább a „légi rendőr" elnevezést választotta. Egyrészt, ezt kívánta a rejtés érdeke. A csendőrség közismerten katonailag szervezett őrtestület volt, ezért az antant hatalmak előtt a „légi rendőrséget" inkább be lehetett állítani polgári rendvédelmi szervezetként. Másrészt, a háború végén, a kirobbanó forradalmak időszakában, 1918 őszén a testületet számos politikai támadás, személyi állományát pedig fizikai atrocitás érte. A társadalmi elfogadás és együttműködés tekintetében is célszerűbbnek látszott a légi rendőrség elnevezés használata.[12]

A légi rendőrség (a légi posta osztályhoz hasonlóan) polgári elnevezése ellenére minden tekintetben katonai repülő alakulatként működött. A légi rendőr osztály elsődleges feladata Budapest térségének légi védelme volt. Az egység semmilyen szolgálati viszonyban nem állt a belügyi tárcával (BM) vagy az Fővárosi Állami Rendőrséggel. A közrend biztosítását célzó alkalmazás során a közigazgatási hatóságok a HÜM 37. osztályától kérhették a repülőgépek kirendelését. A személyi állomány a vezénylés és alkalmazás, a szakmai irányítás és a fegyelmi jogkör tekintetében egyaránt a haderő alárendeltségébe tartozott. Polgári jellegű rendvédelmi tevékenységre nem képezték ki őket (ez ekkor még teljesen újszerű, szabályozatlan területnek számított). Tevékenységük inkább katonai karhatalmi jellegű volt. November-december folyamán a mátyásföldi légi rendőrség 35 ilyen jellegű bevetést hajtott végre.

1918. XI. 6-án a légi rendőr osztály 3 gépe, STOHRER Viktor főhadnagy vezetésével a főváros külső körzetei felett végzett közbiztonsági repülést. Feladatuk az esetleges tömeges rendbontás vagy fosztogatások megakadályozása volt. Fegyveres beavatkozásra nem került sor, a gépek csak a polgári demokratikus kormány támogatására felszólító röplapokat szórtak le. 1918. XI. 8-án délelőtt Tápiósüly, Tápiószekcső térségéből zavargásokat jelentettek, ezért 3 vadászgépet rendeltek ki. A STOHRER főhadnagy vezette kötelék azonban komolyabb rendbontást nem tapasztalt. A délután folyamán Pest vármegye főispánjának kérésére 2 repülőgépet küldtek ki Örkény fölé, de fegyveres fellépésre ezúttal sem volt szükség. Ugyanebben az időpontban az albertfalvai légi posta osztálytól egy gép indult a Székesfehérvártól délre eső Kisláng fölé, ahonnan a helyi hatóságok karhatalmi bevetést kértek. MAYER János őrmester pilóta és HARSÁNYI Gábor főhadnagy megfigyelő azonban nem tapasztalt rendbontást. Útközben a gép több település felett röplapokat szórt.[13]

1918. XI. 10-én a légi rendőr repülő osztály hajózó állományába 15 pilóta és 2 megfigyelő tartozott, míg a légi posta osztály 20 pilótával és 15 megfigyelővel rendelkezett. A rendvédelmi tevékenység körébe tartozott egyes bizalmas

futárrepülő feladatok ellátása is. A kormány több alkalommal igénybe vette ilyen célokra a légi rendőr (illetve a légi posta) osztályt, például a nándorfehérvári (belgrádi) tárgyalások során, vagy a Felvidékre, illetve Kárpátaljára küldött futárposta továbbításánál. 1918. XI. 13-án KASZALA Károly tiszthelyettes, a légi rendőr osztály pilótája a légi posta osztálytól kölcsönzött kétüléses gépen egy miniszteri megbízottat vitt Lévára, valamint fél millió korona készpénzt, a felvidéki magyar közigazgatás hivatalos költségeinek fedezésére. 1918. XI. 16-án délelőtt, a köztársaság kikiáltásakor a mátyásföldi légi rendőr osztály 4 gépe közbiztonsági repülést végezett a Parlament és a belváros felett, miközben az albertfalvai légi posta osztály 4 gépe ugyanott propagandaröplapokat szórt. 1918. XI. 18-án a kecskeméti városi tanács kérte a 37. osztálytól 2 repülőgép kirendelését az összeköttetés biztosítása és a közbiztonság helyreállítására érdekében a város körüli külterületeken.[14]

A budapesti légi rendőr és légi posta osztályok mellett valamennyi újjászervezett repülő alakulat egyik legfontosabb feladata az antant által kijelölt demarkációs vonal ellenőrzése volt. A gépek elsősorban megfigyelést végeztek, a benyomuló reguláris cseh, román vagy szerb csapatokkal szemben fegyveres határvédelmet ekkor még nem folytattak. A peremvidéken, különösen Erdély és Kárpátalja térségében az elszaporodó fegyveres bandákkal szemben azonban számos fegyveres bevetésre került sor. 1918. XI. 8-án Marosvásárhely katonai parancsnoka 2 repülőgép azonnali kirendelését kérte, a környékbeli zavargások megfékezésére. 1918. XI. 16-án a székely repülőosztály gépei Nagybánya és Máramarossziget térségében hajtottak végre bevetést a fosztogató fegyveres bandák ellen. Az akció során a földi puskatűz megrongálta az egyik gépet. DEUTSCH István törzsőrmester pilóta megsebesült, de sikeresen le tudott szállni Nyíregyházán. December végén és január elején az albertfalvai légi posta repülő osztály gépei több alkalommal is végeztek karhatalmi repülést Parndorf és Pozsony térségében, 1918. XII. 22. és 1919. I. 6. között 9 bevetést hajtottak végre.[15]

1918. XII. 14-én a Repülő Csapat Parancsnokság alárendeltségében az ország észak-keleti részében egy önálló repülő csoportot állítottak fel. A III. repülő csoport törzse Debrecenben működött STEINER József százados vezetésével. Irányítása alá tartozott a debreceni, a beregszászi, a miskolci repülő osztály és a kassai repülő különítmény.

Az év végére a magyar vezetés számára világossá vált, hogy az országban található viszonylag nagy számú repülőgép többsége használhatatlan állapotban van. A repülőgépgyárak, a műszaki bázisok kapacitása szűkös, ami a tervezettnél jóval kevesebb repülőgép üzemben tartását teszi csak lehetővé. Változott a politikai helyzet is. Világosan kiderült, hogy az antanttal kötött fegyverszünet ingatag, a térséget ellenőrző francia erők asszisztálása mellett a szerb, román és cseh csapatok mind nagyobb területet foglalnak el. Mindez, a korábbi elképzelésekhez képest kisebb létszámú, de ütőképesebb, jól összefogott, egységes irányítás alatt álló légierő kiépítését szorgalmazta. A polgári jelleg fenntartását célzó intézkedések feleslegessé váltak. A diplomácia megfontolásokkal szemben egyre nagyobb hangsúlyt kapott az ország fegyveres védelmének biztosítása.[16]

Az 1919. I. 4-én átszervezték a légierőt. A Magyar Repülő Csapatok parancsnoki posztját PETRÓCZY István alezredes foglalta el. A parancsnokság a Várban a Bécsi kapu tér 3. szám alatt működött. A repülőgépekre felkerült a hi-

vatalos katonai felségjelzés. Az ék alakú piros-fehér-zöld színű hadijelet a szárnyakra és a függőleges vezérsíkra (esetenként a törzsközépre) festették fel.

A Magyar Repülő Csapatok keretén belül a korábbi repülő osztályok átcsoportosításával és részbeni összevonásával 8 harci repülő osztályt állítottak fel, egységes számozással: 1. Mátyásföld, 2. Albertfalva, 3. Győr, 4. Kaposvár (egy különítménye Szombathelyen), 5. Szeged (egy különítménye Kecskeméten), 6. Arad, 7. Debrecen (egy különítménye Miskolcon), 8. Rákos. A mátyásföldi repülő osztály légi rendőr elnevezése (az albertfalvai légi posta osztály névhez hasonlóan) megszűnt. Szükség esetén valamennyi repülő osztályt igénybe vehették karhatalmi feladatokra. A rendvédelem továbbra sem kapott saját repülőket. A Polgári Légügyi Bizottság külön tervezetet dolgozott ki az országot behálózó légi postaszolgálat megszervezésére. A gépek úti célja, Budapestről kiindulva Trencsén, Pozsony, Szombathely, Csáktornya, Kaposvár, Szeged, Kolozsvár, Máramarossziget és Beregszász lett volna. Az adott körülmények között azonban mindez csak terv maradt.[17]

A Tanácsköztársaság kikiáltását követően, 1919. III. 24-én új szervezési rendelet jelent meg. A légügyek irányítását a Hadügyi Népbiztosság 37. osztálya végezte, melynek élére politikai megbízottként HEGYI Imre tábori pilótát nevezték ki. A légierő vezető szervének neve Vörös Repülő Csapat Parancsnokságra változott (pk. STEINER József őrnagy). A légierő keretébe 8 repülő osztály, 3 repülő különítmény és egy kiképző repülő osztály tartozott. 1919. IV. 8-án a repülő osztályok tábori repülő századokká alakultak, és egy kivétellel a területileg illetékes gyalogos hadosztályok alárendeltségébe kerültek. Az egykori légi rendőrségből (majd 1. mátyásföldi repülő osztályból) felállított 8. repülő század (pk. HÁRY László százados) a 37. osztály közvetlen irányítása alatt maradt, és elsősorban honi légvédelmi feladatokat látott el.

1919. V. 5-étől minden fegyveres erő legfelsőbb irányítását (a 8. repülő századét is) átvette a Vörös Hadsereg Főparancsnoksága. 1919. V. 28-án elrendelték, hogy a repülő egységek „vörös repülő század" elnevezést viseljenek, a gépek felségjelzését pedig ötágú vörös csillagra változtatták. 1919 májusában felállították a 9. vízi repülőszázadot, majd 1919. VI. 21-én Rákoson megalakult a 10. harci repülő század, amely átvette Budapest térségének légi védelmét.[18]

A Tanácsköztársaság kikiáltását követően a korábbi rendvédelmi szervezetek (köztük a csendőrség is) beolvadtak a Vörös Őrségbe. 1919. május elején, az előző hetekben a Duna-Tisza közén sorra kerülő kormányellenes megmozdulások hatására felmerült a Vörös Őrség repülőgépekkel való ellátásának kérdése. Egy önálló karhatalmi repülő század felállítására azonban kellő gépanyag nem állt rendelkezésre. Mivel a Vörös Őrség maga is a Vörös Hadsereg Főparancsnoksága alárendeltségébe tartozott, külön légi rendvédelem felállítását a katonai vezetés nem támogatta. Kritikus helyzetben, például 1919 júniusában a Duna melléki rendszerellenes megmozdulások, illetve a budapesti ellenforradalmi kísérlet időszakában a katonai repülő egységeket alkalmazták a belső rend helyreállítására. A 2. és 9. vízi repülő század több karhatalmi bevetést végzett, amely során fegyverhasználatra is sor került. Hasonló volt a helyzet 1919. VII. 30-án Győr térségében, ahol a 4. repülő század gépei 3 alkalommal is bevetésre kerültek a csoportos megmozdulások megfékezésére.[19]

Tervek a légi csendőrség felállítására a két világháború között

A Tanácsköztársaság leverését követően, 1919. VIII. 19-én újjáalakult a HÜM 37. osztálya. Az osztály élére PETRÓCZY István alezredest nevezték ki, helyettese KENESSE Waldemár százados volt. Az ország nagy részének (beleértve Budapestet is) román megszállása miatt azonban a légügyi irányítás csak minimális repülő erő felett rendelkezett. 1919. VIII. 24-én 21 pilóta és 24 megfigyelő állt a Nemzeti Hadsereg rendelkezésére, mintegy 30 repülőképes géppel. A repülő csapatok szervezési, anyagi, személyi ügyeit a HÜM I. csoportfőnökség alárendeltségében működő Szervezési Főosztály légügyi előadója intézte (PÁLLFY százados), a gépek alkalmazására vonatkozóan viszont a Hadműveleti Főosztály 3. Hírszerző Osztályának vezetője, OTTRUBAY őrnagy intézkedett.[20]

1919. IX. 10-én nyilvánosságra kerültek az osztrák békeszerződés előírásai, melyek megtiltották Ausztriának a légierő fenntartását. Az osztrák kormány, az antant követelésére felszámolta katonai repülő csapatait, az ország légterének védelme és a légierő magjának átmentése érdekében azonban légi rendőrséget állított fel. A szervezet 3 repülő osztályból állt (Wiener Neustadt, Fischamend, Graz) és mintegy 40 repülőgéppel rendelkezett.[21] Az osztrák eset után várható volt, hogy a békeszerződés Magyarország számára is megtiltja a katonai repülést. A HÜM 37. osztálya 1919. IX. 28-án javaslatot terjesztett elő, amely a magyar légierő egy részének a polgári aviatika keretei közé való átmentését tartalmazta. A cél legalább egy kis létszámú (2–4 századnyi) repülő erő megőrzése és üzemben tartása volt, valamint annyi tiszt és repülő szakember alkalmazása, ami egy háborús konfliktus esetén kellő személyi keretet biztosíthat újabb légi egységek felállításához.[22]

1919. X. 3-án a HÜM 37. osztálya olyan tervezetet terjesztett a fővezérség elé, amely ismét számolt a légi rendőrség felállításával. Az elképzelések szerint a hivatalosan megszűnő 37. osztály helyét és feladatkörét a Kereskedelemügyi Minisztériumban felállításra kerülő Légügyi Osztály vette volna át, élén BOGYAY Artúr főfelügyelővel. Az alárendeltségébe tartozó Közlekedési Alosztály illetékességi körébe sorolták: a légi rendészet, a légi postaszolgálat, pilótakiképző iskola és a repülő anyagszertár irányítását. A légi rendészet felállításában és alkalmazásában az illetékes belügyi szervezetek közreműködésére is számítottak. A tervezet elsősorban a katonai repülő csapatok rejtését szolgálta, hiszen a légi rendőrség (esetleg csendőrség) a vadászrepülők, a légi postaszolgálat pedig a felderítők és bombázók „polgáriasítását" célozta.[23]

A katonai vezetés, elsősorban a fővezérség hadműveleti osztálya azonban ellenezte a rendelkezésre álló kevés erő széttagolását, és inkább olyan lehetőséget keresett, amellyel a légierő minden része, a vadász és felderítő gépek, műhelyek, légi bázisok és viszonylag nagyobb számú hajózó állomány egyetlen fedő szervezet keretei között megőrizhető. Tartottak attól, hogy az antant, légi rendvédelem címén sem fogja engedélyezni felfegyverzett repülőgépek szolgálatban tartását. Az óvatosság indokoltnak bizonyult. A nagyhatalmak követelésére az osztrák kormány 1920 nyarán kénytelen volt felszámolni a légi rendőrséget.

1919. XI. 8-án a HM 37. osztálya egy memorandumot készített a kormány számára, amivel az ország a Nagykövetek Tanácsához kívánt fordulni, hogy a repülő csapatok engedélyezését kérje. Ebben hangsúlyozták, hogy a háborús vereség, a forradalmak és a román megszállás súlyos károkat okozott a közrend és

a közbiztonság fenntartásában is. Ezért, rendvédelmi szempontból feltétlenül szükség lenne egy kisebb karhatalmi repülő egység tevékenységére. Az emlékirat hangsúlyozta, hogy a kialakult kelet-európai helyzetben Magyarország ütközőpontot vagy határvonalat képez Nyugat és Kelet (a háborúban álló Szovjet-Oroszország) között, ezért a nagyhatalmaknak is elemi érdeke, a belső rend, a társadalmi stabilitás biztosítása, amelyhez viszont feltétlenül szükség lenne a polgári légi rendészet tevékenységére.[24]

1919. XI. 12-én új szervezési rendeletet adtak ki a Nemzeti Hadsereg egységes szervezetbe foglalására. Megalakult az Önálló Repülő Csapat Parancsnokság, melynek feladatkörét ideiglenesen a fővezérség I. b. (légügyi) osztálya látta el. Az osztály élén BOGYAY Artúr őrnagy állt, helyettese PÁL Andor százados volt. A repülő csapatok ekkor mindössze 10 bevethető harci géppel és 266 fő személyi állománnyal rendelkeztek. A román megszállás súlyos károkat okozott a magyar repülésügynek. A megszállók 353 vagon repülőanyagot szállítottak el az országból, közte 305 gépet, nagy mennyiségű egyéb felszerelést, repülősárkányt, motort, műszaki berendezéseket. A légierő és a repülőipar kára meghaladta a 95 millió koronát.[25]

1919. XI. 16-án a Nemzeti Hadsereg, HORTHY Miklós fővezérrel az élén bevonult Budapestre. A bevonulás légi biztosítására, a munkásnegyedekben esetleg várható megmozdulások felszámolására, illetve propagandaröplapok szórására gyakorlatilag minden rendelkezésre álló hadigép felvonult: a szombat-helyi repülőszázad 6 gépe, 1 Fokker D VI. és 3 Fokker D VII. vadász, illetve 2 UFAG C I. felderítő, valamint a siófoki különítmény 1 Brandenburg C I. és 1 UFAG C I. gépe vett részt az akcióban,[26] bár bevetésre nem került sor.

A légierő rejtése érdekében a HÜM 37. (légügyi) osztályát hivatalosan feloszlatták. Helyette azonban 1920. I. 1-jén megalakult a Kereskedelemügyi Minisztérium II. (légiforgalmi) szakosztálya, amely a gyakorlatban átvette a 37. osztály feladatkörét és állományának jelentős részét. A szakosztály élére PETRÓCZY Istvánt nevezték ki, légiforgalmi aligazgató (majd 1920. I. 29-től légiforgalmi igaz-gató - ezredes) beosztásban. A polgári jelleg igazolása érdekében a szakosztálynál alkalmazott tiszteket 1920. II. 2-án szolgálaton kívüli viszonyba helyezték. Az osztály ténylegesen továbbra is a hadügyi tárca irányítása alatt állt, melynek nevét 1920. III. 15-én Honvédelmi Minisztériumra (HM) változtatták.[27]

1920. II. 11-én a katonai vezetés kezdeményezésére KÁROLYI László elnökletével megalakult a Magyar Aeroforgalmi Rt. (MAEFORT). A vállalat formálisan polgári légitársaságként működött, valójában azonban állami tulajdonban lévő szervezet volt, amely a légi közlekedés és a légi postaszolgálat megindítása mellett a katonai repülő csapatok rejtésére szolgált. A MAEFORT két harci repülő egység, egy együléses (vadász) és egy kétüléses (felderítő – bombázó) század, valamint egy kiképző keret és egy anyagszertár fenntartását biztosította. A vállalat 1920. X. 11-én 22 hadi és 20 kiképzőgéppel rendelkezett, és további 60 javításra szoruló gép került a birtokába. Személyzete 689 fő (köztük 130 repülőtiszt) volt.[28]

A magyar kormány képviselői 1920. VI. 4-én aláírták a trianoni békediktátumot, amely Magyarország számára mindössze 35 000 főnyi hivatásos hadsereget engedélyezett, katonai repülőgépek tartását pedig megtiltotta. A légierő állományát, a békeszerződés érvénybe lépését követően 2 hónapon belül le kellett

szerelni, a katonai repülőanyagot át kellett adni a Szövetségközi Ellenőrző Bizottság (SZKEB) légügyi szerveinek. Magyarország 6 hónapig sem katonai, sem polgári repülőgépet nem építhetett, és nem hozhatott be külföldről. A meglévő gépek számára 6 hónapra teljes repülési tilalmat rendeltek el. Ezzel nemcsak a honvédelmi szempontból meghatározó légi és légvédelmi erejéről fosztották meg az országot, hanem szinte minden eszközét elvették, amivel légtere polgári célú ellenőrzését, a különböző légi rendészeti feladatok ellátását biztosíthatta volna.[29]

1920 őszén egy újabb kezdeményezés történt a légi rendvédelem megszervezésére. A hivatalosan a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozó folyamrendészet egyik vezető tisztviselője, GROSSCHMID István, 1920. XI. 13-án tervezetet nyújtott be, hogy más európai országok példáihoz hasonlóan, a folyamőrség keretében állítsanak fel egy vízi repülő századot. GROSSCHMID István világháborús katonai repülő volt, majd a 9. vízi repülő század tisztje. A javaslat szerint a megmaradt néhány repülőcsónak kijavításával, valamint az albertfalvai MARE gyárban rendelkezésre álló tervdokumentáció alapján megépíthető újabb gépekkel az egységet viszonylag rövid idő alatt — még a békeszerződés érvénybe lépése (1921. VII. 26.) előtt — fel lehetne állítani. A katonai jelleg rejtését a tényleges folyamrendészeti feladatok ellátása, illetve a légi postaszolgálat megszervezése biztosította volna. A katonai vezetés azonban továbbra is arra koncentrált, hogy a légierő magját a MAEFORT keretében őrizze meg. A békeszerződés előírásainak megfelelően, az antant hatalmak gyanakvásának eloszlatása érdekében minden más katonai vagy kormányzati repülő szervezetet felszámolt.[30]

A légierő vezető szerveinek jobb rejtése érdekében 1921. VIII. 1-jén átszervezéseket hajtottak végre a Kereskedelemügyi Minisztériumban. A polgári (és katonai) repülésügy irányítását a II. szakosztálytól az újonnan felállított XI. (légiforgalmi) szakosztály vette át, amely titokban a légierő törzsének feladatkörét is ellátta. A szervezet élén továbbra is PETRÓCZY István állt. Az osztály keretében, illetve más minisztériumokban és kormányhatóságoknál több mint száz repülőtisztet foglalkoztattak.

A békeszerződés érvénybe lépését követően, 1921 őszén a SZKEB Légügyi Ellenőrző Bizottsága megkezdte a Magyarországon található repülőanyag megsemmisítését, illetve elszállítását. Az év végéig 119 gépet és 77 motort semmisítettek meg, jelentős mennyiségű szakfelszereléssel és gyártóberendezéssel együtt. Lebontattak 7 hangárt és számos más reptéri létesítményt. Az antant ellenőrei hamarosan feltárták a MAEFORT katonai fedőjellegét is, és követelésük nyomán a társaságot 1921. XII. 6-án feloszlatták. A Nagykövetek Tanácsa az 1922. I. 26-án lejáró repülési és repülőépítési tilalmat, minden különösebb indok nélkül újabb félévre meghosszabbította, messze túllépve ezzel a békeszerződés konkrét előírásain.[31]

A légierő területi kereteinek és reptéri szolgálatának rejtett fenntartása érdekében 1922. III. 1-jén reptérgondnokságokat állítottak fel 5 repülőtéren (Mátyásföld, Székesfehérvár, Szombathely, Szeged, Miskolc). Ezt hivatalosan a nemzetközi légi forgalom kiszolgálásának biztosításával indokolták. Hatáskörükbe tartozott a repülőterek üzemeltetése, rádiószolgálat fenntartása, útlevél- és vámügyek intézése.

1922. XI. 17-én megszűnt Magyarország közvetlen légügyi ellenőrzése. A Nagykövetek Tanácsa feloldotta a polgári repülési és repülőgépépítési tilalmat, de szigorúan szabályozta a vesztes államok polgári repülőgépeinek technikai és teljesítményi mutatóit. Korlátozta a motorok teljesítményét, az elérhető maximális sebességet, repülési magasságot és távolságot, a hasznos terhelést stb., megakadályozva ezzel korszerű repülőgépek tartását. A lehetőségekkel élve két új légiforgalmi vállalat alakult, a Magyar Légiforgalmi Rt. (MALERT) és az Aeroexpress Rt., melyek a légi forgalom fenntartása mellett burkoltan katonai célokat is szolgáltak (hajózó és műszaki személyzet alkalmazása, repterek fenntartása, katonai gépek és felszerelés raktározása, karbantartása).[32]

Magyarország légügyi szuverenitása 1923. I. 1-jén helyreállt. A légi felségjog érvényesítése érdekében kormányrendeletet adtak ki az ország feletti légi közlekedés szabályozására. 1923. I. 1-jén megalakult a Magyar Királyi Csendőrség szervezetében a repülőtéri csendőrség. Az 5 működő légi bázison (Mátyásföld, Székesfehérvár, Szombathely, Szeged, Miskolc) repülőtéri csendőr különítményeket állítottak fel, melyek légügyi igazgatási, légiforgalmi irányítási és légi rendészeti feladatokat láttak el. Hatáskörükbe tartozott a repülőterek, a gépek és a szállítmányok őrzése, a fel- és leszállás engedélyezése, a pilóták és az utasok ellenőrzése.[33] A Magyar Királyi Csendőrség 1921. VI. 3-ától hivatalosan már a belügyi tárca irányítása alatt állt. A reptéri csendőr különítmények a Vezényelt Csendőrosztag alárendeltségébe tartoztak. Bár ez az egység is a BM költségvetéséből gazdálkodott, és személyi állománya csendőr egyenruhát hordott, valójában rejtett katonai alakulat volt, és a HM Katonai Csoportfőnöke rendelkezett felette. A személyi állomány a hadsereg soraiból került ki, de a csendőrségi státusz miatt nem számított bele a honvédség Trianonban megszabott szűkös létszámkeretébe. A két világháború között a HM, ha rejtett formában is, de végig részt vett a Magyar Királyi Csendőrség irányításában.[34]

A légi forgalom és a légtérhasználat felügyeletére 1923. II. 1-jén légi ellenőrző szolgálatot állítottak fel. A feladat ellátásába bevonták a katonai helyőrségeket, a pályaudvar- és hídőrségeket, a folyamőrség, vámőrség és csendőrség egységeit is. A légtér ellenőrzését a kijelölt szervezetek egyelőre csak a földről végezték. A békeszerződés előírásai miatt repülőgépeket nem vonhattak be ebbe a tevékenységbe. A kisantant államok gépeinek rendszeres légi határsértései miatt azonban a magyar kormány kereste a lehetőséget a légi felségjog hatásosabb érvényesítésére. Így merült fel ismét egy repülőgépekkel felszerelt légi rendészeti szervezet felállításának gondolata, amely a magyar légteret jogosulatlanul használó, illetve az ország területén leszálló gépekkel szemben intézkedhetne. A rendvédelem ilyen irányú fejlesztését indokolta az 1920-as évek első felében jelentősen megnövekvő illegális migráció és az elharapódzó csempészet elleni fellépés szükségessége is.

A magyar kormány 1923 februárjában hivatalos kérelemmel fordult a Nagykövetek Tanácsához, hogy engedélyezzék egy mindössze két (4-5 gépes) repülő osztagból álló — kizárólag polgári rendvédelmi feladatokat ellátó — légi csendőrség megszervezését. Újabb javaslat született a Folyam Felügyelőség repülőgépekkel való felszerelésére is. A tervezett repülő osztag a hajóforgalom ellenőrzését és az árvízvédelemmel kapcsolatos feladatok ellátását végezte volna. A csempészés visszaszorításának, illetve a légi közlekedés és a folyamhajózás

zavartalanságának biztosítása érdekében az antant hatalmak elvileg nem zárkóztak el valamilyen hasonló megoldástól, felfegyverzett repülőgépek üzemben tartását azonban semmilyen címszó alatt nem engedélyezték. Ezzel az ügy ismét lekerült a napirendről, hiszen a kezdeményezés elsődleges célja a katonai repülő egységek legalizálása volt, és csak másodsorban jött számításba ezek polgári célokra történő felhasználása.[35]

A magyar katonai és polgári légi ügyek irányítására 1924. IV. 10-én egy új vezető testületet állítottak fel, a Magyar Királyi Légügyi Hivatalt (LÜH). A LÜH volt az elsőfokú (polgári) légügyi hatóság, de egyben a titkos légierő parancsnokságának feladatait is ellátta. A szervezet élére VASSEL Károly légiforgalmi igazgatót (valójában vezérkari szolgálatot teljesítő ezredest) nevezték ki, aki PETRÓCZY István nyugállományba vonulása után, 1923. V. 18-tól a KEM XI. szakosztályát is vezette.

1924. XII. 13-án újra szabályozták a titkos légierő területi szerveiként működő reptérgondnokságok, illetve a repülőtéri csendőr különítmények szervezését és feladatait. Hét reptérgondnokságot szerveztek (1. Budapest, 2. Székesfehérvár, 3. Szombathely, 4. Pécs, 5. Szeged, 6. Debrecen, 7. Miskolc). **(I. sz. melléklet)** Ezek működési területe megfelelt a 7 csendőr kerületének, és székhelyük is megegyezett azok központjával. A reptéri csendőrség azonban alkalmazás szempontjából nem a csendőr kerület-parancsnokságok, hanem a LÜH (vagyis a légierő) közvetlen alárendeltségébe tartozott. Hatásköre, a csendőrség egyéb alakulataival szemben kiterjedt a városokra is. A repülőtereken felállított csendőr különítmények központi parancsnoksága és hírközpontja Mátyásföldön működött. A repülőtéri csendőr különítmények állományát döntő többségében katonai pilóták alkották (15-20 tiszt és 40 altiszt), akik rendszeres repülő utánképzésen és gyakorlatokon vettek részt. 1925-től kezdve, a légi forgalom növekedése nyomán, és a polgári légügyi feladatok ellátása érdekében nagyobb számban vezényeltek a repülőtéri különítményekbe tényleges csendőr altiszteket és legénységet is.[36] **(II. sz. melléklet)**

A LÜH főnöke a légierő 1925. évi helyzetét értékelő összefoglaló jelentésben a kiképzés és a harci tevékenységre való felkészülés elemzése mellett kitért a repülők karhatalmi szerepkörben történő alkalmazásának témakörére is. Megállapította, hogy a rendelkezésre álló készletből szükség esetén néhány gép felhasználható lenne rendvédelmi feladatok ellátására is.[37]

1927. III. 31-én megszűnt Magyarország közvetlen nagyhatalmi ellenőrzése. Az úgynevezett párizsi egyezmény megkötése — a polgári repülést sújtó korlátozások enyhítése — nyomán nagyobb mozgástér nyílt a katonai repülés rejtett fejlesztése előtt is.

A rendszeresen ismétlődő csehszlovák légtérsértések miatt 1928 májusában a 3. (szombathelyi) vegyesdandár parancsnoka repülőgépek bevonását kezdeményezte a légi ellenőrző szolgálat ellátásába. Az elképzelések szerint idegen gép berepülése esetén a Szombathelyen működő repülőgép-vezető iskola készültségben álló Fokker C V/D gépeit riasztották, melyek fegyverzet nélkül, de elfogó manőverrel megközelítették a légtérsértő repülőt. Ez lehetővé tette az idegen gép pontos megfigyelését, jelzéseinek leolvasását, és ezzel fontos adatokat biztosított a berepülések miatti későbbi diplomáciai fellépéshez, tiltakozáshoz. A magyar repülőgépek megjelenése és határozott fellépése azonban már önmagában is ko-

moly elriasztó hatást gyakorolt. A kezdeményezést a LÜH vezetése is támogatta. A kiképző gépek légtérellenőrző szerepkörben való alkalmazása már az első hónap után érzékelhető eredményt hozott, számottevő mértékben csökkent az illetéktelen berepülések száma az ország északnyugati körzetében. Önálló csendőrségi repülőalakulat felállítására azonban a gép- és pilótahiány miatt egyelőre nem történtek lépések. A titkos légierőnek a csendőrség keretében rejtve fenntartott állománya egyébként 1929-ben 548 fő volt.[38]

A légierő Szombathelyen, Szegeden és Székesfehérváron működő kiképző és kísérleti repülő alakulatai mellett 1930 folyamán 3 további harci repülő század felállítását tervezték. Az 1931-es hadrend szerint Székesfehérváron egy felderítő egység alakul „Légi-térképészeti Kirendeltség" fedőnévvel, 9 Fokker C V/D géppel, SCHWETZ Zoltán százados vezetésével. A kiépítés alatt álló csákvári reptéren kívántak elhelyezni egy bombázó századot, 6 géppel „MATERT Kirendeltség" néven, BATÁRI Pál főhadnagy parancsnoksága alatt. Oda települt volna egy vadászrepülő század is WILHEM Károly főhadnagy irányítása alatt „Légi Csendőrség" elnevezéssel, 9 vadászgéppel. Az utóbbi két századot a csákvári repülőtér kiépítésének befejezéséig Kaposváron, illetve Nyíregyházán kívánták felállítani.

Az 1931-es hadrendben szereplő „légi csendőr" elnevezés tehát csupán egy harci alakulat rejtésére szolgált, rendvédelmi feladatkörben való alkalmazását nem tervezték. A vadászrepülők számára Olaszországtól megrendelt Fiat CR–20 első, bemutató példányát még 1930-ban WILHEM Károly repülte át Magyarországra. A CR–20bis széria gépek leszállítására azonban csak 1932-ben került sor. Ezért egyelőre csak egy „légi csendőr" (vadászrepülő) raj alakult meg, a székesfehérvári repülőkísérleti telepen, Fokker D XVI gépekkel, WILHEM főhadnagy vezetésével. A század keretének teljes felállítására (81 fő) 1931 nyarán, Nyíregyházán került sor. Mivel WILHEM főhadnagy 1931. VI. 21-én repülőbaleset áldozata lett, a „légi csendőr" század vezetését HEPPES Miklós főhadnagy vette át. A várt új repülőgépek azonban nem érkeztek meg, ezért az egységet feloszlatták. A többi alakulat felállítására sem került sor. Az elmélyülő gazdasági válság nyomán a kormány radikális kiadáscsökkentő intézkedéseket tett, többek között törölték a HM repülőgép-beszerzésre szánt rendkívüli hiteligényét is.[39]

A csehszlovák és jugoszláv légtérsértések által leginkább érintett területek katonai szervei, 3. (szombathelyi), 5. (szegedi) és 7. (miskolci) vegyesdandár parancsnoka 1931 nyarán ismételten kérte, hogy a minden kétséget kizáróan idegen katonai gépekkel szemben fegyveresen is felléphessen, bevethesse a légvédelmi tüzérséget, vagy a repülőket. Hangsúlyozták, hogy ennek hiányában a szomszédos országok pilótái a magyar légteret a „senki földjének" tekintik, ahol minden korlátozás nélkül, szabadon repülhetnek. A tapasztalatok azt mutatták, hogy magyar repülőgépek felbukkanása a légtérben, még fegyverhasználat nélkül is távozásra készteti a behatoló idegen gépeket. A légi ellenőrző szolgálat 1931. VII. 7-én egy jugoszláv Br–19-es gép berepülését jelezte Szeged körzetében, amely fényképező felderítést folytatott. A szegedi „Időjelző repülő alcsoport" egyik tisztje, SCHWAGER János százados egy fegyvertelen Fokker C V/D géppel felszállt a reptérről, és egy agresszív manőverrel (vadászrepülő támadást színlelve) megközelítette a jugoszláv felderítőt, amely erre azonnal elhagyta a magyar légteret.[40]

A légi felségjog érvényesítése, a jogosulatlan berepülések visszaszorítása érdekében 1931. IX. 24-én a LÜH javaslatot terjesztett a HM elé, hogy állítsanak fel Mátyásföldön egy légi csendőr repülőszázadot (4-5 harci repülőgéppel). A felfegyverzett, de polgári jelzéseket viselő gépek feladata egyrészt a légtér biztosítása lett volna, főként a veszélyeztetett határszakaszok mentén, másrészt a polgári légi közlekedés ellenőrzése. Emellett a légi csendőrséget belső karhatalmi feladatok ellátására is szánták, ami alig néhány nappal a biatorbágyi vasúti híd felrobbantása és a statárium bevezetése után szintén fontos szempontnak számított. A légi csendőrség parancsnoki posztjára SPYERS-DURAN Alfréd századost jelölték ki. Az egységet az új beszerzésének meghiúsulása miatt egyelőre a meglévő gépanyaggal kívánták felszerelni (2-3 Fokker D XVI, 2 Curtis P 1). A VKF azonban kezdettől ellenezte, hogy a rendelkezésre álló kevés hadigépet ilyen célokra vegyék igénybe. A légierő rejtett fejlesztését sem akarták kockáztatni annak felfedésével, hogy az ország már rendelkezik katonai gépekkel és pilótákkal, mert az nemzetközi diplomáciai konfliktushoz vezethetett volna. Így a légi csendőr-ség felállítása egy időre ismét lekerült a napirendről.[41]

A légi csendőrség megszervezése és szolgálatba állítása

A honi légvédelem irányítására újonnan felállított Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) 1935 elején elrendelte, hogy a Tisza-Sajó szöge és a diósgyőri iparvidék felett ismétlődő csehszlovák légtérsértések csökkentése érdekében erősítsék meg a légi ellenőrző szolgálatot. A miskolci tüzérlaktanyában készenlétbe állítottak egy 8 cm-es 29M. légvédelmi löveget, amely idegen gép berepülése esetén a laktanya ügyeletes tisztjének utasítására tüzet nyitott. Nem éles, hanem világító lőszerrel leszállásra felszólító jelzést lőtt fel, amely messziről látható volt a körzetben megjelelő repülőgépek számára. Hasonló megoldásra kért engedélyt a 3. vegyesdandár parancsnoka is a Mosonmagyaróvár-Győr körzetébe rendszeresen berepülő csehszlovák gépek távoltartására. A figyelmeztető lövés nemcsak azt jelezte a berepülő gépeknek, hogy a magyar hatóságok felfedezték őket, és megállapították a jogosulatlan légtérhasználat tényét, hanem azt is, hogy Magyarországnak vannak eszközei (légvédelmi tüzérsége), amelyet szükség esetén be fog vetni ellenük. A földi figyelmeztetés mellett azonban nyilvánvalóan szükség lett volna repülő egységekre is, amelyek érvényt tudnak szerezni a leszállásra vonatkozó felszólításnak.[42]

A főként Győr, illetve Miskolc térségében megszaporodó csehszlovák berepülések megakadályozása érdekében július 25-én a LÜH újabb előterjesztést tett a légi csendőrség felállítására. A légtér polgári rendvédelmi szervezet révén történő ellenőrzésére már számos külföldi példa is akadt. A szomszédos Ausztriában a jogosulatlan légtérhasználat megakadályozására és más rendészeti feladatok ellátására 1933-ban légi rendőrséget hoztak létre, és felállítottak egy 5 gépes karhatalmi repülő századot. Az osztrák intézkedés komolyabb nemzetközi fellépést nem váltott ki.[43] Légi csendőrség megszervezése mellett döntött 1935-ben Csehszlovákia is (četnické letecké hlídky). A kezdetben 5 (majd 1939-ben már 15) csendőr repülő osztagot katonai gépekkel szerelték fel, és elsősorban határellenőrzési és légi rendészeti feladatokra alkalmazták. 1939-ben már 15 csendőr repülő osztag működött, 66 géppel.

A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Elnöksége október 30-án értekezletet tartott az érintett szervezetek részvételével a lehetőségek megtárgyalására. A légi csendőrség felállítását az OLP képviselői is támogatták. Véleményük szerint így hathatós lépés történhet a légi szuverenitás biztosítására, anélkül, hogy a katonai repülő csapatok tartását tiltó békeszerződés előírásait nyíltan megsértenék. A honvédelmi tárca azonban a légi csendőrség megszervezését még nem tartotta időszerűnek. Túl költségesnek ítélte egy új repülő egység felállítását, a szükséges műszaki háttér megteremtését, az országos légtérfigyelő rendszer és a híradóhálózat kiépítését. A nemzetközi bonyodalmak elkerülése érdekében pedig hosszabb diplomáciai előkészítést tartott szükségesnek.[44]

Az OLP kezdeményezésére 1936 áprilisában újabb megbeszélésre került sor a légi csendőrség témájában. A jelenlevő szakemberek többsége azon a véleményem volt, hogy feltétlenül szükség lenne a légi rendészet megszervezésére, és egy kis létszámú, kifejezetten polgári jellegű rendvédelmi szervezet felállítása már valószínűleg nem váltana ki komolyabb nemzetközi tiltakozást. A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium megbízta a LÜH és az OLP illetékeseit, hogy dolgozzanak ki részletes tervezetet légi csendőrség felállítására. Az OLP 1936. IX. 29-én terjesztette a honvédelmi tárca elé az elkészült javaslatot. Ebben az szerepelt, hogy a légi csendőrség megszervezése két lépésben történne. Először csak az ország legveszélyeztetettebb körzeteiben állítanának fel egy külsőségeiben polgári jellegű, de felfegyverzett repülőgépekkel rendelkező rendvédelmi egységet, döntően határellenőrzési feladatokkal, a szomszédos államok légi felderítő tevékenységének megakadályozására. A szervezetet később országossá bővítenék, és feladatkörét kiterjesztenék más jellegű rendvédelmi tevékenységre is. A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium végül úgy határozott, hogy a Tisza-Sajó szöge, valamint Ózd és Diósgyőr térségének légi ellenőrzése érdekében vadászrepülőgépekkel felszerelt „leszállást elrendelő szolgálatot" állít fel. Ennek tapasztalatai alapján kívánták megszervezni az országos hatáskörű légi csendőrséget. Elhúzódó előkészítés után a szolgálat végül 1937. VII. 1-jén kezdte meg a működését.[45]

A versaillesi békerendszer összeomlását jelző Anschluss, az egész Európában felgyorsuló katonai készülődés, és a szomszédos államok részéről jelentősen megélénkülő légi felderítés nyomán a hazai és külföldi tapasztalatok alapján a katonai elhárítás, a vezérkar főnökség 2. D osztálya sürgős intézkedéseket kért az ország légterének fokozottabb felügyelete érdekében. A témával foglalkozó, 1938. IV. 26-án megtartott értekezleten a katonai szervezetek mellett jelen voltak a belügyi- és a pénzügyi tárca, továbbá az országos rendvédelmi testületek közül a csendőrség, a rendőrség, a folyamőrség és a pénzügyőrség képviselői. A légtér ellenőrzésének fokozására a HM 14. b. osztálya az egyik legfontosabb lépésként a régóta vajúdó légi csendőrség felállítását javasolta. Az előterjesztés az új szervezet országon belüli rendvédelmi tevékenységének is nagy hangsúlyt adott.[46]

A nyár folyamán azonban jelentős változás állt be a magyar fegyveres erők helyzetében. Az augusztus 20–29. között Bledben zajló tárgyalások eredményeként a kisantant államok elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát. Ez lehetővé tette a Magyar Királyi Honvédség, és ezen belül a légierő nyílt fejlesztését. Nem volt tehát már szükség a katonai repülő csapatok rejtésére.

Szeptember 1-jén új ideiglenes hadrend lépett érvénybe, elrendelték a repülőgépek katonai jelzésekkel történő ellátását. A szárnyakra és a vezérsíkra felfestették a nemzeti színű, ék alakú hadijelet.[47] 1939. I. 1-jén a honvédség keretéből kiemelve a „Magyar Királyi Honvéd Légierők" önálló szervezetté vált. A Csehszlovákiával szembeni mozgósítás, majd 1939 márciusában a Kárpátalja visszacsatolására végrehajtott katonai akció során a magyar légtér ellenőrzése és védelme a légierőre hárult. A rendelkezésre álló repülőtechnika jelentős része elavult volt, ráadásul a minimálisan szükséges 295 hadigépből 35, az 552 fős hajózó állományból 92 fő hiányzott. Ilyen körülmények között, a légi csendőrség felállítása ismét halasztást szenvedett.

A nemzetközi feszültségek 1939 nyarán tovább éleződtek. A magyar kormány azonban igyekezett megőrizni semleges magatartását. Ez a helyzet újabb lökést adott a légi csendőrség megszervezésének. A légierő gépeinek légtér ellenőrző szerepkörben való folyamatos alkalmazása békeidőben komoly konfliktusforrás lehetett a szomszédos országokkal, és jelentős erőket vont el a katonai kiképzéstől. A határok mentén járőröző katonai gépek tevékenységét a szomszéd államok könnyen provokációként értelmezhették. Egy-egy véletlen átrepülés pedig (amelyet nem lehetett teljesen kizárni) kínos nemzetközi bonyodalmakhoz vezethetett. Egy önálló polgári légi rendvédelmi szervezet felállítása és alkalmazása azonban megfelelt a nemzetközi gyakorlatnak, tevékenységét nem lehetett provokatív lépésként beállítani. Mentesítette a harci egységeket a légtérbiztosítás feladata alól, és a légi ellenőrzés mellett más rendvédelmi feladatok ellátására is igénybe lehetett venni.[48]

A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium megbízásából — a belügyi tárcával történő egyeztetés alapján — a légierő vezetése 1939 júniusában részletes tervezetet készített a légi csendőrség felállítására. Kidolgozta a szervezeti keretekre, a hatáskörre, a tevékenységi formákra vonatkozó legfontosabb alapelveket. A tervezet szerint az új rendvédelmi szervezet feladata elsősorban a jogosulatlanul berepülő idegen gépek visszafordulásra vagy leszállásra kényszerítése, az ellenséges propagandaanyagok terjesztésének, a kémtevékenységnek, illetve a szabotázs cselekmények végrehajtásának megakadályozása volt. Tevékenységi körébe tartozott azonban a légi közlekedés ellenőrzése, szabályainak betartatása, különböző közbiztonsági feladatok ellátása, az illegális migráció és a csempészés elleni fellépés is.

A Honvéd Vezérkar Főnöke (VKF) 1939. XI. 14-én utasította a légierők parancsnokságát, hogy tegye meg a szükséges gyakorlati lépéseket is a légi csendőrség felállítására. Ennek során azonban tartsa szem előtt a katonai szempontokat, hogy bizonyos számú repülőgép és pilóta rendvédelmi célra történő kijelölése ne okozzon komolyabb hiányt a repülő csapatoknál. A VKF azt javasolta, hogy a szervezet kiépítésére egyelőre csak a leginkább veszélyeztetett északi és keleti országrészekben kerüljön sor.[49]

Hosszabb egyeztetés után, a légierő részéről 1940. IV. 17-én terjesztették a honvédelmi és a belügyi vezetés elé a légi csendőrség felállítására vonatkozó konkrét javaslatokat. A légi rendvédelem mielőbbi megteremtésének szükségességét jól mutatta, hogy 1940 tavaszán a gyakori szlovák berepülések miatt az ország északkeleti körzeteinek biztosítása érdekében a katonai vezetés rendkívüli intézkedésekre kényszerült. Az ismétlődő szlovák légtérsértések miatt a VKF

május 5-én elrendelte egy vadászrepülő raj Kassára telepítését. A feladatot a mátyásföldi 1/3. vadászrepülő század CR–42-es gépei hajtották végre. A század egyes rajai hetente váltották egymást Kassán. A határ mentén járőröző vadászgépek felbukkanása nyomán a berepülések száma jelentősen csökkent. Ezért június 27-én a VKF visszarendelte a gépeket Mátyásföldre. Az ilyen és hasonló esetek is egy állandó szolgálatot ellátó rendvédelmi repülő egység felállítását indokolták, amely alkalmazásakor nem kell a légierő gépeit igénybe venni és elvonni a katonai feladatoktól. Május 6-án a VKF sürgette a légierő vezetését, hogy minél előbb teremtse meg a feltételeket a légi csendőrség szolgálatba állításához.[50]

A Magyar Királyi Csendőrség új szakszolgálati ága légi csendőrség (rövidítve: lé. cső.) elnevezéssel 1940. VI. 1-jével kezdte meg a működését, SPYERS-DURAN Alfréd őrnagy vezetésével. A parancsnokság székhelye Budaörs volt. A légi csendőrség többszörös alárendeltségben tevékenykedett. Anyagi, igazgatási, személyi, fegyelmi stb. területen a HM XX. és a BM VI. b. csendőrségi osztálya volt illetékes felette, operatív irányítását azonban a Légerők Parancsnoksága látta el.

A légi csendőrség szervezete földi és légi részlegből állt. A földi részleget az ország 22 állandó repterén felállított repülőtéri csendőr egységek, 6-15 főből álló őrsök vagy 3-5 fős különítmények alkották, melyeket a korábbiakhoz képest újjászerveztek.[51]

Az ország területét 4 légi csendőr körzetre osztották. A körzetek határvonalait jól azonosítható tereptárgyak, folyók, utak, vasutak jelölték. A légi csendőrség repülő részlege 5 osztagból (rajból) állt.[52] **(III. sz. melléklet)**

A légi csendőrség felállítását szabályozó rendelet nagy súlyt fektetett a szervezet polgári rendvédelmi jellegének hangsúlyozására. Az előírások értelmében a repülő osztagok gépeit világoszöld színűre kellett festeni. A szárnyakra alul és felül, valamint a törzsközép mindkét oldalára vörös szegélyű fehér körben egy nagy vörös G betű került (Gendarmerie - Csendőrség). Az oldalkormányt pedig a polgári gépekhez hasonlóan nemzeti színekkel látták el. Ez a festés és jelzésrendszer a nemzetközi gyakorlatot követte. A volt csehszlovák légi csendőrség gépei világos vagy közép zöld festést viseltek. Polgári lajstrom-jelzésük vörös színű volt, és általában vörösre festették a szárnyéleket és a légcsavarkúpot (vagy az egész motorburkolatot) is. A német légi rendőrség (Luftpolizei) gépei élénk zöld színt viseltek, a szárnyakon és a törzsön fehér polgári lajstromjelzéssel, és fehérre festették az egész motorburkolatot is.

Mivel a szervezet felállításakor a Magyar Királyi Csendőrség sem saját hadi gépekkel, sem kiképzett pilótákkal nem rendelkezett, ezért az 5 repülő osztag feladatait ideiglenesen a légierő kijelölt egységei látták el. Az 1. és 2. csendőr repülő osztagként a gyakorlatban a szolnoki 2/3. és 2/4. vadászrepülő század (1941-től az 1/1. és 1/2. század) egy-egy raja szerepelt, 3. repülő osztag feladatait a nyíregyházi 2/2., a 4. osztagét a budaörsi 1/1. vadászrepülő század (1941-től az 1/3. század) egy-egy raja látta el. Az 5. csendőr repülő osztagot a légierő törzsszázadának állományából állították fel.[53] **(IV. sz. melléklet)**

Ez a megoldás a rendelkezésre álló erők és eszközök takarékos felhasználása szempontjából praktikusnak látszott, a későbbiek során azonban komoly nehézségeket okozott a szervezet működésében. Különösen sok gond jelentkezett a

légierő mozgósításakor (1940. augusztus, 1941. április), majd pedig az 1941 júniusától állandósuló légvédelmi készültség időszakában. A mozgósítás nyomán a légtér biztosítását, a légi határellenőrzést átvették a katonai repülő alakulatok, a belső polgári rendvédelmi feladatok ellátására azonban alig maradt igénybe vehető hadi repülőgép és pilóta.

A légi csendőrség széles feladatkörrel rendelkezett. Ebben első helyen 1941 nyaráig a szomszéd államok területéről illetéktelenül berepülő gépekkel szembeni fellépés állt, illetve járőrszolgálat ellátása, a határsértő gépek elfogása. Ezzel mentesítette a katonai repülő egységeket a folyamatos határellenőrzés alól, és elősegítette, hogy a légierő felszereltségére, bázisaira vonatkozó információk ne váljanak közismertté a szomszédos országok előtt. A szervezet bekapcsolódott a háborús viszonyok nyomán megszaporodó illegális migráció és a csempészés visszaszorításába, a területi visszacsatolások folytán jelentős mértékben növekedett határvonal mentén zajló események megfigyelésébe. Közreműködött a folyók és a közutak forgalmának ellenőrzésében, a légi közlekedéssel kapcsolatos rendészeti feladatok ellátásában, a polgári légi forgalom és a sportrepülés szabályainak betartatásában, repülő versenyek, bemutatók felügyeletében, repülőbalesetek kivizsgálásában és a légi mentésben. Részt vett a kiemelt társadalmi, politikai rendezvények légi biztosításában és hivatali futárszolgálat ellátásában is.[54]

A magyar hadba lépést követően a légi csendőrségre újabb feladatok vártak. Szerepet szántak neki a légvédelmi készültség előírásainak betartatásában, ellenséges kémek, szabotőr csoportok bejuttatásának megakadályozásában, az ország területén leszálló vagy lezuhanó idegen repülőgépek, illetve szovjet vagy angol propaganda- és gyújtóballonok felderítésében, begyűjtésében, valamint a déli határ mentén zajló szerb és horvát partizántevékenység megfigyelésében.

1941 őszén a légierőnél jelentős átszervezésekre került sor. Nyíregyházáról kivonták a vadászrepülőket, és Szolnokon is csak egy kiképző repülőosztály maradt. A harci századokat nagymértékben igénybe vette a frontszolgálat. A repülőgépanyag egy része elöregedett, elhasználódott, a korszerűbb típusokat a fronton harcoló alakulatok, illetve a honi légvédelem nem tudta nélkülözni. A csendőr repülő osztagok működése így komoly akadályokba ütközött. A légierő nem tudta biztosítani, hogy rendvédelmi célokra harci gépeket és pilótákat különítsen el és tartson folyamatos készenlétben. A hazai repülőgyártás lassú felfutása miatt egyelőre megoldhatatlan volt, hogy a csendőrséget saját repülő-gépekkel lássák el, és a légi csendőrség repülő részlege is önálló szervezetként megalakuljon.[55]

1942-ben még elkészült egy tervezet, amely a légi csendőrség szervezetének bővítését javasolta. Kezdeményezték az V. légi csendőr körzet felállítását Észak-Erdélyben, Kolozsvár központtal. A gyér közlekedési hálózattal rendelkező területen nagy szükség mutatkozott a repülőgépekkel felszerelt rendvédelem megszervezésére. Erre vonatkozóan 1942 nyarán megtörténtek az első lépések. A körzet csendőr repülő osztagát a kolozsvári 2. vadászgyakorló osztály állította ki. Ugyancsak szóba került a VI. légi csendőr körzet megszervezése is Kaposvár központtal, a Baja-Kaposvár-Szentgotthárd vonal által határolt délnyugati országrész biztosítására, amit a horvát-magyar határ mentén megélénkülő partizántevékenység is sürgetett. Kaposváron azonban nem állomásozott repülő egység. A térség folyamatos ellenőrzését a Zomborban vagy Tapolcán működő vadász-

repülő kiképző keretek pedig nem tudták biztosítani. Az új légi csendőr körzet felállítására ezek után már nem került sor.[56]

Az 1942–1943-as időszakban a légi csendőrség tevékenysége döntően a föl-di részleg őrsein keresztül valósult meg. A repülő osztagok közül az 5. budaörsi egység működött viszonylag aktívan. A gépek bevetésre kerültek a Duna forgalmának ellenőrzésére, az árvízi helyzet megfigyelésére, kivizsgáló személyeket szállítottak polgári légi balesetek, kényszerleszállások helyszínére. A többi osztag folyamatos tevékenységet nem folytatott. Inkább az volt a jellemző, hogy egy-egy közbiztonságot érintő esemény kapcsán a légi csendőrség parancsnokságának kérésére a légierő valamelyik egysége gépet és pilótát biztosított csendőrségi vagy rendőrségi közegek számára.

Az egyik ilyen akció súlyos tragédiával végződött. 1942. IX. 17-én a szegedi rendőrségre bejelentés érkezett, hogy a város külterületén lévő nagyfai szivattyútelep közelében idegen repülőgép zuhant le. Az ügy kivizsgálásával megbízott rendőrfogalmazó a csendőrséggel együttműködve bejárta a terepet, és egy szovjet gyújtóballon darabjait találta meg. A város tágabb körzetének az átvizsgálásához azonban repülőgépre volt szükség. A rendőrség a helyi légi csendőr kirendeltséghez fordult. Mivel a szegedi reptéren állomásozó néhány gépet a katonai kiképzés kötötte le, a légi csendőrség a közeli algyői repülőtér parancsnokától kért gépet és pilótát. A megbízott rendőrfogalmazó szeptember 21-én szállt fel az algyői reptérről, hogy a levegőből is átvizsgálhassa a körzetet. A felszállást követően azonban a Bü-131-es gép dugóhúzóba esett és lezuhant. TAMÁS András rendőrfogalmazó és TÓTH Mátyás oktató pilóta életét vesztette.[57]

A légi csendőrséget 1943 végén átszervezték. A mindvégig csak keretként létező csendőr repülő osztagokat felszámolták. Az erre a tevékenységre korábban kijelölt repülő egységek visszatértek katonai feladatkörükhöz. A földi részleg repülőtéri őrsei ismét a Csendőr Felügyelőség alárendeltségébe kerültek, a Központi Közlekedési Parancsnokság repülőtéri szárnyának irányítása alá. A szárny parancsnoka BOCSÁNCZY László csendőr százados volt, állományába 3 szakasz (19 őrs) keretében 2 tiszt és 212 fő legénység tartozott.[58]

A légi csendőrség tevékenysége 1918 és 1945 között a nemzetközi korlátozó rendelkezések, illetve a repülőgép és pilótahiány miatt csak epizód jellegű maradt. Több esetben is sor került rendvédelmi feladatok repülőgépekről történő ellátására, a légi csendőrség önálló szervezetként történő felállítása azonban 1940-ig húzódott. A testület bővítése és tevékenysége kiszélesítése ekkor már háttérbe szorult a honvédelmi szempontok mögött. Mindennek ellenére komoly eredménynek tekinthető, hogy a légi rendvédelem jelentőségét Magyarországon korán felismerték, és a hazai repülés fejlesztésének nehézségei ellenére lépéseket tettek a kiépítésére. A légi csendőrség rövid ideig tartó működése is hasznos tapasztalatokkal szolgált a szervezés, a felkészítés és az alkalmazás terén.

Jegyzetek:

[1] KAISER: 18. p.
[2] REKTOR: 149. p.
[3] HIM.HL. PDF.HÜM.Eln. 37. 1/1918. ; HIM.HL. HM.Eln.D. 4700/0921.
[4] NAGYVÁRADI — M. SZABÓ — WINKLER: 110-111.p. ; HIM.HL. HM.Eln. 37. 2111/1919.
[5] HIM.HL. PDF.HÜM.Eln.Bk. 59/1918. ; EPERJESI: 44.p.
[6] MOL. K.26. ME.Res. 9221/1918. ; HIM.HL. PDF.HÜM.Eln. 1.a. 29 601/1918.
[7] Kiképző repülő pótszázadok működtek: 1. Újvidéken, 4. Szombathelyen, 5. Szegeden, 7. Parndorfon, 9. és 15. Aradon, 13. Lugoson, 18. Kolozsváron. Léghajós század és pótszázad működtek: Szentandráson, Székesfehérváron. Vízi repülő pótszázad működött: Csepelen. Anyagszertárak működtek: Cinkotán, Székesfehérváron. Repülőgép-javító műhely működött: Szegeden. Hadtáptelepek működtek: Brassón, Máramarosszigeten. Leszerelő állomások működtek: Zalaegerszegen, Csóton.
HIM.HL. HM.Eln. I. 4013/1921.
[8] NAGYVÁRADI — M. SZABÓ — WINKLER: op.cit. 115.p.
[9] HIM.HL. PDF.HÜM.Eln. 37. 76/1918., 87/1918., 167/1918.
[10] HIM.HL. PDF.HÜM.Eln. 1.a.29 601/1918.
[11] HIM.HL. PDF.HÜM.Eln.Bk. 59/1918., 94/1918.
[12] KAISER: op.cit. 18.p.
[13] NAGYVÁRADI — M. SZABÓ — WINKLER: op.cit. 115.p. ; HIM.HL. PDF.HÜM.Eln.Bk. 30/1918.
[14] CZIRÓK: 605-606.p. ; HIM.HL. PDF.HÜM.Eln. 37. 122/1918.
[15] NAGYVÁRADI — M. SZABÓ — WINKLER: op.cit. 122.p.
[16] CZIRÓK: op.cit. 606.p.
[17] HIM.HL. TGy. 3246.
[18] HIM.HL. MTK.HNB.Eln. Bk. 531/1919. ; HIM.HL. MTK.HNB.Eln. 37. 10 756/1919.
[19] HIM.HL. MTK.HNB.Hdm. Repülések nyilvántartása, 1919.
[20] HIM.HL. TGy.2787. 1. rész, 23-24.p.
[21] HIM.HL. TGy. 3715. 130-131.p. ; PETER: 265.p. ; HAUBNER: 14.p.
[22] HIM.HL. HM.Eln. 37. 16 059/1919.
[23] HIM.HL. TGy. 2787. I. rész, 29.p. ; 3715. 131.p.
[24] HIM.HL. HM.Eln. 37. 2134/1919.
[25] HIM.HL. HM.Eln.D. 7486/1922.
[26] CSANÁDI — NAGYVÁRADI — WINKLER: 123.p.
[27] HIM.HL. HM.Eln. 37. 2137/1919. ; HIM.HL. HM.Eln. I. 21 688/1920.
[28] HIM.HL. HM.Eln.D. 4700/1921., 8069/1921., 11 334/1921. ; RÉVÉSZ: 143.p.
[29] ALKÉR — AMBRÓZY: 54.p. , 60.p. , 63.p.
[30] HIM.HL. TGy. 2787. I. rész, 42.p. , 63.p.
[31] M. SZABÓ: 9.p. ; HIM.HL. HM.Eln.D. 5695/1922. ; HIM.HL. Personalia VII. 87. C–1.
[32] HIM.HL. HM.Eln.D. 19 670/1922., 18 137/11923.
[33] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 6117/1924. ; HADNAGY: 115.p. ; KUNÁR — MOYS: 42.p.
[34] PARÁDI: 62.p.
[35] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 6089/1924., 6166/1924.
[36] KAISER: op.cit. 59.p. , 164.p. ; MOYS: 109-118.p.
[37] HIM.HL. VKF.Eln. 1. a. 10 879/1925.
[38] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 105 804/1929. ; HIM.HL.VKF.Eln.Hr. 1999/1929.
[39] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 105 860/1930. ; JÁNKFALVI: 28.p.
[40] HIM.HL. HM.Eln. B. 7587/1931.
[41] HIM.HL. HM.Eln. B. 7410/1931., 7587/1931., 7826/1931., 7903/1931.
[42] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 1577/1935.
[43] HIM.HL. HM.Eln. I. 124 270/1935.
[44] HIM.HL. TGy. 2787. IV. rész, 203.p.
[45] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 1577/1936., 1325/1937.
[46] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 2385/1938., 2581/1938. ; HIM.HL HM.Eln. 14. b. 23 082/1938.
[47] MOL. K.150. BM. V. 122 872/1938. ; PATAKY — ROZSOS — SÁRHIDAI: 20.p.
[48] HIM.HL. VKF.Eln. 2. 17 696/1939.
[49] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 4611/1939., 4672/1939.
[50] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 3734/1940., 4021/1940. ; BECZE: 14.p.

[51] Június 1-jén már működött a központi parancsnokság, valamint 9 őrs, illetve különítmény (Budaörs, Csepel, Mátyásföld, Ferihegy, Győr, Pécs, Kassa, Ungvár, Aknaszlatina). A székesfehérvári, szombathelyi, tapolcai, kecskeméti, szolnoki és debreceni repülőtéren augusztus 1-jére fejezték be a szervezést, míg Veszprém, Pápa, Börgönd, Miskolc, Nyíregyháza, Szeged és Kaposvár repterén november 1-jén léptek szolgálatba a csendőregységek az új rendszer szerint. A Légi Csendőrség földi részlegének személyi állományát 5 tiszt és 156 fő legénység alkotta. A két nemzetközi repülőtéren, Budaörsön és Csepelen, majd az ősz folyamán a visszacsatolt Észak-Erdélyben: Nagyváradon, Kolozsváron és Marosvásárhelyen külön repülőtéri csendőr egységeket szerveztek, melyek a Csendőr Felügyelőség Közlekedési és Híradó Osztálya repülőtéri szárnyának alárendeltségében működtek. A szárny-parancsnokság székhelye 1940 augusztusáig Mátyásföld, majd szeptembertől Budaörs volt, a parancsnoki posztot SZIRTES Ferenc, majd 1940. decemberi nyugállományba vonulása után SIMONYI József csendőr őrnagy töltötte be.
A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1942. 110.p.

[52] Az I. körzetbe a Szolnok-Kiskunfélegyháza-Baja és a Szolnok-Mezőtúr-Békéscsaba-Lökösháza vonalakkal határolt dél-alföldi régió tartozott. Ettől keletre, a Szolnok-Tokaj-Nyíregyháza-Nyírbátor-Csenger vonalig terjedő tiszántúli terület képezte a II. körzetet. A III. körzet az ország északkeleti szögletét és Kárpátalját foglalta magába, a Csenger-Tokaj-Kassa által határolt vonal mentén. Észak-Magyarország többi része, Budapest térsége és az egész Dunántúl a IV. légi csendőr körzetbe tartozott.

Az 1. repülőosztag működési területe az I. légi csendőr körzet (döntően a Duna-Tisza köze), a 2. repülőosztagé a II. körzet (a délkeleti országrész) volt. Mindkét egység Szolnokon állomásozott. A III. légi csendőr körzetben (az északkeleti országrészben) tevékenykedő 3. repülőosztag bázisa Nyíregyháza volt. A 4. repülőosztag Budaörsről működött. Elsődleges feladata a légi forgalom ellenőrzése volt, illetve határellenőrző repüléseket végzett a IV. légi csendőr körzet területén. Az 5. osztag szintén Budaörsön állomásozott és központi tartalékként szolgált, illetve szükség esetén közbiztonsági feladatokra lehetett igénybe venni. Az 1-4. osztag 3-3 együléses Fiat CR–32 vadászgéppel, az 5. osztag 2 kétüléses Romeo Ro-37bis felderítőgéppel volt felszerelve. A repülő egységek személyi állományába 8 tiszt és 42 fő legénység tartozott.
HIM.HL. VKF.Eln. 1. 3655/1940.

[53] HIM.HL. TGy. 2787. V. rész. 25.p.

[54] HIM.HL. VKF.Eln. 1. 3655/1940.

[55] HIM.HL. HM.Eln. 1. a. 41 000/1941. ; HIM.HL. VKF.Eln. Hdm. Csf. 662/1941.

[56] HIM.HL. HM.Eln. I. 50 445/1942.

[57] PUSZTAI: 63-64.p.

[58] A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1944. 127-130.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

BECZE	—	BECZE Csaba: *„Kőr Ász". Egy vadászrepülő század története (1936–1941).* Budapest, 2007, Puedlo Kiadó. 167 p. HU-ISBN 978 963 96 7385 4.
CSANÁDI – NAGYVÁRADI – WINKLER	—	CSANÁDI Norbert – NAGYVÁRADI Sándor – WINKLER László: *A magyar repülés története.* Budapest, 1977, Műszaki Könyvkiadó. 387 p. HU-ISBN 963 10 1767 2.
HAUBNER	—	HAUBNER, Fred: *Die Flugzeuge der Österreichischen Luftstreitkräfte vor 1938.* [Az osztrák légierő repülőgépei 1938 előtt.] Teil 1. Graz, 1982, H. Weishaupt Verlag. 245 p. A-ISBN 978 390 03 1006 6.
JÁNKFALVI	—	JÁNKFALVI Zoltán: *Gépmadarak a szabolcsi égen. A nyíregyházi repülőtér és Szabolcs-Szatmár repüléstörténete a kezdetektől 1945-ig.* Budapest, 2005, T. M. Repüléstechnika. 328 p. HU-ISBN 963 46 0625 3.
KAISER	—	KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.

M. SZABÓ — M. SZABÓ Miklós: *A Magyar Királyi Honvéd Légierő 1938–1945. Elméleti – technikai - szervezeti fejlődése és háborús alkalmazása*. Budapest, 1999, Zrínyi Kiadó. 341 p. HU-ISBN 963 32 7334 X.

NAGYVÁRADI — M. SZABÓ — WINKLER — NAGYVÁRADI Sándor — M. SZABÓ Miklós — WINKLER László: *Fejezetek a magyar katonai repülés történetéből.* Budapest, 1986, Műszaki Kiadó. 305 p. HU-ISBN 963 10 6695 9.

PARÁDI — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI — PATAKY Iván – ROZSOS László – SÁRHIDAI Gyula: *Légi háború Magyarország felett.* I. köt. Budapest, 1992, Zrínyi Kiadó. 271 p. HU-ISBN 963 32 7154 1.

PETER — PETER, Ernst: *Die k.u.k. Luftschiffer- und Fliegertruppe Österreich-Ungarns 1794–1919.* [Ausztria-Magyarország léghajós és repülőcsapatai 1794-1919.] Stuttgart, 1981, Motorbuch Verlag. 300 p. DE-ISBN 978 387 94 3743 6.

PUSZTAI — PUSZTAI János: *Az algyői repülőtér históriája 1931–1932, ... 1938–1968*. Algyő, 2008, Algyői Faluház, Könyvtár és Tájház. 167 p. HU-ISBN 978 963 06 4564 5.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

RÉVÉSZ — RÉVÉSZ Tamás: *A légjáró. Petróczy István, az első magyar katonai repülő élete.* Budapest, 2013, Zrínyi Kiadó. 320 p. HU-ISBN 978 963 32 7582 5.

TANULMÁNYOK

CZIRÓK — CZIRÓK Zoltán: A magyar repülőcsapatok 1918–1919. évi történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények,* CXXII.évf. (2009) 3.sz. 603-634.p. HU-ISSN 0017-6540.

EPERJESI — EPERJESI László: A magyar pilóták első érdekvédelmi szervezete 1918-1919. *Aero História,* III. évf. (1989) 5.sz. 43-52.p.

HADNAGY — HADNAGY Imre József: A hazai légi kutató-mentő rendszer megújításának szükségessége. *Hadtudomány,* XVI.évf. (2006) 1-2.sz. 111-124.p. HU-ISSN 1215-4121.

KUNÁR — MOYS — KUNÁR György — MOYS Péter: Repülőtéri csendőrség a két világháború között. *Magyar Repüléstörténeti Konferencia Közleményei,* XXXV.évf. (2010) 35.sz. 41-48.p. HU-ISSN 1416-5287.

MOYS — MOYS Péter: Légiforgalmi irányításunk története. I. rész. *Magyar Repüléstörténeti Konferencia Közleményei,* XXVI.évf. (2001) 26.sz. 109-118.p. HU-ISSN 1416-5287.

CIKKEK

A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1942. — A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1942. Központi vezetés és központi szervek. *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,* L.évf. (1942) 101-111.p.

A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1944. — A magyar kir. csendőrség elhelyezése 1944. Központi vezetés és központi szervek. *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve,* LII.évf. (1944) 119-133.p.

DOKUMENTUMKIADVÁNYOK

ALKÉR — AMBRÓZY — ALKÉR Kálmán — AMBRÓZY Gyula (szerk.): *A Magyar Békeszerződés, és a becikkelyező törvény szövege és magyarázata.* Budapest, 1921, „Ordo" Törvény- és Rendelettár. 333 p. /Az Ordo törvénytára, 4./

LEVÉL-, IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

HIM.HL. HM.Eln.D. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium Elnökségi Dokumentumok.

HIM.HL.MTK HNB. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Magyar Tanácsköztársaság, Hadügyi Népbiztosság iratai.

HIM.HL. PDF HÜM. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Polgári Demokratikus Forradalom, Hadügyminisztérium iratai.

HIM.HL.Personalia. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Personalia (Személyekhez kötődő iratok gyűjteménye.)

HIM.HL. TGy. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Tanulmánygyűjtemény.

HIM.HL VKF. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár Honvéd Vezérkar Főnöke iratai.

MOL. ME.Res. — Magyar Országos Levéltár Miniszterelnökség, Reservált iratai.

MOL. BM. — Magyar Országos Levéltár Belügyminisztérium iratai.

<u>Mellékletek jegyzéke</u>:

I. sz. melléklet.
A Magyar Királyi Csendőrség repülőtéri csendőr különítményei 1924.
II. sz. melléklet.
A Magyar Királyi Csendőrség repülőtéri csendőr különítményeinek irányítása 1924.
III. sz. melléklet.
A magyar légi csendőrség működési körzetei 1940.
IV. sz. melléklet.
A magyar légi csendőrség szervezete 1940.

I. sz. melléklet.

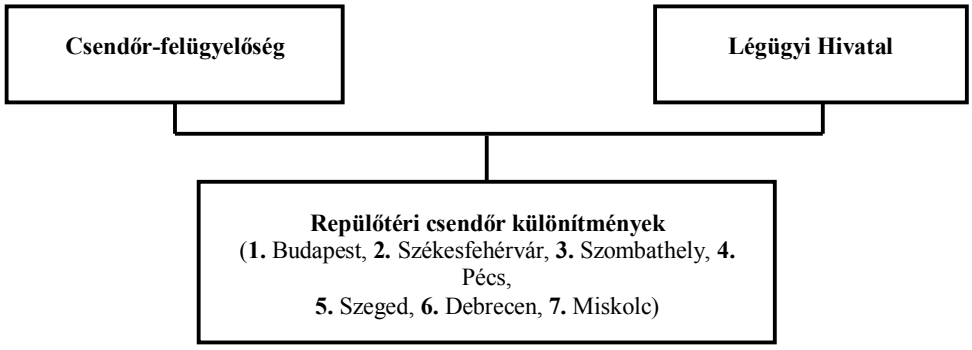
A Magyar Királyi Csendőrség repülőtéri csendőr különítményei 1924.

Forrás ! - KUNÁR György — MOYS Péter: Repülőtéri csendőrség a két világháború között. *Magyar Repüléstörténeti Konferencia Közleményei,* XXXV.évf. (2010) 35.sz. 41-48.p. HU-ISSN 1416-5287.
- MOYS Péter: Légiforgalmi irányításunk története. I. rész. *A Repüléstörténeti Konferencia Közleményei,* XXVI.évf. (2001) 26.sz. 109-118.p. HU-ISSN 1416-5287.

II. sz. melléklet.

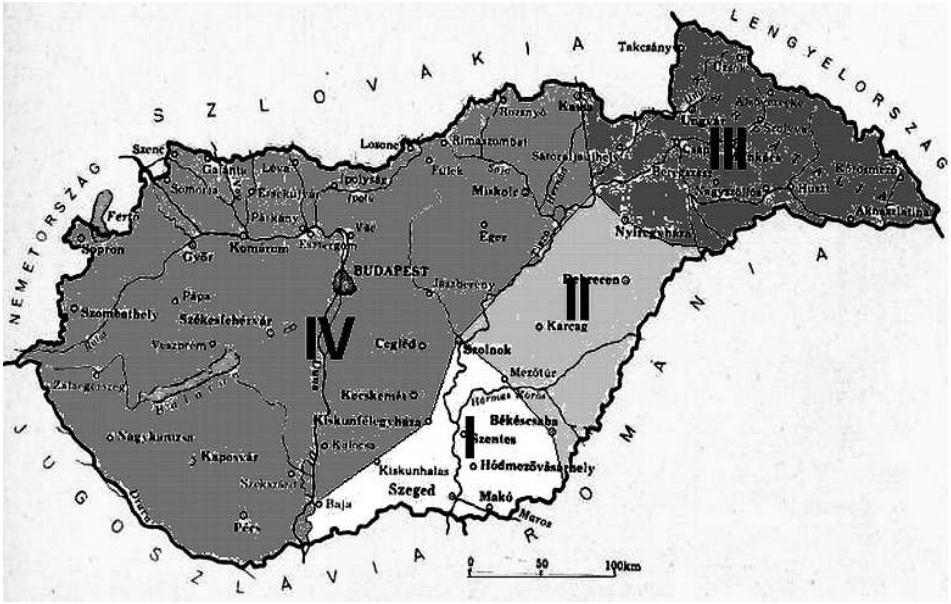
A Magyar Királyi Csendőrség repülőtéri csendőr különítményeinek irányítása 1924.

Forrás ! - KUNÁR György — MOYS Péter: Repülőtéri csendőrség a két világháború között. *Magyar Repüléstörténeti Konferencia Közleményei,* XXXV.évf. (2010) 35.sz. 41-48.p. HU-ISSN 1416-5287.
- MOYS Péter: Légiforgalmi irányításunk története. I. rész. *A Repüléstörténeti Konferencia Közleményei,* XXVI.évf. (2001) 26.sz. 109-118.p. HU-ISSN 1416-5287.

III. sz. melléklet.

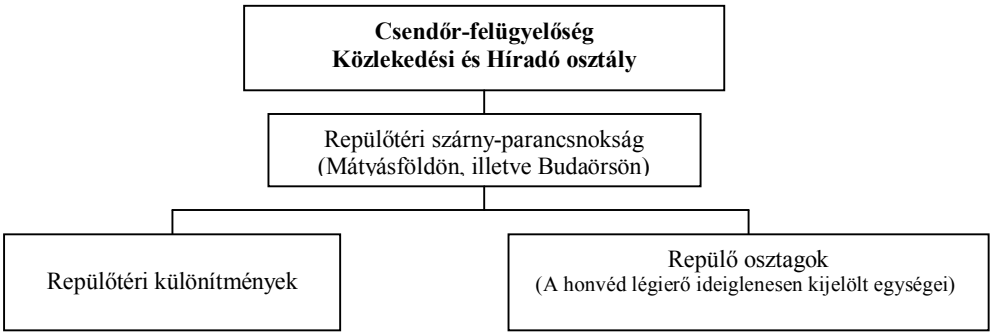
A magyar légi csendőrség működési körzetei 1940.

Forrás ! HIM.HL. VKF.Eln. 1. 3655/1940.

IV. sz. melléklet.

A magyar légi csendőrség szervezete 1940.

Forrás ! HIM.HL. TGy. 2787. V. rész. 25.p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXIII.évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 105-120.p.

PARÁDI József

A csendőrség magyarországi története

A Magyar Királyi Csendőrséget **1881-ben törvény hívta életre**[1] és **1945-ben miniszterelnöki rendelettel**[2] szüntették meg. A csendőrség intézménye olasz és osztrák közvetítéssel érkezett Magyarországra. A napóleoni császárság vonzáskörébe tartozó államok a francia közigazgatási mintát tekintették követendő példának. Ennek részeként pedig a csendőrség intézményét is átvették. Így került sor arra, hogy az Észak-Itáliát magába foglaló Lombardiában csendőr ezredet állítottak fel. NAPÓLEON veresége után Lombardia visszakerült a Habsburg-birodalomhoz. A HABSBURG-ok megtartották a csendőr ezredet, sőt — az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc cári segédlettel történő leverése után — a csendőrség intézményét kiterjesztették az egész birodalomra, így a Magyar Királyságra is. A csendőrség, mint centrális irányítás alatt álló közbiztonsági szervezet kitűnően illett a neoabszolutizmus rendszerébe. A császári hatalom azonban nem csupán a közrend védelme érdekében működtette a csendőrséget, hanem a hazafiak üldözésének végrehajtó apparátusává is tette a szervezetet. Ezért a teljes magyar lakósság mély gyűlölete és — más lehetőség nem lévén — passzív ellenállása kísérte a testület tevékenységét.[3]

Ferenc József birodalma két ízben is olyan megsemmisítő vereséget szenvedett, 1859 VI. 24-én Solferinónál, majd 1866 VI. 03-án Königgrätznél, amely lehetetlenné tette, hogy az uralkodó a népek akarata ellenére vezesse birodalmát. Mivel az uralkodói hatalom lehetőségei és az elnyomottak kitartása egyaránt a végéhez közeledett, a történelmi helyzet lehetővé tette az uralkodó és népei közötti egyezkedést, a hatalom megosztását. Ezen kompromisszum a magyar történelembe a kiegyezés elnevezéssel vonult be. A kiegyezés a vesztes magyarság és a győztes HABSBURG-ok közötti megegyezés volt, amelyben az uralkodó lemondott jogainak jelentős részéről, lénygében a kormányzás lehetőségéről. A háborút — orosz segítséggel ugyan — a HABSBURG-ok nyerték meg, ám a békét elveszítették, míg a magyarok a háborút veszítették el, de a békét megnyerték. A birodalom az abszolutikus formáról áttért a polgári demokráciára. Közigazgatásilag két társország — a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság — szövetségévé vált, amely államok bizonyos ügyeiket közösen intézték.[4]

A közös ügyek — vagy ahogyan a magyar kiegyezési törvény nevezte, a közös érdekeltségű viszonyok — közé tartoztak az úgynevezett pragmatikus ügyek. Ezek voltak a külügy, a hadügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy, amelyek a Pragmatica Sanctio-ból származtak. Az uralkodói udvartartás azonban lényegében kizáró jelleggel szerepelt a kiegyezési törvény magyar változatában. A közös ügyek közé tartozott még a hitelügy, végül pedig az úgynevezett dualisztikus ügyek, amelyekbe beletartozott a vám- és kereskedelmi szerződés, a közvetett adózás, a vasút, a hajózás, a posta ügyek és a gazdasági szerződések külállamokkal. A dualisztikus ügyek esetében fenn állt a két társország önálló intézkedésének a lehetősége is, ha az egyezkedés nem járt eredménnyel. A dualisztikus ügyeket nem közös, de egyetértőleg intézendő ügyeknek is nevezték.[5]

A közös ügyek miniszterei nem alkottak a két társország felett álló kormányt, ilyen kompetenciákkal nem rendelkeztek. Működésükhöz a financiális alapokat a két társország — azaz az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság — parlamentjeinek delegációiból álló úgynevezett kvóta-bizottság biztosította.

Az Osztrák-Magyar Monarchia nem rendelkezett közös parlamenttel és közös legfőbb közjogi méltósággal sem. De a két társország legfőbb közjogi méltóságait, az osztrák császári és a magyar királyi méltóságot egy természetes személy, *Ferenc József* töltötte be, aki e kettős, osztrák császári és magyar királyi közjogi méltóságánál fogva vált az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét társországa alkotmányos monarchiájának uralkodójává.[6]

1868-ban viták folytak az állam hivatalos elnevezéséről is. Magyar kezdeményezésre *Ferenc József* 1868. XI. 14-én „legfelsőbb elhatározással" az Osztrák-Magyar Monarchia (Österreichisch-Ungarirsche Monarchie) és az Osztrák-Magyar Birodalom (Österreichisch-Ungarirsches Reich) kifejezések alternatív használatát rendelte el. A két kifejezés Ausztria-Magyarország államalakulatának kétféle felfogását türközte. Nevezetesen az osztrák felfogás szerint a dunai monarchia két felében bizonyos ügyeket eltérően intéznek. A magyar felfogás szerint viszont két önálló ország oly módon rendezte viszonyát, hogy bizonyos ügyeit közösen intézi. Az elvi értelmezési különbségek ellenére a törvények lényegében azonos módon állapították meg a közös, illetve közös érdekű ügyek tárgyait és kezelésüket, a két ország alkotmányos szervezetei és az uralkodói hatalom szerepét.[7]

A gyakorlatban fokozatosan a magyar felfogás érvényesült. Mindenütt a magyar felfogást tükröző Osztrák-Magyar Monarchia (Österreichisch-Ungarische Monarchie) elnevezést használták. A nemzetközi szerződésekben „az Osztrák-Magyar Monarchia mindkét állama" („die beiden Staaten der Österreichisch-Ungarirschen Monarchie") kifejezést használták.[8] A címer is neuralgikus témának bizonyult. Végül is azonban a dualizmust kifejező jelvények felkerültek a bankjegyekre is.[9] A hadseregnél vezették be legkésőbb a császári és királyi kifejezések használatát, 1899-ben.[10] Pedig az uralkodói címek szóhasználata már 1868-ban eldőlt.[11]

E szerint az uralkodó címe szerződésekben „Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya", vagy rövidebben „Ausztriai császár és Magyarország apostoli királya" („Kaiser von Österreich und Apostolischer König von Ungarn"), egyszerűen pedig „Ő Felsége a császár és király" („Se. Majestät der Kaiser und König").[12]

A közigazgatás, rendvédelem nem tartozott sem a közös ügyek, sem a közös érdekű viszonyok, sem a nem közös, de lehetőleg egyetértőleg intézendő ügyek közé. A rendvédelmet a két társország belügye integráns részének tekintették. A belügy elidegeníthetetlen részterületének tartották a rendvédelmi szervezeteket.[13]

A kiegyezés nyomán alakult ki a csaknem ezeréves múltú magyar állam polgári formája, nem számítva az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc államát, amelynek teljes kiépítésére az idő rövidsége, illetve a harccselekmények miatt nem kerülhetett sor. A polgári magyar állam formálódásának részeként alakult a magyar rendvédelem. Ekkor jött létre az a rendvédelmi struktúra, amely — nem nélkülözve ugyan a módosításokat — alapjaiban és lényegében az eredeti struktúra megőrzésével működik a harmadik évezred elején is Magyarországon. E struktúrának vált szerves részévé a Magyar Királyi Csendőrség.

A kiegyezés nyomán a magyar rendvédelmet újjá kellett szervezni, hiszen a neoabszolutizmus rendvédelmének egyes szervezetei — így a császári csendőrség is — elfogadhatatlan volt a lakósság számára a politikai elnyomásban betöl-

tött szerepe miatt. A magyar állam átvette a neoabszolutizmus rendvédelmi struktúrájából azon szervezeteket, amelyek politikailag kevésbé kompro-mittálódtak. Ide sorolhatóak a pénzügyőrség és a vámhivatalok. Ahol annak szükségét látta, ott új szervezeteket alakított ki. Ilyen volt például a Magyar Királyi Határrendőrség, amelyet meglehetősen későn, a XX. század elején állítottak fel. Sor került továbbá az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc előtti magyar rendvédelmi szervezetek reorganizációjára is. Ezek a szervezetek azonban már nem tudták biztosítani a polgári fejlődéshez szükséges közbiztonságot. A városokban újjászervezett rendőrségeket ezért belülről fokozatosan modernizálták, a XIX. század végére többé-kevésbé elérve az európai városi rendőrségek átlagát.[14]

A legkedvezőtlenebb közbiztonsági helyzet vidéken alakult ki. A falvak közbiztonságának garantálására hivatott rendvédelmi szervezet, a vármegyék kompetenciájába tartozó pandúr-szervezet újjáalakított variánsa lényegében megbukott. Képtelen volt a megváltozott viszonyok között, a megváltozott igényeknek megfelelő közbiztonsági helyzetet létrehozni. Mivel a vidék kedvezőtlen közbiztonsági állapota a polgári fejlődés gátló tényezőjévé vált, e helyzeten feltétlenül változtatni kellett. Kezdetben rendkívüli jogkörrel felruházott rendvédelmi kormánybiztosokat küldtek ki a kormányok. Ennek a megoldási kísérletnek volt némi hagyománya, hiszen 1848 előtt az uralkodók egyes térségekre — a közbiztonság drasztikus fellazulásának a felszámolása céljából — különleges hatáskörrel felruházott királyi biztosokat küldtek. A dualizmus időszakában a kormánybiztosi szisztéma azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Amint a kormánybiztos — feladata végeztével — elhagyta körzetét, az anarchia rövid időn belül visszaállt. Nyilvánvalóvá vált, hogy kampány jellegű akciókkal nem lehet a vidék rendvédelmét tartósan biztosítani. Elengedhetetlen lett az önkormányzati rendvédelmi szervezetek felváltása a nagyvárosok kivételével, ahol a városi rendőrségek többé-kevésbé kielégítően működtek.[15]

A magyar kormányok elgondolása kezdetben az volt, hogy vidéken is rendőrséget hoznak létre. A vidék közbiztonsági szervezete témájának megítélésében akkor állt be fordulat, amikor a későbbi miniszterelnök, TISZA Kálmán — 1875-ben a WENCKHEIM kormányban — elfoglalta a belügyminiszteri posztot.[16] TISZA Kálmán kezdettől fogva a magyar csendőrség létrehozásának a gondolatát szorgalmazta. Fokozatosan szerzett támogatókat elképzelése megvalósításához. A TISZA Kálmán által kezdeményezett elgondolás egyaránt illett a nemzetközi és a magyar folyamatba. A XIX. század a csendőrség sikerszázadának nevezhető. Ekkor terjedt el Európa szinte valamennyi országában a csendőrség. A szervezet bevezetésének az oka egyértelmű. Viszonylag gyorsan és tartósan az egész ország területére kiterjedően a polgári állam viszonyainak és igényeinek megfelelő közbiztonsági állapot létrehozására volt képes e testület. A dualizmuskori (1867–1919) magyar államot a centralizáció jellemezte, bár ennek ellenére a későbbi időszakokhoz képest a magyar közigazgatás kevésbé volt centralizált. E központosítási folyamatba kitűnően beillett a csendőrség, amely a kormány közvetlen irányítása alatt állt és egységes szervezettel, jogkörrel, ruházattal, fegyverzettel, valamint szolgálati metodikával végezte tevékenységét, a városok hatósági területének kivételével az egész országra kiterjedően.[17]

TISZA Kálmán első lépésként 1876-ban az erdélyi csendőrséget vonta a közös hadsereg alárendeltségéből a magyar kormány felügyelete alá. Ehhez meg-

szerezte a magyar kormány és országgyűlés, az uralkodó és a közös hadügyminiszter egyetértését is. Ezzel megszüntette az erdélyi csendőrség alkotmányellenes működését, hiszen a kiegyezés szerint a rendvédelem a két társország belügyének számított, abban a haderőnek nem lehettek kompe-tenciái. Erdélyben ennek ellenére azért maradhatott fenn egy csendőr ezred, mert az Osztrák-Magyar Monarchia és az Orosz Birodalom közötti konfliktus esetén a térséget potenciálisan kiemelt fontosságú hadműveleti területnek tekintették. Fontosnak tartották, hogy a várható harccselekmények feltételezett területével közvetlenül szomszédos Erdély közbiztonsága megfelelő legyen. Ezt pedig nem tudták volna szavatolni, ha a Magyar Királyság ezen részében is visszaállították volna a pandúrságot. Így tehát Erdélyben a csendőrség megmaradt. Alárendeltségén azonban változtatni kellett, hogy létezése az Osztrák-Magyar Monarchia közös alaptörvényével összhangba hozhatóvá váljon.[18]

Az erdélyi csendőr ezred vált a mintájává és a felkészítőjévé a Magyar Királyi Csendőrségnek, amelynek a létrehozási folyamata 1881–1884-ig tartott. A közbiztonsági szervezet létrehozásáról szóló törvényjavaslat képviselőházi vitája 1881. I. 17-én kezdődött. TISZA Kálmánnak sikerült leküzdenie az ellenzék ellenállását, miután az ellenzéket biztosították arról, hogy a szervezet nem fog politikai rendőrség természetű teendőket ellátni. A kormánynak az uralkodóval egyeztetett és az országgyűlés közigazgatási bizottsága által támogatott indítványát az országgyűlés némi vita nyomán 149:137 arányban fogadta el. Az uralkodó 1881. II. 14-én szentesítette a törvényt, melyet a főrendi- és az alsó házban 1881. II. 15-én hirdettek ki.[19]

A törvény szentesítésének napja vált a testület napjává, melyet először 1931. II. 14-én tartottak, a szervezet fennállásának ötvenedik évfordulóján.[20] E napot a testület tagjai a szervezet feloszlása után is minden évben megünnepelték lehetőségeik függvényében. A szovjet hadifogságba került, Szibériába deportált csendőrök a munkatábori körülmények, a külföldre emigrált csendőrök pedig a befogadó ország nyújtotta lehetőségek szerint ünnepelték meg testületi napjukat. A harmadik évezred elején a volt testületi tagok legfiatalabbjainak az életkora is közel jár a kilencvenhez, azonban nem feledkeznek el a csendőrségi nap megünnepléséről. A csendőrség napján 1945-ig a magyar államfő rezidenciájának díszőrségét – az úgynevezett udvarlaki díszőrséget – a Magyar Királyi Csendőrség adta.[21]

A testület kiépítése során – a már meglévő kolozsvári kerület után – elsőként a II. (szegedi) csendőrkerületet hozták létre 1881-ben. A III. (budai) és a IV. (kassai) kerületeket 1883-ban állították fel. 1884-ben pedig az V. pozsonyi és a VI. (székesfehérvári) kerület kialakításával befejeződött a Magyar Királyi Csendőrség szervezetének létrehozási folyamata. 1885-ben már az egész ország területén működött a csendőrség.[22]

Mint minden új szervezet létrehozásánál, a csendőrség felállítása során is keletkeztek nehézségek. A legnagyobb gondot a képesítési előfeltételeknek megfelelő személyi állomány hiánya jelentette. A csendőrség tagjaival szemben magas színvonalú fizikai, erkölcsi és iskolázottsági követelményeket támasztottak. A csendőrség legénységi állományának már abban az időben is írni és olvasni kellett tudnia, amikor más rendvédelmi testületek legénységénél a személyi állomány 1/5-ének arányában még megengedett volt az analfabétizmus is. A tiszti

állománynak Ludovica Akadémia-i (Katonatisztképző egyetem) végzettséggel kellett rendelkeznie. Ezen előképzettségekre épült rá a csendőrségi szakképzettségi rendszer. A létszámhiányt a haderőtől átvezényelt válogatott katonák alkalmazásával hidalták át ideiglenesen. A kérdést véglegesen a csendőrségi illetmény felemelése oldotta meg.[23]

A lakosság — tapasztalva, hogy a Magyar Királyi Csendőrség nem lát el politikai rendőri feladatokat, mint a néhai HABSBURG csendőrség, valamint nem korrupt, mint a pandúrok, továbbá működése eredményes — elfogadta a szervezetet. A XIX. század végén már azért versengtek a falvak, hogy az ő településükre is telepítsen a kormány csendőrséget. Az I. vh-ig a testület a permanens fejlődés folyamatát élte. A létszáma lényegesen nem nőtt. A Magyar Királyi Csendőrség feladatát 12 000 fővel látta el a mintegy 293 000 km^2 nagyságú és csaknem 20 000 000 lakosú Magyar Királyságban.

A városokban azonban a városi rendőrségek működtek, összességében szintén mintegy 12 000 fővel. A városok lakóinak száma ugyan dinamikusabban gyarapodott, mint a falvaké, azonban a Magyar Királyi Csendőrség működése időszakában átlag az összlakosság 10%-a körüli arányt tettek ki csupán a városlakók. Igaz viszont, hogy a városokban sokkal magasabb volt a bűnözés, mint vidéken. A csendőrség gyakori szervezetmódosításai nem annyira létszámfejlesztést, mint inkább — a tapasztalatok nyomán megvalósuló — átszervezéseket jelentettek. Ennek során több és kisebb létszámú őrsöt hoztak létre, ehhez igazodva pedig gyarapították a parancsnokságok számát.

Az első világháborúig a szervezetben két jelentősebb átszervezés történt. A kilencvenes években fegyvernemi jelleggel állították fel a határszéli csendőrséget, amely a Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchiával egybe eső határszakaszain működött. Érdekes jelenség, hogy szinte e testülettel azonos szervezetet hozott létre határcsendőrség néven Ausztria, az Eu-rópai Unió külső határaival megegyező határszakaszain a XX. század végén, Szlovénia, Magyarország, Szlovákia és Csehország európai uniós tagságának a létrejöttéig.[24] A második átszervezési hullám részeként három újabb csendőr-kerület felállítását tervezték a régi csendőrkerületek területének le szűkítése által, de végül csak két új kerület kialakítására került sor 1903–1904-ben, a VII. sz. (brassói) és 1907-ben, a VIII. sz. (debreceni) kerület létrehozásával.

A század elején állították rendszerbe az úgynevezett járásőrmesteri intézményt is, amely a csendőr tisztikarnak a nyomozati munkából történő kiesését volt hivatott pótolni, mivel az 1900-ban életbe lépő új bűnvádi perrendtartás a csendőrtiszteket kizárta a nyomozati tevékenységből.[25] Ezt követően a személyi állomány 5%-át kitevő tiszti kar feladata kizárólag az irányítás, ellenőrzés és a képzés volt, melyet kimagasló színvonalon látott el. A tiszti kar tagjai hatósági közegként a lakossággal soha nem kerülhettek kapcsolatba. 1907-ben új szervezeti elemmel gyarapodott a csendőrség szervezete: bevezették az úgynevezett pótszárnyakat. A pótszárnyak hatósági működési területtel nem rendelkeztek. Ide csoportosítottak viszont minden teendőt, amely a szolgálatellátás területén kívül esett, mint például a gazdálkodás, kiképzés, személyzeti munka stb.[26]

A XX. század elejére kialakult a magyar államapparátuson belül a csendőrség irányításának szervezeti kerete is. A testület élén a csendőr-felügyelőség állt,

amely rendkívül szűk körű, mintegy húsz főnyi, magas rangú tisztből és a közvetlen segédszemélyzetükből állt. A csendőr-felügyelőség élén a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője állt tábornoki rangban. A felügyelőségen keresztül valósult meg a két irányító tárca, a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Királyi Belügyminisztérium vezetési és ellenőrzési tevékenysége. Magyarországon a csendőrség működése idején mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a csendőr személyében katona, a csendőrség pedig, mint szervezet, rendvédelmi testület. Ebből adódóan személyi kérdésekben a csendőrség a honvédelmi tárca, a szervezettel kapcsolatos összes többi téma tekintetében pedig a belügyi tárca kompetenciájába tatozott.[27]

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése több lépcsős volt. A legalsó szervezeti elem az őrs volt. Itt teljesített szolgálatot — az altiszti rangcsoportba tartozó — legénységi állomány csaknem 90%-a. Az őrsöket a szakasz-parancsnokok irányították, akiké volt a legalacsonyabb tiszti beosztás. A nyomozati munkát végző úgynevezett járásőrmesterek a szakasz-parancsnokok közvetlen irányítása alá, és nem az őrsökhöz tartoztak. Több szakasz-parancsnokság tevékenységét irányította egy-egy szárny-parancsnokság. A szárnyak élén még beosztott tisztek álltak. A legmagasabb területi parancsnokság a kerület-parancsnokság volt, amelyeket ezredesi rangban lévő tisztek irányí-tottak. A kerület-parancsnokságok alárendeltségében működtek a pótszárnyak. A testületet a csendőr felügyelőség fogta össze, amely alá tartoztak az úgynevezett központi szervezetek, mint például az anyagraktár, pótlóidomító iskola és a csendőrségi tanintézet.[28]

A testület első szolgálati szabályzatát 1881-ben adták ki *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára* címmel. Ezt követően a szerzett tapasztalatok figyelembe vételével több ízben módosították a testület általános szolgálati szabályzatát, pl. 1888-ban, 1900-ban, 1903-ban, 1912-ben, 1927-ben és 1941-ben, „*Általános szolgálati határozványok a Magyar Királyi Csendőrség számára*", „*Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*" stb. címekkel. A testület fennállása során a működésével kapcsolatos fontosabb tárgyköröket szintén szabályzatban rögzítették (pl. *Ügyviteli szabályzat, Gazdászatkezelési utasítás, Becsületügyi szabályzat, Vezényszavak füzete stb.*). A csendőrség működését szabályozó jogszabályok — a feladatkörre történő utaláson túlmenően — konkrét hatásköri és eljárási normákat nem tartalmaztak, ellentétben például a fővárosi rendőrség hatáskörét szabályozó törvénnyel. Ez a helyzet abból fakadt, hogy a rendőrségek önálló jogkörrel is rendelkeztek. Ezzel szemben a csendőrség más hatóság döntéseinek a végrehajtása céljából szerve-zett testületként működött. A Magyar Királyságban a rendvédelem témakörét szabályozó jogszabályok jogfilozófiai alapelve az volt, hogy a rend fenntartására a közösségek hivatottak, nevezetesen a központi államhatalom és az önkormányzatok. A rendfenntartás kormányzati monopóliuma nem létezett. A rendfenntartás jogosultságaival pedig nem a rendvédelmi szervezetek, hanem a kormányzat és az önkormányzatok rendelkeztek. A közösségek, azaz a kormányzat és az önkormányzatok rendvédelmi feladataik eredményes megvalósítása érdekében hozhattak létre rendvédelmi testületeket. A kormány az országgyűlés, az önkormányzat pedig közgyűlés határozata alapján állíthatott fel rendvédelmi testületet, melyet a költségvetéséből kellett finanszíroznia. A központi hatalom ott

ponti államhatalom ott létesített rendvédelmi testületet, ahol a rend fenntartására az önkormányzatok erre képtelennek bizonyultak, ugyanakkor azonban az állam működése szempontjából az adott térségben vagy szakterületen a rend fenntartása feltétlenül szükséges volt. Mivel a falvak többsége nyilvánvalóan képtelennek bizonyult a kívánatos közrend megteremtésére, ezért a kormányzat létrehozta a csendőrséget a vidék közigazgatása döntéseinek karhatalmi biztosítása céljából.[29]

A gyakorlat azonban nem mutatott olyan tiszta képet, mint az elmélet. Az önkormányzatok rendkívüli találékonyságról tettek tanúbizonyságot a csendőrség igénybevételét illetően. A települések önkormányzatai szívesen vették, hogy jól kiképzett és felszerelt, hatékony rendvédelmi szervezet áll a rendelkezésükre a közbiztonság megóvása érdekében. Szerették volna azonban folytatni azt — a pandúrság idején általános — gyakorlatot, hogy a pandúrokat a hivatal, illetve a ház körüli kisebb-nagyobb munkák ellátására is igénybe vették. A Magyar Királyi Csendőrség esetében erre azonban már nem nyílt lehetőségük. A központi államhatalom nem azért fizette a csendőrséget, hogy annak tagjai levelet kézbesítsenek vagy éppen a falu jegyzőjének veteményes kertjét ápolják. Az ilyen jellegű igénybevételnek már eleve határt szabott a törvényi szabályozás. Azonban számos más — a mindennapi életben felmerülő — helyzetben az önkormányzatok igyekeztek a maguk javára tágan értelmezni a csendőrség tagjainak igénybevételi lehetőségeit. A csendőrség vezetése figyelemmel kísérte mindezt, és az irányító tárcának időnként javaslatot tett arra, hogy miként lehetne a szabályozatlan témaköröket a csendőrséget létrehozó törvény szellemében rendezni.[30]

A kizárólag az előírtak alkalmazását végző, önálló érdemi döntést nem hozó közbiztonsági szervezet működtetése azonban csupán elméleti síkon volt lehetséges. A gyakorlatban a rendfenntartás során a döntést és végrehajtást számos esetben nem lehetett szétválasztani. Ebből adódóan alakult ki a testület úgynevezett „rendes" szolgálati teendőinek a köre, melyet a testületi szolgálati szabályzatokban az irányító minisztérium jóváhagyásával szabályoztak. Külön szabályozták a csendőrség és a közigazgatás kapcsolatának tartalmát és formáját.[31]

Már a testület felállításakor gondoltak arra, hogy szükség esetén lehetővé kell tenni működését a városokban is. 1882-ben olyan törvényt hozott az országgyűlés**,** amely lehetővé tette, hogy a Magyar Királyi Csendőrség a városokban is teljesíthessen szolgálatot, ha a városi elöljáróság azt kéri. Mivel a csendőrség bevonása a városi rend fenntartásába a városi költségvetést mentesítette az általa felügyelt területen a városi rendőrség működtetésének költségeitől, ezért a csendőrség szolgáltatásait igénybe vevő városnak térítést kellett fizetnie a csendőrségnek. A csendőrség ezen szolgáltatása rendkívül népszerű volt a városok körében. Többségük igénybe vette a csendőrséget a városi rendfenntartásban A városok a csendőrséget szinte kivétel nélkül külterületük közrendvédelmének a biztosítására kérték fel.[32]

Az önkormányzatok és a lakosság igényelte a csendőrséget. Ennek oka — a neoabszolutizmuskori emlékek halványulásán túl — egyre inkább a testület eredményességében rejlett. A testület kétség kívül a magyar rendvédelem legeredményesebben működő szervezetének bizonyult. A megalakulás és a világháború éveit leszámolva a csendőrség a tudomására jutott bűncselekmények átlag 90%-át felderítette. A csendőrségi szolgálatellátás alapelvét a megelőzés ké-

pezte. Erre fordította a személyi és tárgyi feltételrendszerének többségét. Ebből adódóan viszonylag kevés bűncselekményt követtek el a működési területén, amit viszont magas százalékos arányban volt képes felderíteni. A csendőrség körében általános volt a 12-16 órás szolgálati megterhelés, amelyekbe természetesen hosszabb-rövidebb pihenőket iktattak. Továbbá, a testület személyi állományának döntő többsége folyamatosan a szervezet működési területén tartózkodott. Ily módon rendkívül alapos helyismerettel rendelkeztek, ami jelentős mértékben elősegítette szolgálatellátásuk hatékonyságát.[33]

A csendőrségi szolgálat meghatározó formája a járőrözés volt. A bűnözők soha nem tudhatták, hogy mikor és hol fog felbukkanni csendőr járőr. A csendőrökkel pedig nem volt ajánlatos szembe szállni, mivel a csendőrök erős testi felépítésű, jól kiképzett személyek voltak. A csendőr járőr minimum két főből állt, amely szükség esetén több főre is növelhető volt. A csendőröknek tilos volt a lakósságot zaklatniuk, ugyanakkor a kisebb szabálytalanságokat sem volt szabad elnézniük. Azokra figyelmeztetniük kellett a polgárokat, visszaesés esetén pedig feljelentéssel kellett élniük. A lakosság viszont biztos lehetett a csendőrség segítségében a személye és javai védelme tekintetében, illetve az elemi csapások alkalmával. A folyamatos és sűrű járőrözés hálóján előbb-utóbb fennakadtak a törvény ellen vétők. Amennyiben a csendőr járőr valamilyen törvényellenes cselekedetet tapasztalt, köteles volt annak utána járni, és ha szükséges volt, a halaszthatatlan nyomozási teendőket foganatosítani. Addig a szolgálatát nem fejezhette be, amíg forró nyomon üldözött, vagy a nyomozás további viteléhez szükséges teendőket el nem végezte.[34]

A Magyar Királyi Csendőrség a magyar állam 1000 éves fennállását ünneplő rendezvénysorozat biztosítását 1896-ban már mindenütt kiváló hatásfokkal valósította meg.

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenysége során akadt néhány érdekes epizód is. 1913-ban az alig egy éves függetlenséggel rendelkező Albániába vezényeltek a szegedi csendőrkerületből 150 csendőrt a helyi közbiztonság megteremtésének elősegítése érdekében. A több évszázados függetlenségi harc után az önállóságot megszerző kis állam helyzetének konszolidálása érdekében az európai országok egy csoportja egy nemzetközi békefenntartó kontingenst juttatott el az országba. Ennek képezte részét a 150 fős magyar csendőr-különítmény. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje a dualizmus időszakában több ízben és helyen vett részt békefenntartói tevékenységben. A Magyar Királyság rendvédelmi szervezetei részéről azonban a Magyar Királyi Csendőrség volt az első, amely ilyen missziónak részesévé vált.[35]

A csendőrség feladatát alkotta 1933-ban a cserkész világtalálkozó biztonságának szavatolása is, melyet a Budapesttől északkeletre mintegy 25 km távolságra fekvő Gödöllő településen tartottak.

A Magyar Királyi Csendőrségnél szigorú katonás rend és fegyelem uralkodott. A testületen belül a katonai függelmi viszonyok érvényesültek, a személyi állomány katonai rendfokozatot viselt. Erre szüksége is volt, hiszen feladatai közé tartozott a katonai rendőrségi feladatkör ellátása is, melyet Tábori Csendőrség elnevezéssel valósított meg.[36]

A Magyar Királyi Csendőrség nem rendelkezett a társ-rendvédelmi testületeknél rendszeresített modernebb technikával, azonban ugyanazon jogszabályok

vonatkoztak rá, mint a társ fegyveres szervekre. Azoknál mégis eredményesebb működésének oka a személyi állomány felkészítésében, a nemzeti identitástudaton nyugvó szemléletmód kialakításában, a hivatása iránti elhivatottság érzésén alapuló cselekvő-készségében rejlett. Mivel a személyi állomány körében kitartó munkával kifejlesztett és folyamatosan karban tartott hivatásorientált szellemiség képezte a testület eredményeinek tulajdonképpeni alapját, ezért a személyi állomány olyan értéket képezett, amelyet a mindenkori vezetés igyekezett megóvni a nem kívánatos hatásoktól. A csendőrség életét szabályozó utasítások tiltották a léha életmódot. Különösen nagy gondot fordítottak arra, hogy a csendőrök magánemberként ne kerüljenek közvetlen kapcsolatba bűnügyileg fertőzött családokkal, szervezettel, illetve térséggel.[37]

A legénységi állomány csupán meghatározott százaléka — az idősebb korosztály — nősülhetett. A legénység és a tiszti kar tagjainak mennyasszonyát és családját egyaránt alapos ellenőrzésnek vetette alá a szervezet. Kétes hírű és/vagy bűnügyileg fertőzött családból származó leányt csendőr nem vehetett feleségül. Ha mégis megtette, a testülettől elbocsátották. A nős csendőrök számára a család nagysága és a családfő beosztási szintjéhez igazodó méretű lakás lakbérét a testület fizette, még a csendőr nyugdíjba vonulása után is, sőt annak halálát követően az özvegyének is, mindaddig, amíg az özvegy újra férjhez nem ment. A csendőr nem lakhatott a számára biztosított lakbérű lakásnál rosszabb körülmények között, főleg pedig nem élhetett bűnügyileg fertőzött negyedben.[38]

A Magyar Királyi Csendőrség tagjainak, illetve családjuknak lakhatását szabályozó rendeletek nem voltak kedvezőbbek, mint ahogyan azt a közigazgatásban foglalkoztatott tisztviselők egészére vonatkozóan szabályozták.[39]

A Magyar Királyi Csendőrség fennállásának időszakában a Magyar Királyság állami tisztviselőinek fizetését egységes elvek és rendszer szerint szabályozták. Az önkormányzatok tisztviselőinek a juttatásait a két világháború közötti időszakban fokozatosan ehhez igazították. A csendőrség személyi állománya a testület létrehozásától állami alkalmazottnak számított, így rájuk ugyanazok az ellátási szabályok vonatkoztak, mint az állami szféra más ágazataiban tevékenykedőkre. Ezek a szabályok a fizetés és a nyugdíj tekintetében is kedvezőek voltak.[40]

Az alapelv az volt, hogy az állami alkalmazott által betöltött pozíció társadalmi tekintélyének megfelelő ellátásban kell részesíteni az állami foglalkoztatottakat. Az állami tisztviselők számára a szakterületüknek megfelelő felsőoktatási intézmény diplomája volt előírva. Ennek birtokában vehették fel az illetőt — üresedés esetén — gyakornoknak. A gyakornoki idő három év volt, mely alatt — a közigazgatás szakterületének megfelelően differenciált tartalmú — elméleti és gyakorlati közigazgatási szakvizsgát kellett letennie a jelöltnek. Sikeres vizsga nyomán kerülhetett be a jelentkező a hivatalnoki karba, ahol a szolgálati idejének és a posztgraduális képzésekben való részvételének megfelelően kerülhetett feljebb a ranglétrán a megüresedő helyek függvényében.[41]

Ezt a rendszert alkalmazták a Magyar Királyi Csendőrség esetében is a fegyveres testületi sajátosságok figyelembe vételével. A csendőr tiszteket ugyanazon fizetési kategóriába sorolták, mint a hivatalnokokat. A csendőrtisztek esetében a képesítési követelmény azonban nem polgári egyetem, hanem a kato-

nai egyetem, a Ludovika Akadémia diplomája volt. A csendőrtisztek számára a gyakornoki időt egy elméleti tanfolyam elvégzése és a csendőrség csapatainál eltöltött úgynevezett csapatszolgálati gyakorlat képezte. Ezután kerülhetett a csendőrtiszt az első tiszti beosztásába, amely a legalacsonyabb tiszti beosztás helyettesi pozíciója volt. A diploma megszerzése és az első tiszti beosztásba kerülése között a tiszteknek lehetőségük nyílt megfigyelőként szakterületükkel kapcsolatos tartalommal működő tudományos alkotóműhelyekben bizonyos időt eltölteni, mint például jogtudományi karok tanszékein, laboratóriumokban stb. A két világháború között már egyre több tiszt rendelkezett több diplomával. A Ludovika Akadémiai végzettség mellett általában jogi diplomát is szereztek a csendőrtisztek.[42]

A legénységi állománynál ugyan az elemi iskolai végzettség volt a képesítési előfeltétel, azonban a társadalom képzettségének a gyarapodásával a két világháború között már egyre többen rendelkeztek a legénység tagjai közül is érettségivel. Figyelembe kell venni, hogy a két világháború közötti magyar társadalomban az érettségizettek aránya nem haladta meg az ezredfordulós Magyarországon diplomával rendelkezők arányát. Ennek tudatában bizton állítható, hogy a csendőrség személyi állománya magas iskolai végzettséggel rendelkezett. Az önkormányzati rendőrségek államosítása[43] nyomán a rendőrség személyi állományának állami iskolai végzettsége fokozatosan utolérte a csendőrség tagjaihbnak végezettségét.[44]

A gyakorlati idő letöltése után az első tiszti beosztásba kerülő csendőr tiszt fizetése megegyezett a közigazgatás más szakterületén kezdő beosztásban dolgozó diplomás hivatalnokéval. A fegyveres szolgálat azonban fizikailag és pszichikailag is megterhelőbb volt, mint a civil mesterségek. E különbséget pótlékok formájában kompenzálták. Az ilyen jellegű pótlékok azonban nem haladták meg az adott fizetési osztályban megállapított összeg 1/5-ét.[45]

A Magyar Királyi Csendőrség hierarchikus és centrális felépítésű szervezet volt, amelyben a legalacsonyabb beosztásokból és az azokat betöltő személyi állományból volt a legtöbb, a legmagasabb beosztásokat pedig csupán néhányan érhették el. A két beosztási szint között felfelé haladva pedig folyamatosan csökkent a pozíciók száma. Ebből adódóan nem nyílt lehetőség arra, hogy mindenki magasabb szintre jusson. Szabályozni kellett az előmenetel lehetőségeit. A csendőrségi karrierre vonatkozó szabályok összhangban álltak a közigazgatási alkalmazottakéval, annak részét képezték. E szabályozás lényegét alkotta, hogy az előmenetelből a főnöki szubjektivizmust igyekeztek kiszűrni, a magasabb beosztásba helyezés feltétele a magasabb szintű képzettség megszerzés volt. Általában 2-3 fizetési osztály betöltése volt lehetséges egy képesítési szint birtokában. Ezen fizetési osztálycsoporton belül a magasabb fizetési osztályba kerülés feltétele az alacsonyabb fizetési osztályban eltöltött várakozási idő volt. Azok, akik nem szerezték meg a magasabb fizetési osztályhoz kötött képzettségi követelményt, de már elérték a képzettségükkel betölthető legmagasabb fizetési osztályt, korpótlékban ré-szesültek, amelynek mértéke ezen fizetési osztályban eltöltött időtől függően alakult. Azok sem számíthattak azonban azonnali kinevezésre, akik birtokába kerültek a magasabb képzettségnek, mivel a kinevezéseknek a magasabb fizetési osztályban való üresedés volt az előfeltétele. Magasabb képesítéssel rendelkezők — ha elérték az alacsonyabb fizetési osztály maximumát — nem csupán korpótlékra voltak jogo-

sultak, hanem *címzetes* címként a magasabb beosztás titulusát adományozták a számukra. Ilyenek voltak a csendőrségnél például a címzetes őrsparancsnokok. A címzetesség a rendfokozatokra nem terjedt ki, mivel azok a fizetési osztályokhoz tapadtak. *Az Országos Rendfokozati Névjegyzék* című — az érintettek számára nyilvános — nyilvántartásban vezették, hogy ki, mikor és milyen képzettséget szerzett, illetve fizetési osztályba nevezték ki, továbbá milyen címzetes címet és mikor kapott. A magasabb beosztáshoz szükséges képesítési követelmény birtokában a leghosszabb várakozási idővel rendelkezőket nevezték ki üresedések esetén.[46]

Kezdetben a csendőrökre is ugyanazok a nyugdíjszabályok vonatkoztak, mint a többi állami alkalmazottra. Ennek a lényege az volt, hogy tízéves szolgálati idő letöltése után szerezték meg a nyugdíjjogosultságot fizetésük 40%-nak az értékével. Ezt követően évente 2%-kal nőtt a nyugdíjjogosultságuk összege. Aki negyven évet szolgált, fizetése 100%-val mehetett nyugdíjba. Ennél tovább azonban senki sem maradhatott aktív állományban. Legkésőbb 65 éves korában akkor is nyugdíjba kellett vonulnia mindenkinek, ha a szolgálati évei nyomán még nem érte el nyugdíjlehetősége maximumát. A baj azonban az volt, hogy a személyi állomány többsége — mivel el szerette volna érni nyugdíjlehetősége maximumát — igyekezett a lehető legtovább aktív állományban maradni, de a legtöbben nem érték meg a nyugdíjképes kort. A legtöbben hatvanöt éves koruk előtt haltak meg, mielőtt még elérhették volna a kötelező nyugdíjba vonulásuk időpontját, amikor fizetésük 100%-val mehettek volna nyugdíjba. Ebből adódóan a XX. század elején a fegyveres szolgálatot teljesítők nyugdíját öt év kedvezménnyel látták el, azaz az első öt szolgálati évet duplán számították, melynek a letöltése után már jogosultak voltak fizetésük 40%-ra nyugdíjként. Ezt követően — a korábbi gyakorlatot tovább folytatva — évente 2%-kal nőtt a nyugdíj-igényük, azaz 35 éves szolgálati viszony után fizetése 100%-val mehetett nyugdíjba a csendőr. Ebben az időben a nyugdíjak nem maradtak el a fizetésektől, hiszen a fizetések rendezése alkalmával a nyugdíjakat is ugyanúgy emelték, mint a fizetéseket. A különösen nehéz fizikai és pszichikai megterheléssel járó beosztásokban eltöltött időt kedvezményesen számolták. Az ilyen helyeken eltöltött 8 hónap egy évnek számított.[47]

A nyugdíjak mértéke tehát a szolgálati időtől függött. Előfordulhatott azonban, — elsősorban a tisztek esetében, akik fiatalon is nősülhettek — hogy a csendőr családfő viszonylag fiatalon hunyt el. Ebben az estben a kevés szolgálati évből adódóan alacsony nyugdíjban részesült az özvegy, kivéve, ha férje szolgálati halált halt, mert akkor, — méltányossági alapon — általában az elhunyt fizetésének 100%-ában állapították meg az özvegyi nyugdíjat. Az elhunytak családjai szociális körülményeinek a romlását volt hivatott megelőzni a kaució. Ennek a lényege az volt, hogy a mennyasszonynak olyan vagyonnal kellett rendelkeznie, amelynek jövedelméből a leendő férje esetleges halálát követően is a családfő társadalmi állásának megfelelő szinten volt képes tartani családja életvitelét. A kaució kiváltható volt, ha a menyasszony olyan képzettséggel rendelkezett, amelynek a fizetése pótolhatta a férj keresetének a kiesését. A kauciót kiválthatta továbbá a menyasszony szüleinek bizonylata arról, hogy a leendő vejük esetleges halála esetén a visszamaradottak jövedelmét az elhunyt családfő fizetésének a mértékéig kiegészítik. Ilyen nyilatkozattételt a kellő állami fizetéssel, illetve

nyugdíjjal rendelkezők részéről fogadtak el, mert ez biztos jövedelemnek számított a bizonytalan civil szférához képest. Ezzel lehetőség nyílott arra, hogy az egyébként érdemleges vagyonnal nem rendelkező állami hivatalnokok és a fegyveres szervezetek tagjainak a leányai is házasságkötésképes állapotba kerüljenek a tiszti kar tekintetében.[48]

A nyugdíjjogosult választhatta — akár nyugdíjba vonulását követően is — azt, hogy a nyugdíját végkielégítésre váltsa át. A végkielégítés összege komoly — több éves nyugdíjnak megfelelő — summa volt, amelyből egy kisebb panzió, bolt vagy farm megvásárolható volt. Ehhez azonban szüksége volt a felesége beleegyezésére, továbbá a testület gazdasági szakemberei megvizsgálták, hogy a vállalkozás életképes-e, a végkielégítés összege elégséges-e a vállalkozás beindításához és hogy a vállalkozás várható jövedelme eléri-e a nyugdíj összegét.[49] A csendőr testület tagjairól történő gondoskodás nem csupán az állam részéről valósult meg. A társadalom tagjai is létrehoztak számos alapítványt a személyi állomány érdekében. A kevésbé tehetős, de a testülettel szimpatizáló polgárok — ezen alapítványokhoz eljuttatva adományaikat — hozzá járulhattak a szervezet működése személyi feltételeinek javításához. Ezen alapítványok célját a rászorulók segélyezése, illetve a kimagasló szolgálati tevékenységet ellátók jutalmazása képezte. Az alapítványok tették lehetővé többek között, hogy az állami kitüntetések mellé a csendőrök pénzjutalmat is kapjanak, mert egyébként a kitüntetésekkel pénz nem járt.[50]

A Magyar Királyi Csendőrség a XIX–XX. század fordulójára meghonosította a Kárpát-medencében azokat a rendvédelmi módszereket, amelyekkel a csendőrség világviszonylatban jó eredményeket ért el. Egyben pedig a közigazgatással, illetve a társ rendvédelmi testületekkel való együttműködés tekintetében kialakultak a Magyar Királyság körülményeihez alkalmazkodó eljárások is. A testület ugyanazon felszereltséggel és jogosultsággal rendelkezett, mint a közigazgatás szférájában működő többi rendvédelmi testület, és a személyi állomány juttatásai sem tértek el lényegesen a közigazgatás más területein tevékenykedőkétől. A testület a magyar államapparátus szerves részévé vált. A Magyar Királyságban a polgári körülményeknek megfelelő közbiztonságot vidéken a Magyar Királyi Csendőrség létrehozta és fenntartotta.[51]

A dualizmus időszakára a Magyar Királyi Csendőrség tevékenységére vonatkozóan általában két kritika szokott elhangzani.

Vannak, akik úgy gondolják, hogy a csendőrség a választások során fellépésével befolyásolta azok alakulását.[52] Ezen nézetek döntően a korabeli sajtóban megjelent közleményekre hivatkoznak. Való igaz, hogy a választások nyomán a korabeli sajtóban megjelentek — a mindenkori vesztesek részéről — olyan cikkek, amelyek vereségüket a csendőrség fellépésének tulajdonították. Érdekes azonban, hogy a vesztesek idővel kormányzati pozícióba jutva semmit sem tettek az úgynevezett „csendőr terror" ellen, viszont a korábbi kormánypártok illették ugyanazon vádakkal a csendőrséget, mint amivel a jelenlegi kormánypárt ellenzéki korában. A helyzet megítéléséhez meg kell ismerni — legalább is nagy vonalakban — a korabeli választási szabályok lényegét. A XIX. század második felében még nem volt a Magyar Királyságban általános és titkos választójog. Kizárólag a férfiak azon része szavazhatott, akik megfeleltek a választási törvényben előírt vagyoni és szellemi cenzusnak. Ebből adódóan a lakósság 5-10%-a

között mozgott a választóképes polgárok száma. E nem túl nagyszámú tömeg tagjait a pártok igyekeztek különböző gesztusokkal a maguk szimpatizánsává tenni. Az ún. korteshadjárat részét képezte, hogy a választásra jogosultakat bőségesen megvendégelték, közülük jó néhányan illuminált állapotba kerültek. Ennek következtében a pártok közötti versengés nem ritkán az ellenséges táborok közötti tömegverekedéssé fajult. Ez viszont már a közbiztonságot veszélyeztető cselekmény volt, amit a csendőrség nem nézhetett tétlenül. Ezért a Magyar Királyi Csendőrség azt a gyakorlatot alakította ki, hogy a szembenálló pártok szimpatizánsai közé kordont vont és nem engedte meg az egyik csoportból a másik csoportba való átjárást. Ezt azután a vesztes párt általában úgy értékelte, hogy a csendőrség megakadályozta a hozzá átjutni kívánó szavazókat.[53]

A másik kritika, ami a dualizmuskori szervezet működését érinti, azt veti fel, hogy a tömeges rendbontások esetén szinte kivétel nélkül a csendőrséget vetették be.[54] E kritika implicite tartalmazza azt is, hogy e szervezet brutális volt, az emberi jogokat tipró erőszakszervezetként alkalmazta a kormányzat. E nézetek a korabeli statisztikából táplálkoznak, amelyek egyértelműen bizonyítják, hogy a csendőrség szolgálatellátása során került sor a legtöbb fegyverhasználatra, melyek között halálos kimenetelűek is voltak. Ezek a statisztikai adatok igazak, azonban nem szabad azokat önmagukban, összefüggésükből kiragadva vizsgálni, mert téves következtetések levonására vezethetnek. A Magyar Királyságban ugyanis nem volt más rendvédelmi szervezet, amelyet eredményesen be lehetett volna vetni tömeges rendbontások esetén. A rendőrségek személyi állománya például még karabéllyal sem rendelkezett. A haderő személyi állománya pedig — amelynek bevetésére a törvény tömeges rendbontás esetén lehetőséget biztosított — koránt sem volt olyan szakszerű ismeretek birtokában e téren, mint a csendőrség. Nem annak alapján kell egy állami testületet megítélni, hogy a rend fenntartása érdekében hányszor és milyen eredménnyel vetik be. Az objektív megítélés alapját az képezheti, hogy a testület ezen tevékenysége milyen mértékben állt összhangban a korabeli jogi szabályozás tartalmával. Márpedig a testületet nem marasztalták el hatáskörtúllépés miatt. A legitim országgyűlés által hozott, a csendőrség működésére vonatkozó szabályok pedig alapvetően megegyeztek az Európa szerte kialakult és a nemzeti csendőrségekre, illetve a közrendvédelemre vonatkozó jogszabályok tartalmával. A rendvédelmi testületek fegyverhasználatát Magyarországon már ebben az időben is minden esetben kivizsgálták. E vizsgálatok nem tartalmaztak elmarasztaló megállapításokat.[55]

A testület személyi állományára irányuló biográfiai feltárások még gyerekcipőben járnak. Az azonban már megállapítható, hogy a testület tagjainak létszáma többé-kevésbé tükrözte az ország lakosságának a nemzetiségi összetételét. A személyi állomány körében megtalálhatóak voltak az országban nagyszámban élő nemzetiségek, mint például román, szlovák, ukrán, szerb, német és zsidó populációk tagjai. A csendőrség tagjainak beszélnie kellett azt a nyelvet, amelyen a szolgálati helyén élő lakósság beszélt. Ez nyilvánvalóan úgy volt kivitelezhető, ha a szervezet tagjait — legalább is jelentős mértékben — a helyi lakósság köréből vették fel a szervezethez. A legénységi állomány döntő többsége a falvak fiai közül került ki. A tisztikar tagjai pedig többségükben a polgári kisegzisztenciák köréből indult (kisiparosok, kiskereskedők, hivatalnokok).[56]

Tény, hogy a XIX. század végén és a XX. század elején jelentős elégedetlenség volt tapasztalható az országban. Ez döntően abból fakadt, hogy a magyar mezőgazdaság az úgynevezett porosz utas fejlődésen haladt, azaz a feudális földbirtokokat nem osztották fel a parasztság között. Ebből adódóan jelentős szabad munkaerő keletkezett. Ezt a tömeget az ország korszerű infrastruktúrájának kiépítése során többé-kevésbé foglalkoztatni volt képes a gazdaság. Az infrastruktúra fokozatos kiépülése nyomán azonban a — kétségtelenül gyors ütemben fejlődő — ipar sem volt képes e jelentős munkaerő foglalkoztatására. A húszmillió főnyi lakosságból ebben az időben vándorolt ki mintegy három millió fő Amerikába megélhetési gondok miatt. Történelmi tény a feszült társadalmi helyzet és az abból fakadó sztrájkok és az egyéb tömeges rendbontások elterjedése. Ezért azonban nem lehet felelőssé tenni az állam rendvédelmi szervezetének egyikét sem, még akkor sem, ha történetesen ezen testület — azaz a Magyar Királyi Csendőrség — feladatát képezte a tömeges rendbontás elleni fellépés.[57]

Az első világháború nyomán a csendőrségnek a rendvédelemben betöltött szerepe megváltozott, ami a közbiztonság általános romlásához vezetett. A háborút kezdetben gyors lefolyásúnak ítélték meg. Ebből adódóan nem készültek fel a hosszas elhúzódó harctevékenység nyomán a közrendet veszélyeztető tendenciákra. Sőt a rendvédelmi szervezetektől — így a Magyar Királyi Csendőrségtől is — bevonultatták a hadseregbe a leginkább hadrafogható személyeket. A csendőrök képzettségéből és fizikai állapotából adódóan az alacsonyabb tiszti — szakasz- és századparancsnoki — beosztások a követelményeknek kiválóan megfeleltek. Helyettük viszont a csendőrséghez a frontszolgálatra alkalmatlan, úgynevezett póttartalékosokat vonultatták be, döntően az idősebb korosztályból. A közbiztonság — néhány hónapos harccselekménnyel számolva — ezt a helyzetet különösebb megrázkódtatás nélkül minden bizonnyal átvészelte volna. A háború azonban négy évig tartott. A póttartalékosokkal felhígult csendőrség nem volt képes az egyébként is megromlott közbiztonsági helyzeten úrrá lenni. A csendőrség nem volt felkészülve az éhséglázadásokra, a tábori csendőrség pedig az 1917-től egyre inkább elharapódzó tömeges parancsmegtagadásokkal és a frontról tömegesen eltávozó nagy létszámú csoportokkal szemben volt tehetetlen.[58]

1918-ra alapvetően megváltozott a hadi morál. Korábban is előfordult, hogy a mezőgazdasági munkák csúcsidőszakában a katonák tömegesen eltűntek a frontról, azonban a munka végeztével újra megjelentek csapataiknál. A háború utolsó időszakában azonban a katonák már nem tértek vissza a frontra. A haderőnél — a fegyelem helyreállítása céljából — úgynevezett asistenc alakulatokat hoztak létre, ahová a legmegbízhatóbb katonákat osztották be. Ez azonban oda vezetett, hogy felgyorsult a csapatok moráljának romlása. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásakor pedig, amikor a frontról tömegesen tértek haza a felfegyverzett katonák, akik — ha szükségét látták — fegyverükkel is nyomatékot adtak kívánságaik megvalósításának, a Magyar Királyi Csendőrség nem volt képes a rend fenntartására. Sorra alakultak a városok és a nagyobb földbirtokosok magán rendfenntartó szervezetei, hogy legalább a közvetlen környezetükben teremtsenek némi közbiztonságot.[59]

A közbiztonsági helyzet drasztikus romlását érzékelve a Magyar Királyi Csendőrség vezetői javaslatot tettek a kormány számára a testület létszámának

az emelésére, a szervezeti egységek számának gyarapítására, ennek a kivitelezésére azonban — az események felgyorsulása miatt — már nem kerülhetett sor.

1918. október 31-én koalíciós kormány alakult gróf KÁROLYI Mihály vezetésével az úgynevezett őszirózsás forradalom nyomán. Gróf KÁROLYI Mihály kormányfő[60] eleget tett a katonatanácsok mintájára létrehozott csendőrtanács igényének, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelőjének GENCSY Arnold cső. alezredest nevezte ki. A kinevezés ellen a rangidős csendőr tisztek memorandumban tiltakoztak, melyben felhívták a kormányfő figyelmét a testület gyengítésének veszélyire. A miniszterelnök azonban nem fogadta el a memorandumban foglaltakat, GENCSY Arnoldot új beosztásában megerősítette. Az új csendőrfelügyelő pedig a tisztikar jelentős részét kényszernyugdíjaztatta. Ezzel a szervezetet lényegében lefejezte. A testület ugyan így is működött a Tanácsköztársaság létrejöttéig, azonban országos összehangolt feladatra alkalmatlanná vált. A Tanácsköztársaság hatalomra kerülésével a Magyar Királyi Csendőrséget rendeleti úton feloszlatták 1919. III. 26-án, melyet úgy valósítottak meg, hogy a csendőrséget — minden más rendvédelmi testülettel együtt — az újonnan felállított Vörös Őrségbe integrálták. A Vörös Őrségnek nem voltak kárpát-medencei hagyományai. Magyarországon — Európa nyugati feléhez hasonlóan — többpólusú rendvédelmi struktúra alakult ki. Ebben a rendszerben a központi államhatalom — a fejlődés korábbi fázisaiban az uralkodóház — és a helyi közösségek is rendelkeztek kompetenciákkal a rend fenntartása tekintetében. A rend védelme nem képezte komplex módon a központi hatalom monopóliumát, mint keleten. Természetesen az Osztrák-Magyar Monarchiától keletre eső területeken is kialakultak szakavatott rendvédelmi testületek, irányításukat azonban a központi hatalom valósította meg valamilyen formában. Európa keleti felében, nevezetesen a cári birodalom területén kialakuló szovjetunióban magától értetődő volt, hogy a rendvédelem az új hatalmi központ alárendeltségébe kerüljön. Magyarországon azonban ez a fajta megoldás ellenkezett a magyar fejlődés lényegével.[61]

A magyar kommunisták elfogadták a proletárdiktatúra kiépítésére vonatkozó azon lenini tételt, amely szerint az új államhatalmat társadalmi alapon kell újjászervezni. Ebből fakadóan pedig a fegyveres szervek körében nem maradhattak meg a korábbi államberendezkedés idején is szolgálatot teljesítők. Előbb-utóbb — néhány kivételesen jó szakembertől eltekintve — a teljes személyi állományt le kell cserélni. A Tanácsköztársaság 133 napos fennállása idején ilyen változtatások természetesen kivitelezhetetlenek voltak. A Vörös Őrség vezető tisztségeibe azonban nem a rendvédelem szakembereit, hanem a munkásosztály tagjait helyezték. Ezek az emberek eredeti foglalkozásukban bizonyára megbecsült, jó szakemberek voltak, és korántsem volt mindegyikük kommunista — hiszen az országban nem volt olyan létszámú kommunista elveket valló személy, mint ahány tisztséget a közigazgatásban, rendvédelemben és honvédelemben be kellett tölteni —, de mint a rendvédelem új vezetőinek fogalmuk sem volt arról, hogy mit kell tenniük, hiszen a rend fenntartásának mesterségéhez a legkevésbé sem értettek.[62]

A csendőrség tekintetében a Vörös Őrség már mindenképpen meggyengült személyi állományt örökölt. Egyrészt számos csendőr a fronton teljesített szolgálatot, illetve hadifogságba esett, másrészt a KÁROLYI-kormány alatt kinevezett GENCSY Arnold a tisztikar jelentős részét nyugdíjaztatta. A megmaradt, kipró-

bált régi szakembereket sem engedte az új hatalom pozícióba. Jó esetben tovább folytathatták szakmai tevékenységüket, vagy kaptak egy íróasztalt, ahol valamilyen látszattevékenységet végezhettek. A csendőrség tagjai járatlanok voltak a kommunista eszmevilágban. A szétszórt elhelyezésű testület tagjai többnyire azt érzékelték elsősorban, hogy új központi hatalom alakult ki, amely megkísérli az ország függetlenségét és területi épségét megőrizni. A csendőrök többsége nem húzódozott a szolgálat folytatásától, ami a gyakorlatban egyébként is azt jelentette, hogy az őrsök az állomáshelyeiken tovább folytatták szolgálatukat. Még az egyenruha, fegyverzet sem változott, hiszen annak cseréjére hosszabb időre lett volna szükség. A parancsnokságok zöme is a helyén maradt, csak átkeresztelték vörös őr parancsnokságra, és beosztottak egy-egy politikai megbízottat is. A Vörös Őrség a csendőrök megkérdezése nélkül átkeresztelte a csendőröket vörös őrré. Aki azonban ez ellen tiltakozott, azt nem kötelezték a Vörös Őrségbe való belépésre. A Vörös Őrségben szolgálatot nem vállalók egy része családja körében tartózkodott és várta a helyzet jobbra fordulását. Voltak, akik Szegedre utaztak és HORTHY Miklós környezetéhez csapódtak. A csendőrök nem rendelkeztek polgári szakképesítéssel, egzisztenciájuk a csendőrséghez, illetve a rendvédelemhez kötötte őket. Lakhatásuk, megélhetésük, családjuk létfenntartása érdekében nem is nyílt számukra valódi alternatíva a további szolgálatvállaláson kívül. A csendőrök a szolgálatukat a csendőrségi szolgálati szabályzatban foglaltak szerint igyekeztek ellátni. Megkísérelték hozzáigazítani a szolgálati szabályzatban foglaltakat a kialakult helyzethez. Ahol azonban jelentősebb csendőri erőkoncentrációt alakítottak ki a Tanácsköztársaságot megelőzően, ott a csendőröket lefegyverezték. A Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében állomásozó csendőr zászlóaljat például május 5-én meglepetésszerűen megrohanta és lefegyverezte a CSERNY-különítmény.[63]

A proletárdiktatúra időszakában különböző körülmények között 27 csendőrt végeztek ki, egy altábornagyot, két alezredest, egy századost, egy főhadnagyot, hat tiszthelyettest (ebben az időszakban a tiszthelyettes konkrét rang volt, nem pedig egy rangcsoport gyűjtőelnevezése), négy járásőrmestert, tizenegy őrmestert és egy csendőrt. Különösen nagy visszhangra talált FERY Oszkár cső. altbgy. és MENINKA János, valamint BORHY Sándor alezredesek kivégzése, akiket a Lenin-fiuk a lakásukról vittek el. Ezt követően semmit sem lehetett tudni róluk. A Tanácsköztársaság veresége után a rendőrség kiderítette, hogy a három csendőrt a CSERNY-különítmény laktanyájába szállították, majd rohamkésekkel agyonszurkálták őket, a hullákat pedig a közeli Dunába dobták.[64]

A magyarországi közgondolkodás számára elfogadhatatlan volt, hogy egyazon szervezet — mint például a Lenin-fiúk, ahová a CSERNY-különítmény is tartozott — lépjen fel egy bizonyos ügyben, hozzon ítéletet és azt őmaga is hajtsa végre.

A Tanácsköztársaság vereségét követően visszarendeződött a korábbi közigazgatás és rendvédelem, ennek részeként a csendőrség is. A Tanácsköztársaság megszűnésekor 1919. VIII. 1-jén a csendőrség nem létezett. Tagjai jelentős része elesett vagy megrokkant, sokan román fogságba kerültek. A személyi állomány maradéka szervezetlen volt. Vidéken a közbiztonság megszűnt. A falvak lakosai némi nosztalgiával tekintettek a nem is olyan távoli múltba, amikor még a csendőrök tartották fenn a rendet. A falusi lakosság e szervezettől várta a rend

helyreállítását. Nem csak a falusi lakosság, a politikusok is a csendőrség helyreállításától remélték a közrend visszaállítását. Gróf ANDRÁSSY Gyula nyilatkozata pontosan rámutat arra, hogy mit vártak a kortársak a csendőrségtől: „Erős, jól fegyelmezett csendőrség szükségesebb ma mint valaha, mert Magyarországon a háború, majd a forradalmak és a törvényes alap nélküli kormányok alatt megbomlott a törvények tisztelete, elvadultak az erkölcsök, megszűntek a tekintélyek, és ez olyan feladatot ró az államra, amelyet . . . csak a csendőrség segítségével oldhat meg".[65]

A Magyar Királyi Csendőrség reorganizációja jól illett a Tanácsköztársaság előtti állam kontinuitását hirdető politikai elgondolásba. Némi huzavonára adott ugyan alkalmat, hogy a volt kényszer-nyugdíjazottak el akarták távolítani az újjá alakuló szervezetből az 1918 novembere után is szerepet vállalókat. Végül is mindkét csoport maradhatott, az újjászervezést közösen hajtották végre. Az újjászervezés jogalapját az képezte, hogy a PEIDL-kormány[66] 1919. VIII. 3-án feloszlatta a Vörös Őrséget, egyben visszaállítva a korábbi rendvédelmi testületeket.[67]

Az újjászervezést azonban gátolta az országot megszálló csapatok, elsősorban a román haderő magatartása. A megszálló csapatok jelenlétének a jogalapját ugyanis a magyar rendvédelem szervezetlensége jelentette. Jelenlétüket minél inkább ki szerették volna nyújtani, mivel közben módszeresen elszállították az ország javait Romániába, illetve besszarábiai kivonulásukat további területszerzésekhez szerették volna kötni.[68]

Az ANTANT azonban véget kívánt vetni ennek a helyzetnek. Ezért külön megbízottat nevezett ki Halsey E. YATES személyében a magyar rendvédelem újjászervezésére. A helyzetre jellemző, hogy YATES ezredes Ausztriában volt kénytelen fegyvereket vásárolni az újjászerveződő csendőrség számára, holott a román hadsereg a magyar fegyveres testületek fegyvereit lefoglalta, az újjászerveződő rendvédelem számára azonban csupán a használhatatlan példányokat adta át.[69]

A magyar rendvédelem és annak részeként a csendőrség újjászervezésének az utolsó akadálya is elhárult a BENES-féle javaslat elvetésével. BENES csehszlovák elnök ugyanis azt indítványozta, hogy valamennyi magyar fegyveres testületet oszlassák fel, helyettük pedig francia vezetésű nemzetközi csendőrséget állítsanak fel. Franciaország ugyan a főtanácsban 1919 november elején kísérletet tett a terv elfogadtatására, miután azonban szövetségesei leszavazták, CLEMANCEAU is szorgalmazta a megszállt területek kiürítését.[70]

1919. XII. 13-án Halsey E. YATES, az USA ezredese kivált a magyarországi ENTENTE misszió tábornoki bizottságából feladata végeztével. Helyére új személyt nem kértek fel, mivel a vezetést átengedték a magyaroknak. YATES ezredes távozását megelőzően, a Nemzeti Újságban felhívást tett közzé, amelyben — a Magyar Királyi Csendőrség korábbi eredményeire hivatkozva — újabb sikereket kívánt a testületnek. „*A magyar csendőrségnek mindenkor az a hírneve volt, hogy egész Európa legjobb fegyveres ereje. A jövőben alkalma lesz ezt megint beigazolni azáltal, hogy a törvényes rend fenntartásában derekasan kiveszi a részét. Mi bizalommal számítunk önökre, hogy ismét odaadó kötelességtudásukkal az ország békéjét biztosítani fogják.*" [71]

A helyzet azonban nem konszolidálódott azonnal az országban. A Tanácsköztársaság veresége után a leszerelt haderő tisztjeinek egy része és a proletár-

diktatúra terrorja által sérelmeket elszenvedettek úgynevezett különítményekbe tömörültek — a törvényes eljárások mellőzésével — és igyekeztek bosszút állni a Tanácsköztársaság funkcionáriusain. A magyar központi hatalom megszilárdulásával, az állami fegyveres szervek reorganizációjával a különítményeket fokozatosan felszámolták. A legtovább azok tudtak működni, amelyek csendőr tartalék zászlóalj nevet vettek fel, így fennállásuknak időlegesen a legitimitás látszatát keltették.[72]

Az újjászerveződő csendőrség kezdetben az ugyancsak alakulóban lévő új magyar hadsereg irányító szerve, a fővezérség alárendeltségébe került, mivel valamennyi magyar fegyveres szervezet irányítását ez a parancsnokság fogta össze a konszolidációig. A fővezérséghez való tartozás időszakában a csendőrség kötelékében a hadsereghez tartozó úgynevezett csendőr tartalék zászlóaljakat hoztak létre rejtési szándékkal. A csendőr tartalék alakulatokat — amelyek túllépték a trianoni békediktátum által engedélyezett létszámot — a TELEKI-kormány[73] számolta fel a haderő csökkentés keretében.[74]

A háború és a forradalmak nyomán a csendőrség diszlokációját a polgári közigazgatáshoz igazították. Ebben szerepet játszott az is, hogy a trianoni békediktátum a csendőrség irányítását kizárólag a belügyi tárca kompetenciájába helyezte. Ez a rendszer azonban nem vált be. A közigazgatási területek eltérő nagysága, a lakosság számában jelentkező különbségek, a terep fedettségében és domborzatában, valamint a közlekedési viszonyokban tapasztalható eltérések, a népesség elhelyezkedésének eltérő jellege miatt aránytalanná tette a csendőrségi diszlokációt.[75]

1925-ben visszatértek a háború előtti elvekhez. A szervezet struktúrájába azonban beillesztettek egy új elemet, az osztály-parancsnokságot, amely egy vármegyére terjedt ki, és a kerület-, illetve a szárny-parancsnokság között állt. A járőrmesterségeket nem újították meg, azonban 1930-tól kiépült a csendőrségi nyomozó szolgálat. Kerületenként egy alosztály, országos szinten pedig egy osztály végezte a nyomozati teendőket. Az országos hatáskörű csendőr nyomozó osztály-parancsnokság közvetlen alárendeltségébe szervezték a nyomozati munkát elősegítő szakterületeket egy-egy központi alosztály formájában. Ilyen volt például a nyilvántartási alosztály és a bűnügyi laboratórium alosztálya.[76]

A csendőrségi nyomozó szolgálat kiépítése során külön központi alosztályt létesítettek a politikai bűncselekmények felderítésére. A Magyar Királyi Rendőrségen belül a politikai bűnügyekre specializált alosztályt már korábban kialakították. A két alosztály jogköre azonos volt. A Magyar Királyság jogrendszerébe a politikai bűncselekmény fogalma a Tanácsköztársaság nyomán került be, mivel a magyar proletárdiktatúra nyíltan hirdette magáról, hogy a társadalom egy osztályának érdekei miatt diktatúrát valósít meg a társadalom egésze felett, illetve magáénak vallotta a hatalom megragadásának erőszakos útját is. A politikai bűncselekmények felderítésére szakosodott alosztályok feladatát a politikai szélsőségek tevékenységének figyelemmel kísérése képezte.[77]

A két világháború között a testületet modernizálták. Felszerelték a bűnüldözés korszerű technikáival, kialakították a szakszolgálati ágakat (vasúti csendőrség, vízi csendőrség, közlekedési csendőrség stb.). Csendőrségi delegációk jártak külföldi csendőr szolgálatoknál tanulmányutakon, és a külföldi csendőrségek képviselői is ellátogattak Magyarországra. A harmincas évek elején például a

Kanadai Királyi Lovas Csendőrség tanulmányozta a magyar lovas csendőrképzést, 1937-ben pedig lengyel csendőrdelegáció látogatta meg a Magyar Királyi Csendőrséget tanulmányozás céljából.[78]

A Magyar Királyi Csendőrséghez hasonlóan a miniszterelnök rendelettel államosította és centrális vezetés alá vonta a Magyar Királyi Rendőrséget, mely feladatát a dualizmuskori létszámmal megegyező nagyságú személyi állománnyal végezte,[79] holott a trianoni békediktátum nyomán a Magyar Királyság elvesztette területének 2/3-át, lakosságának több mint a felét. A trianoni békediktátummal kapcsolatosan a fő bajt nem az képezte, hogy a magyarsággal egy évezrede közös államban élő népeket elcsatolták az országtól akaratuk ellenére. Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásakor a Magyar Királyságban szinte mindenütt úgynevezett tanácsok alakultak, munkástanács, katonatanács stb., így a nemzetiség lakta területeken nemzetiségi tanácsok. Ezek a tanácsok nem hoztak olyan határozatot, hogy Magyarországtól elszakadjanak. Ellenkezőleg, föderalisztikus elképzeléseik voltak a jövőt illetően. Nem kívántak szembe helyezkedni azzal a nemzettel, amelynek kultúrközegében saját nemzeti fejlődésük lezajlott. A megszálló csapatok bevonulása nyomán azonban a helyzet megváltozott. A csapatokkal ugyanis hazatért a nemzetiségi politikusok azon része, amely valamilyen oknál fogva szembe került az Osztrák-Magyar Monarchiával, és az ANTANT-nál keresett és talált támogatást. Rövid időn belül az ő kezükbe került a vezető szerep. Ezt követően a nemzetiségi tanácsok sorra úgy döntöttek, hogy a megszálló csapatok országaihoz csatlakoznak.[80]

A fő gondot az okozta, hogy egyrészt a kárpát-medencei magyarság 1/3-a az új utódállamok határai közé került, és ott másodosztályú állampolgári sorsra jutott. Az utódállamok például kisajátították a zömében magyar etnikumhoz tartozó földbirtokosok birtokait, amit azonban nem a helyben élő magyar parasztság körében osztották fel, hanem távoli területekről hoztak oda telepeseket, ezzel földönfutóvá téve a magyar etnikumhoz tartozókat. A másik gondot az képezte, hogy a Kárpát-medence gazdasági egységét életképtelen részekre szabdalták. Ezen részek autarchiára törekedtek, nem bízva környezetükben. E helyzetből adódóan a gazdasági fejlődés lelassult, lényegében a harmadik évezred elejére sem érte el azt a növekedési ütemet, amit az első világháború előtt a Kárpát-medence térsége produkált.[81]

A trianoni békeszerződés célja nyilvánvalóan Magyarország kiszolgáltatott állammá tétele volt, illetve a térségben olyan változtatásokat eszközölt, amelyek az összefogás lehetőségét is ellehetetlenítették, ezáltal bizonyos nagyhatalmi törekvések számára kedvező terepet létrehozva. A rendvédelmi testületek tekintetében azonban az ANTANT nagyvonalúnak bizonyult, hiszen a világháború előtti létszámmal, azaz 12 000 fővel engedélyezte a csendőrség és a rendőrség működését is. A 93 000 km^2-re és a 8 millió főnyi lakós biztonságára tehát 24 000 fő vigyázott, mint a történelmi Magyarország 230 000 km^2-en élő 20 millió polgárának személy és vagyonbiztonságára. E létszám-engedélyezés oka minden bizonnyal az 1918–1919-es magyarországi forradalmakban rejlett. Az ANTANT stabilitást akart a térségben. Ennek érdekében pedig hajlandó volt a magyar rendvédelmi testületek létszám-megállapítása tekintetében nagyvonalúságot gyakorolni. Ez a nagyvonalúság akkor válik nyilvánvalóvá, ha mellé helyezzük, hogy a magyar haderő létszámát 35 000 főben maximálta, és a nehézfegyverzet

rendszeresítését megtiltotta. A magyar rendőrség számára azonban engedélyezte — tömegoszlatási célzattal — a fegyverzetétől megfosztott Vickers-típusú angol páncélkocsi beszerzését is.[82]

A Magyar Királyi Csendőrség működését végig kísérték a magyarországi rendőrségekkel való összezördülések. Ezek a disszonáns jelenségek mindig ott alakultak ki, ahol a két szervezet tevékenysége valamilyen módon érintkezett, és az együttműködés szabályozása nem volt elég körültekintő. A vitás kérdésekben a belügyminisztérium döntött, mint a két testület szakmai irányító szervezete, amely végső soron az egész magyar közbiztonságért felelt. A vitának azonban voltak objektív alapjai is. A Magyar Királyi Rendőrség felállításával a magyar rendvédelemben nőtt a testület súlya a csendőrséggel szemben, ám a rendőrség még így is 1680 km^2-en 3,2 millió főt magában foglaló hatósági területtel rendelkezett, szemben a csendőrséggel, amelynek a működési területe 91 300 km^2-re és a rajta élő 5,8 millió főre terjedt ki. 1919-től a csendőrség és a rendőrség finanszírozása is az állami költségvetésből történt. Feladataik finanszí-rozásához, plusz forrásokhoz lényegében a másik rendvédelmi testület költségvetésének a terhére juthattak, ezért előtérbe kerültek a kompetencia és a működési területi határok kérdései. Végül is a költségvetés lehetőségeinek a javulásával alábbhagytak a torzsalkodások.[83]

A Magyar Királyi Csendőrség történetét művelők körében két esemény kapcsán merült fel annak a lehetősége, hogy a szervezet a politikai események aktív alakítójává vált. 1931 őszén SCHILL Ferenc vezérőrnagy a csendőrség korábbi felügyelője belekeveredett egy nyugállományú altábornagy által szervezett kormányzó ellenes szervezkedésbe. SCHILL Ferenc vizsgálati fogságában öngyilkosságot követett el, így az esetleges szerepére soha sem derülhetett fény. Tény azonban, hogy a szervezkedés felgöngyölítésében a csendőrség élen járt, ami valószínűtlenné teszi a testület vezetőinek az összeesküvésben való részvételét.

A másik feltételezett csendőr puccs 1944 januárjához kötődik. Ekkor — a galántai csendőr zászlóalj zászlószentelésére — viszonylag jelentős csendőri erőket vontak össze Budapesten. HORTHY-ban és környezetében felmerült a gyanú, hogy a németekre támaszkodva a szélsőjobboldal kísérletet tesz a hatalomátvételre, amelyhez a csendőrséget használnák fel. Ezért HORTHY — testőrsége parancsnokán keresztül — utasította az 1. páncélos hadosztályt, hogy készüljön fel egy puccs esetleges elhárítására. A páncélos hadosztály el is foglalta a főváros körül állásait. Volt olyan század, amelynek célpontját a GESTAPO budapesti főhadiszállása, a Majestic hotel képezte. Közben a hadosztály vezérkari főnöke tájékozódott a Budapestre rendelt csendőrcsapatok tisztjeinél. Ők azonban a puccsról semmit sem tudtak. Ennek nyomán a kormányzó a palotájába kísértette a testőrtisztjeivel a csendőrtiszteket eligazításra, ahol meghatározta számukra a helyőrségeikbe való haladéktalan visszatérést. A csendőrtisztek ugyan semmit sem értettek az egészből, de a parancsot végrehajtották. A csendőr alakulat 1944. VI. 8-án, a honvéd páncélos csapatok pedig 1944. VI. 9-én hagyták el a főváros térségét. Ma már nyilvánvaló, hogy vaklárma volt, hiszen a csendőröket szétszórtan a honvédségi laktanyákban helyezték el, továbbá a magyar tisztikar kormányzó-hűsége ekkor még töretlen volt. A németek még nem tervezték a kormányzó elmozdítását, inkább a környezetét szerették volna befolyásolni. Az azonban elképzelhető, hogy a csendőrségi erőkoncentrációt a budapesti zsidóság deportálá-

sára szerette volna felhasználni az államapparátus németbarát része, még akkor is, ha erről a csendőr tiszteket nem tájékoztatták. HORTHY Miklós ugyanis leállította a zsidó deportálásokat. Néhány nappal az események után a németek megkísérelték egy zsidókat szállító vasúti szerelvény eljuttatását a határon túlra, amelyet végül is a kormányzó utasítására egy csendőr osztag fordította vissza. Így a deportálás mindaddig kivitelezhetetlennek bizonyult, míg a Wermacht meg nem szállta az országot.[84]

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának létszáma az 1938 és 1941 között megvalósuló terület-visszacsatolások nyomán 22 000 főre növekedett. A terület-visszacsatolásokra a korabeli nagyhatalmi döntések szerint került sor, melynek során az 1920-ban elcsatolt területek döntően magyarlakta térségei kerültek vissza az országhoz. A létszámnövekedés nem csupán a testület működési területének gyarapodásából adódott. A testület vezetői — tanulva az első világháború tapasztalataiból és a második világháború eseményeiből — nem tették lehetővé a csendőrök behívását katonai szolgálatra. A csendőrök legfeljebb tábori csendőrként kerülhettek a haderőhöz. Ez is jelentős érvágást jelentett ugyan a testület létszámán, azonban ez a létszámkiesés még kezelhető volt. A csendőrség szervezetében motorizált zászlóaljakat hoztak létre az esetleges karhatalmi feladatok eredményes megvalósítása érdekében. E zászlóaljak legénységi állományát a sorkatonai szolgálatukat ellátók alkották. Ezen létszámmal együtt tette ki a csendőrség személy állománya a 22 000 főt.[85]

A csendőröknek a két világháború között is végre kellett hajtaniuk a kevésbé népszerű feladatokat is. Ide tartozott például az adóbehajtók védelmének fedezése, amelynek során — különösen a nagy világválság időszakában — nem ritkán a családot az utolsó vagyonától fosztotta meg a végrehajtó. Az éhezésre és nyomorra kárhoztatott családok férfi tagjai nem ritkán fizikálisan is bántalmazták volna a végrehajtót. Ilyenkor a csendőr szomorú feladata volt a közbelépés. Továbbá, a csendőröknek kellett megakadályozni a közigazgatás illetékes szervei által betiltott rendezvényeket, politikai gyűléseket is, amelyek teljesítése nem egyszer politikai botrányt vont maga után. Mivel a csendőrök szolgálati feladatait szabályozó törvények a két világháború között nem változtak, így a testületnek a közigazgatáshoz fűződő viszonya sem módosult. A csendőrség alapvetően a közigazgatási szervezetek döntéseinek a végrehajtására kényszerült, s bármenynyire is kényszerből tette, a lakosság mégis sokszor a csendőrséget okolta érte.[86]

A Magyar Királyi Csendőrséget szervezete, felszerelése egyértelműen rendvédelmi teendők megvalósítására tette alkalmassá. Mégis, mindkét világháború során olyan cselekményekkel is megbízták a szervezetet, ami a feladatban részt vevő személyi állomány döntő részének a pusztulásához vezetett. A csendőrök ugyanis neveltetésükből, testületük szellemiségéből fakadóan a végletekig kitartottak, ami komoly emberáldozatokat követelt a részükről. Az Erdélybe 1916-ban betörő román hadseregnek a határszéli csendőrőrsök ellenálltak, hiszen feladatukat képezte a határon behatolók feltartóztatása. A sokszoros túlerőben lévő román hadsereg körülzárta a csendőr őrsöket, ahonnan a csendőrök már nem tudtak hová visszavonulni. Nem adták azonban meg magukat, hanem az utolsó töltényig harcoltak. Sorsuk a megsemmisülés volt.[87]

A második világháború során — amikor a harcok már a Magyar Királyság területén folytak — a csendőröket visszavonták ugyan a veszélyeztetett szolgálati helyükről, azonban csapatalakulatokká szervezték őket. A baj azonban az volt, hogy nem kaptak hadfelszerelést. A karabéllyal és pisztollyal felszerelt csendőr alakulatok kerültek szembe a szovjet haderő csapataival, amelyek a háború ezen szakaszában már a kor technikai színvonalán álló haditechnikával jól el voltak látva. Az is előfordult, hogy a csendőrök annak érdekében, hogy egyáltalán valamilyen ellenállást kifejthessenek, a németekkel cseréltek pálinkáért lőszert. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a csendőr alakulatok vesztesége nem ritkán meghaladta az 50%-ot. A Magyar Királyi Csendőrség történetének neuralgikus pontja a magyar zsidóság deportálásával kapcsolatos. Nem a történelmi események miatt vált e téma neuralgikussá, hanem az abba beletüremkedő politikum miatt.[88]

A Magyar Királyságban ugyan német nyomásra hoztak zsidóellenes törvényeket, azonban ezek a jogszabályok még nem eredményeztek visszafordíthatatlan eseményeket. A deportálást — a magyarországi szélsőséges németbarát antiszemiták kezdeményezései ellenére — a Wermacht bevonulásáig sikerült nagyrészt megakadályozni. Ezt követően a megszállt ország megfélemlített államapparátusa vonakodva ugyan, de engedelmeskedett a megszállók utasításainak. Kialakult ellenállás is, ez azonban szétszórt és összehangolatlan volt. A zsidóság kérdésében a társadalom megosztott volt. Akadt egy törpe kisebbség, amely aktívan részt vett a deportálások szégyenteljes aktusában, mások tettlegesen is felléptek ellene, és voltak, akik a többséget képezve csak csendesen rosszallták azt. A társadalomban meglévő helyzetet tükrözte a csendőrség személyi állományának magatartása is.[89]

A Magyar Királyi Csendőrség esetében érdekes helyzet állt elő. Ugyanazon szervezet szinte ugyanazon törvényi szabályozással vett részt a magyar zsidóság deportálásában, mint amely testület — néhány évtizeddel korábban, az első világháború előtt — a nem magyar állampolgárságú orosz és román zsidó lakósság menekítésében részt vett, amikor azok az orosz és a román pogromok elől Magyarországra menekültek. A dualizmus időszakában például a magyar-román határvonalon az úgynevezett zöldhatárőrizeti teendőket ellátó határszéli csendőröknek kötelessége volt a határvonalat illegálisan átlépő menekülő zsidók fogadása és üldözőik visszakényszerítése a határ túloldalára. A menekülőket pedig a budapesti vonatra kellett felültetniük. Budapesten már a helyi zsidó közösségek fogadták az üldözötteket. A második világháborúban a zsidó deportálásban való részvétel miatt a testület több tisztje tiltakozott is. Azonban a tudomásukra hozták, hogy a megszállók az ország törvényeit kizárólag olyan mértékben akceptálják, amennyiben az érdekeiket és az akaratukat szolgálja. Azon csendőrtiszteket, akik továbbra sem kívántak a törvénytelenségek részeseivé válni és a leghangosabban tiltakoztak, elfogták és kivégezték. A testület személyi állománya ezután, néhány személy kivételével, nem jó szívvel ugyan, de végrehajtotta a deportálásból a testületére háruló cselekményeket.[90]

A magyar pártállam időszakában mégis a Magyar Királyi Csendőrség kollektív felelősségét hangsúlyozták a zsidó deportálásért. Ezzel szemben történelmi tény, hogy a városokban a rendőrség hajtotta végre e dicstelen tettet. Márpedig a magyarországi zsidó populáció többsége városokban élt. A Magyar Királyi

Csendőrség személyi állományának csupán egy része vett részt e nemtelen feladatban, mivel a megszálló németek első rendű érdeke volt, hogy az ebben az időszakban — már a frontvonal közvetlen mögöttes területének számító országban — a közrend fennmaradjon, ezért a közbiztonsági szolgálat ellátásától nem lehetett mindenkit elvonni. Mivel kevésnek bizonyult a csendőr és a rendőr, a Magyar Királyi Honvédségtől is vezényeltek alakulatokat a deportálásban való közreműködésre. Magyarországon a rendvédelmi testületeknek fogalmuk sem volt arról, hogy ki milyen hitvilágban él, mivel ilyen jellegű nyilvántartást nem vezettek, a közigazgatás nyújtotta a kellő információt a népszámlálási adatok felhasználásával.

Az igazsághoz az is hozzá tartozik, hogy a Magyar Királyi Csendőrség sze-mélyi állománya előtt ismeretlen volt a deportálás valódi célja (a köztudat csak munkatáborokról tudott). A németek zsidóság-írtó eljárásai oly mértékben ellentétesek voltak a megszokott európai gyakorlattal, hogy ilyen jellegű cselekményekre senki nem is gondolt. A deportálások valódi célja Magyarországon széles körben csak a háború befejezése után vált közismertté.

A deportálásban való részvétel tekintetében tehát a határ nem a csendőrség és más testületek között húzódik, hanem az összes rendvédelmi szervezeten és a köz-igazgatáson belül.

Mégis a második világháború után a csendőrséget nevezték meg egyetlen bűnösként, bűnbak szervezetként kezelve a testületet, politikai okokból kifolyólag. A szovjet hadsereggel visszatérő kommunisták Moszkva támogatásával hatalomra törtek. Ennek érdekében dolgozták ki a szalámi taktikát, melynek az volt a lényege, hogy mindig a kommunista párttól legtávolabb eső politikai csoportosulást támadták. Ily módon semlegesíteni lehetett a többi politikai erőt, és hatékonyan lehetett hasznosítani a nem túlzottan nagy kommunista erőket. E folyamat végén fordult a Magyar Kommunista Párt (MKP) saját szövetségesei ellen, mígnem végül mindenkit felszámolt maga körül. E politikai taktika megvalósításához a védőernyőt a szovjet hadsereg biztosította.

A közigazgatásban ki nem nyilvánított, de a gyakorlatban gyakran érvényesülő szelekciót valósítottak meg. Ennek során egyrészt törekedtek a régi munkatársak eltávolítására, helyükre politikailag megbízható személyeket juttattak, függetlenül a szakértelmüktől. Másrészt a közigazgatás egyes részeit teljes egészében meg kívánták szűntetni, míg más részeit a személyi állomány cseréjével, átszervezéssel és feladatmódosítással beilleszthetőnek tartották szovjet típusú állam magyar adaptációjába. A Magyar Királyi Csendőrséget a szocializmus számára megreformálhatatlan intézménynek tekintették, így az elsők között kívánták feloszlatni.

Nem helytálló — a magyar pártállam időszakában elterjesztett — azon nézet sem, mely szerint a Magyar Királyi Csendőrséget a magyarországi zsidóság deportálásában való részvétele miatt oszlatták fel. Erre vonatkozóan a testület feloszlatásáról szóló rendeletben egyetlen szó sem esik.[91]

A csendőrség felszámolásával céltudatosan a magyar rendvédelem legerősebb szervezetét szűntették meg. A csendőrség feladatait átvevő rendőrséget pedig fel lehetett az MKP szimpatizánsainak táborából tölteni, kialakítva ezzel a rendőrségen belül az MKP szimpatizánsok túlsúlyát. Ezzel a két fő pilléren nyugvó rendvédelem (csendőrség - rendőrség) egypillérűvé vált Magyarországon.

Ez az egy pillér pedig az MKPegyértelmű befolyása alá került, mivel a testület élére — a SZEB (Szövetségi Ellenőrző Bizottság) szovjet tagjainak segítségével — MKP szimpatizánsokat neveztek ki.[92]

Szovjet és a magyar hatóságok diszkriminatív módon jártak el a testület tagjaival szemben. Ennek során:

- Bűnösnek tekintették azt a csendőrt, aki visszamenőlegesen fennálló törvények szerint járt el. Ilyen alapon az egész magyar társadalmat felelősségre lehetett volna vonni, hiszen mindenki az akkor fennálló törvények szerint élt, a rendvédelmi szervezetek és a közigazgatás munkatársai pedig — akiknek feladata volt a törvények betartatása — mindenképpen. De ezt a törvények betartását bűnként kezelő eljárást kizárólag a csendőrséggel szemben alkalmazták;
- Az igazoló eljárásban a politikai pártok képviselői vettek részt, akik nem az érintett személy tettei szerint döntöttek, hanem a pártok instrukcióinak a figyelembevételével. Az öt fős bizottság közül három fő, — a KMP képviselőjének álláspontját követte a szociáldemokrata párt és szakszervezet képviselője — ugyanis eleve az igazolási eljárás alá vont személy ellen szavazott az eljárás során. Ebből adódóan a kisgazda és a paraszt párt képviselői az érdemi döntésből kimaradtak;
- A csendőrség számára felállított különleges igazoló bizottságok számára kiadott intenció szerint a csendőrök csak abban az esetben voltak igazolhatóak, ha a szovjet hadsereg oldalán fegyverrel harcoltak, segítséget nyújtottak az előző kormány által politikailag üldözötteknek, vagy az előző kormányok intézkedéseivel szembefordultak;
- Az igazoló eljárásokat jó előre kihirdették, azokon mindenki megjelenhetett, de az igazolás alá vont személyek a rájuk terhelő adatokat nyújtó személyek meghallgatásain nem vehettek részt.

Ilyen körülmények között az igazolás alá vont személyek egy százalékát sem igazolták a különleges igazoló bizottságok.

Az igazolást kiterjesztették az özvegyekre is. Amelyik özvegy férje 1939 után hunyt el, és a hátramaradottak nem tudták elhalálozott férjüket a különleges igazoló-bizottság szempontjainak megfelelően igazolni, azoktól a nyugellátást elvonták.

A nem igazolt csendőröket kizárták a közalkalmazásból. Az 1945 után felállított politikai rendőrség pedig kereste az ürügyeket arra, hogy a volt csendőröket internálhassa.[93]

A keleti és nyugati hadifogságból hazatérő csendőröket azonnal szűrőtáborokba szállították, majd rendőri felügyelet alá helyezték.

A Magyar Királyi Csendőrség kezelésére és az emléke eltörlésére való törekvésre jó példa, hogy a testületre utaló műalkotásokat is megsemmisítették. Magyarországon hagyomány, hogy a haza szolgálatában érdemeket szerzett személyek és szervezetek emlékét általában köztéri szobrokkal és emléktáblákkal örökítik meg. A Magyar Királyi Csendőrségről egy szobor és egy dombormű készült. A szobor a budapesti csendőrlaktanya udvarán állt a Böszörményi út 21. szám alatt. E laktanya építését 1901-ben fejezték be. Azóta rendvédelmi tartalmú oktatási feladatok ellátásának nyújt otthont az épületegyüttes. A harmadik évezred elején — más képzési feladatok mellett — az FBI közép-európai kiképzési centruma számára is otthont nyújt. A dombormű Budapesten a Hadtörténeti In-

tézet és Múzeum emeleti részének belső terét díszítette. A második világháború után mindkét műalkotás eltűnt; a legitim magyar országgyűlés által létrehozott közbiztonsági őrtestület a Magyar Királyi Csendőrség témájában készült műalkotásokat — ma már felderíthetetlen módon — minden bizonnyal megsemmisítették. Ugyanakkor azonban az 1848–1849-es magyar forradalmat és szabadságharcot leverő Habsburg önkényuralom elnyomó apparátusának, a HABSBURG-csendőrségnek emléket állító alkotás Somogy megyében ma is áll, igaz mindenki által elfeledve eldugott és elhanyagolt környezetben. A Magyar Királyi Csendőrség történetével foglalkozó irodalmat is zárolták. Abból csupán néhány példányt hagytak meg az ország fontosabb könyvtáraiban, a többit megsemmisítették. A magyarországi rendszerváltás után e zárolás megszűnt. Ez azonban nem változtat azon a szomorú tényen, hogy a témakör egyszerre csak néhány fő által kutatható, mivel a szakirodalom példányszáma rendkívül szűkös. Ezen segíthetne a digitalizáció. Ennek megvalósítása azonban a jelenlegi financiális körülmények között teljességgel reménytelen.[94] A testület tagjainak személyi állományából ma már kevesen élnek. Az élők jelentős része pedig öt kontinensen szétszórva található.

A nyugati fogságba került csendőrök egy részét az angol és a francia hadsereg nem szerelte le, hanem különböző őrszolgálatokra alkalmazta őket.

A negyvenes évek végén és az ötvenes évek elején a csendőrök Nyugat-Európából szétszóródtak a világ minden tájára, mivel az otthoniak sorsáról értesültek. Hozzáláttak ahhoz, hogy új egzisztenciát teremtsenek maguknak. Voltak, akik a francia idegenlégióba álltak be. Egyes kutatók szerint az ötvenes években több mint négyezer magyar csendőr teljesített szolgálatot az idegenlégióban.[95]

Az emigrációban a legszervezettebbek a csendőrök voltak. Már 1947 júniusában megalapították Grázban a „Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Asztaltársaság”-ot, amely 1949-ben „Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség”-gé (MKCsBK) alakult át.

A veterán jelleggel működő MKCsBK a tagsággal kapcsolatos hírek közlése céljából létrehozta a „Bajtársi Levelet”, amely első ízben 1948. XI. 26-án jelent meg Grázban. Az emigrációban az első csendőr napot a veterán szervezet 1949 februárjában ünnepelte.[96]

A Bajtársi levelet az MKCsBK az új évezred küszöbén is még publikálja, sőt a csendőrség napját éves találkozóval és Floridában megrendezett csendőrségtörténeti konferenciák megtartásával is ünnepelték a kilencvenes évek második felében.

A Magyar Királyi Csendőrségre vonatkozó jogszabályok a Csendőrségi Közlönyben jelentek meg. A Csendőrségi Közlöny 1912–1918-ig és 1924-től 1945-ig jelent meg. E mellett a csendőrség tevékenységére is kiható jogszabályok a Magyarországi Törvénytárban, a Magyarországi Rendeletek Tárában, továbbá az érintett tárcák rendeleteit tartalmazó közlönyökben, elsősorban a belügyi- és a honvédségi közlönyben jelentek meg.

A Magyar Királyi Csendőrség képes magazin jellegű hetilapot is kiadott, amely a testület életéről nyújtott tájékoztatást. Az első 13 évfolyam 1907-től 1919-ig került kiadásra. Ezt követte 1924-től 1944-ig a XIV.-től XXXIV. évfolyam. A csendőrségi lapok egyben a testület személyi állományának oktatását és szellemi nevelését is szolgálták.

Az emigrációban lévő csendőrök — hasonlóan a Magyar Királyi Honvédség különböző fegyvernemeinél szolgált katonákhoz — a magukkal vitt felszerelési- és emléktárgyakat összegyűjtötték a világ minden tájáról, és abból múzeumot alakítottak a kanadai Torontóban. A rendszerváltást (1990) követően — a nyugati emigráció által létrehozott más hadigyűjtemények, pl. tüzérgyűjtemény anyagaihoz hasonlóan — a csendőr-múzeum is hazatért. A gyűjteményt a budapesti Hadtörténeti Múzeum fogadta be (így állandó kiállítása nincs).

Gyakorlatilag a külföldre mentett és ott összegyűjtött szerény számú relikviák alkotják a testülethez kapcsolódó egyetlen magyar közgyűjteményt. A XX. század első évtizedében ugyan létrehoztak egy csendőr-múzeumot, amely gazdag anyaggal rendelkezett. E mellett — a múzeum filiáléjaként — valamennyi csendőr kerület kialakított a közbiztonsági szolgálat egy-egy szakterületére specializált gyűjteményt. Továbbá a Hadtörténeti Múzeum is rendelkezett egy bőséges és színvonalas csendőrségtörténeti gyűjteménnyel. A második világháború során és után ezek a gyűjtemények jelentős mértékben megrongálódtak, majd a csendőrség sorsára jutva az enyészet martalékává váltak.

Magyarország területén három ízben hoztak létre és szüntettek meg csendőr szervezetet. Első ízben az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharcot cári segédlettel leverő HABSBURG ház állított fel csendőrséget. Ezt a csendőrséget az 1867-es kiegyezéssel a történelmi Magyarország területén feloszlatták. A csendőrség intézménye azonban fennmaradt az Osztrák Császárság örökös tartományaiban és Horvátországban is. 1881-ben a Magyar Királyságban újra létrehozták a csendőrséget, de már mint nemzeti alapon szervezett testületet. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság által közösen irányított Boszniában is felállítottak egy csendőrszervezetet. Ily módon az Osztrák-Magyar Monarchiában összesen négy csendőrség működött, ha a horvátországi csendőrséget önálló szervezetként vesszük figyelembe.

A Magyar Királyi Csendőrséget két ízben oszlatták fel, s mindkét alkalommal nem szakmai, hanem politikai megfontolások miatt, egy legitim országgyűlés által hozott törvényt negligálva egy kérdésesen legitom kormány rendelete által. A **86/1987. MT. rendelet** a jövőre szólóan hatálytalanította az **1690/1945. ME. rende-letet**, de nem érintette annak korabeli joghatásait. A **44/1991. AB** alkotmánybírósági határozat a rendelet bizonyos részeit alkotmányellenesnek nyilvánította, nem térve ki magának a feloszlatásnak a minősítésére. A **112/1991. Korm. rendelet**, a **93/1990. Korm. rendelet** és az **1992 évi XXXII. tv.** részben orvosolta a volt csendőrök sérelmeit: helyreállította nyugdíjjogosultságukat (de csak 6 hónapra visszemenőleg) és intézkedett igen mérsékelt kárpótlásukról. A teljes rehabilitáció azonban elmaradt, és a népbírósági jog alapján elítéltek ítéleteit máig sem nyilvánították semmissé a törvény erejével, az egyéni jogorvoslat útján való felmentés pedig igen körülményes, költséges, többnyire lehetetlen. A csendőrség érdemeit, alkotmányos szerepét, feloszlatásának megítélését mindeddig szó nélkül hagyta a hivatalosság.

Magyarország területén — egy évszázadon belül — összesen három ízben hoztak létre és oszlatták fel a csendőrséget. A feloszlatás oka mindhárom alkalommal nem szakmai, hanem — a feloszlatók által deklaráltan — politikai volt. A három feloszlatás után azonban két ízben — 1881-ben és 1919-ben — újra felállították a szervezetet. A reorganizáció oka abban rejlett, hogy a polgári államhatalom megszilárdulását óhajtották a politikai hatalom birtokosai az újjáalakított

csendőrszervezettől. Mivel az 1945. évi feloszlatás valódi célja a magyar polgári állam felszámolása volt és a politikai hatalmat gyakorló kommunista párt — a Szovjetúnió által nyújtott védernyőnek köszönhetően — nem vesztette el a hatalmát, mint az 1919-ik évi elődje, így a csendőrség újjászervezése szóba sem jöhetett. Pedig a magyar történelemben nem akad a csendőrségnél eredményesebben működő rendvédelmi szervezet. A csendőrség és a korabeli rendőrség összlétszámának csaknem duplájával működő mai magyar rendőrség eredményei a XXI. század kezdetén meg sem közelítik a hajdani csendőrség eredményeit.

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya vétlen tagjainak rehabilitációja tehát megtörtént. Minden vétlen volt csendőrt rehabilitált a magyar állam, aki azt kérte. A magyar közgondolkodásba a pártállam (1949–1989) negyven évének időszakában belesulykolt csendőrségellenes előítélet azonban tovább él a társadalomban; az nem szűntethető meg törvényekkel.

Magyarországon már külön intézetet és múzeumot hoztak létre a terrornak és a holokausztnak is. Ez így helyes. Szükség volna azonban arra is, hogy a magyar állam története egy szeletének a gondozására, a rendvédelem-történet művelésére is jöjjön létre intézet és múzeum. Ilyen intézmény ugyanis hiányzik, illetve csak nyomokban található meg a magyar struktúrában. Pedig a magyar történelemnek aránylag kis része a terror, mint ahogyan a Magyar Királyi Csendőrség történetének is csupán töredéke azon időszak, amikor embertelen politikai célok érdekében használták fel a szervezetet.

Magyarországon nem a hagyományos értelemben vett testülettörténeti intézmény kialakítására lenne szükség. A Kárpát-medence viharos történetéből fakadóan ugyanis — csupán a polgári fejlődés időszakában (1867–1945) — Magyarországon 29 állami rendvédelmi testület működött. A testületek működési ideje 4 évtől 78 évig terjed. A harmadik évezred elején a magyar rendvédelem szervezetében a döntő elem a rendőrség. E testület egymaga erősebb, mint az összes többi rendvédelmi szervezet. A mai funkcióit ellátó rendőrségről azonban csak 1945-től beszélhetünk, amikor is átvette a csendőrség feladatait is. Korábban a rendőrség csak városokban működött. A rendőrség állami rendvédelmi testületként pedig 1919-től tevékenykedett. Ezt megelőzően az önkormányzatok tartottak fenn különböző rendőrségeket. A magyar polgári fejlődés időszakában tevékenykedő rendvédelmi testületek természetesen döntően nem egymás mellett, hanem egymást követően funkcionáltak. A magyar rendvédelem szervezetére élénk befolyást gyakorolt a mindenkori politika szubjektivizmusa. A rendvédelmi struktúra ismétlődő átszabályozásának másik forrását a térségre gyakorolt nagyhatalmi befolyások alkották. Ezen okok miatt a magyar rendvédelmi szervezetekben — a gyakori átszervezésekből adódóan — a feladatkörök szinte folyamatosan változtak. E történelmi alaphelyzetből fakadóan egy-egy rendvédelmi testületnek a magyar rendvédelem egészéből történő kiragadása kizárólag hamis eredményekhez vezethet. Ez a helyzet a Magyar Királyi Csendőrségre is igaz, annak ellenére, hogy viszonylag hosszú ideig, 65 évig működött változatlan feladatkörrel.

A napjainkban önálló államokban élő kárpát-medencei népek 1920 előtt 1000 évig egy közös államban éltek, a Magyar Királyságban. Ezen állam rendvédelmének története egyben az állam területén élő népek rendvédelmének története is. Bizonyára időszerűnek tekinthető — amikor a Kárpát-medence népeinek

mintegy fele már az Európai Unió tagjává vált —, hogy a témakör gondozásának feltételrendszere legalább a 100 évvel ezelőtti művelési szintet megközelítő állapotba juthasson, amikor intézményrendszeri hátérrel művelték a szakterületet a korabeli kutatók. A nagyközönség pedig a harmadik évezred elejénél lényegesen gazdagabb és több múzeumban ismerkedhetett meg múltja ezen részének történetével.

Bízunk abban, hogy az illetékesek — talán egy új generáció — akceptálni fogja az ország korabeli vezetőinek véleményét a rendfenntartásról és a szakterület művelésének méltó lehetőségeket teremt.

A magyar állam vezetői nagyra becsülték a hivatali idejük alatt is működő Magyar Királyi Csendőrséget.

„. . . európai nívóval bíró kiváló intézmény, magja a hadseregnek is mintaképe az önfeláldozó kötelességteljesítésnek, bátorságnak, lelkiismeretességnek és szigorú erkölcsi felfogásnak . . . ”

gróf TISZA István
nyugalmazott miniszterelnök és belügyminiszter

„. . . Sokszor hangoztattam és sohasem titkoltam azon véleményemet, hogy Magyarországnak 1867 óta folyamatban lévő, egy modern nemzet kívánalmainak megfelelő, állami berendezkedése folytán egyik megszervezett intézménye sem vált minden kívánalomnak megfelelően olyan tökéletesen be, mint a Magyar Királyi Csendőrség . . . ”

UGRON Gábor
nyugalmazott belügyminiszter

„. . . A közbiztonság és a közrend megszilárdulása hazánkban tulajdonképpen a csendőrség felállításával kezdődik.

Ez a kizárólag hivatásának élő, minden anyagi és politikai érdeken felül álló testület nem csak nélkülözhetetlen tagolata volt adminisztrációnknak, hanem védője tisztaságának, pajzsa az állami és közhatósági tekintély megóvásának. Súlyos viszonyok, a hadiállapot által felidézett nehézségek, forradalmi jelenségek között sem ingott meg megbízhatósága, megóvta hivatásának tisztaságát, számos jelét adta határozottságának, bátorságának, önfeláldozó elszántságának . . . ”

Dr. WEKERLE Sándor
nyugalmazott miniszterelnök és belügyminiszter[102]

Jegyzetek

[1] 1881/III.tc.

[2] 1690/1945.ME.r.

[3] PRESZLY: 17-20. p.

[4] A kiegyezést a magyar országgyűlés az 1867/XII.tc.-vel, az osztrák képviselőház pedig az 1867.Nr.146. törvénycikkel emelte be a Corpus Juris-ba, illetve a Reichsgesetzblatt-ba. A két törvény töltötte be az Osztrák-Magyar Monarchiában az alaptörvény funkcióját.

[5] Érdekesen alakult a pénz témaköre. A papírpénz kezdetben ezüst, majd 1882-től aranyalapú volt. Az ezüst alapú pénzt forintnak hívták. Váltópénze a krajcár volt. 100 krajcár ért egy forintot. Az Osztrák-Magyar Bank 1878-ban alakult és 1880-tól bocsátott ki bankjegyeket, melyek egyik oldala magyar a másik pedig német volt. Az aranyalapú pénzt koronának nevezték. 10, 20 és 100 koronás címleteket nyomtattak. 10 és 20 koronásokat aranyból is vertek. A korona túlélte a dualizmust, 1926. XII. 31-ig volt érvényben, melyet a pengő váltott fel. A pengőt követte a forint 1946-ban, amely a harmadik évezred elején is Magyarország hivatalos fizetőeszköze. Az 1946-ban bevezetett forint váltópénze a fillér volt. 100 fillér ért egy forintot. A forint értékének romlásával az 1990-es években a fillért kivonták a forgalomból.
GALÁNTAI: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* 89-91.p.

[6] SARLÓS: 73-79. p.
[7] GALÁNTAI: *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie und der Weltkrieg.* 155.p.
[8] 1903/I.tc.
[9] BERTÉNYI
[10] BERKÓ
[11] GALÁNTAI: *Magyarország az első világháborúban 1914-1918.* 339.p. ; GALÁNTAI: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* 1985.
[12] KOMJÁTHY
[13] CSIZMADIA: 97-100.p.
[14] PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* 68-69.p.
[15] O'SVÁTH: 17-21.p.
[16] - TISZA Kálmán (Geszt, Bihar vm. 1830. XII. 16. - Budapest, 1902. III. 23.) : belügyminiszter a WENCKHEIM-kormányban 1875. III. 2. - 1878. X. 11. , miniszterelnök 1875. X. 20. - 1890. III. 13. , pénzügyminiszter 1878. X. 11. - 1878. XII. 5. , belügyminiszter 1878. XII. 5. - 1887. II. 11. , a király személyi körüli miniszter 1879. VII. 11. – 1879. IX. 25. , pénzügyminiszter 1887. II. 11. – 1889. IV. 9.

- WENCKHEIM-kormány (1875. III. 2. - 1875. X. 20.) báró WENCKHEIM Béla miniszterelnök és a király személye körüli miniszter, PÉCHY Tamás közmunka- és közlekedésügyi miniszter, gróf PAJACSEVICH Péter horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszter, PERCZEL Béla igazságügy-miniszter, báró SIMONYI Lajos földművelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszter, SZÉLL Kálmán pénzügyminiszter, SZENDE Béla honvédelmi miniszter, TISZA Kálmán belügyminiszter (ezt a tárcát megtartotta saját kormányában is), TREFORT Ágoston vallás- és közoktatási miniszter.
BÖLÖNY: 50.p. + 294.p.

- Az erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség átvételének befejezésére azonban már a TISZA Kálmán-kormány időszakában került sor.

- TISZA Kálmán kormánya (1875. X. 20. - 1890. III. 15.) TISZA Kálmán miniszterelnök 1890. III. 13-ig egyben belügyminiszter is 1878. X. 11-ig és 1878. XI. 5-től 1887. II. 11-ig, valamint pénzügyminiszter is 1878. X. 11. 1878. XII. 5. és 1887. II. 11. - 1889. IV. 9. továbbá a király személye körüli miniszter is 1879. VII. 11. - 1897. IX. 25. , BAROSS Gábor közmunka- és közlekedésügyi miniszter 1886. XII. 22. - 1889. VI. 15. és kereskedelemügyi miniszter 1889. VI. 16-tól valamint vallás- és közoktatásügyi miniszter is 1888. VIII. 23. - 1888. IX. 22. továbbá belügyminiszter is 1889. III. 22. - 1889. VI. 16. , BADEKOVICH Kálmán horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszter 1876. II. 25. - 1889. VIII. 10. (haláláig, 1883. IX. 24. – 1883. XII. 1. lemondásban) , gróf CSÁKY Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter 1888. IX. 22-től , FABINY Teofil igazságügy-miniszter 1886. V. 15. – 1889. IV. 9. (1889. III. 22-től lemondásban) , báró FEJÉRVÁRY Géza honvédelmi miniszter 1884. X. 28-tól , JOSIPOVICH Imre horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszter 1889. VIII. 23-tól , báró KEMÉNY Gábor földművelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1878. XII. 5. – 1882. XII. 12. valamint közmunka- és közlekedésügyi miniszter 1882. VIII. 9. - 1886. XII. 19. , báró ORCZY Béla a király személye körüli miniszter 1879. IX. 25-től egyben honvédelmi miniszter is 1882. VII. 20. - 1882. X. 4. és 1884. I. 2. - 1884. X. 28. valamint közmunka- és közlekedésügyi miniszter is 1886. IX. 19. - 1886. XII. 29. továbbá belügyminiszter is 1887. II. 11. - 1889. III. 22. , ORDÓDY Pál közmunka- és közlekedésügyi miniszter 1880. IV. 24. – 1882. VIII. 9. , PAULER Tivadar igazságügy-miniszter 1878. VI. 30. - 1886. IV. 30. (haláláig) , PÉCHY Tamás közmunka- és közlekedésügyi miniszter 1880. IV. 14-ig (képviselőházi elnökké való választásáig) , gróf PEJACSEVICH Péter horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszter 1876. II. 25-ig , PERCZEL Béla igazságügy-miniszter 1878. VI. 30-ig (a Kúria semmítőszéki osztálya alelnökévé történő kinevezéséig) , ifjabb gróf RÁDAY Gedeon honvédelmi miniszter 1882. X. 4. - 1883 XII. 26. (haláláig) , báró SIMONYI Lajos földművelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1876. VIII. 21-ig , gróf SZAPÁRY Gyula pénzügyminiszter 1878. XII. 5. - 1887. II. 11. egyben közmunka és közlekedésügyi miniszter is 1880. IV. 14. - 1880. IV. 24. valamint földművelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1889. IV. 9. – 1889. VI. 15. továbbá földművelésügyi miniszter 1889. VI. 16. - 1890. III. 15. (miniszterelnökké történő kinevezéséig) , gróf SZÉCHENYI Pál földművelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1882. X. 12. - 1889. IV. 9. , SZÉLL Kálmán 1878. X. 11-ig (1878. X. 3-tól lemondásban) , SZENDE Béla honvédelmi miniszter 1882. VIII. 18-áig (haláláig) , SZILÁGYI Dezső igazságügy-miniszter 1889. IV. 9-től , gróf TELEKI Géza belügyminiszter 1889. VI. 16-tól , TREFORT Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1888. VIII. 22-ig (haláláig) egyben földművelés- ipar – és kereskedelemügyi miniszter is 1876. VIII. - 1878. XII. 5. , WEKERLE Sándor pénz-

ügyminiszter 1889. IV. 9-től , báró WENCKHEIM Béla a király személye körüli miniszter 1879. VII. 7-ig (haláláig) egyben belügyminiszter is 1878. X. 11. – 1878. XII. 5.

[17] PARÁDI: A dualista Magyarország belügyi szervei.

[18] CSAPÓ: Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876

[19] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914*. 20-24.p.

[20] Az államfő 1932. XII. 30-án február 14-ét — a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881/III.tc. uralkodói szentesítésének napját — csendőrnappá nyilvánította.
45 022/1933.BM.kr.

[21] KAISER:51-52.p.

[22] PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. 78-83.p.

[23] RADA: 78-80.p.

[24] PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetbe.* 54-89.p.

[25] 130 000/1899.BM.kr. ; 1896/XXXIII.tc.

[26] REKTOR: 118.p.

[27] SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről ; SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján 213-218.p.

[28] PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. 35-40.p.

[29] SZIKINGER: 187-198.p.

[30] SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület 51-58.p.

[31] CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás 1881-1914 ; 60 374/1930.BM.kr. ; 45 022/1933.BM.kr.

[32] 1882/X.tc.

[33] FORRÓ

[34] KATONA: 103-111.p.

[35] REKTOR: op.cit. 131-132.p.

[36] ZEIDLER Sándor: 110-112.p.

[37] SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség.*

[38] PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* op.cit. 194-222.p.

[39] PARÁDI: Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. 30-37.p.

[40] PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. 90-93

[41] PARÁDI: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. 100-104.p.

[42] PARÁDI: Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. 101-109.p.

[43] 5047/1919.ME.r.

[44] PARÁDI: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867-1945. 94-99.p.

[45] SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.

[46] PARÁDI: *Die Verwältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.*

[47] A testület azon tagjai, akik egészségkárosodás következtében kényszerültek nyugdíjba a fegyveres szolgálatra való alkalmatlanná válásuk miatt azonban civil munkakörök ellátására még alkalmasak voltak, lehetőséget kaptak arra, hogy a közigazgatás polgári szférájában elhelyezkedjenek. A közigazgatásban megüresedő állások betöltésekor őket előnyben kellett részesíteni más jelentkezőkkel szemben, ha a beosztáshoz előírt képesítési követelménnyel rendelkeztek.
1931/III.tc.

[48] PARÁDI: *Die Verwältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.* op.cit.

[49] PARÁDI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói.

[50] VAJDA: 105-11.p.

[51] SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján.

[52] HOLLÓS: 83-126.p.

[53] MEZEY

[54] PINTÉR

[55] CSAPÓ: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881-1914.

[56] SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.*

[57] PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti erőinek kialakulása.

[58] SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban.

[59] FARKAS

[60] - Gróf KÁROLYI Mihály (Budapest, 1875. III. 4. – Vence, Franciaország, 1955. III. 19.) : miniszterelnök 1918. X. 31. - 1919. I. 11. ideiglenes köztársasági elnökké kijelöléséig (megbízva a külügyek intézésével addig, amíg a magyar külügyminisztérium felállíttatik 1918. X. 31. - 1918. XI. 5.), külügyminiszter ténylegesen 1918. XI. 5. - 1919. I. 11. , pénzügyminiszter 1918. X. 31. - 1918. XI. 25. , hadügyminiszter 1918. XII. 12. - 1918. XII. 29. , ideiglenes köztársasági elnök megbízva a külpolitika irányításával és vezetésével 1919. I. 11. - 1919. III. 21.

- KÁROLYI Mihály-kormány (1918. X. 31. - 1919. I. 19.) gróf KÁROLYI Mihály 1919. I. 11-ig (ideiglenes köztársasági elnökké kijelöléséig) , BERINKEY Dénes megbízott miniszterelnöke 1919. I. 11. - 1919. I. 18. továbbá igazságügyminiszter 1918. XI. 3.-tól (ezt a tárcát megtartotta a saját kormányában — 1919. I. 19. - 1919. III. 21. — is 1919. I. 21-ig , BARTHA Albert hadügyminiszter 1918. XI. 9. - 1918. XII. 12. , gróf BATTHYÁNY Tivadar belügyminiszter 1918. XII. 12-ig továbbá a király személye körüli miniszter 1918. XI. 1-ig valamint a minisztérium felszámolója 1918. XI. 1. – 1918. XI. 14-ig , BUZA Barna földművelésügyi és igazságügyminiszter 1918. XI. 3-ig , gróf FESTETICH Sándor hadügyminiszter 1918. XII. 29-től , GARAMI Ernő kereskedelemügyi miniszter, JÁSZI Oszkár tárca nélküli miniszter 1918. XI. 1-ig valamint tárca nélküli nemzetiségi miniszter 1918. XI. 1-től , KUNFI Zsigmond tárca nélküli miniszter 1918. XII. 12-ig valamint munkaügyi és népjóléti miniszter 1918. XII. 12-től egyben horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli minisztérium felszámolója 1918. XI. 19-től , LINDER Béla hadügyminiszter 1918. XI. 9-ig továbbá tárca nélküli miniszter 1918. XI. 9. - 1918. XII. 12. , LOVÁSZY Márton vallás- és közlekedésügyi miniszter 1918. XII. 23-ig , NAGY Ferenc közélelmezési miniszter , NAGY Vince belügyminiszter 1918. XII. 12-től , SZENDE Pál igazságügyminiszter 1918. XI. 25-től.

BÖLÖNY : op.cit. 58.p. + 248.p.

[61] LIPCSEY — POLSTER — ILLÉS

[62] ŐRY

[63] Loc.cit.

[64] Vértanúk ; Emlékszobor

[65] PRESZLY: 5.p.

[66] - PEIDL Gula (Ravaszd, Győr vm. 1873. IV. 4. - Budapest, 1943. I. 28.) : betűszedő, lapszerkesztő, a nyomdász szakszervezete elnöke, a szociáldemokrata párt parlamenti csoportjának vezetője, munkaügyi és népjóléti miniszter 1919. I. 19. - 1919. III. 21. , a központi munkástanács által megbízott kormány elnöke (miniszterelnök) 1919. VIII. 1. - 1919. VIII. 6.

- PEIDL-kormány (úgynevezett szakszervezeti kormány 1919. VIII. 1. - 1919. VIII. 6.) PEIDL Gyula miniszterelnök a pénzügyi tárca vezetője is 1919. VIII. 2-ától, ÁGOSTON Péter külügyminiszter egyben az igazságügyi tárca vezetője is 1919. VIII. 2-ától, DOVCSÁK Antal ipar- és kereskedelemügyi miniszter, GARAMI Ernő igazságügy-miniszter (külföldön tartózkodott), GARBAI Sándor közoktatásügyi miniszter, HAUBRICH József hadügyminiszter, KNALLER Győző nemzetiségi miniszter, KNITTELHOFFER Ferenc közélelmezési miniszter, MIÁKITS Ferenc pénzügyminiszter, PEYER Károly belügyminiszter, SZABÓ Imre munkaügyi és népjóléti miniszter, TAKÁCS József földművelésügyi miniszter.

BÖLÖNY: op.cit. 61.p. + 269.p.

[67] PARÁDI: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig.

[68] ORMOS

[69] DOMBRÁDY — TÓTH

[70] ORMOS: op.cit.

[71] KAISER: op. cit. 21-26.p.

[72] SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919-1923. 91-94.p.

[73] - gróf TELEKI Pál (Budapest, 1879. XI. 1. – Budapest, 1941. IV. 3.) világhírű földrajztudós, egyetemi tanár 1924-ben tagja a három tagú iraki határmegállapító bizottságnak. A szegedi ellenkormányok külügyminisztere 1919. VI. 6. - 1919. VIII. 12. , a második szegedi ellenkormány földművelésügyi minisztere 1919. VII. 16. - 1919. VIII. 12. , külügyminiszter 1920. IV. 19. - 1920. IX. 22. , miniszterelnök 1920. VII. 19. - 1921. IV. 14. , külügyminiszter 1920. XII. 16. - 1921. I. 27. , a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere 1920. XII. 16. - 1921. II. 26. és 1921. IV. 12. - 1921. IV. 14. , külügyminiszter 1921. IV. 12. - 1921. IV. 14. , vallás- és közoktatásügyi miniszter 1938. V. 14. - 1939. II. 16. , a második TELEKI Pál-kormány miniszterelnöke 1939. II. 16. - 1941. IV. 3. egyben megbízva a külügyminiszteri teendők ideiglenes ellátásával is 1940. XII. 21. - 1941. I. 27. , külügyminiszter 1941. I. 27. - 1941. II. 4.

- gróf TELEKI Pál-kormány (első TELEKI-kormány 1920. VII. 19. - 1921. IV. 14.) BELITSKA Sándor honvédelmi miniszter 1920. XII. 16-tól , BENÁRD Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter , BLEYER Jakab a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere 1920. XII. 16-ig. , gróf CSÁKY Imre külügyminiszter 1920. IX. 22. - 1920. XII. 16. , FERDINANDY Gyula belügyminiszter 1921. II. 19-ig , GRATZ Gusztáv külügyminiszter 1921. I. 17. - 1921. IV. 12. egyben a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere is 1921. II. 26. - 1921. IV. 12. , HALLER István vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. XII. 16-ig , HEGEDŰS Lóránt pénzügyminiszter 1920. XII. 16-tól , HEGYESHALMY Lajos kereskedelemügyi miniszter 1920. XII. 16-tól , báró KORÁNYI Frigyes pénzügyminiszter 1920. XII. 16-ig , RUBINEK Gyula kereskedelemügyi miniszter 1920. XII. 16-ig egyben földművelésügyi miniszter is 1920. VIII. 15-ig , SRÉTER István honvédelmi miniszter 1920. XII. 16-ig , nagyatádi SZABÓ István közlekedésügyi és tárca nélküli miniszter 1920. VIII. 15-ig valamint földművelésügyi miniszter 1920. VIII. 15-től továbbá tárca nélküli kisgazda miniszter is 1920. XII. 16-tól , sokorópátkai SZABÓ István tárca nélküli kisgazda miniszter 1920. XII. 16-ig , TOMCSÁNYI Vilmos Pál igazságügy-miniszter egyben belügyminiszter is 1921. II. 19-től , VASS József közlekedésügyi miniszter 1920. VIII. 15-től valamint vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. XII. 16-tól.
BÖLÖNY: op.cit. 64.p. + 292.p.

[74] PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig.

[75] 5643/1921.BM-HM.r. ; CSAPÓ: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881-1914. op.cit. 100-103.p.

[76] 74 937/1926.BM.kr.

[77] 1921/III.tc.

[78] DOMOKOS ; 45 022/1933.BM.kr.

[79] 1922/VII.tc. ; 1922/VIII. tc.

[80] FOGARASSY ; GERGELY ; KŐVÁGÓ ; STEIER

[81] BEREND — RÁNKI

[82] 1921/XXXIII.tc.

[83] 60 374/1930.BM.r.

[84] RAVASZ

[85] SZAKÁLY: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború idején 1938-1944.

[86] SIMON: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.

[87] PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

[88] SIMON: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története.

[89] MOLNÁR

[90] A testület vezető beosztású tagjai közül a megszálló erők, illetve kiszolgálóik elhurcolták, illetve kivégezték például vitéz TEMESVÁRY Endre vezérőrnagyot, vitéz BALÁZS-PIRI Gyula és vitéz KIRÁLY Gyula ezredeseket, továbbá KUDAR Lajos alezredest.
KAISER: op. cit. 121-122.p.

[91] 1690/1945.ME.r. op.cit.

[92] PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* op.cit.

[93] REKTOR: op.cit. 298-303.p.

[94] A tanulmány első közlése óta a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség központi vezetése a fellelhető magyarországi és külföldi forrásokat digitalizálta és mindenki számára bármikor térítésmentes formában letölthetővé tette a világhálón. E körbe olyan dokumentumok is bekerültek, amelyek korábban ismeretlenek voltak, illetve a kutatók azt hitték, hogy megsemmisültek.

[95] Csendőralakulatok

[96] REKTOR: op.cit. 323-343.p.

[97] 86/1987. (XII.29.) MT.r.

[98] 44/1991. AB.h.

[99] 93/1990. (XI. 21.) Korm.r.

[100] 112/1991.Korm.r.

[101] 1992/XXXII.tv.

[102] PRESZLY: op.cit. 8-10.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

BERTÉNYI	—	BERTÉNYI Iván: *Kis magyar címertan.* Budapest, 1983, Kossuth. 128 p. HU-ISBN 963 28 1195 X. /Gondolat zsebkönyvek./ HU-ISSN 0133-0489.
BERKÓ	—	BERKÓ István (szerk.): *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918.* Budapest, 1928, Hadtörténelmi Levéltár. 601 p.
CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.*	—	CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
CSIZMADIA	—	CSIZMADIA Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976, Akadémia Kiadó. 560 p. HU-ISBN 963 05 0713 7.
DOMBRÁDY — TÓTH	—	DOMRÁDY Lóránd — TÓTH Sándor *A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945.* Budapest, 1987, Zrínyi. 461 p. HU-ISBN 963 32 6359 X.
FARKAS	—	FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* Budapest, 1969, Akadémia Kiadó. 428 p. HU-ISBN —
GALÁNTAI: *Magyarország az első világháborúban 1914-1918.*	—	GALÁNTAI József: *Magyarország az első világháborúban 1914-1918.* Budapest, 1974, Akadémia. HU-ISBN 963 05 0075 2.
GALÁNTAI: *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie und der Weltkrieg.*	—	GALÁNTAI József: *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie und der Weltkrieg.* [Az Osztrák–Magyar Monarchia és a világháború] Budapest, 1979, Kossuth. HU-ISBN 963-13-0738-7. /Corvina Könyvek./ HU-ISSN 0139-3022.
GALÁNTAI: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.*	—	GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
HOLLÓS	—	HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2.* Budapest, 1971, Kossuth. 428 p. HU-ISBN —
KAISER	—	KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.
KATONA	—	KATONA Géza: *Közbiztonság-védelem Magyarországon az I. világháborúig.* Budapest, 1984, BM. Kiadó. 174 p. HU-ISBN 963 03 1985 3.
KŐVÁGÓ	—	KŐVÁGÓ László: *A magyarországi délszlávok 1918-1919-ben.* Budapest, 1964, Akadémia Kiadó. 269 p. HU-ISBN —
MOLNÁR	—	MOLNÁR Judit: *Zsidósors 1944-ben az V. (szegedi) csendőrkerületben.* Budapest, 1995, Cserépfalvi. 223 p. HU-ISBN 963 83 6440 8. /Scientia Hungariae./ HU-ISSN 1216-6073.
ORMOS	—	ORMOS Mária: *Pádovától Trianonig 1918-1920.* Budapest, 1984[2], Kossuth. 451 p. HU-ISBN 963 09 2405 6.
O'SVÁTH	—	O'SVÁTH Pál: *Közbiztonságunk múltja és pandúrkorom emlékei.* Budapest, 1905, O'SVÁTH Pál. 155 p.
PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*	—	PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.
PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.*	—	PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —

PINTÉR — PINTÉR István: *Rendnek muszáj lenni.* Budapest, 1973, Táncsics. 291 p. HU-ISBN —

POLSTER — ILLÉS — POLSTER Kálmán — EDVI ILLÉS Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség szerepe a forradalmakban. Eredeti okmányok alapján. I. kötet. A m. kir. csendőrség forradalmasítása az 1918. évben és erkölcsi züllesztése az 1919. évben.* Miskolc, 1937, LIPCSEY András.18 p.

PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A magyar Királyi Csendőrség története 1881-1919.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.

RADA — RADA Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovica Académia és a testvérintézetek összefoglaló története 1830-1945.* I. kötet Calgary-Budapest, 1998, BÁNKUTY Géza. 810 p. HU-ISBN 963 85 7643 X Ö.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

SARLÓS — SARLÓS Béla: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében.* Budapest, 1976, Akadémia kiadó. 227 p. HU-ISBN 963 05 1004 9.

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség.* — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség.* Budapest, 1990, Zrínyi. 154 p. HU-ISBN 963 32 6560 6.

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000, Ister. 173 p. HU-ISBN 963 92 4328 0.

TANULMÁNYOK

BEREND — RÁNKI — BEREND T. Iván — RÁNKI György: Infláció és elzárkózási irányzatok Magyarországon az első világháború után 1921-1924. *Századok,* XCVIII.évf. (1964) 4.sz. 661-684.p. HU-ISSN 0039-8098.

CSAPÓ: Csendőrség és közigazgatás 1881-1914. — CSAPÓ Csaba: Csendőrség és közigazgatás 1881-1914. *Századok,* CXXVII.évf. (1993) 3.sz. 497-518.p. HU-ISSN 0039-8098.

CSAPÓ: Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. — CSAPÓ Csaba: Az erdélyi és a horvát-szlovén csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. *Hadtörténelmi Közlemények,* CIX.évf. (1994) 1.sz. HU-ISSN 0017-7654.

CSAPÓ: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881-1914. — CSAPÓ Csaba: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881-1914. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 12-16.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

DOMOKOS — DOMOKOS Sándor: A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 21-26.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

FORRÓ — FORRÓ János: A csendőrkerület rendvédelmi tevékenységének értékelése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 41-45.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

GERGELY — GERGELY Ernő: Az ukrán és a német kérdés a Magyar Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájában. *Századok,* CIII.évf. (1969) 2-3.sz. 425-448.p. HU-ISSN 0039-8098.

KOMJÁTHY — KOMJÁTHY Miklós: Az Osztrák-Magyar Monarchia közös minisztertanácsa. *Levéltári Szemle,* XV.évf. (1965) 3.sz. 59-102.p.

MEZEY — MEZEY Barna: Választások Magyarországon. In PAPP Marianna (szerk.): *Alkotmányjogi előadások.* Budapest, 1979, Jogi és közgazdasági Kiadó. HU-ISBN 963 411 442 3. /Jog és társadalom./ HU-ISSN 0133-3453.

ŐRY — ŐRY Károly: A rendvédelmi szervezetek az első világháború, az őszirózsás forradalom és a proletárdiktatúra időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5.sz. 42-54.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Háború, forradalom, trianon"* című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle,* XXX.évf. (1982) 10. sz. 44–51.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: A dualista Magyarország belügyi szervei. — PARÁDI József: A dualista Magyarország belügyi szervei. *Belügyi Szemle*, XXXIV.évf. (1986) 4.sz. 45–50.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle,* XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40. p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. — PARÁDI József: Magyarország rendvédelmi testületei és az önkormányzatok kapcsolata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1. sz. 30-37.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945*" című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. — PARÁDI József: A rendőrség és a csendőrség személyi állományának biztosítási tradíciói. *RTF Főiskolai Figyelő Plusz,* IV.évf. (1993) 1.sz. 130-136.p. HU-ISSN 0866-4404.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 78-83.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. — PARÁDI József: Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. *Rendészeti Szemle,* XLV.évf. (1997) 4.sz. 101-109.p. HU-ISSN 1789-4689.

PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok,* VII.évf. (1999) 5.sz. különszám 27-48. p. és 14 melléklet.

PARÁDI: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. — PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* X. évf. (2000) 12.sz. 79-87.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában"* című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. — PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII. évf. (2007) 16.sz. 90-93.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története"* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar rendőrtisztképzés tradíciói 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII. évf. (2007) 16.sz. 94-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története"* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. — PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII. évf. (2007) 16.sz. 100-104.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története"* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: *Die Verwältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.* — PARÁDI József: *Die Verwältnisse des Personalstands bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.* [Humán viszonyok a Magyar Királyi Csndőrségnél.] Berlin, 2008, Fachohchschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 19 p. /Beitrage aus dem Fachberich 3 der Fachohchschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin, 68./ A tanulmány korábbi változata 2008. V. 28-án Berlinben hangzott el az Európai Unió ERASMUS-oktatási programjának a keretében megvalósított professzori mobilitás során a Fachohchschule für Verwaltung und Rechtspflege Berlin BA képzés keretében tanuló hallgatói számára. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

RAVASZ — RAVASZ István: Csendőrpuccs, vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítása. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 84-87.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SIMON: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében. — SIMON Ferenc: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII. évf. (1998) 9.sz. 45-45.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 24-én Bu-dapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században*" című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SIMON: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története. — SIMON Ferenc: Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX. évf. (1999) 10.sz. 160-163.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre"* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919-1923. — SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919-1923. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 91-94.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. — SUBA János: A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII. évf. (2007) 16.sz. 113-120.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én

hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története”* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború idején 1938-1944. — SZAKÁLY Sándor: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború idején 1938-1944. *Hadtörténelmi Közlemények,* XCVI.évf. (1981) 3.sz. 376-402.p. HU-ISSN 0017-6540.

SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség). *Főiskolai Figyelő Plussz,* I. évf. (1990) 2. sz. 2013-2018.p. HU-ISSN 0866-4404.

SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1. sz. 38-44.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III. évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Dualista Magyarország rendvédelme”* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 95-102.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Tár-saság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III. évf. (1993) 4.sz. 187-198.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Dualista Magyarország rendvédelme”* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZEIDLER — ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 110-112.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-

történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

Csendőralakulatok — Csendőralakulatok a nyugati hadseregek szolgálatában. (Szerkesztői közlemény) *Bajtársi Levél,* XLI.évf. (1987) 9-12.p. ISSN —

Emlékszobor — Leleplezték a forradalom vértanúinak emlékszobrát Budapesten. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XXIV.évf. (1934) 7.sz. 210-211.p.

FOGARASSY — FOGARASSY László: Bevezetés a burgenlandi kérdés forrásaiba és irodalmába. *Soproni Szemle,* XXV.évf. (1971) 2.sz. 135-165.p. HU-ISSN 0133-0748.

STEIER — STEIER Lajos: A túróczszentmártoni deklaráció. *Magyar Szemle,* II.évf. (1928) 2.sz. 163-169.p.

VAJDA — VAJDA Gyula: A Magyar Királyi Csendőrség alapítványainak története. *Csendőrségi Lapok,* XXII.évf. (1932) 4.sz. 105-111.p.

Vértanúk — A csendőrvértanúk emlékünnepe. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi lapok,* XXII.évf. (1932) 15.sz. 489.p.

KÉZIRATOK

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985.

JOGSZABÁLYOK

1867/XII.tc. — 1867/XII.tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.

1881/II.tc. — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről.

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat megszervezéséről.

1882/X. tc. — 1882/X. tc. a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületén való teljesítéséről.

1896/XXXIII.tc. — 1896/XXXIII.tc. a bűnvádi perrendtartásról.

1903/I.tc. — 1903/I.tc. A czukorra vonatkozó törvényhozás tárgyában Bruxellesben 1902. év márczius hó 5-én kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.

1921/III.tc. — 1921/III.tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről

1921/XXXIII. tc — 1921/XXXIII.tc. az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Britt Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Szlovén Állammal, Sziámmal és Csehszlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

1922/VII.tc. — 1922/VII.tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.

1922/VIII.tc. — 1922/VIII.tc. a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.

1931/III.tc. — 1931/III.tc. a honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban alkalmazásáról.

1992/XXXII.tv. — 1992/XXXII.tv. az életüktől és szabadságuktól politikai okokból megfosztottak kárpótlásáról.

130 000/1899.IM.r. — 130 000/1899.BM.kr. valamennyi törvényhatósághoz, a bűnvádi perrendtartásról szól ó 1896: XXXIII. t.-cz. életbeléptetés e alkalmából a nyomoz ó rendőr i hatóságok és közege k részér e kibocsátott Utasítás tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXXIII.évf. (1899) II.füzet. 2416-2417.p.

5047/1919.ME.r. — 5047/1919.ME.r. A rendőrség államosításáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LIII.évf. (1919) I.füzet. 752-767.p.

5 643/1921.BM.r. — 5 643/1921.BM.r. a Magyar Királyi Csendőrség szervezetéről.
Magyarországi Rendeletek Tára, LV.évf. (1921) I.füzet. 488-489.p.

74 937/1926 BM.kr. — 74 937/1926.BM.kr. a Magyar Királyi Állami rendőrség területén működő csendőrség viszonyáról a rendőrhatóságokhoz.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXI.évf. (1926) I.füzet. 334-338.p.

60 374/1930. BM.kr. — 60 374/1930. BM.kr. a m. kir. rendőrség és a m. kir. csendőrség területi és szolgálati viszonyának szabályozásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXV.évf. (1926) I.füzet. 125-132.p.

45 022/1933.BM.kr. — 45 022/1933.BM.kr. csendőrnap megünneplésének szabályozása.
Csendőrségi Közlöny, XVIII.évf. (1933) 3.sz. 44.p.

1690/1945.ME.r. — 1690/1945.ME.r. a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.

86/1987. (XII.29.) MT.r. — 86/1987. (XII.29.) MT.r. az 1960 előtt kibocsátott kormányszintű jogszabályok rendezéséről.
Igazságügyi Közlöny, XCVI.évf. (1988) 2.sz. 57-65.p.

93/1990. (XI. 21.) Korm.r. — 93/1990. (XI. 21.) Korm.r. az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharccal összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről.
Igazságügyi Közlöny, XCVIII.évf. (1990) 12.sz. 587-590.p.

44/1991. (VIII.15.) AB.h. — 44/1991. (VIII.15.) AB.h. a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről szóló 1690/1945. ME rendelet, illetve a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény végrehajtásáról szóló 17/1975. (VI. 14.) MT rendelet, illetve 89/1990. (V. 1.) MT rendelet alkotmányellenességéről.
Magyar Közlöny, XLVII.évf. (1991) 93.sz. 370.p.

112/1991.Korm.r. — 112/1991. Korm.r. a volt közszolgálati alkalmazottak nyugdíjjogi hátrányainak megszűntetéséről.
CSISNIER Ildikó (szerk.): *Társadalom-biztosítási kódex.* 189.p. Budapest, 1993, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. 330 p. HU-ISBN 963 22 2636 4.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XVI.évf. (2009) 19.sz. 64-88.p.

PARÁDI József

Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége

A kilencvenes években az Európai Unió pályázati formában lehetőséget biztosított arra, hogy a felsőoktatási intézmények tanulmányozzák az unió közigazgatását, majd a tapasztalatokat átadják a hazai közigazgatás munkatársainak, az unióhoz való csatlakozás felkészülésének keretében. A TEMPUS-program részeként, vezetésemmel a határőrizet és a rendvédelmi szervezetek együttműködésének a témáját tanulmányozta két munkacsoport. A tapasztalatokat pedig hazai multiplikátoroknak adtuk át. Az osztrák belügyminisztériumban tett látogatásunk során a tárca oktatásért felelős vezető személyisége az osztrák csendőrségnek az Európai Unió ausztriai határőrizetében betöltött szerepéről tájékoztatott bennünket. Ekkor Ausztriának a néhai Varsó Szerződés volt tagállamaival közös határai képezték az ausztriai uniós határokat.

Az elhangzottak során nyilvánvalóvá vált, hogy az osztrákok a dualizmuskori időszaknak a Bosznia-hercegovinai csendőrség határőrizeti mintáját követték az ezredfordulón. A Magyar Királyságban is ezt a mintát vették át a XIX. század végén. Mivel a témát már az 1980-as években feltártam és a kutatási eredményeimből egy monográfiát is készítettem, lelkesen jeleztem, hogy az osztrák metódus nem ismeretlen magyar földön.[1] Érdekes reakciót váltott ki a közlésem. Házigazdáink úgy folytatták a tájékoztatót, mintha meg sem szólaltam volna. Az ezredforduló osztrák határszéli csendőrségével kapcsolatosan a történelmi előzményekre való utalás pedig ismereteim szerint soha semmilyen kiadványban nem látott napvilágot.

Egy évtized sem telt el és az osztrák csendőrséget beolvasztották az osztrák rendőrségbe. Az integráció alapvető indoka az volt, hogy olcsóbb a rendvédelem működtetése egy szervezettel. Álláspontom szerint azonban az igazi indok nem az államháztartás anyagi megfontolásában keresendő, hiszen nem valószínű, hogy Ausztriában a rendfenntartásnak a költségvetésből való részesedése lényegesen megváltozott a csendőrség beolvasztásával. Sokkal lényegesebbnek tartom azt a szemléletmódot, amely egy nagy múltú és eredményesen működő rendvédelmi testület, az osztrák csendőrség megszüntetését eredményezte.

Már a bécsi látogatásunk során is furcsálltam, hogy az osztrák kollégák egy része közönyösen viselkedik olyan rendvédelem-történeti tapasztalatok iránt, amelyre pedig méltán lehetne büszke. Ehelyett a múlt hagyományait elhallgatva, csupán az uniós elvárásokat hangoztatva a jelenlegi vezetők érdemeit méltatja. Azóta sajnos többször és több helyen szembesültem azzal a tévhittel, hogy ami régi, azt egyben elavultnak és helytelennek is tekintik. E nézetet hirdetők semmibe veszik a hagyományokat és a tapasztalatokat. A rendvédelmet doktriner módon közelítik meg, egy elképzelt ideához szeretnék igazítani a valóságot. Ezen igyekezetükben zavarja őket a nemzeti hagyomány, a szakmatörténeti tapasztalat, amelyből csupán azokat hajlandók tudomásul venni, amelyek erősítik doktriner nézeteik érvényesülését. Egekig magasztalnak viszont olyan külföldi modelleket, amelyek elképzeléseikkel rokonok. A dicsőítésben nem zavarja e köröket az sem, hogy kedvenc modelljeik a hazaitól eltérő kultúrkörnyezetben és történelmi körülmények között jöttek létre és fejlődtek.[2]

Véleményem szerint nagy hiba volna, ha a nemzeti múltat, annak részeként a rendvédelem-történeti tapasztalatokat mellőzni kívánók nézetei válnának dominánssá. Meggyőződésem, hogy nemzeti és hivatástörténeti hagyományainkat ápolni kell. Nem vezet jóra az a téveszme, amely a nemzetek és az államok feloldódásában véli megtalálni a jövőt. Ezen törekvések elsősorban arra alkalmasak, hogy legyengítsék a nemzeteket és államaikat, teret biztosítva a külföldi érdekeknek, hiszen a saját történelmét nem ismerő, azt lenéző népességet mindig könnyebb az idegen érdekek által befolyásolni, mint a múltját tisztelő és öntudatos közösséget. Igy a magyar rendvédelmet és annak részeként a határszéli csendőrséget sem lehet kiragadni káros következmények nélkül a magyar állam és jogtörténet fejlődési folyamatából.[3]

Úgy gondolom tehát, hogy vétkes gondatlanság volna nemzeti múltunk rendvédelem-történeti része gondozásának az elhanyagolása, s továbbá, ha ezen tapasztalatokat az illetékesek figyelmen kívül hagyják. Olyan „testület" bemutatására kerül tehát sor, amelynek a példáját az utódok 100 év távlatából követték ugyan, azonban elfelejtettek tisztelegni szakmai elődeik és az előtt a szervezet előtt, amelyben az elődök tevékenykedtek.

Elkerülhetetlenül helytelen következtetésre vezetne egy-egy szakterületetnek, vagy testületetnek a környezetéből kiragadott vizsgálata. Ebből fakadóan célszerű a korabeli magyar közigazgatás, rendvédelem és határőrizet lényegi vonásainak bemutatása.

A dualizmus

A magyar állam fejlődésében a dualizmus speciális időszaknak tekinthető ugyan, azonban szervesen következik az előzményekből. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot cári segédlettel leverő HABSBURGOK königgrätzi és solferinói veresége, a passzív rezisztencia, valamint a dinasztiát finanszírozó ROTHSCHILD-bankház bizalmának megrendülése, továbbá a magyar ellenállás kimerülése elvezetett a kiegyezéshez. A HABSBURG-ház kénytelen volt sutba dobni a neoabszolutizmus egyik alappillérét alkotó jogeljátszási elméletet (Verwirkungstheorie).[4] Létrejött a kiegyezés, amelyet az osztrák és a magyar tör-vényhozás is ratifikált.[5]

Az Osztrák-Magyar Monarchia két szuverén állam társulása volt, amelyben a két ország bizonyos ügyeit közösen intézte. Nem volt közös államfő, bár *Ferenc József* egy személyben töltötte be a legmagasabb osztrák és magyar tisztséget. Ő volt az osztrák császár és a magyar király. A Magyar Királyságban a magyar királyi méltóságból fakadóan voltak jogai. Nem létezett a társországok kormányai felett álló közös kormány sem. A közös ügyek intézése céljából azonban három közös minisztériumot hoztak létre, a külügy-, a hadügy- és a két ügykör financiális fedezetét kezelő pénzügyminisztériumot. E tárcák élére a minisztereket az uralkodó nevezte ki. A közös ügyek tárcáinak vezetői az uralkodónak tartoztak felelősséggel. A tárcák költségvetéseit azonban a két ország törvényalkotó testületeinek delegációi határozták meg. A költségek két társország közötti elosztási arányáról pedig ugyancsak a két ország törvényhozó testületei által létrehozott kvótabizottságok döntöttek. A kiegyezési törvény ugyan nem tett említést a közös minisztertanácsról, azonban az a gyakorlatban kialakult. A közös minisztertanács a közös ügyek legfelsőbb kormányzati tárgyalási szerve volt.

A közös minisztertanácsban a közös minisztereken kívül rendszeresen részt vett az osztrák és a magyar miniszterelnök és a témától függően a két társország kormányainak szakminiszterei is. Az uralkodó elnökletével megvalósuló közös minisztertanácsi üléseket koronatanácsnak nevezték.[6]

A közös ügyek — vagy ahogyan a magyar kiegyezési törvény nevezte, a közös érdekeltségű viszonyok — közé tartoztak az úgynevezett pragmatikus ügyek. Ezek voltak a külügy-, a hadügy- és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy, amelyek a Pragmatica Sanctio-ból származtak. Az uralkodói udvartartás, azonban lényegében kizáró jelleggel szerepelt a kiegyezési törvény magyar változatában. A közös ügyek közé tartozott még a hitelügy, végül pedig az úgynevezett dualisztikus ügyek, amelyekbe beletartozott a vám- és kereskedelmi szerződés, a közvetett adózás, a vasút, a hajózás, a posta ügyek és a gazdasági szerződések külállamokkal. A dualisztikus ügyek esetében fenn állt a két társország önálló intézkedésének a lehetősége is, ha az egyezkedés nem járt eredménnyel. A dualisztikus ügyeket 'nem közös, de egyetértőleg intézendő' ügyeknek is nevezték.[7]

A rendvédelem és annak részeként a csendőrség — mint a közigazgatás szerves alkotóeleme — nem tartozott a közös ügyek, illetve a közös érdekeltségű viszonyok közé. A Magyar Királyi Csendőrség, mint rendvédelmi testület a belügyi tárca irányítása alatt állt.[8] A csendőrség tagjai azonban személyiségükben katonának minősültek, ezért a honvédelmi tárcához tartoztak. A közös hadügyminisztérium ugyan nem felügyelte a személyüket, azonban — katonák lévén — lényegében ugyanazok az általános elvárások érvényesültek velük szemben is, mint általában a többi katonával szemben.[9]

A határszéli csendőrség mintavételét alkotó terrénum tekintetében hasznos egy pillantást vetni Bosznia-Hercegovinára is. Bosznia-Hercegovina 1878-tól 1908-ig okkupált tartományként, majd az annexió után az Osztrák-Magyar Monarchia részeként tartozott a dualista államalakulathoz. Okkupált tartományként ugyan közjogi értelemben a török birodalomhoz, közigazgatás tekintetében azonban Ausztria-Magyarországhoz tartozott.[10] Ennek nyomán Bosznia-Hercegovinát bekapcsolták az Osztrák-Magyar Monarchia egységes vámterületébe.[11] Kiterjesztették a tartományra a dualista államalakulat mindkét társországában hatályban álló só- és dohányjövedékre, valamint a sör-, pálinka- és cukor-adókra vonatkozó egységes jogszabályokat, valamint az egységes pénz-, mérték- és szabadalmi rendszert. A bosznia-hercegovinai közigazgatás létrehozása és működtetése a közös pénzügyminiszter kompetenciáját gyarapította. Az osztrák és a magyar kormány abban az esetben szólhatott bele a tartományi közigazgatásba, ha a költségeket nem fedezték a tartományi bevételek, ide értve a beruházásokat is. A hozzájárulásról dönthettek Ausztria és Magyarország alkotmányos szervei. A viszonyok megváltoztatásához pedig a dualista Monarchia két állama törvényhozásainak az egyetértésére volt szükség.[12] A közigazgatást és annak ré-szeként a rendvédelmi struktúrát is a két társország közös rendvédelmi jellemző-ire tekintettel szervezték meg. Az annexió után sem változott a helyzet, csupán annyiban, hogy — az osztrák és a magyar fél jóváhagyásával — uralkodói pátenssel szűk körű belső önkormányzatot kapott a tartomány. Ez azonban nem mérsékelte a magyar és osztrák, valamint a közös szervezetek jogosultságait.[13]

A rendvédelem

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a rendvédelem nem tartozott a közös ügyek közé.[14] Ennek ellenére azonban főbb vonulataiban a két ország rendvédelmi struktúrája hasonlított egymásra.[15] Az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban egyaránt a városokban a rendet a városi rendőrségek, vidéken pedig a csendőrség tartotta fenn.[16] Mindkét társország rendelkezett pénzügyőrséggel, az államfő és környezet védelmére hivatott testőrséggel, valamint határőrizeti testületekkel és büntetés-végrehajtási szervezettel.[17] A két társországban a központi államhatalom rendfenntartási monopóliuma ismeretlen volt.[18] Szükség esetén mindkét országban bevonható volt a haderő a rend helyreállításába.[19]

A Magyar Királyságban a központi államhatalom azokon a helyeken hozott létre közvetlen alárendeltségében rendfenntartó testületet, amely területek az állam egészének működése szempontjából kimagasló jelentőséggel bírtak, illetve ahol az önkormányzatok az adott rendvédelmi feladatkör ellátására alkalmatlanok voltak. A központi államhatalomnak alárendelt rendvédelmi testületeket az országgyűlés hozta létre, és a kormány felügyelte az illetékes szaktárca által. Az önkormányzati rendvédelmi testületek létrehozására az önkormányzati közgyűlések voltak hivatottak, felügyeletüket pedig az önkormányzatok vezető testületei látták el.[20]

A kormánynak közvetlenül alárendelt rendvédelmi testületek voltak:

- a Magyar Királyi Nemesi Testőrség (a testület reorganizálására a Kiegyezés kapcsán uralkodói elhatározással került sor, 89 fővel működött);
- a Magyar Királyi Darabont Testőrség (1904-ben hozták létre, 53 fővel működött);
- a Magyar Királyi Koronaőrség (jogfolytonosság alapján, 58 fővel működött);
- a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség (1912-ben hozták létre, 58 fővel működött);
- a Magyar Királyi Pénzügyőrség (a neoabszolutizmusban létrehozott szervezet átvett és átformált utódaként működött 5500 főnyi létszámmal);
- a büntetés-végrehajtás szervezetét az igazságügyi tárca felügyelte és működését jogszabályokkal szabályozta, a többfokozatú büntetés-végrehajtási intézetek azonban különböző szervezetek felügyeletével működtek, így például a járásbíróságok és a törvényszékek mellett működő fogházakat ezen bíróságok, illetve a királyi ügyészségek felügyelték.
- A Fővárosi Állami Rendőrség (1872-ben ideiglenesen, majd 1881-ben végelegesen a kormány felügyelete alá rendelték a budapesti városi rendőrséget, melynek létszáma mintegy 2000 fő volt);
- A Magyar Királyi Határrendőrség (1903-ban hoztak törvényt a felállítására, azonban a létrehozására csupán 1906-ban került sor, legnagyobb létszámmal – 500 fővel – a háborúban működött);
- A Magyar Királyi Fiumei Rendőrség (tekintettel Fiumének a Magyar Királyságban betöltött peciális szerepére, a városi rendőrséget 1916-ban „államosították," azaz a kormány közvetlen felügyelete alá vonták);
- A Magyar Királyi Csendőrség (1881-ben hozták létre, azonban csaknem fél évtizedbe telt az ország teljes területére kiterjedő — mintegy 12 000 fős — szervezet kiépítése).[21]

A rendvédelemben az önkormányzatok a városi rendőrségeik (hozzávetőlegesen 10 000 fő) és a mezőrendőrségek által vettek részt.[22] (**I. sz. melléklet**)

A rendvédelmi struktúra elméleti alapjai a centralisták és a municipálisok vitája során kristályosodott ki.[23] A szervezetek kialakítása pedig négyféle forrásból táplálkozott. Egyes szervezetek története az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcot megelőző rendiségi időszakban gyökerezett, mint például a koronaőrség, a nemesi testőrség, a városi rendőrségek, a büntetés-végrehajtási őrségek és a mezőrendőrség.[24] Más szervezeteket a neoabszolutizmus idején hoztak létre, melyeket a legitim magyar kormány átvett, és a polgári magyar állam igényeinek megfelelően átformált, mint például a pénzügyőrség. Magyarország azonban nem vett át minden szervezetet, amelyet — a birodalom egysége és biztonsága érdekében — az uralkodó helyesnek tartott volna. A titkosrendőrség és munkatársai, valamint a csendőrség átvételétől a magyar fél elzárkózott, mivel a titkosrendőrség alapfeladataként, a csendőrség pedig más jellegű szolgálati teendőinek ellátása mellett részt vett az elnyomó HABSBURG-hatalom részeként magyar hazafiak üldözésében.[25]

E szervezetek egy részét, nevezetesen a csendőrséget azonban később újra létrehozták, de merőben új személyi állománnyal és a politikai üldözési tartalom mellőzésével, mivel nélkülözhetetlennek bizonyult a polgári rend létrehozása és fenntartása terén. A XIX. században Európa valamennyi államában létrehozták a csendőrséget, mert a legtakarékosabb és a leghatékonyabb rendvédelmi szervezetnek bizonyult, és léte összeforrt a polgári állami fejlődéssel.[26]

A kiegyezés utáni magyar rendvédelmi struktúra — a Magyar Királyság területén korábban nem működő — új rendvédelmi testületekkel is gyarapodott. Ezek voltak a darabont testőrség, a képviselőházi őrség és a határrendőrség.[27]

Mivel a Magyar Királyságban a rendvédelem monopóliuma nem létezett, a rendvédelemre vonatkozó törvények nem egy-egy rendvédelmi testületet céloztak meg, hanem a rendvédelmet szabályozó törvények valamennyi, a rend fenntartásában részt vevő testületre vonatkoztak. A létrehozó, azaz a központi államhatalom, illetve az önkormányzatok humán viszonyait rendező jogszabályai vonatkoztak az általuk felállított testületekre is.

A Magyar Királyi Csendőrség létrehozása nyomán azonban ez a helyzet disszonanciát okozott, mivel a városi rendőrségek személyi állománya — anélkül, hogy a körülményei megváltoztak volna — a csendőrséghez viszonyítva hátrányos helyzetbe került. A Magyar Királyi Csendőrség tagjai ugyanis katonának minősültek, így rájuk az állami alkalmazottakra érvényes előírások vonatkoztak. Ebből fakadóan a tiszti állományt 11 állami fizetési osztály megfelelőjébe sorolták be. Ellátásuk stabil és kiszámítható volt. Munkaviszonyuk állandó volt és nyugdíjjogosultak voltak. Ezzel szemben pedig az önkormányzati ellátásban részesülő rendőrtiszteket hat évre választották, mint a többi önkormányzati tisztviselőt; nyugdíjra nem voltak jogosultak és az önkormányzatonként változó ellátásuk is az állami juttatásban részesülőkétől elmaradt. Az önkormányzati kompetenciába tartozó rendőrségek tisztjei — a korabeli fogalmak szerinti rendőr tisztviselők — érthetően arra törekedtek, hogy elérjék a csendőr tisztek helyzetét.[28]

Ezért az MROE-ban (Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesületében) mozgalmat indítottak az önkormányzati rendőrségek államosítása céljából. A cél

elérése érdekében könyveket írtak, konferenciákat szerveztek, petíciót nyújtottak át a kormányfőnek stb. Mozgalmukat kedvező történelmi időszakban indították. A magyar állam történetében ugyanis a dualizmus időszakát a centralizáció jellemezte, bár a központosítás messze elmaradt a későbbi időszakok magyar állama mögött. Tény azonban, hogy a központi államhatalom képviselőinek az államról alkotott felfogásába beleillett az államosított rendőrség. Az önkormányzatok többsége pedig örült volna, ha az állam levette volna a vállaikról a rendvédelmi szervezetük fenntartásának terheit, de városukban a rendőrség továbbra is működött volna. A városi rendőrségek államosítására irányuló indítvány kedvező fogadtatása nyomán a belügyminisztérium szervezetében a rendőrségek államosításának törvényét előkészítő osztályt állítottak fel. Az osztály által létrehozott javaslatot azonban az országgyűlés átdolgozásra visszaadta. Az I. világháború kitörése miatt pedig a téma nem került újra a törvényhozó testület elé. A magyarországi önkormányzati rendőrségeket végül is 1919-ben államosították.[29]

A dualizmuskori rendvédelmi struktúra vizsgálata nyilvánvalóvá teszi, hogy a kortársak nem törekedtek egy — a diktatúrára jellemző — döntően egy szervezetbe tömörített rendvédelmi intézményrendszer létrehozására. A rend védelmében lényegében az egész magyar állam részt vett, bár eltérő feladatkörökkel és kompetenciákkal. A rendvédelmi szervezeteken túl ugyanis a kiterjedt közhatósági jogú személyek hálózata is részt vett a rendvédelemben, és szükség esetén a véderő is bevonható volt rendvédelmi feladatok teljesítésébe.[30]

A haderő igénybevételi lehetőségénél — amelyet szigorú feltételekhez és szabályokhoz kötöttek, lényegében rendkívüli helyzetek kezeléseiben történő részvételre szorítva a rendvédelmi tevékenységét — sokkal fontosabb volt a magyar rendvédelmi rendszer társadalmi támogatottsága. A rendvédelmi monopólium hiányából fakadóan a tulajdonnal rendelkezőkkel szemben társadalmi elvárás volt, hogy igyekezzenek mindent megtenni vagyonuk védelme érdekében. A rendvédelmi testületek tevékenységük során pedig, a tulajdonosok által a vagyonuk védelme érdekében létrehozott személyi és tárgyi rendszert hasznosítva végezték a tevékenységüket. Ily módon lényegében mérsékeltebb személyi és tárgyi feltételrendszer birtokában jóval nagyobb eredményeket lehetett elérni, mint a vagyonvédelmi rendszer támogatásának hiányával. A Magyar Királyságban törvények írták elő, hogy az erdő-, gát-, vasút- és távírda tulajdonosok mekkora terület, illetve vonalhossz után kötelesek őrszemélyzetet fenntartani. Ez a személyzet nem csupán őrizte az ország infrastruktúrájának műtárgyait, hanem a karbantartásban is részt vett. A pályaőrök, gátőrök, vadőrök stb. az ország területét lényegében hálószerűen teljes egészében lefedték. Elképzelhetetlen volt, hogy a tudomásuk nélkül bármilyen cselekmény történjen az őrizetükre bízott területen. Őket úgynevezett közhatósági jogú személynek tekintették. Joguk volt a tetten ért személyeket feltartóztatni és a rendvédelmi szervezeteknek átadni. A mintegy 287 000 km^2 területű és csaknem 20 millió fős dualizmuskori Magyar Királyságban a társadalmi segítők ezen népes csoportja mintegy 125 000 főre tehető. A közhatósági jogkörrel felruházott személyek államilag szervezett — mai fogalmak szerint akkreditált — tanfolyamok eredményes elvégzése nyomán voltak munkába állíthatók, ha letették a közhatósági jogkörrel felruházott személyek esküjét az erre kijelölt állami hatóság előtt. Hivatali jelvényüket a ruhájukon kellett viselniük. A jelvény motívumait úgy tervezték meg, hogy az analfabéták is megértsék. A közhatósági

személyeket az őket alkalmazó tulajdonosok lőfegyverrel is ellátták. Valamennyi költséget a foglalkoztatók és nem az állam viselték. A civil rendvédelem ezen fajtájának működése eredményeként, gyakran előfordult, hogy a kiérkező járőrnek a közhatósági személyek átadták az elfogott törvénysértőt és bűnjeleket.[31]

A dualizmus időszakában a nyugat-európai fejlődési vonalba tartozó, de azon belüli lemaradását lényegében pótló Magyar Királyság rendvédelme elérte a fejlettebb régiók rendvédelmi színvonalát, anélkül azonban, hogy nemzeti arculatát elveszítette volna. A Magyar Királyságban olyan rendvédelem alakult ki, amely főbb paramétereit tekintve harmonizált az Osztrák-Magyar Monarchián belüli társországgal, és így a nyugat-európai rendvédelmi struktúrával is kompatibilissá vált. Emellett azonban tükrözte a kárpát-medencei fejlődésnek a rendvédelmi tevékenységgel szemben támasztott sajátos igényeit.

Nemzeti rendvédelem-történetünkben a dualizmus kora a nyugat-európai ihletésű, polgári típusú magyar rendvédelmi struktúra kiépülésének időszaka volt.

A századfordulóra kiépülő új, nemzeti rendvédelmünket a liberális eszmék jelenléte jellemezte. A XIX. század végén, illetve a XX. század elején működő magyarországi rendvédelmi szervezetek nem csupán funkciójukban és struktúrájukban, hanem működési alapelveiket illetően is a korabeli nyugat-európai liberális gyakorlatnak feleltek meg. E rendvédelmi filozófia lényegét nem az államközpontúság, hanem a korabeli értelmezés szerinti emberi szabadságjogok biztosítása alkotta.

Az új rendvédelmi rendszer több fázisban épült ki.

Az első időszak 1867-tól 1881-ig terjedt. E periódusban

- a kiegyezési törvény értelmében *felszámolták* a Magyar Királyságban az *osztrák rendfenntartó szerveket*, mivel a rend fenntartása mindkét társország belügyévé vált;
- az osztrák szervezetek *helyébe magyar testületek léptek***,** ez azonban kétféle módon történt. Ahol a szervezetnek nem voltak magyarországi gyökerei — mint például a pénzügyőrség esetében — ott a régi szervezet szakembergárdáját vették át és a német nyelvű működési szabályzatot fordították le magyarra;
- ahol ez az út nem volt kivitelezhető — például a csendőrség tekintetében a lakosság ellenszenve miatt — ott a korábbi alkotmányos szervezeteket erősít-ették meg, mint pl. a városi, vármegyei rendőri szervezeteket;
- egyes területeken a megszüntetés is elhúzódott. A katonai határőrvidéket például csak 1872-ben számolta fel az uralkodó, az intézkedés végrehajtásával kapcsolatos feladatok pedig gyakorlatilag az 1880-as évek közepére fejeződtek be. Erdélyben és Horvátországban a csendőrség feloszlatása is elmaradt, azonban 1876-ban ezek a szervezetek magyar felügyelet alá kerültek;
- összességében az volt a jellemző, hogy az osztrák rendvédelmi szervezetek megszűntek működni az országban. Ezek a testületek magas szakmai színvonalat képviseltek ugyan, de egyben a HABSBURG-elnyomás megvalósítói is voltak, s így az ország lakosságának ellenszenvét váltották ki. Az új felelős magyar kormány csak egyet tehetett: felélesztette az alkotmányos, a neoabszolutizmus előtt működött szervezeteket. Ezek ugyan — különösen a vármegyei rendőrség —

nem voltak különösebben modernnek tekinthetők, a lakosság azonban hajlandó volt elfogadni őket. A további fejlesztések alapját ezek a testületek képezték;

- a rendvédelem terén *nyilvánvalóvá* váltak azok az igények, amelyeket — túl az általános közbiztonsági szempontokon — az ország fejlődésének, illetve a társországgal való együttműködés elősegítésének érdekében *szükségesnek látszott kielégíteni.*

A második időszak 1881-től 1912 végéig tartott. Ebben a periódusban a nyugat-európai tapasztalatokkal harmonizálva és tekintetbe véve a kárpát-medencei igényeket, az előző időszak szervezeteiből kiindulva kiépítették az új rendvédelmi struktúrát.

A fejlesztésnek három útja volt. A régi struktúrák belső átalakításával hoztak létre új minőséget. Ez a megoldás jellemezte a városi rendőrségeket. A másik utat az jelentette, amikor a hagyományos szervezet helyébe újat állítottak. Ez játszódott le a vármegyék esetében, amikor a pandúrszervezetet felváltotta a Magyar Királyi Csendőrség. A harmadik út pedig az volt, amikor lényegében előzmények nélkül hoztak létre egy korszerű rendvédelmi testületet, ahogy az a Magyar Királyi Határrendőrség felállítása esetében történt.

A második időszak két alperiódusra osztható fel. Az első alperiódusban a *1890-es évek közepére* — a Magyar Királyi Határrendőrség kivételével — *felállt az új rendvédelmi rendszer.* A második alperiódust, *a századforduló éveit már az új magyar rendvédelmi struktúra megszilárdulása,* az előre nem látható, illetve menet közben felmerülő kérdések tisztázása jellemezte**.** Ebben az alperiódusban, kissé megkésve került sor a Magyar Királyi Határrendőrség felállítására. Mivel azonban a magyar határőrizet a század elején dinamikusan fejlődött, a tízes évek elejére a szervezet már a térség rendvédelmi struktúrája szilárd oszlopának számított.

A harmadik időszak 1912-től az I. világháború kitöréséig terjedt. Ezt az időszakot a háborús rendvédelem viszonyaira történő felkészülés jellemezte.[32]

A határőrizet

A dualizmuskori magyar határőrizet a rendvédelem szerves részét alkotta, egyben pedig speciális feladatai voltak a kivételes hatalom időszakában.

A dualizmuskori magyar határőrizet alapelve az volt, hogy a rendvédelmi testületek határmenti alakulatai lássák el a határőrizeti teendők azon részeit, amelyek az alapfeladataikkal harmonizálnak. Elődeink nem tartották szükségesnek olyan határőrizeti testület létrehozását, amely önálló szervezetként valósítja meg a határőrizet klasszikus triászát, azaz: az úgynevezett zöld határ őrizetét, a határforgalom ellenőrzését és a határrend betartatását. A Magyar Királyság államhatárainak döntő többségén nem is volt szükség határőrizet megvalósítására, hiszen azok az Osztrák-Magyar Monarchia belső határai voltak, és azokat így bárki, bárhol és bármikor átléphette, mint pl. az úgynevezett schengeni határokat az Európai Unióban. A Magyar Királyság határvonalai közül egyedül a román-magyar és a szerb-magyar határ egyezett meg az Osztrák-Magyar Monarchia határvonalával. Ezek az úgynevezett külső határok már igényelték a határvonal őrzését.[33]

A Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchiával egybeeső határszakaszai a közös vámterület határainak egy részét is alkották. E mellett a román

fejedelemségek, majd a Román Királyság és a Szerb Királyság útlevélhez kötötte az országba történő belépéseket. A román törvények ugyan vízumkötelezettséget is tartalmaztak, ezt azonban a román határőrizeti szervezetek nem igényelték a beutazóktól. Magyarországon törvénybe iktatták, hogy a Magyar Királyság állampolgárai szabadon választhatják meg lakhelyüket, utiokmány nélkül jogosultak bárhová utazni, az ország határain túlra is. Ugyancsak utiokmány nélkül léphettek a magyar állam területére a külföldi országok polgárai. Az általános alapszabályhoz képest csupán néhány megszorítást tartalmazott törvényi szabályozás az útlevél kötelezettség tekintetében. Engedélyhez kötötték a hadköteles korú és a szabadságvesztésre ítélt magyar állampolgárok határátlépését, illetve kölcsönösség elvén előírták az útlevél kötelezettséget mindazon állam polgárainak, amely államok útlevélhez kötötték a Magyar Királyság polgárainak az államuk területére történő belépését.[34]

A korabeli magyar határőrizetnek tehát az ellenőrzésre kötelezettekre kellett koncentrálnia. A határőrzés szabályozása és metódusa is liberális szellemű volt. A magyar és a túloldali határőrizeti testületek munkatársai és házuk népe például engedély nélkül mehetett a legközelebbi túlodali településre. Ez azt a célt szolgálta, hogy a határ mentén szolgálatot teljesítők a lehető legpraktikusabban valósíthassák meg vásárlásaikat, mivel sok esetben — mindkét állam határőrizeti testülete tekintetében — a legközelebbi település esetleg a túloldalon helyezkedett el. A liberális jellegű határőrizetet jól példázza azon utasítás is, amely előírta a magyar határőrizetben részt vállaló testületek munkatársai számára, hogy a határátlépésre utiokmány nélkül jelentkezőket is át kell engedni a határon, ha egyébként emlékeznek arra, hogy az illetőnek van útlevele. Ekkor alakultak ki a kishatárforgalmi kedvezmények is, amelyek alapját képezték a trianoni békediktátummal elcsatolt területek határmenti lakosai kedvezményes határforgalmának. A kishatárforgalmi utiokmány birtokában számos helyen kedvező feltételekkel léphették át a határt mindkét ország polgárai és a túloldalon széles területsávban mozoghattak. A határon átnyúló földtulajdonnal rendelkező kettős birtokosok és alkalmazottaik például földjükön bármikor és bárhol átléphették a határt és el is hagyhatták a birtokukat a túloldalon, ha rendelkeztek kishatárforgalmi okmánnyal. A kishatárforgalmi utiokmányok kiállítását pedig a hatóságok széles körűen értelmezték. Lényegében nem csupán azok kaptak ilyen utiokmányt, akik a határmenti 40 km-es területsávban laktak, vagy a túloldalon tulajdonuk volt, illetve dolgoztak, hanem bárki, akinek elintéznivalója volt a szomszéd állam területén.[35]

A dualizmuskori magyar határőrizet lényegében tehát a román-magyar és a szerb-magyar határra szorítkozott, bár nyomokban a Magyar Királyságnak a belső határain is fellelhető volt. A korabeli jogi szabályozás sajtószabadságot biztosított. Akadtak azonban olyan írások, amelyek nem voltak rokoníthatók a korabeli közgondolkodással. Ezeket a publikációkat kitiltották a postai terjesztésből. Előállításukat általában az osztrák örökös tartományok nyomdáiban valósították meg. Ebből fakadóan az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság határán a magyar hatóságok feltartóztatták az ilyen tartalmú postai küldeményeket. A román-magyar és a szerb-magyar határon is akadtak, a határszakasz jellegéből fakadó speciális teendői a magyar hatóságoknak. Fiatal lányokat megszédítő emberkereskedők igyekeztek kijuttatni áldozataikat a határon a balkáni bordélyházak

számára. A magyar határőrizeti testületek feladata volt ezen lányok feltartóztatása és visszajuttatása családi környezetükbe. A dualizmus időszakában az önálló életvitelhez szükséges anyagi forrásokkal nem rendelkezőket visszajuttathatták szülőföldjük településére, mert ennek a közösségnek a kötelessége volt az ezen személyekről való gondoskodás. A Magyar Királyság külső határvonalának őrzése azért is fontos volt, mert Magyarország az állategészségügy terén a XIX. század végére olyan helyzetet teremtett az országban, amely lehetővé tette a megtermelt hús eladását a nyugat-európai piacokon. Ennek az állapotnak a veszélyeztetése nehéz helyzetbe hozhatta volna a magyar mezőgazdaság egyik fontos bevételi forrását. Ezért is volt fontos a szerb és a román határ őrzése, mivel a két szomszédos országban az állategészségügy helyzete messze alulmaradt a magyarországitól. A határszéli csendőrség felállításának egyik legfontosabb oka e két szomszédos ország és a Magyar Királyság állatállománya közötti illegális forgalom megakadályozása volt.[36]

Magyarország külső határain határőrizeti feladatokat láttak el:

- a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti alakulatai, amelyek 1867-től a zöld határt őrizték;
- az állami állategészségügyi hálózat részeként a XIX. sz. utolsó negyedétől működő Belépőállomások, amelyek a határátkelőhelyeken a beteg állatok és egészségtelen mezőgazdasági termékek határon történő átjuttatását voltak hivatottak meggátolni;
- a századfordulótól a humán betegek által a határon áthurcolt esetleges járványok megelőzése érdekében humán orvosok is működtek a távolsági határforgalmat lebonyolító határállomásokon;
- a határszéli csendőrség, amely a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti csapataival együttműködve az 1890-es évektől őrizte a zöldhatárt, megjelenésével biztosította a kétlépcsős határőrizetet;
- az 1906-tól működő Magyar Királyi Határrendőrség, amely a határőrizetben részt vevő testületek munkáját hangolta össze, megvalósította az útlevélköteles határszakaszokon a távolsági határforgalom ellenőrzését, ellátta a határvonal fenntartásával kapcsolatos teendőket, valamint a határőrizetben esetenként bevonható rendvédelmi erők határőrizeti teendőit szervezte;
- az erdőhatóságok határmenti szervezetei munkatársainak is kötelességük volt a határőrizeti testületek tevékenységének segítése munkájuk során;
- ugyancsak segíteniük kellett a határőrizeti teendők ellátását az Adria-parti révhivataloknak.[37] (**II. .sz. melléklet**);

Ez a határőrizeti koncepció illeszkedett a magyar rendvédelembe, hiszen:

- több testület összehangolt működése által valósult meg a határőrizet, ahogyan az ország belsejében a közrendet is több rendvédelmi szervezet együttes tevékenység nyomán tartották fenn;
- az erdőhatóságok és a révhivatalok támogatása hathatós civil segítséget nyújtott a határőrizet eredményes megvalósításához, mint ahogyan a közbiztonsági állapotok javítását is elősegítették az ország belsejében a pályaőrök, gátőrök, vadőrök stb. közhatósági személyként megvalósuló tevékenysége;
- a haderő is részt vehetett szükség esetén a határőrizetben, amire akkor kerülhetett sor, ha nagy létszám igénybevétele vált szükségessé, mint a járványok alkalmával felállítandó kordonszolgálat esetében.[38]

A határőrizet egyértelműen a korabeli rendvédelem részét képezte. A kivételes hatalom időszakának tekintetében a magyar határőrizet azonban némileg eltért a rendvédelem egészétől. A Magyar Királyságban a háború időszakára biztosított kivételes hatalmat a polgári hatóságok gyakorolták, ellentétben az Osztrák Császárság örökös tartományaival, ahol e jogkör a haderőt illette meg. Az Osztrák Császárságban a német, a Magyar Királyságban pedig az angol mintát követték. Magyarországon tehát a rendvédelem még a kivételes hatalom időszakában sem került a véderő alárendeltségébe.[39] A hadműveleti területeken azonban a rendvédelmi szervezetek a testületileg illetékes katonai parancsnokság irányítása alá kerültek. E tekintetben nem volt különbség a határőrizeti és a többi rendvédelmi testület között. A magyar határőrizet két testületét, nevezetesen a Magyar Királyi Pénzügyőrségnek az ország külső határai mentén állomásozó csapatait és a határszéli csendőrséget bevonták a kivételes hatalom időszakára tervezett védelmi, illetve támadó műveletek előkészítésébe és megvalósításába. Ezek már olyan speciális — a testület határőrizeti feladataiból fakadó — teendők voltak, amelyeket más testület nem teljesíthetett.[40]

A századforduló jellegzetes magyar határőrizete kialakulásának több oka van: -

Az Osztrák-Magyar Monarchia kiegyezésen nyugvó létrehozása során nem kívántak idejét múlt elveket és ahhoz kötődő struktúrát funkcionáltatni. Ezért került a határvédelem a haderőhöz, a határőrizet pedig a közigazgatáshoz a Nyugat-európában már bevált gyakorlatnak megfelelően.

- A Magyar Királyság vezetőit a takarékosság sarkallta. A polgári magyar állam kialakítása során számos szakhatósággal gyarapodott a közigazgatás, mely a költségvetést duzzasztotta. Ahol nem látták feltétlenül szükségesnek új szakahatóság létrejöttét, ott azt nem kezdeményezték.
- A Monarchián és a szomszédos országokon belüli közbiztonsági állapot nem indokolta haderő állomásoztatását a határvonal mentén, mert fegyveres csapatok portyáira nem kellett számítani.
- A formálódó alkotmányos monarchia körülményeihez jól igazodott az a szituáció, hogy a rendvédelem egy szakága lényegében törvényekkel és rendeletekkel volt irányítható, amit elősegített a centrális szervezettsége, központi irányíthatósága. De ez a szervezeti felépítés azonban csupán a központi vezetés részéről történő koordinációt foglalta magába, illetve tette lehetővé, teret adva a helyi adottságokhoz való alkalmazkodásnak, ami a határőrizet eredményes működéséhez. hozzájárult.
- A dualisztikus államforma nem kedvezett annak, hogy — a kontinens nyugati államainak mintájára — a vám-, illetve pénzügyőri szervezetek lássák el a határőrizeti teendőket. Kezdetben ugyan ezt a modellt alkalmazták a Magyar Királyságban, azonban a két társország határain részlegesen megvalósuló határőrizeti feladatokhoz kötődően fokozatosan a belügyi tárca kompetenciájába került a határőrizeti vezető szerep.
- A struktúra kialakulása fokozatosan ment végbe, így tükrözte a fejlődő polgári magyar társadalom állam igényeit, ahhoz kiválóan alkalmazkodott.
- Összességében a századelőre tehát kialakult a polgári magyar határőrizeti struktúra. E szervezet a nyugat-európai mintát követte, azonban tekintettel volt a Monarchia társországának határőrizeti rendszerére és a magyar igényekre. Az új magyar határőrizet fokozatosan — a magyar állam fejlődési folyamatához igazodva — alakult ki.

A fejlődés következményeként olyan határőrizeti struktúra alakult ki amely:
- elvált a határvédelemtől (ez utóbbi a véderő feladatkörét alkotta);
- kialakult a polgári igényeknek megfelelő határőrizeti feladatrendszer, amely a zöld határ őrizetét, a határfogalom ellenőrzését és a határrendészeti teendőket foglalta magába a sajátos monarchiabeli politikai körülményeknek megfelelően;
- az egyes határőrizeti részfeladatokat olyan szervezetek határmenti részlegei valósították meg, amelyek alapfeladatköre harmonizált az adott határőrizeti részfeladatokkal, ugyanakkor a teljes határőrizeti feladatrendszert egy testület koordinálta;
- a határőrizet irányítása a hadügytől — a pénzügyi tárcán keresztül — a belügyhöz került;
- kis létszámmal és takarékos módon, ugyanakkor eredményesen működött;
- több lépcsős határőrizetet valósított meg az Osztrák-Magyar Monarchiának a Magyar Királysággal egybe eső határszakaszán, ahol az egyik lépcsőt a határmenti csendőri -, a másik lépcsőt pedig a határ menti pénzügyőri erők képezték;
- a Magyar Királyságnak az örökös tartományokkal közös (belső) határain csupán részleges határőrizet jött létre, így ott azok a struktúrák nem alakultak ki, amelyek a külső határokon realizálódtak (például a zöldhatár őrizete, határszéli csendőrség);
- háborús időszakra is kidolgozák majd alklamazták a határőrizeti teendőket az I. világháború harcai által közvetlenül érintett határszakaszokon;
- A dualizmus időszakában kialakult polgári magyar határőrizet volt az az alap, amelyre valamennyi későbbi korszak magyar határőrizete támaszkodott.[41]

Csendőrség

A csendőrség intézménye a Kárpát-medencében a XIX. században, a neoabszolutizmus hatalmi rendszerének részeként jelent meg első ízben. Az intézmény magyarországi bevezetésének a gondolata azonban már a reformkori országgyűléseken felmerült. A magyar főurak kezdeményezték a szervezet létrehozását. Az uralkodó azonban akkor még nem támogatta az ötletet, így — financiális okokból fakadóan — a magyarországi csendőrség létrehozására nem került sor.

A történelmi Magyarország területén a csendőrséget végül is az 1848–1849-es forradalom- és szabadságharcot cári segédlettel vérbe fojtó HABSBURG-hatalom vezette be a császári rendvédelem részeként. A császári csendőrség ugyan sokkal jobb hatásfokkal működött mint a korábbi pandúr szervezet, azonban a magyar hazafiak üldözésében betöltött szerepe miatt kivívta a lakosság ellenszenvét. Ezért aztán szóba sem jöhetett a kiegyezés időpontjában a testület átvétele.[42]

A polgári magyar állam kiépülésének időszakában komoly gondot jelentett a hiányos közbiztonság. A helyzet javítása érdekében a magyar kormány ismét létrehozta szervezetet, de most már a politikai rendőrségi feladatoktól mentes formában.

A Magyar Királyi Csendőrség a francia mintaszervezetet követte többszöri áttétel segítségével. A csendőrséget a francia császárság vonzáskörébe tartozó államok vették át első ízben Bonaparte NAPÓLEON uralkodása idején. Így került

az Osztrák Császárságtól a francia befolyási övezetbe kerülő Lombardiába a csendőrség. NAPÓLEON bukását követően Észak-Itália ismét a HABSBURGok fennhatósága alá került. A HABSBURG császárságban felismerték a testületben rejlő lehetőségeket és — a neoabszolutizmus keretében — kiterjesztették az egész birodalomra. A kiegyezéssel ugyan megszűnt a szervezet a Magyar Királyságban, de Erdélyben és Horvátországban — a közös hadsereg területileg illetékes hadtest-parancsnokságainak az alárendeltségében — fennmaradt egy-egy ezred. A kiegyezési törvénnyel ellentétes helyzetet végül is úgy oldották meg, hogy mindkét csendőr ezredet magyar fennhatóság alá vonták. A TISZA Kálmán kezdeményezésére kialakított Magyar Királyi Csendőrségnek az erdélyi csendőr ezred vált a kiindulópontjává.[43]

A XIX. század a csendőrségek fénykora volt. Európa valamennyi országában felállították e szervezetet, mert a legtakarékosabb és a leghatékonyabb módon volt képes létrehozni és fenntartani a polgári állam eredményes működéséhez szükséges közbiztonsági állapotokat. A Magyar Királyi Csendőrség is kiváló eredményeket produkált, mivel a századfordulóra már 90% körüli bűnfelderítési eredményt ért el, amelyet — az I. világháború és a forradalmak időszakát leszámítva — lényegében a megszüntetéséig fenntartott.[44]

Magyarországon a csendőrséget három ízben oszlatták fel, mindhárom alkalommal deklaráltan politikai indokok alapján. Két alkalommal azonban — 1881-ben és 1919-ben — visszaállították, mivel az új hatalom a polgári államot kívánta a testülettel újra megerősíteni. 1945-ben azonban már magát a polgári államot támadták, ezért a testület visszaállítására a pártállam időszakában már eleve nem kerülhetett sor.[45]

A magyar rendszerváltás sajátsága, hogy a csendőrség nem került vissza a rendvédelmi testületek közé, kizárólagos politikai okok miatt. Bár későbbi látszat érvelés a magyarországi zsidóság deportálásában való részvételét hozta fel indokolásul, de ezen az alapon a magyar rendőrséget ugyanúgy fel kellett volna oszlatni (s a megszüntető rendelet egy szót sem említ a zsidóságról). Ma már nyilvánvaló, hogy a ki-kit győz le időszak politikai csatározásainak esett áldozatul a testület, melynek során — az úgynevezett „szalámi-taktika" részeként — a csendőrség feloszlatásával a rendvédelemben monopolhelyzetbe kerülő rendőrség az MKP befolyása alá kerülhetett. A rendőrségben ugyanis könnyebben sikerülhetett kialakítani az MKP szimpatizánsok mérvadó többségét. Arról nem is beszélve, hogy a KOMINTERN már a harmincas években kifejezte a Nyugat-Európába irányuló forradalom exportálása esetén a csendőrszervezetek feloszlatásának szükségességét, mivel azokat a polgári rend legbiztosabb támaszainak tartották.

A csendőrségi szervezet működése a bevált európai gyakorlatot követte. Nem volt könnyű a szervezet létrehozása, mivel a testület hatékonyságához a személyi állomány színvonalas tevékenysége volt elsősorban szükséges. Fél évtizedbe került a struktúra kiépítése s utána még ugyancsak hosszú évek eredménye volt a kellő személyi állomány létrehozása, ezért kezdetben válogatott sorkatonákkal pótolták a hiányzó csendőr legénységet.[46]

A 12 000 fős szervezet személyi állományának döntő többsége a legénységhez tartozott, és folyamatos közterületi szolgálatot látott el. A testület működésének alapelve a bűnmegelőzés volt. A tiszti kar aránya az 5%-ot sem érte el, felada-

tait az irányítás, képzés alkotta, az állampolgárokkal hatósági közegként nem kerülhetett kapcsolatba. A testület feladatát alkotta a haderőn belüli rendfenntartás is, melyet tábori csendőrség elnevezéssel valósított meg.[47]

A testületen belüli függelmi viszonyok katonaiak voltak, a személyi állomány katonai rendfokozatot viselt. A csendőrök személyükben katonának minősültek. A csendőrség, mint szervezet azonban rendvédelmi testület volt. A személyi állomány a honvédelmi tárca, a testület pedig az ország rendvédelmét felügyelő belügyi tárca alá tartozott.[48]

A Magyar Királyi Csendőrség kompetenciája a városokra nem terjedt ki, azonban így is az ország területének és lakosságának döntő többsége körében tartotta fenn a rendet. A városoknak is lehetőségük nyílt a csendőrség szolgáltatásainak az igénybe vételére térítés ellenében. Mivel a kormányzat célja nem a nyereségszerzés volt a csendőrség vonatkozásában, hanem a színvonalas közbiztonság fenntartása, a térítési díj szintje vonzóan alacsony volt a városok számára. A városok döntő többsége közigazgatási területének külterületi részei vonatkozásában élt a csendőrség igénybe vételének lehetőségével. A Magyar Királyi Csendőrség azonban „csupán" akkor járhatott el önállóan, ha törvénysértést észlelt. Az önkormányzatok kérték fel a csendőrséget közbiztonságuk megóvása érdekében szolgálat ellátására. A cél elérése érdekében szükséges szolgálatot azonban a testület már saját belátása szerint választotta ki és valósította meg. Az önkormányzatok ugyan igyekeztek tágan értelmezni a testület igénybe vételi lehetőségeit, azonban a törvényi szabályozás szellemében tevékenykedő testületi parancsnokságok útját állták ezen kezdeményezéseknek.[49]

A testület legkisebb szervezeti egysége az őrs volt. Itt teljesített szolgálatot a legénység közel 100%-a. Lovas-, gyalogos- és úgynevezett vegyes őrsök is voltak. Az őrsök székhelyének kitűzése és működési területének meghatározása során nem a közigazgatási beosztást vették figyelembe, hanem a terep jellegét és fedettségét, a lakosság sűrűségét és összetételét, a közlekedési hálózat fejlettségét, továbbá a bűnügyi fertőzöttséget. Egy-egy őrs kompetenciája több falura is kiterjedt. Az őrsök működési területének kialakításánál elkerülték, hogy azok egy falu határait kettészeljék, vagy átnyúljanak egy másik közigazgatási egységbe. Az őrsökhöz a falvak a teljes határukkal tartoztak.[50] (**III. sz. melléklet**)

Az őrsöket háromlépcsős parancsnoki rendszer irányította. A legalacsonyabb parancsnokság a szakasz-parancsnokság volt, amely több járásban működő őrsöket irányított. A szakasz-parancsnokságokat a szárny-parancsnokságok fogták össze, amelyek működési területe általában meghaladta egy-egy vármegye területét. A szárny-parancsnokságokat pedig a kerület-parancsnokságok irányították. Összesen hat kerület-parancsnokság működött a történelmi Magyarország területén. 1903-ban döntés született ugyan még három csendőr kerület felállításáról a korábbi kerület parancsnokságok működési területének csökkentésével, azonban végül is csupán két új kerület-parancsnokság felállítására került sor. A parancsnokságok városokban helyezkedtek el; élükön tisztek álltak. Minden parancsnokság mellett működött egy kis létszámú őrs is. A szakasz- és szárny-parancsnokságok csupán néhány fővel működtek, a kerület-parancsnokságok létszáma pedig 20 fő körüli volt. A csendőrség legfelsőbb vezető szervezete a csendőr felügyelőség volt, amely 20 fős tiszti állománnyal rendelkezett. A felügyelőség létszáma a segédszemélyzetet is figyelembe véve pedig nem haladta

meg az 50 főt. 1903-ban a parancsnoksági rendszert a járás-parancsnokságok intézményével bővítették. Nevezetesen az őrsök és a szárny-parancsnokságok közé beiktatták a járás-parancsnokságokat. A járásőrmesterek az adott járás területén működő őrsöket felügyelték, és a működési területükön a nyomozati munkát végezték. A járásőrmesterségeket az I. vh. után megszüntették. A szakasz-parancsnokságok számát gyarapítva csökkentették az egy szakasz-parancsnokság alá tartozó őrsök számát. A szakasz- és szárny-parancsnokságok fölé pedig beiktatták az egy-egy vármegyére kiterjedő osztály-parancsnokságokat. A csendőr kerületek — amelyek működési területe megegyezett a honvéd vegyesdandárok működési területével — továbbra is több vármegye csendőr szervezetét irányították.[51]

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése speciális elemeket is tartalmazott. Ilyenek voltak a különítmények. A különítmények személyi állományát a meglévő létszám terhére alakították ki. Ideiglenes és állandó különítmények is voltak a felmerülő közbiztonsági helyzet jellegétől függően. Ideiglenes különítményeket általában a fürdőszezon idejére a közkedvelt fürdőhelyeken, illetve üdülő-településeken állítottak fel a szezon időszakában. Az állandó különítmények létrehozásának az okai is állandóak voltak. Például munkástelepeken, az uralkodó vidéki rezidenciáinál stb. működtek állandó különítmények. A csendőrkerületek kerületenként egy-egy pótszárnnyal is rendelkeztek. A pótszárnyaknak nem volt működési területük. Ezekhez a szárnyakhoz szervezték a nem szolgálati jellegű teendőket, úgymint a gazdasági feladatokat, a kiképzési-, a személyzeti munkát stb. Végül pedig a csendőr felügyelőség közvetlen alárendeltségébe is tartoztak speciális szervezeti elemek. A csendőrségnek a dualizmus időszakában Zomboron, majd a trianoni békediktátum után Kiskunhalason lovas iskolája is volt, ahol a lovasok kiképzése és a lovak idomítása folyt. Az iskoláknak ugyan saját ménese is volt, de a szolgálati lovak egy részét vásárolták. A II. vh. után a kiskunhalasi lovas iskolát a határőrség kapta meg. A rendszerváltás után az iskola — még a határőrség megszüntetését megelőzően — egy takarékossági akció keretében eladásra került.

A csendőrség ellátásában fontos szerepet kapott a központi anyag- és felszerelési raktár. A szervezet működéséhez szükséges fegyvereket, egyenruhákat stb. itt tárolták, javították, illetve beszerezték a gyártóktól.

A csendőr felügyelőség közvetlen alárendeltségében működött Nagyváradon a csendőr továbbképző- és altiszti iskola, amely az 1881-ben Déván felállított altiszti iskola utóda volt. A nagyváradi intézmény jogutódja, a csendőr őrsparancsnokképző iskola Szombathelyen működött a trianoni békediktátum után, majd a terület-visszacsatolások nyomán az iskola visszaköltözött Nagyváradra, az eredeti objektumába. Budapesten, a Böszörményi úton működő csendőrlaktanya a testület szellemi központjának nyújtott otthont. Itt folyt csendőrtisztek felkészítése, akikkel szemben a dualizmus időszakában a csendőr tisztitanfolyamra jelentkezés előfeltételeként a Ludovika Akadémia elvégzését állították. E követelmény a két világháború között fokozatosan kiterjedt a jogtudományi kar elvégzésére is.[52]

A Magyar Királyi Csendőrség működését — hasonlóan más rendvédelmi testületek működéséhez — a törvényi szabályozáson nyugvó rendeletek határozták meg, illetve a szervezet működését specifikusan szabályozó szabályzatokban foglaltak szerint valósították meg. Az állami alkalmazotti létből fakadó előnyök

lehetővé tették, hogy válogatott személyeket alkalmazzanak a testületnél. A Magyar Királyi Csendőrség teljes legénységi állományának minimálisan négy elemi iskolai végzettséggel kellett rendelkeznie akkor, amikor a társ rendvédelmi testületeknél még megengedett volt az analfabétizmus a személyi állomány 20%-a erejéig. A tiszti karnak egyetemi diplomával kellett rendelkeznie akkor, amikor az érettségizettek aránya még kisebb volt az országban, mint az ezredfordulón a diplomásoké. A testületbe a tisztek gyakornoki-, a legénység pedig próbaidő eredményes letöltése után kerülhettek be. A próba-, illetve gyakornoki idő időtartama folyamatosan gyarapodott, míg végül — összhangban a közigazgatási és elméleti szakvizsgára fordított idővel — három évben stabilizálódott. Ezen időszak alatt kellett a jelölteknek az állami iskolai végzettségre támaszkodó szakképzésen eredményesen túljutniuk, és a leendő beosztásukhoz kapcsolódó gyakorlati tevékenységekkel megismerkedniük. A tisztek esetében ennek lényege abban állt, hogy a két nagy tudományterület, melynek adaptációja képezte a tiszti kar szolgálati tevékenységének az alapját, a jogtudomány és a katonai vezetés testületre adaptált metódusaival megismerkedjenek. Ennek nyomán kerülhettek kinevezésre. Az első státuszuk azonban általában a legkisebb — tisztek által betölthető — parancsnoki beosztás helyettesi tisztsége volt.[53]

A Magyar Királyságban a rendvédelem leghatékonyabb és legnagyobb szervezete a csendőrség volt. Az Osztrák-Magyar Monarchiában összesen négy csendőrszervezet működött: az örökös tartományokban az osztrák csendőrség, Horvátországban a Magyar Királyi Horvát Csendőrség, Bosznia-Hercegovinában a bosnyák csendőrség, s végül a Magyar Királyság területén a Magyar Királyi Csendőrség. A négy testület egymástól függetlenül — a horvát csendőrség kivételével, amely lényegében a Magyar Királyi Csendőrségen belüli autonóm szervezet volt — működött. Abban azonban megegyeztek egymással, hogy belső függelmi viszonyaik katonaiak voltak, működési területük a városokra nem terjedt ki, működésük tekintetében a közigazgatási tárca, a személyi állományukat illetően pedig a honvédelmi tárca illetékességébe tartoztak és szervezeti felépítésük is hasonló volt. Azoknak a hadkiegészítési területhez tartozó katonai szervezeteknek a katonai rendőri teendőit is ellátták tábori csendőrség elnevezéssel, amely szervezetekre a testületük illetékességi köre kiterjedt. A négy csendőr szervezeten nyugodott az Osztrák-Magyar Monarchia rendvédelmének döntő többsége. Ausztria-Magyarország területének és lakosságának legnagyobb részében ezen szervezetek tartották fenn a rendet a korabeli Európa színvonalán.

Határszéli csendőrség

A határszéli csendőrség felállítását megelőzően is bevonták esetenként a helyi csendőri erőket a határőrizeti teendők ellátásába a nagyobb létszámot igénylő feladatok megvalósítása érdekében. Ilyen helyzet alakult ki például 1884-ben a romániai marhavész- és kolerajárvány idején, amikor a határvonalat lezárták. Ennek során a Magyar Királyi Honvédség alakulatait is igénybe vették.[54]

A határszéli csendőrség felállításának közvetlen oka a határrendezés volt. Az 1699-es, 1718-as, 1739-es és az 1791-es békekötések foglalkoztak a határvonallal is. A határvonal többször változott. A Temesi Bánságot először a Török Birodalomhoz csatolták, majd Magyarországhoz. Az úgynevezett Kis Oláhságot,

— azaz a Havasalföldnek a Duna és az Olt közötti részét — kezdetben Erdélyhez, majd Törökországhoz csatolták. A többszöri határmódosítások és területcsatolások nyomán a határvonal instabillá vált, mivel a határvonalak lejegyzése és kitűzése is számos kívánnivalót hagyott maga után. A dualizmus időszakában a Magyar Királyságnak az örökös tartományokkal közös határain is előfordultak határviták. Az öröklések és vételek útján a túlodali lakosság birtokába kerülő területeket idővel a szomszédos ország részének tekintették stb. Ezeket a vitákat azonban békés úton sikerült rendezni. Román viszonylatban azonban oly mértékben elmérgesedett a helyzet, hogy a két állam rendvédelmi testületeinek járőrei tüzet is nyitottak egymásra abban a hiszemben, hogy a szomszédos ország testületét akadályozták meg abban, hogy országuk területén tényked jenek.

Többszöri nekirugaszkodás nyomán — mintegy nyolc évtizedes előzmény után — végre sikerült a Magyar Királyság és a Román Királyság által is elfogadott határvonalat kitűzni, és azt mindkét fél országgyűlésében törvénybe iktatni. Ily módon a terepen is ki lehetett alakítani azokat a szilárd pontokat, amikhez viszonyítva egzakt módon meg lehetett állapítani azt, hogy a határmenti földbirtokok és műtárgyak mely ország területén fekszenek, a két szomszédos állam rendfenntartóinak a területi kompetenciája meddig terjed.[55]

A geodéziailag kitűzött és mindkét ország által elismert határvonalat a terepen jelölő műtárgyak védelme érdekében a belügyminiszter rendeletet bocsátott ki. A rendelet nyomán a határvonalat jelölő műtárgyak rongálói, illetve a határvonalat jelölő természetes képződmények — például patakmedrek — megváltoztatói 100 korona pénzbírsággal és 15 napi elzárással voltak büntethetőek.[56]

Nyilvánvaló volt tehát, hogy a román-magyar, illetve a szerb-magyar határ őrizete nem csupán vámügyi téma; a határmenti pénzügyőr szakaszok személyi állománya elégtelen volt a zöldhatár őrizetének eredményes megvalósítására. A magyar állam vezetése komolyan vette az útlevélköteles (magyar-román és magyar-szerb) határszakaszok őrzésének a megerősítését. A XIX. század éllovas rendvédelmi szervezetét, a csendőrséget vonta be a határszakasz zöldhatár őrizeti teendőinek a megvalósításába. Az eredményesebb határőrizet kialakítása érdekében hat tárca vezetői által aláírt közös miniszteri utasítást adtak ki. A rendelet formában publikált utasítást aláírta gróf SZAPÁRY Gyula miniszterelnök és belügyminiszter, báró FEJÉRVÁRY Géza honvédelmi miniszter, SZILÁGYI Dezső igazságügy miniszter, BAROSS Gábor kereskedelemügyi miniszter, WEKERLE Sándor pénzügyminiszter és gróf BETHLEN András földművelésügyi miniszter.

A rendelet elosztotta a feladatokat a közigazgatási szervezetek határmenti szer-vezeti egységei között. Az utasítás öt fejezetből állt:

- az első fejezet a határvonal épségben tartására és határforgalomra;
- a második fejezet a határaink tekintetében a nemzetközi egyezményekben foglaltak betartására;
- a harmadik fejezet az erdőátvágások karban tartására;
- a negyedik fejezet az állategészségügyre;
- az ötödik fejezet pedig a pénzügyőrség szolgálatára vonatkozott.

Az utasítás első fejezetében foglaltak végrehajtása hárult a belügyminisztériumra. Az első fejezet első paragráfusa rendelte el a határszéli csendőrség felállítását.[57]

A Magyar Királyi Csendőrség tevékenységének jogfilozófiai alapelve az volt, hogy a Magyar Királyság területén az önkormányzatok hivatottak fenntartani a rendet, azonban kellő eszközök híján a feladat teljesítése érdekében a központi államhatalom által fenntartott szervezetet — azaz a csendőrséget — szólítják fel hatósági területükön a rend fenntartására. Ebbe a képbe a határszéli csendőrség oly módon illeszkedett bele, hogy a határmenti vármegyéknek a határ mentén működtetett szolgabírói kirendeltségei adták meg elvileg a „felszólítást" a határ őrizetére.

A csendőrségnek határőrizeti szolgálatot teljesítő része határőrizet tekintetében a főbb hágók mellett szervezett határszéli szolgabírói kirendeltségek alárendeltségébe is tartozott. Ezen szolgabírói kirendeltségek voltak a magyar-román határszakaszon a határőrizet felelős végrehajtatói. Ellenőrizték, és szükség szerint irányították a Királyi Erdőfelügyelőség, valamint az állami és járási erdőtiszteknek az erdőátvágások karbantartására irányuló munkáját. Részt vettek az időnként megtartott közös román-magyar bizottságnak a határvizek ellenőrzésére irányuló munkájában. Betartatták az állategészségügyi előírásokat, és a pénzügyőrség határőrizeti szolgálatát is ellenőrizték.

A szolgabírói kirendeltség egyik speciális feladata volt az illetékes román hatóságok képviselőivel közösen a határvizek ellenőrzése is. Ennek során „A kiküldött bizottságok feladata a folyókon, patakokon fennálló gátok, torlaszok hatásait egyrészt a magállapított határvonal, másrészt a szomszéd állam és azok polgárainak érdekeire való befolyásuk szempontjából megbírálni s azon vízműveket, melyek akár a határ megállapított vonalára, akár a szomszéd állampolgárok érdekeire károsnak találtatnak megjelölni, illetőleg azok további sorsa iránt javaslatot tenni kötelesek". A határvizeken meglévő vizi építményekről a vármegyék alispáni hivatalah úgynevezett „vizikönyvet" is vezetett.[58]

A Magyar Királyi Határrendőrség felállításakor átvette a szolgabírói kirendeltségek feladatkörét, a kirendeltségeket pedig megszüntették. Ezzel a határőrizetben részt vevő határszéli csendőrség határőrizeti tekintetben lényegében a határrendőrség felügyelete alá került. Ez a megoldás azonban nem vált be, mert számos konfliktus kiinduló pontjává vált. OLÁH Ödön cső. ezredes vezetésével háromtagú tiszti delegációt küldtek tanulmányútra az osztrák örökös tartományokba és az annektált Bosznia-Hercegovinába. A háromfős bizottság 1911-ben tett jelentést a tapasztalatairól.[59] Ennek nyomán a belügyminiszter újraszabályozta a határszéli csendőrség és a határrendőrség viszonyát, a csendőrség szolgálati szabályzatát pedig új fejezettel egészítették ki.[60] A két testület közötti viszony újraszabályozása eredményesnek bizonyult. Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vereségéig a szabályozásban foglaltaknak megfelelően alakult az érintett szervezetek kapcsolata. A szabályozás lényege az volt, hogy megszüntették a zöldhatár őrizetében kialakult párhuzamosságot. Nevezetesen, felszámolták a Magyar Királyi Határrendőrség őrseit. A zöldhatár őrizetét a továbbiakban — a Magyar Királyi Pénzügyőrség határszéli szakaszaival együttműködve — kizárólag a határszéli csendőrség látta el. A határszéli csendőrség határőrizeti tevékenységét pedig nem a határrendőrség, hanem az illetékes csendőr kerület-parancsnokság irányította.

Ezzel a módosítással lényegében átvette a Magyar Királyság az Osztrák Császárság örökös tartományainak és Bosznia-Hercegovinának az Osztrák-

Magyar Monarchia külső határain bevált határőrizeti formáját. Ausztria-Magyarországnak az érintett tartományaiban ugyanis az Osztrák-Magyar Birodalom külső határőrizetében a zöldhatár őrzését a csendőrség határmenti alakulatai végezték a pénzügyőrség határmenti csapataival karöltve. A távolsági határforgalom ellenőrzését pedig a helyi rendőri erők hajtották végre. Ez a szisztéma érvényesült 1912-től a Magyar Királyságban is azzal az eltéréssel, hogy Magyarországon a határőrizetre specializált külön szervezet, a Magyar Királyi Határrendőrség működött, amely szükség esetén igénybe vehette a határ közelében tevékenykedő azon rendvédelmi szervezeteket is, amelyeknek nem képezte alapfeladatát a határőrizetben való részvétel.[61]

A határszéli csendőrség szervezetét több ízben fejlesztették a dinamikusan alakuló határőrizeti helyzetnek megfelelően. A határszéli csendőrség 1893 júliusában kezdte el szolgálatát 3 tiszttel és 63 főnyi legénységgel a Kolozsvári csendőr kerület alárendeltségében, ahol a határszéli csendőrség önálló szárnyat alkotott.[62]

A Magyar Királyi Csendőrség 1903-ban megvalósított fejlesztése során kiemelt figyelmet fordítottak a határszéli csendőrségre. A Nagyszeben székhellyel létrehozott egyik új csendőr kerület alapvető feladati közé sorolták működési területén a zöldhatár őrizet megvalósítását. A csendőrség fejlesztése során létrehozott két új csendőr kerület közül az egyik alapvető feladatát a határvonal őrzése alkotta. Lényegében a korábbi kolozsvári kerületet osztották ketté oly módon, hogy az erdélyi belterület továbbra is a kolozsvári csendőr kerület kompetenciájában maradt, az államhatár melléki peremterületekre kiterjedően pedig új csendőr kerületet állítottak fel. Az új csendőr kerületnek is kötelessége maradt működési területén a csendőrség egészére kiterjedő közbiztonsági feladatok ellátása, azonban szolgálati teendőinek lényegét a határőrizet alkotta. Az új csendőr kerület őrseinek egy része nem érintkezett az államhatárral. Ezen szervezeti egységeket szükség esetén vonták be a határőrizeti teendők ellátásába. A határszéli csendőr őrsöknek azonban már az egyik alapfeladatát alkotta a határ őrzése, bár működési területükön az egyéb közbiztonsági teendőket is el kellett látniuk.[63]

A romániai határszakaszon levő 21 csendőr őrsöt 107-re, a kezdeti állapotokhoz képest 117 főre felduzzasztott határszéli csendőri személyi állományát 728 főre emelték. A szegedi csendőr kerület a szerb határ mentén működő őrsei számát 42-ről 52-re növelte és a személyi állományát oly módon csoportosította át, hogy a határ mentén szolgálatot teljesítő csendőrök létszámát 149-ről 310 főre emelte fel. A Magyar Királyi Csendőrség 12 000 fős létszámából tehát 1038 fő teljesített szolgálatot a román, illetve szerb határ menti őrsökön, amely a testület létszámának 8,65%-át alkotta. A rendszeresített létszám azonban szükség esetén vezénylésekkel növelhető volt a kerület többi őrsének rovására. Emellett természetesen, ha arra szükség volt, esetenként bevonhatóak voltak a határőrizetbe az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrök is.

A szerb határszakaszon némileg eltértek az erdélyi megoldástól, mivel a szegedi csendőr kerületet nem osztották egy határmelléki és egy belső területi kerületre, hanem a csendőr kerületen belül hozták létre a határszéli csendőri struktúrát.[64]

A határszéli csendőrség fejlesztésére azért volt szükség, mert a nem kellően őrzött zöldhatár lehetővé tette az illegális állatforgalmat. Ezzel pedig veszélybe

sodorták az erdélyi állatállomány egészségi állapotát, mivel a határ túloldalán híján voltak az állategészségügyi rendszernek, az állatállomány súlyos betegségekkel volt fertőzött. Az erdélyi állatállomány elfertőződése pedig veszélyeztette volna a nyugat-európai felvevő piacokat. Az erdélyi marhavész nyomán az erdélyi gazdakörök kezdeményezésére a Magyar Gazdaszövetség a földművelési- és a belügyminiszternél indítványozták a romániai határszakasz őrzésének megerősítését. Emellett a határmenti közigazgatást is aggasztotta a határ erőtlen ellenőrzéséből fakadó illegális határforgalom, mivel a nemzetiségi lakosságot az úszítók ezúton igyekeztek ellátni magyar-ellenes propaganda anyagokkal.[65]

A három csendőr kerület alárendeltségében működő határszéli csendőrség határőrizetben betöltött helyét és szerepét szabályozta a belügyminiszter az 1912. évi rendelkezéseivel, egységes módon, tekintettel az örökös tartományokban bevált gyakorlatra. Fokozatosan formálódott a határszéli csendőrség szervezeti felépítése is, amely 1912-re végleges formát nyert. A határszéli csendőrség alapvető szervezeti eleme az őrs volt, mint ahogyan az ország belsejében szolgálatot teljesítő csendőrségnél is. A határszéli csendőr őrsöket azonban az úgynevezett kikülönített törzstisztek irányították. Ezek a törzstisztek a szakmai vezetést végezték a határszéli csendőrség kötelékében is működő szakasz- és szárny-parancsnokságok feletteseiként. Kerületenként pedig egy-egy tiszt fogta össze a kikülönített törzstiszteket.[66]

A határszéli csendőrség speciális és ideiglenes szervezeti egységeket is alkalmazott, az úgynevezett nyári őrsöket. Nyári őrsöket a hó elolvadása és leesése közötti időszakban hoztak létre a hágókon. A nyári őrsök épületeit télre bezárták, felszerelését visszaszállították az anyaőrsre. A nyári őrsök felszerelését és személyi állományát szezonális jelleggel az anyaőrs biztosította. A nyári őrsökkel el lehetett érni, hogy a szükséges évszakban az illegális határforgalom lebonyolítására alkalmas hágók folyamatos felügyelete megvalósuljon. A nyári őrsre kihelyezett személyi állomány ellátmányát az anyaőrs rendszeresen feljuttatta hozzájuk. A nyári őrsök a menedékházakhoz hasonlóan működtek.[67] (**IV. sz. melléklet**)

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálati teendőit alapvetően három utasításban szabályozták, nevezetesen az 1891. évi miniszterelnöki rendeletben[68], az 1912. évi belügyminiszteri rendeletben[69], valamint az ezek összegzését is tartalmazó 1912. évi csendőrségi szolgálati utasításban.[70]

A határszéli csendőrség a magyar-román és a magyar-szerb zöldhatár őrzését nem egyedül, hanem a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszaival együttműködve végezte. Ebből fakadóan a magyar határ őrzése kétlépcsős volt. Az egyik lépcsőt a pénzügyőrség, a másik lépcsőt pedig a csendőrség alkotta. Mindkét lépcsőben pénzügyőr-, illetve csendőr járőrök által többvonalas határőrizetet valósítottak meg az illegális határátlépők valószínűsített mozgási területén és idejében.[71]

1912-től a határszéli csendőrségre hárult az utiokmányok vizsgálata is a vodiczai, verestoronyi, predeáli, sósmezői, gyimesbükki és gyergyótölgyesi határkapuknál. Kishatárforgalmi utiokmányt is kiállíthatott a határszéli csendőrség Vulkánban, Szurdokon, Bodzakrasznón, Ósánczon és Gyergyóbékáson. Az érkező és induló hajók és vonatok biztosítását is a határszéli csendőrség látta el addig, amíg a határrendőrök az utiokmány vizsgálatot végezték.[72]

A határszéli csendőrség és az Osztrák-Magyar Monarchia felderítő szervezete között intenzív munkakapcsolat alakult ki. A dualista monarchia felderítő szervezete nem a két társország kormányainak a felügyelete alatt állt, hanem a közös hadsereghez volt kapcsolva. A felderítés szervezete, az Ewidenzbüro a vezérkarhoz tartozott, és az uralkodó közvetlen felügyelete alatt állt. A haderő hadtest-parancsnokságai a fő hadászati irányokban folytattak felderítést. Ennek érdekében a hadtest-parancsnokságok vezérkari osztályai egy-egy hírszerző főállomással rendelkeztek a felderítés teendőinek realizálása érdekében. A felderítő főállomások felett a szakmai irányítást az Ewidenzbüro gyakorolta. A hírszerző főállomások hírszerző hálózatot (rezidentúrát) működtettek a hadtestük hadászati irányában fekvő ország(ok)ban. A hírszerző főállomások — a hírszerzés egy-egy részfeladatának eredményes megvalósítása érdekében — hírszerző mellékállomásokat hozhattak létre a Magyar Királyság területén a honvéd parancsnokságokon a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium, a csendőr kerület-parancsnokságokon pedig a Magyar Királyi Belügyminisztérium egyetértésével. Ezen a rendszeren keresztül kapcsolódott be a hírszerző munkába a határszéli csendőrség. A hírszerzést természetesen a teljes csendőrségnek támogatnia kellett, ez azonban a legkiterjedtebb formában a határszéli csendőrségnél valósult meg.[73] (**V. sz. melléklet**)

A határszéli csendőrség önállóan és a Monarchia felderítő szervezetével közösen is hajtott végre hírszerzői teendőket. A határszéli csendőrségnek folyamatosan figyelemmel kellett kísérnie környezetét és a határforgalmat. Ki kellett szűrnie a gyanús személyeket, és róluk a társ rendvédelmi szervezeteket, illetve a hírszerző szervezeteket értesítenie kellett. Nyilván kellett tartaniuk és folyamatosan ellenőrizniük a határon való átjutás tekintetében a kulcsfontosságú személyeket és tárgyakat. Figyelemmel kellett kísérniük a postagalamb küldőket és fogadókat és reptetéseiket, az optikai fényjelzők használatát, a határ mentén rajzokat és fényképeket készítőket. Fel kellet deríteni azokat a személyeket, akik valamilyen oknál fogva beszervezhetőek voltak a túlodali információk megszerzésére. A határszéli csendőrségnek a túlodali viszonyok tekintetében szerzett információkat nyilván kellett tartania, és az információ bázisát folyamatosan frissítenie kellett, továbbá a megszerzett információkat folyamatosan meg kellett osztania a monarchia felderítő apparátusával. Elsősorban a túloldali katonai és rendvédelmi erőkről, a közlekedési viszonyokról, a közigazgatási és gazdasági helyzetről kellett ismereteket szerezniük. A határszéli csendőrségnek fontos szerepe volt továbbá a határon személyek és küldemények titkos formában történő átjuttatásában. A határszéli csendőrök felderítő munkában történő részvétele meglehetősen hatékony volt, amit az is bizonyít, hogy az érintett felderítő főállomások viszonylag gyakran terjesztettek fel csendőröket elismerésre a határszéli csendőrség személyi állományából.[74]

A határszéli csendőrségre sarkalatos feladatok hárultak az ország hadba lépésének időszakában is. A határszéli csendőrség irányításával és aktív részvételével folyt az ellenséges csapatfelderítés és rajtaütések megakadályozása, illetve hasonló akciók megvalósítása a túloldalon mindaddig, amíg a haderő csapatai fel nem vonultak a határokon, megkezdve a védelmi, illetve támadó tevékenységet, melynek során a határszéli csendőrségtől a parancsnoki feladatkört a véderő tisztjei vették át. A területileg illetékes hadtest-parancsnokságok tervet dolgoztak ki a kivételes hata-

lom időszakára. E terveket az érintett rendvédelmi testületekkel a határvonal bejárása során a helyszínen egyeztették. A határszéli csendőrséget már békeidőben felkészítették a kivételes hatalom időszakában szükséges teendők ellátására. A határszéli csendőrségnél kizárólag hadra fogható, megfelelő életkorú és kellő katonai ismeretek birtokában lévő személyek teljesíthettek szolgálatot. A határszéli csendőrség őrseit kibővítették annak érdekében, hogy nagyobb létszám befogadására legyenek alkalmasak, továbbá lövészárkokkal és drótakadályokkal vették körül azokat, az esetleges rajtaütésszerű támadások kivédhetősége érdekében. Az őrsöket továbbá ellátták optikai távjelző-készülékekkel, ami lehetővé tette a gyors információcserét. A mozgósítást úgy tervezték, hogy a határmenti hadkötelesek egyenesen a határszéli csendőr őrsökre vonuljanak be. Az őrsökön csak a fegyvereket tárolták, a többi személyes felszerelést a bevonulók otthon tartották.[75]

Mozgósítás időszakában az ellenséges rajtaütés és felderítés meggátlása érdekében több fős (általában 3-6 fő) járőröket kellett vezényelni, továbbá figyelemmel kellett kísérni a határ túloldalán észlelhető mozgásokat, a csapatmozgások felderítése időszakában. Ellenséges túlerő betörése esetén pedig — a lehető legnagyobb pusztítást okozva — kellett visszavonulni a véderő csapatainak az eléréséig. A kivételes hatalom időszakában hatványozott gonddal kellett őrizni a közlekedési vonalakat, különösen pedig a csomópontokat, a hírösszeköttetés eszközeit, továbbá a raktárakat és a csapatok elhelyezésére alkalmas épületeket. A fő erők megérkezéséig a helyi bevonulású erők döntő többségét a műtárgyak védelme érdekében vették igénybe. A csendőrség — az ellenség túlerejű támadásaitól eltekintve — csak a haderő csapatainak a visszavonulásával együtt hagyhatta el szolgálati helyét. A véderő támadó hadművelete esetén a helyén kellett maradnia. Védekező művelet esetén pedig a kalauzok szerepét töltötték be a csendőrök, hiszen a hátországból a határra irányított katonai alakulatok személyi állománya nem rendelkezett helyi ismeretekkel.[76]

A határszéli csendőrség, mint a Magyar Királyi Csendőrség része, rangos helyen állt úgy az államhatalmi struktúra egészét, mint a határőrizeti szervek rendszerét tekintve. A csendőrség intézménye a dualista Magyarországon az államapparátus elit részének tekinthető. A személyi állománnyal szemben magas követelményszintet támasztottak, mely fokozott anyagi és erkölcsi megbecsüléssel párosult. A személyi állomány képzettsége a korabeli magyarországi társfegyveres testületek színvonala felett állt. Az eredményes szolgálatellátás személyi és anyagi feltételei — a kor követelményeit figyelembe véve — szinte optimális mértékben biztosítottak voltak. A határszéli csendőrség a csendőrség egészéhez viszonyítva is kedvezőbb képet mutatott. A határszéli csendőrséghez beosztásra kerülőket a csendőrségen belül is gondosan válogatták. A határszéli csendőrök részére külön pótlékot folyósítottak, és szolgálati idejük, nyugdíjjogosultságuk is kedvezőbb volt az ország belsejében szolgálatot teljesítőkéhez képest. Speciális határőrizeti feladataik ellátásához kapcsolódóan nagyobb jogkörrel is rendelkeztek, például fegyverhasználat vonatkozásában.

A határszéli csendőrség a helyi közigazgatási struktúrának nem volt alárendelve. Csupán egyes — kifejezetten fegyveres karhatalmat igénylő — feladatok ellátására vehette igénybe a vármegye apparátusa szolgabírótól felfelé, illetve a területileg illetékes királyi ügyészség vagy bíróság. Az igények jogosultságát az

állományilletékes parancsnok, a kikülönített törzstiszt döntötte el. Döntése helyességéért csak szolgálati elöljárójának tartozott felelősséggel.

A határszéli csendőrség tisztikarát lényegében a kikülönített törzstisztek alkották. Az ő társadalmi presztizsük a városi rendőrkapitányok, illetve a katonaság őrnagyi rangot viselő tisztjeivel volt közel azonos. A legénység helyzete, társadalmi elismertsége a Császári és Királyi Hadsereg, illetve a Magyar Királyi Honvédség altisztjeivel volt szinte megegyező. A városi és az állami rendőrségek személyi állományánál is magasabb társadalmi elismertségben részesültek.

A határszéli csendőrség őrseinek költségvetése magasabb volt az átlagos csendőr őrsökénél. A határszéli csendőr őrsöket több soros drótakadály rendszerrel, valamint futóárkokkal és kiépített tüzelőállásokkal kellett körülvenni. Az őrs működési területén lényegében még egy őrs épületet kellett fenntartani teljes felszereléssel, az úgynevezett nyári őrs objektumát. A többletköltséghez sorolhatók még a nyári őrs funkcionálásának idején a fenntartási költségek, illetve az őrs személyi állományának határőrizeti pótléka. További ráfordítást jelentett az őrsöknek telefonnal, illetve távíróval történő ellátása, illetve ezen hírközlő eszközök kiépüléséig az úgynevezett optikai jelzőkészlet beszerzése. A jelzett költségek egy átlagos csendőr őrs vonatkozásában nem jelentkeztek.

A román, illetve szerb határszakaszokkal rendelkező csendőr kerületparancsnokságok őrseinek 20-30%-a — kikülönített törzstisztek alárendeltségében — mint határszéli csendőr őrs funkcionált. Ha figyelembe vesszük azt a tényt is, hogy a határszéli csendőr őrsök létszáma az átlagos csendőr őrsök létszámát mintegy 20-25%-al meghaladta, akkor láthatjuk, hogy az Osztrák-Magyar Monarchián kívüli országokkal közös határral rendelkező csendőr kerületek személyi állományának közel 1/3-a teljesített szolgálatot a határon.

Megállapítható tehát, hogy bár országos jelentőséggel nem bírt a határszéli csendőrség, de provinciális vonatkozásban a szerb, illetve román határ mentén a legjobban felszerelt és a legnagyobb létszámot magába foglaló rendvédelmi szervezet volt.

Jegyzetek:

[1] PARÁDI József: *A határszéli csendőrség.*
[2] FINSZTER
[3] MEZEY: Rendvédelmi jog a két világháború között. ; - SZIKINGER
[4] DEÁK Ferenc
[5] 1867/XII. tc.
[6] GALÁNTAI: 11-121.p.
[7] Loc. cit.
[8] GRATZ
[9] BERKÓ
[10] Az 1878. évi Berlini Kongresszuson létrejött szerződés 25. cikkelye tartalmazta, hogy: „Bosznia-Hercegovina tartományokat Ausztria-Magyarország fogja megszállni és kormányozni". A nemzetközi szerződést a magyar törvényhozás 1879/VIII.tc-el emelte törvényerőre.
[11] 1979/LII. tc.
[12] 1880/VI. tc.
[13] GALÁNTAI: op. cit.:135-138. p.

[14] ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei.
[15] Idem: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szervezeteknél.
[16] Idem: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.
[17] Idem: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei.
[18] Idem: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből.
[19] Idem: Az osztrák-magyar haderő rendfenntartó szerepe az első világháború idején.
[20] PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. ; KESERŰ: A rendvédelmi szervek újjászervezése 1919 és 1924 között. ; SZAKÁLY: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője.
[21] PARÁDI József: *A magyar rendvédelem története.*
[22] TISZA
[23] CSIZMADIA
[24] 1840/IX. tc. A magyar törvények közül e törvényben szerepel először a rendőrség szó.
[25] DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. ; Eadem: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861. ; REKTOR: 49-67. p.
[26] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.*
[27] Vö. 21. jegyzettel
[28] PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.
[29] Vö. 20. jegyzettel ; 5047/1919. ME. r.
[30] ERNYES ; RAVASZ
[31] PARÁDI Ákos
[32] Vö. 21. jegyzettel 97-98. p.
[33] PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*
[34] 1903/VI. tc.
[35] BENCSIK
[36] PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.
[37] Idem: A magyar határőrizet 1867-1945.
[38] Idem: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig.
[39] MEZEY: A kivételes hatalom.
[40] PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.
[41] Idem: A magyar A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig.
[42] HESZTERA: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. 18-24.p.
[43] PRESZLY
[44] REKTOR: op. cit.
[45] PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története.
[46] CSAPÓ: op.cit.
[47] SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.*
[48] PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.
[49] CSAPÓ: A csendőrség és a városok 1881-1914.
[50] FORRÓ
[51] HESZTERA: op.cit. 28-35.p.
[52] KOMÁROMI
[53] PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere.
[54] MOL, K-150, 1234. fasciculus, 2. Acta,
[55] 1888/XIV. tc.
[56] 49 396/1891. BM. r.
[57] 50 341/1891. ME. r.
[58] PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.
[59] MOL, K-149, 1911, 393. fasciculus, 11. Acta
[60] 58 320/1912. BM. kr. ; SZUT-1912 V. fejezet. A határszéli szolgálat szabályozása. A. rész. A szolgálat általában. 1. §. 307-308. p.

[61] PARÁDI József : A polgári magyar állam első határőrizeti szakmai szervezete a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

[62] MOL, K-150, 1893, 5771. fasciculus, 1. Acta,

[63] „A /kolozsvári/ 1. sz. csendőrkerület megosztása útján a VII. sz. csendőrkerületi parancsnokságnak Nagyszebenben székhellyel való mielőbbi felállítását a helyes vezetés, hathatós ellenőrzés s a fegyelem fenntartásának érdekén felül még különösen azért is felette kívánatos, mert ezen csendőrkerületi parancsnokság elsősorban a határszéli közbiztonsági és határőrizeti feladatok intenzivebb ellátására, valamint a határrendészeti teendők teljesítésére hivatott állami közegek hathatós támogatására lenne hivatott."
1903/VII. tc.

[64] Vö. 1. sz. jegyzettel

[65] PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.*

[66] A kikülönített törzstisztek önálló hatáskörrel rendelkeztek.:

„1. A fegyelem kezelése:

a./ Mindazon fegyelmi fenyítő ügyek elintézése, melyek a szolgálati szabályzat I. rész 667. pontjának 1. bekezdése szerint az osztály parancsnok jogkörébe esnek;

b./ A saját hatáskörébe el nem intézhető ügyek és az összes bünvádi feljelentések véleményezése és azoknak a csendőrkerületi parancsnoksághoz való előterjesztése.

2. A szolgálat felügyelete s az erre vonatkozó mindazon ügyeknek elintézése, melyek természetüknél fogva magasabb helyre való előterjesztést nem igényelnek.

3. A beosztott tisztek, tisztjelöltek, rangosztályba nem sorolt havidíjasok és legénység képzésének vezetése és felügyelete.

4. A szárnyparancsnokságok által az altiszti iskolába javaslatba hozott alkalmas csendőröknek a kerületi parancsnokság által meghatározott számban való kiválasztása.

5. A szolgálati szabályzat alapján beérkező kérelmek és panaszok elintézése, amennyiben azok hatáskörébe tartoznak.

6. Szabadságok engedélyezése a szolgálati utasításban /szervezeti rész/ meghatározott mérvben s a szükséghez képest a szabadságoltaknak helyettesítése iránti intézkedések megtétele.

7. A laktanya szabályok betartásának, az öltözködés, felszerelés és irodavezetésnek felügyelete s az esetleges talált hiányoknak a megszüntetése, amennyiben azok felsőbb intézkedést nem igényelnek.

8. Az alárendelt tiszti alosztályoknak, járás, őrs és különítmény parancsnokságoknak a szemle utasítás határozmányi szerint való megszemlélése.

9. Az alárendelt tisztek és járás parancsnokok szemle utazásainak ellenőrzése, a szemleleletek felülvizsgálása és az azokban esetleg jelentett hiányok eloszlatására szükséges intézkedések megté-tele, ha csak azok felsőbb intézkedést nem igényelnek.

10. A rangosztályba nem sorolt havidíjasok és altisztek minősitvényi táblázatainak véleményezése.

11. Legénység áthelyezése iránti javaslattétel.

12. A Katonai Határőrizeti Utasításban foglalt teendők ellátása és irányítása."
SZUT-1912, 332-333. p.

[67] Vö. 64. sz. jegyzettel

[68] Vö. 57. sz. jegyzettel

[69] Vö. 60. sz. jegyzettel

[70] A határszéli csendőrség jogait az 1912-es csendőrségi utasítás tartalmazta:

„a./ A határon átkelők figyelemmel kísérése, a határmentén felmerülő – államrendészeti szempontból fontosabb – mozzanatokról és eseményekről tájékozás szerzése és az észleltektől az illetékes hatósággal való közlése;

b./ Államellenes nyomtatványok becsempészésének megakadályozása és feljelentése;

c./ Idegen politikai ügynökök megfigyelése;

d./ Külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtásának ellenőrzése az 1912. évi 48999/V-a. és az 58320/V-a. sz. belügyminiszteri rendeletben meghatározott mérvben;

e./ A kémkedés megakadályozása, esetleg a kémek elfogása és az illetékes hatóságoknak való átadása;

f./ A szomszédos állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen jöhető erőszakos támadás meggátlása, különösen pedig katonai védművek, az ország határának jelölésére szolgáló határjelek,

jelzők, katonai vagy polgári hatóság által felállított földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének vagy megváltoztatásának megakadályozása, a tettesek kinyomozása és az illetékes hatóságnak való feljelentése vagy – szükségeshez mérten – átadása;

g./ Kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús személyeknek az állam területére szándékolt belépésében való megakadályozása;

h./ Nyomozott, vagy valamely büntetendő cselekménnyel gyanúsított és a törvények vagy a fennálló szabályok értelmében előzetesen letartóztatható egyéneknek a határszélen való elfogása;

i./ Tolonczok kísérése;

j./ Fegyverek, lőszerek és hadiszerek ki- és bevitelének ellenőrzése, valamint tilalom esetén ilyenek és más tiltott tárgyak kivitelének és behozatalának megakadályozása;

k./ Hadköteles egyén kiszökésének megakadályozása;

l./ Kerítés (nőcsempészet, leánykereskedés) meggátlása és feljelentése;

m./ A határszéli vasúti és gőzhajó állomásokon az államrendészeti és közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;

n./ A határ szélen lévő szállodák, vendéglők, korcsmák, kávéházak és egyéb nyilvános helyek ellenőrzése;

o./ Azon a határvonalon, ahol utlevél kötelezettség áll fenn és ahol ez kifejezetten a csendőrségre bízatott: az utlevelek vizsgálata, bélyegtelen határátkelési igazolványok kiállítása;

p./ Az utlevél szabályok áthágása, a tilos visszatérésre és külföldiek bejelentésére, valamint lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások följelentése;

r./ A csempészet megakadályozása és az erre hivatott közegek támogatása;

s./ A tiltott kivándorlás megakadályozása, a kivándorlásról szóló 1909. évi II. tc. és a vonatkozó 57 000/1909. sz. BM végrehajtási utasítás rendelkezései betartásának ellenőrzése, valamint e törvény megszegése által elkövetett bűntettek, vétségek és kihágások feljelentése."

SZUT-1912: op. cit. 307-308. p.

[71] PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.

[72] Vö. 60. sz. jegyzettel

[73] PARÁDI József : A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.

[74] Loc. cit.

[75] Vö. 40. sz. jegyzettel

[76] Loc. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

BERKÓ	—	BERKÓ István (szerk.): *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918*. Budapest, 1928, Atheneum. 601 p.
CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.*	—	CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 9079 40 5. /Pannon Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
CSIZMADIA	—	CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia. 560 p. HU-ISBN 963 05 0713 7.
DEÁK Ferenc	—	DEÁK Ferenc: *Adalékok a magyar közjoghoz.* Pest, 1865, s.n.,
FINSZTER	—	FINSZTER Géza: *A rendészet elmélete* Budapest, 2003, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 262 p. HU-ISBN 963 22 4701 9.
GALÁNTAI	—	GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
GRATZ	—	GRATZ Gusztáv: *A dualizmus kora. Magyarország története 1867-1918.* I-II. köt. Budapest, 1934, s.n.,

PARÁDI: *A határszéli csendőrség.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség.* Budapest, 1984, Határőrség. 91 p.

PARÁDI József: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./

PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918.* Budapest, 1926, Hírlap Nyomda. 142 p.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000[2], Ister. 173 p. HU-ISBN 963 92 4328.

TISZA — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története a legrégibb időktől 1912-ig.* Igló, 1913, Szepesi Lapok Nyomda. 327 p.

TANULMÁNYOK

BENCSIK — BENCSIK Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok között 1898-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII.évf. (2007) 16. sz. 15-24. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története”* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CSAPÓ: A csendőrség és a városok 1881-1914. — CSAPÓ Csaba: A csendőrség és a városok 1881-1914. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* X.évf. (2000) 12. sz. 43-48.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában”* című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

DEÁK Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861. — DEÁK Ágnes: Államrendőrség és besúgóhálózat Magyarországon egy rendszerváltás fordulatos hónapjaiban 1860-1861. *Századok,* XL.évf. (2006) 6. sz. 1551-1574. p. HU-ISSN 0039-8098.

DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. — DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. *Történelmi Szemle,* XLIX.évf. (2007) 3.sz. 351-372.p. HU-ISSN 0040-9634.

ERNYES — ERNYES Mihály: A véderő alkalmazása rendvédelmi feladatokra a dualizmus időszakában Pécsett. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* X.évf. (2000) 12.sz. 55-57.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában”* című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

FORRÓ — FORRÓ János: A csendőrség története. A csendőr őrs. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III.évf. (1993) 4.sz. 132-151.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A dualista Magyarország rendvédelme”* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

HESZTERA: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. — HESZTERA Franz:: Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850 bis 1993. [A csendőrség parancsnoki rendszere 1850-1993]. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV.évf. (1994) 5.sz. 18-27.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Háború, forradalom, trianon”* című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KESERŰ: A rendvédelmi szervek újjászervezése 1919 és 1924 között. — KESERŰ István: A rendvédelmi szervek újjászervezése 1919 és 1924 között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX.évf. (1999) 10.sz. 59-65.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre”* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KOMÁROMI — KOMÁROMI Gábor: A magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919-1925. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV.évf. (1994) 5.sz. 90-91.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Háború, forradalom, trianon”* című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

MEZEY: A kivételes hatalom. — MEZEY Barna: A kivételes hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV.évf. (1994) 5.sz. 4-6.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Háború, forradalom, trianon”* című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

MEZEY: Rendvédelmi jog a két világháború között. — MEZEY Barna: Rendvédelmi jog a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* V.évf. (1995) 6.sz. 61-63.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a *„A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme”* című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI Ákos — PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XV.évf. (2008) 18.sz. 63-85.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században"* című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle,* XXX.évf. (1982) 1.sz. 62-66.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakmai szervezete a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakmai szervezete a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények,* CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570.p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények,* LI.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle,* XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügy-minisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények,* LII.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI József: Áttérés a háborús határőri-zetre az első világháború előtt. — PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Háború, forradalom, trianon"* című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok,* (1997) 1.sz. különszám. 11-35.p.

PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok,* (1999) 5.sz. különszám. 27-48.p.

PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX.évf. (1999) 10.sz. 98-147.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A nyugati rend-*

védelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre" című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség.* Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány, 74-109.p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. — PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XI. évf. (2005) 14. sz. 91-94. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2000. november 8-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Az ezer éves magyar rendvédelem"* című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. — PARÁDI József: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII.évf. (2007) 16.sz. 100-104.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története"* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVI. évf. (2009) 19.sz. 57-58.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelem humán viszonyai"* című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. — PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVI. évf. (2009) 19. sz. 63-87.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában"* című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* V.évf. (1995) 6.sz. 81-88.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében Budapesten hangzott

el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Háborúból a diktatúrába”* című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője. — SZAKÁLY Sándor: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* II.évf. (1992) 3.sz. 29-34.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Tradíció és korszerűség”* című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III.évf. (1993) 4.sz. 187-197.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A dualista Magyarország rendvédelme”* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. — ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* I.évf. (1991) 1.sz. 17-29.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945”* című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szervezeteknél. — ZACHAR József: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szervezeteknél. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* II.évf. (1992) 3.sz. 65-74.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Tradíció és korszerűség”* című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. — ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III.évf. (1993) 4.sz. 8-20.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A dualista Magyarország rendvédelme”* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Az osztrák-magyar haderő rendfenntartó szerepe az első világháború idején. — ZACHAR József: Az osztrák-magyar haderő rendfenntartó szerepe az első világháború idején. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IV.évf. (1994) 5.sz. 7-12.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szep-

tember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Háború, forradalom, trianon”* című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből. — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig”* című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. — ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX.évf. (1999) 10.sz. 202-206.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre”* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1912 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, Várnay és Fia Municipia Kiadóhivatala. 384 p.

KÉZIRATOK

PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK) Kézirat. Budapest, 1984.

LEVÉL- , IRAT – ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

MOL, K-149. — Magyar Országos Levéltár, BM rezervált K-149. convulutum.

MOL, K-150. — Magyar Országos Levéltár, BM általános K-150. convulutum.

JOGSZABÁLYOK

1840/IX.tc. — 1840/IX.tc. a mezei rendőrségről.

1867/XII.tc. — 1867/XII.tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.

1879/VIII.tc. — 1879/VIII.tc. a berlini szerződés beczikkelyezésének tárgyában.

1979/LII.tc. — 1979/LII.tc. a Bosznia-Hercegovinával való vámkapcsolat létesítése tárgyában.

1880/VI.tc. — 1880/VI.tc. Bosznia-Hercegovinának az 1878. évi július 13-án kelt berlini szerződés által, az Osztrák-Magyar Monarchiára átruházott közigazgatása tekintetében szükséges intézkedések tárgyában.

1888/XIV.tc. — 1888/XIV.tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fenforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi deczember 7.-én, november 25.-én aláírt nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.

1903/VI.tc.	—	1903/VI.tc. az útlevélügyről.
1903/VII.tc.	—	1903/VII.tc. három új csendőrkerület felállítása tárgyában.
49 396/1891.BM.r.	—	49 396/1891.BM.r. az 1888. évi XlV.törv.-czikkel beczikkelyezett magyar-román határegyezmény végrehajtásából folyólag, a magyar-román határvonalon felállított határ- és földmérési jelek védelméről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XXV.évf. (1891) I.füzet. 871-876.p.
50 431/1891.BM.r.	—	50 431/1891.BM.r. az 1888. évi XIV. törv.-czikkel beczikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XXV.évf. (1891) I.füzet. 877-878.p.
58 320/1912.BM.kr.	—	58 320/1912.BM.kr. a határrendőri külszolgálat ellátása a határrendőrségi őrségek megszüntetésével. *Belügyi Közlöny,* XVII.évf. (1912) 18.sz 136-145.p.
5047/1919.ME.r.	—	5047/1919.ME.r. a rendőrség államosításáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LIII.évf. (1919) I.füzet. 752-767.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

A dualizmuskori Magyar Királyság rendvédelmi testületeinek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya.

II.sz. melléklet

A dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében szolgálatot teljesítő személyi állomány a XIX. század elején.

III.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség felügyelete alatt álló lakosság és terület 1903 után.

IV.sz. melléklet

Az ország belsejében és a határ mentén szolgálatot teljesítő csendőrség szervezeti felépítése.

V.sz. melléklet

A hírszerzés szervezete.

I.sz. melléklet

A dualizmuskori Magyar Királyság rendvédelmi testületeinek létszáma és egymáshoz viszonyított aránya

Testület	Létszám	% -os arány
Állami és önkormányzati rendőrségek hozzávetőlegesen:	12 000 fő	35,63%
Magyar Királyi Csendőrség:	12 000 fő	35,63%
Büntetés-végrehajtás:	3000 fő	8,91 %
Magyar Királyi Vámhivatalok:	300 fő	0,89%
Magyar Királyi Pénzügyőrség:	5 500 fő	16,33%
Magyar Királyi Testőrségek:	142 fő	0,42 %
Magyar Királyi Koronaőrség:	58 fő	0,17%
Képviselőházi őrség:	78 fő	0,23 %
Magyar Királyi Határrendőrség:	600 fő	1,79%
Mind összesen:	**33 678 fő**	**100,0 %**

Forrás ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

II.sz. melléklet

A dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében szolgálatot teljesítő személyi állomány a XX. század elején

A határőrizetben részt vevő szervek	A személyi állománynak a szerb-román határon	az örökös tartományok irányában állomásozó része	Összesen:
Magyar Királyi Határrendőrség	180	271	451
Határszéli csendőrség	1052		1052
A Magyar Királyi Pénzügyőrség határőrizetben részt vevő erői	250–300	249–299	499–599
Vámhivatalok	80	71	251
Vesztegintézetek	39		39
Egészségügyi állomások	36	36	72
Révhivatalok		60–70	60–70
A határszéli erdőhatóságok fegyveres tagjai	150–200	200–250	350–450
Összesen:	**1787–1887**	**987–1097**	**2824–2934**

Forrás ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

III.sz. melléklet

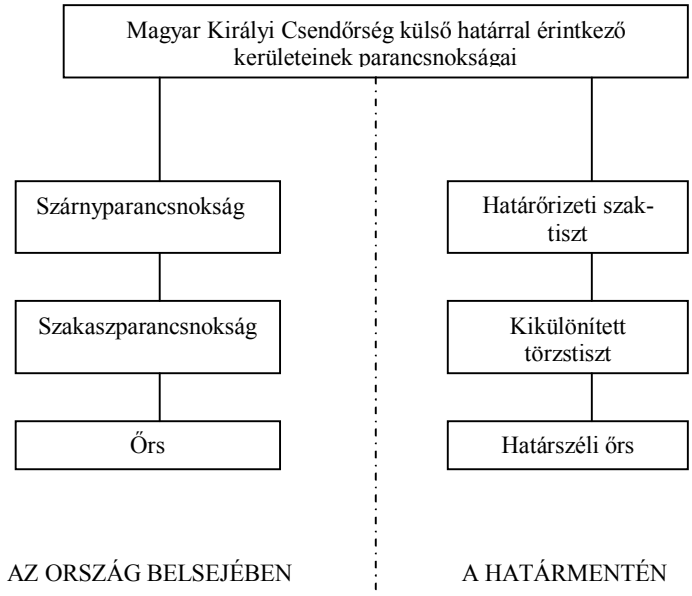
A Magyar Királyi Csendőrség felügyelete alatt álló lakosság és terület 1903 után

A csendőrkerületi parancsnokság					Egy csendőrre esik átlag	
Száma	**Székhelye**	**Felügyeleti területéhez tartozó vármegyék**	**Terület □ km-ben**	**Lélekszám**	**□ km**	**lélek-szám**
I.	Kolozsvár	Kolozs, Torda, Aranyos, Kisküküllő, Szolnok-Doboka, Udvarhely, Alsó-Fehér, Szilágy	28.804,55	1.328.278.	23,50	1094
II.	Szeged	Csanád, Csongrád, Torontál, Temes, Krassó-Szörény	81.418,99	1.834.696.	10,46	1136
III.	Budapest	Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Bodrog, Borsod, Heves	36.261,69	2.615.960.	26,66	1928
IV.	Kassa	Abaúj-Torna, Gömör és Kishont, Sáros, Szepes, Máramaros, Bereg, Ugocsa, Ung, Zemplén	39.120,00	1.769.467.	27,01	1227
V.	Pozsony	Pozsony, Nyitra, Trencsén, Árva, Turóc, Liptó, Zólyom, Nógrád, Hont, Bars, Esztergom, Komárom	36.081,14	2.262.029.	25,53	1600
VI.	Székesfehérvár	Fejér, Tolna, Sopron, Moson, Baranya, Vas, Somogy, Zala, Veszprém, Győr	40.510,43	2.604.761.	26,20	1684
VII.	Brassó	Brassó, Háromszék, Szeben, Hunyad, Csík, Maros-Torda, Beszterce-Naszód	32.840,65	1.209.078.	18,67	750
VIII.	Debrecen	Hajdú, Bihar, Békés, Arad, Szabolcs, Szatmár	80.481,20	2.462.820.	25,06	2024
Összesen:			**275.005,84**	**16.175.589**		

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség (1891-1914.)* Budapest, 1984, Határőrség.

IV.sz. melléklet

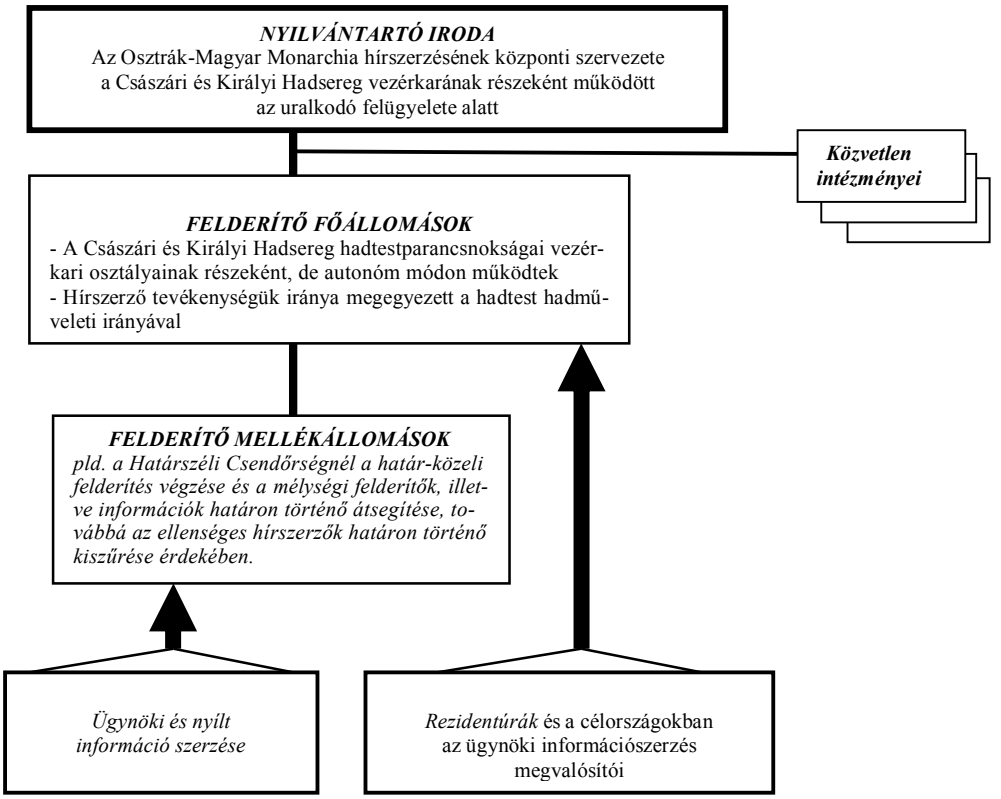
Az ország belsejében és a határ mentén szolgálatot teljesítő csendőrség szervezeti felépítése

Forrás ! PARÁDI József: *A határszéli csendőrség (1891-1914.)* Budapest, 1984, Határőrség.

V.sz. melléklet

A hírszerzés szervezete

Forrás ! PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 7623 31 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p.

SZAKÁLY Sándor

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége

„Az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege egyike volt azoknak, amely a háborús előkészületek folyamán a tábori rendészeti szolgálat megszervezésével és előkészítésével a legkevesebbet törődött. Nem tekintve a francia hadsereget, amelynek tábori rendészete mind szervezetében, mind létszámában a legfejlettebb volt, még a kisebb államok (pl.: Belgium, Románia) tábori rendészete is felülmúlta korszerűségében az Osztrák-Magyar Monarchia ilyen szervezetét. A Monarchia 1914-ben is még az 1870-1871-iki háború tapasztalataira alapozott, tehát már teljesen elavult tábori rendészeti szervezettel és szabályzattal lépett a világháborúba."[1]

Ezt a bírálatot az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori rendészeti szolgálatáról, illetve csendőrségéről magyar katonatiszt fogalmazta meg több mint húsz esztendővel az első világháború befejezése után, a *„Tábori rendészeti szolgálat"* címet viselő szabályzattervezethez csatolt „Indoklás"-ban.[2]

Az idézetből az is kiderül viszont, hogy ha nem is „francia színvonalon", de azért az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében is sor került a tábori rendészeti szolgálat megszervezésére, illetve a háború időszakában a tábori csendőrség felállítására és alkalmazására. A dualista állam katonai vezetése is szükségesnek tartotta ennek a — háborúban szinte „nélkülözhetetlennek tűnő" — szolgálati ágnak a létrehozását. A hadsereg vezetése már a háborút megelőző időszakban igyekezett megteremteni egy olyan szervezetet, pontosabban annak a kereteit, továbbá meghatározni a szervezet várható feladatait és felkészíteni a személyi állományt ezekre a feladatokra, amely szervezet alkalmas lehet egy esetlegesen bekövetkező háborúban a tábori rendészeti feladatok ellátására.[3] Ezt a már említett tábori csendőrségben vélte megalkotni, amelynek személyi állományát háború esetén az Osztrák-Magyar Monarchia négy csendőrségének,[4] a közös hadseregnek és részben a Magyar Királyi Honvédségnek a személyi állományából kívánta feltölteni.

Az első lépésben a tábori rendészeti szervezet, illetve a tábori csendőrség szabályzatait alkották meg. Az 1890-es években elkészült „E-16" jelzésű, *„Szervi határozványok és szolgálati utasítás a cs. és kir. hadsereg tábori csendőrsége számára"* című szabályzat — ismereteim szerint — az Osztrák Magyar Monarchiában első ízben határozta meg a tábori csendőrség feladatát és szabályozta tevékenységét. E szabályzattal közel azonos időben jelent meg az *„Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben"* című könyv is,[5] amely a szabályzat anyagának köny-nyebb elsajátítását tette lehetővé.

Néhány évvel később adták közre magyar nyelven az „E-18" jelzésű szabályzatot *„Utasítás a csász. és kir. hadsereg tábori csendőre számára"* címmel.[6] Ezeknek a szabályzatoknak a kiadásával a századforduló éveire gyakorlatilag le is zárult az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében a tábori rendészettel, a tábori csendőrséggel kapcsolatos feladatok szabályozása.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában az előírások értelmében a hadseregnek vagy a hadsereg egyes részeinek a mozgósítása esetén került sor a tábori csendőrség felállítására.[7] A kor színvonalának és kialakult gyakorlatának megfelelően a tábori csendőrség gyalog és lovas tábori csendőrökből állt. A gyalog tábori csendőröket a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából vezényelték erre a szolgálatra, míg a lovas tábori csendőrök a Császári és Királyi Hadsereg lovas alakulatainak és a

honvéd lovasezredeknek (huszárezredeknek) a személyi állományából kerültek ki.[8]

A háború, vagy mozgósítás esetén felállítandó tábori csendőrség személyi állományába majdan beosztandó csendőrök és katonák már a béke időszakában megismerkedtek feladataikkal, és személyüket az illetékes parancsnokságok nyilvántartották. Hogy feladataikat megismerjék és elsajátítsák, a hadsereg minden páros esztendőben hat hetes tanfolyamot (kiképzést) szervezett a lovas, és minden páratlan évben négy hetes tanfolyamot a gyalog tábori csendőrök számára. A kiképzés befejeztével a tanfolyam résztvevői bizottság előtt — amelynek elnöke mindig dandárparancsnok volt [9] — vizsgáztak a tanfolyamon tanult tárgyakból: tereptanból, térképolvasásból, vázlatrajzolásból, küldönc-, futár- és jelentőszolgálatból.

A felsorolt tantárgyak a gyakorlati kiképzést szolgálták, míg a hadseregszerve-zet, a Szolgálati Szabályzat I. és II. rész, továbbá a vonatutasítás határozványainak a megismerése az elméleti felkészülés része volt.

A lovas tábori csendőrtanfolyamok résztvevőinek az előbbi tantárgyakon kívül még „lóügyi ismeret"-ből is számot kellett adniuk.[10] Követelmény volt továbbá a majdani tábori csendőrök számára a német nyelv „szolgálati igényeknek megfelelő" szintű ismerete is.

Mind a gyalog, mind a lovas tábori csendőrtanfolyamok „fővezetője" minden esetben vezérkari törzstiszt, a tanfolyamok parancsnoka csendőrtiszt volt. A tanári feladatot általában vezérkari tiszt, többnyire százados, esetleg főhadnagy látta el. A lovas tábori csendőrtanfolyamon az említetteken kívül még lovaglótanár is oktatott.[11] Ezeken a békebeli tanfolyamokon a hadsereg hadrendi „tábori csendőr-szükségletének" a kétszeresét képezték ki.

A tábori csendőrség tagjai az előírások szerint szolgálatukat csendőrségi egyenruhában látták el, bal karjukon fekete-sárga színű karszalaggal, amelyet mindig a legfelső ruhadarab fölött kellett viselniük, és amely a hátországban tevékenykedő csendőröktől való megkülönböztetésükre szolgált.[12] A tábori csendőröket külön igazolvánnyal is ellátták[13], fegyverzetük pedig egy csendőrségi kardból, egy szuronyból (amelyet szolgálatban mindig feltűzve kellett hordani), egy Kropatschek-féle tárkarabélyból és 36 töltényből állt.[14]

A tábori csendőrök számára előírt feladatokat röviden a következő négy pontban lehet összefoglalni:

- 1. a hadrakelt seregben és a hadtápkörletben a tábori rendészeti szolgálat ellátása;
- 2. segédkezés a vezérkari tiszteknek menetre, elszállásolásra, hírszerzésre vonatkozó ügyködéseinél, szemrevételezéseinél;
- 3. karhatalmi segédkezés;
- 4. futár-, küldönc-, fontosabb kísérő, valamint különleges biztonsági szolgálat.[15]

Az így négy pontban összegzett feladatokat, amelyek a tábori csendőrség „rendeltetését" is jelzik, a következőkben lehet részletezni:

- 1. az ország lakosait megoltalmazni a katonai vagy más, a hadsereghez tartozó egyének által megkísérelt fosztogatások, zsarolások, illetéktelen előfogat-követelések és általában mindennemű erőszakoskodások ellen;
- 2. a hadrakelt sereg körletében a kémkedést meggátolni, ezen célból gyanús egyéneket megfigyelni, közlekedésüket ellenőrizni, feslett erkölcsű nőszemélyeket a hadsereg körletétől távol tartani;
- 3. szökevényeket és a bíróság által nyomozott egyéneket felkutatni és letartóztatni;
- 4. ellenőrizni a markotányosokat, korcsmárosokat, kereskedőket és árusokat az

általuk árusított cikkek minősége, súlya, tisztasága, ára stb. tekintetében, felügyelni a nyilvános helyiségek zárórájának betartását;

- 5. felügyelni az utcai rendre és közlekedésre, biztosítani a közlekedés zavartalanságát, ellenőrizni az utcák és a nyilvános terek tisztántartását;
- 6. csapatoszlopok és terepszemlészek részére kalauzokat és útmutatókat felfogadni és azokat díjazni;
- 7. kipuhatolni a kémnek alkalmas egyéneket és azokról — anélkül, hogy velük közvetlen tárgyalásokba bocsátkozna — jelentést tenni az illetékes vezérkari osztálynak;
- 8. vonatoknál felügyelni a megállapított menetrend (Fahrordnung) szigorú betartására, a vonathoz tartozó katonai és polgári egyének között a rendet fenntartani, a vonat megtámadtatása vagy visszavonulása esetén a zűrzavart meggátolni;
- 9. karhatalmi szolgálatot teljesíteni hadbiztosok mellett;
- 10. futárszolgálatot teljesíteni;
- 11. fontos és sürgős esetben rabok és hadifoglyok őrkíséretét ellátni, továbbá biztonsági kíséretet kiállítani futárok, utasok, pénzküldemények és postakocsik biztosítására;
- 12. az ellenséges közpénztárakat, posta- és távirdahivatalokat, levéltárakat stb. kinyomozni, lefoglalni, megszállni és biztosítani;
- 13. ütközetek alatt gondoskodni a katonai rendészeti rend fenntartásáról a harcoló csapatok mögött, a maradozókat, szétugrasztottakat és szökevényeket összegyűjteni, meggátolni a harctéren található saját és ellenséges kincstári vagyon széthurcolását;
- 14. ütközetek után gondoskodni arról, hogy a halottakat gyorsan eltemessék, elvegyék az igazolványi jegyüket és rávezessék az eltemetés helyet és idejét, és végül, hogy a halottak eltemetésekor betartsák az egészségügyi rendészeti szabályokat.[16]

A hadtápterületen alkalmazott tábori csendőrség feladata elvben ugyanez volt, az ott szolgálatot teljesítők azonban kötelesek voltak alkalmazkodni azokhoz az utasításokhoz is, amelyeket a hadtápparancsnokság a helyi viszonyoknak megfelelően alkalmanként adott ki.

Az itt részletezett feladatok hathatósabb ellátása érdekében a tábori csendőröket a katonai őrök jogaival ruházták fel. Eszerint jogukban állt: a figyelmeztetés, a megintés, a rendreutasítás, a feljelentéssel vagy elfogással való fenyegetés, az elővezetés, az elfogás, a bilincs alkalmazása, a fegyverhasználat.[17] Tisztekkel, illetve tisztek vezette osztaggal szemben a tábori csendőr nem léphetett fel, de tettenérés esetén bárkit — így értelemszerűen tisztet is — elfoghatott, pontosabban köteles von elfogni.[18]

A tábori csendőrséget tábori csendőrtisztek vezették és ellenőrizték. Ezeket is a csendőrség személyi állományából vezényelték beosztásukba. A tábori csendőrség osztagokba szervezve, önállóan látta el feladatát, az illetékes vezérkari osztályok irányítása alatt. A legmagasabb rangú tábori csendőrtiszt, a hadsereg hadtápparancsnokság tábori csendőr törzstisztje is csak korlátozott „közigazgatási szemlejoggal" rendelkezett a tábori csendőrség felett.[19]

A tábori csendőr osztagokat szolgálattételre a különböző magasabb parancsnokságokhoz osztották be. Az Osztrák-Magyar Monarchia (közös) hadseregében ez a következőképpen nézett ki:

- 1 működő főparancsnokság, (Etappenoberkommando, később Armee-Ober-kommando): 1 főtiszt, 6 gyalog és 5 lovas tábori csendőr [alárendelve a részletosztálynak (Detalabteilung)];
- 1 hadtáp-főparancsnokság (Etappenoberkommando): 1 törzstiszt, 2 főtiszt, 7 gya-

gyalog és 5 lovas tábori csendőr. Ide tartozott ezen kívül a tábori csendőr tartalékosztag (Feldgendarmerie Reservesabteilungen) is, amely a tábori csendőrszemélyzet kiegészítésére, a tábori csendőr osztagok megerősítésére szolgált, összesen 4 tiszttel és 102 gyalog, illetve 66 lovas tábori csendőrrel;

- 1 attasé- és 1 sajtóhadiszállás (Kriegsattachequartier, illetve Kriegspressequartier): 3-3 gyalog és 4-4 lovas tábori csendőr;
- 6 működő hadsereg-parancsnokság (Operierendes Armeekommando, később Armeekommando): 6-6 gyalog és 10-10 lovas tábori csendőr;
- 7 hadsereg hadtáp-parancsnokság (Armee Etappenkommando, később Quartermeisterabteilung): 1-1 törzstiszt, 1-1 főtiszt (mint segédtiszt), valamint 1-1 tábori csendőr osztag, amely 1 főtisztből, 7 gyalog és 17 lovas tábori csendőrből állt. Személyi tartalékként a hadsereg hadtáp-parancsnokságok rendelkezésére állt még 1-1 tábori csendőr tartalékosztag, amely 1 tisztből, 101 gyalog és 32 lovas tábori csendőrből állt;
- 16 hadtest-parancsnokság (Korpskommando): 1-1 százados, 4-4 gyalog és 4-4 lovas tábori csendőr;
- 48 gyalogos hadosztály-parancsnokság (Infanterie Truppen Divisionkom-mando, később Infanterie Divisionkommando): 3-3 gyalog és 2-2 lovas tábori csendőr;
- 11 lovas hadosztály-parancsnokság (Kavallerie Truppen Divisionkommando, később Kavallerie Divisionkommando): 1-1 gyalog és 3-3 lovas tábori csendőr;
- 12 hegyidandár-parancsnokság (Gebirgsbrigadekommando): 1-1 lovas tábori csendőr (kizárólag küldöncszolgálatra);
- 14 hadtest vonat-parancsnokság (Korpsttrainkommando): 6-6 gyalog és 3-3 lovas tábori csendőr (kizárólag küldöncszolgálatra beosztva);
- 59 hadosztály vonat-parancsnokság (Divisionstrainkommando): 1-1 gyalog és 1-1 lovas tábori csendőr (kizárólag küldöncszolgálatra beosztva a hadosztály-parancsnokságok tábori csendőr osztagainak a személyi állományából).[20]

A fenti adatok összegzése szerint az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege tábori csendőrségének — a szabályzatok által előírt — létszáma a következő volt:

- tábori csendőr törzstiszt	8 fő
- tábori csendőr tiszt	44 fő
- gyalog tábori csendőr	1275 fő
- lovas tábori csendőr	793 fő
- tábori csendőr összesen	2120 fő.

Ennek a 2120 tábori csendőrnek volt, illetve lett volna a feladata háború esetén a tábori rendészeti szolgálat ellátása. (Az Osztrák-Magyar Monarchia mozgósított hadseregének létszámát, valamint a figyelembe jöhető és vehető hadműveleti területeket tekintve — megítélésem szerint — ez képtelenségnek tűnik!)

A világháború folyamán kiderült, hogy az előírt tábori csendőri létszám és osztagok képtelenek a reájuk háruló feladatok ellátására. Ekkor különleges alakulatokat is szerveztek, amelyeknek többek között a portyázás (elsősorban Szerbiában és Albániában), a záróvonal felállítása és ellenőrzése (főleg az olasz hadszíntéren), a vonatellenőrzés és vonatkísérés (Oroszország megszállt területein) volt a feladatuk.[21] Ehelyütt kell megjegyeznünk azonban azt is, hogy ezeknek a „különleges" alakulatoknak a személyi állományában többnyire idős, a tábori rendészeti feladatokra ki nem képzett népfölkelők teljesítettek szolgálatot!

A világháború kitörésekor, illetve az ellenségeskedések kezdetekor mintegy 800

csendőr vonult be azonnal tábori csendőri szolgálatra, és őket rövidesen újabb századok követték.[22] A háború folyamán azonban az első időszakban bevonult csendőrök közül sokan megsebesültek, elestek, így a tábori csendőrség személyi állománya az oda beosztott népfölkelők által erősen felhígult, a hátországból ugyanis nem lehetett több csendőrt elvonni a közbiztonsági szolgálat rovására.[23] A tábori csendőrséghez beosztott katonák, népfölkelők kiképzése a tábori rendészeti szolgálat feladatainak az ellátására azonban nem, vagy csak igen hiányosan történt meg, és a legtöbbjükből hiányzott a tábori csendőröktől egyébként elvárt „kellő szigor" is.

A világháború időszakában nemcsak a tábori csendőrség személyi állománya változott meg, hanem a tábori csendőrök egyenruhája is. Utánpótlás hiányában a kezdetben viselt csendőregyenruhát fokozatosan felváltotta a katonai, és az idők folyamán eltűnt a jellegzetes kakastollas csendőrkalap is.[24]

Magának a tábori csendőrségnek az eltűnésére sem kellett sokáig várni. Az Osztrák-Magyar Monarchiának, illetve hadseregének általános bomlása megpecsételte a tábori csendőrség sorsát,[25] amely eltűnt 1918 október-novemberében, a forradalmaknak és az új nemzeti-nemzetiségi államok megalakulásának a forgatagában, hogy később ismét életre keljen a kialakuló államok hadseregein belül, nem kevés esetben az Osztrák-Magyar Monarchiától örökölt hagyományokra támaszkodva.

Jegyzetek:

[1] Utalás az 1870-1871-ben lezajlott porosz-francia háborúra.

[2] „Indoklás az E-táb. rend. szolg. tervezethez."
HIM.HL.HM. 1942. 98 427/eln.20.

[3] 1890-ben intézkedtek arról, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében a tábori rendészeti feladatokat a csendőrségből felállítandó tábori csendőrség fogja ellátni.
A Magyar Királyi Csendőrség története. 111.p.

[4] Az Osztrák-Magyar Monarchiában négy csendőrség látta el a közbiztonsági szolgálatot, nevezetesen: a Császári Királyi Csendőrség az Osztrák Császárságban, a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Horvát-Szlavón Csendőrség a Magyar Szent Korona alá tartozó területeken, továbbá a Bosnyák Csendőrség Bosznia-Hercegovina területén teljesített szolgálatot.

[5] *A csendőr kézikönyve. Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben.*

[6] *Utasítás a Császári és Királyi Hadsereg tábori csendőre számára.*

[7] *A csendőr kézikönyve. Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben.* op.cit. 1.p.

[8] Az elvi felosztást a gyakorlatban a következőképpen valósították meg: az 1., a 2., a 3., a 8., a 9., a 10., a 11. és a 14. hadtestek körletében mozgósított magasabb parancsnokságok részére a Császári Királyi Csendőrség, a 4., az 5., a 6., a 7. és a 12. hadtestek körletében mozgósított magasabb parancsnokságok részére a Magyar Királyi Csendőrség, míg a 13. hadtest körletében mozgósított parancsnokságok részére a Magyar Királyi Horvát-Szlavón Csendőrség, a 15. hadtestparancsnokság körletében mozgósított parancsnokságok részére pedig a bosznia hercegovinai csendőrség vezényelte a tábori csendőrség tisztjeit és csendőreit.
PINCZÉS: I.rész 5.p.

[9] Loc.cit.

[10] Loc.cit. ; HIM.HL.HM. 1942. 98 427/eln.20. op.cit.

[11] HIM.HL.HM. 1942. 98 427/eln.20. op.cit.

[12] Loc.cit.

[13] CSÓKA István volt csendőr a nyugellátás iránti kérelméhez csatolta az első világháborúban részére kiállított „tábori csendőrigazolvány"-t.
HIM.HL.HM. 1940. 161 195/eln.20.

[14] - A tábori csendőrök részére előírt felszerelést részletesen tartalmazza az *„A csendőr kézikönyve. Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben."* 34.p.
- 1906-ban a Kropatschek-féle karabélyt a 95.M. Mannlicher karabély váltotta fel.
A Magyar Királyi Csendőrség története. op.cit. 112.p.

[15] HIM.HL.HM. 1942. 98 427/eln.20. op.cit.
[16] PINCZÉS: I.rész. op.cit. 3-4.p.
[17] HIM.HL.HM. 1942. 98 427/eln.20. op.cit.
[18] Loc.cit.
[19] Loc.cit.
[20] PINCZÉS: I.rész. op.cit. 4-5.p.
[21] Oroszországban egyébként más feladatokat is elláttak a különleges alakulatok. Odesszában például 1 100 főnyi tábori csendőr teljesített közbiztonsági szolgálatot.
PINCZÉS: II.rész. op.cit. 6.p.
[22] - A Magyar Királyi Csendőrség története. op.cit. 13.p.
- Az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege tábori csendőrségének létszámát a világháború vége felé FARKAS Márton 22 100 főben adja meg. Megjegyzendő, hogy a szerző ebbe a létszámba minden, tábori és egyéb rendészeti feladatokat ellátó alakulatot beleszámított!
FARKAS: 209.p.
[23] A világháború évei alatt szünetelt a csendőrség személyi állományának pótlása, így a frontokra sem lehetett több csendőrt vezényelni. A csendőrök egyébként a hadseregben nem csak tábori csendőrként, hanem például szakasz-parancsnokként is teljesítettek szolgálatot.
[24] A Magyar Királyi Csendőrség története. op.cit.
[25] FARKAS: op.cit. ; RAUCHENSTEINER

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

FARKAS — FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* Budapest, 1969, Akadémia Kiadó. 428 p. HU-ISBN —

RAUCHENSTEINER — RAUCHENSTEINER Manfried: *Der Tod, des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg.* [A kétfejű sas halála. Ausztria-Magyarország és az első világháború.] Graz - Wien - Köln, 1903, Styria. 719 p. A-ISBN 978 322 21 2116 6.

CIKKEK

A Magyar Királyi Csendőrség története. — A Magyar Királyi Csendőrség története. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XXIII.évf. (1933) 4.sz. 110-117.p. Különlenyomat.

PINCZÉS — PINCZÉS Zoltán: A tábori rendészetről.
Csendőrségi Lapok, XIV.évf. (1924) 1.sz. 3-7.p. I.rész.
Csendőrségi Lapok, XIV.évf. (1924) 2.sz. 5-7.p. II.rész.
Csendőrségi Lapok, XIV.évf. (1924) 3.sz. 4-6.p. III.rész.
Csendőrségi Lapok, XIV.évf. (1924) 4.sz. 5-8.p. IV.rész.
Csendőrségi Lapok, XIV.évf. (1924) 5.sz. 5-9.p. V.rész.

SZABÁLYZATOK

A csendőr kézikönyve. Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben. — *A csendőr kézikönyve. Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben.* A csendőr kézikönyve. Szeged, 1894, Várnay Könyvkiadó. 62 p.

Utasítás a Császári és Királyi Hadsereg tábori csendőre számára. — *Utasítás a Császári és Királyi Hadsereg tábori csendőre számára*. Budapest, 1905, Pallas. 270 p. + 19 p. melléklet.

LEVÉL- , IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

HIM. HL. HM. — Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár Honvédelmi Minisztériumi iratainak gyűjteménye.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
IV.évf. (1994) 5.sz. 55-58.p.

SZAKÁLY Sándor

Akik a Magyar Királyi Csendőrséget – 1938 és 1945 között – vezették

Több mint hatvan esztendővel a volt Magyar Királyi Csendőrség feloszlatását követően is keveset tudunk még a Magyarországon 1881-ben életre hívott, katonailag szervezett közbiztonsági őrtestület történetéről.[1] Történetének feltárására, az intézmény működésének a bemutatására a magyar történelemtudomány kevés figyelmet fordított. Néhány, szakmailag értékelhetetlennek minősíthető, 1945 után született — poltikailag erősen elfogult — íráson kívül[2] a csendőr emigráció által megjelentetett, nem tudományos igénnyel készült könyvek és újságok igyekeztek képet adni a volt Magyar Királyi Csendőrség 1919 és 1945 közötti történetéről.[3]

Az 1980-as, 1990-es években fordult néhány fiatal kutató érdeklődése a téma felé, melynek során a hiányos források ellenére is alapos forrásfeltáró, az oral history módszereit is alkalmazó kutatómunka eredményeként megszülettek azok a munkák,[4] amelyek ma már hitelesebb és árnyaltabb képet adnak a volt Magyar Királyi Csendőrség 1881 és 1945 közötti történetéről.[5]

Természetesen ezen néhány munka nem pótolja egy majdan elkészítendő monográfia hiányát, de jelezheti azt az irányt, amely a kutatások számára „kiszabatott". Amíg a remélt, illetve várt mű elkészülhet, fontos, hogy az eddigi kutatási eredményekről kisebb-nagyobb közleményekben számoljanak be mindazok, akik a témával foglalkoznak.

Erre vállalkozik a jelen írás is, amely a volt Magyar Királyi Csendőrség története egyik „legkényesebb" időszakának egy sajátos megközelítésű elemzését igyekszik összefoglalni, nevezetesen azt, hogy az adott időszakban kik is vezették a Magyar Királyi Csendőrséget?

Ezen vizsgálatot a történelmi-statisztikai módszerek segítségével végeztem el és arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen társadalmi rétegekből, csoportokból származtak, milyen képzettséggel rendelkeztek, hol szolgáltak a csendőrség egykori vezetői? Miként alakult a helyzetük, személyes sorsuk 1945 után?

Egy ilyen vizsgálat elvégzéséhez először is meg kellett határozni azon személyek körét, akik a vizsgálatba bekerülnek, annak „alanyai" lesznek. Egy hierarchikus szervezet esetében viszonylag könnyű azon kör meghatározása, amely végül is bekerül a vizsgálatba.

A volt Magyar Királyi Csendőrség esetében is az volt a kérdés, hogy melyek azok a beosztások, pozíciók, amelyek betöltői a vezetés tagjai közé sorolhatók?

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetét, parancsnoklási viszonyait áttekintve arra a megállapításra jutottam, hogy a vizsgált időszakban összesen tizenkilenc olyan beosztás található a szervezetben, amelynek mindekori betöltői a csendőrség „elitjét" képezte, annak működtetésére, irányítására döntő befolyással bírtak.

Ezen beosztások a voltak: a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelőjének helyettese, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője mellé beosztott tábornok, a Magyar Királyi Belügyminisztérium VI.b. (1943. január 1-jétől XX.) osztályának vezetője, a Magyar Királyi Honvé-

delmi Minisztérium 20. (csendőrségi) osztályának a vezetője, a Magyar Királyi Csendőrség szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottságának elnöke, a Magyar Királyi Csendőrség tiszti tanfolyamok parancsnoka, a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága parancsnoka, a nagyváradi Magyar Királyi Csendőr Iskola parancsnoka, valamint a Magyar Királyi Csendőrség kerületi parancsnokságok parancsnokai.[6] Az adott időszakban előbb hét, majd nyolc és végül tíz csendőr kerület-parancsnokság működött.

Az ezen tizenkilenc beosztást betöltő személyek az adott időszakban a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetését alkották. A szervezetet — a politikai döntéshozók alatti szinten — ők irányították, vezették.

A választott korszakhatárok — 1938. XI. 1-je és 1945. V 9-e — között ezen beosztásokat az eddigi ismereteim szerint mindössze ötvenkét személy töltötte be. **(I. sz. melléklet)**

Ha végig tekintünk a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetése tagjainak legfontosabb életrajzi adatain, akkor azoból több következtetés is levonható.

Az 52 személy közül az eddigi ismereteink szerint huszonheten változtatták meg — néhány esetben csak írásmódját tekintve — eredeti családi nevüket, ami összesen 52,94 %-t tesz ki. Az 52 személy közül az (első) világháborús katonai teljesítménye alapján huszonnégyen lettek a Vitézi Rend tagjai, így jogosultak voltak a vitézi cím és jelző használatára.

A csendőrség felső vezetőinek a rendfokozati megoszlása: vezérezredes 1 fő (1,9%), altábornagy 3 fő (5,8%), vezérőrnagy 12 fő (23,1%), címzetes vezérőrnagy 5 fő (9,6%), ezredes 30 fő (57,7%), alezredes 1 fő (l,9%).

A Magyar Királyi Csendőrségben a tábornoki rendfokozat a ritkán elért rendfokozatok közé tartozott. 1919 és 1945 között gyakorlatilag ezen rendfokozatot csak a felügyelő, a felügyelő helyettese, a felügyelő mellé beosztott tábornok és ritkán a belügyminisztérium csendőrségi osztályának a vezetője érte el.

Az 1922/VII.tc. szabályozta a Magyar Királyi Csendőrségben szolgálatot teljesítő tiszti kar létszámát és arányát a testület teljes személyi állományához viszonyítva. Ennek alapján a testület tiszti karának a létszáma maximum 600 fő lehetett. Ehhez viszonyítva a felső vezetésben tevékenykedők létszáma reális arányt mutat.[7]

A csendőrség felső vezetői közül a kerület-parancsnokok és a központi szervezetek vezetői ezredesi rendfokozatot értek el, és közülük néhányan a nyugállományba helyezést követő egy-két éven belül elnyerték a címzetes tábornoki — 1941. VII. 29-e után vezérőrnagyi[8] — rendfokozatot, amely az arra jogosultnak a tábornoki egyenruha viselését és rendfokozat használatát biztosította, de nyugellátmánya továbbra is ezredesi volt.

Származás, családi háttér.

Az 1938 és 1945 között a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetését alkotó személyek családi indíttatása differenciált volt.

A családi indíttatás tipizálhatósága tekintetében a születés helye és ideje, vallásfelekezeti hovatartozása és az apa foglalkozása képezi a vizsgálódás tárgyát. Ezen adatok alapján már hiteles családi háttér rajzolható meg és megfelelő következtetések is levonhatók.

A születési idő a vizsgálatban szereplő 52 személy közül 52 esetében ismert (100%). A részletes adatok viszonylag nagy szórtságot mutatnak, de ugyanakkor azt is jelzik, hogy a szervezet hierarchikus voltából adódóan szinte alig van olyan év 1882 és 1899 között, amelyben a csendőrség fent említett vezetői közül nem született volna egy személy. **(II. sz. melléklet)**

A II. számú mellékletben foglalt adatokból látható, hogy a csendőrség felső vezetői között a vizsgált időszakban a legnagyobb számban az 1888 és 1892 között születettek voltak reprezentálva. Ha figyelembe vesszük, hogy a korabeli szabályozás szerint a szolgálati időt 36 évben maximálták és a katonai-csendőri pályafutások általában 18 és 21 éves korban kezdődtek el, akkor ez természetesnek látszik. A nyugállományba helyezés általában az 53-56 közötti életévekre esett, tehát a jelzett időben a vizsgált személyek a második világháború éveiben még aktív állományban teljesítettek szolgálatot.

A születési hely megítélésem szerint a születési időpontnál nagyobb jelentőséggel bírt. Itt elsősorban nem annak van jelentősége, hogy a település jellege város, falu, vagy tanya volt, hanem inkább annak, hogy a születési hely a trianoni békediktátum aláírását követően beállott területi változások következtében a „maradék" Magyarország területére, vagy az elcsatolt területek valamelyikére esett.

A vizsgálat elvégzéséhez kellő nagyságrendű adat állt a rendelkezésemre, hiszen 50 személy (96,15%) esetében ismert, míg 2 személy (3,85%) esetében nem ismert a születés helye. 1920 előtti határokat tekintve a születési helyek megoszlása a következő: Magyarországon született 48 fő (96%), külföldön pedig (Ausztria) született 2 fő (4%).

A Magyar Királyi Csendőrség 1938 és 1945 közötti felső vezetői döntő többségükben Magyarország területén születtek és kivétel nélkül a XIX. században.

A trianoni békediktátum nyomán létrehozott határokat figyelembe véve a vizsgált személyi kör születési helye már differenciáltabb képet mutat:

- Magyarországon született 22 fő (45,83%);
- a Romániához csatolt területen született 10 fő (20,83%);
- a Jugoszláviához csatolt területen született 9 fő (18,75%);
- a Csehszlovákiához csatolt területen született 5 fő (10,41%);
- az Ausztriához csatolt területen született 1 fő (2,08%);
- az Olaszországhoz csatolt területen született 1 fő (2,08%).

Az eredményeket összesítve az tapasztalható, hogy az elcsatolt területeken a csendőrség felső vezetőinek több mint 54 százaléka, míg a trianoni Magyarországon kevesebb mint 46 százaléka született.

Az elcsatolt területek nagyságát összevetve a „maradék" Magyarország területének a nagyságával az látható, hogy kétharmad egyharmad az arány. Az elcsatolt kétharmadnyi területen a magyarság mintegy egyharmada élt. Ha így vetjük össze az adatokat, akkor még inkább elmondható, hogy az elcsatolt területekről származó csendőrségi vezetők felülreprezentáltak a mintában. Ennek a pontos okát nem ismerjük még, de úgy tünik, hogy az ország bizonyos részeiről nagyobb arányban választották egykoron a katona-csendőrtiszti hivatást, mint más területein. Ennek igazolása és az okok feltárása alaposabb és nagyobb mintán végzett vizsgálat során lenne bizonyítható.

A jelzett arányok ennek ellenére, úgy vélem, magyarázatot adhatnak arra, hogy adott esetben a csendőrség vezetőinek a többsége — egyébként hasonlóan Magyarország lakosságának döntő többségéhez — miért viszonyult úgy a trianoni békediktátumhoz, mint megváltoztatandó és eltörlendő szerződéshez.

A csendőrség vezetőinek *vallásfelekezeti hovatartozását* vizsgálva — amely az adott korban olyan adat volt, melyet minden esetben feltüntettek, bár a pályafutás alakulására nem volt befolyással — megállapítható, hogy a felekezeti hovatartozás 43 fő (82,69%) esetében ismert volt, 9 fő (17,31%) esetében pedig nem ismert.

Az 1910., 1920. és 1941. évi népszámlálási adatokat figyelembe véve hasonlíthatók össze a lakosság és a csendőrség felső vezetésének felekezetek szerin-ti megoszlása. **(III. sz. melléklet)**

A III. számú mellékletben található adatokat vizsgáva tapasztalható, hogy a római katolikus, az evangélikus és az unitárius vallásfelekezethez tartozó csendőri vezetők az 1910-es felmérés adatait tekintve felülreprezentáltak — ezt az időpontot tekintem igazán mérvadónak, hiszen a vizsgálatban szereplők az azt megelőző években születtek — míg a görög katolikus vallásfelekezethez tartozó(k) alúlreprezentáltak, a református vallásúak pedig az országos átlagnak megfelelő arányban vannak képviselve a csendőrség vezetői között.

Nem találhatók ugyanakkor a csendőrség egykori vezetői között a görögkeleti, illetve az izraelita hitfelekezethez tartozó személyek.

Ennek valószínűsíthető okai lehetnek a területelcsatolások és e területeken élő népesség felekezeti megoszlása is. A Jugoszláviához csatolt területeken éltek többségében az ortodoxok, a romániának juttatott területeken főleg reformátusok, evangélikusok, görög katolikusok, míg a Csehszlovákiához került területeken jelentős számban evangélikusok, görög katolikusok és ortodoxok. Egyébként a felekezeti hovatartozás részben a nemzetiséghez való tartozást is jelentette abban az időben. Izraelita hitfelekezethez tartozó személy, nem feleke-zeti okoból, ritkán került a volt Magyar Királyi Csendőrség állományába 1918 előtt, de utána is (1938-ig). A magyarországi zsidóság körében nem volt igazán érdeklődés a katonatiszti és a csendőrtiszti hivatás iránt. A mégis e hivatást választók jelentős része ugyanakkor nem a különböző fegyvernemek tiszti állományába került, hanem a hadbiztosi, orvosi, állatorvosi, valamint a hadbírói tisztikarban tevékenykedett, illetve katonai tisztviselőként működött.

Az apa foglalkozása alkotta a családi háttér alapját. A két világháború közötti Magyarország katonai és csendőri vezetőivel kapcsolatban számos esetben fogalmazódott meg az a „vád” — gyakorlatilag a második világháborús vereség után már 1945-ben, és tartotta magát még az 1980-as évek második felében is —, hogy a magyar társadalom felső középosztályának családjaiból kerültek ki, és emiatt az arisztokrácia reprezentásai voltak.

Az 1867 és 1945 közötti időszakra vonatkozó kutatások eredményei a *katonatiszti* rétegnél ezen állításokat már cáfolták,[9] de vajon fenntartható é ezen állítás a volt Magyar Királyi Csendőrség 1938–1945 közötti aktív szolgálatot teljesítő vezetői esetében?

A XIX. században születettek esetében a keresztlevelek, de a későbbi okmányok is szinte kivétel nélkül csak az apák — elhunytuk esetén a gyám — foglalkozását tüntették fel. Ennek az oka többnyire az volt, hogy a kiegyéskori ma-

gyar társadalomban a feleségek/anyák többsége nem gyakorolt kereső foglalkozást. Vagy a háztartásban dolgozott, vagy a munkás, paraszti réteg esetében kisegítő munkát végzett a családfenntartó mellett.

A családi háttér, azaz a „származás" meghatározásához rendelkezésre álló adatok az apák foglalkozása tekintetében 44 fő (84,61%) esetében ismert, 8 fő (15,39%) esetében pedig ismeretlen.

Álláspontom szerint ez az adatmennyiség elegendő ahhoz, hogy olyan következtetések válljanak levonhatóvá a volt csendőri vezetők származására vonatkozóan, amelyek a későbbiek során esetleg előkerülő adatok hasznosítása során sem változtatnak érdemben a levont következtetéseken.

A vizsgálat során a különböző foglalkozások jelentős szórtságot mutattak, így célszerűnek látszott olyan kategóriák kialakítása, amely a reprezentáltságot is biztosíthatja, például az állami, városi alkalmazott, kistisztviselő kategóriába olyan foglakozások kerültek be, mint MÁV ellenőr, vasúti altiszt, zálogházi tisztviselő, mozdonyvezető, járási csendőr őrmester, stb. Állami tisztviselői besorolást kapott a főjegyző, a főszolgabíró, a közjegyző, községi jegyző, de a szőlészeti felügyelő is. **(IV. sz. melléklet)**

A IV. sz. mellékletben foglalt adatokat áttekintve láthatjuk, hogy a Magyar Királyi Csendőrség 1938 és 1945 között szolgált vezetőinek döntő többsége a dualista Magyarország *alsó középrétegeiből* származott, és jelentős számban voltak közöttük olyan kispolgári, gazdálkodói rétegből kikerülő személyek is, akik esetében a katonatiszti, majd később a csendőrtiszti hivatás választása jelentős társadalmi felemelkedést tett lehetővé.

A vidéki, gazdálkodói, kisiparosi, kiskereskedői rétegekből kikerültek esetében egyúttal azt is elmondhatjuk, hogy olyan társadalmi, gazdasági környezetből érkeztek a testületbe, amely környezetben a Magyar Királyi Csendőrség szolgálati feladatát ellátta. (1881 és 1945 között Magyarország területén a közbiztonsági szolgálatot a törvényhatósági joggal felruházott városok területén kívül a Magyar Királyi Csendőrség látta el. Ez a gyakorlatban az ország területének több mint 90 százalékát jelentette. Jól ismerték tehát azt a „vidéki Magyarországot", ahol a későbbiek során nekik is szolgálniuk kellett).

Úgy vélem, a fentiek ismeretében egyértelmű, hogy a volt Magyar Királyi Csendőrség vezetőinek, tisztjeinek és részben a legénységének a származásával kapcsolatban 1945 után megfogalmazott „állítások" minden alapot nélkülöznek. A vezetők — de a tisztikar döntő többsége is — a kispolgári, a középrétegek alsó részeihez tartozó családokból került ki.

Az iskolai végzettség tekintetében a Magyar Királyi Csendőrség vezetői képzettségének a második világháború éveiben is szolgálatot teljesítő részére vonatkozóan kellő számú adat áll rendelkezésre, a polgári és a katonai képzettséget biztosító tanintézményeket illetően egyaránt.

Az iskolai végzettség vizsgálatánál ugyanakkor célszerűnek látszott életkor szerinti — és azon belül iskolatípus szerinti — bontást alkalmazni. Az adott korban a különböző típusú középfokú tanintézetekbe általában 10 éves életkorukban kerültek be a gyerekek. Az ottani négy esztendei tanulást követően különböző választási lehetőség állt a diákok előtt. A négy osztályos polgári iskola után különbözeti vizsgával akár a főreáliskola, akár a gimnázium nyitva állt a tanuló előtt, de lehetett onnét a hadapródiskolába vagy a katonai főreáliskolába is pályázni.

A főreáliskola és a gimnázium első négy osztályának elvégzését követően lehetett folytatni a tanulást az érettségiig az adott tanintézményben, de át lehetett lépni — felvételi után, akár öt gimnáziumi vagy főreáliskolai osztály elvégzését követően is — a katonai főreáliskolákba, illetve a hadapródiskolákba is.

Egyébként a 10 és 18 éves életkor között végezhető polgári és katonai iskolák párhuzamosan „futottak", és bármelyik tanintézetből lehetőség nyílott a hivatásos tiszti pályát biztosító katonai tanintézetekben történő továbbtanulásra.

10 éves kortól a polgári iskolában (képzési ideje négy év), a reáliskolában (képzési ideje nyolc év), a gimnáziumban (képzési ideje nyolc év), a katonai alreáliskolában (képzési ideje négy év), illetve 14-15 éves kortól a katonai főreáliskolában (képzési ideje három év) lehetett tanulni.

A reáliskola és a gimnázium első négy osztályának elvégzését követően a tanuló előtt lehetőség nyílt a következő négy reáliskolai vagy gimnáziumi tanév elvégzésére, de lehetősége nyílt a három évfolyamos katonai főreáliskolába felvételiznie, illetve a négy évfolyamos hadapródiskolákban folytatnia a tanulmányokat.

A katonai alreáliskola négy osztálya után ugyancsak lehetőség volt a katonai főreáliskolában tovább tanulni (felvételi nem volt, a szülőnek, gyámnak kérelmeznie kellett az ottani továbbtanulást), illetve a hadapródiskolában folytatni a tanulmányokat (felvételi a katonai alreáliskolát végzettek számára ott sem volt).

A vizsgált 52 személy esetében a 10 és 14 éves kor között elvégzett iskolák voltak a polgári iskola, a reáliskola, a gimnázium és a cs. és kir. katonai alreáliskola. **(V. sz. melléklet)**

Az V.sz. melléklet adatait áttekintve megállapítható, hogy a 44 személy közül 34 fő (77,27%) már a 14. életévét betöltve a katonatiszti pályát választotta élethivatásul. Ha ehhez hozzávesszük még azt, hogy 3 fiatal (6,81%) a katonai főreáliskolák növendéke volt, akkor ez az arány több mint 84%-os.

A 18. és 21. életév között végzett iskolákra, illetve a vizsgálatba bevont személyek helyzetére vonatkozóan 44 esetben (84,61%) állt rendelkezésre pontos adat, míg 8 esetben (15,39%) az adatok hiányosak. A Ludovika Akadémia hallgatója 5 fő (11,36%), a bécsújhelyi cs. és kir. katonai akadémia hallgatója 5 fő (11,36%), tartalékos tiszt, hivatásos tiszti próbaszolgálaton 4 fő (9,09%), már hivatásos tiszt 30 fő (68,18%) volt.

Az V. sz. melléklet adataiból az derül ki, hogy a 18. életévének betöltése után összesen 10 fő tanult még katonai tanintézetben, nevezetesen a honvédség tisztképző intézményében, a Ludovika Akadémián, illetve a bécsújhelyi K.u.k. Theresianische Militarakademie-n.

Megjegyzendő, hogy az 5-5 hallgató közül mind a két tanintézetben 2-2 hallgató a honvéd, illetve a közös hadapródiskola első három évfolyamának elvégzését követően kezdte meg tanulmányait. (Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a korábbi táblázatban szereplő 20, illetve 14 fő közül csak 18, illetve 12 fejezte be tanulmányait a hadapródiskolákban.) Erre is volt lehetőség! A hadapródiskolák első három évfolyamának elvégzése után a legkiválóbb növendékek — ha akarták — érettségi vizsga letétele után „átjelentkezhettek" a katonai akadémiákra és ott kezdhették meg a három éves tanulmányaikat, természetesen mint

első évfolyamos hallgatók. Erre minden esztendőben néhány növendék esetében — úgy a közös, mind a honvéd hadapródisklolákban tanulók köréből — volt példa.

A 44 vizsgált személy adatai alapján megállapítható, hogy miként válhatott valaki hivatásos tisztté. Ennek több lehetséges útja is volt:

- tartalékos tisztből lett hivatásos tiszt	4 fő	9,09%
- honvéd hadapródiskolából avatták tisztté	12 fő	27,27%
- cs. és kir. hadapródiskolából avatták tisztté	18 fő	40,91%
- Ludovika Akadémiából avatták tisztté	5 fő	11,36%
- cs. és kir. katonai akadémiából avatták tisztté	5 fő	11,36%.

Ha a tartalékos tisztekből hivatásos tisztté váltakat kihagyjuk a vizsgálatból — az esetükben nincs jelentősége igazán annak, hogy az egyévi önkéntesi évüket közös vagy honvéd alakulatnál szolgálták-e le — akkor azt láthatjuk, hogy a 40 hivatásos tisztté avatott, és később a Magyar Királyi Csendőrség állo-mányába átvételét kért személy közül az úgynevezett „közös" tisztképző intézményekben szerezte meg katonai képzettségét és lett hivatásos tiszt 23 fő (57,50%), míg a Magyar Királyi Honvédség tisztképző intézményeiben szerezte meg képzettségét, hivatásos tiszti rendfokozatát 17 személy (42,50%).

Ezek az arányok egyáltalán nem tekinthetőek rossznak, hiszen a két haderő létszám és „iskolaviszonyai" között jelentős eltérés mutatkozott. A közös haderőben 1905-ben a hivatásos tisztképzést szolgálta 2 katonai akadémia, 16 gyalogsági, 2 tűzérségi, 1 lovassági és 1 műszaki hadapródiskola. A Magyar Királyi Honvédségben ugyanezen időben a hivatásos tisztek képzése a Ludovika Akadémián, illetve a pécsi és a nagyváradi honvéd hadapródiskolákban zajlott. Ez azt jelentette, hogy a közös haderő számára 1905-ben 20 tisztképző intézményben,[10] míg a Magyar Királyi Honvédség számára 3 tisztképző intézményben készítették fel a jövendő hivatásos tisztjeit.[11]

Ezek az arányok 1898 előtt még rosszabbak voltak a Magyar Királyi Honvédségre vonatkozóan, hiszen akkor csak a még hadapródiskolai képzési rendszerben (négy évfolyamos képzés, a 14. életév betöltése után) működő Ludovika Akadémia állt a magyar tisztképzés szogálatában.

A nyelvismeretnek a két világháború közötti korszakban, illetve az Osztrák-Magyar Monarchia fennállásának időszakában is fontos szerepe volt egy-egy életút alakulásában.

A csendőrségnél szolgálatot teljesítőktől elvárták — igaz csak részben sikerrel —, hogy a szolgálati „ténykedésük" területén élő nemzetiségek nyelvét is ismerjék olyan szinten, hogy képesek legyenek a „kommunikációra". Ezen elvárás a tisztikar tagjaival szemben is megfogalmazódott.

Az elváráshoz egyébként igyekeztek a megfelelő alapokat is megteremteni, hiszen a tisztképző intézményekben a XIX. század második felében, illetve a XX. század elején is általában a tanítási nyelven kívül (a közös katonaiskolákban német, a magyar katonaiskolákban magyar, illetve egyidőben horvát) két másik idegen nyelvet is tanítottak.

Természetesen a csendőrségi szolgálatukat megelőzően a közös haderőben szolgáló tisztek előnyben voltak a korábban a honvédségnél szolgálókkal szemben, hiszen a szolgálati és a vezényleti német nyelvet tökéletesen bírták, és az úgynevezett ezrednyelveket is megfelelő szinten el kellett sajátítaniuk.[12]

A vizsgálatunkban szereplő 52 személy közül 41-ről (78,84%) ismeretes, hogy milyen idegen nyelve(ke)t használt, és számos esetben a használt idegen nyelv ismeretének a szintjére vonatkozóan is állnak rendelkezésre adatokkal.

Az idegen nyelv ismeretére vonatkozó megjelölések az adott korban a következők voltak: tökéletes, jó (másként megfelelő), illetve gyenge.

A 41 személy tekintetében néhány esetben csak a közös — német tanítási nyelvű — katonai iskolák elvégzéséből következtethető a német nyelv tökéletes ismerete. De nem tudhatjuk, hogy ezen a nyelven kívül ismert-e, használt-e valamilyen másikat és milyen fokon az adott személy. (A katonai iskolák képzési rendszerének és gyakorlatának az ismeretében feltételezhető a francia nyelv valamilyen szintű ismerete is.) **(VI. sz. melléklet)**

A VI. sz. mellékletnek az idegen nyelvek ismeretére vonatkozó adataiból látható, hogy mind a 39 személy ismerte és használta a német nyelvet, többségében tökéletesen, míg a vizsgálatban szereplők egy negyede használta a francia nyelvet, és több mint egytizede a szerb, a román, a szlovák, az olasz és az orosz nyelvet. Utóbbi két nyelv esetében az azokat használók egy része a nyelvet a hadifogságban sajátította el.

Az úgynevezett nemzetiségi nyelvek közül a horvát és a ruszin, illetve a szlovén használata ismert még.

Az egyes személyek nyelvismeretét vizsgálva az tapasztalható, hogy azok akik a különböző nemzetiségek által (is) lakott területeken születettek, valamilyen szinten elsajátították a környezetükben a magyaron kívül is használt nyelve(ke)t, és hasonló eredményt jelzett a katonai-csendőri szolgálat helyeinek a vizsgálata is. Például a m. kir. zágrábi 25. honvéd gyalogezredben szolgáltak szinte kivétel nélkül jól, vagy tökéletesen beszéltek horvátul.

A nyelvek ismerete mellett fontos információt nyújt az is, hogy egy-egy személy hány nyelvet ismert, használt. Ez a vizsgálat azért nem lehetett teljeskörű, mert számosan voltak olyanok, akiknek a nyelvismeretére vonatkozó adatokat csak a német tanítási nyelvű katonai iskolákban folytatott tanulmányok alapján lehet megállapítani, miközben nem kizárható, hogy az ott végzettek más idegen nyelvet is elsajátíthattak tanulmányaik során.

A vizsgált személyek közül több idegen nyelv használatát bizonyító konkrét adatok alapján megállapítható, hogy 9 nyelvet 1 fő (2,43%), 4 nyelvet 2 fő (4,86%), 3 nyelvet 5 fő (12,19%), 2 nyelvet 18 fő (43,90%), 1 nyelvet 15 fő (36,58%) használt. Összesen 41 fő 19 nyelven beszélt.

A kilenc nyelvet használó személy vitéz FARAGHO Gábor vezérezredes, a csendőrség — 1942. XI. 15-e és 1944. X. 16-a közötti — felügyelője volt, aki a fennmaradt iratok tanúsága szerint tökéletesen beszélt, írt és olvasott németül, franciául, horvátul és szerbül, jól oroszul, valamint gyengén angolul, bolgárul, olaszul és szlovénül.

Katonai és csendőri szolgálat

Csendőr tiszti szolgálatra a Magyar Királyi Csendőrséghez a közös haderőben, vagy a Magyar Királyi Honvédségben elnyert hivatásos, vagy tartalékos tiszti rendfokozat birtokában lehetett jelentkezni. Az 1881 utáni időszak különböző képzési lehetőségei a XIX–XX. század fordulójára letisztultak, és általában az vált gyakorlattá, hogy a tartalékos tiszti rendfokozat megszerzését követően jelentke-

zett az adott személy a csendőrségi szolgálatra. A hivatásos csendőr tiszti szolgálatra jelentkezőknek próbaszolgálatot kellett teljesíteniük, melynek során az előírt vizsgákat eredményesen le kellett tenniük. A próbaszolgálat ideje alatt a korábban megszerzett katonai rendfokozatukról le kellett mondaniuk. Ugyanakkor azon hivatásos katonatisztek, akik az úgynevezett „közös haderőben", illetve a Magyar Királyi Honvédségben szolgáltak és szerettek volna átkerülni a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományába, kérhették átvételüket, de nekik is próbaszolgálatot kellett teljesíteniük, amely általában egy esztendei csendőrségi szolgálatot jelentett. A próbaszolgálat sikeres befejezte után kerülhettek át a Magyar Királyi Csendőrség hivatásos állományába, és kezdhették meg ott a csendőri szolgálatukat.

Az első világháborút követő években a csendőrség tiszti utánpótlása főleg a Nemzeti Hadsereg, majd az 1922. I. 4-étől már a Magyar Királyi Honvédség nevet használó haderő hivatásos és tartalékos tiszti állományából került ki. A jelentkezők csendőrtiszti tanfolyamot végeztek — általában fél, illetve egy esztendő volt a képzési idő —, és sikeres próbaszolgálat után véglegesítették őket a testületben.

A trianoni békediktátum is elősegítette a csendőr tisztikar létszámának növelését, amely bizonyos elképzelések szerint a honvédség tisztjei egy részének a rejtésére is szolgált volna. A Magyar Királyi Csendőrség létszámát szabályozó törvény a 12 000 főnyi állományból 600 fő hivatásos tiszti állományt engedélyezett. Ezt a létszámot azonban a két világháború közti időszakban nem sikerült teljes egészében feltölteni.[13]

Az 52 célszemély esetében vizsgálati szempontok voltak:

- a csendőrségi szolgálatának a megkezdése előtt melyik haderőben, azaz honvéd vagy közös alakulatnál szolgált;
- a lehetőségek által biztosított keretek között azonnal a csendőrtiszti hivatást választotta-e;
- 1918–1919-ben szolgált-e, és ha igen, melyik haderőben, azaz 1919-ben a Vörös Hadseregben avagy a Nemzeti Hadseregben?

A csendőrségi szolgálat előtti szolgálatukról rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy 45 személy (86,53%) esetében ismert, hogy hol szolgált, míg 7 személy (14,47%) esetében nincsenek ilyen adatok. A csendőrségi szolgálatának megkezdése előtt a közös haderőben kezdte meg a katonai szolgálatát 23 fő (51,11%), a Magyar Királyi Honvédségben kezdte meg a katonai szolgálatát 18 fő (40,00%), 4 fő (8,88%) pedig a tartalékos tiszti vizsgát követően került a Magyar Királyi Csendőrséghez.

Ha a hivatásos tiszti pályafutásukat a Magyar Királyi Csendőrségnél kezdő személyek adatait mellőzzük, akkor látható, hogy a Magyar Királyi Csendőrségnél szolgáló személyek közül 23 fő (56,09%) a közös, míg 18 fő (43,91%) a Magyar Királyi Honvédségnél kezdte meg hivatásos tiszti szolgálatát.

Ha a két haderő egymáshoz viszonyított arányát nézzük, akkor megállapítható, hogy a honvédségnél szolgálatukat kezdők vannak felülreprezentálva, hiszen a közös haderő hivatásos tiszti állománya többszöröse volt a Magyar Királyi Honvédség hivatásos tiszti állományának; igaz a közös haderőben a magyar állampolgárságú hivatásos tisztek aránya mintegy két-háromszorosa volt a honvéd tisztekének és a közös haderő hivatásos tisztjeinek többsége nem magyar

állampolgár volt. Ennek ellenére a közös haderőből érkező csendőr tisztek aránya a Magyar Királyi Honvédségtől érkező tisztek számát két-háromszorosan nem haladta meg.

A csendőrségi szolgálat kezdetére vonatkozó adatok valamivel hiányosabbak. 37 esetben (71,15%) ismert, míg 17 esetben (28,85%) nem ismert a csendőrségi szolgálat kezdetének az ideje.

A csendőrségi szolgálatát 1918. XI. 1-je előtt 15 fő (40,54%), míg 1919 augusztusa után 22 fő (59,46%) kezde meg.

Ebből a 22 személyből 1923-ig 17-en (77,27%) kerültek át a Magyar Királyi Csendőrség hivatásos tiszti állományába, míg 5-en (22,73%) 1938 és 1944 között.

Ez az 5 személy már tábornoki rendfokozatban került át a Magyar Királyi Honvédségtől a Magyar Királyi Csendőrséghez, és lett annak első vagy második számú vezetője, úgy hogy korábban a csendőrségnél nem teljesített szolgálatot. Egyébként ez a gyakorlat 1919 után szinte természetes volt. A csendőrség kettős alárendeltségéből — honvédelmi és belügyminiszter — adódóan a csendőrség felügyelője és számos esetben annak a helyettese is a honvédségtől az adott beosztásba kinevezett tábornok volt.[14]

A csendőrség felső vezetői életútjának vizsgálata során fontos információ az is, hogy hol szolgáltak. E téren kevés adat áll rendelkezésre, így csak jelzés értékű lehet, hogy például 1919-ben a Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltását követően öten — DAMASY Farkas, FARAGHO Gábor, FINTA József, REZSŐHÁZY Boldizsár, TEMESVÁRI Endre — a Vörös Hadseregben szolgáltak.

Ez a szolgálatvállalás azonban a későbbiek során — hivatásos és tartalékos tiszttársaik százaihoz hasonlóan — nem jelentett hátrányt a további katonai szolgálatukban, illetve abban, hogy a csendőrség állományába átkerüljenek.[15]

1918. X. 31-e után a csendőrség tagjainak döntő többsége — így a tisztikar tagjai is — továbbra is szolgálatot vállalt s amidőn a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttét követően megalakították a Vörös Őrséget, a Magyar Kiráyi Csendőrség személyi állományának jelentős része annak a tagjává vált.

A rendelkezésre álló adatok alapján nincs olyan személy, aki 1919. VIII. 1-je előtt a Nemzeti Hadseregben szolgált volna.

A nyugállomány

A nyugállományba helyezést illetően a két világháború közti Magyarországon a katonai, illetve csendőri hivatást választókra nézve azonos előírások vonatkoztak. A katonai és/vagy csendőrségi szolgálatot teljesítő hivatásos tisztek esetében a nyugállományba helyezés nem csupán az életkorhoz, hanem az eltöltött szolgálati időhöz is kötődött. Tizenöt év ténylegesen eltöltött szolgálat után már jogosult volt a nyugellátásra a hivatásos tiszt, és a maximális szolgálati ideje 36 esztendő lehetett. Utóbbi „túlszolgálására" csak „kivételesen és kegyelemből", az államfő által adott "engedély" alapján volt lehetőség. Erre azonban az 1919 és 1945 közötti korszakban alig néhány személy esetében került sor, az is katonák esetében.

A nyugállományba helyezések gyakorlata azt bizonyította, hogy a tábornokok és tisztek döntő többsége 32-34 szolgálati év után kikerült a tényleges állományból. Erre főleg azon megfontolásból (is) került sor, hogy az idősebb év-

folyamok mögött lévő fiatalabb évfolyamok tagjainak az előmenetelét elősegíthessék.

A nyugállományba helyezéskor bizonyos szolgálati idő felemelten számított, így lehetséges volt, hogy valaki akár csak 32 ténylegesen leszolgált évvel akár 40 — a nyugdíj megállapításába beszámító — évet "szerezzen".[16] Ez annak volt köszönhető, hogy az első világháborúban eltöltött éveket felemelten számították be a szolgálati idő kiszámításánál, de az 1908-as Bosznia-Hercegovina-i annexió idején teljesített katonai és/vagy csendőri szolgálatot is felemelten számították be, hasonlóan az első és második balkán háború idején végrehajtott mozgósítási időszakhoz.

A nyugállományba helyezés esetében két dolog vizsgálata releváns: a nyugállományba helyezés ideje és a nyugállományba kerültek életkora.

Mind a két vizsgálat elvégzéséhez kellő adat állt a rendelkezésre.

1945. V. 9-éig, a második világháború európai befejezésének időpontjáig nem került nyugállományba a vizsgált személyek közül 23 fő(44,23%). A nyugállományba helyezését megelőzően elhunyt 1 fő (1,92%). Nincs adat továbbá a nyugállományba helyezés pontos idejére vonatkozóan 4 fő (7,69%) esetében. 24 személy (46,15%) esetében ismert a nyugállományba helyezés pontos időpontja. **(VII. sz. melléklet)**

1944-ben nyugállományba került egy fő — HÓDOSY Pál ezredes — még ugyanazon évben, a nyilas-hungarista hatalomátvételt követően „reaktíváltatott" és a rendőrség felügyelője lett, s egyben vezérőrnagyi kinevezést kapott. Ez a tény — és a nyugállományba helyezéskori 49. életéve — arra enged következtetni, hogy azon kevés csendőrtiszt közé tartozhatott, aki kapcsolatban áll(hatott) a nyilasokkal.

A nyugállományba helyezések időpontját tekintve az 1943-as esztendő kiemelkedőnek nevezhető, hiszen az összes nyugállományba került csendőrségi felső vezető több mint egyharmada ekkor került ki a tényleges állományból. Ennek oka a kutatások jelenlegi állapota alapján még ismeretlen.

A vizsgálatba bevont 19 beosztás mindenkori betöltői a csendőrség felső vezetésének a munkaköreit képviselték. Ezen beosztások száma azonban 1938. XI. 1-jéig „mindössze" 15 fő volt[17]. Ez a szám 1942 közepére nőtt 19-re, ami azt jelenti, hogy négygyel nőtt a vezetői beosztások száma. Ezen beosztásokba kinevezetteknek tudható be minden valószínűség szerint a jelentős változás. Ennek igazolására természetesen akkor kerülhetne csak sor, ha az így megnövekedett vezetői beosztású számmal működő csendőrség tevékenysége 1945-ben nem zárult volna le.

A többi esztendő kiegyensúlyozottságot mutat, ami azt jelenti, hogy a vizsgált időszakban a csendőrség vezető beosztásait — 1941-ben 19 beosztás — betöltő személyeknek azonos időben általában 10-15 százaléka került nyugállományba, és ezzel együtt ugyanennyi új vezető foglalhatta el a megüresedett be-osztást.

A 24 csendőri vezető közül mind a 24 személy (100%) esetében ismert a nyugállományba helyezéskori életkor. **(VIII. sz. melléklet)**

Ha a VIII. mellékletben foglalt adatok alapján kiszámított átlag életkor a nyugállományba helyezéskor 53,46 év volt. Ez az életkori átlag a Magyar Királyi

Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség hivatásos tiszti állománya gyakorlatának megfelel.[18] Ha azonban a 49 éves HÓDOSY Pál — valószínűleg politikai okokból történő nyugállományba helyezését — kivesszük a számításból, akkor az átlag életkor némi növekedést mutat, melyet még az is javíthat, hogy a visszaemlékezések szerint ORBÁN László nyugállományba helyezésére 1945 elején szintén nem az életkora miatt került sor. A nyilas-hungarista vezetéssel került összeütközésbe és emiatt mentették fel beosztásából és helyezték nyugállományba.

Az a csendőri vezető, aki a hadapródiskola elvégzését követően lett hivatásos tiszt és 36 évet töltött szolgálatban — amire 1919 és 1945 között alig akadt példa — akkor legfeljebb 54 éves koráig szolgálhatott volna. A katonai akadémiát végzettek esetében ez az életkor elérhette volna az 57. életévet, mivel a katonai akadémiát végzettek 20, illetve 21 éves korukban váltak hivatásos tisztté.

A testület vezetőinek 1945 utáni sorsa.

A Debrecenben 1944. XII. 21-én megalakult Ideiglenes Nemzetgyűlés által megválasztott és működését 1944. XII. 22-én megkezdett Ideiglenes Nemzeti Kormány által alkotott rendeletek közül már 1945 májusában napvilágot látott a Magyar Királyi Csendőrség feloszlatását megfogalmazó rendelet, amely egyben a csendőrségben szolgálatot teljesítettek igazolási eljárásáról is intézkedett.[19] A MIKLÓS Béla miniszterelnök által aláírt rendelet az igazolási eljárást úgy szabályozta, hogy az igazoló bizottság volt csendőr egyén esetében csak „igazolt" és „nem igazolt" határozatot hozhat. Az igazoló bizottság „A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság" néven működött s az általa hozott határozatok ellen fellebbezésnek helye nem volt.

Igazolása alá került minden olyan egykori csendőr, aki Magyarországon tartózkodott és igazolását kérte. A kérelem természetesen szükséges volt ahhoz, hogy munkát, állást találhassanak, nyugellátásban részesülhessenek.

A vizsgálatban szereplő 52 személy közül 1945. V. 9-én már nem élt 2 fő (3,84%), a még élő 50 személy közül pedig külföldre távozott és nem is tért vissza Magyarországra 21 fő (42,00%). Magyarországon maradt, illetve 1945-ben visszatért oda 24 fő (48,00%), míg nem ismeretes a sorsa 5 személynek (10,00%).

A Magyarországon maradt, illetve az oda visszatért személyek közül 21 tábornok és törzstiszt (87,5%) további sorsának alakulása ismeretes, míg 3 fő esetében (12,5%) nincsenek adatok

1945-ben, illetve azt követően rövid ideig letartóztatásban, internálásban, illetve kitelepítésben volt 6 fő (28,57%). A népbíróságok szabadságvesztésre ítéltek 5 főt (23,80%). A népbíróságok halálra ítéltek 3 főt (14,28%), és rajtuk az ítéletet végrehajtották. A letartóztatásban, illetve a népbírósági halálos ítéletet követően agyonvertek 2 főt (9,52%). Nem igazoltak 2 főt (9,52%). Igazoltak 3 főt (14,28%).

Az igazoltak között szerepelt: FARAGHO Gábor vezérezredes, a csendőrség és a rendőrség korábbi felügyelője, aki az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagja volt, dr. PAPP János ezredes, aki SÓLYOM László apósa volt és 1949-ig a Honvédelmi Minisztériumban nyert alkalmazást ezredesi rendfokozatban (később szintén le-

tartóztatták és szabadságvesztésre ítélték), valamint BALÁZS-PIRI Gyula ezrees.

Természetesen az elítéltek sem kaptak igazolást és az egykori „debreceni minisztert", FARAGHO Gábort is kitelepítették az 1950-es évek elején. Számára a „könnyebbséget" az jelentette, hogy a kitelepítést saját tanyáján tölthette, szovjet közbenjárásnak köszönhetően.

Az elítélt, nem igazolt csendőrök nyugellátását megvonták, munkát nehezen találtak. Általában segédmunkásként, napszámosként, éjjeliőrként alkalmazták — ha alkalmazták — őket, és állandó rendőri ellenőrzésnek voltak kitéve. Helyzetük gyakorlatilag a halálukig nem változott.

Magyarországon maradt egykori csendőri vezetők több mint 85 %-át érte valamilyen retorzió, amely alapvetően az 1945 és 1949 közötti időszakra esett, de ha az 1949 utáni időszakot is megvizsgáljuk, akkor ez az arány már 95 százalékos! Ismereteim szerint ez a „felelősségrevonási" arány a magyar történelemben példa nélküli!

Az 1956-os forradalom és szabadságharc után az egykori — még élő — csendőri vezetők szinte kivétel nélkül Magyarországon maradtak, amiben nyilván közrejátszhatott magasabb életkoruk is, mivel többségük ekkor már hatvan év felett volt, illetve az a tény, hogy a többségük családja is Magyarországon élt. Egyetlen volt csendőri vezető távozott 1956 után külföldre, a fiához, Franciaországba.[20]

A vizsgált személyek 1945 utáni egyéni sorsának alakulása egyértelműen azt bizonyítja, hogy az „új" Magyarország teljes mértékben elzárkózott a volt Magyar Királyi Csendőrség egykori vezetői elől, de gyakorlatilag mindenki elől, aki egykoron a csendőrségben szolgált. Szinte kivétel nélkül valamennyiüket kiközösítették, kitaszították a társadalomból, másodrendű állampolgárokként kezelve őket, gyakorlatilag életük végéig, illetve az úgynevezett „rendszerváltoztatásig".

A felmérésben szereplő egykori csendőr törzstisztek és tábornokok *halálozására* viszonylag kellőszámú információ áll rendelkezésre. A halálozás helye 46 személy (88,46%) esetében ismeretes, míg 6 fő (11,54%) esetében nem ismert.

(IX. sz. melléklet)

Ha a IX.sz. mellékletben szerepeltetett adatokat kontinensenként csoportosítjuk, akkor arra az eredményre jutunk, hogy Európában 33 fő (71,73%), Észak-Amerikában 6 fő (13,04%), Dél-Amerikában 5 fő (10,86%), Ausztráliá-ban 2 fő (43,4%) hunyt el.

A IX. sz. mellékletben foglalt adatok azt igazolják, hogy a volt Magyar Királyi Csendőrség egykori vezetőinek valamivel több mint ötven százaléka nem hagyta el Magyarországot, és ott is halt meg.

Ha a rendelekzésre álló adatok alapján azt is megnézzük, hogy mi volt a halál oka — azaz hogy „természetes halállal" haltak-e —, akkor azt láthatjuk, hogy kivégeztek 3 főt,[21] agyonvertek 2 főt,[22] öngyilkos lett 2 fő,[23] természetes halállal halt 39 fő.

Mivel a vizsgálatba 52 személy került be ezért természetesen jelentős a „szórás" mind az életkort, mind az elhalálozás idejét tekintve. Az elhalálozás időpontja 45 személy (86,53%) esetében ismert, míg 7 személy (13,46%) esetében nem ismert.

Az 1939 és 1949 közötti időszakra 10 elhalálozás esett. Ezen időszaktól eltekintve a halálesetek okai:

- a népbíróságok halálra ítéltek és az ítéletet végrehajtották: 3 fő (30%);
- a népbírósági ítélet — halál — után, illetve a letartóztatás ideje alatt agyonveretek: 2 fő (20%);
- öngyilkos lett: 2 fő (20%);
- természetes halállal halt meg: 3 fő (30%).

Az 1945-ös esztendőt kezdő időpontnak tekintve, az 1945 és 1949 között 8 fő hunyt el, közülük:

- kivégeztek 3 főt (37,5%);
- agyonvertek 2 főt (25%);
- öngyilkos lett 2 fő (25%);
- és természetes halállal halt 1 fő (12,5%).

Elgondolkoztató adatok!

Az elhunytak életkorára vonatkozóan is elvégezhető a vizsgálat, amely esetben szintén 45 személyről (86,53%) ismeretes a halálozáskori pontos életkor, míg 7 fő (13,47%) esetében nem ismerjük azt. **(XI. sz. melléklet)**

Amint a XI. sz. melléklet adataiban látható a legfiatalabb életkorban elhunyt egykori csendőri vezető 46 éves volt, míg a legidősebb 99 évet élt meg. Az utóbbi VATTAY Ferenc cső. ezds., az előbbi PÉTERFFY Jenő cső. ezds. volt. VATTAY Ferenc argentínai emigrációjában hunyt el, PÉTERFFY Jenőt Magyarországon (Budapest) verték agyon 1945-ben.

Egyébként a 60. életévük betöltése előtt elhunyt egykori csendőri vezetők — számuk 10 fő — közül kivégeztek 3 főt (30%), agyonvertek 2 főt (20%), öngyilkos lett 2 fő (20%) és természetes halál halt meg 3 fő(30%).

A pontos életkori adatok mellett öt éves csoportosítást is alkalmaztam és az utóbbi esetben a következő eredmények születtek:

- a 60 életévében, illetve annál fiatalabb életkorban elhunyt 10 fő (22,22%), közülük 7 fő nem természetese halállal;
- a 61. és 65. éves életkor között hunyt el 6 fő (13,33%%);
- a 66. és 70. éves életkor között halt meg 2 személy (4,44%);
- a 71. és 75. éves életkor között elhunytak száma 8 fő (17,77%); - a 76. és 80. éves életkora között 7 fő (15,55%);
- a 81. és 85. éves életkora között 8 fő (17,77%);
- a 86. és 90 .éves életkora között 2 fő (4,44%);
- a 91. és 95. éves életkora között 1 fő (2,22%);
- 95. éves életkora felett 1 fő (2,22%) hunyt el.

Az adatokból látható, hogy 75 éves kora előtt hunyt el 26 fő (57,77%) és 75 éves kora után 19 fő (42,23%). Ha figyelembe vesszük, hogy a 75 éves kora előtt elhunytak között található a 7 nem természetes halállal elhunyt csendőr törzstiszt, illetve tábornok, akkor az arány még módosulhatott volna, hiszen 75 éves koruk előtt természetes halállal 19-en, míg 75 éves koruk után természetes halállal ugyancsak 19-en hunytak el. A legmagasabb életkort — amint azt már fentebb jeleztem — VATTAY Ferenc cső. ezds. érte el, aki 99 éves korában halt meg Argentínában, de 94 évet élt HUSZÁR Ágoston cső. vörgy. és 90 évet dr. PAPP János cső. ezds. is. Ők mind a ketten Magyarországon hunytak el.

A második világháború időszaka Magyar Királyi Csendőrségének vezetői

közül a magyarországi úgynevezett „rendszerváltoztatást" már nem érte meg senki. A haláluk után bekövetkezett politikia-társadalmi változásokról nem tudhattak meg semmit, így azt sem, hogy a volt Magyar Királyi Csendőrség közel hatvanöt esztendős tevékenységének — és azzal összefüggésben az ő életútjuknak — a megítélése ma már nem politikai kérdés hanem történészi feladat!

Jegyzetek:

[1] „A közbiztonsági szolgálat ellátására katonailag szervezett magyar kir. Csendőrség állíttatik fel." 1881/III.tc.

[2] A csendőrség történetével 1990-es évek előtt alig foglalkozott tudományos igényű feldolgozás. A legtöbbet idézett munka 1990 előtt HOLLÓS és BERÁNNÉ — HOLLÓS művei.

[3] Ilyen kötetek: REKTOR ; KÖVENDY ; SZALAY
Az emigrációban megjelent periodikák a *Bajtársi Levél,* és az *Egyesületi Értesítő.* A *Bajtársi Levél* 2006-ban jelent meg utoljára, az *Egyesületi Értesítő* pedig évtizedekkel korábban megszűnt.

[4] A különböző konferenciakötetekben, folyóiratokben megjelent publikációk mellett az első szakmailag hiteles munkák voltak SZAKÁLY 1990-ben ; CSAPÓ 1999-ben ; KAISER 2002-ben megjelent kötetek voltak.

[5] A magyarországi szerzők közül a XX. Század második felében a Magyar Királyi Csendőrséget történelmi objektivitással vizsgáló művet első ízben dr. PARÁDI József hozta létre. (PARÁDI József: *A határszéli csendőrség.* Budapest, 1984, Határőrség.) Ez a mű azonban még csupán korlátozott példányszámban jelenhetett meg, ebből fakadóan nem tudott széles körű ismeretségre szert tenni. Az eredeti alkotás — a szerző újabb kutatási eredményeivel kiegészítve — javított, bővített és átdolgozott formában három kötetes monográfia-sorozat második köteteként jelent meg 2003-ban. (*a szerk.*)
PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.*

[6] A vizsgált időszakban a Magyar Királyi Csendőrség kerületparancsnokságai voltak: I budapesti csendőr kerületparancsnokság, II. székesfehérvári csendőr kerületparrancsnokság, III. szombathelyi csendőr kerületparancsnokság, IV. pécsi csendőr kerületparancsnokság, V. szegedi csendőr kerületparancsnokság, VI. debreceni csendőr kerületparancsnokság, VII. miskolci csendőr kerületparancsnokság, VIII. kassai csendőr kerületparancsnokság (1938 novemberétől), IX. kolozsvári csendőr kerületparancsnokság (1940 novemberétől), X. marosvásárhelyi csendőr kerületparancsnokság (1940 novemberétől).

[7] A Magyar Királyi Csendőrség a magyarországi Tanácsköztársaság bukását — 1919.VIII. — követően szinte azonnal újjászerveződött. Létszámviszonyait, helyzetét azonban végül is az 1922/VII.tc. rendezte. Ezen törvény a testület létszámát 12 000 főben határozta meg. 1922/VII.tc. ; KAISER: op.cit. 21-32.p.

[8] 1941. VII. 29.-éig a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség tábornoki karában az „egy csillagos" tábornoki rendfokozat elnevezése tábornok volt. Ezt követően honvédelmi miniszteri rendelet újra szabályozta a rendfokozatok elnevezését és így az „egy csillagos" tábornoki renfokozat elnevezése vezérőrnagy lett.

[9] A jelzett kérdéskört a legalaposabban DEÁK István, HAJDÚ Tibor és SZAKÁLY Sándor dolgozta fel. DEÁK: *A császári és királyi tisztek 1848-1918.* ; Idem: *Volt egyszer egy tiszti kar.* ; HAJDÚ ; SZAKÁLY: *A magyar katonai elit 1938-1945.*

[10] A Császári és Királyi Hadsereg és Haditengerészet 1905. évi sematizmusa.: 1022-1032 és 1041-1042.p.

[11] A Magyar Királyi Honvédség számára négy évfolyamos hadapród iskolaként működő Ludovika Akadémia, majd 1898 után a pécsi és a nagyváradi Magyar Királyi Honvéd Hadapródiskola, valamint a katonai akadémia rangjára emelt Ludovika Akadémia falai között képezték a hivatásos honvéd tiszteket.

[12] A közös haderő különböző alakulatainál az alakulat legénysége által használt nyelveket is ismernie kellett a hivatásos tisztnek. A különböző alakulatoknál, ha a legénység 20 %-a használt egy nyelvet akkor az már ezrednyelvnek számított. Voltak olyan alakulatok is ahol 2-3 ezrednyelv is volt. Amennyiben a hivatásos tiszt 3 esztendő alatt nem sajátította el a nyelvet a szolgálat megkívánta igényeknek megfelelően", akkor ez a minősítésénél hátrányt jelentett.

[13] 1922/VII.tc.

[14] A Magyar Királyi Csendőrségnek 1919. VIII. — 1945. V. között 11 felügyelője volt. Ezek közül 3 (27.2 %) volt a csendőrség állományában fiatal tiszt kora óta, míg 8 (72.8 %) korábban nem teljesített csendőri szolgálatot, honvéd tiszt volt.
[A két világháború közötti arány a dualizmuskorihoz képest a fordítotjára változott, hiszen a testület létrehozásától a magyar Tanácsköztársaság kikiáltásáig a Magyar Királyi Csendőrségnek 10 felügyelője volt, közülük 7-en kerültek a csendőrség állományából a testület élére. (*a szerk.*).]

[15] A magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében a későbbi Magyar Királyi Honvédség felső vezetőinek döntő többsége szolgált. Ezen szolgálat a későbbi katonai pályafutásukat nem befolyásolta hátrányosan. Ugyanez vonatkozott azon csendőr tisztekre is, akik 1919-ben a Vörös Őrségnél, vagy a Vörös Hadseregben teljesítettek szolgálatot.
SZAKÁLY: A magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tiszti kara.

[16] A 40 nyugdíjszerző évnél senki sem szolgálhatott tovább. 40 éves szolgálati idővel ugyanis az állami alkalmazottak fizetésük 100 %-ra voltak jogosultak nyugdíjként, mivel 10 nyugdíjszerző év után, amelyből a katonáknál az első 5 év duplán számított — a fizetés 40 %-ról indítva — évente 2 %-kal nőtt az állami alkalmazottak nyugdíjjogosultsága. A miniszterelnök és az államfő kivételes esetben, rendkívül szűk körben élhetett a nyugdíjasok visszahívásának lehetőségével. Erre a területvisszacsatolások alkalmával került sor néhány személy esetében, amelyek közé a csendőrök közül senki sem került be. (*a szerk.*)

- PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945.
- Idem: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945.

[17] 1938 novemberéig a csendőrség felső vezetésének a beosztásai voltak: a csendőrség felügyelője, a csendőrség felügyelőjének helyettese, a csendőrség felügyelője mellé beosztott tábornok, a belügyminisztérium VI.b., illetve VI..c. osztályainak a vezetői a csendőrségi szabályzatszerkesztő- és tanulmányi bizottságának az elnöke, a csendőr tiszti tanfolyamok parancsnoka, a csendőrség központi nyomozó parancsnokságának parancsnoka, valamint a 7 csendőr kerület parancsnoka.

[18] Egy nagyobb mintán végzett vizsgálat eredménye hasonló az itt kapott átlaghoz. Az 1938 és 1945 közötti magyar katonai elitt tagjainak nyugállományba kerülési adatait összegezve 54.28 éves átlagéletkor mutatható ki.
SZAKÁLY: *A magyar katonai elit 1938-1945.*: 202.p.

[19] 1690/1945.ME.r.

[20] TEMESVÁRI Endre francia közbenjárás nyomán a fiához távozhatott 1958-ban Strassburg-ba.

[21] FERENCZY Lászlót, HAJNÁCSKŐY Lászlót, és LÁDAY Istvánt halálra ítélték. FERENCZY Lászlón HAJNÁCSKŐY Lászlón, és LÁDAY Istvánon 1947-ben hajtották végre az ítéletet.

[22] SZILÁDY Gyulát a debreceni népbíróság halálra ítélte, de özvegye — az azóta már szintén elhunyt SZILÁDY Gyuláné (Ottó Hahn Strasse 3., D-4030 Rattingen) — 1990. augusztusi levélbeni közlése szerint, a kivégző helyre már a halálra vert csendőr tiszt holttestét vitték akasztani. PÉTERFFY Jenő — azóta már szintén elhunyt — özvegye (Budapest V. Semmelweis u. 8. II./2.) 1990. I. 27-ei szóbeli közlése szerint, férjét a kihallgatások során halálra verték.

[23] PINCZÉS Zoltán vörgy. A németországi Pfarrkirchen-ben 1945. XII. 1.-én, VADÁSZY István címzetes vörgy. 1948. IX. 18-án Budapesten követett el öngyilkosságot.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

CSAPÓ —	CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
DEÁK: *A császári és királyi tisztek 1848-1918.* —	DEÁK István: *Der K.(u.)K. Offizier1848-1918.* [A császári és királyi tisztek 1848-1918.] Wien - Köln – Weimar, 1991, Böhlau Verlag. 321 p. DE-ISBN 978 320 59 8242 5.
DEÁK: *Volt egyszer egy tiszti kar.* —	DEÁK István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia tisztjeinek társadalmi és politikai története 1848-1918.* Budapest, 1993, Gondolat. 333 p. HU-ISBN 963 28 2662 0.

HAJDÚ — HAJDÚ Tibor: *Tisztikar és középosztály 1850-1914. Ferenc József magyar tisztjei.* Budapest, 1999, Zrínyi. 360 p. HU-ISBN 963 8312 61 0. /História könyvtár./ HU-ISSN 1217-212X.

HOLLÓS — HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2.* Budapest, 1971, Kossuth. 428 p. HU-ISBN —

KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.

KÖVENDY — KÖVENDY Károly et al. (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség a törvény és a rend szolgálatában 1881-1945. A csendőr békében, háborúban és emigrációban.* Toronto, 1973, Sovergin Press. 430 p. ISBN —

PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség. 91 p. HU-ISBN —

PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.* — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

SZALAY — SZALAY Gyula et al. (szerk.): *A világjáró csendőr.* Pécs, 2002, Gálos Nyomdász Kft. 222 p. HU-ISBN 963 86 1533 8.

SZAKÁLY: *A magyar katonai elit 1938-1945.* — SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai elit 1938-1945.* Budapest, 1987, Magvető Könyvkiadó. 272 p. HU-ISBN 963 14 1081 1. / Nemzet és emlékezet./ HU-ISSN 0231-3910.

SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség.* Budapest, 1990, Zrínyi. 154 p. HU-ISBN 963 32 6560 6.

TANULMÁNYOK

PARÁDI: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIV.évf. (2008) 17.sz. 57-64.p. HU-ISSN 1216-6774.A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A rendvédelem humán viszonyai”* című XVII. Konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis),* XIX.évf. (2010) 22.sz. 96-123.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10-én budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédlem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Másfél évtized rendszerváltozásainak hatásai nemzeti rendvédelmünkre.”* című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tiszti kara. — SZAKÁLY Sándor: A magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tiszti kara. *Palócföld,* XXXV.évf. (1989) 1.sz. 13-21.p. HU-ISSN 0555-8867.

SEMATIZMUSOK

A Császári és Királyi Hadsereg és Haditengerészet 1905. évi sematizmusa. — *Schematismus für das Kaiserliche und Königliche Heer und für die Kaiserliche und Königliche Kriegsmarine für 1905.* [A Császári és Királyi Hadsereg és Haditengerészet 1905. évi sematizmusa.] Wien, 1904, Druck und Verlag der k.k. Hof und Staatsdruckerei.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

BERÁNNÉ — HOLLÓS — BERÁNNÉ Nemes Éva — HOLLÓS Ervin (szerk.): *Megfigyelés alatt. Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920-1944.* Budapest, 1977, Akadémia. 487 p. HU-ISBN 963 05 0904 0.

JOGASZABÁLYOK

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1922/VII.tc. — 1922/VII.tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.

1690/1945.ME.r. — 1690/1945.ME.r. a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet. 131-133.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség vezetői 1938-1945.

II.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945 közötti felső vezetése tagjainak születési év szerinti megoszlása.

III.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak felekezeti megoszlása az 1910., 1920. és 1941. évi népszámlálási adatok tükrében.

IV.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak az apák foglalkozása szerinti összetétele.

V.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak iskolai végzettsége.

VI.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak idegen nyelv ismerete.

VII.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak nyugdíjba vonulása.

VIII.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak nyugdíjba vonulási életkora.

IX.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak elhalálozási helyei.

X.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak elhalálozási évei.

XI.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak elhalálozási életkora.

I.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség vezetői 1938-1945

1. Vitéz BALÁZS-PIRI Gyula (Szabadka, 1892.04.11., római katolikus) ezredes.
2. BALOGH Béla (Veszprém, 1890.02.14.,n.a.) címzetes vezérőrnagy.
3. Vitéz BÁTKY József (Kocs, 1890.03.12.,református) címzetes vezérőrnagy.
4. BERTALANFFY Dezső (Szombathely, 1884.12.02., római katolikus) ezredes.
5. BITTÓ Dezső (Hidaskürt, 1885.04.16., római katolikus) vezérőrnagy.
6. Vitéz CZIGÁNY József (Zalaegerszeg, 1894.04.03.,római katolikus) ezredes.
7. DALMY /Dalmi/ József (Mezőpeterd, 1882.10.08, református) ezredes.
8. Vitéz dr. DAMASY /Dlabik/ Farkas (Apahida, 1889.02.15.,római katolikus) vezérőrnagy.
9. Vitéz FALTA László (Apátfalva, 1884.11.24., római katolikus) altábornagy.
10. Vitéz FARAGHO /Faragó, Faraghó/ Gábor (Kecskemét, 1890.02.16., római katolikus) vezérezredes.*
11. Vitéz patakfalvi FERENCZY László (Felsővisó, 1898.03.08., római katolikus) alezredes.
12. FINTA József (Káptalanvizs, 1889.07.31., római katolikus) altábornagy.
13. Lófő lemhényi GÁBOR Péter (Kézdivásárhely, 1888.01.10.,római katolikus) ezredes.
14. Vitéz HAJNÁCSKŐY /Halbich/ László (Budapest, 1895.06.09., római katolikus) ezredes.
15. Vitéz HALMY /Halm/ József (Kiskomlós, 1892.07.05., római katolikus) ezredes.
16. Hertelendi és vindornyalaki HERTELENDY Ignác (Párdány, 1885.03.13.,római katolikus) ezredes.
17. HÓDOSY /Strobl/ Pál (Lajoskomárom, 1895.07.27., evangélikus) vezérőrnagy.
18. HUSZÁR Ágoston (?, 1888.08.17., n.a.) vezérőrnagy.
19. Vitéz KISS Jenő (Csenger, 1891.09.16., református) ezredes.
20. LÁDAY István (Dicsőszentmárton, 1897.04.15., görög katolikus) ezredes.
21. Vitéz LIPTAY László (Nagykikinda, 1891.07.26., n.a.) ezredes.
22. MADACSAY /Martin/ Imre (Zichyfalva, 1888.01.24., római katolikus) ezredes.
23. MÁTRAY /Macsek/ Ferenc (?, 1893.10.03., n.a.) ezredes.
24. Primor kövendi NAGY Jenő (Nyárádszereda, 1897.06.28., unitárius) ezredes.
25. Vitéz NEMEREY /Gross/ Márton (Brassó, 1888.10.17., evangélikus) altábornagy.
26. NEMESMONOSTORY /Münster/ Jenő (Fiume, 1897.08.18., n.a.) ezredes.
27. OLCHVÁRY-MILVIUSZ /Milviusz/ Attila (Budapest, 1894.01.14., n.a.) vezérőrnagy.
28. ORBÁN László (Nagykikinda, 1895.04.30., református) ezredes.
29. Vitéz battyáni PAKSY-KISS /Paksi-Kiss/ Tibor (Monostorpályi, 1892.01.14.,evangélikus) ezredes.
30. Dr.PAPP János III. (Szemere, 1890.09.08., római katolikus) ezredes.
31. PEREY /Preyer/ László (Budapest, 1888.03.13.,unitárius) címzetes vezérőrnagy.
32. Vitéz lófő kibédi PÉTERFFY Jenő (Bánffyhunyad, 1899.05.01.,református) ezredes.
33. PINCZÉS Zoltán (Óradna, 1891.11.03.,n.a.) vezérőrnagy.
34. PINTÉR Aladár III. (Győr, 1891.06.13.,római katolikus) ezredes.
35. Vitéz POLTÁRY /Praksz/ Vilmos (Titel, 1889.09.29., római katolikus) vezérőrnagy.
36. RASKÓ /Raschkó/ Alfréd (Mosonszentjános, 1886.10.06.,római katolikus) ezredes.
37. Vitéz REZSŐHÁZY /Kirchner/ Boldizsár (Rezsőháza, 1894.03.04.,római katolikus) ezredes.
38. Vitéz RIDEGH (Camerle) Rajmond /Raymond/ (Mitrovica, 1893.09.02.,római katolikus) ezredes.
39. ROHONCZI /Goldhamer/ Imre (Bécs, 1888.04.15., római katolikus) ezredes.
40. SASADY /Sekanina/ Arthur (Budapest, 1888.12.10., n.a.) címzetes vezérőrnagy.
41. Vitéz SÁRAY /Strohoffer/ Ferenc (Sárvár, 1885.11.27., római katolikus) vezérőrnagy.
42. SÁRÓY /Skerlán/ Kálmán (Köpcsény, 1897.02.14.,n.a.) ezredes.
43. SELLYEY /Schrédl/ Vilmos (Sellye, 1890.06.12., római katolikus) ezredes.
44. Vitéz SZABADHEGYI /Szvoboda/ Ferenc (Újpest, 1890.10.01.római katolikus) vezérőrnagy.
45. Vitéz SZILÁDY /Morell/ Gyula (Kassa, 1892.03.27., római katolikus) ezredes.
46. SZÜTSY Imre (Térnádasd, 1884.11.06., római katolikus) vezérőrnagy.
47. Vitéz TEMESVÁRI Endre (Marosvásárhely, 1891.01.19., római katolikus) vezérőrnagy.
48. Vitéz TORZSAY /Schick/ Lénárd (Torzsa, 1887.07.31.,református) ezredes.
49. TÖLGYESY /Tölgyesi/ Győző (Egbell, 1890.09.19.,római katolikus) vezérőrnagy.
50. Vitéz VADÁSZY István (Perbenyik, 1889.12.22.római katolikus) címzetes vezérőrnagy.
51. VATTAY /Vetter/ Ferenc (Wurmberg, 1889.03.25.,római katolikus) ezredes.
52. Vitéz ZIRCZY /Gfellner/ József (Budapest, 1889.09.11.,római katolikus) ezredes.

*FARAGHO Gábor vezérezredesi kinevezése nem az előírt formában történt meg. Az államfői kinevezést ugyanis a honvédelmi miniszternek minden esetben ellen kellett jegyeznie, de ez FARAGHO esetében nem történt meg és a *Honvédségi Közlönyben* (személyes ügyek) sem került kihírdetésre. FARAGHÓ kinevezése 1944. IX. 27.-én az államfő által megtörtént, a számára kiállított megbízóleveleken ilyen rendfokozattal szerepelt. A moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokon és később is ezt a rendfokozatot használta. *Vattay Antal naplója 1944-1945*. Budapest, 1990, Zrínyi Kiadó. 80-81.p.

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

II.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945 közötti felső vezetése tagjainak születési év szerinti megoszlása

Év	Személyek száma	Százalék
1882.	1	1.93
1883.	0	0.00
1884.	3	5.76
1885.	3	5.76
1886.	1	1.93
1887.	1	1.93
1888.	7	13.47
1889.	6	11.54
1890.	7	13.47
1891.	5	9.61
1892.	4	7.69
1893.	2	3.84
1894.	3	5.76
1895.	3	5.76
1896.	0	0.00
1897.	4	7.69
1898.	1	1.93
1899.	1	1.93
Összesen	**52**	**100.00**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

III.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak felekezeti megoszlása az 1910., 1920. és 1941. évi népszámlálási adatok tükrében

Felekezet	Országos százalékos megoszlás			A testület vezetői
	1910	1920	1941	
Római katolikus	52.1 %	63.9 %	52.8 %	31 fő 72.09 %
Református	12.6 %	21.0 %	19.6 %	6 fő 13.96 %
Evangélikus	6.4 %	6.2 %	5.5 %	3 fő 6.98 %
Unitárius	0.3 %	0.2 %	0.4 %	2 fő 4.65 %
Görög katolikus	9.7 %	2.2 %	11.9 %	1 fő 2.32 %
Összesen	**81.1 %**	**93.5 %**	**90.29%**	**43 fő 100 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

IV.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak az apák foglalkozása szerinti összetétele

Az apák foglalkozása	Személyek száma	Százalék
Állami, városi alkalmazott, kistisztviselő.	13 fő	29.55 %
Kisiparos, kiskereskedő, nyomdász.	9 fő	20.46 %
Állami tisztviselő (alsó és közép).	6 fő	13.64 %
Földműves, gazdálkodó.	5 fő	11.37 %
Orvos, tanító erdőmérnök.	4 fő	9.09 %
Katona-, csendőrtiszt.	2 fő	4.54 %
Földbirtokos.	2 fő	4.54 %
Gyárigazgató, vendéglőtulajdonos,	2 fő	4.54 %
Gazdatiszt.	1 fő	2.27 %
Összesen	**44 fő**	**100.00 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

V.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak iskolai végzettsége

A 10 és 18 éves életkora között elvégzett iskolákra vonatkozóan 37 személy esetében (a vizsgált személyek 71.15 %-a) ismert, míg 15 személy esetében (a vizsgált személyek 28.85 %-a) nem ismert az iskolák típusa.

A 10-14 éves életkorban végzett iskola típusa	személyek	százalék
Polgári iskola 1-4. osztály	6 fő	16.21 %
Reáliskola 1-4. osztály	7 fő	18.92 %
Gimnázium 1-4. osztály	22 fő	59.47 %
Cs. és kir. katonai iskola 1-4. osztály	2 fő	5.40 %
összesen	**37 fő**	**100 %**

A 14 és 18 éves életkor között végzett iskolák esetében 44 hiteles adat áll rendelkezésre (a vizsgált személyek 84.61 %-a), míg 8 esetben (a vizsgált személyek 15.39 %-a) nem ismert az iskola típusa.

A 14-18 éves életkorban végzett iskola típusa	személyek	százalék
Reáliskola 5-8 osztály	3 fő	6.82 %
Gimnázium 5-8 osztály	4 fő	9.09 %
Cs. és kir. katonai főreáliskola 1-3 osztály	1 fő	2.27 %
Honvéd főreáliskola 1-3 osztály	2 fő	4.54 %
Cs. és kir. hadapród iskola 1-4. évfolyam.	20 fő	45.46 %
Honvéd hadapród iskola 1-4. évfolyam	14 fő	31.82 %
összesen	**44 fő**	**100 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

VI.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak idegen nyelv ismerete

Idegen nyelv	Személyek	Minősítés			
		Tökéletes	Jó	Gyenge	Nincs minősítve
Német	41	30	3	4	4
Francia	9	1	4	3	1
Szerb	7	4	2	0	1
Román	5	2	0	2	1
Olasz	5	0	1	3	1
Orosz	4	1	2	1	0
Szlovák	4	0	0	3	1
Horvát	3	2	0	1	0
Angol	2	0	1	1	0
Bolgár	1	0	0	1	0
Ruszin	1	0	0	1	0
Szlovén	1	0	0	1	0

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

VII.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainaknyugdíjba vonulása

Nyugállományba helyezés éve	Személyek száma	Százalék
1939.	3 fő	12.6 %
1940.	2 fő	8.2 %
1941.	3 fő	12.6 %
1942.	5 fő	20.9 %
1943.	9 fő	37.5 %
1944.	1 fő	4.1 %
1945.	1 fő	4.1 %
összesen	**24 fő**	**100 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

VIII.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945 közötti felső vezetése tagjainak nyugdíjba vonulási életkora

Életkor a nyugállományba helyezéskor	Személyek száma	Százalék
49.	1 fő	4.1 %
50.	2 fő	8.2 %
51.	1 fő	4.1 %
52.	2 fő	8.2 %
53.	3 fő	12.6 %
54.	6 fő	25.2 %
55.	5 fő	20.9 %
56.	3 fő	12.6 %
57.	1 fő	4.1 %
összesen	**24 fő**	**100 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

IX.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjai elhalálozási helyei

Elhalálozás helye	Elhunytak száma	Százalék
Magyarország	24	52.17 %
Németország (NSZK)*	6	13.04 %
Amerikai Egyesült Államok	4	8.69 %
Argentína	3	6.52 %
Ausztrália	2	4.34 %
Ausztria	2	4.34 %
Kanada	2	4.34 %
Franciaország	1	2.17 %
Paraquay	1	2.17 %
Peru	1	2.17 %
összesen	**46 fő**	**100 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

X.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak elhalálozási évei

Elhalálozás éve	Az elhunytak száma	Százalék
1939	1	2.22 %
1944	1	2.22 %
1945	3	6.66 %
1946	1	2.22 %
1947	2	4.44 %
1948	1	2.22 %
1949	1	2.22 %
1951	1	2.22 %
1953	2	4.44 %
1954	2	4.44 %
1956	1	2.22 %
1957	1	2.22 %
1958	2	4.44 %
1962	2	4.44 %
1963	1	2.22 %
1964	2	4.44 %
1965	2	4.44 %
1967	3	6.66 %
1968	1	2.22 %
1969	1	2.22 %
1970	1	2.22 %
1972	3	6.66 %
1974	1	2.22 %
1975	3	6.66 %
1976	1	2.22 %
1977	1	2.22 %
1980	**2**	**4.44 %**
1982	1	2.22 %
1988	1	2.22 %
összesen	**45 fő**	**100 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

XI.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség 1938-1945. közötti felső vezetése tagjainak elhalálozási életkora

Életkor	Az elhunytak száma	Százalék
46	1	2.22 %
48	1	2.22 %
50	1	2.22 %
52	1	2.22 %
53	1	2.22 %
54	1	2.22 %
55	1	2.22 %
56	1	2.22 %
59	1	2.22 %
60	1	2.22 %
61	2	4.44 %
63	1	2.22 %
64	2	4.44 %
65	1	2.22 %
69	1	2.22 %
70	1	2.22 %
71	2	4.44 %
72	1	2.22 %
73	1	2.22 %
74	3	6.66 %
75	1	2.22 %
76	1	2.22 %
78	2	4.44 %
79	1	2.22 %
80	3	6.66 %
81	1	2.22 %
82	3	6.66 %
83	3	6.66 %
84	1	2.22 %
86	1	2.22 %
90	1	2.22 %
94	1	2.22 %
99	1	2.22 %
összesen	**45 fő**	**100 %**

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXI.évf. (2011) 24.sz. 136-153.p.

VEDÓ Attila

A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenységének szabályozása a dualizmus idején

A dualizmus időszakában a karhatalmi fellépés fogalomköre alatt sokkal szélesebb tevékenységi kört értettek, mint amit napjaink szóhasználata lefed. A karhatalom nem jelentett egyet az úgynevezett csapaterővel végrehajtott feladatokkal, hanem a közigazgatás működésének olyan támogatását értették a fogalom alatt, melyben a legitim fizikai erőszak állami monopóliumával bíró fegyveres testületek jelenléte vagy intézkedése volt szükséges. A korszakban mindenképpen meg kell különböztetni a „karhatalom" és a „rendőri segély" fogalmát, melyek között azonban nem volt éles határvonal. Nem különült el élesen a rendvédelmi és a honvédelmi, azaz a haderő alakulataival megvalósított karhatalmi tevékenység sem, hiszen a Magyar Királyi Csendőrségen túl szükség esetén a hadsereg csapatai is részt vettek közbiztonsági jellegű feladatokban. A karhatalmi tevékenység és határterületei áttekintéséhez elengedhetetlen a korabeli közigazgatási struktúra és jogszabályrendszer értékelése, amely alapjaiban határozta meg a csendőrség csapaterős feladatait.

A karhatalom fogalmának értelmezése a dualizmus korában

A korabeli közigazgatási nyelvezetben és jogszabályi szóhasználatban a karhatalom kifejezést több, eltérő jelentést hordozó értelemben alkalmazták, melyek nem egyszer ellentétben álltak a szó által leírt intézkedés tartalmával. A szó jelentése is változott, árnyaltabb értelmet kapott az idők folyamán, így míg kezdetben a „karhatalmi" szinte egyet jelenthetett a „közbiztonsági" fogalommal, később inkább a mai értelemben vett csapaterő alkalmazását jelentette. A „karhatalom" kifejezés folyamatos pontosításra, értelmezésre szorult a közigazgatásban, mivel esetenként akár néhány fős erőt is így neveztek meg. Megjegyzendő, hogy például az idézésre meg nem jelent személy elővezetésére kiküldött 2 fős csendőr járőr is karhatalmi személyzet volt, mivel a fogalmi ismérveknek teljes mértékben megfelelt.

A karhatalom lényegében a fenyegetett törvényesség biztosítására, a megzavart közrend helyreállítására kirendelt fegyveres erő. A szó közönséges értelmében a karhatalom olyan segítséget jelentett, amely fegyveresen jelent meg, és éppen fegyverének tekintélyével oszlatta el a törvényességet fenyegető veszedelmet és állította helyre a megzavart közrendet. A haderő kifejezés itt szándékos, hiszen ezen fogalom alá csak a szárazföldi haderő és a haditengerészet értendő, viszont a rendőri közegek és a csendőrség — mivel a belső rend fenntartására voltak hivatottak — nem. Meg kell különböztetni tehát rendvédelmi és honvédelmi karhatalmat. A rendvédelmi karhatalomba természetesen beletartozik a csendőrség is mint rendvédelmi testület, annak ellenére, hogy a csendőrök személyükben katonának minősültek. A haderő igénybevételének csak az adott helyen és időben rendelkezésre álló rendvédelmi erő elégtelensége esetén lehetett helye. Összességében karhatalmi teendőnek tartották azokat a tevékenységeket, amelyek megvalósítása során fizikai kényszert alkalmaztak, vagy ilyen kényszer demonstrálása szükséges volt. Ebből adódóan a karhatalmi tevékenységek ellátására azon szervezetek voltak alkalmasak, amelyek az adott rendvédelmi célfeladat ellátása érdekében fizikai

kényszer alkalmazására is jogosultak és képesek voltak.[1] A rendvédelmi csapaterős teendők a vizsgált időszakban a karhatalmi feladatoknak csupán egy részét, a karhatalmi tevékenységi körnek csupán legvégső állomását képezték, és csak akkor alkalmazták, amikor más jellegű megoldások már alkalmatlanok voltak.[2]

A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi alapfeladatát döntően a tágabb értelemben vett karhatalmi tevékenység képezte. A csendőrség jellegéből fakadóan azonban a csapaterős teendők ellátását is mind inkább e testülettől várta a közigazgatás, azonban — főleg a csendőrség teljes megszervezéséig — katonai csapatokat is igényelhettek szigorúan szabályozott keretek között. A véderő csapatait általában akkor vonták be a csapaterős rendvédelmi tevékenységek megvalósításába, ha arra a csendőrség valamilyen okból elégtelennek mutatkozott.

A haderő rendvédelmi célú alkalmazására nemcsak rendkívüli viszonyok között, hanem a Magyar Királyi Csendőrség létrehozásakor is volt példa, bár nem a klasszikus értelemben. Az 1885. IV. 22-én kelt legfelső elhatározás alapján honvédeket osztottak be a szerveződő csendőrségbe, mint „karhatalmi segédeket". A kiegészítés létszáma kezdetben 1200 fő volt, majd a szükséges számban történt.[3] A honvéd karhatalmi segédek vezénylése 1887-ben szűnt meg és ezt követően az egyes honvédek önálló rendvédelmi alkalmazása tilos volt. Ezt a csendőr járőrök megerősítése tárgyában kiadott belügyminiszteri rendelet jogszabályi szintre is emelte.[4]

A karhatalom viszonya a közigazgatáshoz

A csendőrségi karhatalom igénye már 1867-ben is gyakran felmerült, és egyre több hatósági eljárás követelte minisztériumi szintű iránymutatások kiadását. Az igazságügy miniszter 1867. VI. 22-én kelt rendeletében megfogalmazta, hogy a magánjogi és bírósági ügyekből eredő karhatalmi igények kielégítésére „*A csendőrséget helyettesítő s ennek teendőivel megbízott közegek alkalmaztassanak*."[5] Voltak azonban olyan esetek, amikor a rendvédelmi közegek a feladat végrehajtására nem álltak rendelkezésre, így továbbra is haderő támogatta a hatósági eljárásokat. A felvonulás költségeit ekkor a kirendelő hatóság viselte.[6] A belső rend fenntartásának feladataira a haderő folyamatos kirendelése azonban nem volt fenntartható a fejlődő polgári államban. A közigazgatást minden tekintetben kiszolgálni képes, professzionális és központosított szervezetre volt szükség. A Magyar Királyi Csendőrség felállításával a legtöbb probléma megoldódott, hiszen a testület első szolgálati utasítása szerint a csendőrség a közcsend, rend és biztonság fenntartása érdekében a közigazgatási hatóságok rendelkezése alatt állt. Ezek hivatalos felszólításainak feltétlenül engedelmeskedni tartozott, és a felhívás megbírálásába nem bocsátkozhatott.[7] A karhatalom körében jelentkező feladatok végrehajtására azonban a csendőrség önmagában nem volt képes. Komolyabb fegyveres erő felvonultatását továbbra is csak a haderő tudta biztosítani, más rendvédelmi testületek támogatására e feladatokban a csendőrség csak korlátozottan számíthatott. A dualizmus időszakában mintegy 33 378 fő teljesített szolgálatot a Magyar Királyság állami és önkormányzati rendvédelmi testületeinél: az állami és önkormányzati rendőrségeknél 12 600 fő, a Magyar Királyi Csendőrségnél 12 000 fő, a büntetés-végrehajtásnál 3 000 fő, a Magyar

Királyi Pénzügyőrségnél 5 500 fő, a magyar testőrségeknél 142 fő, a Magyar Királyi Koronaőrségnél 58 fő, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrségnél 78 fő. A legtágabb értelmű karhatalmi teendők ellátásában sem vett részt a Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség, a Magyar Királyi Koronaőrség és a büntetés-végrehajtás szervezete. A tágabb értelemben vett karhatalmi feladatok teljesítésében részt vehettek a rendőrségek 12 600 fővel és a Magyar Királyi Pénzügyőrség 5 500 fővel, valamint a Magyar Királyi Csendőrség 12 000 fő-vel, összesen 30 100 fővel, amely a 33 078 főnyi rendvédelmi létszám 90,18 %-át tette ki.[8] A mai viszonyokhoz képest szerény létszámú szervezetek azonban széttagolt, elszórt díszlokációval rendelkeztek, ami jelentősen korlátozta az összpontosítások idejét és méretét, valamint felszerelésük, fegyverzetük sem volt alkalmas — a Magyar Királyi Csendőrség kivételével — a belső rend csapaterős fellépéssel történő helyreállítására. Összességében tehát elmondható, hogy a haderő alakulatain túl csak a csendőrség rendelkezett érdemi karhatalmi képességekkel.

Valószínűleg a szervezetek alacsony létszáma és a fellépésüket kísérő nagyobb tekintély eredményezték, hogy a csapaterős karhatalmi feladatokra kirendelt csendőri erő legfeljebb őrs vagy szakasz erejű volt. A legnagyobb mérvű erőkoncentráció, amelyet a dualizmus időszakában kialakítottak zászlóalj erejű volt, és ennek létszáma sem haladhatta meg a 300 főt. A Magyar Királyságban 33 378 főnyi létszámmal működő testületek személyi állományából tehát maximálisan mintegy 300 fő látott el egy időben csapaterős karhatalmi feladatot, amely a rendvédelmi testületek személyi állományának 0,80 %-át tette ki.[9]

Nemcsak a rendelkezésre álló létszám, hanem a karhatalmi igénybevétel tekintetében is lényegesen eltért a csendőrség korának többi rendvédelmi szervezetétől. Egyrészt a csendőrség katonailag szervezett őrtestület volt, ami azt jelentette, hogy a csendőr személyében katonának minősült, katonai rangot viselt, és a személyi állomány függelmi viszonyai is katonaiak voltak. Az állomány felkészültsége tartalmazta a csapaterős karhatalmi alkalmazásra vonatkozó ismereteket, ami a katonai kiképzésen és a kötelékben végrehajtott harceljárások ismeretén alapult. Az egyéni fegyverzet szintén alkalmassá tette a személyi állományt a csapaterős fellépésre.[10] A mai szemmel radikálisnak tűnő szuronytámadás és lőfegyverhasználat kapcsán szükséges megjegyezni, hogy a kirendelt karhatalom fellépése a rendelkezésére álló felszereléshez igazodott, amely katonai volt. Ennek megfelelően katonai taktikát alkalmaztak, és gyalogsági (vagy épp lovassági) kötelékharcként értelmezték a rendvédelmi fellépést. Természetesen itt a fellépés célja nem az ellenség megsemmisítése volt, hanem a közrend helyreállítása és a tömeg szétoszlatása. Ez a felfogás megfelelt a korabeli Európa rendvédelmi gondolkodásának, hiszen a francia csendőrségnél is csak 1929-ben merült fel a gumibot rendszeresítésének kérdése.[11]

A csendőrség másik lényeges vonása, amely megkülönböztette más rendvédelmi szervezetektől és főképp a rendőrségektől, a kompetenciája volt. A dualizmus-korszakbeli rendőrségek önálló hatósági jogkörrel rendelkeztek. Ezzel szemben a Magyar Királyi Csendőrség csupán végrehajtó szervezet volt, melynek feladata a közigazgatási intenciók megvalósítása volt. A hatóságok feleltek a felszólításért (parancsért), míg a csendőrség felelt annak megvalósításáért.

Továbbá, a csendőrség alapvető szolgálatellátását képező ún. rendes szolgálatát is önállóan, a közigazgatósági hatóságok utasításai nélkül végezte. A Magyar Királyi Csendőrség tehát olyan rendvédelmi testület volt, amelynek feladata a közigazgatási döntések végrehajtásának megbízható biztosítása volt, akár fizikai erő, kényszerítő intézkedések, végső soron fegyverhasználat által is.[12]

A rendvédelmi testületek csapaterős rendvédelmi teendők ellátására alkalmassá tett szervezeti egységei nem rendelkeztek monopóliummal a karhatalmi teendők ellátását illetően. Ilyen jellegű feladatokra a haderő a fentiek tükrében továbbra is igénybe vehető volt, melybe csapatait rendszeresen bevonták. A dualizmus időszakában a véderő részei közül elsősorban a Magyar Királyi Honvédség csapatait vették igénybe a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására,[13] bár a jogi szabályozásból a közös hadsereg elsőbbsége következett volna hasonló esetekben. A haderő alakulatainak rendvédelmi csapaterős feladatok ellátására történő igénybevételét a korabeli honvédelmi törvények tették lehetővé, az igénybevétel módját pedig rendeletekben és szabályzatokban rögzítették. A véderő rendvédelmi csapaterős feladatokba történő bevonása sem tekinthető magyar sajátosságnak, mivel hasonló volt a helyzet a környező országokban, illetve a kontinens vezető hatalmai, Németország és Franciaország területén is.[14] A haderő alakulatainak karhatalmi célra történő igénybevétele nem csorbította a kivételes hatalomról szóló[15] törvénycikkben foglaltakat, ugyanis erre nem csupán a kivételes hatalom időszakában került sor, illetve a karhatalom végső soron a polgári hatóság felügyelete alá került. A polgári közigazgatás rendelkezésére bocsátott karhatalmak és segédletek után a civil hatóságoknak a honvédelmi tárca felé külön elszámolás szerint térítést kellett fizetniük. A honvédségi alakulatokat például pénzügyőri szolgálatokra, közigazgatási vagy közbiztonsági célokra (pl. vesztegzár, záróvonal fenntartása, foglyok őrkísérete, rablók elleni kiküldetések), a hatóságok által kibocsátott rendelkezések és tilalmak végrehajtására, adóvégrehajtó különítményként, postakíséretül, árvizeknél és más elemi csapásoknál segítségnyújtásra, polgári közigazgatás alá tartozó pénztárak, börtönök és egyéb intézetek őrizetére éppúgy igénybe lehetett venni, mint a fentiekre elsődlegesen szánt csendőri erőt.[16] A dualizmus időszakában tehát nem emeltek áthidalhatatlan akadályokat a külső és a belső védelem megvalósítására létesített testületek igénybe vétele elé a rokon szakterületeken. A fővárosi rendőrség detektív testületét például szükség esetén bevonták az ellenséges hírszerzők elleni akciókba, és a haderő csapatait is igénybe vették karhatalmi teendők ellátására. A korabeli gyakorlat — egy-egy feladatot illetően — a testületek alkalmasságát tekintette mérvadónak. A törvényi szabályozás a rendfenntartás jogosultságait nem a rendvédelmi testületekhez, hanem az önkormányzatokhoz, illetve a központi államhatalomhoz telepítette. Törvényt a rend védelmére és nem a rendőrségre, mint szervezetre alkottak. A rend védelméért felelős központi állami és önkormányzati szervezetek hozhattak létre rendvédelmi testületeket rendvédelmi kötelezettségeik eredményes megvalósítása érdekében.[17]

A csendőrség és különösen a csendőrségi karhatalom kirendelésének közigazgatási kapcsolódásainak részletes tárgyalása előtt szükséges áttekinteni a magyar igazgatási struktúra három kulcsfontosságú szintjét: a főispán, az alispán és a (fő)szolgabíró helyét és szerepét.

A főispán a kormány képviselője volt a törvényhatósági közigazgatásban, akit a belügyminiszter előterjesztésére és ellenjegyzése mellett a király nevezett ki. Állása így politikai természetű volt, és bármikor elbocsáthatták hivatalából. Hatásköre kettős: a törvénykezési és katonai hatóságok és hivatalok kivételével egyrészt a törvényhatóság területén levő kormányközegek, királyi hatóságok működésére, másrészt a törvényhatóság által teljesített autonóm és állami közigazgatásra terjedt ki. Joga volt az állami szervezetek eljárását ellenőrizni, azoktól konkrét esetekre vonatkozólag felvilágosítást követelni. A főispán volt a törvényhatósági közgyűlés elnöke is. Teendői a következő szempontok szerint csoportosíthatók a főispáni „rendes hatalom" körében:

- általános ellenőrzési, felügyeleti teendők;
- rendelkezés, rendelet, utasítás kibocsátás a felügyeleti, ellenőrzési jogkörön belül;
- fegyelmi hatalom gyakorlása;
- szervezeti és kinevezési, kijelölési, áthelyezési, helyettesítési, beosztási teendők.

Ha a törvényhatóság, vagy annak első tisztviselője nem teljesítette a kormányrendeletek végrehajtására vonatkozó kötelességét, a minisztérium fölhatalmazhatta a főispánt, hogy a törvényhatóság szükséges tisztviselőivel és közegeivel közvetlenül rendelkezhessék.[18] Ez volt a főispán rendkívüli hatalma.

A fentiekből is látható, hogy a politikai funkciók gyakorlása mellett komoly végrehajtó hatalom is összpontosult a főispán kezében, ami miatt a tárgyalt időszak közjogi szabályozása idővel a karhatalommal való közvetlen rendelkezés jogától megfosztotta. Ez komoly és fontos lépésnek tekinthető, hiszen az állami vezetés felismerte, hogy a karhatalom — különösen a közigazgatás közvetlen rendelkezése alatt álló csendőrségi karhatalom — nem kellő körültekintéssel, vagy politikai célok érdekében történő felhasználása súlyos következményekkel járhat.

Az alispán a főispán helyettese volt már a nemesi vármegyében is. Az alispán — a politikai színtéren mozgó főispán helyett — a vármegye professzionális közigazgatási funkcionáriusaként tevékenykedett. A kinevezett főispánnak nem volt alárendelve, hanem önállóan intézte a megyei közigazgatás ügyeit. A főispán vele szemben — ahogy az egész vármegyei közigazgatással szemben is — csak ellenőrzési jogot gyakorolt.

A főszolgabíró a járás első tisztviselője volt, a vármegyei törvényhatósági bizottság a járás élére „élethosszig" választotta. A magyar közigazgatás egyetemes jellegű megtestesítője volt, eljárt köz- és állategészségügyi, anyakönyvi, erdészeti, gyám, gondnoksági, házassági, cseléd, ipari, népoktatási, vadászati, vásári, vízjogi stb. ügyekben, és kihágási bíráskodást is gyakorolt. A főszolgabíró a községi közigazgatás közvetlen felügyelőjeként elnökölt egyes községi képviselőtestületi közgyűléseken is. A községi közegekhez rendeleteket intézhetett, és a nem engedelmeskedő vagy hanyag községi tisztviselőkkel szemben rendbírságolási és fegyelmi joga volt. A főszolgabíró az alispán közvetlen felügyelete alatt működött, tőle kapta utasításait. Bírói hatóságot is gyakorolt a „kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról szóló törvény szerint"[19] az egyszerűbb peres ügyekben, valamint büntetőbíróként a közigazgatási hatóságok hatásköréhez utalt kihágások eseteiben. E közigazga-

tási struktúra nagyban meghatározta a csendőrség rendes szolgálati teendőin kívül eső, karhatalmi, rendőri segély jellegű és egyéb felhívásra teljesített közbiztonsági szolgálatainak tartalmát és jogalapját.

Karhatalom és „rendőri segély" a csendőrségi szolgálatban

A csendőrség tevékenységi körében az arra feljogosított hatóság vagy tisztviselő felhívására illetve kirendelésére teljesített szolgálatok között el kell különíteni a ***karhatalmat***, a ***rendőri segélyt*** és az ezekkel rokon tartalmú, de más jogalapon nyugvó ***felszólítás vagy rendelkezés folytán teljesített közbiztonsági szolgálatot***. E három fogalom a kusza jogszabályi szövegekben elrejtett fogalmi ismérveik miatt hosszú időn át fejtörést okoztak a közigazgatási szervezeteknek.

A karhatalom fogalomkörének rendezetlensége gyakran zavart keltett a közigazgatásban, ami főként a nem megfelelő helyről kirendelt, nem helyesen igényelt, vagy nem megnevezett fegyveres erő alkalmazásában nyilvánult meg. Ezt kísérelte meg feloldani az igazságügy miniszternek 1874. IV. 18-án kelt a királyi törvényszékek elnökeihez és a királyi járásbírákhoz intézett körrendelete,[20] amely a bírósági végrehajtások alkalmával igénybe vett „karhatalom" és „rendőri segély" fogalmát tisztázta. Az elhatárolás alapjának ekkor egyrészt a kirendelés jogcímét, másrészt a kirendelt erő nagyságát tekintették. Rendőri segély alatt elsősorban a polgári perrendtartásról szóló törvény[21] szerinti ellenszegüléssel akadályozott végrehajtás foganatosítása érdekében igénybe vett erőt értették (bár a jogszabály szövege karhatalmat említ, ami végső soron a nem megfelelő értelmezés alapja is volt). Ilyen esetekben általában 1-2 közbiztonsági közeg elegendő volt a feladat teljesítéséhez, akiket az illetékes járási tisztviselő rendelt ki.

Ha azonban az ellenállás olyan mértékű volt, hogy több járás pandúrjait, vagy súlyosabb esetben haderő csapatait kellett kirendelni, erre már csak az alispán volt jogosult. Mivel az összpontosított erő karhatalomnak minősült, annak kirendelésére a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi törvényben foglaltak voltak érvényesek.[22] Ezen törvényt hatályon kívül helyező — a törvényhatóságokról szóló 1886. évi — törvény értelmében az alispán a vármegye első tisztviselőjeként intézkedhetett a karhatalom kirendelése iránt.[23] A végrehajtási eljárásról szóló 1868. évi törvény[24] helyébe lépő 1881. évi törvény még élesebben elkülönítette a karhatalom és a rendőri segély közti különbséget, miszerint az ellenszegülés leküzdése közbiztonsági közegek „segélyével" eszközlendő,[25] melyhez a megkeresést a hatóság képviselője közvetlenül intézi. A szükséges katonai karhatalom kirendelése érdekében a kiküldő a bírósághoz volt köteles fordulni. A fentiekből látszik a közigazgatás folyamatos törekvése a két fogalom szétválasztására és eltérő tartalmuk érzékeltetésére.

A hatóságok folyamatos fogalmi zavarát jelzi azonban a közadók szedéséről szóló 1883. évi törvény, mely szerint az eljárás során a közbiztonságot szükség esetén karhatalom kirendelésével is fenn kellett tartani.[26] A rendelkezés azonban tartalmában rendőri segélyt takart, és nem szűkebb értelemben vett karhatalmi fellépést.

A fogalmak fordított felcserélésére is van példa a korabeli joggyakorlatban. A Magyar Királyi Csendőrség városi szolgálatellátásának lehetőségét szabályozó 1882. évi törvény szerint[27] olyan esetekben, mikor a városi rendőrség nem tudta fenntartani a közrendet, a városi hatóság vezetője a „csendőrség segédkezését"

igénybe venni jogosult volt. Ez azonban nem esett a rendőri segély fogalomkörébe, mivel a csendőrséget nem saját szolgálati feladatai teljesítésére rendelték ki, hanem azért hogy megjelenésével tekintélyt szerezzen a rendőrség intézkedéseinek, illetve szükség esetén azt helyettesítse.

A büntető perrendtartásról szóló 1896. évi törvény szerint a terheltek előállításánál karhatalom volt igénybe vehető, ami fogalmilag és tartalmát tekintve is helyes.[28] Ennek oka, hogy a csendőr egyszerűen szolgálatot teljesített akkor, ha a terheltet bekísérte a hatósághoz, de karhatalomként járt el, ha az elővezető parancs nem volt foganatosítható, mert a terhelt ellenállt. Ekkor a karhatalom általános céljának tartalmi elemei teljesültek, a helyzet azonban a csekély bevetett létszám miatt sajátos volt.

A Magyar Királyi Csendőrség 1900. évi szolgálati utasítása szerint a csendőr járőrt az erre feljogosított hatóság közvetlenül is igénybe vehette. A csendőrség felhívása itt szintén karhatalomként értelmezhető, mivel a polgári tisztviselő rendelkezéseinek érvényre jutását támogatta. Ha az erre feljogosított tisztviselő sürgős esetben a csendőr járőrt közvetlenül kereste meg, tágabb értelemben vett karhatalom kirendeléséről beszélhetünk.[29]

A csendőrség tehát, ha nem a rendes szolgálati teendőt végezte, hanem megjelenésével tartotta vissza az erőszakoskodást, vagy polgári tisztviselők felhívására biztosította a törvényes rendelkezések akadálytalan végrehajtását, karhatalmi szolgálatot teljesített. A foglyok kísérése, őrzése, tárgyalások biztosítása éppen ezért nem karhatalmi, hanem a csendőri szolgálat „segélyének" igénybe vételét jelentette.[30]

A fogalmak teljes körű tisztázását még inkább nehezíti a sem karhatalom, sem rendőri segély fogalomkörébe nem vonható intézkedések témája. Ilyenek voltak a több törvényben is megjelenő ***visszakísérés*** és ***kivezetés***, melyek nem álltak másból, mint a munkavégzés helyéről távol maradt személy felhívása és kísérése, rendszerint ellenállás nélkül. Itt a csendőr nem segélyt nyújtott egy hatóságnak, hanem közbiztonsági szolgálatot teljesített annak a szolgabírónak a rendelkezése folytán, akinek más közegek nem álltak rendelkezésére.[31] A testület „szolgálati szabályzata" szerint az ilyen megkereséseket az illetékes közigazgatási hatóságok útján kellett megtenni.[32]

A cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról szóló 1876. évi törvénycikk szerint az a cseléd, aki szolgálatát a szerződési idő eltelte előtt elhagyja, a gazda kívánatára szolgálatába való visszatérésre hatóságilag volt kényszeríthető.[33]

A munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1898. évi törvénycikk szerint, ha az elvállalt munka az időjárás miatt meg nem kezdhető vagy megakad, a munkások a munkaadó beleegyezése nélkül el nem távozhatnak. Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelent, vagy a megkezdett munkát abbahagyva jogtalanul eltávozott, az elsőfokú hatóság által — a munkaadó írásbeli, vagy jegyzőkönyvbe foglalt szóbeli kérelmére — tárgyalás nélkül a munkahelyre kivezetése volt elrendelhető.[34] A vízi munkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról szóló 1899. évi törvénycikk,[35] valamint az erdőmunkásokról szóló 1900. évi törvénycikk[36] szerint foglalkoztatottakra ugyanezek a rendelkezések voltak alkalmazhatók.

A vármegyei közigazgatás azonban nemcsak a fenti, felszólított közbiztonsági szolgálatokra alkalmazta a csendőrségi erőt, hanem sokszor mindenre alkalmasnak és kötelesnek tartotta. Ezért külön belügyminiszteri körrendeletben szabályozták, hogy a csendőrséget nem lehet elvonni olyan feladatra, amely nem közvetlenül a szervezet rendeltetéséből fakad (pl. betegek kórházba kísérésére). Ez is mutatja, hogy a csendőrség a közigazgatás felhívását köteles volt teljesíteni és ezek tartalmának országos szintű egységesítése és pontos szabályozása fontos volt az állami vezetés számára.[37]

Amikor a karhatalom szabályozása mind tágabb, mind szűkebb értelemben egyre részletesebbé vált, azt a polgári közigazgatás kiemelt kérdésként kezelte. A szabályozás természetesen nemcsak közigazgatási, hanem a haderői oldalról is egyre részletesebb lett.

A honvédelmi miniszter 1876. évi körrendeletével, valamint a mellékleteként kiadott utasítással első ízben teljes és pontos szabályozást biztosított mind a közhatóságok, mind a katonai parancsnokságok által követendő eljárás tekintetében.[38] A rendelet leszögezi, hogy a haderő csapatait karhatalmi feladatok teljesítésére csakis abban az esetben lehet kirendelni, ha a „politikai hatóságok" rendelkezésére álló közbiztonsági erő nem elegendő. A legsürgősebb eseteket kivéve a polgári hatóságok döntöttek saját erejük elégséges voltáról, illetve a haderő igényléséről. Ha a sürgős karhatalmi beavatkozás igénye miatt a kirendelő közvetlenül a haderő területileg illetékes állomás-parancsnokságához fordult, erről a belügyminiszternek táviratilag azonnal jelentést kellett tennie.

A rendelet mellékletét képezte az *„Utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról"* című iránymutatás, amely a karhatalom célját a következők szerint fogalmazza meg: „*… a közhatóságok támogatása, hogy ez által azoknak törvényes rendelkezéseik és hivatalos működéseik ellenében vetett erőszakos ellenállás ellen szükséges anyagi erő szolgáltassék*."[39]

Az utasítás felsorolja azon hatóságokat és közegeket, amelyek közvetlenül fordulhattak a haderő parancsnokságaihoz karhatalmi igénnyel. A 2. pont k) alpontjában már szerepel az erdélyi csendőr-parancsnok és szárny-parancsnokok, és a későbbi utasításokban egyre bővült azon csendőrségi szolgálati személyek köre, akik jogosultak voltak a karhatalom igénylésére, a karhatalom céljának pontos megjelölésével. A kiküldött erőt természetesen a karhatalmi feladatok teljesítésére felkészített alakulatok állományilletékes parancsnoka határozta meg. A Magyar Királyi Honvédség karhatalmat csak akkor szolgáltatott, ha az adott területen a közös hadsereg csapatai nem, vagy nem kellő létszámban álltak rendelkezésre.

Fontos korlátozó rendelkezés volt, hogy helyőrségen belül az állomásparancsnok mindig kiállíthatott karhatalmi egységet, helyőrségen kívüli alkalmazásra azonban csak akkor, ha ezáltal a helyőrség katonai képességei jelentősen nem csökkentek. A halasztást nem tűrő esetekben a laktanya ügyeleti tisztjei és csapat-parancsnokai is küldhettek ki állományukból karhatalmi osztagot saját felelősségükre. Az előre látható igények felterjesztése azonban mindig a Magyar Királyi Belügyminisztérium útján történt, amely a budapesti katonai hadfőparancsnokság útján intézkedett a teljesítésről.

A polgári hatóságok által kikért, a haderő karhatalmi feladatokat ellátó csapatainak tényleges fegyveres alkalmazásakor a közigazgatási tisztviselő háttérbe vonult, és a további intézkedések tisztán katonai szempontok szerint történtek.[40] Ez komoly garancia volt a katonai erő politikai vagy önös célokra történő felhasználása ellen, pár részletszabály azonban nem volt teljesen kidolgozott.

A fenti rendelet és utasítás módosítására és átdolgozott újbóli kiadására a honvédelmi miniszter körrendeletével került sor 1887. I. 16-án.[41] Az új rendelet mellékleteként kiadott *„Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve"* című iránymutatás jelentős módosításokat nem, inkább aktualizálást és a közigazgatási szervezet változásaihoz igazítást jelentett. Az utasítás 2. pont k) alpontja — a Magyar Királyi Csendőrség felállításából eredő megváltozott helyzet miatt — a haderő karhatalmának igénylésére közvetlenül feljogosított hatóságok és közegek között felsorolta a csendőrség tiszti parancsnokságait, valamint szükség esetén minden szolgálatban levő csendőrt.

Az előre látható karhatalmi igények kirendelési rendjében változást jelentett, hogy a Magyar Királyi Belügyminisztérium az illetékes hadtest-parancsnoksághoz továbbította a megkeresést.[42]

A szabályozás újabb módosítására és jelentős kiegészítésére a honvédelmi miniszter *„Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve"* című, 1896. évi rendeletének a kiadásával került sor.[43]

Az utasítás a korábbiaktól eltérően jelentős részletszabályokat tartalmazott a karhatalmi fellépésre és az erők alkalmazására nézve. A 2. pont kiemelte, hogy a haderő karhatalmának kirendelését alaposan meg kell fontolni, mert a csendőri erő idejében történő alkalmazása és a rendbontókkal szembeni törvényes eljárás célravezetőbb, mint a katonai erődemonstráció. Ha a rendelkezésre álló csendőrségi erő nem bizonyult elégségesnek a feladatok végrehajtásához, úgy a belügyminisztertől nagyobb csendőri összpontosítást kellett kérni. A haderő a továbbiakban csak akkor volt igénybe vehető, ha az összpontosított csendőri erő sem volt elégséges. Megállapítható tehát, hogy az 1886-os utasítás óta a csendőri karhatalmi erő olyan mértékben felértékelődött, hogy azt már a csapaterős feladatok elsődleges végrehajtójának tekintették. Szükséges volt azonban szem előtt tartani azt is, hogy nagyobb területet érintő, vagy súlyos, fegyveres harcot igénylő esetekben továbbra is a haderő karhatalma maradt a közrend helyreállításának elsődleges eszköze.[44]

A korabeli jogértelmezés szerint tehát a konkrét harcfeladatra kirendelt karhatalmat továbbra is elsősorban a haderő szolgáltatta, és a csendőrség, valamint a rendőrségek fordulhattak a haderő karhatalmi segítségéért, emellett pedig saját szervezetükben is létrehozhatók voltak összpontosítások.[45] A fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi törvény részletes leírása szerint a rendet és a közbékét komolyan veszélyeztető, nagyobb mérvű népcsoportosulás vagy tényleges lázadás esetében a sorkatonaság vagy honvédség „segélye" igénybe vehető. Ennek tényleges fellépése előtt a fővárosi rendőrség egyik megbízott és külső jel által felismerhető tisztje a veszélyes csoportosulás vagy lázadás helyén a zavargókat dobszó vagy harsona általi figyelmeztetés után a „törvény nevében" szavakkal békés felosz-

lásra hangosan háromszor felhívja. Ennek eredménytelensége esetén a további intézkedéseket a karhatalom parancsnoka teszi meg.[46]

A rendőrségek — bár később a fővárosi rendőrség saját szervezetében is létrehozott karhatalmi alakulatot — összességében nem voltak alkalmasak a tömegkezelési feladatok ellátására, így ennek teljesítése céljából megfelelőbb fegyveres erőhöz fordulhattak. A fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi törvény[47] hatályba lépését követően a haderő karhatalmának igénylése mindinkább háttérbe szorult, helyette pedig egyre nagyobb szerephez jutott a csendőrség karhatalmi igénybe vétele.

A jogszabályokban foglaltaknál sokkal érdekesebb volt azonban az a helyzet, amikor egy karhatalmi képességekkel rendelkező szervezet képviselője más szervezet erejének kirendelését kérhette a szükség okán. A karhatalom témájában kibocsátott 1896.évi honvédelmi miniszteri rendelet a haderő karhatalmának igénylésére közvetlenül feljogosított hatóságok és közegek között továbbra is felsorolta a szolgálatban levő csendőrt is, azonban az előre látható karhatalmi igényekkel a belügyminiszterhez csak a csendőr-parancsnokok fordulhattak.[48] Ez is megerősíti azt a nézetet, miszerint a karhatalom kirendelését elsősorban nem a szervezet, hanem az adott feladatra való alkalmasság és képesség határozta meg, ami nagyon rugalmas és gyorsan reagáló karhatalmi struktúrát eredményezett.

A karhatalom témájában az 1896-ban kiadott honvédelmi miniszteri utasításban újdonságot jelentett, hogy az igénybevétel módja részletesen szabályozásra került. A haderő karhatalmának igénylése írásban történt az alkalmazás céljának, idejének megjelölésével, valamint a karhatalommal történő kapcsolattartásra kijelölt hivatalos közeg feltűntetésével. További fontos, garanciális szabályként – a csendőrségi szolgálati utasítás rendelkezéseihez hasonlóan – megjelent, hogy a karhatalom a hatósági tevékenységben nem vehet részt. Ez a korlátozás olyan komoly volt, hogy a rendőri közegek elégtelensége esetén más hatóságok feljogosított tisztviselői, sőt még a hatóságok által kirendelt „részrehajlatlan bizalmi férfiak", vagyis polgári személyek is igénybe vehetők voltak, de a katonák nem.[49]

Ugyanez a garanciális szabály állt a csendőrség karhatalmi fellépései mögött is, ami mind a kirendelő közigazgatási hatóságot, mind az eljáró csendőröket világos, átlátható felelősségi viszonyok közé szorította. Mindkét fél a saját működésén belül bekövetkezett eseményekre reagálva hozta meg kizárólagos döntéseit és viselte azok felelősségét. Már a Magyar Királyi Csendőrségnek az *„Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára"* címmel 1881-ben megjelent első szolgálati szabályzata is tartalmazta, hogy a csendőrség a közigazgatási hatóságok rendelkezése alatt áll. Ezek hivatalos felszólításainak feltétlenül engedelmeskedni tartozik, és a felhívás megbírálásába nem bocsátkozhat. A meghagyás vagy meghívás tartalmáért mindenkor az azt kiadó hatóság vagy egyén volt a felelős, ezek foganatosításáért, valamint eközben a törvények pontos betartásáért viszont az eljáró csendőr.[50]

A polgári hatóságnak a döntési szabadsága megmaradt a karhatalom kirendelése után is, ezért az 1896. évi honvédelmi miniszteri rendelet alapján megfelelő számú rendőri erőt is ki kellett vezényelnie a kirendelt katonai vagy csendőrségi kordon mellé, hogy ha a karhatalmi fellépésre végülis nem volna

szükség, a megfelelő kisebb intézkedések végrehajtása (pl. közlekedők ellenőrzése, igazoltatása, feltartóztatása) biztosított legyen.[51]

Az igazságügy miniszternek a karhatalom igénybevétele tárgyában kibocsátott rendelete az igazságügyi hatóságok számára is egyértelművé tette az új szabályozás kizárólagosságát, és mellékletében közölte a karhatalmi utasítást is.[52]

A részletes szabályozás mellett az is jelezte a karhatalom jogszerű és szakszerű kirendelésének biztosítására tett folyamatos állami törekvéseket, hogy a közigazgatás legvégső rendteremtő eszközét felelőtlenül alkalmazó személyeket felelősségre vonta. Aki a karhatalmat jogtalanul vette igénybe, legalább kihágást követett el. A kihágásról szóló 1879. évi büntető törvénykönyv szerint, aki a hatóságot bármi módon félrevezeti, nyolc napig terjedő elzárással büntetendő, azonban akinek ténykedése nyomán a rendőri vagy fegyveres erő ténylegesen karhatalmat állít ki, 15 napig terjedő elzárásra számíthat. Ha a karhatalmat közhivatalnok rendelte ki jogosulatlanul, akkor annak minden felelősségét — az esetleges fegyverhasználattal együtt — ő viselte, és a büntető törvénykönyv szerint hivatali visszaélés bűntettét követte el.[53] Itt mindenképpen szükséges tehát megkülönböztetni a fegyveres erő alkalmazását, ami megelőző jellegű és sokszor a puszta megjelenéssel, felvonulással is célt érhet, valamint a fegyveres erő használatát, ami egyúttal a fegyverhasználatot is magában foglalja annak minden következményével együtt.

A karhatalom pártcélokat vagy magánérdekeket szolgáló alkalmazását tehát a lehető legtöbb garanciát biztosító jogszabályok bevezetésével kívánták elkerülni. Az esetleges negatív tapasztalatoknak megfelelően módosították a kirendelésre jogosultak körét. A főispánokat például az 1905. évi honvédelmi miniszteri rendelet[54] felvette a csendőrség és a haderő karhatalmát igénybe venni jogosultak körébe, azonban ezt az 1906. évi belügyminiszteri rendelettel[55] törölték. Ezt leginkább a főispánok politikai természetű feladatköre indokolta, valamint az, hogy a karhatalom kirendelését az állam a közigazgatási apparátus erre felkészített tisztviselőire kívánta bízni.

Népgyűlések kezelése

A csendőrség 1900. évi szolgálati utasítása szerint a csendőrnek mindig kiemelt figyelmet kellett fordítania a munkásmozgalmakra, sztrájkokra és más csoportosulásokra, melyekről azonnal jelentést kellett tennie a közigazgatási hatóságnak. A népgyűléseknél vagy „csődüléseknél" a csendőrségnek a közigazgatási hatóság utasításai szerint kellett eljárnia, a gyakorlati végrehajtásra nézve azonban az általános jellegű rendelkezéseken túl kevés instrukciót kapott a szolgálati utasítástól. Ha csendőr tömeggel szemben volt kénytelen fellépni, mindenek előtt a „törvény nevében" szavakkal felhívta a résztvevőket a szétoszlásra, melynek eredménytelensége esetén a „főtényezőket" eltávolította.[56] A gyülekezési jog szabályozása hosszú időn keresztül nem volt teljes, és a „közigazgatási hatóság utasításai" kaptak hangsúlyt a jogszabályi hiányok kitöltésekor. A jogi szabályozás fejlődésével azonban egyre jobban körülhatárolhatóvá vált a csendőri fellépés működési tere, és mindinkább jogi alapokon, nem pedig eseti rendelkezéseken nyugodott.

A népgyűlések tárgyában kiadott 1898. évi belügyminiszteri körrendelet[57] kihágásnak minősítette a feloszlatott népgyűlések folytatását, ezáltal egyértelmű jogalapot teremtett a csendőrségi fellépések számára. A kihágási büntető törvénykönyvről szóló miniszteri rendelet szerint csak valamely rendőri tilalom megszegése minősülhetett kihágásnak,[58] így a tömegkezelési, tömegoszlatási feladatok a jogi gondolkodásban is egyre inkább a polgári hatóságok kompetenciájába kerültek, és mind a katonai fellépés, mind a kialakult helyzet haderővel történő központi jellegű kezelése háttérbe szorult.

A tárgykör legteljesebb szabályozása első ízben a gyülekezési jog gyakorlásáról szóló 1913. évi belügyminiszteri körrendelettel[59] született meg, amely a törvényi szabályozás megalkotásáig hatályos átmeneti rendelkezés volt. Kiadásának indokai a tömegrendezvényeken egyre szaporodó erőszakos cselekmények és a karhatalmi fellépést követő vitás kérdések rendezése voltak. Rendelkezései szerint a rendőrhatóság magát minden nyilvános gyűlésen kiküldöttje által képviseltetheti. A kiküldött köteles figyelemmel kísérni a gyűlést, és törvénysértés esetén a szervezőket felhívni a rendezvény feloszlatására, ennek sikertelensége esetén a gyűlést feloszlatottnak nyilvánítani, melyet végső soron karhatalom igénybevételével biztosíthat. A rendelet legjelentősebb része a büntető rendelkezéseket tartalmazó C) rész, amely kihágási elkövetési magatartásként nevezi többek között a betiltott rendezvényen való részvételt, a hatóság feloszlató intézkedésének való ellenszegülést, valamint a népgyűlésen elkövetett erőszakos cselekményeket, például dobálást.[60]

Ebben a jogi helyzetben már egyértelmű volt a csendőri karhatalom elsőbbsége a haderő karhatalmával szemben, mivel csak a csendőri karhatalom volt képes a kihágások elkövetőivel szemben is intézkedéseket foganatosítani, míg a haderő karhatalmának kompetenciája csak a „harcfeladat" végrehajtásáig terjedt.

A törvényi szabályozás sem sokáig váratott magára. A választói jog büntetőjogi védelméről, valamint az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1913. évi törvények[61] súlyos büntetéseket állapítottak meg azokkal szemben, akik a választójog szabad gyakorlását erőszakos, megfélemlítő vagy megszégyenítő cselekményekkel zavarták meg, vagy meghiúsították. Ha a cselekményt csoport követte el, a felbujtók és a vezetők büntetése súlyosabb volt, ami elfogásuk kötele-zettségét rótta a csendőrségre. A „főcinkosok" és „felbujtók" elfogása folyama-tosan jelen volt a csendőrségi feladatok homlokterében, és végső soron ennek eszközéül szolgáltak a tömeg szétoszlatására tett intézkedések (például a szuronytámadás), amelyek kimozdították a tömeget, és lehetőséget adtak az elkövetők kiemelésére.[62]

Összességében megállapítható, hogy a korszak magyar rendvédelmi struktúrája nem volt karhatalmi tevékenységre koncentrált, különösen nem a csapaterős rendvédelmi teendők tekintetében. A vizsgált időszakban a magyar gyakorlat azt a történelmileg jól bevált és takarékos megoldást követte, hogy szükség esetén a véderő alakulatait alkalmazták nagyobb létszámú, vagy egyszerre több helyen megvalósításra kerülő csapaterős karhatalmi feladat teljesítésére, mivel ilyen helyzetek ritkán álltak elő. A jogi szabályozás és a polgári állam fejlődésével azonban mindinkább előtérbe került a rendvédelmi karhatalom alkalmazása, melynek az a tény kedvezett leginkább, hogy a Magyar Királyi Csendőrség jellegénél fogva alkalmas és képes volt e feladat végrehajtására. A közigazgatási struktúrából és a

rendfenntartásra vonatkozó korabeli felfogásból adódóan a karhatalom és határterületei ezer szálon kötődtek a polgári hatóságokhoz, így fellépésük folyamatos kontroll alatt állt. A jól szabályozott és számos garanciát tartalmazó normarendszer folyamatosan alkalmazkodott a társadalmi viszonyok változásához, és a csendőrségi szervezet — ezen belül is a karhatalmi kötelékek — rugalmasan alkalmazkodtak a megváltozott követelményekhez. A csapaterős karhatalmi feladatok gyakorlati végrehajtási technikáinak és taktikai eljárásainak részletes bemutatását egy újabb tanulmány keretében tervezem bemutatni.

Jegyzetek:

[1] PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. 112.p.

[2] RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. ; Idem: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban.

[3] NÉMETHY 9.p.

[4] 132 505/907.BM.r.

[5] A Magyar Királyi Igazságügy Minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete.

[6] 10 186/1873.IM.kr.

[7] SZUT-1881. 3.§

[8] PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. : op.cit. 116.p.

[9] PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.

[10] PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918 ; PARÁDI : *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* ; PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.

[11] KILIÁN

[12] SZIKINGER

[13] EGYED

[14] PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945.
op.cit.

[15] 1912/LXIII.tc.

[16] 10 767/1905.HM.kr. ; BALLA

[17] PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.

[18] 1886/XXI.tc. 19. §, 68. §, 73. §.

[19] *„2. § A szolgabiró az igazságszolgáltatás gyorsitása végett ezen biráskodással azon esetben ruházandó fel: ha az a közigazgatás hátráltatása nélkül lehetséges és ha az illető jogot végzett vagy elméleti birói vagy jogtudományi államvizsgát tett, vagy már birói hivatalt viselt.”*
1877/XXII.tc.

[20] 8405/1874.IM.kr.

[21] 1868/LIV.tc. 379.§

[22] 1870/XLII.tc.

[23] 1886/XXI.tc. op.cit. : 68.§ o) pont

[24] 1868/LIV.tc. op.cit.

[25] *„32. § A végrehajtás foganatositását ellenmondással, kifogással vagy ellenszegüléssel gátolni nem szabad. A kiküldött, a mennyiben a végrehajtási cselekmény foganatositása szükségessé teszi, a végrehajtást szenvedő lakását és tartályait felnyittathatja és kutatásokat eszközölhet. Ellenszegülés esetében a végrehajtás az illető törvényhatóság vagy község legközelebbi közbiztonsági közegének segélyével foganatositandó, melyhez a megkeresést a kiküldött közvetlenül intézi. A netalán szükséges katonai karhatalom megszerzése végett a kiküldött a kiküldő bíróság főnökéhez köteles fordulni. A végrehajtásnak ellenszegülés által való meggátlása esetében, a kiküldött a bünvádi eljárás megindítása végett, hivatalból külön jelentést tartozik tenni.”*
1881/LX.tc.

[26] *„78. § A közigazgatási hatóságok (községi előljáróságok, szolgabirák, polgármesterek, alispánok, és az utóbbiakkal egyenlő rangban álló tisztviselők) kötelesek arról gondoskodni, hogy az 56-74. §-ban körülirt végrehajtási eljárás foganatositása alkalmával a közrend szükség esetében karhatalom kirendelése által is fentartassék.)”*
1883/XLIV.tc.

[27] *„3. § Oly egyes esetekben, midőn a csend, rend és közbiztonság az illető városi rendőrség által fenn nem tartható, a városi hatóság főnöke, vagy törvényes helyettese a csendőrség segédkezését igénybe venni jogosult.”*
1882/X.tc.

[28] 1896/XXXIII.tc. 131.§

[29] SZUT-1900. 30.§

[30] K. NAGY III.rész. 280.p.

[31] 2000/1898.FM.r. 159.§) ; 90 977/1907.BM.r.

[32] SZUT-1900. op.cit. 94.§

[33] *„57. § Azon cseléd, ki szolgálatát a szerződési idő eltelte előtt az 51. és 52. §-okban kijelölt okok nélkül elhagyja, a gazda kivánatára szolgálatába való visszatérésre hatóságilag kényszerítendő; azonban a gazda nem kényszerithető arra, hogy ily cselédet visszafogadjon, vagy hogy bér és élelem fejében többet adjon, mint a cselédnek tényleges szolgálatáig járt.*

A jogtalanul távozó cseléd a gazdának okozott kár megtéritésére kötelezendő s ezen kivül 4-24 forintig terjedő birsággal vagy megfelelő elzárással fenyitendő.”
1876/XIII.tc.

[34] *„36. § Ha az elvállat munka az időjárás miatt meg nem kezdhető vagy megakad, a munkások a munkaadó beleegyezése nélkül el nem távozhatnak, s ha a szerződésben magukat erre kötelezték, tartoznak a munkaadó által kijelölendő más gazdasági munkát teljesiteni; viszont pedig a munkaadó, ha a szerződésben az élelmezés, vagy élelmezési járandóság kiköttetett, köteles a munkások élelmezési járandóságát vagy élelmezését a munka szünetelése esetére is kiszolgáltatni.*

53. § Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelen, vagy a megkezdett munkát abban hagyva jogtalanul eltávozik, az elsőfoku hatóság által – a munkaadó irásbeli, vagy jegyzőkönyvbe vett szóbeli kérelmére, előleges tárgyalás nélkül a munkahelyre, kényszereszközök alkalmazásával is, - kivezetésre határozatilag elrendelendő. Ha pedig a munkát a munkahelyen önként megjelenve vagy kivezetés után sem kezdi meg, illetve nem folytatja, a 38. § megfelelő alkalmazásával a 62. § szerint megbüntetendő.

58. § Kihágást követ el és 30 napig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő az a munkaadó:

a) a ki a munkás vagy napszámos kivezetését törvényes alap nélkül eszközölteti (37., 53. §),

b) a ki ezen törvény 32., 56. §-aiban foglalt tilalmakat megszegi.

Ugyanezen büntetéssel büntetendő az a gazdasági alkalmazott, a ki a munkásoktól felfogadásukért magának anyagi előnyöket köt ki, vagy ily előnyöket elfogad.”
1898/II.tc.

[35] *„2. § A jelen törvény 1. §-ában említett munkálatoknál alkalmazott napszámosokra és munkaadóikra nézve megfelelően az 1898:II. tc. 46-56. §-aiban foglalt rendelkezések alkalmazandók.”*
1899/XLI.tc.

[36] *„32. § Ha a napszámos a meghatározott időben igazolatlanul meg nem jelen, vagy a megkezdett munkát abban hagyva jogtalanul eltávozik; az elsőfoku hatóság által, - a munkaadó irásbeli, vagy jegyzőkönyvbe vett szóbeli kérelmére – elöleges tárgyalás nélkül a munkahelyre, kényszereszközök alkalmazásával is, kivezetése határozatilag elrendelendő. Ha pedig a munkát a munkahelyen önként megjelenve, vagy kivezetés után sem kezdi meg, illetve nem folytatja, a 43. § szerint megbüntetendő.”*
1900/XXVIII.tc.

[37] 104 681/1906.BM.kr.

[38] 1962/1876.HM.kr.

[39] Loc.cit.

[40] Loc.cit.

[41] 4539/1886.HM.kr.

[42] Loc.cit.

[43] 6707/1896.HM.r.

[44] Loc.cit.

[45] K. NAGY op.cit. II. rész 265.p. ; 1881/XXI.tc. op.cit.

[46] *„31. § A főkapitány vagy helyettese jogaihoz tartozik, szükség esetében a sorkatonaság vagy honvédség közreműködését igénybe venni. Ezek igénybevétele csak végső esetben történhetik, midőn a rendőrség a rend és béke fentartására merőben elégtelen.*

32. § Ha a rendet és közbékét komolyan veszélyeztető nagyobb mérvü népcsoportosulás vagy tényleges lázadás esetében, a sorkatonaság vagy honvédség segélye igénybe vétetik, ennek tényleges fellépése előtt a fővárosi rendőrség egyik megbizott, s külső jel – nemzeti szinü vállszalag – által felismerhető tisztje, a veszélyes összecsoportosulás vagy lázadás helyén a zavargókat dobszó vagy harsona általi figyelmeztetés után a „törvény nevében" békés szétoszlásra hangosan és azon hozzáadással hivja fel, hogy engedetlenség esetében a fegyveres erőnek rögtöni alkalmazása fog bekövetkezni. A felhivás, a mennyiben a körülmények engedik, még kétszer és utoljára ismételtetik.

33. § E figyelmeztetések siker nélkül maradván, a rendőrtiszt a vezénylő katona- vagy honvédtisztet felhivja, hogy a törvénynek erővel szerezzen foganatot.

34. § A vezénylő tiszt e felhivásra a katonai szabályzatok szerint saját felelősségére intézkedik, s érvényt szerezvén a törvénynek, s helyreállitván a rendet, a további teendők iránti intézkedést ismét a polgári hatóságnak adja át."

1881/XXI.tc. :op.cit.

[47] Loc.cit.

[48] 6707/1896.HM.r. op.cit. 3.pont h) alpont

[49] Loc.cit. 6. pont

[50] SZUT-1881. : op.cit. 7. §

[51] 6707/1896.HM.r. op.cit. 9.pont d) alpont

[52] 58 440/1896.IM.r.

[53] K. NAGY : op.cit. III. rész. 277.p. ; 1879/XL.tc. 40.§

[54] 9732/1905.HM.r.

[55] 7237/1906.BM.r. ; 40 192/1906.BM.kr.

[56] SZUT-1900. : op.cit.

[57] 766/1898.BM.kr.

[58] 1879/XL.tc. : op.cit.

[59] 7430/1913.BM.kr.

[60] Loc.cit.

[61] – *„19. § Aki az országgyülési képviselő választásokra választási határidőt megállapitó belügyminiszteri rendeletnek a hivatalos lapban való közzétételétől, időközi választásoknál pedig attól a naptól kezdve, amelyen a képviselőház vagy annak elnöke az uj választást elrendelte, a választási eljárás befejeztéig a választás előkészitésében eljáró jelöltet vagy kiséretének tagját vagy a választás előkészitése vagy megtartása érdekében eljáró személyt vagy a választási előkészületekben vagy a választásban résztvevő választót megdobálja vagy ellenük más erőszakos, megfélemlitő vagy megszégyenitő cselekményt követ el, kihágás miatt egy hónapig terjedhető elzárással és hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.*

Ha e cselekményt csoport követi el, a felbujtók és a vezetők büntetése két hónapig terjedhető elzárás és száz koronától hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetés."

1913/XXIII.tc.

- „148. § Aki a 84. § értelmében be nem jelentett vagy meg nem engedett időpontban és helyen pártgyülést, illetőleg be nem jelentett vagy eltiltott pártünnepélyt, körmenetet rendez, úgyszintén az, aki pártgyülésen, pártünnepélyen vagy körmeneten, a rendet zavarja, vagy a közrend fenntartása végett kiadott hatósági intézkedésnek, vagy a feloszlató hatósági intézkedésnek nem engedelmeskedik, amennyiben cselekménye sulyosabb beszámitás alá nem esik, kihágást követ el és egy hónapig terjedhető elzárással és háromszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő."

1913/XIV.tc.

[62] *A csendőrségi SZUT magyarázata.* 27.p.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

NÉMETHY — NÉMETHY Ferenc: *A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz*. Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda. /Közigazgatási Könyvtár./

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* — PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Tipico Design Kft. 317 p. HU-ISBN 963 04 6215 X.

TANULMÁNYOK

BALLA — BALLA Tibor: A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmusban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis*), XV.évf. (2008) 18.sz. 13-15.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században."* című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

EGYED — EGYED István: Karhatalom az önkormányzatban. *Városi Szemle,* Különlenyomat a 9. számból (1912. szeptember) Budapest, 1912, Székesfővárosi házinyomda. 529-534.p.

PARÁDI Rendvédelem-karhatalom 1867-1945. — PARÁDI József: Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XX.évf. (2011) 23.sz. 111-123.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. október 9-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek*" című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig — PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV.évf. (2008) 18.sz. 98-112.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században."* című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme. 1867-1919. — PARÁDI József: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX.évf. (1999) 10.sz. 98-147.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre"* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 78-83.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* című VIII. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p. HU-ISSN 1216-6774. A ta-nulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005."* című XXIV. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi jogosultságai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, V.évf. (1995) 6.sz. 81-88.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994. októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme."* című VI. konferenciáján. A tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

RAVASZ: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. *Hadtörténelmi Közlemények*, CXIX.évf. (2004) 1.sz. 269-284.p. HU-ISSN 0017-6540.

SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis*), III.évf. (1993) 4.sz. 187-198.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A dualista Magyarország rendvédelme."* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

K. NAGY — K. NAGY Sándor: Karhatalom.
Csendőrségi Lapok, III.évf. (1909) 22.sz. 253-255.p. I. rész.
Csendőrségi Lapok, III.évf. (1909) 23.sz. 265-267.p. II. rész
Csendőrségi Lapok, III.évf. (1909) 24.sz. 277-281 .p. III. rész.

KILIÁN — KILIÁN Zoltán: Francia csendőrélet. *Csendőrségi Lapok,* XIX.évf. (1929) 19.sz. 571-573.p.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1881. — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt. 191 p.

SZUT-1900 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, Pesti Könyvnyomda. 361 p.

A csendőrségi SZUT magyarázata. — *A csendőrségi SZUT magyarázata.* Budapest, 1909, Kaufman Á. és Fiai.

TÖRVÉNYEK

1868/LIV.tc. — 1868/LIV.tc. a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában.

1870/XLII.tc. — 1870/XLII.tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

1876/XIII.tc. — 1876/XIII.tc. a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról.

1877/XXII.tc. — 1877/XXII.tc. a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról.

1879/XL.tc. — 1879/XL.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a kihágásokról.

1881/XXI.tc. — 1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.

1881/LX.tc. — 1881/LX.tc. a végrehajtási eljárásról.

1882/X.tc. — 1882/X.tc. a magyar királyi csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.

1883/XLIV.tc. — 1883/XLIV.tc. a közadók kezeléséről.

1886/XXI.tc. — 1886/XXI.tc. a köztörvényhatóságokról.

1896/XXXIII.tc. — 1896/XXXIII.tc. a bűnvádi perrendtartásról.

1898/II.tc. — 1898/II.tc. a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról.

1899/XLI.tc. — 1899/XLI.tc. a vízmunkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról.

1900/XXVIII.tc. — 1900/XXVIII.tc. az erdő-munkásokról.

1912/LXIII.tc. — 1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.

1913/XIV.tc. — 1913/XIV.tc. az országgyűlési képviselők választásáról.

1913/XXIII.tc. — 1913/XXIII.tc. a választói jog büntetőjogi védelméről.

RENDELETEK

A Magyar Királyi Igazságügy Minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete. — A Magyar Királyi Igazságügy Minisztérium 1867. június 22-én kelt rendelete. A katonai karhatalomnak végrehajtásoknáli igénybe vétele tárgyában.
Magyarországi törvények és rendeletek tára, I.évf. (1867) 1.füzet. 174.p.

10 186/1873.IM.kr. — 10 186/1873.IM.kr. a karhatalom költségeinek elszámolása tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára,VII.évf. (1873) I.füzet. 182-183. p.

8405/1874.IM.kr. — 8405/1874.IM.kr. a bírósági végrehajtások alkalmával a karhatalomnak s illetőleg a rendőri segélynek miképpen leendő igénybe vétele tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, VIII. (1874) 1. füzet. 341-342.p.

1962/1876.HM.kr. — 1962/1876.HM.kr. utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról.
Magyarországi Rendeletek Tára, X.évf. (1876) I. füzet. 285-289.p.

4539/1886.HM.kr. — 4539/1886.HM.kr. Utasítás a sorhadi vagy honvédségi karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásról.
Magyarországi Rendeletek Tára, XII.évf. (1887) 1.füzet. 22-29.p.

6707/1896.HM.r. — 6707/1896.HM.r. Utasítás a magyar korona országaiban a hadseregbeli vagy honvéd karhatalomnak igénybevétele alkalmával a közhatóságok részéről követendő eljárásra nézve.
Magyarországi Rendeletek Tára, XX.évf. (1896) 1.füzet. 385-395.p.

58 440/1896.IM.r. — 58 440/1896.IM.r. a karhatalom igénybe vételéről szóló 8405/1874. IM. utasítás módosításáról.
Igazságügyi Közlöny, V.évf. (1896) 11.sz. 357.p.

766/1898.BM.kr. — 766/1898.BM.kr. a népgyűlések tárgyában.
Belügyi Közlöny, III.évf. (1989) 5.sz. 90.p.

2000/1898.FM.r. — 2000/1898.FM.r. a munkaadók és a mezőgazdasági munkások közötti jogviszonyoik szabályozásáról szóló 1898/II.tc. végrehajtása, továbbá az igazolványok kiállítása, az elveszett, megtelt vagy megsemmisült igazolványok megújítása körüli eljárás, valamint az eljárási szabályok tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXXII.évf. (1898) 299-363.p.

9732/1905.HM.r. — 9732/1905.HM.r. a csendőrségi utasítás módosításáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXXIX.évf. (1905) II.köt. 1269.p.

10 767/1905.HM.kr. — 10 767/1905.HM.kr. a közös hadseregbeli és a honvédségi karhatalom igénybevétele tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XXXIX.évf. (1905) I.köt. 384.p.

40 192/1906.BM.kr. — 40 192/1906.BM.kr. a főispánok karhatalom-igénybevételi jogának megszűntetéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, XL.évf. (1906) 4.füzet. 1004.p.

104 681/1906.BM.kr. — 104 681/1906.BM.kr. a csendőrség betegek kórházba kísérése miatt igénybevételéről.
Belügyi Közlöny, XII.évf. (1907) 8.sz. 69.p.

90 977/1907.BM.r. — 90 977/1907. BM.r. a járási főszolgabíráknak a mezőgazdasági munkások elővezetésére vonatkozó és a nem a területükön fekvő csendőr őrsökhöz szóló megkereséseiket, ezen őrsökhöz az illetékes közigazgatási hatóságok útján kell intézniük.
Belügyi Közlöny, XII.évf. (1907) 40.sz. 384.p.

132 505/1907.BM.r. — 132 505/1907.BM.r. a csendőr járőrök megerősítése tárgyában.
Belügyi Közlöny, XIII. (1908) 8.sz. 71.p.

7430/1913.BM.kr. — 7430/1913.BM.kr. a gyülekezési jog gyakorlásáról.
Magyarországi Rendeletek Tára, XLVII.évf. (1913) 4.füzet. 1298-1301.p.

I. sz. melléklet

A csendőrök fegyverhasználatának szabályozása
a testület 1881. évi első „szolgálati szabályzat"-ában.

„11. §.

A szolgálatot teljesítő csendőr fegyverének használatára mindenki ellen jogosítva van:

1. a ki a csendőrt erőszakosan megsérti vagy őt támadással veszélyesen fenyegeti;

2. ha a tetten ért gonosztevő vagy alapos gyanúval terhelt egyén felfegyverkezve lévén, az előzetes felszólítás daczára magát önként meg nem adja, vagy esetleg védett helyzetéből előjönni vonakodik;

3. a ki figyelmeztető utasításainak — őt szolgálata teljesítésében meggátalonadó — tettlegesen ellenszegül;

4. a ki mint veszélyes gonosztevő a csendőrség által elfogatik, vagy őrizete alá adatik és bár erőszakos ellenállás nélkül, de a megállításra czélzó fenyegető rákiáltás daczára elfut, ha visszatartóztatására más mód nem létezik;

5. a ki ellenséges viszonyok között magát gyanússá teszi és a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad;

Ha a fegyvernek a fent elősorolt esetekben történt alkalmazása folytán, az ellenszegülőnek testileg súlyos megsértése vagy annak halála következett be, akkor a tényálladék minden mellékkörülményekkel együtt honvédbíróságilag kinyomozandó és az eredmény az érdekelt csendőr vallomásaival összehasonlítandó.

Ha az e végre kiküldött bizottság határozatilag kimondja, hogy a csendőr a szolgálati utasításokhoz képest kötelessége szerint járt el, ez a csendőr-parancsnokság által napiparancsilag közzéteendő; ha azonban oly jogos gyanúokok mutatkoznak, melyeknél fogva a csendőr fegyverhasználati jogával való visszaéléssel jogosan vádolható, ellene a bizottság ebbeli véleménye alapján a hadi törvényszéki vizsgálat rendelendő el.

Ily esetekben előforduló könnyű sértések folytán való eljárás az illető csendőr-parancsnok hatáskörébe tartozik.

12. §.

A csendőr, szolgálatának teljesítésekor jogosult mindennemű közszolgálatban álló közegnek, különösen a polgári és más őrtestek és ezek tagjainak, nemkülönben község-elöljáróknak és katonai- vagy honvéd-parancsnokságoknak támogatását igénybe venni."

„50. §.

Azon esetek, melyekben a csendőrnek fegyverét szabad használni, a szervezeti utasítás 11. §-ában vannak meghatározva.

De a csendőr ezen esetekben is fegyverét csak azután használja, miután minden egyéb eszköz alkalmazása eredmény nélkül maradt, s ekkor is még a legnagyobb kímélettel járjon el.

Ennél fogva, és a mennyiben azt a viszonyok engedik, előbb a kevésbé veszélyes fegyverek (a kard vagy szurony) használandó; mire nézve határozó befolyással még az is bír, hogy vajon a törvénysértő szintén fegyverrel vagy milyen sértő eszközzel van ellátva.

Ellenszegülésnél vagy valamilyen csendőrre intézett támadásnál utóbbinak mindenek előtt arra kell törekednie, hogy az illető személyt az ellenállásra, esetleg megszökésre képtelenné tegye.

Ehhez képest lehetőleg azt is számításba kell vennie, hogy mily nemű fegyver és mily irányban használandó, hogy az ember élete lehetőleg kíméltessék és más személyek se veszélyeztessenek.

Ha valamely ellenszegülő a fegyvernek vele szemben alkalmazott használata következtében megsebesíttetett, akkor a csendőr azonnal az illető ápolásáról gondoskodni tartozik."

Forrás ! *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* 7-8.p. + 107-108.p. Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt. 191 p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXIII.évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 174-184.p.

ZEIDLER Sándor

A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei

Az 1881. évi törvénycikkel alapított Magyar Királyi Csendőrség katonailag szervezett őrtestület volt.[1] A testület tagjainak öltözetét és fegyverzetét a belügy- és a honvédelmi miniszter állapította meg.

A tiszti létszám kiegészítése a közös hadseregből, honvédségtől és a haditengerészettől önként jelentkező tényleges tisztek és hadapródok által történt. Ezenkívül olyan szolgálatban kipróbált, jól minősített, megfelelő általános műveltséggel rendelkező altiszteket, akik a honvédtiszti vizsgát letették, a honvédelmi miniszter által csendőr hadapródokká nevezték ki.

A legénységi állomány kiegészítése a közös hadsereg és a Magyar Királyi Honvédség azon altisztjeiből és legénységéből, illetve tartalékosaiból valósult meg, akik a hadkötelezettségüknek már eleget tettek.

A Magyar Királyi Honvédségnél 1882-ben az alábbi rendfokozatok voltak használatosak a tisztikarban:

- törzstisztek:
  - ezredes — arany vagy ezüst paszományon 3 csillag,
  - alezredes — arany vagy ezüst paszományon 2 csillag,
  - őrnagy — arany vagy ezüst paszományon 1 csillag;
- főtisztek:
  - százados — 3 csillag,
  - főhadnagy — 2 csillag,
  - hadnagy — 1 csillag;
- tisztjelölt:
  - hadapród tiszthelyettes (e rendfokozat 1909-ben zászlósra változott) — keskeny arany paszomány 1 ezüst csillag;
- altisztek:
  - őrmester — keskeny sárga paszományon 3 fehér csillag,
  - szakaszvezető — 3 fehér csillag,
  - tizedes — 2 fehér csillag;
- legénység:
  - őrvezető — 1 fehér csillag,
  - honvéd — rendfokozat nélküli.[2]

A katonai rendfokozatokat kizárólag hatágú csillaggal jelölték.

A Magyar Királyi Csendőrség tiszti karának rendfokozati jelei a Magyar Királyi Honvédséghez hasonlóan az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásáig változatlanok maradtak, a legénységé azonban ezen időszak alatt többször módosult, nemcsak elnevezésében, hanem külső formájában is. **(I. sz. melléklet)**

A csendőr legénység a sötétzöld zubbony, illetve dolmány 8,5 cm hosszú buzérvörös hajtókáján kezdetben háromféle rendfokozatot viselt: a csendőr a tizedesit, a csendőr őrsvezető és a csendőr, valamint a címzetes csendőr őrsvezető a szakaszvezetőit, a csendőr őrmester és a csendőr őrsvezető, valamint a címzetes csendőr őrmester az őrmesterit. Mivel a Magyar Királyi Csendőrségbe való belépés csak a legkisebb csendőri rendfokozatba volt lehetséges, a haderőben tizedesi, szakaszvezetői és őrmesteri rendfokozatot elértek is egyformán két fehér csillagot viseltek. A közkatona és az őrvezető mint próbacsendőr rendfokozatot nem viselt, azonban sárga al-

ga altiszti kard és szuronybojtjuk volt annak kifejezésére, hogy minden csendőr a haderő altisztjeinek jellegével bírt. A véglegesítés után mindenki a „csendőr" rendfokozatot viselte, azaz két fehér csillagot. Aki ezután az altiszti vizsgát letette — a véderőnél altiszti rendfokozatot elértek 6 hónap után — címzetes őrsvezető lett, azonban ha korábban a haderőnél őrmester volt, akkor címzetes csendőr őrmester lett. A vizsgázott altisztekből idővel őrsvezetők lettek és őrsparancsnoki beosztásba kerültek. Két év őrsparancsnoki működés és jó minősítés esetén az őrsvezető címzetes csendőr őrmesterré lépett elő. Huzamosabb idő után elérték a valóságos csendőr őrmesteri rendfokozatot is.[3]

1901-ben megengedték, hogy a csapatbeli szakaszvezetők és őrmesterek mint próbacsendőrök szakaszvezetői rendfokozatot viseljenek. Próbaszolgálatuk alatt próbacsendőr címzetes őrsvezetők, véglegesítésük után címzetes csendőr őrsvezetők lettek. Aki altiszti vizsgát tett, címzetes csendőr őrsvezető másodaltiszt elnevezést viselt megkülönböztetésül a csendőr címzetes őrsvezetőktől. A hadapródok elnevezése próbaszolgálat alatt hadapród címzetes őrsvezető lett.[4]

1904. V. 1-jével nevezték ki az első járásőrmestereket. Ezek az 1903 szeptemberében felállított járás-parancsnokságok és egyúttal a járás-parancsnokságok székhelyén felállított őrsök parancsnokai is voltak. Rendfokozati jelvényük hasonló volt az őrmesteréhez, azonban a sárga paszományt meggyvörös csík választotta ketté.[5] Ilyen rendfokozat már volt a testületnél: a rangosztályba sorolt havidíjas törzsőrmester. Ezek azonban nem a csapatoknál teljesítettek szolgálatot, hanem irodákban számvivői és egyéb gazdászati beosztásban tevékenykedtek.

1907-ben a Magyar Királyi Honvédségnél történt változásoknak megfelelően a járásőrmesterek és a törzsőrmesterek a kettős sárga paszomány helyett ezüst paszományt kaptak, melyek megkülönböztetése céljából a járásőrmester buzérvörös, a törzsőrmester világoskék alapon viselte.[6]

1909-től, aki az altiszti iskolát jeles eredménnyel elvégezte, az soron kívül címzetes csendőr őrmesterré lépett elő.[7]

1912-ben *I. Ferenc József* a csendőr tizedesi rendfokozatot szakaszvezetőire emelte, tehát a kinevezett „csendőr" három fehér csillagot hordott. A haderőbeli őrvezető az egy csillagját hordhatta, ettől kezdve minden rendfokozatú próbacsendőr elnevezése „próbacsendőr". Ha a csendőr altiszti vizsgát tett, címzetes csendőr őrmesterré lépett elő. A valóságos csendőr őrmester olyan kettős paszományt kapott, mint 1907 előtt a járásőrmester. Megszűnt az őrsvezetői elnevezés. Önálló parancsnoki jelvényként az altisztek a rendfokozati jelvényük mögött kis sárga gombot viseltek.[8]

A tisztjelölti rendfokozatnál a hadapród tiszthelyettes elnevezést formai változás nélkül zászlósra változtatták.

1914. VI. 2-án kelt legfelsőbb elhatározás szerint ezentúl a törzsaltisztek a celluloid csillagok helyett fehér selyemcsillagokat viseltek. 1915. VI. 2-án bevezették a tiszthelyettesi rendfokozatot, mely legmagasabb volt a csapataltisztek között. Jelölése két keskeny ezüst paszományon egy sima arany hatágú csillag volt.[9]

1916. III. 1-jén a Magyar Királyi Csendőrség részére is rendszeresítették a tábori szürke ruházatot.[10] Mivel a hadseregnél buzérvörös parolit is rendszeresítettek, ettől való megkülönböztetés céljából a buzérvörös hajtóka körül sötétzöld posztóalátétet helyeztek el az összes csendőri rendfokozatnál.[11] 1916. X. 24-én az osztrák csendőrség mintájára a legénységi rendfokozati rendszert átalakították, mely 1919 májusáig maradt érvényben.[12]

A csendőr rendfokozat után beiktattak egy újat, a vezetőt, melynek rendfokozati jelvénye ugyanolyan 3 fehér celluloid csillag volt, de — az 1895 óta rendszerben lévő — járőrvezetői jelvényt viselt a jobb zsebe felett.[13]

Az alőrmester rendfokozati jele megfelelt a korábbi őrmesternek.[14]

Az első és másodosztályú őrmesterek rendfokozati jele a korábbi járásőrmesteri volt.[15]

A járásőrmester és a törzsőrmester a szélesebb ezüstpaszomány fölé még egy ezüst csíkot kapott.[16]

Az I. világháború következtében kezdtek „felhígulni" a rendfokozatok. A csendőröket a harctéren tábori csendőrszolgálatra osztották be. A parancsnokok az indokoltnál több csendőrt léptettek elő, miközben az altisztképzés szünetelt. A honvédelmi miniszter 1915 nyarán elrendelte, hogy csendőröket altiszti vizsga nélkül is elő lehet léptetni címzetes csendőr őrmesterekké. Az 1916-os rendszer szerint ők alőrmesterek lettek. Megkülönböztetésül kétfajta elnevezést használtak: alőrmester és vizsgázott alőrmester.

A I. világháború alatt még egy rendfokozatot használtak: a tiszthelyettesit. Ezen rendfokozat bevezetésének a tiszthiány volt az oka, és amennyiben tisztjelöltekkel nem tudták betölteni a szükséges beosztásokat, akkor erre érdemes egyéneket léptettek elő szakasz-parancsnoki és annak megfelelő beosztásokba. 1915. VI. 4-én kelt honvédelmi miniszteri rendelet szerint csak olyan csendőr altisztek voltak előléptethetők ebbe a rendfokozatba, akik lemondtak a csendőrségben való maradásukról. 1918 februárjától — a haderő mintájára, anyaghiányra való tekintettel — a rendfokozat mögött 2,5 cm-es buzérvörös és sötétzöld posztócsík jelezte a csendőrséghez tartozást.[17] **(II. sz. melléklet)**

Még az Osztrák-Magyar Monarchia idején a testületnél 1913-ban főpatkolómestert rendszeresítettek. Ruházata és fegyverzete olyan volt, mint a járásőrmesteré, azonban sötétlila szegélyzettel.[18] Ugyanebben az évben 1 csendőr főállatorvost is rendszeresítettek, hajtókája buzérvörös volt, azonban csillag helyett 3 arany rozettát viselt.[19] Még 1904-ben két számtanácsos is rendszerbe került. Rendfokozati jelként alizarinvörös alapon, széles arany tisztviselői paszományon 1 ezüst rozettát viseltek.[20]

A világháború után a KÁROLYI-kormány által életbe léptetett új rendfokozati rendszer — mely a Tanácsköztársaság okozta megszakítással 1919 végéig élt — éles különbséget tett a vizsgázott és a nem vizsgázott altisztek között.

A próbacsendőr rendfokozatát őrmesterig bezárólag megtartotta. Véglegesítés után csendőr lett, és az addigi alőrmester rendfokozatát kapta meg. Az őrmester az addigi 1. osztályú és 2. osztályú őrmester rendfokozatát kapta. A törzsőrmester a korábbi járásőrmester rendfokozatát viselte.[21]

A tiszthelyettesnek egy szélesebb és egy keskenyebb arany paszományon egy ezüst csillagja volt. Aki altiszti vizsgát tett, tisztviselővé minősíttetett. A vizsgázott alőrmesterből ellenőr, a 2. osztályú őrmesterből főellenőr, az 1. osztályú őrmesterből segédfelügyelő, a járásőrmesterből pedig felügyelő lett. Rendfokozati jelvényük széles arany paszományon 1, 2, illetve 3 ezüst tisztviselői rozetta volt.[22]

A Tanácsköztársaság kikiáltása után a forradalmi kormányzótanács intézkedésére a belügyi népbiztosság 1919. III. 26-án kelt 1. BM. rendelettel szabályozta a Vörös Őrség felállítását, melybe a csendőrséget is beolvasztották. A Vörös Őrség a Vörös Hadsereg kiegészítő részét alkotta, tagjait bármikor át lehetett he-

lyezni a hadseregbe. Az összes rendfokozatot eltörölték. A bal karon 10 cm széles vörös színű karszalagon jelölték fekete felirattal a beosztásokat.[23]

A Tanácsköztársaság bukása után először a szegedi kormány hivatalos lapjában 1919. VIII. 7-én jelent meg rendelkezés, ami lényegében a KÁROLYI alatti állapotokat rögzítette, azonban a nemzeti hadsereg új magyaros súlytással díszített hajtókájának formájában. A hajtóka színe sötét fűzöld alapon világos buzérvörös volt. A csendőr gazdászati tisztek palakék felsőszínt kaptak.

Az 1919. XII. 31-én megjelent rendelet már új, eltérő rajzolatú rendfokozatot írt elő és megszüntette a KÁROLYI alatt tisztviselőnek minősített csendőrtisztviselői kart. A hajtóka színe buzérvörös volt, acélzöld alapon.

A tisztikar rendfokozata változatlan maradt, a zászlósokat pedig alhadnagyokká keresztelték át, akik 1 ezüst csillagot viseltek. A tisztviselői rendfokozatok helyett 1. osztályú, 2. osztályú és 3. osztályú tiszthelyettesi rendfokozatot rendszeresítettek:

- 1. osztályú tiszthelyettes: 3 ezüst csillag, 3 vékony és 1 vastag ezüst paszomány és ezüst súlytás;
- 2. osztályú tiszthelyettes: 3 ezüst csillag, 2 vékony és 1 vastag ezüst paszomány és ezüst súlytás;
- 3. osztályú tiszthelyettes: 3 ezüst csillag, 1 vékony és 1 vastag ezüst paszomány és ezüst súlytás.

A vizsgázott altisztek tehát tiszthelyettesek lettek. A járásőrmesterség megszűnt, mert annak megfelelő parancsnokságot nem szerveztek.

Továbbszolgáló altisztek:

- Főtörzsőrmester: 3 ezüst csillag széles sárga paszomány, ezüst súlytás;
- Törzsőrmester: 2 ezüst csillag széles sárga paszomány, ezüst súlytás;
- Őrmester: 1 ezüst csillag széles sárga paszomány, ezüst súlytás.

Altisztek:

- Csendőr: 3 celluloid csillag, sárga paszomány, barna súlytás;
- Próbacsendőr: 2 celluloid csillag, sárga paszomány, barna súlytás.[24]

(III. sz. melléklet)

Azok a próbacsendőrök, akik a hadseregben rendfokozatot értek el, őrmesterig bezárólag viselhették. 1921-ben a khaki egyenruha a Magyar Királyi Honvédség mintájára került bevezetésre. 1922-ben a csendőr állatorvosok számára elrendelték, hogy a sötétkék posztóhajtókát acélzöld alapon viseljék.[25] 1924-ben eltörölték az alhadnagyi rendfokozatot.[26] 1926. II. 1-jével megszüntették az 1. osztályú, a 2. osztályú és 3. osztályú tiszthelyettesi rendfokozatokat, helyettük pedig a legmagasabb altiszti rendfokozatként az alhadnagyi rangot vezették be, melyet függőlegesen elhelyezett arany paszományon 1 ezüst csillag, ezüst súlytással szegélyezve jelöléssel rendszeresítettek.[27]

Ugyanakkor a főtörzsőrmesteri rendfokozat elnevezése tiszthelyettesire változott, azonban ezt 1941-ben ismét visszakeresztelték. Őrmestertől a tiszthelyettesig a sárga paszomány helyére ezüst került. 1937-ben ismét megjelent a zászlósi rendfokozat más formában. A hosszanti arany paszomány előtt 1 ezüst csillag volt, a hajtókát arany súlytással szegélyezték.

A kinevezett őrsparancsnokok az ezüst altiszti paszományon kis sima gombot, a szakasz-parancsnokok pedig kis ezüst koronás gombot viseltek.

1943-ban rendelet jelent meg, amely a Magyar Királyi Honvédség mintájára me-

menetöltözetnél a hajtóka körüli súlytások elhagyását határozta meg.

A rangok egyenruhán való elhelyezését, méretét, színét stb. rendkívül aprólékosan és pontosan, körültekintően szabályozták.[28] **(IV. sz. melléklet)**

A csendőri rangokat a szárazföldi haderőnem gyakorlatának megfelelően a zubbony gallérján viselték, azonban az úgynevezett Bocskay-sapkára is felhelyezték a rangok jelölését, amely a csendőr kalapon és az úgynevezett tiszti sapkán nem alakult ki.[29]

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya körében rendszeresített rangok tehát alapvetően harmonizáltak a haderő rendfokozati rendszerével, azonban kisebb, a testületi sajátosságokat tükröző módosításokat is tartalmazott a csendőri rangrendszer.

Jegyzetek:

[1] 1881/III.tc.
[2] GERGELY
[3] Loc.cit.
[4] Loc.cit.
[5] 2 710/1903.HM.eln.r.
[6] GERGELY: op.cit.
[7] Loc.cit.
[8] Loc.cit.
[9] Loc.cit.
[10] 2 478/1916.HM.kr.
[11] 27 467/1918.BM.r.
[12] 21 279/1916/HM.eln.r.
[13] GERGELY: op.cit.
[14] Loc.cit.
[15] Loc.cit.
[16] Loc.cit.
[17] Loc.cit.
[18] 16 364/1913.HM.eln.r.
[19] 16 846/1913.HM.eln.kr.
[20] GERGELY: op.cit.
[21] Loc.cit.
[22] Loc.cit.
[23] 8351/1919. HN.eln.r.
[24] 21 170/1919.HM.eln.r.
[25] 120 090/1922.BM.kr.
[26] 160 000/1924.HM.kr.
[27] GERGELY: op.cit.
[28] 50 141/1937.BM.kr.
[29] A m.kir. csendőrség egyenruhája és felszerelése. I.rész + II.rész.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

CIKKEK

GERGELY — GERGELY Endre: Legénységi rendfokozataink változásai. *Csendőrségi Lapok,* XXIV.évf. (1934) 19.sz. 593-595.p.

A m.kir. csendőrség egyenruhája és felszerelése. — A m.kir. csendőrség egyenruhája és felszerelése. (Szerkesztői közlemény.) *Csendőrségi Lapok,* I.rész. XXXI.évf. (1941) 5.sz. 162-165.p. ; II.rész. XXXI.évf. (1941) 6.sz. 194-196.p. ; III.rész. XXXI.évf. (1941) 7.sz. 229-231.p. ; IV.rész. XXXI.évf. (1941) 8.sz. 269-271.p. ; V.rész. XXXI.évf. (1941) 10.sz. 341-343.p. ; VI.rész. XXXI.évf. (1941) 11.sz. 373-374.p. ; VII.rész. XXXI.évf. (1941) 12.sz. 409.p. ; VIII.rész. XXXI.évf. (1941) 14.sz. 473.p. ; IX.rész. XXXI.évf. (1941) 15.sz. 506-508.p. ; X.rész. XXXI.évf. (1941) 16.sz. 542.p. ; XI.rész. XXXI.évf. (1941) 17.sz. 574-575.p. ; XII.rész. ; XXXI.évf. (1941) 18.sz. 613-614.p. ; XIII.rész. XXXI.évf. (1941) 19.sz. 648-649.p. ; XIV.rész. XXXI.évf. (1941) 21.sz. 710-711.p. ; XV.rész. XXXI.évf. (1941) 22.sz. 748-749.p. ; XVI.rész. XXXI.évf. (1941) 23.sz. 779-780.p. ; XVII.rész. ; XXXI.évf. (1941) 24.sz. 779-780.p. ; XVIII.rész. XXXI.évf. (1941) 24.sz. 818-819.p.

TÖRVÉNYEK

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

RENDELETEK

2 710/1903.HM.eln.r. — 2 710/1903.HM.eln.r. a csendőr járásőrmesterek öltözetleírása és az Utasítás az m.k. csendőr járásőrmesterek számára I. f. jóváhagyása tárgyában.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, XXX.évf. (1903) 16.sz. 120.p.

16 364/1913.HM.eln.r. — 16 364/1913.HM.eln.r. Legfelsőbb elhatározás. Csendőr patkolómesteri rendfokozat rendszeresítésére.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, XL.évf. (1913) 54.sz. 401.p.

16 846/1913.HM.eln.kr. — 16 846/1913.HM.eln.kr. legfelsőbb elhatározás csendőrállatorvosi ellátás rendszeresítésére.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, XLI.évf. (1913) 1.sz. 2.p.

2 478/1916.HM.kr. — 2 478/1916.HM.kr. Csendőrség részére szürke tábori ruha rendszeresítése.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára. V.évf. (1916) 5.sz. 1.p.

21 279/1916/HM.eln.r. — 21 279/1916/HM.eln.r. csendőr rangosztályba nem sorolt havidíjasok és legénység rendfokozati jeleinek újabb megállapítása.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, XLIII.évf. (1916) 75.sz. 485-486.p.

27 467/1918.BM.r. — 27 467/1918.BM.r. vörös szegélyposztónak csendőr legénység ruházatán korlátolt mérvben való alkalmazása.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára. VII.évf. (1918) 8.sz. 1-2.p.

21 170/1919.HM.eln.r. — 21 170/1919.HM.eln.r. Csendőrtisztviselői állománycsoport megszűntetése. Egyenruhaváltoztatások a magyar nemzeti csendőrségnél.
Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára, XLVI.évf. (1919.) 80.sz. 313-318.p. + 5 p. melléklet.

120 090/1922.BM.kr. — 120 090/1922.BM.kr. csendőr állatorvosok hajtókája.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára, XI.évf. (1922) 4.sz. 59.p.

120 706/1922.BM.kr. — 120 706/1922.BM.kr. társasági sapka rendszeresítése. *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Csendőrség számára,* XI.évf. (1922) 4.sz. 58.p.

160 000/1924.HM.kr. — 160 000/1924.HM.kr. katonai rangok átszámozása. *Honvédségi Közlöny,* LI.évf. (1924) 26.sz. 264-265.p.

50 141/1937.BM.kr. — 50 141/1937.BM.kr. tisztjelöltek (zászlósok) egyenruházatának módosítása. *Csendőrségi Közlöny,* XXII.évf. (1937) 4.sz. 16-17.p.

8351/1919. HN.eln.r. — 8351/1919. HN.eln.r. rang és rendfokozati különbségek megszűntetésének szabályozása a jelenleg viselt egyenruhán. *Kisközlöny. A Vörös Hadsereg rendeletei,* I.évf. (1919) 26.sz. 109.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség legénysége rendfokozatainak változásai.

II.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozatai 1881-1918.

III.sz. melléklet
A két világháború közötti magyar katonai rangok a szárazföldi alakulatoknál a zubbony gallérján és a köpeny újján.

IV.sz. melléklet
A tiszti rendfokozat zubbony galléron elhelyezésének a rendje.

I.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség legénysége rendfokozatainak változásai

1882	1901	1904	1912	1916	1920	1926
próbacsendőr	próbacsendőr próbacsendőr címzetes őrsvezető*	próbacsendőr próbacsendőr címzetes őrsvezető	próbacsendőr	próbacsendőr	próbacsendőr	próbacsendőr
csendőr	csendőr	csendőr	csendőr	csendőr	csendőr	csendőr
	csendőr címzetes őrsvezető*	csendőr címzetes őrsvezető		vezető	őrmester	őrmester
				(alőrmester)	törzsőrmester	törzsőrmester
					főtörzsőrmester	
csendőr címzetes őrsvezető*	csendőr címzetes őrsvezető másodaltiszt	csendőr címzetes őrsvezető másodaltiszt	csendőr címzetes őrsmester	(vizsgázott) alőrmester	3. osztályú tiszthelyettes	tiszthelyettes
csendőr címzetes őrmester**	csendőr címzetes őrmester**	csendőr címzetes őrmester**				
őrsvezető	őrsvezető	őrsvezető	őrsvezető címzetes őrmester**	2. osztályú őrmester	2. osztályú tiszthelyettes	
őrsvezető címzetes őrmester**	őrsvezető címzetes őrmester**	őrsvezető címzetes őrmester**				
őrmester	őrmester	őrmester	őrmester	1. osztályú őrmester	1. osztályú tiszthelyettes	
		járásőrmester	járásőrmester	járásőrmester		alhadnagy

* ha a csapatnál szakaszvezető vagy őrmester volt. ** ha a csapatnál őrmester volt.

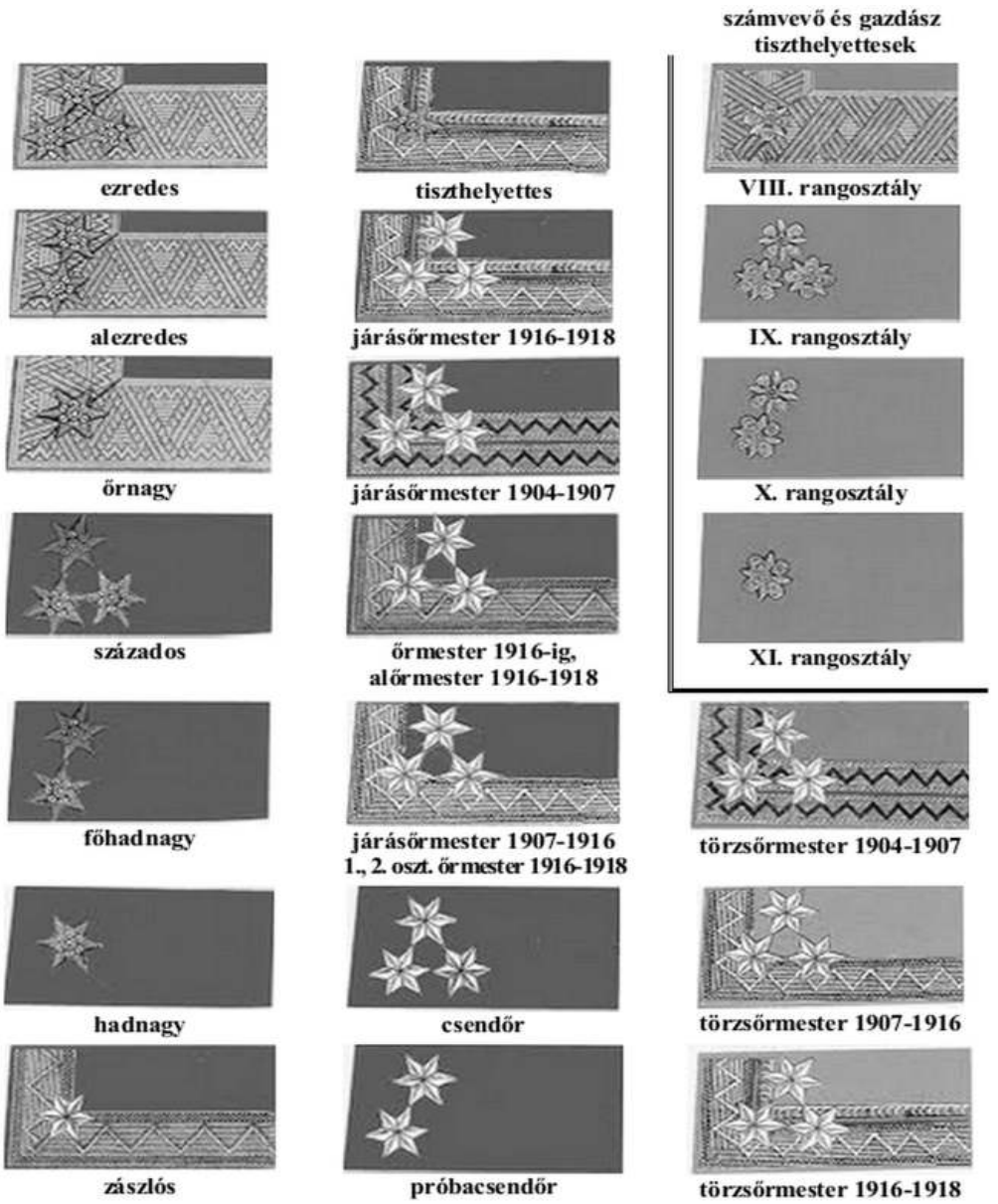
Jelmagyarázat:

— — az altiszti vizsga letételét jelenti. ····· zsold, vagy havidíj változását jelenti.

Forrás ! GERGELY Endre: Legénységi rendfokozataink változásai. *Csendőrségi Lapok,* XXIV.évf. (1934) 19.sz. 593-595.p.

II. sz. melléklet

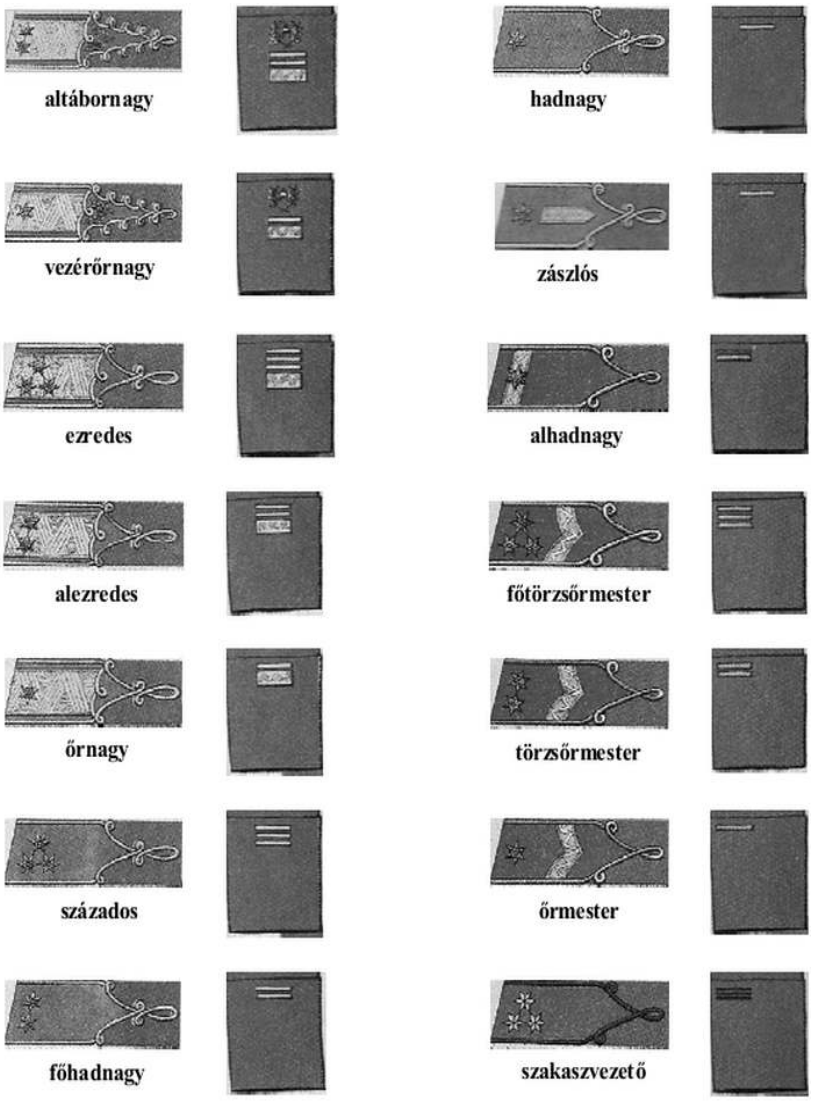
A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati jelei 1881–1918

Forrás ! ZEIDLER Sándor magángyűjteménye. A rangokat rajzolta ZEIDLER Sándor.

III.sz. melléklet

A két világháború közötti magyar katonai rangok a szárazföldi alakulatoknál a zubbony gallérján és a köpeny újján

Forrás ! A Magyar Királyi Honvédség egyenruhái falitáblán megjelenített rendfokozati jelek ábrázolását a Magyar Királyi Honvéd vezérkar főnöke 1942. VI. 8-án kelt 51 964 számú rendelettel engedélyezte. Tervezte és kiadta vitéz LOÓSY Alajos alezredes, Budapesten. A rajzokat készítette nemes BICZÓ András, a falitáblát nyomta KLÖSZ György és Fia Budapest, VII.Vilma királynő út.

49.

IV.sz. melléklet

A zászlós rendfokozat zubbony galléron elhelyezésének a rendje

Forrás ! 50 141/1937.BM.eln.kr. tisztjelöltek (zászlósok) egyenruházatának módosítása. *Csendőrségi Közlöny,* XXII.évf. (1937) 4.sz. 16-17.p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
VII.évf. (1997) 8.sz. 110-112.p.

ZÉTÉNYI Zsolt

A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök jogállása 1945 előtt és után

I.

Tanulmányomat azok emlékének szánom, akik, mint a Magyar Királyi Csendőrség tagjai, életüket adták a rend védelméért, beleértve azt is, hogy példás szolgálatukért koholt perekben megtorló ítéleteket kellett elszenvedniük. A legfrissebb, átfogó, csendőrségi monográfia ajánlásában írta SZAKÁLY Sándor: *„1881-1945. Ha egy fejfán olvashatóak ezek az évszámok, akkor azt mondhatjuk: élt 65 esztendőt. Ugyanez az évszám olvasható azon a jelképes fejfán, amely a volt Magyar Királyi Csendőrség virtuális sírhantját jelöli. Egy európai mintára létrehozott, a maga korában a legtekintélyesebb, katonailag szervezett közbiztonsági őrtestület élt ennyi esztendőt, és vált a magyar történelemben, illetve a közbeszédben is fogalommá."* [1]

Az 1941. VII. 1-től bevezetett csendőr tízparancsolat az intézmény keletkezésére visszahatóan megmutatta a csendőr és a csendőrség erkölcsi, világnézeti lényegét:

„1. Megemlékezzél arról, amivel Istenednek tartozol!
2. Én vagyok a te hazád: Nagymagyarország!
3. Hűséged, becsületed, vitézséged nem eladó!
4. Légy erkölcsös, józanéletű, engedelmes!
5. Tiszteld elöljáróidat, mint atyádat; szeresd bajtársadat, mint tenmagadat!
6. Tanulj és tudj: a tudás második fegyvered!
7. Védd a másét, a magadét ne pazarold!
8. Mögötted a törvény, előtted is az legyen!
9. Igaztalanul ne vádolj, fegyvered ártatlant ne bántson!
10. A család szentély: ha magadnak nincs, őrsödben megtalálod!" [2]

A Magyar Királyi Csendőrség létezése alatt rendíthetetlen támasza volt a polgári magyar államnak. A bűnüldözés és a közrend védelme tekintetében páratlan eredményességet mutatott mind nemzetközi összehasonlítást illetően, mind pedig az időben utána következő magyar rendvédelmi testületekhez hasonlítva. 12 000 fő kemény szolgálatban, szerény működési költséggel érte el mindezeket. Az 1944–1945. évi, pártállami diktatúrába való átmenet egyik első áldozata volt a Magyar Királyi Csendőrség, amelyet politikai okokból szüntettek meg, de mivel a társ rendvédelmi szervezetekkel együtt utasítást teljesítve részt vett az 1944. évi jogfosztó intézkedések végrehajtásában, ezt utólag, teljesen és kizárólag az ő rovására írva, jó ürügyként használták üldözésük magyarázatául. A jogfosztó intézkedések végrehajtásában azonban a testületnek csupán egy kisebb része vett részt, a testületet mégis kollektívan elítélték.

Mindazonáltal nem vitatható, hogy a szervezet maga a polgári állam szuverén állapotában annak kiválóan működő közbiztonsági testülete volt.

A csendőr szó nyelvújítási alkotás ugyanúgy, mint a rendőr szavunk. E kifejezések a XIX. század elején bukkantak fel, valószínűleg az osztrák zsandárság Kárpát-medencébe telepítésének időszakában. Az abszolutizmus idején a zsandár elnevezés volt használatban, s az első törvény, amely már használta a csendőr ki-

őr kifejezést, 1873-ban született. A francia rendvédelem-történet a régi, középkori, majd forradalmi időkre vezeti vissza az intézmény gyökerét.[3]

A magyar országgyűlés már 1848 elején foglalkozott a csendőrség magyarországi felállításának gondolatával a főrendi ház tagjai által.[4] Végül is a szervezetet az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharcot megtorló neoabszolutista hatalom hozta létre.[5] A HABSBURG uralkodóháztól uralt Ausztria és Magyarország 1867. évi kiegyezését[6] követően a birodalmi csendőrség szervezetét a Magyar Szent Korona alá tartozó területekre kiterjedően feloszlatták, Erdélyben és Horvát-Szlavóniában azonban megmaradt a csendőrség. E két csendőr ezred a közös haderő alárendeltségében működött 1876-ig,[7] amikor a magyar kormány kezdeményezésére mindkettő átkerült a területileg illetékes honvéd parancsnokság, illetve a horvát bán alárendeltségébe.[8] Az erdélyi ezred beolvadt a Magyar Királyi Csendőrségbe, amelyet végül is a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881. évi törvénycikk létesített és legitimált,[9] s amelynek másik fontos forrása az 1881. évi törvénycikk, amely a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről szólt.[10] Ezeket a törvényeket a király 1881. II. 14.-én szentesítette. A törvényhozási munka mozgatója TISZA Kálmán volt először belügyminiszterként, majd miniszterelnökként[11] (belügyminiszter 1875. III. 2. – 1878. X. 11. ; miniszterelnök 1875. X. 20. – 1890. III. 13. ; pénzügyminiszter 1878. X. 11. – 1878. XII. 5. ; belügyminiszter 1878. XII. 5. – 1887. II. 11. ; a király személye körüli miniszter 1879. VII. 11. – 1879. IX. 25. ; pénzügyminiszter 1887. II. 11. – 1889. IV. 9.).[12]

A testület 1933-ban ünnepelte meg először csendőrnapként február 14-ét, mert az államfő 1932 decemberében ezt a napot a *„Csendőrség napjává”* nyilvánította.[13]

A csendőrség szó, mint fogalom olyan rendvédelmi szervezet típust jelent, amely katonai függelmi viszonyok között működik, személyi állománya katonai rendfokozatot visel, jogai és kötelezettségei a katonákra irányadó kötelmek és jogok. A szervezet közbiztonsági, közrendvédelmi tevékenységének irányítása ugyanakkor a belügyi szakterülethez, a belügyi tárcához tartozik.

A Magyar Királyi Csendőrség eredetileg hat csendőr kerületből állt a XIX. század utolsó negyedében. A kerület-parancsnokságok alárendeltségében szárny-parancsnokságok működtek, eredetileg vármegyénként egyet szerveztek. A működő szervezetben 2-4 szárny-parancsnokság működött egy csendőr kerület-parancsnokság kereteiben, a szárny-parancsnokság pedig 2-3 szakasz-parancsnokságot felügyelt. A szakasz-parancsnokok irányítása alá 15-25 őrs tartozott a lakosság sűrűségétől, közlekedési és földrajzi viszonyoktól függően. Az őrsök létszámát átlagosan 5-7 főben állapították meg. Az őrsök egymástól való távolsága mintegy 25 km volt. Ekképpen a szervezet felállításakor 77 parancsnokság, ennek keretében 6 kerület, 20 szárny, 51 szakasz és alárendeltségükben 855 őrs működött.[14]

A parancsnokságok élén ezredes, százados, főhadnagy rendfokozatú tisztek álltak a parancsnoklás szintje szerint. A szervezet felállításakor még a csendőr legénység sorozás útján történő kiegészítésére is szükség volt, amint ezt gróf RÁDAY Gedeon honvédelmi miniszter (honv. miniszter 1882. X. 4. – 1883. XII. 26.)[15] indítványára el is rendelte az országgyűlés. Meg kell jegyezzük, hogy a csend-

őrség létrehozása előtt az idegen szellemű zsandárság mellett és után működött a hagyományos helyi rendvédelem a pandúrok részvételével, akik csendbiztosok irányítása alatt működtek a vármegyék irányításával. E csendbiztosokból többen a Magyar Királyi Csendőrség tisztjeiként működtek tovább. Az első szolgálati utasítás, mai fogalmaink szerint szolgálati szabályzat 1881-ben jelent meg.[16] A Magyar Királyi Csendőrség személyzeti kérdésekben a honvédelmi tárcának, az összes többi hatáskörben (parancsnoklás, szolgálat ellátása, anyagi ellátás) a belügyi tárcának volt alárendelve. A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium szervezetében a csendőrséggel foglalkozó szervezeti egység vezetőjéből nőtt ki a *csendőrség felügyelője* beosztás. A felügyeleti jogot gyakorló két minisztérium hatásköre kiválóan érvényesült a csendőrségi felügyelőnek a szervezet egészére kiterjedő hatásköre által.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezete a felállítástól a feloszlatásáig je-lentős átszervezéseken esett át. Az 1945-ig működő magyar csendőrség története 1919-ben kardinális fordulatot vett, amikor — a tanácsköztársasági vörös ura-lom során a Vörös Őrségbe beolvasztott és ezáltal formálisan megszüntetett csendőrséget — újra felállították. A magyarországi antant-misszió tábornoki bizottságának tagja, BANDHOLTZ tábornok kezdeményezésére felkért YATES ezredes eredményes szervező tevékenységet folytatott a magyar rendvédelem újjászervezésére. Ekkor írta a sajtóban YATES 1919. XI. 19-én: *„A magyar csendőrségnek mindenkor az a hírneve volt, hogy egész Európa legjobb fegyveres ereje. A jövőben alkalma lesz ezt megint beigazolni azáltal, hogy a törvényes rend fenntartásában részét derekasan kiveszi. Mi bizalommal számolunk Önökre, hogy ismét odaadó kötelességtudásukkal az ország békéjét biztosítani fogják.*"[17]

A testület legfőbb parancsnoksága, a Magyar Királyi Csendőr Felügyelőség országos hatáskörrel rendelkezett. Élén *a m. kir. csendőrség felügyelője* állt. A felügyelő hatásköre elvileg minden csendőrséggel kapcsolatos ügyre kiterjedt, mindazonáltal a gyakorlatban erősebb volt kapcsolódása a honvédelmi tárcához, mint a belügyi tárcához. A trianoni békediktátum megtiltotta a csendőrség honvédelmi jellegű irányítását, ami nyílt formában átmenetileg szünetelt, ám rejtetten tovább működött az 1920-as években. Az 1930-as években pedig a ko-rmányzat visszatért a csendőrség hagyományos, jól bevált, két tárca által történő felügyeletéhez.

A felügyelő a csendőrség legfőbb katonai elöljárója volt, s mint ilyen, a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozott. A tisztséget mindig hivatásos katonatiszt töltötte be, általában altábornagyi rangban, munkáját egy vezérőrnagy, a felügyelő mellé beosztott tábornok segítette. A két tábornokon kívül a felügyelő két segédtiszt (személyi és közigazgatási), előadótisztek, ügyész és orvosfőnök munkájára is támaszkodhatott. A két világháború között csendőrfelügyelő szinte csak olyan honvédtiszt lehetett, aki előtte nem szolgált a testületnél. A felügyelőség közvetlenül nem foglalkozott közbiztonsági kérdésekkel. Hatásköre a személyi ügyekre, az oktatás/kiképzésre, szervezeti és fegyelmi kérdésekre terjedt ki. Ebben a Magyar Királyi Belügyminisztérium különböző osztályai segítették. A tiszti állomány felett bűnvádi büntetési joggal rendelkezett. A felügyelő, vagy a felügyelő mellé beosztott tábornok évente legalább egy-

szer megszemlézte a tiszti parancsnokságokat, illetve szárnyanként egy-egy őrsöt.[18]

A Magyar Királyi Csendőrség központi vezetése tehát két minisztériumhoz tartozott. A Magyar Királyi Belügyminisztérium VI/B osztályának, a csendőrségi szolgálati osztálynak volt a feladata a közbiztonság és az úgynevezett gazdászat kezelési ügyek irányítása. A VI/B osztály vezetője a legtöbb esetben csendőr ezredes, helyettesei és beosztottai csendőr alezredesek és csendőr őrnagyok voltak.

A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium XX., csendőrségi osztálya a csendőrség káder-, fegyelmi- és kiképzési ügyeit intézte, ellenőrizte. A vezető csendőr ezredes, helyettesei is csendőr ezredesek, beosztottai csendőr alezredesek, csendőr őrnagyok és csendőr századosok voltak.

A Magyar Királyi Csendőrség központi intézményei voltak: a csendőrség központi nyomozó parancsnoksága, a csendőrségi felszerelési anyagraktár, a szabályzatszerkesztő és a tanulmányi bizottság.

A Magyar Királyi Csendőrség a törvények szerint és gyakorlatilag is a magyarországi rendvédelmi testületek közé tartozott, ilyen jellegű irányítását a belügyi tárca látta el. A szervezet működéséhez szükséges anyagi fedezet is a belügyi tárca költségvetésében szerepelt.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetét a belügyi tárca körrendeletben szabályozta.[19] 1925 decemberére alakult ki a végleges rend, amely már megfelelt az ország trianoni békediktátum utáni viszonyainak. A szervezet jól bevált, hiszen 1925 és 1945 között sikeresen bizonyított. A kerület, osztály, szárny, szakasz, őrs felbontás jól biztosította a közbiztonsági feladatok szakszerű ellátását. 1925. XII. 15-én a 12 000 csendőrt 7 kerület, 30 osztály, 93 szárny, 209 szakasz és 853 őrs foglalta magába. A visszacsatolt területeken 2 kerületet, 33 szárnyat, 70 szakaszt és 500 őrsöt állítottak fel, emellett fontosnak tartott térségekben, mint Kárpátalja és Bácska, külön nyomozó részlegek is létesültek. E térségben ugyanúgy létrejöttek a különleges csendőr szervezetek, mint országosan is: közlekedési, híradó, vasúti és repülőtéri őrsöt szerveztek 23 helyen.[20]

A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között jelentős szervezeti, anyagi, technikai fejlődésen, megerősödésen ment át. 1944-ben 10 kerület, 35 osztály, 93 szárny, 1321 őrs működött, amely 22 ezer fővel látott el szolgálatot a Magyar Királyság területén.

II.

A Magyar Királyi Csendőrségről tudnivaló, hogy a szervezet mérsékelt létszáma miatt a feladatai eredményes ellátásához igen jó minőségű és erkölcsi állapotú, valamint kiváló szakmai felkészültségű személyi állomány szükségeltetett. A testület létszáma a dualizmuskori és a trianoni időszakban is 12 000 fő volt, míg a terület-visszacsatolások nyomán 22 000 főre nőtt, beleértve a testület karhatalmi alakulatait is, amelyben sorozott állományú csendőrök is szolgáltak. A testület tiszti létszáma a személyi állomány 5%-át nem haladta meg.

Érdemes megjegyezni, hogy a Magyar Királyi Csendőrség békeidőbeli 12 000 és a Magyar Királyi Rendőrség békeidőbeli ugyancsak 12 000 fős létszámának ma megfelelő rendőrségi létszám 44 000 fő, amelynek csaknem egyharmada tiszt. Ez a manapság létező 44 000 fős magyar rendőrség bűnfelderítés tekinteté-

ben elmarad a Magyar Királyi Csendőrség 90%-os és a Magyar Királyi Rendőrség 80%-os bűnfelderítési mutatói mögött.[21]

A Magyar Királyi Csendőrség nem felelt meg a korabeli haderőkkel szemben támasztható követelményeknek. A szervezetének egyetlen mutatója sem tette alkalmassá katonai harci feladatok ellátására; egyértelműen rendvédelmi típusú szervezet volt. Ennek ellenére a csendőrség a honvédelmi tárca kompetenciájába is tartozott az előbbiek szerint, mert a szolgálati utasítás úgy szólt, hogy *„A testület katonailag szervezett őrtestület."* [22] A testület tagjai katonai rendfokozatot viseltek, a fegyelem katonai jellegű volt, s a szervezet így képes volt arra, hogy a katonai, honvédségi erőkkel közösen működjön, együttes karhatalmi szolgálatot végezzen, s különösen, hogy ellássa a tábori csendőrség teendőit.

A személyi állomány különböző csoportjaival szemben egységes követelményeket érvényesítettek. Az összes feltételt tekintve kiszámítható életpálya állt a szervezet tagjai előtt.

A testületbe való felvétel előfeltételeként testi erő és egészség szükségeltetett, és a jelentkezőknek képességbeli, pszichikai, erkölcsi elvárásoknak kellett megfelelniük. Ezek módosultak az idők folyamán úgy, hogy mindvégig a minőségi törekvés érvényesült. Az 1881. évi első szolgálati utasítás (tartalmilag szabályzat) pontosan meghatározta ezeket a követelményeket; a testület 1941. évi utolsó kiadású szervezeti és szolgálati utasítása szinte ugyanazon követelményeket támasztotta az új felvételisekkel szemben, mint az 1881. évi utasítás:

„A legénységi állományba való felvétel feltételei: 1. Magyar honosság; 2. Feddhetetlen előélet mellett erkölcsi érdemesség és nemzeti szempontból való megbízhatóság; 3. 19 és 40 év közötti életkor; 4. Nőtlenség, törvényesen elvált gyermektelen, vagy gyermektelen özvegyi állapot; 5. Hadi szolgálatra való alkalmasság; 6. Megfelelő jártasság a magyar nyelvben; 7. Írás-olvasás-számolás; 8. Legalább 163 cm testmagasság." [23]

A legénységi állomány képzése mindvégig katonai előképzettségre támaszkodott, a csendőr rangja a haderőbeli tizedesi, majd szakaszvezetői rendfokozatnak felelt meg. A csendőr legénység a honvéd altiszti kar jellegével bírt. Az oktatás kezdetben szárny-parancsnokságokon folyt, ez a képzés a járőrvezetők számára 4 hónapos, az őrsvezető jelöltek számára pedig 6 hónapos tanfolyamokat nyújtott.

A járőrvezető a csendőri szolgálat kulcsszereplője, a hatósági közeg jogkörének gyakorlója volt. Számára széleskörű felkészítést biztosítottak: földrajz, történelem, számtan, mértan, fizika, alkotmánytan, nyelvtan, elsősegélynyújtás, büntetőjog és büntető eljárásjog tárgyakat hallgattak. Gyakorlati foglalkozások formájában felkészítették őket a fényképezés, nyomrögzítés, daktiloszkópia használatára is. A tárgyak oktatásánál a hangsúly nem az elméleti alapok meg-ismerésére irányult csupán, hanem a csendőrségi gyakorlati igényeknek megfe-lelő kiképzésre.

Az őrsvezető jelöltek 30 tárgyat hallgattak, és 12 tárgy anyagából vizsgát is kellett tenniük. Az őrsvezetőknek egyebek mellett a magyar nyelvet, megfelelő fogalmazást, számtant, a csendőrség szervezeti és szolgálati utasításait és azok végrehajtási módját, valamint a csendőrség működésére vonatkozó fontosabb törvényeket, rendeleteket és parancsokat is meg kellett ismerniük. Emellett az ok-

tatás tárgyát képezte az őrsi iroda vezetése, a csendőrségnél használt lőfegyverek szerkezetéről, kezeléséről, karbantartásáról és megvizsgálásáról szóló utasítások, a testület közigazgatási alapelvei, szabályzatai.

Az I. világháború után a csendőr legénység alapkiképzésének ideje egy év volt, amelyben az elméleti felkészítés és gyakorlati szolgálati periódusok egymást váltották, majd a felkészítést fél éves gyakorló szolgálat zárta. A próbaszolgálati idő így legalább 18 hónapot jelentett. A véglegesített csendőrnek legalább hat év szolgálatot kellett vállalnia, ezt követően pedig megújíthatta szolgálati viszonyát. Összességében a kiképzés és a gyakorlat idejének gyarapodásával a próbaszolgálati idő 3 évet is megközelíthetett. Ehhez a legénységi állomány számára az őrsökön naponta folyó továbbképzés kapcsolódott, amelynek során a vitakészségüket is fejlesztették.

A legénységi állományhoz viszonyítva jóval nagyobb követelményeket támasztottak a tiszti karral szemben. Általában katonatiszti előképzettség volt szükséges, ezt követte a csendőrtiszti átképzés és szakvizsga. A magasabb tiszti rangok eléréséhez újabb tanfolyamot, illetve vizsgát kellett letenni.

A csendőrtiszti utánpótlás fő alapja a két világháború közötti időszakban a Ludovika Akadémia volt. E korszakban nőtt a jogvégzett csendőrtisztek száma, akiket — mint kisebb számban más diplomásokat is — csendőr tiszti-tanfolyamon képeztek át. Gyarapodott a katonai képesítésű és ugyanakkor jogvégzett csendőr tisztek száma is. Az 1930-as évek második felétől a csendőr tisztikar utánpótlása a Ludovika Akadémia keretei között valósult meg. A tényleges szolgálatot ellátó csendőr tisztek létszáma nem haladta meg a 600 főt a legnehezebb időszakokban sem.

A Magyar Királyi Csendőrséghez kerülőknek már a próbaidő kezdetén két esküt kellett tenniük, egy katonai és egy csendőr esküt. A csendőr eskü szövege a két világháború között így szólt: *„Én ..... ünnepélyesen esküszöm a mindenható Istenre, hogy főméltóságú vitéz nemes nagybányai Horthy Miklós, mint Magyarország törvényesen megválasztott kormányzója, a magyar Alkotmány s hazánk szentesített törvényei iránt hűséggel és hódolattal viseltetem. Esküszöm, hogy kötelességeimet, mint m. kir. csendőr, a közrend, a közcsend és a közbiztonság szolgálatában az idevonatkozó utasítások szerint, mint katona pedig a haditörvények és szabályok szerint mindenkor és mindenben teljesítem, haza- és nemzetellenes, vagy olyan irányzat szolgálatába, amely a hadsereg vagy a csendőrség katonai fegyelmét aláásni igyekezik, nem lépek, semmiféle titkos társaságnak nem vagyok és nem leszek tagja. Minden körülmények között csakis a szolgálat, a kormányzó és az állam javát mozdítom elő, a törvények, elöljáróim és feljebbvalóim parancsának készséggel engedelmeskedem és a szolgálati titkot híven megőrzöm. Isten engem úgy segéljen, ÁMEN!”* [24]

A csendőrség tilalmazta a léha életmódot. Tiltották a szerencsejáték űzését, a szeszesital túlzott fogyasztását. Támogatták a személyi állomány művelődési törekvéseit, sportolási igényeit. Különböző sportágakban rendszeresen szerveztek területi és országos versenyeket. Őrskönyvtárak rendszere létezett, amely a személyi állomány hozzájárulásaiból és adományok útján keletkezett. A könyvtárakban irodalmi értékű alkotások és tudományos ismeretterjesztő kategóriába tartozó könyvek voltak. A könyvtárakat a helyi lakosság is igénybe vehette. A csen-

dőrségnek volt múzeuma, a Budapesten kialakított Csendőr Múzeum. A testület tagjai számára — bizonyos kivételektől és nyomozó szolgálati ágtól eltekintve — kötelező volt az egyenruha viselése, szolgálaton kívül is.

A Magyar Királyi Csendőrség nem rendelkezett saját testületi emblémával, jóllehet világszerte a lángoló gránát a csendőrség jelképe. Az osztrák csendőrségtől azonban e külsőség tekintetében is el kívántak határolódni. Így a testület működése során, majd a feloszlatást követően is a kakastollas csendőrkalap vált a testület szimbólumává. Ezen a csendőrkalapon a társországokat is feltüntető középcímeres jelvény volt rendszeresítve.

A testület jelmondata: ***„Híven, becsülettel, vitézül”.***

A Magyar Királyi Csendőrség a központi államhatalomnak volt alárendelve, az önkormányzatok és a bíróságok nem utasíthatták. A csendőrség szervezése önállóan, központilag történt. Tevékenységéért szolgálati elöljáróinak, végső soron a belügyminiszternek, illetve a kormánynak tartozott felelősséggel. A testület szabályzatai megkülönböztették a rendes, a felhívás nyomán teljesítésre kerülő és az ellenőrzési szolgálatot. A rendes szolgálat-ellátás alapja a járőrözés volt. A csendőr járőr általában két fő volt, különleges esetekben ennél több csendőrt jelentett. A csendőrség működésének jellegét és hatókörét a szolgálati jogok határozták meg. A csendőrnek joga volt bárkivel szemben szolgálati minőségében fellépni. A szolgálati utasítás szerint *„felhívásának ilyenkor mindenki különbség és kivétel nélkül, legyen az illető akár katona, akár polgári egyén, utólagos panaszolási jogának fenntartása mellett engedelmeskedni köteles.”* [25]

Felhívásra akkor járt el a csendőrség, ha a bíróságok és a közigazgatási hatóságok pontosan előírt szabályok szerint ezzel fordultak a csendőrséghez. Leggyakoribb a bírósági eljárásokban a személyek elővezetése volt. Ellenőrző szolgálatot a parancsnoki beosztású csendőr tisztek, illetve az általuk e feladatra utasított csendőr tisztek és csendőr altisztek láttak el, melynek során a szolgálatokat ellenőrizték. Az ellenőrző szolgálat számszerűleg nagyobb hányadát az őrsparancsnokok, tehát altiszti rangú személyek végezték. A tiszti parancsnokságok ellenőrző szolgálata a szemle volt.

A csendőr járőr tagjai a csendőr legénység tagjai köréből kerültek ki, és rendőri közegnek minősültek, Egy-egy őrmester a *„Csendőrségi ügyviteli szabályzat”* és a *„Szervezeti és szolgálati utasítás”* alapján általában három falu közbiztonságáért volt felelős. Nagy tekintélye volt annak a csendőr tisztnek, aki egy csendőr szakasz vagy szárny élén néhány járás, esetleg egy vármegye közbiztonságáért felelt, nem is szólva a csendőr őrnagyokról vagy alezredesekről és ezredesekről, akiket a csendőr legénység általában csak a parancsaikból ismert.

A Magyar Királyi Csendőrség tehát, mint intézmény, az őrsökön és a különítményeken nyugodott. Az őrsök a számukra kijelölt falvakban úgynevezett járőrszolgálattal védték a közbiztonságot. Közbiztonsági szolgálatot mindenekelőtt az őrsparancsnok parancsai és útmutatásai alapján végeztek és kezdeményeztek, másodsorban bíróságok és ügyészségek megkeresésére, valamint a területileg illetékes közigazgatási hatóságok felkérésére.

A különböző szervezeti, valamint szolgálati utasítások, ügyviteli szabályzatok előírták a csendőrség legfontosabb teendőit. Az őrsök szolgálati feladataik tel-

jesítése során kötelesek voltak működési területükön rendszeresen nyílt portyázást végezni. Az államra „*veszélyes, gyanús vagy rendőri felügyelet alá helyezett egyéneket, a külföldieket és a gyanús idegeneket"* állandóan figyelték és ellenőrizték.[26]

A „*Szervezeti és szolgálati utasítás"* szerint az őrs az „*állami és társadalmi rend-, vallás elleni, nemzetiségi, munkás- és egyéb társadalmi mozgalmakat figyelemmel kíséri, észleleteiről jelentést tesz, sürgős esetekben közbelép*." [27]

A rendőri hatóságokkal együtt kellett működniük, de a rendőri hatóságok csak abban az esetben adhattak utasítást csendőr őrsöknek, ha kivételesen ideiglenesen alárendelték egyes rendőr-kapitányságoknak.

A csendőröknek csak saját elöljárójuk adhatott utasítást. A csendőr tiszteket maga a kormányzó nevezte ki, az alacsonyabb rangú csendőröket pedig a honvédelmi miniszter.[28]

A Magyar Királyi Csendőrség a Magyar Királyi Rendőrséghez hasonlóan a megelőzés módszerét helyezte előtérbe. Ez fejeződött ki a községek, az utak, a külső kerületek rendszeres portyázásában. A csendőrnek ismernie kellett az őrse működési területén elhelyezkedő településeken élő büntetett előéletűeket, a rendőri felügyelet alatt állókat, a szokásos bűntetteseket és más *„gyanús egyéneket"*. A „*gyanús egyén"* fogalma tág lehetőséget adott. Ide sorolták mindazokat, akik életmódjuk, környezetük, összeköttetéseik folytán gyanússá váltak, de még nem voltak büntetve, vétséget és kihágást nem követtek el, legalábbis perrendszerűen nem vonták őket felelősségre.[29] A csendőr őrsökön szolgálatot teljesítőknek ismerniük kellett azokat, akik a lakosság egyes rétegeire vagy osztályaira köz- vagy állambiztonsági szempontból veszélyt jelentettek, vagy azokat, akik ilyen személyeket támogattak. A csendőr őrsön szolgálatot teljesítőknek ismerniük kellett továbbá az őrsük működési területén fekvő községek lakosságának számát, társadalmi osztály, vallás, nemzetiség, foglalkozás szerinti megoszlását, politikai pártállását és a munkaviszonyukat.

A Magyar Királyi Csendőrség tehát titkosan és nyíltan ellenőrizte és figyelte a falu életét. Ha az őrsök bármilyen veszélyesnek minősíthető politikai, társadalmi jelenséget észleltek, arról nemcsak jelentést tettek, hanem sürgős esetben közbe is léptek. Nyilvános összejövetelt, gyűlést vagy hasonló jellegű megmozdulást az őrsparancsnoknak joga volt karhatalommal feloszlatnia, ha azt a közrendre veszélyesnek minősítette.

Minden csendőr őrs maga is vezetett nyilvántartást, amely az országos bűnügyi nyilvántartója, később a csendőrség politikai nyilvántartója és a helyi ismeretek alapján készült.[30] Gondoskodtak arról, hogy ha a nyilvántartó lapokra került személyek más településre költöztek, figyelőlapjukat az illetékes csendőr őrs-parancsnokságnak, illetve a rendőrségi hatóságnak megküldjék. Ezen kívül a csendőr őrsöknek a rendeletek értelmében rendszeresen ellenőrizniük kellett a kocsmákat, kávéházakat, népgyűléseket, népünnepélyeket, táncvigalmakat, nyilvános látványosságokat, színielőadásokat, s nyilván kellett tartaniuk a jelentkezett és tartózkodási engedélyt kapott külföldieket.[31]

Az őrsöknek nagy figyelmet kellett fordítaniuk a községeikben működő üzemekre. A „*Szervezeti és szolgálati utasítás"* 365. §-a előírta: *„Különös figyelmet kell fordítaniuk a gyárak, bányák, munkástelepek viszonyaira, a munká-*

sok hangulatára, a különböző nemzetiségi, szocialista, kommunista stb. mozgalmakra, s végül mindazokra a helyekre, ahol közbiztonsági zavarok gyakrabban fordulnak elő." A szakasz- és szárny-parancsnokok ilyen irányú ismereteiket és tapasztalataikat kötelesek voltak előírás szerint feljegyezni.[32] A csendőr őrsöknek és szárny-parancsnokságoknak kötelességük volt *„a munkások kiléte felől állandóan érdeklődni",* a munkásokról vezetett előjegyzést megtekinteni, az újonnan felvett munkások *„előéletét puhatolás útján megejteni".* [33]

A szabályzatok szerint a mezőgazdasági vagy ipari munkások sztrájkmozgalma esetén a csendőrség feladata *„a rendet minden rendelkezésre álló eszközzel megvédeni"*, de ügyeljenek, hogy a *„tulajdonosoknak és alkalmazottaiknak testi épségét és személyes szabadságát ne veszélyeztessék".* [34]

Az őrs ellenőrzése kiterjedt a körzetében levő vasútállomásokra is. *„A vonat érkezése előtt és után egyes utasokat és az állomáson egyébként megforduló közönséget szemügyre kell venni",* írta elő a szabályzat.[35]

A csendőrség és a rendőrség nyomozó hatóságai a saját területükön külön-külön végezték a nyomozásokat. Egymást azonban segíteniük kellett, és ha a csendőrségi nyomozás rendőri területre vezetett, együttműködésre kérték fel a rendőri hatóságok nyomozóit.[36]

A csendőr őrsök a különböző parancsnokságoktól érkezett utasítások alapján indítottak nyomozást, illetve felderítést. Munkájuk során a titkos megfigyelésekre támaszkodtak.

III.

A Magyar Királyi Csendőrségnek sajátos volt a kapcsolata a közigazgatással, mert a testület nem volt rendőrhatóság, hanem csupán hatósági közeg. A rendőrhatósági jogkört a vármegyei közigazgatás gyakorolta, első fokon a főszolgabíró, másodfokon az alispán, harmadfokon pedig a belügyminiszter volt illetékes. A rendőrségi szervezetek tekintetében a városi, illetve a kerületi rendőrkapitány, a főkapitány és végül a belügyminiszter volt a jogkör gyakorlója. Tehát míg a rendőrség tekintetében nem vált szét a rendőrhatóság és a rendőrközeg (hatósági közeg) funkciója, addig a csendőrség végrehajtó erő volt, amely szervezetileg független volt az intézkedő hatóságtól.

Nem volt szerencsés a csendőrség szerepének megítélése szempontjából az a tény, hogy a vidéki választások helyszínén a közigazgatási hatóság kérésére a csendőri erők több helyen kötelességszerűen alkalmaztak személyi szabadságot korlátozó intézkedéseket. Így a kormányzati akaratot végrehajtó helyi közigazgatás intézkedéseit is úgy élték meg a választások résztvevői, mint csendőri erőszakot. Ugyanakkor teljesen nyilvánvaló volt, hogy ezen rendezvényeket a területileg illetékes közigazgatás vezetője engedélyezte vagy tiltotta be, s a betiltott gyűlések feloszlatása a csendőrség kötelessége volt. Mindebből az következik, hogy az ellenzéki baloldali beállítottságú választók és jelöltek a rendszerrel való szembenállásukat rávetítették a csendőrségre, mitikus erőt tulajdonítva a szervezetnek az általuk rossz oldalnak tekintett kormányzati oldalon.

A belügyi tárca rendeletei szabályozták a városokban való eljárás feltételeit. Az alapképlet az volt, hogy városokban a rendőrség, vidéken a csendőrség volt jogosult eljárni. Abban az esetben, ha a városok külterületére csendőrséget tele-

pítettek, a két testület működési határát pontosan ki kellett jelölni egyeztető tanácskozáson. A másik fél területére csak tettenérés esetén, vagy akkor léphettek át, ha a gyanúsított az egyik szervezet működési területén követte el ugyan a bűncselekményt, de a másik szervezet körzetében élt. A rendőr-parancsnokok a járási főszolgabíró hatáskörével élhettek a város területén működő csendőrség tekintetében, a rendőrkapitánynak és helyettesének joga volt eldönteni, hogy a nyomozásokat a csendőri vagy a rendőri erőkre bízza. Az ügy bármely szakaszában átvehette az irányítást, illetve átadhatta az ügyet a társ rendvédelmi szervezetnek. A csendőröknek jelenteniük kellett, hogyha a városok területén nyomozást indítanak, amelyhez csak akkor kezdhettek hozzá, ha a rendőrkapitány másként nem intézkedett. A rendőrkapitány párhuzamos nyomozást nem kezdeményezhetett.[37]

A csendőrök és a rendőrök hatásköri vagy egyéb vitája, összeütközése esetén a csendőrségi szolgálati elöljáróhoz fordulhattak, és a végső döntést a belügyminisztériumban hozták meg. A testületi illetékesség megállapítása a bűncselekmény elkövetésének helye alapján történt; mindkét fél folytathatott nyomozást a másik szervezet hatósági területén, de azt be kellett jelentenie. A társ rendvédelmi szervezet tagjai mellé kíséretként egynél több főt nem osztottak be.[38]

IV.

A második világháború során a Magyar Királyi Csendőrséget és a Magyar Királyi Rendőrséget közös felügyelő alárendeltségébe helyezték FARAGHO Gábor altábornagy személyében. Ez a döntés a háborús veszélyhelyzetből eredő hatékonysági követelményből táplálkozott.

1942-ben KERESZTES-FISCHER Ferenc belügyminiszter (belügyminiszter 1931. VIII. 24. – 1935. III. 4. és 1938. V. 14. – 1944. III. 22. ; tényleges miniszterelnök 1941. IV. 3-án ; megbízva a miniszterelnöki teendők ideiglenes ellátásával 1942. III. 7. – 1942. III. 9. ; megbízva a belügyminiszteri teendők ideiglenes ellátásával 1942. III. 7. – 1942. III. 9.)[39] kezdeményezésére létrejött az Államvédelmi Központ, a hírszerzés, kémelhárítás szervezeti összehangolására és hatékonyabbá tételére. Feladata volt a Magyar Királyi Csendőrség, a Magyar Királyi Rendőrség és a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke hírszerzési és katonai elhárító osztályai tevékenységének és irányításának összehangolása.[40]

Példaként említhető, hogy a SÁGVÁRI Endre kommunista vezető elleni intézkedés idején 1944-ben már együttműködve járt el a csendőrség és rendőrség a politikai mozgalmakkal szemben. Az intézkedéssorozat kezdeteként követett SUGÁR nevű kommunista lakóhelye is Nógrádverőcén volt, és személyének felfedezése is a csendőrség által történt, így a csendőrségnek joga volt elkezdeni a nyomozást, amit a főváros területén akkor is folytathatott volna, ha nem lett volna szoros együttműködés ebben az időben már a rendőrséggel a szélsőséges mozgalmak ellen folytatott nyomozásokban. Mindazonáltal CSELÉNYI Antal rendőrdetektív azért is parancsnokolt az intézkedésnél, mert a rendőrség illetékességi területén jártak el.

A Magyar Királyi Csendőrség megítélésének külön fejezete volt az eredetileg a szerb partizántevékenység felszámolására irányuló, több helyen tömeggyilkosságba torkolló délvidéki razziasorozat 1942 januárjában, s ezen belül az újvidé-

ki razzia 1942. I. 21–23-án. Az egész délvidéki razziasorozat kapcsán 3309 sze-mély életét oltotta ki a honvéd-, csendőr-, rendőr karhatalom (299 60 év feletti, akkori felfogás szerint „agg", 141 gyermek, ezen belül Újvidéken 879 személy: 8 magyar, 7 német, 292 szerb, 2 horvát, 13 orosz, 1 szlovák, 556 zsidó, ezen belül 322 nő, 53 12 év alatti gyermek és 86 60év feletti). Annyit már tudunk, hogy az újvidéki razzia fegyveres erői mintegy 5500 főt képviseltek, amelyen belül a csendőrség létszáma nem érte el a 100 főt sem, és a csendőrség elsősorban okmányellenőrzéseket végzett, tehát olyan ténykedést, amihez szakismeretek voltak szükségesek. Nem bizonyított, hogy a csendőrségnek az újvidéki razziában meghatározó jelentősége lett volna, ennek az ellenkezője a valószínű. Az újvidéki razziával kapcsolatos legújabb dokumentumok arra utalnak, hogy a honvédség és folyamőrség személyi állománya nagyobb szerepet játszott a razziában és a bűncselekményekben. A csendőrség balszerencsés helyzetére jellemző, hogy a VKF Bírósága előtt 1943. XII. 14-e és 1944. I. 22-e között zajlott *„újvidéki per"* tizenegy 10–15 év fegyházbüntetéssel sújtott elítéltjének mindegyike csendőr tiszt volt, míg az I-II-III. rendű vádlott katonatisztek, FEKETEHALMY-CZEYDNER Ferenc tábornok hadtest-parancsnok, GRASSY József ezredes városparancsnok és DEÁK László ezredes Németországba szöktek, így velük szemben nem született ítélet. Számos katonatisztet nem is állítottak bíróság elé, noha túlsúlyban voltak a honvédségi állományúak nemcsak a jelenlétet, hanem az erőszakot illetően is.[41]

A csendőrség politikai okok miatti feloszlatásához utólagos ürügyként kapcsolták a zsidók deportálásában való részvételét. Mindazonáltal megállapítandó, hogy e tevékenységet utasításra hajtotta végre, mint minden más szolgálatot. *„A csendőrség népszerűtlenségének legfőbb okaként a politikai propaganda leginkább a deportálásban való részvételt jelölte meg, holott abban a szervezet személyi állományának csak kisebb hányada (körülbelül 10%-a) vett részt. A Magyar Királyi Csendőrséggel szemben kialakult ellenérzés egyik moz-gatója lehetett továbbá, hogy a csendőröknek kellett a hadviselő ország rendjét biztosítaniuk, s mindemellett a háború szülte kényszerű és gyakran népszerűtlen intézkedéseket betartatniuk."* [42]

A zsidók deportálásában részt vett a rendőrség és a honvédség személyzete is. Mint ismeretes, városokban a rendőrség végezte a zsidók összegyűjtését. Azt is tudjuk, hogy a vidéki zsidóság nagyobb hányada nem a falvakban, hanem a városokban lakott. Az összegyűjtendő személyek részletes adatait a közigazgatás által összeállított listák tartalmazták, ezek felhasználásával történt a zsidók összegyűjtése. Kutatási adatok vannak arra is, hogy a honvédség kötelékéből nagyobb létszámú erők működtek közre a deportálásokban, mint ahány csendőr vett részt ebben a tevékenységben. A zsidó deportálások megítélésében a csendőrség ugyanúgy nem volt egységes, mint a magyar társadalom. A csendőr tisztek egy része határozottan tiltakozott a testület törvénytelen alkalmazása ellen. Az is tény, hogy a németellenes ellenállási mozgalomnak, illetve tényleges ellenállásnak is voltak csendőr szereplői és áldozatai.

A Magyar Királyi Csendőrség létszáma 1944 nyarán — a tábori csendőrséghez beosztott személyi állománnyal együtt — meghaladta a 22 000 főt. Ahogyan az országot egyre inkább kezdte elérni az igazi háború, úgy növekedett a csend-

őrökre rótt teher is. Az angolszász bombatámadások beindulása, illetve a szovjet hadsereg közeledése jelentősen rontotta a közbiztonságot és a termelés biztonságát is. A testület tagjai részt vettek a bombázások utáni kárelhárításban, de az őrshálózat egyben légtérfigyelési feladatokat is ellátott, a berepülő gépekről telefonon tájékoztatták a központi parancsnokságot.

1944. VI. 21-én a kormány a csendőrség felügyelője, FARAGHO Gábor alá rendelte a rendőrséget is.

1944. IX. 28-án vitéz nagybányai HORTHY Miklós kormányzó FARAGHO Gábort, a csendőrség akkori felügyelőjét küldte Moszkvába a fegyverszüneti tárgyalás vezetésére. Az utat vitéz KUDAR Lajos csendőr alezredes, az Államvédelmi Központ parancsnoka szervezte meg; három csendőr tiszt vitte a küldöttséget szlovák partizánok által ellenőrzött területre, ahonnan repülőgéppel folytatták útjukat. 1944. X. 15-én mind a csendőrség, mind a hadsereg tétlen maradt. A Budapesten állomásozó két karhatalmi csendőr zászlóalj (mintegy 800 fő) bevethető volt, de semmilyen parancsot nem kapott. Vitéz KIRÁLY Gyula csendőr ezredes, a Magyar Királyi Belügyminisztérium közbiztonsági főosztályának vezetője ifjabb HORTHY Miklós elrablásáról értesülve parancsot adott a határmenti őrsöknek és a repülőtéri csendőr-különítményeknek a határátkelők lezárására. Vitéz KIRÁLY Gyula csendőr ezredest a GESTAPO letartóztatta és Mauthausenbe szállította ugyanúgy, mint az említett csendőr karhatalom parancsnokát, vitéz TEMESVÁRY Endre vezérőrnagyot, a budapesti csendőr- és rendőrkarhatalom parancsnokát és vitéz BALÁZS-PIRI Gyula csendőr ezredest, a Magyar Királyi Belügyminisztérium csendőrségi osztályának vezetőjét, mivel megakadályozták, hogy a németek elhurcolják a Főutcai fogházba zárt, a német bevonuláskor lefogott magyar politikusokat. Később GESTAPO fogságába esett a zsidóság mentésében részt vett vitéz KUDAR Lajos csendőr alezredes is, akit egyes források szerint 1944. XII. 24-én vallatás közben vertek agyon, míg egy másik változat szerint közvetlenül a német-magyar erők budapesti kitörését megelőzően végeztek ki.

A nyilas rendszer is felállította a Nemzeti Számonkérő Különítményt, élén ORENDY Norbert csendőr alezredessel. Az ide beosztott személyi állománynak két választása volt, vagy engedelmeskedett a parancsnak, vagy pedig a szinte biztos halálos ítéletet választotta. A Nemzeti Számonkérő Különítmény, amely hamarosan a rendszer legrettegettebb intézménye lett, az értelmetlen terrorral szembeszálló, vagy egyszerűen csak rossz helyen tartózkodó emberek százait juttatta hóhérkézre. Budapest ostrománál mintegy száz fő esett el a szervezet állományából, a többség a gyűrű bezárulása előtt a Dunántúlra, majd nyugatra menekült.

Az ország területén előretörő szovjet csapatok ellen a Magyar Királyi Csendőrséget is bevetették. A frontvonalbeli szolgálatra alkalmatlan felszerelésű, nehézfegyverzet nélküli csendőr alakulatok óriási emberveszteséggel szétforgácsolódtak. A harcok túlélői mindezek ellenére rendezetten, a dunántúli alakulatok pedig veszteségekkel vonultak osztrák területre.

Az erdélyi harcokban szinte teljesen megsemmisültek a nagyváradi és az ungvári csendőr zászlóaljak. Utóbbi 1944. X. 7-én 264 fővel vonult ki a Vereckei-hágó védelmére, de 1944. X. 18-án már csupán 39 harcképes tagja maradt.[43]

Budapest védelmében öt csendőr zászlóalj vett részt (a galántai, a zilahi, a székelyudvarhelyi, a besztercebányai és pécsi) SZILÁDY Gyula csendőr ezredes, a VI. csendőr kerület-parancsnokának vezetésével. A mintegy 160 tiszt és 3000 legénységi állományú csendőr legnagyobb része elesett, kis részük hadifogságba került, vagy elmenekült. Ha majd egyszer megfilmesítik a kitörés történetét, abban kitüntetett szerepe lesz KOMÁR Andor csendőr hadnagynak, aki tizenegy magyar bajtársával, németekkel együtt eljutott a német vonalakig.

A magyarországi harcokban a csendőrség mintegy 11 000 halottat, sebesültet, hadifoglyot és eltűntet veszített, tehát az 1944-es személyi állományának közel 50%-át. A megmaradtak nagy része 1945 márciusának utolsó napjaiban osztrák területre vonult vissza, de jelentős részük a háború végével visszatért.

A budai kitöréskor a csendőrség egyetlen, még működő híradó eszköze a csendőr-rádió volt. Ez 1945. II. 12-én sugározta utolsó adását, amelynek üzenete a következő volt: *„Csendőr Bajtársak! A királyi vár romjai között teljesen körül vagyunk zárva. Kenyerünk, vizünk már napok óta nincs. Életünkkel leszámoltunk, sorsunkat a jó Istenre bíztuk. Ha nem éljük túl ezt a poklot, családunkról gondoskodjatok. Isten, áldd meg a magyart! Éljen Magyarország! Éljen a m. kir. csendőrség!”* [44]

Ez volt a csendőrség búcsúüzenete.

V.

A Magyar Királyi Csendőrség történetéről az alábbi tényeket állapíthatjuk meg, melyek számos tapasztalattal és tanulsággal szolgálnak napjainkban:

- a Kárpát-medencében sikeresen meggyökeresedett a XIX. században világszerte eredményes és elismert csendőrszervezet;
- a Magyar Királyi Csendőrség elismert — Európa társ nemzeti csendőrségei között is — igen eredményes testület volt, amely létrehozta és fenntartotta a polgári magyar állam vidéki területein a közbiztonságot, csaknem kétharmad évszázadig;
- a csendőrség megfelelt a polgári demokrácia rendfenntartó szervezetével szemben támasztott igényeknek;
- 1919-től 1945-ig tartott időszakban a testületet újjászervezték;
- folyamatos technikai, szervezeti és képzési fejlesztések során korszerű, hatékony rendfenntartó erővé vált;
- általa a vesztes háború és forradalmak miatt szétzilált vidéki közbiztonságot helyreállították;
- az első világháború időszakának tapasztalataira alapozva, a testület megfelelő adottságokkal bírt a háborús időszak rendfenntartásának eredményes ellátására;
- a testület ugyanakkor részesévé vált — a magyar állam más szervezeteivel közösen — a magyar zsidóság deportálásának, amely 45 évi propaganda révén ürügyet szolgáltatott arra, hogy még a pártállam bukása után is akadálya legyen a testület újjászervezésének.

A Magyar Királyi Csendőrség fejlődéstörténetének egészét vizsgálva megállapíthatók az alábbiak:

- A testületet a meggyengült közbiztonsági helyzet felszámolása céljából a köznyugalom tartós fenntartása érdekében hozták létre, és később ezért szervezték

ték újjá. Ezen igényeknek a szervezet eredményesen eleget tett a dualizmus és a két világháború közötti időszakban egyaránt. A szervezet a magyar polgári közigazgatás szerves részeként eredményesen biztosította a közrendet, a közigazgatási döntések végrehajtását.

- Kiválóan illeszkedett abba az alkotmányos keretbe, amely nem a központi államhatalom privilégiumaként tekintett a rend- és közbiztonság fenntartására.
- A központi államhatalom és az önkormányzatok rendvédelmi testületeket hozhattak létre rendfenntartási hatásköreik törvényben szabályozott feladatainak végrehajtására. A központilag irányított Magyar Királyi Csendőrség igénybevételének lehetőségét pedig a központi államhatalom jól megosztotta a vidéki települések vezetőivel.
- A polgári magyar államnak a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Rendőrség pillérein nyugvó rendvédelme a kontinentális típusú európai rendvédelmi modellt követte, s ugyanakkor megfelelt a sajátos magyarországi viszonyoknak. A magyar csendőrség szervezete, működési szabályai, az államapparátushoz, illetve a haderőhöz fűződő viszonya megegyezett a korabeli európai csendőrségekével. 90%-os bűnügyi felderítési eredményességével európai összehasonlításban is kiváló teljesítményt nyújtott.

Története, tapasztalatai máig ható tanulságokat hordoznak. Összefoglalóan megállapítható, hogy a csendőrség a magyar történelmi, társadalmi viszonyokhoz idomulva eredményesen védte a közrendet és közbiztonságot Magyarország vidéki területein. Működése kezdetén felszámolta a betyár-világot, s az európai követelmények szintjének megfelelő közbiztonságot hozott létre, s folyamatosan tartott fenn az országban. Sikerei elvitathatatlanul a sajátjai, hibáiban, egyes tagjainak bűneiben osztozik a felsőbb államvezetés, a magyar és nemzetközi politika.

Megállapítható, hogy a változó gazdasági és technikai viszonyokhoz sikerült hozzáigazítani a szervezetet, amelynek felszámolása és utóélete 1945-től napjainkig tart. Politikai indíttatásoktól vezérelve 1919 példája nyomán 1945-ben ismét feloszlatták a szervezetet, amelynek volt tagjai egy megbélyegzett testület őket terhelő hátrányait viselték.

Felszámolták a szervezetet, ezzel megszüntetve a két fő pilléren (a rendőrségen és csendőrségen) nyugvó tradicionális magyar rendvédelmi struktúrát, egyben utat nyitva a szovjet típusú rendvédelemnek.

Az utódszervezet, a magyar rendőrség számos vonást megörökölt a csendőrségtől, de ezek közül csak azokat tartotta meg, amelyek összhangba hozhatók voltak a szovjet típusú rendvédelmi modellel.

A csendőrök először a nyugati emigrációban, majd a kommunista önkény bukása, 1989-után Magyarországon is társadalmi szervezetbe tömörülve igyekeztek ápolni a testület hagyományait, és lehetőségeik szerint szorgalmazták a szervezet becsületének a helyreállítását.

A Magyar Királyi Csendőrség helyzetét 1945-ben döntően és végzetesen meghatározták a következő körülmények:

1. Feltétel nélkül, vasfegyelemmel védte a mindenkori magyarországi alkotmányos rendszereket, s ezáltal olyan értékeket, mint a haza és polgárai biztonsága, szeretete és szolgálata, istenfélelem, a magántulajdon szentsége.

2. Helyzetéből következően parancsra részt vett — a rendőrséggel, pénzügyőrséggel, honvédséggel, vasutasokkal közösen — a zsidók és baloldaliak ellen folytatott jogfosztó intézkedések (deportálás, munkaszolgálat, tulajdonfosztás) végrehajtásában, ami a vidéki zsidóság deportálásában mutatkozott meg legjobban.

3. A két világháború között eljárt vidéken az ellenzéki pártok (Kisgazda, Szociáldemokrata Párt, polgári demokraták, jobboldali pártok) vezetői, képviselői ellen. (Választási gyűlések feloszlatása, korlátozása, stb.)

4. Következetesen küzdött a kommunista szervezkedések ellen ugyanúgy, mint a szélsőjobb mozgalmak ellen.

Az 1944-től zajló, a pártállami önkénybe torkolló politikai folyamatok, így az erőszakszervezetek kemény kommunista vezénylése, okszerűen vezettek az előbbi ismérveket mutató csendőrség és csendőrök elleni jogellenes feloszlató, kollektív felelősségre vonó, a fizikai megsemmisítésig terjedő jogalkotási, népbírósági, közigazgatási megtorláshoz.

Az 1944 végén Debrecenben megalakult úgynevezett Ideiglenes Nemzeti Kormány első ténykedései közé tartozott a Csendőrség könyörtelen felszámolása. A felelősségre vonást — szovjet nyomásra — a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front határozta el. E szerint *„a demokratikus pártok kiküldöttei úgy döntöttek, hogy a Csendőrséget, mint testületet, kollektíven teszik felelőssé az elkövetett háborús bűnökért és a Csendőrség tagjait nem fogják igazolni."* Ebből a célból a kormány már 1945 márciusában megalkotta rendeletét, amely a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről szólt.[45]

A rendelet legfontosabb rendelkezései:

*„**1. §** (1) A m. kir. csendőrség a múlt népellenes kormányait feltétlen engedelmességgel kiszolgálta, a magyar demokratikus mozgalmakat kíméletlen eszközökkel megsemmisíteni törekedett és a magyar parasztság és a magyar munkásság ellen megszámlálhatatlan erőszakosságot követett el, ezért a magyar nép egységes ítéletének végrehajtásaképpen, az ideiglenes nemzeti kormány megállapítja a csendőrségnek, mint testületnek a felelősségét és intézményét megszünteti, szervezetét feloszlatja.*

(2) Mindazok a személyek, akik a csendőrség szolgálatában állottak, szolgálatukból elbocsáttatnak.

(3) A volt csendőrségi személyeknek és hozzátartozóiknak illetménye, nyugés kegydíj igénye megszűnik, kivévén

a) a 2. § szerint alakított bizottság által igazolt volt csendőrségi személyt,

b) az 1939. évi szeptember hó 1-je előtt elhalt volt csendőrségi személynek özvegyét és árváit,

c) az 1939. évi szeptember hó 1-jén vagy azután elhalt csendőrségi személy özvegyét és árváit, amennyiben a 3. § szerint igényjogosultak.

(4) Az előző bekezdés b) pontjában meghatározott személyek illetményeinek folyósítása miatt bárki panasszal fordulhat a 2. § szerint alakult igazoló bizottsághoz. A bizottság a panasz alapján az elbíráláshoz szükséges adatok megszerzése céljából bármely igazoló bizottságot megkereshet. Az igazoló bizottság a megkeresésnek soronkívül eleget tesz. A 2. § szerint alakított bizottság köteles az illetmények folyósításának megszüntetését elrendelni, ha megállapítja, hogy a volt csendőrségi személy életben léte esetén nem lett volna igazolható. Az illet-

mények folyósítása a bizottság megvonást rendelő határozatát követő hó 1. napjával szűnik meg.

***2. §** (1) A volt csendőrségi személyek, az intézmény megszüntetése folytán általános igazolási eljárás alá nem esnek. Egyes tagjai, vagy közegei azonban saját kérésükre különleges igazolási eljárás alá vonhatók.*

(2) A volt csendőrségi személyek különleges igazolására a Belügyminisztériumban kizárólagos illetékességgel igazoló bizottság alakítandó. A bizottság elnevezése: »A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság.« A bizottságot az igazoló bizottságok megalakítására vonatkozó törvényes szabályok szerint kell megalakítani. A beküldendő tagokat az egyes politikai pártok országos vezetősége, illetve a Szakszervezeti Tanács jelöli ki. ……

(3) A volt csendőrségi személy igazoló nyilatkozatát az előbbi bekezdésben meghatározott bizottsághoz nyújtja be.

(4) A bizottság csak

1. »igazolt«, vagy

2. »nem igazolt«

határozatot hozhat.

(5) A bizottság »igazolt«, határozatot hoz, ha a volt csendőrségi személy bebizonyítja, hogy

a) a németellenes ellenállási mozgalomban személyesen és hatékonyan résztvett, vagy

b) az ország felszabadulása előtt működött magyar kormányok törvényeivel, rendeleteivel, intézkedéseivel és utasításaival tevőlegesen vagy szolgálati mulasztásokkal szembefordult, vagy

c) bár szolgálatát ellátta, tényleges segítséget nyújtott demokratikus szervezkedéseknek vagy azokban résztvevő egyéneknek." [46]

Ez a rendelet tehát megállapította, hogy a Magyar Királyi Csendőrség a volt kormányok rendelkezéseit *„maradéktalanul végrehajtotta"* s ezzel szerintük a nép ellenségévé vált, ezért a testületet megszünteti és tagjait felelősségre vonja.

A volt csendőrségi személyek igazolására a belügyminisztérium keretében a kommunista, szociáldemokrata, kisgazda és parasztpárt, valamint a szakszervezet küldötteiből *„Különleges Igazoló Bizottság"*-ot alakítottak, amelynek feladata a hozzá beérkezett ügyek elbírálása volt. Az öttagú igazoló bizottság állandó elnöke a kommunista párt küldötte volt. Mivel a szociáldemokrata-párti és a szakszervezeti küldött titkos megállapodás alapján a kommunista párttal szavazott, az igazolásoknál szükségszerűen ez utóbbi álláspontja érvényesült.

A rendelet szerint a Különleges Igazoló Bizottság értelemszerűen csak akkor igazolhatta a volt csendőrségi személyt, ha ez tartalmilag a maga idején súlyos fegyelmi vétséget vagy bűncselekményt követett el, ami viszont már az elkövetés idején súlyos büntetéssel, de mindenképpen a testületből való eltávolítással járt volna. Ezért az igazolás a lehetetlennel volt határos.[47]

FARAGHO Gábor vezérezredes (közellátásügyi miniszter 1944. XII. 22. – 1945. VII. 21.)[48] az Ideiglenes Nemzeti Kormány tagjaként, s bizonyára úgy is, mint a Magyar Királyi Csendőrség volt felügyelője az elsők között protestált a kollektív felelősség kimondása ellen, s e törekvésében támogatta két régebbi bajtársa — VÖRÖS János (honvédelmi miniszter 1944. XII. 22. – 1945. XI. 15.)[49] és

MIKLÓS Béla (miniszterelnök 1944. XII. 22. – 1945. XI. 15. ; Nemzeti Főtanács tagja 1945. I. 26. – 1945. XI. 15.)[50] — mellett VALENTINY Ágoston (igazságügyminiszter 1944. XII. 22. – 1945. VII. 21.)[51] és VÁSÁRY István (pénzügyminiszter 1944. XII. 22. – 1945. VII. 21.).[52] Így azután a kormány a kollektív felelősséget egyhangúlag a *„csendőrségnek, mint testületnek a felelősségé”*-re változtatta. A szankciók mégis megdöbbentően szigorúaknak voltak: teljes egészében megvonták azoknak a csendőröknek (és özvegyeiknek) nyug- és kegydíjait, akik 1939. IX. 1-je után is szolgálatot láttak el.

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának felelősségre vonására vonatkozó rendelkezés híven tükrözte Joszipf Viszarionovics DZSUGASVILI (Sztálin) elgondolásának, az egyéni bűnösség nélküli felelősség *„filozófiájának”* szellemiségét. Winston Spencer Leonard CHURCHILL *Closing the Ring. The Second World War.* [A kör bezárul. A második világháború.] című könyve szerint a vörös diktátor Teheránban azt javasolta szövetségeseinek, hogy a fegyverletétel után irtsanak ki (egyéni felelősség vizsgálata nélkül) 50 000 német tisztet.[53] A szovjet diktátornak mindenben kedvében járó amerikai elnök ezt a számot 49 000-re kívánta csökkenteni. A tervet az angol miniszterelnök közbelépésére elvetették. A fentieket W. Averell HARRIMAN — aki a tárgyalásoknál szintén jelen volt — *Special Envoy to Churchill and Stalin 1941-1946.* [Churchill és Sztálin különleges megbízottja 1941-1946.] című könyvében megerősítette.[54]

Ez a szándék fejeződött ki a Vörös Hadseregnek kiadott parancsokban, amelyek a csendőrökkel szemben is kíméletlen, szigorú bánásmódot írtak elő: *„Mint a kommunista életforma és a szovjet haza ellenségeit, el kell őket taposni!”* [55]

Az igazolási eljárás alapján készült egy névjegyzék a Magyarországon élő csendőrségi személyekről; a nem igazolt csendőröket a közalkalmazásból kizárták, s egyéb kenyérkereseti lehetőségeiket is megnehezítették, csak az ötvenes évek közepén foglalhattak el jobb szakmunkás állást; az igazolásra nem jelentkezetteket a politikai rendőrség zaklatta, internálta, velük szemben nyomozásokat folytattak és súlyos büntetéseket szabtak ki.

A Magyar Közlöny 1946. évi 192. száma, augusztus 25-én azt közölte, hogy 5000 megjelent személyből 233 főt igazoltak a bizottságok.

Elképzelhetjük a nem igazolt nagy többség helyzetét, ha tudjuk, hogy a kommunista rendszer az igazoltak mindennapi megélhetését is megnehezítette például azzal, hogy *„az igazolóbizottság által is jogosnak ítélt nyugdíjfolyósításokat megszüntette. Minderre talán a legkirívóbb eset Kudar Lajos csendőr ezredes özvegyéé, akinek 1949-ben megvonták a férje után járó nyugdíját, sőt a teljes családot kitelepítették lakhelyéről. A párt mindezt annak a tudatában tette, hogy Kudar ezredest előzőleg a koalíciós kormány 1947-ben poszthumusz kitüntetéssel jutalmazta amiatt, hogy egyrészt a maga eszközeivel támogatta a magyar ellenállási mozgalmat, másrészt tevékenyen részt vett az 1944-es fegyverszüneti delegáció megszervezésében. A nyilas hatalomátvételt követően — 1944. december 5-én — letartóztatták, majd a Budáról való kitörés napján (1945. február 11.) a HM várbéli pincéjében agyonlőtték. Göncz Árpád köztársasági elnök 1992-ben altábornaggyá léptette elő. Érdemei a Rákosi rendszert nem érdekelték, s csak azzal foglalkoztak, hogy egykoron Kudar Lajos az Államvédelmi Központ helyettes vezetője, majd Ujszászy után annak tényle-*

ges parancsnoka volt, s e beosztásában vélhetően számos esetben eljárt az illegális kommunista mozgalom ellen."[56]

1987-ben minisztertanácsi rendelet mondta ki, hogy *„1. § Az 1960 előtt kibocsátott hatályos kormány-, illetőleg minisztertanácsi rendeletek és határozatok felsorolását a rendelet melléklete tartalmazza. 2. § A mellékletben fel nem sorolt, 1960. január 1-je előtt kibocsátott kormány-, illetőleg minisztertanácsi rendeletek és határozatok hatályukat vesztik."* [57]

Így veszítette hatályát, mint fel nem sorolt, elavult szabály, s nem, mint alkotmányellenes és családok ezreinek jogfosztását okozó, a Magyar Királyi Csendőrség megszűntetését kimondó rendelet.[58]

VI.

Az Alkotmánybíróság határozata lehetővé teszi a csendőr közszolgálati idejének figyelembevételét, mivel *„megállapítja, hogy a társadalombiztosításról szóló 89/1990. (V. 1.) MT rendelet 150. §-ában foglalt azon rendelkezés, amely szerint a csendőrség volt tagjának a csendőrségi és az ezt megelőző közszolgálati idejét csak akkor lehet szolgálati időként figyelembe venni, ha a volt csendőrt az 1690/1945. (V. 10.) M. E. rendelet szerint létesített bizottság igazolta, alkotmányellenes, ezért azt a jogszabály kihirdetése napjára visszamenő hatállyal megsemmisíti és feljogosítja az alkotmányellenesnek talált jogszabályi rendelkezés által érintetteket, hogy alkalmazásának felülvizsgálatát utólag kérhessék és igényüket az 1975. évi II. törvény 98. § (1) bekezdése szerint érvényesíthessék."*[59]

A csendőrségi igazolás főbb jellemvonásai, alkotmányellenességének jellemzői ezek szerint a következő tények voltak:

1.) A Magyar Királyi Csendőrséget a törvények és rendeletek maradéktalan végrehajtásáért, mint testületet (egyetlen bűnös testületként) mondták ki bűnösnek, bár tagjait egyénileg, valamely bűntettben való (többnyire koholt) bűnösségük miatt vonták felelősségre.

2.) Az igazolási eljárást pártemberekre bízták, ahol a vezető szerepet a kommunisták és volt üldözöttek kapták.

3.) Visszaható hatállyal a csendőröket felelősségre vonták olyan ügyek nyomozásáért, amelyekben való eljárás az akkor hatályban lévő törvények és rendeletek szerint kötelességük közé tartoztak. Ebben a körben „emberek törvénytelen megkínzásáért vagy kivégzéséért, mint háborús bűntettért" vonták őket felelősségre, de ezen bűntetteket politikailag elfogult bíróság burkolt bűnösségi vélelem alapján, sokszor nem megfelelő bizonyítási eljárásban állapította meg, aránytalanul súlyos büntetéseket szabva ki.

4.) A Magyar Királyi Csendőrség felállításáról szóló törvényt rendelettel törölték el.

5.) A rendeletet az ideiglenes kormányelnök — egy m. kir. (honvéd) tábornok — adta ki, akinek közellátási minisztere előzőleg a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője volt.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára adatai szerint 1950-ben mintegy 7000 fő csendőrt tartottak nyilván Magyarországon. **(I. sz. melléklet)** Ezen adatok szerint a nyilvántartott csendőrök közül úgynevezett demokráciaellenes tevékenységet — a magyarországi pártállam kommunista diktatúrája ellenes tevékenységet — csaknem 250 fő fejtett ki. **(II. sz. melléklet)**

A vizsgálat alá vont volt csendőrök közül 92 fő szabadlábon volt. **(III. sz. melléklet)**

VII.

„Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december 5-i ülése határozatában a forradalmat kiváltó, négy pontban felsorolt okok között a harmadik szerint a régi rend hívei, az u. n. »belső reakció«, s köztük a csendőrök jelentették az egyik fő ellenforradalmi okot. A Belügyminisztérium II. főosztálya vette át az ÁVH ügyköreit és személyeit, így a belső reakció elleni harc, a volt csendőrök tevékenysége feltárásának és felelősségre vonásának feladatait, mely utóbbi a II/5.alosztály feladata volt. A főosztály elkészítette a politikai szándékoknak és irányelveknek megfelelően a »Tervezet. Az ellenforradalom elleni harc további feladatai.«” [60] című iratot, amely az ellenforradalom elleni harc négy célpontját határozta meg, úgymint:

1. A forradalmi szervezetek vezetői és tagjai;
2. A volt uralkodó osztály tagjai;
3. „A fasiszta és burzsoá pártok, a Horthy rezsim vezetői, politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervek vezetői és tagjai, mint a csendőrség, VKF/2 horthysta tisztek”;
4. A forradalom oldalán fegyverrel harcolt személyek, akik nem tartoztak az előző csoportokba.

A II/5-g. csoport által készített összefoglaló jelentés 1959. IV. 16-ára elkészült, s a benne lévő kimutatás 148 csendőrt, 18 politikai detektívet és 21 VKF-2-es hadbírót jelöl meg. Ez a kör másfél hónap alatt 495 főre nőtt. Tíz úgynevezett nyílt politikai nyomozás úgynevezett kommunistaellenes nyomozás miatt 1959 végéig 129 személy, köztük 71 csendőr letartóztatására vezetett és 59 csendőrt adtak át a katonai ügyészségnek, egyet pedig a Fővárosi Fő-ügyészségnek. HOLLÓS Ervin alosztályvezető levélben közlte az ügyészséggel, hogy a nyomozást elrendelte az 1944. X. 15-e után elkövetett főbenjáró háborús és népellenes bűntettek elkövetői ügyében.[61]

Az 1959. VII. 17-ei jelentés szerint kommunistaellenes nyomozásokban mintegy 40 csendőr vett részt. **(IV. sz. melléklet)**

A belügyi tárca balos, ÁVH-ás személyi állománya az MSZMP ideológiájára építve hajlott arra az álláspontra, hogy a régi HORTHY és nyilas fegyveres testületek tagjai is szították az *„ellenforradalmat”*. Ezt ugyan nem sikerült bizonyítani, ám 1945 előtti kommunistaellenes nyomozások miatt 66 embert ítéltek el a katonai bíróságok; 1959–1961 között 22 volt csendőrt pedig végrehajtott halálbüntetéssel sújtottak, 8 életfogytiglani szabadságvesztést szabtak ki, 17 csendőrt 15 évi vagy annál kisebb tartamú börtönbüntetéssel sújtottak**. (V.sz. melléklet)**

Összegzésként megállapítható, hogy 1945 és 1961 között a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából 33 főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján 7, a katonai bíróságok ítéletei alapján — 1956 után — 26 halálra ítélt csendőrt végeztek ki.

KOVÁCS Zoltán András: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után* című tanulmányában megállapítja, hogy: *„Az általam tanulmányozott csendőrök sorsa*

nem tekinthető egyedinek, nem öltött nagyobb méreteket, mint más horthysta szervezetek tagjai ellen 1945 és 1956 után lefolytatott eljárások." [62]

Nos, ez a szubjektív megállapítás bővebb indokolást igényelne. Ugyanez a szerző írja, hogy nincsenek még felderítve az összes, csendőrök ellen folytatott eljárások. Van még teendő a pártállami jogsértések feltárása területén…

A csendőrök ellen folytatott megtorlás valódi értelmét az egész társadalomra kiterjedő kíméletlen bosszúhadjárat részeként helyes keresni. GOSZTONYI Péter adatai szerint a kivégzettek száma 453 fő volt. (Összehasonlításul: az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc megtorlásaként végrehajtott halálos ítéletek száma nem érte el a 120 főt, s a különböző börtönökbe hurcoltak mintegy 1200-an voltak.)

Ma sem ismerjük pontosan a magyar pártállam által politikai megfontolásból elítéltek — ezen belül a kivégzettek — számát. Bizonyosnak tekinthető azonban, hogy a megtorlás időszakában állam elleni és politikai jellegű cselekmények címén KAHLER szerint 23 761, ZINNER adatai szerint 26 621 embert ítéltek el és a kivégzett áldozatok száma hozzávetőlegesen 400 fő volt.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc megtorlásának történetéhez tartozott a közbiztonsági őrizet, magyarán internálás, amelyben 12 900 főt hurcoltak meg, családjaikkal együtt, vádemelés nélkül.

A megtorlás sajátos eszközeként alkalmazták a tömeges elbocsátásokat, egyetemi felvételek meghiúsítását, s számos egyéb joghátrányt.[63]

VIII.

1/4 évszázaddal a politikai rendszerváltozás kezdete óta nyoma sincsen olyan törekvésnek, hogy népbírósági elítélések miatt kárpótlást vagy a fogvatartás idejének társadalombiztosítási elismerését terveznék vagy legalább a legkisebb súlyú bűntettek miatt elítéltek, így például az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel sújtottak elítélését semmisnek nyilvánítanák vagy a könnyebb felülvizsgálat lehetőségét megnyitnák.

Így a volt csendőr az *„1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharccal összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről"* szóló rendelet[64] szerint nem igényelhet rendezést a semmisség alá nem eső népbírósági elítéltetéséért, hanem csak azért, ha olyan személy, akit a kormányrendelet 1.§ (2) bekezdése szerint:

„c) Magyarországon, illetőleg onnan elhurcolva a szovjet katonai bíróság politikai okból elítélt, és aki a büntetését részben vagy egészben a Szovjetunióban töltötte le,

d) 1944. október 1-je után a II. világháborúval összefüggésben munkavégzés céljából a szovjet szervek Magyarországról más országba elhurcoltak, illetve szovjet katonai parancsnokság alárendeltségébe tartozó alakulat, vagy jugoszláv katonai alakulat hadifogságába esett; a nyugdíjemelés szempontjából a Magyarország területén hadifogolytáborban eltöltött idő 6 hónapot meghaladó idejét kell számításba venni,

e) internálás, illetőleg kitelepítés céljából őrizetbe vettek, akkor is, ha az internálásra, kitelepítésre nem került sor,

f) az 1956. évi 31. törvényerejű rendelet alapján közbiztonsági őrizetben tartottak,

g) az 1989. évi XXXVI. törvény 1. §-ában, az 1990. évi XXVI. törvény 1. §-ában, valamint az 1992. évi XI. törvény 1. §-ában megjelölt okból előzetes letartóztatásba helyeztek; akinek ideiglenes kényszergyógykezelését rendelték el, de bíróság előtti eljárásra nem került sor; akire nézve az eljárás felmentő ítélettel zárult vagy azt megszüntették, vagy nem végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték; akinek kényszergyógykezelését rendelték el; továbbá akit törvényességi óvás vagy perújítás folytán mentettek fel." [65]

Milyen esélye van ma valamely perújításnak vagy felülvizsgálatnak? Visszás és igazságtalan helyzet az, hogy a kommunista önkényuralomban meghozott ítéletek felülvizsgálata semmiben nem különbözik valamely jelenkori ítélet felülvizsgálatától, mindkettőre érvényes a jogállami vélelem, amely helyesnek tartja a jogerős ítéletet mindaddig, amíg annak törvénysértő mivoltát, igen nehéz feltételeket teljesítve be nem bizonyítják vagy nem valószínűsítik a törvényben jogosultak. Kivételes, nem általános helyzet az, hogy ilyen körülmények között is törvényes ítélet hozható. Az esetek nagyobb részében a történeti tényállás koholt valótlanságai, amelyek a hamis tanúvallomások vagy a tényállásnak a hatóság által való eltorzítása miatt keletkeztek, nem helyesbíthetők, így a törvényi tényálláshoz vezető hamisított, de megváltozhatatlan történeti tényállás miatt utóbb is szinte lehetetlen a törvényességet helyreállító ítélet meghozatala. Fél évszázad elteltével a lehetetlenséggel határos a sikeres perújítás, hiszen ennyi idő után új tényt állítani csaknem megoldhatatlan feladat. A felülvizsgálat lehetőségei valamivel nagyobbak, de ezek is korlátozottak, mert a korabeli történeti tényállás a törvény tilalma folytán nem vizsgálható felül, enélkül pedig a törvénysértés sokszor nem állapítható meg.

„A történelmi múltban keletkezett, önkényuralmi társadalmi környezetben ho-zott ítéletek felülvizsgálatára sajátos eljárási szabályok lennének szükségesek. Ebben a körben lehetővé kellene tenni, hogy a bíró az iratok tartalma alapján megfelelő következtetéssel tényállás változtatást állapíthasson meg akkor, ha bizonyos feltételeknek nem felel meg a megtámadott ítélet történeti tényállása, mert akár az emberi gondolkodás szabályai, akár az általános élettapasztalat, akár a köztudomású vagy hivatalos tudomást jelentő tények alapján más tényállás állapítható meg. Bizonyos együttesen meglévő körülmények, pld. pontosan meghatározott politikai nyomozószervi eljárás, meghatározott súlyú büntetés esetén lehetővé kellene tenni a felülvizsgálatot. Az elítéltek és ügyek ezen körének pontos ismérvek szerint való meghatározása, a jelenkori és a történeti (pl. az új, szabadon választott országgyűlés 1990. május 2.-i első ülésnapja előtt be-fejezett) ügyek megkülönböztetése, az elítéltek azonos csoportjának egymáshoz képest egyenlő méltóságú személyként kezelése a jogi szabályozásban megoldható orvoslást nyújtana számos múltbéli jogsérelemre." [66]

A magyarországi Alkotmánybíróság határozatában — amely a volt csendőröket legjobban sújtó büntető jogszabályt legnagyobb részben megsemmisítette — megállapította, hogy: *„az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, az*

1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénnyel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet (a továbbiakban: Nbr.) 11. §-ának 1-4. pontja és 6. pontja, továbbá 13. §-ának 1. és 3-7. pontja alkotmányellenes, ezért azokat a határozat közzétételének napjával megsemmisíti." [67]

A Büntető Törvénykönyv megállapítja, hogy a 33. § (2) bekezdés *a)* pontja az Nbr. 11. § 5. pontjában és 13. § 2. pontjában meghatározott háborús bűntettekre vonatkoztatható.[68]

Az alkotmánybíróság elrendelte az alkotmányellenes törvényi rendelkezések alapján a jogerős határozattal 1989. X. 23-a után lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.

A leggyakrabban alkalmazott népbírósági szabályról is megállapítja az Alkotmánybíróság – miután a népbírósági rendelet nagyobb részét alkotmányellenesnek minősítette: *„A Ktbtk.-ban meghatározott tényállásoknak és az Nbr. 11. § 5. pontjának, valamint a bűnsegédi magatartást sui generis bűncselekményként megfogalmazó 13. § 2. pontjának összevetéséből azonban megállapítható, hogy az Nbr. tényállásai szélesebb terjedelműek, mint a Ktbtk.-ban pönalizált magatartási kör. Ezen túlmenően az Nbr. a magatartásokra olyan büntetéseket helyez kilátásba, amelyek a cselekmények túlnyomó többségénél súlyosabbak, mint a Ktbtk.-ban előírtak, tehát sérti a nulla poena sine lege elvét." De nemcsak a 'nincs büntetés (az elkövetéskor hatályos) törvény nélkül' elve sérült, hanem a 'nincs bűncselekmény törvény nélkül' szabályát is, mert az előbbiekből kiderül, hogy ez a gyakran alkalmazott törvényhely így nem létezett az elkövetés idején, 1945 előtt."* [69]

Az idézett határozatból több következtetés adódik a csendőrök tevékenységének büntetőjogi megméretésére használt népbírósági jog tekintetében. Az egyik: a népbírósági jog jól ismert büntetőjogi elveket sértett meg politikai és erkölcsi megfontolások alapján, de ezen komoly fogyatékosságokat, a joggyakorlatra közvetlenül ható jogelvi sérelmek következményeit az alkotmánybíróság még a törvény által lehetővé tett szűk körben sem állapította meg, hiszen az alkotmánybírósági által konstruált azon feltétel, hogy kizárólag az 1989. X. 23-án, azaz a népbírósági jog létrehozása után több, mint negyven évvel még be nem fejezett ügyek felülvizsgálatát tette lehetővé, ami szinte teljesen elméletivé tette ezt a határozmányt. Igy egyedül csak a társadalombiztosítási helyzet rendezése történt meg; az ügyek teljes köre érintetlen maradt.

Az alkotmánybíróság indokolásában azt is kifejtette, hogy *„a háborús bűntettek miatti elítéléshez a kárpótlásból és a társadalombiztosítási helyzet rendezéséből kizáró jogszabályi rendelkezések indokoltságának értékeléséhez a népbírósági ítélkezési gyakorlat történeti-jogi elemzése szükséges. Ennek kereteit a jogalkotásnak kell megteremtenie."* [70] Ez a megállapítás a háborús és népellenes bűntett miatt elítéltek helyzetének változatlanságát sugallta. Mert szervezeti és jogi keretek szükségesek a népbírósági gyakorlat történeti-jogi elemzéséhez, s még inkább a szükséges jogszabályok elveinek és szövegének kimunkálásához addig, amíg köztünk van az ítéletekkel érintettek — bár igencsak megfogyatkozott — serege.

Összefoglalás

A Magyar Királyi Csendőrség felállítására két egymást kiegészítő törvény megalkotásával került sor: a testület személyi állományának kiegészítéséről[71] és a közbiztonsági szolgálatról.[72] *Ferenc József* 1881. II. 14-én szentesítette mindkét törvényt. A szervezés mintája az 1876 óta magyar fennhatóság alatt álló erdélyi csendőrség volt. 1881-ben kiadták a szervezet első szolgálati szabályzatát is.[73] A szervezet 1944-ben Európa egyik legjobb hírű rendvédelmi szervezete volt, amely kötelességszerűen, eredményesen, vasfegyelemmel eljárt a jobb- és baloldali alkotmányellenes irányzatokkal szemben. Személyi állományának számbelileg kis hányada vett részt a magyarországi zsidó lakosság deportálásában.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány már 1945 márciusában megalkotta rendeletét, amely a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről szólt.[74] Ez a rendelet megállapította, hogy a Magyar Királyi Csendőrség a volt kormányok rendelkezéseit *„maradéktalanul végrehajtotta"* s ezzel a nép ellenségévé vált, ezért a testületet megszüntetette és tagjait felelősségre vonta.

A rendelet szerint eljáró Különleges Igazoló Bizottság akkor igazolhatta a volt csendőrségi személyt, ha az súlyos fegyelmi vétséget vagy bűncselekményt követett el, ami már az elkövetés idején súlyos büntetéssel, de mindenképpen a testületből való eltávolítással járt volna. A Magyar Közlöny II.évf. (1946) 192. száma, augusztus 25-én azt közölte, hogy 5000 megjelent személyből 233 főt igazoltak a bizottságok. Főszabályként megszűnt a rendelet alapján a volt csendőrségi személyeknek és hozzátartozóiknak illetménye, nyug- és kegydíj jogosultsága. A csendőrség volt az egyetlen kifejezett és jogszabály által bűnösnek megnevezett szervezet; tagjai a társadalom számkivetettjei lettek, amit az sem enyhít, hogy ezen állapotukban sokakkal osztoztak.

A csendőröket felelősségre vonták *visszaható hatállyal* olyan ügyek nyomozásáért, amelyek az annak idején érvényben lévő törvények és rendeletek szerint kötelességeik közé tartoztak. Ebből kifolyólag „emberek törvénytelen megkínzásáért vagy kivégzéséért, mint háborús bűntettért" vonták őket felelősségre, de ezen bűntettekben való bűnösséget politikailag elfogult bíróság burkolt bűnösségi vélelem alapján, sokszor nem megfelelő bizonyítási eljárásban állapította meg és aránytalanul súlyos büntetéseket szabva ki.

Összegzésként megállapítható, hogy 1945 és 1961 között a Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából 33 főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján 7, a katonai bíróságok ítéletei alapján — 1956 után — 26 halálra ítélt csendőrt végeztek ki.

Az alkotmánybíróság 44/1991. (VIII.28) AB. határozata szerint *„a társadalombiztosításról szóló 89/1990. (V. 1.) MT rendelet 150. §- ában foglalt azon rendelkezés, amely szerint a csendőrség volt tagjának a csendőrségi és az ezt megelőző közszolgálati idejét csak akkor lehet szolgálati időként figyelembe venni, ha a volt csendőrt az 1690/1945. (V. 10.) M. E. rendelet szerint létesített bizottság igazolta, alkotmányellenes"* Ezzel feljogosította az alkotmányellenesnek talált jogszabályi rendelkezés által érintetteket, hogy alkalmazásának felülvizsgálatát utólag kérhessék.[75] Indokolásában az alkotmánybíróság megállapította, hogy az 1690/1945.ME. rendeletnek a szankciót elrendelő és a mentesülést szabályozó rendelkezései a hatályos alkotmány 57. § (1) bekezdésébe ütköztek,

amely szerint a Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. Az alkotmánybíróság tehát nem semmisíthette meg a hírhedt alkotmányellenes szabályt, mert hatásköre csak hatályos jogszabályok megítélésére jogosítja.[76] Az *1960 előtt kibocsátott kormányszintű jogszabályok rendezéséről szóló* 86/1987. (XII.29.) MT rendelet egyszerűen a jövőre szóló hatállyal helyezte hatályon kívül az 1690/1945.ME. rendeletet, nem érintve a rendelet korabeli joghatásait.

A rendelet a határozathozatalkor tehát már nem volt hatályban. Az alkotmánybíróság szerint a rendelet keletkezésekor nem volt alkotmányellenes, hanem az 1989. évi alkotmánymódosítással vált azzá. Hatályon kívül helyezése pedig nem fejezett ki értékítéletet, mert az nem úgy veszítette hatályát, mint alkotmányellenes és családok ezreinek jogfosztását okozó szabály, csupán mint egy már nem érvényesülő, elavult szabályt törölték a hatályos jogszabályok köréből, rendelettel.[77]

A magyar alkotmánybíróság 2/1994 (I.14.) AB határozatában megállapította, hogy *„a háborús bűntettek miatti elítéléshez a kárpótlásból és a társadalombiztosítási helyzet rendezéséből kizáró jogszabályi rendelkezések indokoltságának értékeléséhez a népbírósági ítélkezési gyakorlat történeti-jogi elemzése szükséges. Ennek kereteit a jogalkotásnak kell megteremtenie."* [78] Ez a megállapítás a háborús és népellenes bűntett miatt elítéltek helyzetének változatlanságát jelentette. Ma még nem-létező szervezeti és jogi keretek szükségesek a népbírósági gyakorlat történeti-jogi elemzéséhez, s még inkább a szükséges jogszabályok elveinek és szövegének kimunkálásához. Negyed évszázaddal a politikai rendszerváltozás óta nyoma sincsen olyan törekvésnek, hogy népbírósági elítélések miatt kárpótlást, vagy a fogvatartás idejének társadalombiztosítási elismerését terveznék, vagy legalább a legkisebb súlyú bűntettek miatt elítéltek, így például az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel sújtottak elítélését semmisnek nyilvánítanák, vagy a könnyebb felülvizsgálat lehetőségét megnyitnák.

A való helyzet az, hogy a népbírósági elítélésekre nem terjed ki a semmisségi törvények hatálya, márpedig a csendőröket legnagyobb számban ezen népbírósági törvények alapján ítélték el.

A Magyar Királyi Csendőrség betöltötte hivatását akkor, amikor az utolsó töltényig védte az országot a pusztító, önkényuralmi vörös hadsereggel szemben. Nagy kérdés, hogy mikor emelkedik a magyar rendvédelem újra arra az erkölcsi és hivatásbeli magaslatra, amelyen hasonlítani lehet majd az alkotmányos jogelődhöz, a jogfosztott, megtiport Magyar Királyi Csendőrséghez.

Jegyzetek:

[1] SZAKÁLY: 13.p.
[2] KISS: 66.p.
[3] ŐRY
[4] PRESZLY: 19.p. ; REKTOR: 85-86.p.
[5] ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből. ; Idem: Az osztrák rendvédelemi modell történelmi gyökerei.
[6] 1867/XII.tc.
[7] PRESZLY: op.cit.
[8] REKTOR: op.cit. 68-87.p.
[9] 1881/III.tc.
[10] 1881/II.tc.
[11] CSAPÓ: 13-19.p.
[12] BÖLÖNY: 50.p. ; 143-144.p. ; 148.p. ; 155.p. ; 160.p. ; 163-164.p. ; 166.p. ; 294.p.
[13] Csendőr nap
[14] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 42-43.p.
[15] BÖLÖNY: op.cit. 51.p. ; 144.p. ; 193.p. ; 274.p.
[16] SZUT-1881
[17] A kapitalista rendszer visszaállítása. A nyílt ellenforradalmi diktatúra bevezetése a Peidl-kormánytól a Huszár-kormány megalakulásáig.
[18] KAISER: 56.p.
[19] 220 254/1924.BM.kr.
[20] KAISER: op.cit. 129.p.
[21] PARÁDI: op.cit. 66.p.
[22] SZUT-1887: 1-3.p.
[23] SZUT-1941
[24] KAISER: op.cit. 168.p.
[25] SZUT-1941: op.cit. 296.p.
[26] Loc.cit. 155.p.
[27] Ezt segítette a Nyomozókulcs (NyK), amely rotációs papírra nyomva, puha zöld borítólapba fűzve negyedévenként jelent meg. Az első évben mintegy 5000 példányban adták ki, később csökkentették a példányszámot. A Nyomozókulcsot mindig a járőrvezető hordta magánál, de egy példány az őrs irodáján is volt. A Nyomozókulcsot hivatalból megkapta minden közbiztonsági szolgálatot ellátó szervezet: a csendőrség, a folyamőrség, a határőrség, a katonai nyomozók és a rendőrség. A Nyomozókulcsban személyek és tárgyak rövid leírását közölték. Azt, hogy kiket kell elfogni (név, személyleírás), kit melyik szervezet és miért keresi. Itt tűntették fel azt is, hogy az illető körözése hol jelent meg. A Nyomozókulcs anyaga állandóan változott, mert az elfogások követ-keztében egy csoport mindig kiesett, helyettük pedig újabbak bekerültek.
HOLLÓ96-97.p.
[28] SZUT-1941: op.cit.
[29] Loc.cit.
[30] HOLLÓS: op.cit.
[31] SZUT-1941: op.cit. 157.p.
[32] Loc.cit. 8.p.
[33] Loc.cit. 166.p.
[34] Loc.cit. 167.p.
[35] Loc.cit. 170.p.
[36] ARTNER ; PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei.
[37] ARTNER: op.cit.
[38] Loc.cit.
[39] BÖLÖNY: op.cit. 66-70.p. ; 87-88.p. ; 107.p. ; 110-111.p. ; 117-118.p. ; 140.p. ; 156.p. ; 162.p. ; 164-165.p. ; 249.p.
[40] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 63.p.
[41] ZÉTÉNYI

[42] KOVÁCS: 104.p.
[43] REKTOR: op.cit. 274.p.
[44] Loc.cit. 282-284.p.
[45] 1690/1945. (V.10.) ME.r.
[46] Loc.cit. 3-4.p.
[47] Loc.cit.
[48] BÖLÖNY: op.cit. 71.p. ; 124-125.p. ; 197.p. ; 230.p.
[49] Loc.cit. 71.p. ; 124-125.p. ; 194.p. ; 299.p.
[50] Loc.cit. 71.p. ; 124-125.p. ; 156.p. ; 262.p.
[51] Loc.cit. 71.p. ; 124-125.p. ; 192.p. ; 297.p.
[52] Loc.cit. 71.p. ; 124-125.p. ; 167.p. ; 298.p.
[53] CHUCHILL — KEEGAN
[54] HARRIMAN — ABEL
[55] REKTOR: op.cit. 481.p.
[56] KOVÁCS: op.cit. 128.p.
[57] 86/1987. (XII.29.) MT.r.
[58] 1690/1945. (V.10.) ME.r. op.cit.
[59] 44/1991. (VIII.28.) AB.hat.
[60] - MOL XIX.A-q-4G-920/1957.
- KAHLER — M. KISS: 2013.p.
[61] - KOVÁCS: op.cit. 103-140.p.
- KAHLER: 44-82.p.
[62] KOVÁCS: op.cit. 103-140.p.
[63] KAHLER: op.cit. 210.p.
[64] 93/1990. (XI. 21.) Korm.r.
[65] A törvényességi óvás intézményét az alkotmánybíróság megszűntette 1993-ban.
[66] ZÉTÉNYI
[67] 2/1994. (I. 14.) AB.hat.
[68] 1978/IV.tv.
[69] 2/1994. (I. 14.) AB.hat. op.cit.
[70] Loc.cit.
[71] 1881/II.tc. op.cit.
[72] 1881/III.tc. op.cit.
[73] SZUT-1881 op.cit.
[74] 1690/1945. (V.10.) ME.r. op.cit.
[75] 44/1991. (VIII.28.) AB.hat. op.cit.
[76] Loc.cit.
[77] 86/1987. (XII. 29.) MT.r. op.cit.
[78] 2/1994. (I. 14.) AB.hat. op.cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

HOLLÓS — HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF-2.* Budapest, 1971, Kossuth. 428 p. HU-ISBN —

KAHLER — KAHLER Frigyes: *Szemtől-szembe a múlttal. Válogatott írások.* Budapest, 1999, Kairosz. 311 p. HU-ISBN 963 91 3772 3.

KAHLER — M. KISS — KAHLER Frigyes — M. KISS Sándor: *Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban, a fordulat napja, ismét sortüzek, a nagy per.* Budapest, 1997, Püski - Kortárs. 343 p. HU-ISBN 963 90 4045 2.

KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 9079 82 0. /Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.

PARÁDI — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A magyar Királyi Csendőrség története 1881-1919.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.

REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

ZÉTÉNYI — ZÉTÉNYI Zsolt: *A Képíró-ügy. Tanulmány és dokumentumközlés*. Budapest, 2013, Kairosz Kiadó. 384 p. HU-ISBN 978 963 66 2499 6.

TANULMÁNYOK

ARTNER — ARTNER Ramona: A Magyar Királyi Csendőrség és a városok. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 182-187.p. HU-ISSN 1216-6774.

A kapitalista rendszer visszaállítása. A nyílt ellenforradalmi diktatúra bevezetése a Peidl-kormánytól a Huszár-kormány megalakulásáig. — A kapitalista rendszer visszaállítása. A nyílt ellenforradalmi diktatúra bevezetése a Peidl-kormánytól a Huszár-kormány megalakulásáig. 19-39.p. In NEMES Dezső (szerk.): *Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919-1921.* Budapest, 1953, Szikra. 566 p. /Iratok az ellenforradalom történetéhez./

KISS — KISS István Géza: A Magyar Királyi Csendőrség hagyományai, múzeális emlékanyagának őrzési helyei hazánkban és külföldön. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 62-67.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

KOVÁCS — KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

ŐRY — ŐRY Károly: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig (a francia csendőrség történeti előzményei). *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXI.évf. (2011) 24.sz. 91-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005."* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből. — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Az osztrák rendvédelemi modell történelmi gyökerei. — ZACHAR József: Az osztrák rendvédelemi modell történelmi gyökerei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX.évf. (1999) 10.sz. 202-206.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre."* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZÉTÉNYI — ZÉTÉNYI Zsolt: A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök jogállása 1945-ben és azután, (Egy elfelejtett szervezet és jelmondat: „Híven, becsülettel, vitézül!"). *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXI.évf. (2011) 24.sz. 155-165.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005."* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

VISSZAEMLÉKEZÉSEK

CHURCHILL — KEEGAN — CHURCHILL, Winston Spencer Leonard — KEEGAN, John: *Closing the Ring. The Second World War.* [A kör bezárul. A második világháború.] London, 2005[3], Penguin Classics. 704 p. GB-ISBN 978 014 14 4176 4.

HARRIMAN — ABEL — HARRIMAN, William Averell — Ellie ABEL: *Special Envoy to Churchill and Stalin 1941-1946.* [Churchill és Sztálin különleges megbízottja 1941-1946.] New York, 1975, Random House. 595 p. USA-ISBN 039 44 8296 4.

FORRÁSKIADVÁNYOK

BÖLÖNY — BÖLÖNY József: *Magyarország kormányai 1848-1975.* Budapest, 1978, Akadémia. 328 p. HU-ISBN 963 05 1242 v. /A Magyar Országos Levéltár Kiadványai, IV. – Levéltártan és történeti forrásdokumentumok, 2./ HU-ISSN 0441-4985.

CIKKEK

Csendőr nap — Csendőr nap. (Szerkesztői közlemény) *Csendőrségi Lapok,* XXIII.évf. (1933) 4.sz. 97-98.p.

AJÁNLÁSOK

SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: Ajánlás az olvasónak. In PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 1912, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1881 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda. 191 p.

SZUT-1887 — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1887, Pesti Könyvnyomda. 224 p.

SZUT-1941 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat. 411 p.

LEVÉL-, IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

MOL — Magyar Országos Levéltár

JOGSZABÁLYOK

1867/XII.tc. — 1867/XII.tc. a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.

1881/II.tc. — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről.

1881/III.tc. — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1978/IV.tv. — 1978/IV.tv. a büntető törvénykönyvről.

220 254/1924.BM.kr. — 220 254/1924.BM.kr. a Magyar Királyi Csendőrség átszervezése tárgyában.
Csendőrségi Közlöny, IX.évf. (1924) 26.sz. 183-200.p.

1690/1945. (V.10.) ME.r. — 1690/1945. (V.10.) ME.r. a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről.
Magyarországi Rendeletek Tára, LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.

86/1987. (XII.29.) MT.r. — 86/1987. (XII.29.) MT.r. az 1960 előtt kibocsátott kormányszintű jogszabályok rendezéséről.
Igazságügyi Közlöny, XCVI.évf. (1988) 2.sz. 57-65.p.

93/1990. (XI. 21.) Korm.r. — 93/1990. (XI. 21.) Korm.r. az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharccal összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről.
Igazságügyi Közlöny, XCVIII.évf. (1990) 12.sz. 587-590.p.

44/1991. (VIII.28.) AB.hat. — 44/1991. (VIII.28.) AB.hat.
Magyar Közlöny, XLVI.évf. (1991) 93.sz.

2/1994. (I. 14.) AB.hat. — 2/1994. (I. 14.) AB.hat.
Magyar Közlöny, XLIX.évf. (1994) 4/I.sz.

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet
Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon.

II. sz. melléklet
Az 1950-es évek első felének magyarországi kommunista diktatúrája állambiztonsági szervezeteinek adatai szerint a volt Magyar Királyi Csendőrség Magyarországon élő 7000 főnyi tagja közül mintegy 250 fő fejtett ki állampárt ellenes tevékenységet.

III. sz. melléklet
Eljárás alá vont, de szabadlábon lévő csendőrök az 1950-es évek első felében.

IV. sz. melléklet
A kommunistaellen nyomozásokban mintegy 40 fő csendőr vett részt.

V. sz. melléklet
A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei 1959 és 1961 között.

I. sz. melléklet

Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon

S.sz.	A megfigyelt csendőrök tevékenysége	fő
1	Az államapparátusban tevékenykedik	144
2	Ipari centrumokban dolgozik	629
3	Saját földjén dolgozik	2485
4	Fölműves napszámos	2587
5	Bányákban dolgozik	198
6	Könnyűiparban dolgozik	442
7	Kereskedelmi vállalatnál dolgozik	118
8	MDP-tag (funkcionárius továbbá)	178
9	FKGP-tag	139
10	NPP-tag	68
11	MRP-tag	2
12	PDP-tag	2
13	Földműves szövetkezeti funkcionárius	12
Összesen:		**7008**

A megfigyeltek közül demokrácia ellenes tevékenységgel vádolhatónak tartottak szervezkedésért 249 főt, kémkedésért 11 főt, rémhírterjesztésért 287 főt, fegyverrejtegetésért 12 főt, összesen 559 főt.

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

II. sz. melléklet

Az 1950-es évek első felének magyarországi kommunista diktatúrája állambiztonsági szervezeteinek adatai szerint a volt Magyar Királyi Csendőrség Magyarországon élő 7000 főnyi tagja közül mintegy 250 fő fejtett ki állampárt ellenes tevékenységet

Az adatok szerint demokráciaellenes tevékenységet fejt ki:
Szervezkedés 249 Kémkedés 11 Rémhírterjesztés 287
Fegyverrejtegetés12 Ö**sszesen: 559**

Őrizetben van:
Szervezkedés miatt 26
Kémkedés miatt 6
Rémhírterjesztés és izgatás miatt 23
Fegyverrejtegetés miatt 28
Népellenes és háborús bűncselekmény elkövetéséért 142
Köztörvényes bűncselekményekért, melyeket 1945 után követett el 11
Összesen: 236

Forrás ! - MOL XIX.A-q-4G-920/1957.
- KAHLER Frigyes — M. KISS Sándor: *Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban, a fordulat napja, ismét sortüzek, a nagy per.* 213.p. Budapest, 1997, Püski - Kortárs. 343 p. HU-ISBN 963 90 4045 2.
Az okok az MSZMP szerint: l. A „RÁKOSI-GERŐ-klikk" tagjainak „szektás és dogmatikus politikája" 2. NAGY Imre és „csoportjának" „revizionista" tevékenysége 3. „A HORTHY-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom" 4. A „nemzetközi imperializmus" aknamunkája.

III. sz. melléklet

Eljárás alá vont de szabadlábon lévő csendőrök az 1950-es évek első felében.

Eljárás alatt voltak, de szabadlábon:	
Büntetve volt az 1945 előtt elkövetett cselekményeiért	2331
Büntetve volt az 1945 után elkövetett cselekményeiért	107
Összesen:	**2436**
A nyugati hírszolgálatoknak dolgozik	
Szervezkedésben vesz részt nyugaton	27
Különböző lágerekben, mint kutatóügynök működik	11
Az USA, angol és francia titkosszolgálatok tagja	54
Összesen:	**92**
Indokolva összesen a 15 828-ból	10331

Forrás ! - MOL XIX.A-q-4G-920/1957.
- KAHLER Frigyes — M. KISS Sándor: *Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban, a fordulat napja, ismét sortüzek, a nagy per.* 213.p. Budapest, 1997, Püski - Kortárs. 343 p. HU-ISBN 963 90 4045 2.
Az okok az MSZMP szerint: l. A „RÁKOSI-GERŐ-klikk" tagjainak „szektás és dogmatikus politikája" 2. NAGY Imre és „csoportjának" „revizionista" tevékenysége 3. „A HORTHY-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom" 4. A „nemzetközi imperializmus" aknamunkája.

IV. sz. melléklet

A kommunistaellen nyomozásokban mintegy 40 fő csendőr vett részt

S.sz.	Nyomozás helyszíne	Felderítve	Felderítés alatt	Külföldön	összesen
1.	Délvidék	5	11	2	**18**
2.	Erdély	1	1	2	**4**
3.	Andrássy-laktanya	2	2	1	**5**
4.	Felvidék	—	1	1	**2**
5.	Svábhegy	2	1	1	**4**
6.	Csillaghegy	—	—	1	**1**
7.	Nemzeti Számonkérő Szervezet	2	1	—	**3**
8.	Egyéb ügyek	3	1	1	**5**
Összesen		15	18	9	**42**

Forrás ! ABTL A-I 112. 39.p.

V. sz. melléklet

A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei 1959 és 1961 között

S.sz.	Ítélet alá vont csendőrök	Fő
1.	*Végrehajtott halálos ítéletek*: BÁRDOS János ny.ftörm., BORI János szkv., CSAPÓ Bálint ftörm., FARKAS Gáspár szkv., GONDA András ftörm., HORVÁTH Sándor ny. ftörm., IGÉCZI Károly ny. ftörm., IZSÓ András csö., JÓO Lajos szkv., JUHÁSZ András ftörm., KOMÁR József ny. ftörm.., KRISTÓF László ny. törm.., MAJOR János törm., dr. félegyházi MEGGYESI Ágoston szds., MONOSTORI Lajos örm., NAGY Mihály ny.törm., ÖKRÖS Vince ftörm., PATKÓ István törm., PESTI István alhdgy., PONGRÁCZ János ftörm., dr. SOTONYI Jenő szds., TÖRÖK Ferenc törm.	**22**
2.	***Életfogytiglan***: BUJDOSÓ József törm., HORVÁTH Béla ftörm., dr. LÁNCZ Imre szds., LEPSÉNYI János örm., SIMON Menyhért törm., SZIGETVÖLGYI József törm., SZÖLLÖSI Antal törm., TÉZSLA Mihály ny. őrm.,	**8**
3.	*15 évi börtön*: DUKAY János ftörm., HUNTELEKY József zls., MOLNÁR Berta ftörm.,	**3**
4.	*12 évi börtön*: ÁRVÁI István örm., FRÁTER János fhdgy.,	**2**
5.	*5-10 évi börtön*: CSONTOS András ny. ftörm., KATONA Lajos ny. törm., KERTÉSZ József thtts.; KISFALVY Bertalan ftörm., madarasi-PAPP Sándor ftörm., MOLNÁR Lajos törm., NAGY László örm., csonti SZABÓ László fhdgy.	**8**
6.	*5 éven aluli börtön*: BALASSA Jenő ny. ftörm., HALÁSZ István örm., HORVÁTH Lajos örm., KÁRPÁTI János örm.	**4**
Összesen:		**47**

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

A szerzőnek ugyanebben a témában korábban megjelent tanulmánya
A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök jogállása. Egy elfelejtett szervezet és jelmondat : „Híven, becsülettel, vitézül”.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1216-6774
XXI.évf. (2011) 24.sz. 155-165.p.

A tanulmányok hivatkozásaiban található jelölések oldásai

AB.	=	alkotmánybíróság(i)
BM.	=	belügyminiszter(i)
et al.	=	et alii (és mások)
évf.	=	évfolyam
FM.	=	földművelésügyi miniszter(i)
h.	=	határozat
HM.	=	honvédelmi miniszter(i)
Idem	=	ugyanő
IM.	=	igazságügyi miniszter(i)
In	=	innen
kr.	=	körrendelet
KM.	=	közlekedésügyi miniszter(i)
Korm.	=	kormány
Loc.cit.	=	Loco citato (ugyanott)
ME.	=	miniszterelnök(i)
op.cit.	=	opus citatum (idézett mű)
p.	=	pagina (oldal)
r.	=	rendelet
sz.	=	szám
szerk.	=	szerkesztő(k)
tc.	=	törvénycikk
tv.	=	törvény
vh.	=	világháború
vő.	=	vesd össze

RECENZIÓK

ARTNER Ramona
Egy közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.

A szerző Európa legnagyobb múltú rendvédelmi testülettípusának a csendőrségnek a történetét mutatja be alkotásában. A francia indíttatású szervezet eredetét a XIII. századig vezeti vissza, majd nyomon követi annak elterjedését Európában. Végül pedig a magyarországi bevezetésének az okait taglalja a neoabszolutizmus és a dualizmus körülményei között. A dolgozat elolvasása nyomán nyilvánvalóvá válik, hogy a csendőrség, mint rendvédelmi szervezettípus hosszú és eredményes utat tett meg addig, amíg — TISZA Kálmán elhatározása nyomán — felállították a Magyar Királyi Csendőrséget, a magyar Szent Korona alá tartozó vidéki területek rendvédelmének biztosítása céljából. A tanulmányból egyértelműen kiderül, hogy — a napjainkban búvópatakként felszínre kerülő — önkormányzati rendőrségi modell már a XIX. század utolsó negyedében megbukott Magyarországon. E bukás volt a legfontosabb oka a Magyar Királyi Csendőrség felállításának.

ARTNER Ramona — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor
A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai.

A szerzők a polgári magyar állam rendvédelmének legjelentősebb testületével a Magyar Királyi Csendőrséggel foglalkoztak, mely szervezet megítélése ma még politikai prekoncepcióktól terhes. A tanulmány objektív történelemszemléleten nyugvó feldolgozás eredménye. A szerzők a testület szolgálatellátásának szakosodási folyamatát igyekeztek feltárni, amely szoros összefüggésben állt a technika és a társadalom változásaival. A Magyar Királyi Csendőrség mint „katonailag szervezett közbiztonsági őrtestület" a magyar specifikumoknak és a korabeli viszonyoknak megfelelő választ igyekezett adni azokra a kihívásokra, amelyekkel a harmadik évezred kezdetén a magyar társadalom ismét szembesül.

CSAPÓ Csaba
A Csendőrség és a városok (1881–1914).

Az 1881. évi III. tc. második bekezdése Magyarország területét 6 csendőrkerületre osztotta. Az illetékességi területhez tartozó törvényhatósági jogú város területén a csendőrség állandó szolgálatot nem teljesít, és az esetleg tetten ért bűnösöket a helyi rendőrségnek köteles átadni. A rendőrség azonban jogosult bizonyos esetekben a csendőrség segítségét igénybe venni. A törvény lehetőséget adott a városoknak, hogy a csendőrség közbiztonsági szolgálatának kiterjesztését kérjék a városra is. Cserében meg kellett téríteniük a költségeket. Baja, Nagyvárad és Újvidék azonnal tárgyalásokat kezdett az illetékes kerületi parancsnokságokkal, amelyek nem vezettek eredményre. A városi rendőrséget ott is fenn kellett tartani, ahol a csendőrség a szolgálatot átvette, mert a kisebb ügyek-ben továbbra is ők voltak a felelősek. A csendőröket nem rendelték alá rendőrkapitányságnak. Létszámukat a területileg illetékes csendőr kerület-parancsnokság állapította meg. A szerződéseket általában 10 évre kötötték. Ezzel a rendszerrel számos városban biztosították a köznyugalmat.

ERNYES Mihály
Pandúrság helyett csendőrség Baranyában 1881–1884.

A pandúr intézményt több lépcsőben váltotta fel a Kárpát-medencében a csendőrség. Az egész országban, így Baranya vármegyében is az a helyzet alakult ki, hogy a pandúrság intézménye — a magyar társadalom polgárosodó viszonyai között — már képtelen volt a Magyar Királyság vidéki területein a rendet fenntartani. Először a HABSBURG birodalmi csendőrség — melynek a működési területe a teljes HABSBURG-birodalom vidéki részét lefedte — 1850 nyarán jelent meg Baranyában. A pandúrokat ezév őszén a helyi csendőr-parancsnokság alárendeltségébe helyezték. 1851-ben azonban a pandúrokat visszahelyezték a helyi közigazgatási hatóságok irányítása alá. A baranyai pandúrok tehát osztoztak a birodalmi csendőrséggel Baranya vidéki területein. A kiegyezéssel azonban a HABSBURG birodalmi csendőrségnek a Magyar Királyság területén állomásozó csapatait felszámolták, így ismét a pandúrok váltak a vidék rendfenntartóivá. E feladatukat azonban nem tudták eredményesen ellátni. Ezért végül is — a Magyar Királyi Csendőrség országos szervezete kiépítésének a részeként — 1884-től Baranya vármegyében is átvette a vidék rendvédelmi teendőinek az ellátását a Magyar Királyi Csendőrség.

FORRÓ János
A polgári magyar állam központosított közbiztonsági őrtestületének közrendvédelmi szolgálata.

A szerző az első magyar polgári központosított közbiztonsági őrtestület a Magyar Királyi Csendőrség közrendvédelmi szolgálatának metodikáját vizsgálja alkotásában. A testületre jellemző fegyelem, a lelkiismeretes szolgálatellátás, a magas szakmai színvonalú vezetés volt a biztosítéka a kiváló eredményeknek. A személyi állomány 80-90%-a látott el úgynevezett utcai szolgálatot. A személyi állomány szolgálat szervezése valamint a szolgálat ellátás elvei és gyakorlata ma is példa értékűek.

HEGEDŰS Ernő
A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei.

A szerző a magyar rendvédelem-történet méltánytalanul elhanyagolt szakterületének — a rendvédelemi testületek szolgálati gépjármű-történetének — a feltárásához járult hozzá a tanulmányával. A Magyar Királyi Csendőrség szolgálatellátásával kapcsolatosan gépjárműigény a két világháború közötti időszakban merült fel. Már a húszas évek végén megkezdődtek a szolgálati gépkocsik rendszerbe állításának az előkészületi teendői. A gépjármű rendszeresítések a harmincas évek elején kezdődtek. A folyamat a második világháború időszakában felerősödött — amikor a harci tapasztalatok alapján — páncélozott harcjárművek rendszeresítésére is sor került a karhatalmi célzattal felállított csendőr zászlóaljaknál. A Magyar Királyi Csendőrségnél — az ipartörvényben foglaltak ellenére, amely az állami szervezeteknél magyar termékek beszerzését tette lehetővé — kizárólag külföldi gyártmányú gépkocsikat rendszeresítettek, mivel a bimbódzó magyar autógyártás kisüzemei a nagy világgazdasági válság nyomán tönkre mentek, vagy csak csökevényes formában maradtak fenn. A magyar csendőrségnél a Fiat Balilla tehergépkocsit, a Steyer 50 és a Steyer 55, valamint a Mercedes Benz 170 V személygépkocsikat, a Méray szóló és oldalkocsis motorkerékpárokat, az Ansaldo „kisharckocsit" és a Csaba páncélgépkocsit rendszeresítették. Ez utóbbi volt az egyedüli magyar gyártmány a gépkocsi parkban.

KAISER Ferenc
Az őrs mindennapi élete.

Az őrs mindennapi életén keresztül a szerző lényegében a testületet mutatja be. „Az őrs és a szolgálat" című rész egyik érdekes adatsora arra irányítja a figyelmet, hogy — az alapvetően gyalogos csendőrségi szolgálatellátás során — az átlagcsendőr hány kilométert gyalogolt. 40 éves szolgálati időt figyelembe véve ez a távolság összességében 114 400 kilométer volt. A legénységi állomány, a közgazdálkodás, a szabadidő, a nősülés és a család, valamint a legénység anyagi helyzete témájú fejezetek a testület működésének sarkalatos témaköreit taglalják. A mindennapi élet szabályait, szokásait, a légkört gazdag hivatkozási anyagra támaszkodva mutatja be a szerző. Az alkotásból egyértelműen kiviláglik, hogy a testület irigylésre méltó erkölcsi állapot viszonyai között működött és az eredményes szolgálatellátáshoz szükséges tárgyi feltételekkel rendelkezett, azonban puritán és racionális viszonyok uralkodtak a Magyar Királyi Csendőrségnél. A testület szellemiségét alapvetően a szaktudás, az erkölcsösség és a nemzeti érdekek tisztelete jellemezte, amely a takarékossággal, az erők és eszközök ésszerű és jogszerű felhasználásával párosult.

OLASZ Lajos
A légi csendőrség Magyarországon.

Az I. világháború végére a repülés fejlődése és a légi közlekedés megindulása szükségessé tette a rendvédelem erre vonatkozó új tevékenységi körének megszervezését, a légtérhasználat, a légi személy- és áruszállítás szabályozását és ellenőrzését. A repülőtechnika fejlődése ugyanakkor lehetőséget kínált bizonyos rendvédelmi feladatok levegőből történő ellátására is. A háborút követő években számos európai országban megszervezték a légi csendőrséget. Magyarországon már 1918-ban megtörténtek az első lépések légi rendvédelmi egység felállítására. A trianoni békediktátum azonban Magyarország számára megtiltotta felfegyverzett repülőgépek tartását, ezért a légi rendőrség, illetve légi csendőrség megszervezése elmaradt. A két világháború között néhány esetben alkalmazásra kerültek polgári (csendőrségi) repülőgépek rendvédelmi szerepkörben, de csak ideiglenesen, eseti jelleggel. A katonai repülés tiltása miatt a tervezett légi csendőrséget nemcsak rendvédelmi, hanem légi határbiztosító feladatkör ellátására is számításba vették, és felállítását a rejtett körülmények között működő légierő is támogatta. A nemzetközi kötöttségek, és az anyagi feltételek szűkössége miatt a magyar légi csendőrség szervezetszerű felállítására hosszas előkészítés után, csak 1940-ben került sor. Mivel ekkorra már megindult a légierő nyílt fejlesztése, a légi csendőrség döntően belső rendvédelmi feladatok ellátására került alkalmazásra.

PARÁDI József

A csendőrség magyarországi története.

A szerző tanulmányában végigkíséri a szervezet magyarországi történetét. A francia indíttatású testület olasz-osztrák közvetítéssel érkezett a Kárpát-medencébe és a polgári állam berendezkedésének a részeként honosodott meg, kezdetben a neoabszolutizmus, majd a polgári demokrácia magyar államának rendvédelmi szervezeteként. A testületnek napjainkban is példa értékű múlhatatlan érdemei vannak a polgári közbiztonság megteremtésében és fenntartásában Magyarországon. A csendőrséget a Magyar Királyság területén három ízben oszlatták fel. Mindhárom alkalommal dek-laráltan politikai okok miatt. Az első két feloszlatás után azonban visszaállították a szervezetet a polgári állam reorganizálása során. A harmadik alkalommal azonban — mivel a cél a polgári magyar állam felszámolása volt — eltekintettek a magyar polgári állam egyik legerősebb támaszának az újjászervezésétől.

PARÁDI József

Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége.

A polgári magyar állam rendvédelmének egyik határőrizeti szervezeteként működött a határszéli csendőrség. A magyar állam a kiegyezés nyomán felszámolta a katonai típusú határőrizetét. Helyette a rendvédelmi testületek láttak el olyan részhatárőrizeti feladatokat, amelyek összhangban álltak alapfeladataikkal. A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatokba történő bevonására — a magyar belügyminisztérium csendőr tisztekből álló küldöttségének — az osztrák örökös tartományokban és Bosznia-Hercegovinában megvalósított tanulmányútja nyomán került sor. A csendőr tiszti delegáció tapasztalatai alapján vonták be a Magyar Királyi Csendőrséget a Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchia határaival egybe eső határszakaszán a határőrizetbe. A határszéli csendőrség a dualizmus időszakában a csendőrségen belül fegyvernem jelleggel működött. A határszéli csendőrség feladatai módosultak ugyan, de működése során — 1891-től 1919-ig — mindvégig a magyar határőrizet meghatározó részét alkotta. A Magyar Királyi Csendőrség történetében ilyen jellegű szolgálati ág sem korábban sem pedig a későbbiek során nem működött. A testület működése során máig ható tapasztalatok keletkeztek. A határszéli csendőrség léte az Osztrák-Magyar Monarchia specialitásának tekinthető, hiszen a dualista monarchiától nyugatra a vámügyi szervezetek, keletre pedig a haderő látta el a határőrizeti feladatokat.

SZAKÁLY Sándor

Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége.

Tábori csendőrség azokban az országokban működött, ahol csendőr szervezetek is voltak. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a tábori csendőrséget a XIX. század második felében állították fel. Ekkor megszervezték a tábori csendőrök képzését, utánpótlását és rögzítették a szolgálati teendőiket is. A tábori csendőri szolgálatra tervezett személyek a katonai, illetve csendőri képzésükön túlmenően tábori csendőri felkészítésben is részesültek. Felkészítésük végén pedig vizsgát kellett tenniük. Vizsgatárgyaik voltak: tereptan, térképolvasás, vázlatrajzolás, küldönc- futár- és jelentőszolgálat. A tábori csendőrség szolgálati szabályzata — amely az 1890-es években készült el — *„Szervi határozványok és szolgálati utasítás a cs. és kir. hadsereg tábori csendőrsége számára.”* címmel az E-16. jelzést kapta. A szakterület teendőire való felkészítés tananyagát pedig az *„Utasítás a tábori csendőrség részére kérdésekben és feleletekben.”* című könyv tartalmazta. Az E-16-os jelzésű szabályzat magyar fordítása pedig 1905-ben jelent meg *„Utasítás a csász. és kir. hadsereg tábori csendőre számára.”* címmel az E-18. jelzéssel. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a tábori csendőrséget mozgósítás esetén állították fel. A tábori csendőrség csendőr egyenruhában és csendőrségi fegyverzettel látta el szolgálatát. A tábori csendőrök öltözékének kiegészítő részét a sárga-fekete karszalag alkotta, melyet mindig a legfelső ruházaton kellett viselniük. A háború során azonban a csendőrök „kikoptak” a csendőrségi egyenruhákból, így ők is a hadsereg csukaszürke uniformisát viselték. A csendőrségtől pedig bevonták a manlicher karabélyokat és azokat a harcoló alakulatoknak adták át, a testületet pedig az orosz haderőtől zsákmányolt karabélyokkal szerelték fel. Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének tábori csendőrsége alulszervezett volt. A szabályzatok által előírt létszám csupán 2120 fő volt, pedig a békeidőben csupán 500 000 fő körüli haderő létszámát mozgósításkor mintegy 1 500 000-re tervezték. A 2120 főre tervezett tábori csendőrség személyi állományát az Osztrák Császárság csendőrsége, a Magyar Királyság csendőrségei azaz a Magyar Királyi Csendőrség és azon belül autonóm jelleggel működő — a horvát bán felügyelete alatt álló — Magyar Királyi Horvát-Szlovén Csendőrség és Bosznia-Hercegovina csendőrsége biztosította.

-tosította. A hátország csendőri szervezeteit a tábori csendőrségbe küldött személyi állomány lényegesen gyengítette, mivel helyettük a rendvédelmi teendők ellátására felkészítetlen, a hadi szolgálat teljesítésére alkalmatlan póttartalékosokat kaptak. A gyakorlatban ugyan a tábori csendőrség létszáma mintegy 22 000 főre duzzadt, azonban a tervezett és a gyakorlatban kialakított létszám közötti különbség döntő hányadát nem az Osztrák-Magyar Monarchia csendőrségei biztosították, hanem a haderő személyi állománya köréből kiválasztott személyek szakirányú felkészítésével valósították meg a létszám feltöltését. Azonban a 22 000 fős tábori csendőrségi létszám is kevésnek bizonyult. Ugyanakkor pedig a hátországi csendőrségek is lényegesen mérsékeltebb hatásfokkal voltak képesek működni mint a békeidőszakban.

SZAKÁLY Sándor
Akik a Magyar Királyi Csendőrséget — 1938 és 1945 között — vezették.

A szerző évtizedek óta művelt kutatási témája a két világháború közötti magyar katonai elit. Alkotó munkájának eredményei tették lehetővé a magyar katonai elithez fűződő, pártállami indíttatású téveszmék megcáfolását (a tisztek arisztokraták, műveletlenek és dorbézolók voltak stb.). Tanulmányából egyértelműen kitűnik, hogy a vizsgált időszakban a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetői kétség kívül a magyar katonatiszti kar részét alkották. Olyan kimagasló műveltséggel és szakmai tudással, valamint példamutató jellemvonásokkal rendelkeztek, amelyet a harmadik évezred magyar rendvédelmi testületeinek a vezető rétege még nem ért utól.

VEDÓ Attila
A Magyar Királyi Csendőrség
karhatalmi tevékenységének szabályozása a dualizmus idején.

A szerző tanulmányában érdekes témával foglalkozik. Napjainkban általánosan elfogadottnak tekinthető szakmai körökben az a liberális indíttatású téveszme, mely szerint a haderő csapatait felhasználni a rend fenntartása érdekében bűnös cselekedet. Ezt azonban nem mindig gondolták így a Kárpát-medencében. Az alkotmányos monarchia rendszerében működő Magyar Királyságban a dualizmus időszakában a nemzeti liberálisok nem találtak kivetnivalót abban, hogy a haderő csapatai szükség esetén részt vegyenek a közrend helyreállításában. A haderő csapatainak ilyen jellegű alkalmazásának természetesen voltak feltételei és szabályai, amelyek a visszaélések megakadályozását, a lehető leghumánusabb kivitelezést voltak hivatottak biztosítani. A szerző e szabályozások fejlődését mutatja be művében.

ZEIDLER Sándor
A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.

A csendőrség típusú rendvédelmi testületek egyik közös jellemzője, hogy a személyi állományuk katonának minősül, a testület belső függelmi viszonyai katonaiak. A személyi állomány tagjait a katonák általános jogosultságai illetik meg, illetve kötelezettségei terhelik. Ezt a körülményt a Magyar Királyi Csendőrség (1881-1945) szolgálati utasításaiban oly módon jutatták kifejezésre, hogy rögzítették azt a tényt mely szerint a csendőrség „katonailag szervezett őrtestület". A polgári magyar állam időszakában ugyanis kétféle rendvédelmi őrtestületet különböztettek meg: a „polgári őrtestületet" és a „katonailag szervezett őrtestületet". A polgári őrtestület személyi állománya nem minősült katonainak, rájuk a tisztviselői karral szemben támasztott elvárások vonatkoztak. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának tagjai, tehát — hasonlóan más nemzeti csendőrségekhez — katonai rendfokozatot viseltek. A szerző kronológiai sorrendben mutatja be a csendőrségnél alkalmazott katonai rangokat. Annak ellenére ugyanis, hogy a Magyar Királyi Csendőrségnél a katonai rangrendszert rendszeresítették, abban kisebb — testületi jellegű — módosításokat több ízben is megvalósítottak. Alapvetően azonban a haderő szárazföldi haderőnemének a rangrendszere érvényesült a magyar királyi csendőrségnél. A haderőtől eltért azonban a paroli alapszíne — amely acélzöld alapon buzérvörös volt — illetve a testületen belül is alkalmaztak különböző színű szegélyezéseket és csíkozásokat, ezáltal jelölve a beosztáscsoportok jellegét, mint például az 1913-ban rendszeresített főpatkolómesteri beosztásokat betöltőkét, ahol sötétlila szegélyt alkalmaztak a dolmányon és a köpenyen, vagy az 1903-ban rendszeresített járás-parancsnoki beosztásokat betöltőknél, ahol — a paroli alapszínezése ugyan nem változott — a sárga paszományt meggyvörös csíkkal választották ketté, továbbá a gazdász tisztek esetében, akik palakék felsőszínt kaptak 1919-ben. Sajátságos epizódot jelentett a magyar csendőrség rangrendszer-történetében a KÁROLYI-kormány időszaka, amikor a vizsgázott altiszteket tisztviselővé minősítették át, azonban ők is viseltek rendfokozatot, de már nem csillaggal, mint a katonák, hanem rózsácskával, mint a polgári fegyveres őrtestületek, illetve a haderő tisztviselői kar személyi állománya. Ennek a sajátos megoldásnak egyetlen előzménye volt a Magyar Királyi Csendőrség történetében, amikor 1913-ban a testület főállatorvosa számára csillag helyett három arany rózsács-

két rendszeresítettek. A katonai rangrendszer csendőrségi alkalmazásának ehhez hasonló specialitásait ismerteti a cikk.

ZÉTÉNYI Zsolt

A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök jogállása 1945-ben és azután.

A szerző a Magyar Királyi Csendőrség eredetének és működésének rövid ismertetése nyomán mutatja be a testület tagjait sújtó 1945 után keletkezett jogszabályokat. A szerző nem titkolja azon véleményét, hogy ezek a jogszabályok antihumánusak és diszkriminatívak. Az alkotó azon álláspontjának ad hangot, hogy kizárólag politikai célok érdekében, a szovjet megszállók akaratából számolták fel a testületet, később ürügyül használva a magyar zsidóság deportálásában való részvételét. Az alkotó annak a meggyőződésének is hangot ad, mely szerint a meghurcolt csendőrök rehabilitációjának feltételeit nélkülözi a jelenleg hatályos magyar jog. Ezen feltételek létrehozását szükségesnek tartja és egyben jelzi azt is, hogy milyen szabályozással lehetne a rehabilitációt megvalósítani.

A borítóhoz

PARÁDI József

Elpusztított emlékhelyek

A Magyar Királyi Csendőrségre vonatkozóan viszonylag kevés emléktáblát, szobrot lepleztek le a Kárpát-medencében. E kevés emlékhely között — a témája és a központi elhelyezkedése következtében — kiemelt fontosságú volt a Budai Várban, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületében elhelyezett emléktábla, és az 1901-ben létesített budai csendőr laktanyában, a Böszörményi úton ma is álló épületegyüttes udvarán felállított szobor.

A csendőr vértanúk emlékszobrát (az első borító ábrája) — sikeres pályázat nyomán — PÁSZTOR János szobrászművész készítette. Az alkotást 1928. V. 10-én, ünnepélyes körülmények között avatták fel. A szobrot minden évben a testület napján megkoszorúzták. A szobor egy alélt női alakot ábrázolt, akit egy csendőr tartott a karjában. Az alélt női alakkal a szobrász Magyarországot kívánta szimbolizálni. Amint egy 1,5 méter magas ércszobor csaknem 1 méteres kő talpazatába a mártírhalált halt csendőrök neveit vésték.

A csendőr hősök emléktábláját (a hátsó borító ábrája) a Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületében leplezték le — ugyancsak ünnepélyes körülmények között, az államfő részvételével — 1934. II. 14-én. Az emléktábla 2 méter hosszú és 160 centiméter magas fehér carrarai márványból készült dombormű volt, melyet BERÁN Lajos szobrászművész készített. A dombormű tölgyfa alatt fekvő halott csendőrt ábrázolt, kezében törött puskával, mellette térdelt imádkozó bajtársa. A dombormű alján „A HÁBORÚ ÉS BÉKE HALOTTAINAK. A M. KIR. CSENDŐRSÉG" felirat volt olvasható. A domborművet minden évben a testület napján megkoszorúzták.

Mindkét alkotás — csodával határos módon — túlélte Budapest ostromát. A harcok után azonban — máig ismeretlen körülmények között — mindkét műalkotás eltűnt. Mindkét épületegyüttes, ahol a műalkotások álltak, napjainkban is fenn áll, sőt a szobor és a dombormű helye is rendelkezésre áll. Mégsem pótolták azokat a rendszerváltás után. Vajon hogyan süllyedhetett a magyar állam oly mélyre, hogy a rendszerváltás után 1/4 évszázad elmúltával sem állította helyre az egyik legkiválóbb nemzeti őrtestületének, a Magyar Királyi Csendőrségnek a legfontosabb emlékhelyeit?!

RECENSIONEN

Ramona ARTNER
Der Weg einer Ordnungsschutzkörperschaft von Paris – über Italien und Österreich – nach Budapest.

In ihrer Studie stellt die Autorin die Geschichte des größten Ordnungsschutzkörperschaftstyps, der Gendarmerie dar. Sie führt den französischen Ursprung der Organisation bis ins 13. Jahrhundert zurück, und folgt dann ihrer Verbreitung in Europa. Schließlich erörtert sie die Einführung in Ungarn unter den Umständen des Neoabsolutismus und des Dualismus. Beim Lesen der Studie wird offensichtlich, dass die Gendarmerie als Ordnungsschutzkörperschaftstyp einen langen und erfolgreichen Weg zurückgelegt hat, bis – im Zuge des Entschlusses von Kálmán TISZA – die Ungarische Königliche Gendarmerie ins Leben gerufen wurde, zwecks Sicherung der Öffentlichen Ordnung in den zur ungarischen Heiligen Krone gehörenden provinziellen Landteilen. Aus der Studie geht eindeutig hervor, dass – das heute als unterirdischer Bach hervorsickernde – Modell der Kommunenpolizeien bereits im letzten Viertel des 19. Jahrhunderts in Ungarn scheiterte. Dieses Scheitern war der wichtigste Grund, warum es zur Gründung der Ungarischen Königlichen Gendarmerie kam.

Ramona ARTNER — József PARÁDI — ZEIDLER Sándor
Die Luft- Wasser- und Bahndienstzweige der Ungarischen Königlichen Gendarmerie. Die Autoren beschäftigen sich mit der bedeutendsten Körperschaft des Ordnungsschutzes des bürgerlichen ungarischen Staates, mit der Ungarischen Königlichen Gendarmerie, eine Organisation, deren Beurteilung bis heute noch von schweren Vorurteilen belastet ist. Die Studie ist auf einer objektiven Betrachtungsweise der Geschichte begründet. Die Autoren waren bestrebt, den Prozess der Spezialisierung der Fachdienste zu erschließen, der im engen Zusammenhang mit den Veränderungen in Technik und Gesellschaft stand. Die Ungarische Königliche Gendarmerie als „militärisch organisierte schutzpolizeiliche Körperschaft“ versuchte eine der ungarischen Situation und den damaligen Gegebenheiten entsprechende Antwort auf die Herausforderungen zu geben, mit denen die ungarische Gesellschaft der Jahrtausendwende mehr oder weniger konfrontiert war.

Csaba CSAPÓ
Die Gendarmerie und die Städte (1881-1914).

Das Gesetz von 1881 §III./2 teilte Ungarn in sechs Gendarmerie-Bezirke ein. Auf dem Gebiet der rechtsbehördlichen Städte, die zum Zuständigkeitsbereich gehörten, leistete die Gendarmerie keinen ständigen Dienst, die fallweise ertappten Kriminellen mussten der örtlichen Polizei übergeben werden. Die Polizei war jedoch berechtigt, in gewissen Fällen die Hilfe der Gendarmerie in Anspruch zu nehmen. Das Gesetz räumte den Städten die Möglichkeit ein, die Gendarmerie zu veranlassen, ihren schutzpolizeilichen Dienst auch auf die Stadt auszudehnen. Die Stadt musste dabei für die Kosten aufkommen. Die Städte Baja, Nagyvárad und Újvidék begannen sofort Verhandlungen mit den zuständigen Bezirkskommandanturen zu führen, die jedoch kein Ergebnis brachten. Die städtischen Polizeien mussten auch dort aufrechterhalten werden, wo die Gendarmerie den Dienst übernommen hatte, denn bei leichteren Fällen waren diese weiterhin verantwortlich. Die Gendarmen wurden nicht den Polizeihauptmannschaften unterstellt. Die Verträge wurden für die Dauer von 10 Jahren abgeschlossen. Mit diesem System konnte in zahlreichen Städten die öffentliche Ordnung und Sicherheit gewährleistet werden.

Mihály ERNYES
Statt Panduren Gedarmerie im Baranya 1881-1884.

Die Institution der Panduren wurde im Karpatenbecken in mehreren Stufen durch die Gendarmerie abgelöst. Im ganzen Land, so auch im Komitat Baranya entstand die Situation, dass die Institution der Panduren - unter den bürgerlichen Verhältnissen der ungarischen Gesellschaft – nicht mehr in der Lage war, in den Provinzen des Ungarischen Königreichs die Ordnung aufrecht zu erhalten. Die HABSBURGER Reichsgendarmerie – deren Tätigkeitsbereich sich auf das ganze Gebiet des HABSBURGER Reiches erstreckte – erschien erstmalig im Sommer 1850 in Baranya. Die Panduren wurden im selben Jahr im Herbst der örtlichen Gendarmerie-Kommandantur untergeordnet. 1851 jedoch wurden die Panduren wiederum der Leitung der örtlichen Verwaltungsbehörden unterstellt. Die Baranyaer Panduren teilten sich also mit der Reichsgendarmerie die Gebiete von Baranya. Mit dem Ausgleich wurden jedoch die auf dem Gebiet des Ungarischen Königreichs stationierten Truppen der HABSBURGER Reichsgendarmerie aufgelöst, so waren es in diesem Gebiet wieder die Panduren diejenigen, die die Ordnung aufrecht erhielten. Ihre Tätigkeit war jedoch nicht erfolgreich. Deshalb übernahm die Ungarische Königliche Gendarmerie – als Teil des Aufbaus der landesweiten Organisation der Ungarischen Königlichen Gendarmerie - schließlich ab 1884 auch im Komitat Baranya die Erfüllung der Ordnungsschutzaufgaben in der Provinz.

János FORRÓ

Die zentralisierte Wachkörperschaft für Öffentliche Sicherheit des Ordnungsschutzdienstes im ungarischen bürgerlichen Staat.

Der Autor prüft in seinem Werk die Methodik der ersten zentralisierten Wachkörperschaft für Öffentliche Sicherheit der Ungarischen Königlichen Gendarmerie. Die außerordentlich guten Ergebnisse haben die charakteristische Disziplin, das gewissenhafte Versehen des Dienstes und das hohe fachliche Niveau der Führung gesichert. 80-90% des Personenstandes haben sogenannten Straßendienst geleistet. Die Dienstorganisierung des Personenstandes sowie Prinzipien und Praxis der Dienstausführung sind bis heute beispielhaft.

Ernő HEGEDŰS

Die Panzer- und Fahrzeuge der Ungarischen Königlichen Gendarmerie.

Der Autor trägt mit seiner Studie zum Erschließen eines vernachlässigten Gebiets der ungarischen Ordnungsschutzgeschichte – Geschichte der Dienstfahrzeuge bei den Ordnungsschutzkörperschaften - bei. Der Bedarf an Fahrzeugen im Interesse der Diensterfüllung bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie kam erstmalig in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen auf. Bereits Ende der 20er Jahre bereitete man den Einsatz von Dienstfahrzeugen vor. Anfang der 30er Jahre begann die systematische Nutzung der Fahrzeuge. Dieser Prozess verstärkte sich im Zweiten Weltkrieg – als aufgrund der Kampferfahrungen – auch gepanzerte Fahrzeuge bei den Gendarmerie-Bataillonen zwecks Brachialgewalt systematisch genutzt wurden. Bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie wurden – trotz der Inhalte des Industriegesetzes, welches bei staatlichen Organisationen die Anschaffung von ungarischen Produkten obligatorisch machte – ausschließlich ausländische Fabrikate benutzt, da die Kleinunternehmen der eben erblühenden ungarischen Automobilherstellung infolge der Weltwirtschaftskrise Bankrott gegangen waren, oder nur in Ansätzen bestanden. Bei der ungarischen Gendarmerie wurden systematisch der Lastkraftwagen Fiat Balilla, die Personenkraftwagen Steyr 50 und Steyr 55, sowie der Mercedes Benz 170 V, Meray Solo-und Seitenwagen Motorräder, sowie Ansaldo „kleines gepanzertes Fahrzeug“ und Csaba Panzerwagen benutzt. Letztes war allein ein ungarisches Fabrikat.

Ferenc KAISER

Der Alltag des Wachpostens.

Anhand des Alltags eines Wachpostens stellt der Autor sozusagen die Organisation vor. In dem Teil „Der Wachposten und der Dienst“ lenken interessante Daten die Aufmerksamkeit darauf, wie viele Kilometer ein Durchschnittsgendarm zurücklegt, der seinen Dienst grundsätzlich zu Fuß versieht. Eine Dienstzeit von 40 Jahren berücksichtigend betrug die Entfernung insgesamt 114 400 Kilometer. Die Kapitel Personalstand, Verwaltung, Freizeit, Eheschließung und Familie skizzieren zentrale Themenkreise im Leben der Organisation. Sich stützend auf reiche Bezüge stellt der Autor die Regeln des Alltags, die Gewohnheiten, die Atmosphäre vor. Aus dem Werk geht klar hervor, dass die Körperschaft unter beneidenswerten moralischen Zuständen funktionierte und dass die Organisation über die für einen erfolgreichen Dienst notwendigen Mittel verfügte, allerdings herrschten bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie puritanische und rationelle Verhältnisse. Der Geist der Organisation war grundsätzlich von Fachwissen, Reinheit und dem Respekt vor den nationalen Interessen geprägt, verbunden mit Sparsamkeit, sowie der vernünftigen und rechtmäßigen Anwendung der Kräfte und Mittel.

Lajos OLASZ

Die Luftgendarmerie in Ungarn.

Zum Ende des Ersten Weltkrieges machten die Entwicklung der Luftfahrt und der Beginn des Flugverkehrs die Organisierung des sich darauf beziehenden neuen Tätigkeitsbereichs des Ordnungsschutzes, die Luftraumbenutzung, die Regelung und die Kontrolle des Luft-Personen- und Warentransports notwendig. Gleichzeitig bot die Entwicklung der Flugtechnik die Möglichkeit, gewisse Ordnungsschutzaufgaben auch aus der Luft zu tätigen. In den Nachkriegsjahren wurde in zahlreichen europäischen Ländern die Luftgendarmerie organisiert. In Ungarn nahm man bereits 1918 den ersten Schritt zur Aufstellung einer Luft-Ordnungsschutzeinheit vor. Der Friedensvertrag von Trianon verbot jedoch für Ungarn die Unterhaltung von bewaffneten Flugzeugen, deshalb blieb die Organisierung der Luftpolizei bzw. Luftgendarmerie aus. Zwischen den beiden Weltkriegen wurden in einigen Fällen zivile (Gendarmerie) Flugzeuge zu Ordnungsschutzaufgaben verwendet, jedoch nur vorübergehend, in Ausnahmen. Wegen des Verbots der militärischen Luft-

fahrt berücksichtigte man bei der geplanten Luftgendarmerie nicht nur Ordnungsschutzaufgaben, sondern auch den Aufgabenbereich der Grenzsicherung aus der Luft. Der Aufbau der Luftgendarmerie wurde auch von der geheim funktionierenden Luftwaffe unterstützt. Wegen der internationalen Auflagen und der knappen finanziellen Bedingungen kam die ungarische Luftgendarmerie nach einer langen Vorbereitungsphase, erst 1940 zu Stande. Da zu diesem Zeitpunkt die offene Entwicklung der Luftwaffe bereits begonnen hatte, wurde die Luftgendarmerie entschieden zum Versehen von Ordnungsschutzaufgaben innerhalb des Landes eingesetzt.

József PARÁDI

Die Geschichte der Gendarmerie in Ungarn.

Der Autor begleitet in seiner Studie die Geschichte dieser Körperschaft in Ungarn. Die aus Frankreich stammende Körperschaft ist über Italien und Österreich zu uns gekommen und als Teil des bürgerlichen Staates ansässig geworden, zuerst als Ordnungsschutzorganisation des Neoabsolutismus, später als Ordnungsschutzorganisation des bürgerlichen Staates. Diese Körperschaft hat, bis heute musterhafte, unerlässliche Verdienste bei der Gründung und Aufrechthaltung der bürgerlichen öffentlichen Sicherheit in Ungarn. Die Gendarmerie wurde im Hoheitsgebiet des Ungarischen Königtums dreimal liquidiert, in allen dieser Fälle aus politischen Gründen. In den ersten beiden Fällen hat man aber nach der Reorganisation des bürgerlichen Staates diese Organisation erneut aufgestellt. Im dritten Fall – da das Ziel die Liquidierung des bürgerlichen ungarischen Staates war – nahm man Abstand von der Neugründung der zu den stärksten Stützen des ungarischen bürgerlichen Staates gehörenden Körperschaft.

József PARÁDI

Gendarmerie an der Grenze
im Ungarischen Königreich der Österreichisch-Ungarischen Monarchie.

Als eine Grenzbewachungsorganisation des ungarischen Ordnungsschutzes funktionierte die Gendarmerie im Grenzbereich. Im Zuge des Ausgleichs löste der ungarische Staat die militärische Grenzwache auf. Stattdessen versahen Ordnungsschutzorgane solche Teilaufgaben der Grenzwache, die mit dem grundlegenden Profil übereinstimmten. Die Einbeziehung der Ungarischen Königlichen Gendarmerie bei Grenzbewachungsaufgaben erfolgte aufgrund der absolvierten Studienreise – der Delegation der Gendarmerieoffiziere des ungarischen Innenministeriums – in den Kronländern und in Bosnien und Herzegowina. Aufgrund der Erfahrungen der Gendarmerieoffiziersdelegation wurde die Ungarische Königliche Gendarmerie in die Grenzbewachung der gemeinsamen Grenzabschnitte des Ungarischen Königreichs und der Österreichisch-Ungarischen Monarchie einbezogen. Die Grenzwachgendarmerie funktionierte im Dualismus innerhalb der Gendarmerie als Waffenzweig, ihre Aufgaben veränderten sich zwar, aber während ihres Bestehens 1891–1919 war sie bis zum Schluss ein maßgebender Teil der ungarischen Grenzwache. In der Geschichte der Ungarischen Königlichen Gendarmerie gab es weder vorher noch nachher einen solchen Dienstzweig. Es gab Erfahrungen, die noch bis heute ihre Auswirkungen haben. Die Existenz der Grenzwachgedarmerie kann als eine Spezialität der Österreichisch –Ungarischen Monarchie betrachtet werden, denn westlich der dualistischen Monarchie versahen Zollorgane und östlich wurden die Grenzbewachungsaufgaben von den Streitkräften versehen.

Sándor SZAKÁLY

Die Feldgendarmerie des Heeres
der Österreichisch-Ungarischen Monarchie.

Die Feldgendarmerie funktionierte in den Ländern, wo es auch Gendarmerie-Organisationen gab. In der Österreichisch-Ungarischen Monarchie wurde die Feldgendarmerie in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts ins Leben gerufen. In dieser Zeit wurden auch die Ausbildung der Gendarmerie, der Nachschub organisiert und die Dienstaufgaben festgelegt. Die für den Feldgendarmerie-Dienst vorgesehenen Personen erhielten über die Gendarmerie-Ausbildung hinaus auch eine Vorbereitung für den Dienst bei der Feldgendarmerie. Am Ende der Ausbildung musste eine Prüfung abgelegt werden. Prüfungsfächer waren: Geländekenntnisse, Kartenlesen, Zeichnen von Skizzen, Kurier- und Meldedienst. Das Dienstreglement der Feldgendarmerie – das im Jahr 1890 fertiggestellt wurde - erhielt mit dem Titel „*Regeln und Dienstanweisung für die Feldgendarmerie des kaiserlichen und königlichen Heeres"* die Bezeichnung E-16. Den Lehrstoff, der auf die Aufgaben auf diesem Gebiet vorbereitete, enthielt das Buch „*Anweisungen für die Feldgendarmerie in Fragen und Antworten*". Die ungarische Übersetzung des Reglements E-16 erschien im Jahr 1095 mit dem Titel „*Dienstanweisung für den kaiserlichen und königlichen Feldgendarmen"* mit der Be-

zeichnung E-18. In der Österreichisch-Ungarischen Monarchie wurde die Feldgendarmerie im Falle der Mobilmachung aufgestellt. Die Feldgendarmerie versah ihren Dienst in der Uniform des Gendarmen und mit der Waffenausrüstung der Gendarmerie. Als Ergänzung trug der Feldgendarm ein gelb-schwarzes Armband, das immer außen getragen werden musste. Wegen der Abnutzung der Uniform während des Krieges ging man auch bei den Feldgendarmen allmählich zur hechtgrauen Uniform des Heeres über. Von der Gendarmerie wurden die Manlicher Karabiner eingezogen und im Kampf stehenden Truppen ausgeteilt. Die Körperschaft wurde jedoch mit erbeuteten schlechten russischen Karabinern ausgerüstet. Die Personenzahl der Organisation war zu gering. Die in der Dienstvorschrift festgelegte Zahl belief sich auf nur 2120 Personen, obwohl die Personenzahl der Heereskraft in Friedenszeiten mit 500 000 und im Falle der Mobilmachung mit 1500 000 geplant war. Den mit 2101 Personen geplanten Personalstand der Feldgendarmerie sicherten die Österreichisch Kaiserliche Gendarmerie, die Ungarischen Königlichen Gendarmerien, d. h. die Ungarische Königliche Gendarmerie sowie die in ihrem Rahmen – dem kroatischen Ban unterstehenden - autonom funktionierenden Ungarische Königliche Kroatisch-Slowenischen Gendarmerie und Gendarmerie von Bosnien-Herzegowina. Im Hinterland waren die Organisationen der Gendarmerie bedeutend geschwächt, da statt der in die Reihen der Feldgendarmerie delegierten Personen zum Versehen der Ordnungsschutzaufgaben schlecht ausgebildete, für den Militärdienst untaugliche Ersatzreservisten aufgenommen wurden. In der Praxis war zwar die Personenzahl der Feldgendarmerie auf 22 000 erhöht worden, allerdings wurde der entscheidende Anteil der Differenz zwischen der geplanten und der in der Praxis vorhandenen Zahl nicht von den Gendarmerien der Österreichisch-Ungarischen Monarchie gesichert, sondern zum Auffüllen der Anzahl wurden Personen aus dem Personalstand des Heeres, mit fachlicher Ausbildung zur Verfügung gestellt. Die Feldgendarmerie mit 22 000 Mann erwies sich jedoch als zu wenig. Gleichzeitig konnten die Gendarmerien im Hinterland auch nur mit bedeutend weniger Wirksamkeit tätig sein als zu Friedenszeiten.

Sándor SZAKÁLY

Die, die zwischen 1938 und 1945 die Ungarische Königliche Gendarmerie führten.

Das Forschungsgebiet des Autors ist seit Jahrzehnten die ungarische Militärelite in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen. Seine Forschungen ermöglichten eine ohne parteistaatliche Vorurteile (dass die Offiziere Adlige, ungebildete Soldaten gewesen wären) begründete Betrachtung der ungarischen Militärelite. Seine Studien stellen eindeutig klar, dass die obere Führung der Ungarischen Königlichen Gendarmerie im untersuchten Zeitraum zweifelsohne Teil des ungarischen Militär-Offizierskorps war. Sie verfügten über einen herausragenden Bildungsstand, über fachliches Wissen, über beispielhafte Eigenschaften, wie kaum von der Führungsebene der ungarischen Ordnungsschutzorganisationen im dritten Jahrtausend erreicht wurde.

Attila VEDÓ

Das Reglement der Brachialtätigkeit der Ungarischen Königlichen Gendarmerie in der Zeit des Dualismus.

Der Autor beschäftigt sich mit einem interessanten Thema. Heutzutage wird in Fachkreisen allgemein der dem liberalem Gedankengut entstammende Irrtum akzeptiert, dass es ein Verbrechen sei, Streitkräfte im Interesse der Aufrechterhaltung der Ordnung einzusetzen. Dieser Auffassung war man im Karpatenbecken jedoch nicht immer. Im Ungarischen Königreich, das im System der verfassungsrechtlichen Monarchie zur Zeit des Dualismus funktionierte, bemängelten die nationalen Liberalen nicht, dass die Truppen der Streitkräfte im Notfall an der Wiederherstellung der öffentlichen Ordnung teilnehmen. Für eine solche Verwendung der Truppen der Streitkräfte gab es selbstverständlich Bedingungen und Regeln, die die Verhinderung von Missbräuchen, die möglichst humanste Ausführung sichern sollten. Der Autor stellt in seinem Werk die Entwicklung dieser Regelungen vor.

Sándor ZEIDLER

Das Rangsystem und die Abzeichen der Königlichen Ungarischen Monarchie.

Ein gemeinsames Charakteristikum der Ordnungsschutzorganisationen vom Typ der Gendarmerien ist, dass der Personenstand als militärisch gilt, auch in interner arbeitsrechtlicher Hinsicht militärisch. Der Personalstand hatte die allgemeinen militärischen Rechte und Pflichten. Dieser Umstand wurde in der Dienstanleitung der Ungarischen Königlichen Gendarmerie (1881-1945) so zu Ausdruck gebracht, dass man die Tatsache festlegte, dass die Gendarmerie eine „militärisch organisierte Organisation“ ist. In der Zeit des bürgerlichen ungarischen Staates wurde nämlich zwi-

schen zwei Ordnungsschutzorganisationen unterschieden, dem „bürgerlichen Wachkorps“ und dem „militärisch organisierten Wachkorps“. Der Personalstand der bürgerlichen Organisation galt nicht als militärisch, für ihn trafen die Anforderungen zu, die an die Beamten gestellt wurden. Die Mitglieder des Personalstands der Ungarischen Königlichen Gendarmerie, also - ähnlich wie die nationale Gendarmerie – hatten militärische Ränge. Der Autor stellt in chronologischer Reihenfolge die bei der Gendarmerie üblichen militärischen Ränge vor. Trotz allem, dass während der Herausbildung des Systems der militärischen Ränge mehrmals kleinere Veränderungen im Aufbau der Körperschaft vorgenommen wurden. Grundsätzlich verwirklichte sich bei der Ungarischen Königlichen Gendarmerie das Rangsystem der Landstreitkräfte des Heeres. Abweichend von den Landstreitkräften war jedoch die Grundfarbe der Epauletten – die Alizarinrot auf stahlgrünem Hintergrund waren – bzw. innerhalb der Organisation wurden verschiedenfarbige Ränder und Streifen verwendet, dadurch die Zuordnung zu den verschiedenen Gruppen bezeichnend. So z. B. benutzte man für die Epauletten der Inhaber der Funktion des Hufbeschlag-Obermeisters, die 1913 eingeführt wurde, dunkellila Ränder, oder für die Epauletten der 1903 eingeführten Funktion des Bezirkskommandanten – wo sich die Grundfarbe der Epauletten zwar nicht änderte – wurde die gelbe Borte mit kirschroten Streifen in zwei Teile geteilt, und im Falle der Wirtschaftsoffiziere, Epauletten, die 1919 eine schieferblaue Oberseite bekamen. Eine eigenartige Episode bedeutete in der Geschichte des Rangsystems der ungarischen Gendarmerie in der Zeit der KÁROLYI-Regierung, als die geprüften Unteroffiziere Beamte wurden, sie hatten ebenfalls Ränge, jedoch nicht mehr mit Sternen gekennzeichnet, wie bei den Soldaten, sondern Röschen, wie es beim Personalstand der bürgerlichen bewaffneten Wachkorps, bzw. für die Beamten der Streitkräfte üblich war. Diese spezielle Lösung hatte eine einzige Vorgeschichte in der Geschichte der Ungarischen Königlichen Gendarmerie, als man 1913 für den Oberveterinär der Körperschaft statt Sterne drei goldene Röschen einführte. Der Artikel stellt ähnliche Besonderheiten der Anwendung des militärischen Rangsystems der Gendarmerie wie diese vor.

Zsolt ZÉTÉNYI
Der Rechtsstand der Ungarischen Königlichen Gendarmerie und der Gendarmen 1945 und danach

Nach kurzer Vorstellung des Ursprungs und der Tätigkeit der Ungarischen Königlichen Gendarmerie stellt der Autor die nach 1945 entstandenen Rechtsregelungen vor. Der Autor verschweigt nicht die Beurteilung des Ergebnisses, dass diese Rechtsregelungen antihuman und diskriminativ sind. Er betont den Standpunkt, dass die Körperschaft im Interesse der Verwirklichung der politischen Ziele, gewollt von der sowjetischen Besatzungsmacht aufgelöst wurde, dabei als Begründung die Mitwirkung der Körperschaft bei der Deportation der jüdischen Bevölkerung ausnutzend. Er ist auch der Überzeugung, dass das derzeit geltende Recht nicht die Bedingungen für die Rehabilitation der Gendarmen enthält. Er hält die Schaffung diese Bedingungen für notwendig und stellt auch dar, mit welchen Regelungen die Rehabilitation der Gendarmen gefördert werden könnte.

Zu Einband
József PARÁDI
Zerstörte Gedenkstätten

Hinsichtlich der Ungarischen Königlichen Gendarmerie wurden nur wenige Gedenktafeln, Statuen im Karpatenbecken enthüllt.

Unter diesen wenigen Denkmälern - infolge der Thematik und der zentralen Platzierung - waren die in der Budaer Burg im Gebäude des Instituts für Militärgeschichte und Museums befindliche Gedenktafel, sowie die im Hof des noch heute in der Böszörményi Straße befindlichen Gebäudekomplexes der 1901 errichteten Budaer Gendarmerie-Kaserne errichtete Statue von besonderer Bedeutung.

Das Denkmal der Gendarmerie Blutszeugen (Abbildung auf dem ersten Deckblatt) - wurde nach einer erfolgreichen Ausschreibung - von dem Bildhauer János PÁSZTOR gefertigt.

Das Kunstwerk wurde am 10.5. 1928 feierlich eingeweiht. Jedes Jahr am Tag der Körperschaft findet eine Kranzniederlegung statt. Die Statue stellt eine ohnmächtige Frauengestalt dar, die von einem Gendarmen in den Armen gehalten wird. Mit der Frauengestalt wollte der Künstler Ungarn symbolisieren. In den nahezu einen Meter großen Steinsockel der 1,5 Meter hohen Erzstatue wurden die Namen der den Märtyrertod gestorbenen Gendarmen gemeißelt.

Die Gedenktafel der Gendarmerie-Helden (Abbildung auf der hinteren Umschlagseite) wurde am 14. 2. 1934 im Gebäude des Instituts für Militärgeschichte und Museums - ebenfalls in feierlicher Form und in Anwesenheit des Staatsoberhauptes - enthüllt.

Die Gedenktafel war ein von Bildhauer Lajos BERÁN aus weißem Carrara-Marmor gefertigtes 2 Meter langes und 160 Zentimeter hohes Relief. Das Werk stellte einen unter einer Eiche liegenden toten Gendarmen mit der Waffe in der Hand dar, neben dem ein betender Kamerad kniet. Unter dem Relief war die Aufschrift „KRIEG UND FRIEDER UNSEREN TOTEN. UNGARISCHE KÖNIGLICHE GENDARMERIE“ zu lesen.

Jedes Jahr am Tag der Körperschaft fand eine Kranzniederlegung statt. Beide Werke haben - fast wie ein Wunder - die Belagerung von Budapest überlebt. Nach den Kämpfen jedoch - unter heute noch ungeklärten Umständen - sind beide Kunstwerke verschwunden. Beide Gebäudekomplexe, wo die Werke standen, existieren heute noch, auch die Stellen, wo sich die Kunstwerke befanden, sind noch vorhanden.

Trotzdem wurden diese nach der Wende nicht ersetzt. Wie konnte der ungarische Staat so tief sinken, dass auch ein Viertel Jahrhundert nach der Wende die wichtigsten Gedenkstätten eines der hervorragendsten nationalen Wachkorps, der Ungarischen Königlichen Gendarmerie nicht wieder hergestellt wurden?!

ABSTRACTS

Ramona ARTNER
The path of a law-enforcement organization from Paris — through Italy and Austria — to Budapest

The author covers the history of Europe's oldest and most wide-spread form of law-enforcement organization, the gendarmerie. She discusses its origin in France in the 13th century, its spread throughout Europe, and finally the reasons of its introduction to Hungary during the neoabsolute political era and the dual monarchy. The presentation discusses the long and successful history of the gendarmerie before its arrival to Hungary as the Hungarian Royal Gendarmerie in 1881 — at the recommendation of prime minister Kalman Tisza — to establish the much needed order and public safety in rural Hungary. The work unambigously shows the failure of the localized form of law-enforcement in Hungary in the second half of the 19th century, which form is currently resurfacing as a police force under the authority of local governments. That failure was the very reason for the needed establishment of the centralized Hungarian Royal Gendarmerie, which proved to be the pillar of the civil state.

Ramona ARTNER — József PARÁDI— Sándor ZEIDLER
The specialized branches of the Hungarian Royal Gendarmerie providing for the safety of airports, waterways, railroads and highways

The authors look at the most important law-enforcement organization of the civil Hungarian state, the assessment of which to this day is still heavily influenced and distorted by political bias. This work is the result of an objective review and study of history. The authors trace the development of specialization within the Hungarian Royal Gendarmerie, which was closely related to the changes in society and technology. The Hungarian Royal Gendarmerie, as a „militarily organized law-enforcement corps," responded to the same challenges specific to the Hungarian situation at the time of its inception and throughout its service, that the Hungarian society also faces now, at the beginning of the third millennium.

Csaba CSAPÓ
The Gendarmerie and the towns (1881-1914).

The 1881. law (III. article 2nd paragraph) that created the Hungarian Royal Gendarmerie, divided Hungary into six gendarme districts. The keeping of law and order in the towns with municipal authority within these districts was the responsibility of the police. The gendarmerie did not have regular service in these towns. If the gendarmes apprehended a person committing an alleged crime, who was a citizen in these towns, they handed that person over to the police. But the police could call on the help of the gendarmes in certain, well-defined situations, asking the gendarmerie of the proper jurisdiction to extend their service of public safety to the given town, as well. In these cases, the town had to cover the expenses of such service. Baja, Nagyvárad and Újvidék requested such arrangements, but it was of a limited success, as the towns still had to maintain a police force to handle smaller matters; they did not succeed in placing the gendarmes under the authority of their police headquarters; and they had no say over the number of gendarmes involved. The towns usually made a ten-year contract with a given gendarme district headquarter. This system provided significant public safety in many Hungarian towns.

Mihály ERNYES
Gendarmes in place of pandours in Baranya 1881-1884.

The pandours, under the authority of local civil government representatives, were the main law-enforcement agents in the mid-19th century rural Hungary. The gendarmerie replaced the pandour system in several steps, as the pandours were unable to keep law and order in the developing civil society, in Baranya County, as in all rural areas of the Hungarian Kingdom. First, the Hapsburg gendarmerie, which extended over the whole Habsburg Empire, appeared in Baranya in 1850, and in the fall of the same year the pandours were placed under the authority of the local Hapsburg gendarme headquarters. But in 1851, they reestablished the authority of local governments over the pandours, so the pandours had a shared responsibility with the Hapsburg gendarmes in Baranya's rural areas. The Compromise of 1867 liquidated the Hapsburg forces stationed in the land belonging to the Hungarian Kingdom, so the pandours again became the sole providers of safety in rural Hungary. As the pandours were not able to provide the keeping of law and order necessary for the proper development of a civil society, the centrally organized Hungarian Royal Gendarmerie took over this important role in the rural areas of Hungary, including Baranya County, in 1884.

János FORRÓ

The public safety and peace-keeping service of the Hungarian civil state's centrally organized law-enforcement establishment

The author examines the highly effective methods of the Hungarian civil state's first centrally organized law-enforcement organization, the Hungarian Royal Gendarmerie. The characteristically strict discipline, conscientious sense of duty, the outstanding professional leadership and training secured the gendarmerie's outstanding achievement in law-enforcement. 80-90% of the gendarmerie served in direct patrolling of their territory. The organizational makeup, and the principles and practice of their service provide a very useful example for us today.

Ernő HEGEDŰS

The Hungarian Royal Gendarmerie's combat and motorized vehicles

The author discusses the unfairly neglected history of the law-enforcement organizations' motorized service vehicles. The need for motorized vehicles in the service of the Hungarian Royal Gendarmerie arose after WWI. By the end of the 1920s, preparations already took place for bringing motorized vehicles into service, and they were introduced in the early 1930s. This process sped up during WWII, when armored combat vehicles were also instituted for police force purposes. In spite of the industrial laws promoting the use of Hungarian-made products, most service vehicles of the Hungarian Royal Gendarmerie were made abroad, as the just-budding, small, Hungarian automotive plants broke under the pressure of the world economic depression, or only functioned in a rudimentary form. In the Hungarian Royal Gendarmerie, the Fiat Balilla truck, the Steyer 50 and 55, the Mercedes Benz 170 V automobiles, the Meray motorcycle (with and without side-car), the Ansaldo "small war car", and the Csaba armored vehicle became standard vehicles, and only the last one was Hungarian-made.

Ferenc KAISER

The garrison's daily routine.

Through the garrison's daily routine the author presents the organization itself. In the section titled, "The garrison and service", there is a very interesting compilation of data, showing how much an average gendarme had walked, considering that they usually patrolled on foot. During a 40 year career, he would have walked 114 400 km (71 085 miles, which is almost three times the circumference of the Earth). The character and training of the enlisted gendarmes (carefully selected from the villagers), the garrison's economic life, daily routine, use of free time, marrying, family, the gendarmes' financial situation, all reflect on one or another cardinal aspect of the functioning of the gendarmerie. The author uses many examples to describe the rules, customs and atmosphere of the garrisons. It becomes clear that the gendarmes served with enviable moral standards, and were well-equipped for effective service, but they operated with simplicity and rational management of their means. The Hungarian Royal Gendarmerie's basic characteristics were excellent professional knowledge, morality and great respect for the national values, coupled with frugality, and a sensible and lawful use of power and material resources.

Lajos OLASZ

Air service in Hungary.

By the end of WWI, the evolution of flying and air transport necessitated the development of a new kind of law-enforcement, specific to the use of air space, the rules, supervision and control of air transport of goods and people. The developing flight technology also made it possible to perform certain law-enforcement activities from the air. After WWI, many countries organized an air gendarmerie. Hungary already took steps in 1918 to also set up an air law-enforcement unit, but this never materialized, as the Peace Dictate of Trianon forbade Hungary the use of armed airplanes. Between the two World Wars, there were only a few exceptional cases, when civil authorities or the gendarmerie temporarily used airplanes for a certain, specific law-enforcement purpose. As military flying was prohibited, Hungary was planning to establish an air-gendarmerie for the alleged purpose of border patrol, with the support of the secretly functioning air force. But the international restrictions and poor financial conditions delayed the setting up of an actual air service branch of the Gendarmerie until 1940. By this time the air force was openly operating, so this branch of the gendarmerie only served interior air law-enforcement.

József PARÁDI

The gendarmerie's history in Hungary

The author describes the gendarmerie's history in Hungary, which was started in France, and reached the Carpathian Basin through Italian and Austrian transmission. It became an essential element of civil development in Hungary, first in the neoabsolute era, and then in the civil democratic Hungarian state. Its value in assuring public safety and protection of personal property necessary for civil society is paramount, and serves as a useful model to this day. In Royal Hungary, the gendarmerie was abolished three times (1867, 1918, 1945), each time for clearly stated political reasons. After the first two occasions though, they reestablished it as a part of the reorganization of the civil state. But at the third time (1945), the very purpose was the elimination of the civil society itself (for the sake of establishing a one-party communist state), and therefore they did not reorganize its strongest pillar, the gendarmerie.

József PARÁDI

The border gendarmerie of Royal Hungary of the Austro-Hungarian Monarchy

The border gendarmerie was one of the border protection organizations of the civil Hungarian state. Following the Compromise of 1867, the Hungarian government liquidated the military border guard. Instead, the frontier defense became a part of the duties of other existing law-enforcement organizations. The Department of Interior sent a delegation of gendarme officers to study border protection in Bosnia-Herzegovina and in the permanent Austrian provinces. Based on their experience, they included the Hungarian Royal Gendarmerie in the protection of the Hungarian portions of the Austro-Hungarian Monarchy's borders, and considered them a military branch. Although its duties changed over the years, nevertheless, the border gendarmerie remained a determinant part of Hungary's border security during the whole time of its existence (1891–1919). There was no such service specification within the Hungarian Royal Gendarmerie before or after this period, but the experience gained from this period affects the border protection field to this day. The border gendarmerie was an organization unique to the Austro-Hungarian Monarchy, as the protection of borders was the responsibility of the customs agencies in the countries West to the Austro-Hungarian Monarchy, and of the military in the countries to the East.

Sándor SZAKÁLY

The military gendarmerie of the Austro-Hungarian Monarchy's army.

In the countries where gendarmerie provided the law-enforcement, a special branch, called *military gendarmerie* also existed. This branch was set up in the Austro-Hungarian Monarchy in the second half of the 19th century. They organized their training, their reserves, and established their duties. They not only received military and gendarmerie training, but special field training as well, culminating in an exam. The examination subjects included topography, map-reading, diagram sketching, messenger-, courier- and reporting duties. Their regulations, with an E-16 designation, was developed in the 1890s, and again published in Hungarian in 1905 with an E-18 designation (*Utasítás a csász. és kir. hadsereg tábori csendőre számára).* Their textbook was published in 1894 (*Utasítás a tábori csendőrség részére kérdésekben és feleletekben).* In the Austro-Hungarian Monarchy, the military gendarmerie was only set up during military mobilization. The military gendarmes used their gendarmerie-issued weapons and wore gendarme uniforms, except it had a black/yellow ribbon on the sleeve of their most-outside clothing. As the war went on, their worn-out uniforms were replaced with the army's grey uniform due to lack of finances, and their manlicher carbines were handed over to the fighting units, while they received the carbines seized from the Russian forces. They also greatly lacked in personnel. The regulations specified their number at 2120, while the 500 000 strong military of peacetime expected to swell to 1 500 000 people during mobilization. The Austrian empire's gendarmerie, the Hungarian Royal Gendarmerie, the autonomic Hungarian Royal Croatian-Slavonic Gendarmerie, and the gendarmerie of Bosnia-Herzegovina had to provide these 2120 people to serve as military gendarmes. This significantly weakened the hinterland gendarme forces, as these well-trained gendarmes were replaced by inexperienced and untrained individuals, who were not fit physically for military service. Although the number of military gendarmes swelled to 22 000, but the additional personnel were taken from the ranks of the military who underwent some special training, so even this higher number proved to be inadequate for the duties assigned to the military gendarmerie, and at the same time the efficiency of the gendarmerie remaining hinterland was also significantly impaired by the drain on them, compared to their peacetime performance.

Sándor SZAKÁLY

Those who led the Hungarian Royal Gendarmerie between 1919 and 1945.

The author's decades-long research area is the military elite between the two World Wars. This thorough research allowed the repudiation of the politically motivated fallacies of the one-party-state regarding the Hungarian military leadership, e.g. the officers were uneducated, lavish and loose-living aristocrats, etc. His research clearly shows that the senior leadership of the Hungarian Royal Gendarmerie was a part of the Hungarian military officer corps, whose outstanding education, professional knowledge and exemplary character traits our current law-enforcement's leaders have yet to reach.

Attila VEDÓ

Regulating the use of the Hungarian Royal Gendarmerie as armed force during the dualistic era.

In these days, it is a common liberal* fallacy in professional circles to consider it inappropriate to use militarily trained units for purposes of interior peace keeping. But this was not the view of the national liberals in the past in the Carpathian Basin. At the time of the constitutional dual monarchy, liberals in Royal Hungary saw nothing wrong with a regulated use of militarily trained forces to establish interior law and order. Of course, this only was to take place under certain specific conditions and according to certain rules, in order to prevent abuse, and to ensure that it is carried out in the most humane way possible. The author describes the development of such regulations over time.

Sándor ZEIDLER

The rank system and medals of the Hungarian Royal Gendarmerie.

As typical of all gendarmeries, their members were considered soldiers, and their internal organization followed that of the military. The gendarmes had the same rights and the same obligations as other military personnel. This fact was emphasized in their regulations, characterizing the gendarmerie as a "militarily organized law-enforcement organization." In the civil Hungarian state, there were two types of law-enforcement organizations, "civil" and "militarily organized". Accordingly, members of civil law-enforcement organizations were not considered soldiers but government employees, while the ranks within the Hungarian Royal Gendarmerie, as within all gendarmeries, were the same as the military ranks. The author describes these ranks in chronological order. Although minor modifications occurred several times in the colors, bordering and piping, reflecting organizational considerations and specialization within the gendarmerie, they basically followed the ranking system of the army. The most important difference was the coloring of the collar-tabs, using dark red on a forest-green base. Some examples of further modifications: in 1913, they issued dolmans and capes with dark purple bordering for chief blacksmiths; or in 1903, the yellow piping on the district commanding officers' uniform was divided in half with a dark-red stripe; or in 1919, they used a slate-blue patch on the forest-green base for supply officers. There was also a special case during the Karolyi regime, when the certified non-commissioned officers' status was changed to government employee status. These individuals continued to wear the symbol of their ranks, but instead of stars used for military ranking, they used rosettes (used for civil armed guards or civilian officials on military staff). The only precedence to this change occurred in 1913, when the three stars of the chief veterinarian of the gendarmerie were replaced with three rosettes. The author discusses similar special cases within the gendarmerie in this study.

Zsolt ZÉTÉNYI

The Hungarian Royal Gendarmerie and its members before 1945 and thereafter.

After a short review of the origin and operation of the gendarmerie, the author describes the legal regulations and laws afflicting the members of the gendarmerie after 1945. The author openly calls these laws inhumane and discriminating. He points out that the organization was dissolved for strictly political reasons, with the pretense of the gendarmerie's role in the Jewish deportations added later. The author further elaborates that the current Hungarian laws still lack the specific contingencies that would allow the rehabilitation of the slandered and persecuted gendarmes. He considers it of paramount importance to create such legal contingencies, and discusses the regulations that would make the rehabilitation possible.

About the cover
József PARÁDI
Destroyed memorial places

In the Carpathian Basin, there were relatively few memorial places dedicated to the Hungarian Royal Gendarmerie. The most significant of these were the memorial high relief placed in the building of the Military Museum located in the Buda Castle, and the statue placed in the yard of the Gendarme Garrison of Böszörményi út, in Budapest, in 1901.

The statue of gendarme martyrs (front cover) is the work of sculptor János Pásztor, who won the competition for its creation. It was ceremonially unveiled on May 10, 1928, and afterward the Gendarmerie had a wreath-laying ceremony each "gendarme day" (February 14). The statue is of a gendarme, holding a fainted female figure representing Hungary. The five-foot bronze statue stands on a three-foot tall stone base, with the names of the martyred gendarmes engraved on it.

The high relief of gendarme heroes (back cover) was also ceremonially unveiled, with the participation of Admiral Horthy on February 14, 1934, and it was also wreathed every year afterward. The seven-by-five-foot carrara white marble high relief was the work of sculptor Lajos Berán. It depicted a fallen gendarme under an oak tree, with his broken rifle at his side, and his fellow gendarme kneeling in prayer beside him. The inscription beneath it read, "To those fallen in peace and war. The Hungarian Royal Gendarmerie."

Both works of arts miraculously survived the war, but soon after they disappeared through unknown circumstances at the hands of the following regime. Both buildings that housed these artworks still stand, and their places still stand empty. Yet, to this day, no efforts have been made to restore them. How can the Hungarian state sink so low that a quarter of century after the change of regime, it has still not restored the monuments of her best national law enforcement organization, the Hungarian Royal Gendarmerie?

* There is a marked difference between 19th century liberalism and modern day liberalism, the latter often titled neo-liberalism for the sake of distinction and clarity.

The 19th century liberals, the so-called national liberals, used the liberal ideas for the sake of building their nation, for lifting her out of feudalism, onto the level of European civil societies. They were willing to give up personal rights and used a substantial amount of their wealth for the betterment of their nation. For example, Baron István SZÉCHENYI contributed one whole year's worth of his income for the creation and building of the Hungarian Science Academy, and many others joined him in this noble act. This Academy was the first in European history that was created *not* with government funds but by public efforts. These liberals are held in high esteem even now, 150-200 years later, and many buildings, streets, squares and institutions carry their names.

Today's neo-liberals are directly the opposite. Many of them were faithful supporters of the communist regime. Using liberal slogans, their main goal was, and is, the transfer of our national treasures into their own hands, and into the hands of foreign or special-interest groups, who are willing to pay them. Their methods are sly and obscure. As the nation as a whole was used to being excluded from the dealings of the government, they easily fell for the deceptive tactics of these neo-liberals. Using liberal rhetoric, but in fact robbing the nation of her wealth, the liberals also seek to destroy the moral values of the nation, considering marriage and Christian values outdated and useless, claiming that any behavior, no matter how perverse, is legitimate, as it is a part of the human behavior, even such extremes as pedophilia or recreational drug-use.

The Hungarian society, as a whole, turned away from these neo-liberal ideas, and therefore the liberal party was dissolved. In 2015, there is only one person in the Parliament calling himself a 'liberal,' who got there not by election, but through technicalities. The liberals view the disdain surrounding them as a backwardness of the nation, a lack of progression, or even as racist, fascist, anti-Semite, or other such negative sentiments, which are obviously not true. They consider their "noble" mission to educate and reshape the public opinion. Most recently they explain their lack of success in this regard with the Hungarian nation being genetically defective, thus having no future, in spite of the fact that Hungary survived many such severe attacks during her two thousand years of history that wiped out other nations from the earth.

A BORÍTÓHOZ

PARÁDI József
Elpusztított emlékhelyek

A Magyar Királyi Csendőrségnek — jelenlegi ismereteink szerint — négy emlékhelye volt, közülük hármat Budapesten helyeztek el a két világháború között, a negyediket Nyitra vármegyében a dualizmus időszakában hozták létre.

A csendőrvértanúk emlékszobra a böszörményi úti csendőr laktanya udvarán állt, arccal az utca felé. A barokk szobor mészkőtalapzaton állt, amelyen „VÉRTANUK EMLÉKÉRE" felirat volt olvasható. A szobor egy csendőrt ábrázolt, aki egy alélt férfialakot tartott a karjai között. **(I. sz. melléklet)** A szobor alkotója PÁSZTOR János szobrászművész az alélt férfialakkal a trianoni békediktátumtól sújtott magyar népet kívánta megformálni.[1]

A szoborállítás gondolata először a Magyar Királyi Csendőrség Emlékbizottságában merült fel. A szobor létrehozására Szoborbizottság alakult[2] MÉSZÁROS István ny. tábornok vezetésével és ARADY István ezredes, BARÉNYI Ferenc alezredes, NEMESSZEGHY László ezredes, ORBÁN László százados, SZABÓ Jenő százados, WACHSMANN Vilmos ny. alezredes részvételével. A szoborállítás költségeit a Magyar Királyi Csendőrség Emlékalapja fedezte. A Szoborbizottság, a Képzőművészeti Tanács közreműködésével zártkörű pályázatot írt ki, KISFALUDY-STROBL Zsigmond, PÁSZTOR János és SZENTGYÖRGYI István szobrászművészek részére. KISFALUDY-STROBL Zsigmond és SZENTGYÖRGYI István egy-egy, PÁSZTOR János pedig két pályamunkát küldött be.[3]

A bíráló bizottság 1926. VII. 8-án döntött. A bizottság egyhangúlag PÁSZTOR János első számú pályatervét találta a legkifejezőbbnek, így a szobor létrehozására PÁSZTOR János szobrászművész kapott megbízást. A pályaműveket a bizottság egyenként 800 pengővel díjazta. Ezzel együtt az emlékmű összes költsége 18 400 pengő volt.[4]

A szobor 1928 tavaszára elkészült. A szoboravatási ünnepségre 1928. V. 10-én került sor. Az ünnepségen országos és fővárosi méltóságok vettek részt.[5] Ünnepi beszédet SZÁHLENDER Béla altábornagy, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője mondott. A szobornál a leleplezés nyomán koszorút helyezett el Magyarország kormányzója nevében LUDWIG György gyalogsági tábornok, József és József Ferenc királyi hercegek, a képviselt hatóságok, végül pedig a vértanuk hozzátartozói.[6]

A szoboravató ünnepséget csendőr díszszázad díszmenete zárta. A díszmenet élén a zászlókísérők azt a zászlót vitték, amelyre a kormányzó Szegeden esküt tett.[7] A csendőr szobrot — a későbbiek során létrehozott — csendőrnapon[8] a Magyar Királyi Csendőrség képviselői és az ország prominens személyiségei minden évben megkoszorúzták 1944-ig. Magyarország szovjet megszállása idején nyoma veszett. Az 1900-ban épült csendőrlaktanya a Böszörményi úton ma is áll.[9] Az épületegyüttest 1900-tól folyamatosan a rendvédelmet szolgálja, a rendvédelmi képzés színtere ma is. A szobor helye üresen áll az udvaron.

A csendőrvértanúk emléktábláját a néhai Mozdony utcai tanítóképző intézmény falán helyezték el. FERY Oszkárt, BORHY Sándort és MENKINA Jánost tekintették vértanúnak. Őket bestiális módon kínozták halálra a CSERNY-különítmény tagjai.[10]

Gyötrelmeik és haláluk színhelyét — FERY Oszkár altábornagyról — FERY Oszkár utcára keresztelték át. A tanítóképző intézet épülete — amely ma is e célt szolgálja — sarokház, amelynek a faláról, Magyarország szovjet megszállását követően eltűnt az emléktábla. Az utcát 1945 után KISS János altábornagy utcára keresztelték át. A tanítóképző épület falán néhány éve ismét megtalálható — KISS János altábornagy emléktáblája mellett — FERY Oszkárék emléktáblája is. FERY Oszkárék eredeti emléktábláját — amelynek az anyaga vörös márvány volt — 1921-ben leplezték le.[11] 1944-ig minden évben megkoszorúzták a FERY Oszkár utca 40. szám alatti épület falán elhelyezett táblát a vértanuk családtagjai, a Csendőrség tagjai és a magyar állam kimagasló tisztvikselői.[12]

A csendőrhősök domborművét a Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületében leplezték le 1934-ben. A leleplezésre a második csendőrnap alkalmából került sor. A második csendőrnapot a testület vezetése a csendőr hősi halottak emlékének szánta.[13]

A csendőr hősök emléktáblájának létrehozásával és a leleplező ünnepség előkészítésével kapcsolatos teendők ellátására a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője a Csendőrség Emlékbizottságát, személy szerint pedig rományai CZÓGLER Gusztáv tábornokot kérte fel. A bizottság, illetve a tábornok intencióinak legfőbb szervezője az egyik legtehetségesebb csendőrtiszt, PINCZÉS Zoltán őrnagy volt.[14]

1934-ben a Magyar Királyi Csendőrségnél 17 tiszt és 506 altiszt hősi halottat tartottak nyilván, akik békében és háborúban áldozták életüket a szolgálati feladataik ellátása érdekében.[15]

A két méter hosszú és 160 cm magas fehér carrarai márvány domborművet BERÁN Lajos szobrászművész készítette el. Munkájáért — amelybe az anyagár is beletartozott — 5000 pengő honoráriumot kapott. A dombormű tölgyfa alatt fekvő halott csendőrt ábrázolt, kezében törött puskájával. Mellette térdelt imádkozó bajtársa. A dombormű alján „A HÁBORÚ ÉS BÉKE HŐSI HALOTTAINAK. A M. KIR. CSENDŐRSÉG" felirat volt olvasható. **(II. sz. melléklet)** A csendőrhősök emléktábláját a Hadimúzeum (jelenlegi elnevezése Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, HIM) II. emeleti folyosójának előcsarnokában a lépcsőfeljárat melletti, jobb oldali falon helyezték el.[16]

A dombormű leleplezésén az államfő személyesen is részt vett. A dombormű avató ünnepséget látványos rendezvénysorozat alkotta. Délelőtt 09^{00} órakor a várbeli helyőrségi templomban dr. HAÁSZ István római katolikus tábori püspök misét celebrált. HOLLY Rezső előadóművész hegedűn szólószámot adott elő, BÁNKY Margit operaénekesnő pedig a Magyar Miatyánkot énekelte. A művészeket DALIBOR Ferenc a helyőrségi templom karnagya kísérte orgonán. Az istentiszteletet a Magyar Királyi Folyamőrség zenekara kísérte. Mise közben dr. HAÁSZ István római katolikus tábori püspök mondott beszédet. **(III. sz. melléklet)**

09^{00}-kor a Böszörményi úti csendőr laktanyából, a járőrvezetői tanfolyamok hallgatóiból alakított csendőr díszszázad indult el a Hadimúzeumba. A menethez az indulókat a díszszázadot kísérő 1. Honvéd Gyalogezred zenekara szolgáltatta.

Az ünnepséget a rádió is közvetítette. TURCSÁNYI István riporter kérésére AGGHÁZI Kamill ny. ezredes — a Hadimúzeum igazgatója — tájékoztatta a hall-

gatóságot a Hadimúzeum épületéről és a Magyar Királyi Csendőrségről. Az ismertető végére érkezett meg a díszszázad. Számos közéleti személyiség is részt vett az ünnepségen.

Az ünnepség díszvendége az államfő volt, aki 10^{30}-kor a Királyi Várpalotából az Úri utcán át, három gépkocsiból álló konvojjal érkezett a Hadimúzeumhoz. Az államfő — mint a 9. gyalogezred tulajdonosa — ezredesi egyenruhában érkezett. A kormányzót vitéz SZINAY Béla tábornok a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője és VOLONCS István alezredes a testület budapesti kerület-parancsnoka fogadta. A csendőr díszszázad tisztelgése után az államfőnél vitéz AGGHÁZI Kamill ezredes a Hadimúzeum igazgatója jelentkezett. **(IV.sz. melléklet)**

Az államfő és kísérete elfoglalta helyét a Hadimúzeum II. emeletén a domborműavató szűkebb helyszínén. Az épületet az alkalomhoz illően fellobogózták és feldíszítették. A meghívott vendégek az épület II. emeleti jobb és bal szárnyán helyezkedtek el.[17] A rendezvényen számosan részt vettek a budapesti csendőr kerület nyugállományú csendőrei közül is, akiket a budapesti kerület-parancsnokság az ünnepélyre meghívott. **(V. sz. melléklet)**

A domborműavatón beszédet vitéz SZINAY Béla tábornok, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője mondott. Beszéd közben vonták le a leplet a csendőrhősök emléktáblájáról. A beszédet hangszórók közvetítették a Hadimúzeum előtti tömeghez. A beszéd után kegyeletkoszorút helyezték el a csendőrhősök emléktáblájánál.[18] **(VI. és VII. sz. melléklet)**

A koszorúzást követően vitéz AGGHÁZI Kamill nyá. ezredes a Hadimúzeum igazgatója rövid beszéd formájában vette át a csendőrhősök emléktábláját a Hadimúzeum nevében.

Az ünnepség befejező aktusa gyanánt az épületből kilépő kormányzó előtt a csendőr díszszázad díszmenetben vonult el az államfő előtt tisztelegve, vitéz BÁTKY József csendőr őrnagy vezetésével. **(VIII. sz. melléklet)**

Az ünnepséget 13^{00} órás kezdettel bajtársi ebéd követte, amelyen az ünnepségen részt vevő csendőrök vettek részt. A tisztek számára az országos tisztikaszinó dísztermében, az altisztek számára pedig a böszörményi úti csendőr laktanyában terítettek. A tisztikaszinóban vitéz SZINAY Béla tábornok a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője mondott ünnepi pohárköszöntőt.

A Magyar Filmiroda az ünnepélyt filmre vette, amelynek kivonatát filmszínházak híradóiban levetítették. A Magyar Rádió pedig egyenes adásban közvetítette az eseményt. A hang- és a filmszalag egy-egy példányát átadták a csendőrmúzeumnak.[19]

A Magyar Királyi Csendőrség Emlékbizottsága a csendőrhősök emléktáblájának avató ünnepsége kapcsán minden hősi halottnak egyéni emléklapot nyomtatott, amelyen a csendőrhősök domborművének a motívuma volt látható, alatta pedig a hősi halott neve, rendfokozata és a hősi halál körülményeinek rövid leírása volt olvasható. Az egyéni emléklapokat azok az őrsök kapták meg, amelyek állományában a hősi halott csendőr szolgálatot teljesített. Amennyiben ez az elcsatolt területre esett, azon őrs kapta meg az egyéni emléklapot, amelynek a működési területén a hősi halált halt csendőr született. Amennyiben pedig a hősi halott csendőr szülőföldje is a trianoni határokon kívülre került, a szolgálati helyéhez legközelebb eső határmenti csendőr őrs kapta meg az emléklapot. A testü-

letnél rendeletben szabályozták, hogy az emléklapokat házi ünnepség keretén belül kell méltó körülmények között az őrs épületében elhelyezni, és azokat minden évben a csendőrségi napon megkoszorúzni. A csendőrnap és a csendőrhősök emléktábla-avatási ünnepsége kapcsán vers is született, amelynek szavalása a további csendőrnapi hősi koszorúzásainak visszatérő motívumává vált.[20]

A csendőrhősök domborműve az ostromot eredeti helyén túlélte, azonban — hasonlóan FERY Oszkár emléktáblájához és a csendőrszoborhoz — Magyarország szovjet megszállásakor eltűnt. Az intézmény, az épület, amelyen a csendőrhősök domborművét elhelyezték ma is áll és eredeti funkciója szerint működik.

Az ó-turai csendőr-síremléket a dualizmus időszakában hozták étre. Ó-Tura község határában katonaszökevények a portyázó csendőrjárőrt megtámadták és agyonlőtték. A csendőröket Ó-Tura község temetőjében temették el. Sírjuk felett önkéntes adakozásból emlékoszlopot emeltek. A befolyt adományokból az emlékoszlop emelése után 50 forint megmaradt. Az összeget a honvédelmi miniszter 1888-ban az V. csendőr kerület gondozására bízta. A parancsnokság az összeget takarékpénztárba helyezte, és annak kamataiból tartotta karban a síremléket. Az I. világháborút követő inflációval a pénzalap elértéktelenedett. Ó-Tura a történelmi Magyarország Nyitra vármegyéjének a területén feküdt, amely a trianoni békediktátum után Csehszlovákiához került. A Magyar Királyi Csendőrség kísérletet sem tett az ó-turai emlékmű gondozására, amely nyilvánvalóan reménytelen kísérlet lett volna, illetve minden bizonnyal az emlékmű lerombolását idézte volna elő. Az emlékmű további sorsa ismeretlen.[21]

Jegyzetek

[1] LIBER: 342-344.p.

[2] A szoborbizottság elnöke: MÉSZÁROS János nyugalmazott tábornok, tagjai: ARADY István ezredes, BARÉNYI Ferenc alezredes, NEMESSZEGHY László ezredes, ORBÁNC László százados, SZABÓ Jenő százados, WACHSMANN Vilmos nya. alezredes voltak.
Loc. cit.

[3] Loc. cit.

[4] A bíráló bizottság tagjai voltak: SZÁHLENDER Béla altábornagy, MÉSZÁROS János tábornok, VARGA László fővárosi műszaki főtanácsos, TÓTH István és RÓNA József szobrászművészek, valamint WACHSMANN Vilmos alezredes.
Loc. cit. 343.p.

[5] Az avató ünnepségen részt vevő prominens személyek voltak: LUDWIG György gyalogsági tábornok a kormányzó képviseletében, a Magyar királyi Honvédség főparancsnokának helyettese, SCITOVSZKY Béla belügyminiszter a kormány képviseletében, Budapest székesfőváros képviseletében pedig RIPKA Ferenc főpolgármester. Küldöttséggel képviseltette magát a Magyar Királyi Honvédség, a Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Folyamőrség, a Ludovika Akadémia, a Magyar Királyi Állami Rendőrség, Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Fejér vármegyék, valamint Székesfehérvár városa, továbbá számos közéleti személy.
Loc. cit. 343.p.

[6] A Csendőrség vértanúi FERY Oszkár altábornagy, BORHY Sándor és MENKINA János alezredesek. A három csendőr tisztet a LENIN-fiuk az éj leple alatt a lakásukról hurcoltak el és a Mozdony utcai Tanítóképzőbe szállították, melyet főhadiszálláskén használtak. A három csendőrtisztet hajnalra halálra kínozták, majd holttestüket a Dunába dobták.
REKTOR: op.cit. 160-161. p.

[7] LIBER : op. cit. 343. p.

[8] Az államfő 1932. XII. 30-án február 14-ét – a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881/III. tc. uralkodói szentesítésének napját – csendőrnappá nyilvánította.
45 022/1933.BM.kr.

[9] 1899/XXIX.tc.

[10] A kínzásokat BONYHÁDI Tibor négy társával hajtotta végre. FERY Oszkár és társai eltűnése ügyében egy halász bejelentése alapján indítottak nyomozást, aki július 22-én reggel nagy vértócsát fedezett fel a Bertalan utca és a Múzeum rakpart sarkán, és hajnalban erős csobbanásokat is hallott a kikötő felől. A nyomozást a Vörös Őrség elindította ugyan, azonban a hozzátartozók sürgetése ellenére, a Vörös Őrség parancsnoksága a nyomozást megszüntette. A Tanácsköztársaság felszámolása nyomán az újraszervezett fővárosi rendőrség újra kezdte a nyomozást. 10 nap alatt el is fogták BONYHÁDI Tibort, aki mindent bevallott. A csendőr tiszteket a Mozdony utcai Tanítóképző Intézet pincéjében a csatorna csövére kötött kötélre akasztották, majd rohamkésekkel halálra szurkálták őket, végül pedig zsákba rejtett, és súlyokkal nehezített holttestüket a Ferenc József híd mellett a Dunába dobták. A brutális gyilkosokat a bíróság halálra ítélte.

A Tanácsköztársaság alatt FERY Oszkárékkal együtt 28 csendőrt végeztek ki. Ez azonban nem pontos adat, mivel az elcsatolt területekről nem lehetett helytálló információkat beszerezni, nem szerepeltek a felmérésben azok a csendőrök, akik nem azonnal, hanem súlyos bántalmazások következtében haltak meg, továbbá nem sikerült kideríteni a Vörös Hadseregben kivégzettek számát sem.
VÁRY

[11] LIBER: op. cit. 465.p.

[12] A Csendőrség nagy napja. Lelepleztük a csendőrhősök emlékét. Csendőrnap: 1934.

[13] Loc. cit.

[14] Loc. cit.

[15] A testület hősi halottai közül bizonyítottan és dokumentáltan a Tanácsköztársaság terror különítményei 27 csendőrt gyilkoltak meg:

I. csendőr tisztek

1. BORHY Sándor csendőr alezredes
2. FERY Oszkár csendőr altábornagy,
3. KAMUTY Lajos csendőr főhadnagy
4. MENKINA János csendőr alezredes
5. PONGRÁCZ Aladár csendőr százados

II. csendőr legénység

1. BAKONYI András csendőr járásőrmester
2. BERECZKY Dávid csendőr őrmester
3. BORBÉLY Károly csendőr őrmester
4. CSALA Bálint csendőr őrmester
5. DÉKÁNY Benedek csendőr tiszthelyettes
6. DOMONKOS Imre csendőr őrmester
7. FERENC András csendőr járásőrmester
8. GÖLLÉN József csendőr őrmester
9. JAKAB Pál csendőr őrmester
10. KÖRMENDI Elek csendőr őrsparancsnok
11. MÁRTON György csendőr tiszthelyettes
12. MEGYERY Antal csendőr őrmester
13. OSBÁTH Gyula csendőr őrmester
14. PINTÉR Pál csendőr járásőrmester
15. RÁKOSI Simon csendőr
16. SIPOS András csendőr őrmester
17. SÜTŐ Mihály csendőr
18. SZTANKOVICS Sándor csendőr tiszthelyettes
19. TORDAY Lajos csendőr őrmester
20. TÓTH Ferenc csendőr járásőrmester
21. TRUŐPOLAI János csendőr őrmester
22. UZSVAI László csendőr őrmester
23. VÉN András erdélyi csendőr felügyelő

REKTOR: 449-454.p. ; VÁRY

[16] A Csendőrség nagy napja. Lelepleztük a csendőrhősök emlékét. Csendőrnap: 1934. : op.cit.

[17] Az illusztris vendégek közé tartozott dr. LAZÁR Andor igazságügyminiszter, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnokának képviseletében VOGT Valdemár gyalogsági tábornok, RÖDER Vilmos gyalogsági tábornok a Magyar Királyi Honvéd Vezérkarának főnöke, vitéz NÁNÁSSY-MEGAY Ernő altábornagy a budapesti honvéd vegyesdandár parancsnoka, NACK Emil tábornok a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium katonai közigazgatási csoportfőnöke, STOJAKOVICS Döme tá-

bornok a Honvédelmi Minisztérium elnökségének főnöke, dr. HAÁSZ István és SOLTÉSZ Elemér tábori püspökök, dr. PERCZEL Miklós belügyminiszteri főtanácsos, dr. SZEMERJAY-KOVÁCS Dénes miniszteri tanácsos, dr. FERENCZY Tibor budapesti és dr. ÉLIÁSSY Sándor vidéki rendőrfőkapitány, dr. TÖRÖK János a budapesti rendőr őrszemélyzet főparancsnoka**,** körpényesi KONTZ Sándor nyá. altbgy. és SZÁHLENDER Béla nyá. altbgy. a Magyar Királyi Csendőrség korábbi felügyelői, valamint lórántházi LÓRÁNT Dénes, BARISS Árpád, SZŐKE Béla, VRÁBLIK Mátyás és FISCHER József nyá. tábornokok.
Loc. cit. 100-101.p.

18 Az első koszorút a kormányzó nevében KOÓS Miklós alezredes első szárnysegéd helyezte el, a szalagján „Magyarország kormányzója" felirattal. A második koszorút a belügyminiszter nevében dr. PERCZEL Miklós miniszteri főtanácsos helyezte el, a szalagon pedig „A háború és béke hősi halott csendőreinek kegyelettel-a belügyminiszter" felirat volt olvasható. A harmadik koszorút a Magyar Királyi Honvédség főparancsnokának képviseletében VOGT Valdemár gy. tábornok helyezte el, a szalagon „A Csendőrség hőseinek – a m. kir. honvédség" felirattal. Negyedikként dr. FERENCZY Tibor főkapitány helyezte el koszorúját. „A m. kir. Csendőrség vértanúinak kegyelettel – a m. kir. rendőrség" szöveggel. Végül lovag rományai CZÓGLER Gusztáv tábornok helyezte el a Magyar Királyi Csendőrség babérkoszorúját, szalagján „A háború és béke hősi halottainak – a m. kir. Csendőrség" felirat volt olvasható.
Loc. cit. 103.p.

19 Loc. cit. 104.p.

20 „Csendőrnap

Fonjunk gyöngy koszorút arany levelekből,
Becsület övezet dicső, szép tettekből,
Mert e nappal, mit az eszmének szentelünk,
Múltat, jelent, jövőt együtt ünnepelünk.

Örök márványemlék a ma: „Csendőr napja!"
Drága koszorúnkat ez az emlék kapja.
Ez a koszorú él, mert levele, gyöngye,
Honunkat sirató szívünk-lelkünk könnye!

Él a koszorú, mert a múltról regél,
Nagy elődeinkről nagy tetteket beszél.
Vérrel van bevésve mindegyik levelén,
Hogyan éltek-haltak becsület mezején!

Hogyan éltek hűséggel a magyar hazába',
Mikor aranykalász hullott a kaszába!
Hogyan haltak vitézül, mikor jött a romlás,
Hősi magasságból gyászos porba hullás.

Félszázada múlt maj', hogy élünk és halunk, -
Vérrögös utunkon elszántan haladunk.
A sorskalapács ver, de így lesz az acél!...
Keményebbek leszünk, s még biztosabb a cél!

A sorskalapács ver! De szilárd a hitünk,
Hogy eljön az idő, mikor visszaütünk!
Nagymagyarországon derül már az égbolt
S újra úgy lesz, ahogy ezer éven át volt.

HIERONYIMI Lajos
őrnagy"

Loc. cit. 105.p.

21 A Magyar Királyi Csendőrség támogatására 12 alapítványt, illetve alapot hoztak létre. Közülük az egyik volt az Ó-Turai csendőr síremlék fönntartására szolgáló pénzalap. A Csendőrség érdekében működtetett alapítvány, illetve alap volt még:

- „BRÜNDL Károly ezredes alapítványa", melyet az ezredes özvegye Grácban 1889-ben alapított a horvát-szlavónországoki csendőrség legénységi állományába tartozók segítése érdekében.
- „Dombrádi NAGY Gyula csendőr ezredes alapítványa", melyet dombrádi NAGY Gyula csendőr százados 1896-ban, 6000 korona tőkével alapított, azzal a céllal, hogy a legkiválóbb csendőr járás-

őrmesterek és őrsparancsnokok évente jutalmazhatóak legyenek. 1907-ben az alapító a törzstőkét 9000 koronára emelte és az alapítványt módosította oly módon, hogy – a törzstőke kamatát kilenc egyenlő részre osztva – minden csendőr kerületnél évente szeptember 12-én a legkiválóbb járásőrmester vagy őrsparancsnok kapja azt meg szolgálati tevékenysége elismeréseként. A Magyar Ki-rályi Csendőrséget ugyanis az 1903/VII.tc-vel átszervezték, a csendőrkerületek számát 6-ról 9-re emelték. A korona elértéktelenedéséig minden csendőr kerületben egy-egy fő 45 aranykorona jutalmat kapott, Az infláció nyomán az alap vagyona 94 fillérre zsugorodott.

- „Ferenc József Csendőrségi alapítvány" a személyi állomány adakozásából 21.000 korona törzstőkével rendelkezett, amelyet 4%-os kamatozású koronajáradék-kötvénybe fektettek. Az alapot a testület felügyelője kezelte. Az uralkodó 1910-ben Bad-Ischlben hozzájárult ahhoz, hogy az alap a nevét viselje. Az alap célja az volt, hogy a csendőr legénység azon tagjait segélyezze, akik sérüléseiket vagy betegségeiket kimagasló szolgálati, vagy egyéb bátor cselekedet kapcsán kapták és üdülésre szorultak. Ennek hiányában az üdülésre szoruló lábadozók között osztották el az éves kamatokat. Az infláció nyomán az alap törzstőkéje 1 P. és 1 f. volt.

- „BERNFELD Mór alapítvány" A Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. BERNFELD Mór budapesti nagyiparos a Honvédség és a Csendőrség szállítója 1901-ben 356.700 korona törzstőkéjű alapítványt hozott létre, amelyből 314.800 korona kamatait a Honvédség, 41.900 korona kamatait pedig a Csendőrség részére kellett felhasználni. Az alapítvány vagyonát koronajáradék kötvénybe fektették. A kamatokat azon honvéd és csendőr özvegyek illetve árvák között kellett felosztani, akik az államtól nyugdíjat, illetve segélyt nem kaptak. A támogatás mindaddig járt, amíg az özvegyek újra férjhez nem mentek, illetve az árvák fel nem nőttek. Fiúk esetében 20. életévük, lányok esetében 22. életévük végéig illetve, ha hamarabb férjhez mentek az esküvő napjáig. A segély összege özvegyek esetében évi 400 koronánál, árvák esetében pedig 200 koronánál nem lehetett kevesebb. Az infláció nyomán az alapítvány vagyona 5 P. 50 f.-re zsugorodott.

- „A Császári és Királyi 12. Hadtest tábori csendőrlegénységének az alapítványa" Az alapítványt az adakozó tábori csendőrök hozták létre a testületi tagok özvegyeinek, árváinak és a rokkant csendőrök támogatása céljából. Az alapító okiratot 1918-ban hozták létre, melyet KORODÁN János csö. örm., FODOR Sándor csö. tőrm. és BÁTHORI János csö. járásőrmester írtak alá. Az alapítvány vagyona 9190 korona volt. Az alapítók az alapítvány felügyeletére a honvédelmi minisztert, a kuratórium elnöki teendőire pedig a Magyar Királyi Csendőrség felügyelőjét kérték fel. Az alapító okiratban foglaltak szerint a kamatokat első ízben 1919 decemberében kellett volna felhasználni. Sajnálatos módon az alapítvány nem tudott működni, mivel az infláció nyomán a vagyon 1 P. 1 f.-re csökkent. Az alapítvány működőképessége esetén *IV. Károly* koronázása napján a kamatokból a csendőr kerületek között azonos összeggel elosztva évente kerületenként egy főt kellett volna segélyben részesíteni rokkant, vagy nyugellátásban nem részesülő és ellátásra szoruló csendőrök, illetve a keresőképtelen csendőrözvegyek, árvák köréből.

- „TÖRÖK Ferenc Alapítvány" A Magyar Királyi Csendőrség legénységének jutalmazására és segélyezésére. Az 1887-ben alapított „Magyar Királyi Csendőrségi Zsebkönyv" szerkesztőbizottsága a Zsebkönyv tiszta jövedelmét minden évben átadta a honvédelmi miniszternek jutalmazási alap létrehozása céljából. A miniszterek pedig azokat az összegeket elkülönített bankszámlára helyezték el. 1897-re a számlán a kamatokkal együtt 16.700 forint (33.400 korona) összeg volt. Ehhez fektették le az alapítvány alapító okiratát. Az alapítványt pedig a Magyar Királyi Csendőrség első felügyelőjéről TÖRÖK Ferenc altábornagyról nevezték el. Az alapítvány célja az volt, hogy kiváló szolgálatot ellátó csendőrök – mai fogalmaink szerint az év rendőre – pénzjutalomban részesíthetők legyenek, illetve a szolgálattal összefüggésben megrokkant csendőrök segélyben részesülhessenek. 100 koronánál nagyobb és 30 koronánál kisebb összegű segély illetve jutalom nem volt kifizethető. A jutalmakat és a segélyeket az uralkodó születésnapján osztották ki. Az infláció nyomán az alapítvány vagyona 12 P.-re olvadt.

- „A Magyar Királyi Csendőrség Tanulmányi Segély Alapítványa" A Csendőrség személyi állománya körében a testület vezetése gyűjtést szervezett csendőrségi internátus létrehozása érdeké-ben. Az internátusban a távoli, kieső helyeken szolgálatot teljesítő csendőrök gyermekeit szerették volna elhelyezni, hogy a színvonalas képzésüket elősegítsék. Azonban az összegyűlt 47.300 korona nem volt elég egy internátus létrehozására. Ezért a Csendőrség felügyelője – a későbbiek során mártírhalált halt – FERY Oszkár altábornagy módosította az eredeti célkitűzést és az adományokból keletkezett tőkével a „Magyar Királyi Csendőrség Tanulmányi Segély Alapítványát" hozta létre. Az alapítvány a törzstőke kamataiból a személyi állomány azon gyermekeinek az iskoláztatását

támogatta, akik a szülői háztól messze folytatták tanulmányaikat és a szülők számára nehézséget okozott a tanuló gyermek támogatása. Ezen alapítvány tőkéje is elenyészett az inflációval, azonban újabb gyűjtések nyomán 1932-re már 20.917 P. törzstőkével rendelkezett.

- „A PANAJOTT Sándor alapítvány" A Magyar Királyi Csendőrség rokkant tagjainak és családtagjainak segélyezésére volt hivatott. Az 1887-ben alapított „Magyar Királyi Csendőrségi Zsebkönyv" szerkesztőbizottsága által kiadott „Híven Becsülettel Vitézül" kiadványsorozat 1887-től 1897-ig publikált példányaiból befolyó tiszta jövedelem alkotta az alapítvány 21 371 korona értékű törzstőkéjét. A törzstőke kamatait használták fel segélyezésre. A segélyeket – 1907-től – minden évben Ferenc József születésnapján (augusztus 18-án) osztották ki. A segélyek összege 60 koronánál kevesebb és 200 koronánál több nem lehetett. Az alapítvány vagyonát az infláció felemésztette, azonban 1934-re újabb adományok következtében az alapítványi vagyon 612 P. volt.
- „LATCZKÓ László alapítvány" Az 1912. II. 26-án elhat LATCZKÓ László budapesti lakos alapította a végrendeletében 22.000 korona törzstőkével a Csendőrség és a Honvédség tagjai gyógyüdültetésének támogatása céljából. Az alapító végakarata szerint az alapítvány vagyonát Koronajáradék-kötvény formájában a „Hazai Bank Részvénytársaságnál" letétként helyezték el, amely a haszonélvező NAGY Erzsébet halála után juthatott a Csendőrséghez. Az infláció azonban hamarabb semmisítette meg az alapítvány vagyonát mintsem ahhoz a testület hozzájuthatott volna.
- „Jelvénypótdíj-alap" A jelvényes kitüntetésben részesített csendőrök pótlékban részesítését volt hivatott szolgálni. Az uralkodó 1885. IV. 25-én elrendelte, hogy a közös hadügyminiszter által kezelt és a csendőrök pótdíjának a fedezésére hivatott KEMPEN-alapot fel kell osztani és a Magyar Királyi Csendőrségre eső 39 700 forintnyi összegből csendőrségi jelvénypótdíj-alapot kell létrehozni. Az Arany Érdemkereszt után napi 32 krajcárt, a II. osztályú Ezüst Vitézségi Érem vagy a Koronás Ezüst Érdemkereszt után napi 16 krajcárt, az Ezüst érdemkereszt után pedig napi 10 krajcárt fizettek. Az alapítványt a honvédelmi miniszter kezelte. Az infláció az alapítvány vagyonát elolvasztotta. 1934-ben az alapítvány vagyona 17 P. volt. Ebből fakadóan 1919-től – az infláció kezdetétől – a jelvényes kitüntetésben részesültek nem kaptak jelvénypótdíjat.
- „A csendőrségi jutalmazási alap" osztrák eredetű. 1857-ben a Császári Csendőrség tömegalapjának fölöslegéből létrehozott „csendőrségi jutalmazási alapot" az uralkodó 1885-ben feloszlatta és a magyar Csendőrségre eső 11 945 forint összegű részből „csendőrségi jutalmazási alapot" létesített. Az alap törzstőkéjének kamataiból fedezték a legkiválóbb szolgálati tevékenységet ellátó csendőrök évenkénti jutalmazását. A jutalom összege 10 forintnál kevesebb és 30 forintnál több nem lehetett. A jutalmakat minden évben az uralkodó születésnapján osztották ki. Az alapot a honvédelmi miniszter kezelte, aki a csendőrség javaslata nyomán intézkedett a jutalmazásról. Az alap vagyona az infláció következtében megsemmisült. A csendőrségi gazdasági hivatalok a bevételeiket azonban továbbra is befizették az alapba. A befizetések és az adományok nyomán az alapítvány törzstőkéje 1932-re 1533 pengőre emelkedett.

Összességében a Magyar Királyi Csendőrség javára létesített alapítványok és alapok törzstőkéje meghaladta a félmillió koronát, amely azonban az I. világháborút követő infláció következtében megsemmisült.

VAJDA

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

LIBER	—	LIBER Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái.* Budapest, 1934, Budapest Székesfőváros. 494 p. /Statisztikai közlemények, 69./
REKTOR	—	REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.
VÁRY	—	VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon.* Budapest - Vác, 1922, Váci Fegyintézet Nyomdája. 172 p.

CIKKEK

A Csendőrség nagy napja. Lelepleztük a csendőrhősök emlékét. Csendőrnap: 1934. — A Csendőrség nagy napja. Lelepleztük a csendőrhősök emlékét. Csendőrnap: 1934. *Csendőrségi Lapok*, XXIV.évf. (1934) 4.sz. 97-105.p.

VAJDA — VAJDA Gyula: A m.kir. csendőrségi alapítványok története. *Csendőrségi lapok*, XXII. évf. (1932) 4.sz., 105-111 p.

JOGSZABÁLYOK

1899/XXIX.tc. — 1899/XXIX.tc. A budapesti m. kir. csendőrség egy részének elhelyezése czéljából létesitendő laktanya és lovarda építési költségeinek fedezéséről.

45 022/1933.BM.kr. — 45 022/1933.BM.kr. Csendőrnap megünneplésének szabályozása.
Csendőrségi Közlöny, XVIII. évf. (1933) 3. sz. 44.p.

Mellékletek jegyzéke:

I. sz. melléklet
Csendőrszobor 1928. V. 10.

II. sz. melléklet
A Hadimúzeumban leleplezett csendőrhősökdombormű.

III. sz. melléklet
Ünnepélyes csendőrnapi istentisztelet a várbeli helyőrség templomban.

IV. sz. melléklet
A kormányzó a Hadimúzeum előtt fogadja a csendőr díszszázad tisztelgését a csendőrhősök dombormű leleplezését megelőzően.

V. sz. melléklet
Az államfő koszorújának elhelyezése a csendőrhősök domborműnél.

VI. sz. melléklet
A csendőrhősök domborművének leleplezési színhelye.

VII. sz. melléklet
A megkoszorúzott csendőrhősök dombormű.

VIII. sz. melléklet
A csendőrhősök dombormű a leleplező ünnepsége végén a csendőr díszszázad elvonulása a kormányzó előtt.

I. sz. melléklet

Csendőrszobor 1928. V. 10.

Forrás ! LIBER Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái.* 342. p. Budapest, 1934, Budapest Székesfőváros. 494 p. /Statisztikai közlemények, 69./

II. sz. melléklet

A Hadimúzeumban leleplezett csendőrhősök dombormű

Forrás ! *Csendőrségi Lapok,* XXIV. évf. (1934) 4.sz. 101.p.

III. sz. melléklet

Ünnepélyes csendőrnapi istentisztelet a várbeli helyőrség templomban

Forrás ! *Csendőrségi Lapok,* XXIV. évf. (1934) 4.sz. 105.p.

IV. sz. melléklet

A kormányzó a Hadimúzeum előtt fogadja a csendőr díszszázad tisztelgését a csendőrhősök dombormű leleplezését megelőzően

Forrás ! *Csendőrségi Lapok,* XXIV. évf. (1934) 4.sz. 111.p.

V. sz. melléklet

Az államfő koszorújának elhelyezése a csendőrhősök domborműnél

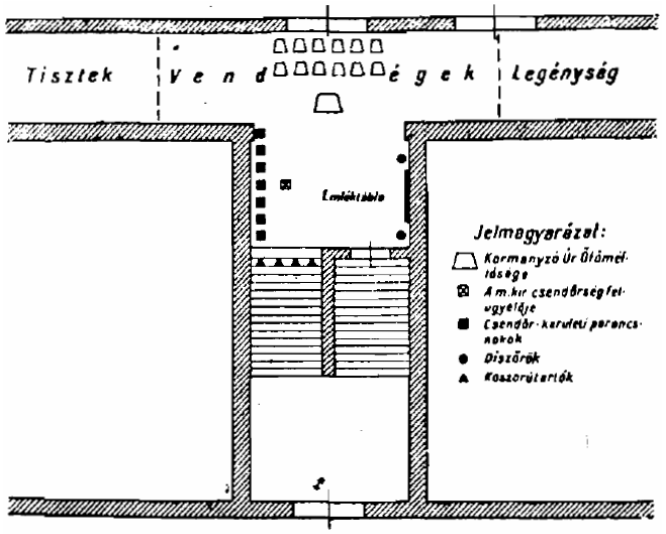
Forrás ! *Csendőrségi Lapok,* XXIV. évf. (1934) 4.sz. 113.p.

VI. sz. melléklet

A csendőrhősök domborművének leleplezési színhelye

A leleplezési ünnepély külső színhelye.

A leleplezési ünnepély belső színhelye.

Forrás ! *Csendőrségi Lapok,* XXIV. évf. (1934) 4.sz. 100.p.

VII. sz. melléklet

A megkoszorúzott csendőrhősök dombormű

Forrás ! *Csendőrségi Lapok,* XXIV. évf. (1934) 4.sz. 117.p.

VIII. sz. melléklet

A csendőrhősök dombormű a leleplező ünnepsége végén a csendőr díszszázad elvonulása a kormányzó előtt

Forrás ! *Csendőrségi Lapok,* XXIV. évf. (1934) 4.sz. 115.p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1785-3257.
XVII.évf. (2008) 29-30.sz. 96-109.p.

Kiadó
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
elnöke
és
Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség
központi vezetője

Szerkesztő
PARÁDI József

Műszaki szerkesztő
KŐRÖSSYNÉ Soltész Katalin - PARÁDI Ákos

Nyelvi lektor
KŐRÖSSYNÉ Soltész Katalin

Recenziókat német nyelvre
fordította ARTNER Ramona

Recenziókat angol nyelvre fordította
KŐRÖSSYNÉ Soltész Katalin

Könyv formátuma
B/5

Könyv terjedelme
26,5 szerzői ív

Betűtípus Times
New Roman

HU-ISBN 978 963 89 8288 9
HU-ISSN 2415-9875

A csendőrség-történeti szimpozionok a magyar csendőrség-története kutatási eredményeinek a bemutatási- és vitafórumai.

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaságban a magyar rendvédelem-történet egy-egy részterületére kiterjedően — több szakosztály működik. A szakosztályok nem adminisztratív egységek, hanem szellemi alkotóműhelyként tevékenykednek. Az egyik szakosztály a csendőrség-történeti szakosztály, amely — a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság évente egy-két alkalommal megrendezésre kerülő tudományos konferenciái mellett, amelyeknek az előadásai között is szerepelnek csendőrség-történeti témák, illetve előfordulnak tisztán csendőrség-történeti témájú témák is — évente szervez tudományos szimpoziont csendőrség-történeti témakörben. E szimpozionok alkotják az egyetlen tudományos rendezvény-sorozatot Magyarországon, amelynek a témája kizárólag csendőrség-történeti. E szimpozionsorozat hagyományos időpontja minden évben február. A szimpoizionokra a tárgyévet megelőző naptári évben lehet jelentkezni:

szbmrtt@gmail.hu

A szimpozionok jegyzéke

S.sz.	A rendezvény címe	Dátum
I.	120 éve hozták létre a magyar csendőrséget.	2001.II.
II.	Csendőrség Magyarországon.	2002.II.
III.	Híven, becsülettel, vitézül.	Budapest 2003.II.14. péntek
IV.	Bűnmegelőzés a XIX-XX. századi Európában.	Kaposvár 2004.II.12.
V.	Csendőrség és a vidék közbiztonsága.	Kaposvár 2005.II.14. hétfő
VI.	125 éves a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881/III.tc.	Budapest 2006.II.10.péntek
VII.	A magyar vidék rendvédelme a XIX-XX. században.	Budapest 2007.II.14. szerda
VIII.	A polgári magyar állam első központosított, közbiztonsági őrtestülete.	Budapest 2008.II.15.péntek
IX.	A Magyar Királyság közrendvédelme 1867-1945.	Budapest 2009.II.18.szerda
X.	Közrendvédelem a magyar polgári államban.	Budapest 2010.II.12. péntek
XI.	A polgári magyar állam központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség.	Budapest 2011.II.14.hétfő
XII.	A magyar vidék rendvédelme 1867-1945.	Budapest 2012.II.17. péntek
XIII.	A XIX-XX. századi európai és magyarországi csendőrségek.	Budapest 2013.II.15. péntek
XIV.	A kivételes hatalom és a közbiztonság.	Budapest 2014.II.21. péntek
XV.	65 év a polgári magyar állam közbiztonságának szolgálatában. 25 év az első polgári magyar központosított, közbiztonsági őrtestület története művelésének a szolgálatában.	Budapest 2015.II.13. péntek

A magyar rendvédelem-történeti tudományos szimpozion-sorozat rendezvényeiről a *Rendvédelem-történeti Hírlevél* közöl tudósításokat, a szimpozionokon elhangzott előadások tanulmánnyá fejlesztett változatai pedig a *Rendvédelem-történeti Füzetek*ben jelennek meg más alkotások társaságában.

Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)
HU-ISSN 1216-6774

Alapítva 1990-ben, 2013. év végéig publikálva XXIII évfolyam 30 számában 394 tanulmány. A publikált tanulmányok összesített jegyzéke - a 18. számmal kezdődően - megtalálható a számok végén, az összesített tartalomjegyzékben.

A periodikában - amely általában évente kétszer jelenik meg - a nemzeti rendvédelem-történetünk témakörébe tartozó tartalmú és a tudományos közléssel szemben támasztott igényeknek megfelelő tanulmányok jelennek meg.

Az egyetlen magyar nyelvű folyóirat, amely a nemzeti rendvédelem-történet témakörében készített tudományos alkotások publikálását tekinti hivatásának.

A XV.évf. (2008) 18. számmal kezdődően a periodika - letölthető formában - elérhető a világhálón a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság honlapján:

http://www.szbmrtt.atw.hu

vagy az Országos Széchenyi Könyvtár Elektronikus Dokumentum Központjának Elektronikus Periodika Adatbázis és Archívum honlapján

http://www.epa.oszk.hu

A számok visszamenőleges digitalizálása elkezdődött.

A periodikát a Magyar Tudományos Akadémia szakbizottsága 2008-ban a szakterület mérvadó folyóiratává nyilvánította.

A Magyar Tudományos Akadémia által szerkesztett Magyar Tudományos Művek Tára a folyóiratot a törzsanyagába felvette.

A periodika a XV.évf. (2008) 18. számmal kezdődően 8 indexel rendelkezik. Az indexek: Citációs index publikációk és kéziratok ; Citációs index periodikák ; Citációs index levél-, irat- és dokumentumtárak ; Citációs index jogszabályok ; Index nominum ; Index geographicus ; Index chronologicus ; Index organicus.

Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)
HU-ISSN 1785-3257

Alapítva 1995-ben, 2013. végéig XXII évfolyamban 42 száma publikálva. A periodika - amely évente két alkalommal, az utóbbi években összevont számok formájában jelenik meg - a magyar rendvédelem-történet művelése során létrejött operatív eseményekről (konferenciák, könyvbemutatók, tudományos- és oktatói fokozatvédések stb.) nyújt tájékoztatást.

A periodika 10 állandó - Társasági élet ; Figyelő ; Szemle ; Rendezvények ; Személyi hírek ; Műhely (amely kisebb tanulmányokat fogad be) ; Edukáció ; Scientia ; Dokumentumok és munkásságok ; Emlékhelyek és tárgyak - és két ideiglenes - Pályázatok ; Fórum - rovattal rendelkezik. A Rendvédelem-történeti Hírlevél elérhetősége megegyezik a Rendvédelem-történeti Füzetekével. Mindkét periodikát a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság adja ki.

SZERKESZTŐSÉG
szbmrtt@gmail.hu
H-1037 Budapest, Haránt utca 12.
rtf@gmail.hu (+36/06-1) 250-6199 rth@gmail.hu

A Rendvédelem-történeti Füzetekben publikált csendőrség-történeti tanulmányok

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által megjelentetett *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1216-6774 periodika számaiban a magyar rendvédelem-történet témaköréhez társítható és a tudományos közlés feltételeivel harmonizáló tanulmányok jelennek meg szakmai lektorálások nyomán.

I. ARTNER Ramona

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

1. Egy közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.
XXII.évf. (2012) 26.sz. 13-18.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

2. A Magyar Királyi Csendőrség és a városok.
XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 13-22.p.

A szerző tanulmányában a polgári magyar rendvédelem történetének a feltárása során perifériára szorult témával, a városok és a csendőrség viszonyával foglalkozik. Ennek keretében bemutatja a magyar városfejlődés folyamatának a lényegét a polgári korszakban, valamint a Magyar Királyi Csendőrség teendőit a városok vonatozásában. Olyan egymásra utaltsági rendszert tárt fel a szerző, amely érthetetlen volna a korabeli rendvédelmi struktúra lényegének ismertetése nélkül, amit a szerző eredményesen megvalósított. A tanulmány értékes feldolgozás abban a tekintetben, hogy kiválóan érzékelteti a magyar pártállam előtti nemzeti rendvédelmi rendszerünk eredményességét.

3. A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai.
XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 23-40.p.
(PARÁDI József és ZEIDLER Sándor társszerzőségével)
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

II. BACSA Gábor **(2003 †)**

A hadtudomány kandidátusa. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a magyar határőrizet történet a XIX–XX. században.

4. A csendőrség részvétele Zala-megye határőrizetében.
VII. évf. (1997) 8.sz. 5-11.p.

A szerző tanulmányában a Magyar Királyi Csendőrség Zala vármegyében a határőrizet terén kifejtett tevékenységét vizsgálja a két világháború közötti időszakban, pontosabban az 1920 és 1941 közötti intervallumban. A csendőrség számára nem volt idegen dolog a határőrizetben történő aktív részvétel úgy háborúban, mint békeidőszakban. Számos korabeli rendelet, utasítás, valamint a határrendőrségre vonatkozó jogszabályok, mint például az 1903/VIII. törvénycikk és a végrehajtásukra kiadott egyéb belső szabályozók a csendőrségre megfelelően átvonatkoztatva szabályozták a Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti tevékenységét. A határrendőrség megszűnése után a határőrizet feladata teljes mértékben a csendőrségre hárult, ráadásul úgy, hogy a vezetés mereven elzárkózott a létszám növelésétől. Zala megyében — négy századból álló, századonként kikülönített elhelyezéssel bíró (Csesztreg, Dobri, Letenye és Lenti) — csendőr zászlóalj egyedül látta el a határőrizettel kapcsolatos feladatokat egészen a vámőrség 1921-es felállításáig. A csendőrség részvételére azonban továbbra is szükség volt, ráadásul növekvő mértékben, egyrészt a csempészet hihetetlen mértékű elterjedése, másrészt a jugoszláv oldalról magyar területre átportyázó, a határszéli településeken rabló és fosztogató fegyveres csoportok egyre fokozódó aktivitása miatt. A probléma megoldására a helyi vezetés - az erők és eszközök mennyiségi növelésének lehetősége hiányában – a minél szorosabb csendőr-vámőr, valamint 8/23 lakossági együttműködést szorgalmazta. A szoros együttműködés hatására a jugoszláv portyázók, a „csetnikek” száma csökkent, de a csempészet még ezután is problémát jelentett.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itáli-*

án és Ausztrián keresztül — Budapestig" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

III. BODA József

A hadtudomány egyetemi és Ph.D. doktora. Habilitált egyetemi docens. A Hadtudományi Doktori Iskola Témavezető oktatója. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. A Magyar Kriminológiai Társaság tagja, a Magyar Hadtudományi Társaság tagja, a Magyar Rendészet-tudományi Társaság tagja, a Magyar Repülés-történeti Társaság tagja, a Rendőri Jövőkutatók Nemzetközi Szövetsége tagja. Kutatási területe a rendvédelmi békefenntartás és polgári válságkezelés, válságdiplomácia.

5. Az Európai Csendőri Erő, avagy egy új békefenntartó alakulat születése.
XXI. évf. (2011)248.sz. 13-19.p.

A szerző írása bevezetésében — rövid visszapillantás formájában — az európai csendőrségek bé-kefenntartói tevékenységét foglalta össze. Ezt követően mutatta be a francia kezdeményezés nyomán 2004-ben felállított Európai Csendőri Erőt (ECSE). Az ECSE létrehozását az Európai Unió 25 tagállama aláírta, abba pedig öt ország: Franciaország, Hollandia, Olaszország, Portugália és Spanyolország küld kontingenst összesen 3 000 fővel. Az ECSE parancsnoka a holland „Koninklijke Marechaussee", a francia „Gendarmerie Nationale", az olasz „Carabinieri" a portugál „Guarda Nacional Republicana" és a spanyol „Guardia Civil" tábornokai közül kerülhet ki. Az ECSE parancsnoksága az olaszországi Vicenzába települt. Az ECSE első parancsnokát a francia Gerard DEANAZ csö.ddtbk-t 2005. I. 21-i hatállyal nevezték ki. Az ECSE parancsnokát és helyetteseit két évre, a parancsnokság beosztottait pedig három évre nevezik ki.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005*" című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

IV. CSAPÓ Csaba

A történelem-tudomány kandidátusa, habilitált egyetemi docens. A rendvédelem-történet magistere. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX. századi magyar közigazgatás- és rendvédelem-történet.

6. A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati jogáról 1881–1914.
VII. évf. (1997) 8.sz. 12-16.p.

A császári csendőrség 1867-ben bekövetkezett feloszlatása és a követlen kormányellenőrzést nélkülöző csendbiztosi és rendőri rendszer sajátos működése maga után vonta a magyarországi közbiztonság teljes összeomlását. Az emiatt kialakuló elégedetlenség hatására a kormány a szakmailag kiválóan működő csendőrség újbóli felállítása mellett döntött. A széles jogkörrel felruházott testület fegyelmét és szigorú ellenőrzését osztrák minta alapján a testület katonai jellegén keresztül oldották meg. Az ellenőrzést az 1868/XLI.tc. értelmében létrehozott honvéd bíróságokon kialakított csendőrbíróságok végezték, akik a fegyelmi ügyektől kezdve a jogtanácsadáson át a nősülési ügyekig a csendőrség életének szinte teljes szabályozásában illetékesek voltak. Fontos momentuma volt ennek az ellenőrzésnek a csendőrség lőfegyverhasználatának behatárolása és az egyedi esetekben a jogszerűség vizsgálata. A fegyverhasználat jogi szabályozása az 1881/III.tc. alapul, amelyben a csendőrt a katonai őr fegyverhasználati jogával ruházták fel. Szolgálatának teljesítése közben szükség esetén bárki ellen fegyvert alkalmazhatott. A fegyverhasználat esetei szellemiségükben megegyeztek a mai korszerű lőfegyverhasználati esetekkel. Ez csak a rendszeresített fegyverekre vonatkozott, a karabélyra, a forgópisztolyra, a szuronyra és a kardra. Minden más fegyvert csak végszükség esetén alkalmazhatott. A fegyverhasználatot minden esetben kivizsgálták, ha halált okozott.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelelm-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*." című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

7. A csendőrség és a városok 1881–1914.
X. évf. (2000) 12.sz. 43-48.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

8. Erdély csendőrsége az átmenet éveiben 1867–1881.
XXII. évf. (2012) 25.sz. 27-31.p.

A kiegyezéssel a Kárpát-medence területén megszűntették a császári csendőrséget. Erdély területén azonban — hadászati megfontolásokból fakadóan — megmaradt egy csendőr ezred a közös hadsereg alárendeltségében, a horvátországi csendőrséghez hasonlóan. Ez a helyzet azonban ellentétes volt a kiegyezési törvényben foglaltakkal. Végül olyan egyezség jött létre a magyar kormány és az uralkodó között, hogy az erdélyi csendőr ezred átkerül a magyar kormány fennhatósága alá. Erre 1876-ban került sor. Az erdélyi csendőr ezredet siralmas állapotban vette át a magyar fél. Hossza munka nyomán kerülhetett olyan állapotba, hogy az 1881-ben felállításra kerülő Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának kiinduló bázisává válhatott.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

V. Csóka Ferenc

A rendvédelem-történet magistere. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztályának a vezetője és a Magyar Hadtudományi Társaság Felderítő Szakosztályának vezetője. Az oklevéltan, a paleográfia és a kodikológia történelmi segédtudományoknak a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre alkalmazott változatát műveli. Munkásságában az általa gondozott szakterület szakértője. Kutatási területe a neoabszolutizmus rendvédelme, a polgári magyar állam hírszerzésének története.

9. Csendőrség és hírszerzés 1930–1945.
VII. évf. (1997) 8.sz. 17-20.p.

A Magyar Királyi Csendőrség hírszerzéssel kapcsolatos ténykedése egészen 1930-ig pusztán eseti, illetve esetleges volt a határszéli csendőrség kivételével. Az 1926-ban megfogalmazódott elképze-lés alapján villámgyorsan megtörtént a struktúra kialakítása és az állomány felkészítése. 1928-ra már kialakították a hét nyomozó alosztály kereteit, egy budapestit és további egyet-egyet csendőr-kerületenként. Az állomány felkészítése 1930 elejére befejeződött. 1930. március 1-jével azonban csak az 1. budapesti, 3. szombathelyi, az 5. szegedi és a 6. debreceni nyomozó alosztály került felállításra. Munkájuk jogszabályi alapjaként a belügyminiszter által kiadott „Utasítás a Magyar Kirá-lyi Csendőrség nyomozó alakulatai számára” című könyv szolgált. Egy év után már szükségesnek látszott a politikai természetű ügyek központosítása. A területi visszacsatolások után létrejött a 8. kassai, a 8/1 ungvári, a 9. kolozsvári és a 10. marosvásárhelyi nyomozó alosztály. Az alosztályokat és a határszéli, valamint a belterületi szárnyakat rádióállomásokkal szerelték fel. Tevékenységük kiterjedt a besúgórendszer kiépítésére, a külföldi, főleg provokatív sajtó, valamint a rádióadások figyelésére, külföldi hírek gyűjtésére is. A másfél évtizedes működés során a Magyar Királyi Csendőrség ezen területen is kiemelkedő teljesítményt nyújtott.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

VI. DAVOLA József

A hadtudomány kandidátusa. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a katonai rendészet története, a tábori csendőrség.

10. A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1912-ben.
X.évf. (2000) 11.sz. 21-23.p.
(A tanulmány „PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891–1914.* Budapest, 1984, Határőrség." monográfia adaptációja.)

A Dualista Magyarország külső határszélein a határrendészet nem volt megoldott, így a problémák kezelésére az 1903/VIII.tc. alapján 1906-ra felállították a határrendőrséget. A szervezet 1912-ig működött, amikor is a csendőrség alkalmazásával megkezdődött az új típusú határőrizet. A csendőrség rendes szolgálati teendői közé tartozott minden bűncselekmény lehetőleges meggátolása, közterületen a rendfenntartás, valamint a személy- és vagyonbiztonság biztosítása. Ezen túl a határszéli csendőrség végezte a ki- és belépés ellenőrzését, valamint a feladatkörükhöz tartozott a tolonckísérés, kémkedés megakadályozása is. A szolgálatellátás kétfős járőrökkel volt megoldva, mely szükség szerint növelhető volt, illetve a szomszédos határ menti őrsök járőreinek útvonala találkozott.

A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében.*" című XI. konferenciáján. A tanulmány „PARÁDI József: A határszéli csendőrség 1891–1914. Budapest, 1984, Határőrség." monográfia adaptációja. A publikált tanulmány az előadás szerkesztett változata.

11. A tábori csendőrség, mint a katonai rendőrség elődje.
X.évf. (2000) 12.sz. 19-54.p.

Valamennyi hadseregben szükség volt rendfenntartó erőre. A XIX. századra — francia minta alapján, Európa szerte — kialakult a tábori csendőrség, melynek feladatát alkotta a hadra kelt seregen belüli rendfenntartás és mindenfajta hírszerző-, segédleti- és kémszolgálat. Különösen a napóleoni hadjáratok idején tett a csendőrség nagy szolgálatot a hadsereg számára, mivel a meghódított területeken éber tevékenységével, őrködésével megakadályozta az ellenséges támadásokat, felkeléseket. 1815-ben a lombardiai francia csendőrség osztrák szolgálatba került. Az Osztrák-Magyar Monarchia átvette és továbbfejlesztette a csendőrséget, amely ezáltal a Magyar Királyságban is megjelent.

A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában."* című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

12. Fényképezés a Magyar Királyi Csendőrségnél.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 18-22.p.

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati metodikájának lényege kétség kívül a bűncselekmények megelőzése volt. Ebből fakadóan szolgálati tevékenységében fő hangsúlyt a közrendvédelmi szolgálat kapott. A testület tagjai azonban már a szervezet felállításának kezdetétől minden kétséget kizáróan végeztek nyomozati tevékenységet is.

A szervezeten belüli nyomozati (bűnügyi) szolgálati ágat azonban — a magyarországi és a külföldi rendvédelmi szervezetekhez viszonyítva — későn, 1930-ban hozták létre. Ekkor rendszeresítették a kor bűnügyi technikai élvonalában álló eszközöket a szolgálati ág felszerelési tárgyaiként.

A testület személyi állománya azonban már korábban felismerte a fényképezés jelentőségét a bűnügyi munkában. A fényképezőgép használata azonban egyedi volt. A tisztikar egyes tagjai — külföldi rendvédelmi testületeknél tett látogatásaik során — megismerkedtek a fotótechnikának a bűnügyek felderítésében betöltött szerepével, amely tapasztalataikat publikálták is a testület lapjában. A fotótechnika országos rendszeresítése és az ahhoz szükséges infrastruktúra kialakítása (laboratórium, raktár stb.) azonban a bűnügyi szolgálati ág felállításával vált lehetővé.

Az élvonalbeli fotótechnika rendszeresítésével és a kezelőszemélyzet magas színvonalú kiképzésével a testület behozta a fényképezés terén — a nyugat-európai országok rendvédelmi testületeihez viszonyított — 25-30 éves lemaradását. A Magyar Királyi Csendőrség az élvonalbeli fotótechnika rendszeresítésékor egyben átvette azokat a tapasztalatokat is, amelyek a technikát már régebben hasznosító szervezeteknél kialakultak.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak a „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005*” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

VII. DOMOKOS Sándor ✠ 2011
A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a magyar csendőrség története.

13. A Kanadai Királyi Lovas Csendőrség.
VII. évf. (1997) 8.sz. 21-26.p.

A Királyi Kanadai Lovas Csendőrség katonai jellegű megszálló egységből vált rendfenntartó testületté. 1860-ban már Mounted Riflemen néven hivatalosan is létezett. Jellegét Kanada első miniszterelnöke, Sir John MACDONALD határozta meg, olyan testületet hozva létre, mely elsősorban a nyugati irányú terjeszkedés védelmét, valamint a lázadások leverését célozta. Első ilyen jelentős feladatuk 1884-ben a Louis RIEL vezette métisek második felkelésének leverése volt. A feladatkörükkel meglepő ellentétben az indiánokkal barátságos viszonyt ápoltak. A Sziklás-hegységtől keletre fekvő térségekben 1874-től erődök létesítésével biztosították jelenlétüket és a könyék ellenőrzését. Katonai alakulatként a már Mounties néven ismert lovascsendőrök a Brit Birodalom és Kanada minden háborújából kivették a részüket, beleértve a két világháborút is. Ennek ellenére a bűnüldöző tevékenység előtérbe kerülése már 1886 után elkezdődött. A testület jelentős szerepet vállalt Yukon és a Sarkkörön túli területek civilizálásával és az aranyláz idején a rend fenntartásával. A mai napig is jelenlevő testület modernizálása Cortland STARNES commissioner 1923-as parancsnokká történő kinevezésével kezdődött el. A testület hatékonyságára jellemző, hogy létszáma 22 632 fő, ám ebből mindössze 416 személy van tiszti, illetve 879 fő van zászlósi rendfokozatnak megfelelő beosztásban, illetve valamivel több, mint hatezer közalkalmazottból és köztisztviselőből álló polgári állománya van. Az állomány többi része végrehajtó szolgálatot lát el és felel az egész ország közbiztonságáért a városok, Newfoundland, Quebec és Ontario provinciák kivételével.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

VIII. ERNYES Mihály
Az állam- és jogtudomány egyetemi doktora. A rendvédelem-történet magisztere. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Rendőrség-történeti szakértő. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar rendőrségek története.

14. Pandúrság helyett csendőrség Baranyában.
VII.évf. (1997) 8.sz. 27-33.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

IX. FAZEKAS Csaba
Kutatási területe az egyházak és a magyar rendvédelmi testületek kapcsolattörténete a XIX–XX. században.

15. A csendőrség és a történelmi egyházak kapcsolata a Horthy korszakban az el nem ismert felekezetek kezelése tükrében.
VII. évf. (1997) 8.sz. 34-40.p.

Tény, hogy a vallás egyidős az emberrel, és ebből adódóan amióta vallás van, léteznek egymással ellentétes nézeteket képviselő felekezetek, melyek valamennyi történelmi kor valamennyi államalakulatában megjelentek. Ezen kisegyházak megjelenése, terjedése, társadalmi kapcsolatai szerteágazó és összetett problémarendszert jelentettek. Arra, hogy a történelmi egyházak és az állam hogyan működtek együtt a kisegyházak visszaszorítása érdekében, kiváló példa a HORTHY Miklós kormányzó nevével fémjelzett korszak. A korabeli magyar állam

erősen épített a történelmi keresztény egyházak támogatására, különösen a római katolikus egyházéra, a nemzeti öntudat és egyfajta nemzeti keresztény ideológia kiépítésében. A közrend biztosítása érdekében nagyon szigorúban szabályozták a szabad vallásgyakorlást, esetenként áthághatatlan jogi akadályokat emelve azok elé.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

X. FORRÓ János

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Közbiztonság történeti szakértő. Kutatási területe Fejér vármegye és Székesfehérvár közbiztonság-története.

16. A csendőrség története. A csendőr őrs.
III. évf. (1993) 4.sz. 132-151.p.

A csendőr őrs a csendőrség legkisebb, legszervezettebb önálló rendvédelmi alegysége volt. Átlagosan három falu tartozott hozzá. A diszlokációt évente pontosan meghatározták és közzétették. A Horthy-rendszer örökölte a csendőr őrsöket, de átcsoportosításra volt szükség. Fejér vármegyében csak a bicskei és az érdi őrsön hajtottak végre állományátcsoportosítást. Hosszú ideig változatlanul hagyták a Szervezeti és Szolgálati Utasítást is. Az őrs alapvető okmánya a munkatérkép volt. A prevenció érdekében háromféle szolgálati formát alkalmaztak: rendes járőrszolgálatot, a felhívás folytán teljesített, valamint az ellenőrző szolgálatot. Állandó járőrpárokkal dolgoztak, melyek összeszokottan tudtak dolgozni. Különös figyelmet fordítottak a helyi szokások ismeretére és a személyismeretre. A csendőr őrs a kor európai rendvédelmi szervei közül a legjobbak közé tartozott.

A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Tradíció és korszerűség"* című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

17. A csendőr kerület rendvédelmi tevékenységének értékelése.
VII. évf. (1997) 8.sz. 41-45.p.

Napjainkra, a kiegyezést követően a II. világháború végéig terjedő időszakra vonatkoztatva, megvalósult a korszak rendvédelmi szervezetei történetének a feldolgozása. Sajnálatosan nem került megfelelő részletességgel kidolgozásra e testületek szakmai munkája. Ezen tanulmány ebből a hiányosságot szeretne lefaragni, a 2. székesfehérvári csendőr kerület történetének feldolgozásával, mint egy keresztmetszetet nyújtva a csendőrség szakmai tevékenységéről. A csendőrség olyan sajátos katonai szervezet volt, amely alaptevékenységében nem katonai, hanem a közbiztonsági szolgálatban, mint rendvédelmi szervezet működött. Alapvető feladataik voltak: a portyázás (mai szóval járőrszolgálat), a büntetendő cselekmények elkövetőinek felderítése, gyanús személyek figyelése, ellenőrzése, nyomozott-körözött személyek figyelése, elfogása. Minden területen kiemelkedő eredményességet tapasztalhatunk, melyet a sajtó révén a lakosság irányába megfelelően propagáltak is.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

18. A székesfehérvári csendőrkerület teendői
a vagyon elleni bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.
VIII. évf. (1998) 9.sz. 32-38.p.

A Magyar Királyi Csendőrség feladatai közé tartozott az elkövetett büntetendő cselekmények tetteseinek kinyomozása. A csendőri nyomozás járőrszolgálat keretében, nyílt nyomozati cselekményként valósult meg. E formában végzett nyomozás eredményes volt. A csendőr őrs önállóan nyomozott. A nyomozati munka eredményessége érdekében folyamatosan kapcsolatot tartottak a lakossággal, értékelték a bűnügyi helyzetet, és ezek alapján szerveztek razziákat, közbiztonsági akciókat. Tevékenységük során szorosan együttműködtek a közigazgatással és a rendőrséggel.

A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Gazdasági Rendvédelmünk a XIX–XX. században*" című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

19. A székesfehérvári csendőrkerület kapcsolata a közigazgatással.
X. évf. (2000) 12.sz. 58-61.p.

Mindennapi tevékenysége alapján a csendőrség mindvégig közbiztonsági őrtestület maradt. A lényeg tehát a feladatok teljes területi kiterjesztése és a közbiztonsági helyzet napi elemzése, intézkedések megszervezése volt. A teljes vidéki területre kiterjedő csendőri szervezet diszlokációját úgy alakították, hogy két-három falunként, vagy uradalmi területenként hozták létre az őrsök működési körleteit. Ezt a struktúrát a csendőrség mindvégig fenntartotta. Szervezete soha nem volt túlméretezett, vagy bonyolult. Napi tevékenysége mindig az őrsön folyt, napi, vagyis rendes járőr-szolgálatban és a járőrszolgálat során végzett nyílt nyomozati munkában. A korszak vidéki területein a csendőrség volt az egyetlen állami szervezet, amely folyamatosan jelen volt. Összességében az mondhatjuk, hogy a csendőrség szakmai és szervezeti függetlenségben, állami fegyveres erőként, de a helyi lakosság igényeihez igazodva végezte a közrend és a közbiztonság védelmével kapcsolatos feladatokat.

A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában.*" című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

20. Csendőrségtörténeti kutatásaim tapasztalatai.
XVII. évf. (2009) 20.sz. 38-43.p.

A szerző mintegy egynegyed évszázada kutatja, elsősorban a Fejér megyében működő Magyar Királyi Csendőrség történetét. Feltáró munkája során keletkezett tapasztalatait foglalta össze írásában. Észrevételei egybe csengnek a témakört művelő kutatótársai tapasztalataival. A csendőrségre vonatkozó 12 pontból kiderül, hogy a szervezet a XIX–XX: századi magyar állam leghatékonyabb rendvédelmi testülete volt.

A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A XIX–XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre"* című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

21. A polgári magyar állam központosított közbiztonsági őrtestületének közrendvédelmi szolgálata.
XIX. évf. (2010) 22.sz. 46-52.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

22. A Magyar Királyi Csendőrség és a Fejér vármegyei zsidó deportálás.
XXI. évf. (2011) 24.sz. 23-31.p.

A szerző írásában behatárolta a Magyar Királyi Csendőrség II. kerületének működési területét, hiszen a magyarországi zsidó deportálásokat úgynevezett zónánként hajtották végre, ahol egy zóna területe megegyezett egy csendőrkerület működési területével. A mű pontos adatokat szolgáltat a vizsgált zóna területén élő zsidó lakosság létszámáról, továbbá a deportálásban résztvevők létszámáról, szervezetéről és a tevékenységben a megszálló németek szerepéről. Nem maradnak felderítetlenek a vonatkozó fontosabb rendeletek és a kulcspozíciókat betöltő személyek sem, amelyeket mellékletek formájában csatolt alkotásához a szerző. Az alkotó kitér írásában a közhangulatra, a deportálások elleni tiltakozásokra és a zsidó vagyon esetleges felhasználására vonatkozó elképzelésekre is.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005"* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

23. A székesfehérvári csendőr kerület küzdelme Fejér vármegye közbiztonságáért 1884–1945.
XXI. évf. (2011) 24.sz. 32-72.p.

A szerző tanulmányában ugyan Fejér vármegye közbiztonságáról írt, azonban ugyanúgy megtalálhatók az alkotásban a csendőrség egészére érvényes ismertetések, mint ahogyan egy csepp tengervíz is tartalmazza mindazon összetevőket, amelyekből az óceánok állnak. A szerző tanulmányának olvasásakor akaratlanul is arra gondol az olvasó, hogy a testülettel szembeni előítéletek már tarthatatlanok, hiszen a testület a köz javát szolgálta, a magyar vidék rendvédelmének az érdekében állították fel és működtették. Elképesztő, hogy még a harmadik évezred elején is a magyar pártállam létrehozásának érdekében kivitelezett manőver következményeit viseli a szervezet, holott aligha van párja a magyar rendvédelem-történetben annak az eredményességnek, amit a testület a közbiztonság terén elért.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005”* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XI. GEBHARDT Helmut

Az állam- és jogtudomány egyetemi doktora, Ph.D., habilitált egyetemi tanár. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe az osztrák csendőrség története.

24. Die Österreichische Gendarmerie in XX. Jáhrhundert.
[Az osztrák csendőrség a XX. században.]
IX.évf. (1999) 10.sz. 53-58.p.

A német nyelvű tanulmány az osztrák csendőrség XX. századi szervezeti átalakulásait taglalja. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követően az uralkodó lemondott a trónról, így a — nagy múltú, lombardiai mintára az egész Habsburg-birodalomban létrehozott — csendőrség, amely addig a császári hatalom kivételes helyzetű támasza volt, átalakulásra kényszerült. Az addig szigorú katonai testületként működő csendőrségből polgári rendvédelmi szervezet lett. Hagyományait mégis töretlenül mentette át a történelem viharain, annak ellenére, hogy ruházati, felszerelési és technikai újítások tekintetében Európában élen járt. Az osztrák csendőrség közbiztonsági feladatai mellett határőrizeti feladatokat is ellátott.

A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A nyugat rendvédelem hatása a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre”* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

25. Die miliärische Organisation der Österreichischen Gendarmerie von 1849 bis 1918.
[Az osztrák csendőrség katonai szervezet 1849-től 1918-ig.]
X.évf. (2000) 12.sz. 62-64.p.

Az osztrák csendőrség katonai alapelvek szerint szervezett és működő testület volt 1849-es alapításától egészen 1918-ig, az első világháború végéig. Eredetileg a francia csendőrség lombardiai adaptációjának mintájára hozták létre. A csendőrséget Lombardia területén maga NAPÓLEON állította föl. A lombardiai minta alapján I. Ferenc József 1849-ben az egész Birodalomban bevezette a csendőrséget mint közbiztonsági testületet. A szervezet a hadügyminisztériumhoz tartozott, tagjai a sorkatonaság és a katonatisztek közül kerültek ki. Ennek megfelelő volt az életvitelük is. Laktanyában éltek, szigorú napi kiképzési programjuk volt. Csak engedéllyel nősülhettek. Mégis sok katona választotta a csendőréletet, mert még mindig jobb soruk volt, mint a császári csapatoknál. A fluktuáció viszonylag magas volt. 1918-ban az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlását követően a csendőrséget Ausztriában polgári rendvédelmi testületté alakították át, mely formáját a harmadik évezred kezdetéig megőrizte.

A tanulmány korábbi változata 1999. október 06-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában*.” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XII. HEGEDŰS Ernő

A hadtudomány Ph.D. doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a légideszantok és haditechnikai eszközeik fejlődéstörténete, valamint azoknak a XX. századi rendvédelem során megvalósított alkalmazásai, illetve a Koronaőrség története.

26. A Magyar Királyi Csendőrség harc- és gépjárművei.
XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 89-100.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

XIII. HESZTERA Franz

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe az osztrák csendőrség története.

27. Die Kommandostrukturen der Gendarmerie von 1850–1993. [A csendőrség parancsnoksági rendszere 1850–1993 között.]
IV. évf. (1994) 5.sz. 18-35.p.

Napóleon behatolásai és hódításai Ausztriába is behozták a csendőrség Franciaországban jól bevált intézményét. Ezek a csendőri részlegek, csendőrezredek a háborúk után is megmaradtak. 1851-ben Ferenc József császárral visszatért az abszolutizmus. Új állami bíróságokat, közigazgatási hatóságokat hoztak létre, de nekik is szükségük volt olyan intézményekre, melyek utasításaik, döntéseik végrehajtását segítették. Erre kiváló volt a csendőrség intézménye, így 1850-ben kialakult a csendőr ezredek törzsállománya. A császárság közigazgatása a belügyminisztérium irányítása alatt állt 1854-ig és a mindenkori örökös tartományi helyhatóságokra, járási hivatalokra és a járási kapitányságokra tagozódott. 1860-tól megváltoztatták a struktúrát. 1866-tól a csendőr ezredeket csendőrparancsnokságra keresztelték. 1871-ben a csendőrséget hozzá kívánták igazítani az adott politikai tagolódáshoz. 1874-ben a csendőrséget az akkori politikai tartományi felosztáshoz igazították. Ez a struktúra az I. világháború végéig fennmaradt. Ezután az Osztrák-Magyar Monarchia szétesett, s a csendőri testületet az osztrák szövetségi belügyminisztériumnak rendelték alá. Változtatások után 1938-ban feloszlatták a biztonsági igazgatóságokat, és az Osztrák Szövetségi Csendőrség, mint intézmény az osztrák állammal együtt megszűnt, majd 1945-ben az 1938 előtti Ausztria mintára újra létrehozták az Osztrák Szövetségi Csendőrséget. A parancsnoklási struktúra terén ezután 1993-ig nem történt változás, amikor május 1-jei hatállyal feloszlatták a csendőri részleg-parancsnokságokat.

A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Háború, forradalom, trianon*.” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XIV. ILLÉSFALVI Péter

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar véderő vadászalakulatai.

28. A németek által megszállt Bánság helyzete 1941-ben,
a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának jelentései alapján.
XIV. évf. (2008) 17.sz. 19-25.p.

A csendőrség szervezetének kalandos szerep jutott a Kárpát-medencében. A XIX. században — amely a csendőrség diadal százada volt, hiszen Európa szinte valamennyi országában ekkor állították fel a testületet — az osztrák elnyomás szervezeteként hozták létre e korszerű rendvédelmi testületet a történelmi Magyarország területén. Ebből fakadóan a kiegyezéssel a csendőrséget feloszlatták, ám 1881-ben — az ellehetetlenülő vidéki közbiztonság érdekében — újra felállították. 1919-ben — a Tanácsköztársaság időszakában — a testületet ismét megszüntették, majd a Tanácsköztársaság leverését követően újra felállították. A bűnügyi szolgálati ágat azonban 1931-ben hoztak létre a Magyar Királyi Csendőrségnél. Derekas teljesítmény, hogy a szolgálati ág létrehozása után alig több mint tíz évvel ragyogó felderítési adatokat tudott szolgáltatni. Annál inkább figyelemreméltó ez a teljesítmény, hiszen a testületen belül csupán egy alosztály foglalkozott a szélsőséges mozgalmak titkos módszerekkel való megfigyelésével. A csendőrségnél hírszerző apparátust nem is szerveztek, "csupán" a fedett bűnügyi munka szakemberei végeztek titkosszolgálati

módszerekkel és eszközökkel megfigyeléseket a szélsőséges (kommunista, nyilas stb.) mozgalmaknál. A Magyar Királyi Csendőrség ugyan rendelkezett némi hagyománnyal a hírszerző munka terén, hiszen a dualizmus időszakában egyes csendőr alakulatokat bevontak a felderítő munkába. A határszéli csendőrségnek aktív szerepe volt a szomszédos országok határ menti területeinek a felderítésében. Ezeket az adatokat a korabeli csendőri vezetés jól alkalmazta. Ezeknek a konkrét helyzeti adatoknak a birtokában voltak képesek például arra is, hogy az Orosz Birodalom és a Román Királyság zsidó pogromjai elől menekülő lakosság határvonalon történő átlépését biztosítsák, az üldözőket pedig a határvonal átlépésétől eltántorítsák. A titkosszolgálati módszerek kiterjesztése a visszaígért, de vissza nem adott Bánság térségére minden bizonnyal új része lehetett a csendőrség titkosszolgálati módszerekkel folytatott tevékenységének. Ezt az új szerepkört a csendőrség kiválóan teljesítette. A szerepkör ilyen jellegű módosításához nyilvánvalóan szükséges volt a központi államhatalom vezetésének a belegyezése, ha csak nem innen indult el a szerepkör gyarapításának az igénye. Bárhogyan is történt, az eredmények önmagukért beszélnek, amely a csendőrségi bűnügyi-szakemberek kiválóságát támasztja alá.

A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A rendvédelem humán viszonyai”* című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XV. KAISER Ferenc

A történelemtudomány Ph.D. doktora. A rendvédelem-történet magistere. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. A Magyar Hadtudományi Társaság tagja. Kutatási területe a két világháború közötti Magyar Királyi Csendőrség és a magyar hadihajózás története.

29. Az őrs mindennapi élete.
VII. évf. (1997) 8.sz. 46-56.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

30. A csendőr őrs gazdaságvédelemmel kapcsolatos feladatai a két világháború között.
VIII.évf. (1998) 9.sz. 39-44.p.

Magyarországon 1945-ig a Magyar Királyi Csendőrség felelt a vidék közbiztonságáért. A csendőrség katonailag szervezett, szigorú hierarchia szerint tagozódó testület volt. A közbiztonság megőrzése alkotta fő feladatát, melynek érdekében járőrszolgálatokat teljesítettek. A csendőrség legkisebb szervezeti egysége az őrs volt. Feladataik közé tartozott a körzethez tartozó boltok, kocsmák és italmérések, különféle vásárok, illetve zenés-táncos mulatságok ellenőrzése. Népszerűtlenebb feladat volt az adóbehajtók védelmének biztosítása. Egyes alakulatok a határőrizetben is részt vettek. Állandó feladatuk volt a csempészet elleni harc. A csendőrség szintén részt vett a vasúti szállítmányok biztosításában és a többi állami szervezettel együtt a zsidóság 1944-es deportálásában.

A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Gazdasági Rendvédelmünk a XIX–XX. században*” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

KÁLMÁN Zsolt

A hadtudomány Ph.D. doktora. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe Somogy vármegye XIX–XX. századi rendvédelem-története.

31. A Magyar Királyi Csendőrség tevékenysége Somogy vármegyében a megalakulástól 1903-ig.
XIV. évf. (2008) 17.sz. 26-36.p.

A szerző a Magyar Királyi Csendőrség Somogy megyei közrendvédelmi szolgálatát elemzi a korabeli szolgálati fajták és szolgálatteljesítések statisztikai jellegű feldolgozásával. A feltártak jól érzékeltetik, hogy viszonylag mérsékelt számú személyi állománnyal is hathatós eredményeket lehet elérni a közbiztonság javítása terén körültekintő szolgálat szervezés teljesítésével. A statisztikai adatfeldolgozást a szerző nem kapcsolta össze a vizsgált időszak köztörténeti eseményeivel.

A tanulmány korábbi változata 2003. november 11-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A rendvédelem humán viszonyai."* című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

32. Somogy vármegye bűnüldözési tapasztalatai a kiegyezéstől a I. vh-ig.
XVI. évf. (2009) 19.sz. 60-63.p.

A szerző korabeli dokumentumokra és eseményekre alapozva igyekezett rekonstruálni a dualizmuskori bűnügyi helyzetet. A vizsgált időszakban a mainál sokkal nagyobb területet fedett be az eredeti vegetáció és a megye lakossága is kevesebb volt, mint a XXI. század elején. A szerző kutatása szerint pedig a bűnügyi helyzet jobb volt a jelenleginél. A bűncselekmények jellege, a gazdasági, társadalmi környezet és a lakosság morális állapota lényegesen eltért a harmadik évezred elején tapasztalható viszonyoktól. A kiegyezéstől az első világháborúig jelentős mértékben változtak a bűnelkövetési módszerek, valamint a bűnüldözők tevékenysége is. A bűnüldözésben a legjelentősebb szervezet a Magyar Királyi Csendőrség volt, amelynek tevékenysége meghatározó módon formálta a megye bűnügyi helyzetét.

A tanulmány korábbi változata 2005. október 6-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában"* című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XVII. KESERŰ István (✞ 2004)

Bölcsészdoktor, a hadtudomány kandidátusa, nyugalmazott főiskolai tanár, a rendvédelem-történet magistere, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság örökös tiszteletbeli elnöke. Kutatási területe a magyar határőrizet 1945–1956.

33. Rendőrség és csendőrség Magyarország hadbalépésétől a hadműveletek befejezéséig.
VI. évf. (1996) 7.sz. 35-45.p.

A csendőrség és rendőrség szervezete a háborús években alapvetően nem változott. A tanulmány foglalkozik a csendőrség és rendőrség Muraköz megszállása utáni helyzetével, amiből kitűnik, hogy a rendvédelmi testületeknek közel sem volt egyszerű feladatuk ezen a területen. A közbiztonsági helyzet romlásának okozója az egyre erősödő partizáncsoportok tevékenysége volt, melyek folyamatos nyugtalanságot és károkat okoztak. 1944-ig Magyarország területén a rendvédelmi szervezetek alapvetően a békeszolgálat szabályainak megfelelően látták el tevékenységüket, bár a bombázások számos új feladatot róttak rájuk. A szovjet előrenyomulás miatt a magyar rendvédelmi testületek erőit is bevetették a harcokban, amelyekben felszereltségük és megfelelő képzettségük híján felmorzsolódtak. A súlyos veszteségek után a rendvédelmi szervezetek történetének új fejezete az Ideiglenes Nemzeti Kormány felállásával vette kezdetét.

A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Háborúból diktatúrába*" című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

34. A Magyar Királyi Csendőrség a második világháború hadműveleteiben.
VII. évf. (1997) 8.sz. 57-59.p.

A második világháborúban a csendőrség a Délvidék kivételével1944-ig békeszolgálatot látott el. 1944-ben a háború elérte az ország keleti szakaszát, és elkezdődtek az ország ellen a légi támadások, partizánakciók. A katonai vezetés hadműveletei során felhasználta a csendőrséget, ám mivel nem vették figyelembe adottságaikat, képzettségüket, indokolatlanul nagy veszteségeket szenvedtek. A csendőrök a fenti problémák ellenére jól állták meg a helyüket a frontszolgálatban. A végletekig kitartó csendőrök gyakran szó szerint az utolsó leheletükig küzdöttek. A háború utolsó szakaszában részesei voltak a németek elkeseredett utóvédharcainak, így sorsuk a pusztulás és hadifogság lett. A Budai várban rekedt erők egyetlen híradó eszköze a csendőr rádió volt, melynek utolsó üzenete tükrözi a csendőrök elszántságát: „A királyi vár romjai között teljesen körül vagyunk zárva. Kenyerünk, vizünk már napok óta nincs. Életünkkel leszámoltunk, sorsunkat a jó Istenre bíztuk." A budavári harcokat egyetlen csendőr élte túl a 3 000-ből.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-

történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XVIII. KISS Gábor ⚷ ✠✸ (✞ 2006)

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

35. Csendőrök az emigrációban.
VII.évf. (1997) 8.sz. 60-61.p.

A második világháború és az azt követő politikai rendszer miatt számos csendőr kényszerült emigrációba. Mivel a testületet feloszlatták, tagjait kollektív alapon háborús bűnössé nyilvánították. A külföldre szorult csendőrök JEGENYÉS Pál szk. csendőr főtörzsőrmester szervezésével létrehozták a M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösséget (MKCsBK) és publikációját, a Bajtársi Levelet, mely 1947-től az ezredfordulóig összekötötte a csendőröket. Ez a levél komoly rendvédelem-történeti érték. Okmányerejű bizonyítéka a csendőrsors változásainak, és méltó példa minden hivatásos számára, hogy csendőrnek lenni nem csupán munkaviszony volt, hanem a megélt „Híven, becsülettel, vitézül” jelszón alapuló életszemlélet, amely képes volt összehozni és összetartani az embereket még a legsanyarúbb körülmények között is.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XIX. KISS István Géza ⚷

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a magyar pénzügyőrség története.

36. A Magyar Királyi csendőrség hagyományai, muzeális emlékanyagainak őrzési helyei hazánkban és külföldön.
VII.évf. (1997) 8.sz. 62-67.p.

Magyar Királyi Csendőrség történetének, hagyományainak ismert és még fellelhető emléktárgyainak összegyűjtése, feldolgozása, bemutatása és megőrzése kiemelt, körültekintést igénylő feladat. Eljött az idő, hogy a külföldön szétszórtan található csendőr bajtársak által őrzött emlékek méltó helyükre kerüljenek. Száz esztendővel ezelőtt már létrejött egy csendőr bűnügyi múzeum, amelynek főleg oktatási feladata volt. Ennek anyaga azonban a második világháború során megsemmisült. A hagyományok újjáélesztéséhez hosszú évek tervszerű munkájára lesz szükség és arra, hogy a csendőrök felfogásukhoz híven a gyűjtést becsülettel és vitézül valósítsák meg. (A csendőrök anyagát 2000-ben hazaszállították, de az azóta sem került állandó kiállításra – Szerk.)

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XX. KOMÁROMI Gábor

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

37. A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti változásai 1919–1925 között.
IV.évf. (1994) 5.sz. 90-91.p.

A román megszállás idején a magyar csendőrség felett az ellenőrzést YATES amerikai ezredes gyakorolta. A románok kivonulása után a csendőrök száma 6 000 főre apadt, így a honvédelmi miniszter a Nemzeti Hadsereg állományából erősítette meg azt, megközelítőleg 17 000 főre emelve a létszámot. A kerületi parancsnokság törzsből, pótszárnyakból, szárnyakból, a szárny szakaszokból, a szakasz járásokból, a járás őrsökből állt. Emelték a határszéli különítmények számát is. 1921-ben bevezették a vármegyei csendőrszervezetet, melynek indoka az volt, hogy túl sok őrsre jutott egy-egy parancsnokság, tehát sűríteni kellett a csendőr tiszti parancsnokságo-

kat. Ez a szervezet sem vált be igazán, ezért 1924-ben a testület újjászervezték, majd szükség szerint bővítették: Az átszervezés utáni felépítés jól bevált és megmaradt az Ideiglenes Nemzeti Kormány által kiadott, a Magyar Királyi Csendőrség szervezetét megszűntető rendeletéig.

A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Háború, forradalom, trianon*" című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXI. MARKÓ György

A hadtudomány kandidátusa, a *Hadtörténelmi Közlemények* HU ISSN 0017-6540 szerkesztőbizottsági tagja. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar hadtörténelem.

38. Csendőrtisztek a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 73-79.p.

A szerző — mint a délvidéki razzia iratanyagaival foglalkozó levéltáros és a témát feldolgozó publikációk szerzőtársa és szerkesztője — történeti áttekintést nyújt az iratanyag jellegéről, sorsáról. Az iratanyagokból, illetve azok keletkezési körülményeiből vezeti le az érintettek zaklatott sorsát. A tanulmány pontos jegyzéket tartalmaz a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökének bírósága elé állított tisztekről. A szerző nem csupán érzékelteti, hanem le is írja, hogy a témakörben keletkezett, illetve ahhoz kapcsolódó bírósági ítéleteket nem lehet valódi ítéletnek tekinteni, mivel azok valamilyen politikai elvárás nyomán keletkezett koncepciós ítéleteknek tekinthetők.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–1945*" című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXII. OLASZ Lajos

A történelemtudomány Ph.D. doktora. Egyetemi adjunktus. A Magyar Hadtudományi Társaság, a Magyar Történelmi Társulat és a Magyar Repüléstörténeti Társaság tagja. Kutatási területe a két világháború közötti időszak és a II. világháború hadtörténete.

39. A légi csendőrség Magyarországon.
XXIII.évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 105-120.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

XXIII. ŐRY Károly **DT.**

Bölcsészdoktor, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XVIII–XX. század magyar rendvédelem története.

40. Maréehaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei.
VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p.

A királyi Franciaország, kontinensünk egyik meghatározó állama volt évszázadokon át, számos téren példát állítva Európa más államai számára. Franciaország hozta létre azt az őrtestületet, amely valamennyi csendőrség mintájául szolgált. Ezen testület első jelentős periódusa 1221 és 1474 közé tehető, neve Maréchaussée volt és mozgó katonai bíróságként működött. Erre a funkciójára azért volt szükség, mert a hadseregben szolgáló zsoldosok magától értetődőnek tekintették a hadműveleti területen a szabad rablást és egyéb erőszakos cselekményeket, ami különösen azért okozott problémát, mert a harcok jelentős része francia terülten folyt. A lakosság élete és javai védelmében létrehozott testület megfékezte az erőszakos cselekményeket. A háborús korszak vége után az elbocsátott, kóborló zsoldos csapatok miatt továbbra is szükség volt testületre. A zsoldos csapatok eltűnésével a Maréchaussée-t nem oszlatták fel, hanem minden tartományban meghonosították és állandó testületként fenntartották. Így született meg a francia csendőrség.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*." című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXIV. PARÁDI József **DT.**

Bölcsészdoktor, a hadtudomány kandidátusa. Az ELTE-ÁJK Magyar Jogtörténeti Tanszék külső munkatársa, a Hadtudományi Doktori Iskola témavezető oktatója, a rendvédelem-történet magistere, a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületi tagja, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke, a *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordisnis)* HU-ISSN 1216-7674 és a *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1785-3257 főszerkesztője. Kutatási területe a magyar rendvédelem története 1867–1945.

41. A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.
II.évf. (1992) 3.sz. 21-28.p.

A dualizmus idején a közrendvédelem fogalma nem csupán a mai szakterületet takarta, hanem az egész belügyi tevékenységet, így a tanulmány címe a teljes rendvédelmi tevékenységre értendő. A dualizmus tradíciói több okból is lényegesek, a korszak tanulságai előremutatóak lehetnek. Az 1848/49-es forradalmat és szabadságharcot orosz túlerővel verték le, utána diktatórikus és anakronisztikus rendszert, a neoabszolutizmust vezették be. A rendszer gazdasági nehézségek miatt — mivel rugalmatlansága miatt nem tudta biztosítani a polgáriasodás gazdasági lehetőségeit — megbukott. Kísértetiesen hasonlít a helyzet az 1956-os eseményekhez, ahol szintén az orosz hadsereg beavatkozása állított vissza egy hasonlóan diktatórikus rendszert, amely szintén gazdasági nehézségek miatt bukott meg. Ebből kiindulva joggal feltételezhetjük, hogy a kiegyezést követő rendvédelmi megoldások számos támpontot adhatnak a jövőre vonatkozóan. A tanulmány részletesen foglalkozik a tett intézkedésekkel, a csendőrség létrehozásával és szükségességével, a felmerült problémákkal és megoldásokkal.

A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Tradició és korszerűség.*" című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

42. A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881–1918.
VII.évf. (1997) 8.sz. 78-83.p.

Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc leverése után a francia mintára kialakított osztrák csendőrség tartotta fenn a rendet Magyarországon is. Ezalatt az idő alatt a csendőr elsősorban elnyomót jelentett. A kiegyezés után visszaállított pandúrintézmény viszont képtelen volt fenntartani a rendet. Emiatt született meg az 1881/III.tc. a Magyar Királyi Csendőrség felállításáról, melyet az uralkodó 1881. február 14-én szentesített. 1884-ben a csendőrség már az egész ország területén működött. Létszáma: 115 tiszt és 5 052 főlegénység. Alacsony létszáma ellenére rendkívül magas hatékonysággal működött. Ezt egyrészt központosított szervezetével és erős belső fegyelmével, másrészt tagjainak hivatástudatával és a folyamatos fejlesztésekkel érték el. A közbiztonság őrizete mellett a csendőrség határőrizeti feladatokat is ellátott.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig." című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

43. A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai.
XI.évf. (2005) 14.sz. 91-94.p.

A dualizmus időszakában működő határszéli csendőrség és az Osztrák-Magyar Monarchia felderítő szervezete közötti együttműködést mutatja be a tanulmány feldolgozva a két szervezet közötti kapcsolattartást, illetve a hírszerzés határmenti teendőiben a határszéli csendőrség speciális feladatait. A határszéli csendőrség teendői kiterjedtek a határon személyek és üzenetek rejtett formában történő átjuttatására, a határforgalomban a gyanús személyek kiszűrésére, a beszervezhető személyek felkutatására és beszervezésére, a határ túloldalán katonai szempontból érdekes információk gyűjtésére.

A tanulmány korábbi változata 2000. november 08-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Az ezer éves magyar rendvédelem*" című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

44. A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsga rendszere.
XIII.évf. (2007) 16.sz. 100-104.p.

A tanulmány a polgári magyar közigazgatás személyi állománya szakmai képzésének a részeként a szakvizsgarendszer ismertetésébe ágyazva mutatja be a csendőr tisztképzés rendszerét. A szerző rávilágít arra a körülményre, hogy a csendőr tisztképzés az állami szakvizsgarendszer speciális elemeként működött. A korabeli csendőr tisztképzés nyomán rendkívül jól felkészült, alapos elméleti és gyakorlati ismeretekkel bíró fiatal csendőr tisztek kerültek az első tiszti beosztásukba. A rendszer máig példamutató értékű, melynek hasznát kétség kívül elsősorban Magyarország lakossága élvezte. A tiszti kar magas szakmai tudásszintje megmutatkozott a szervezet eredményességében és abban, hogy csekély létszámmal is hatékonyan tudott működni.

A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története”* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

45. A csendőrség magyarországi története.
XVI.évf. (2009) 19.sz. 64-88.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

46. Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán.
XVII.évf. (2009) 20.sz. 93-99.p.

A szerző politikai prekoncepcióktól mentesen, érzelmi befolyásoltság nélkül, a történelmi tények egzakt értékelésével igyekszik a testületről véleményt nyilvánítani. A szerző dolgozatában azzal a jelenséggel foglalkozott, hogy Magyarországon — egy évszázadon belül — három ízben hozták létre, illetve szüntették meg a szervezetet. A tanulmány a szervezetet ért leggyakoribb vádakkal is foglalkozik, nevezetesen a tömeggyűlések elleni fellépésével, a zsidók deportálásában való részvételével, a politikai rendőrség jellegű tevékenység végzésével.

A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre”* című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

47. A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata.
XIX.évf. (2010) 22.sz. 77-91.p.

A polgári magyar állam határőrizetének ugyan még nem önálló szervezetként működő, azonban az első határőrizeti szakmai szervezete a határszéli csendőrség volt, amely a csendőrségen belül csapatnem jelleggel fejtette ki tevékenységét. A szerző a felállítás előzményeit, körülményeit feltárva ismerteti a szervezet létrehozását, működését, együttműködését a társ rendvédelmi testületekkel. A szervezet bemutatása kiterjed a testület felépítésére, az adminisztrációra, a létszámra, a személyi állomány képzettségére, a testület belső függelmi viszonyrendszerére is.

A tanulmány korábbi változata 2008. október 10-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában”* című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

48. A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 80-90.p.

A szerző a testület létrehozásától (1881/III.tc.) a feloszlatásáig (1690/1945.ME.r.) nyomon követi a szervezet főbb változásait, bemutatva a tendenciákat. A Magyar Királyi Csendőrség — adaptálva a külföldi csendőrségek tapasztalatait, a magyarországi hagyományokat, tekintettel a korábbi hazai közbiztonsági helyzetre és igényekre — hatékony struktúrát alakított ki, amely elősegítette a személyi állomány célszerű diszlokációját és a szervezet vezetésének eredményes megvalósítását. A szervezeti elemek bemutatása mellett a szerző ismerteti a struktúra hatékonyságát, amely messze felülmúlja a harmadik évezred elején működő rendőri szervezet eredményességét.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában*

és Magyarországon 18498-2005." című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

49. A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenysége.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 91-99.p.

A szerző a korabeli jogi szabályozásra és a történelmi körülményekre tekintettel mutatja be a testület szolgálati teendőit. Ebből fakadóan ismerteti a csendőrségi szolgálati formák korabeli szabályozását, amely a testület jogállásán illetve a személyi állomány csoportjainak jogosultságain nyugodott. Kitér a csendőrségi szolgálattal kapcsolatos néhány, a köztudatban elterjedt nézet magyarázatára, illetve a történelmi körülményekből fakadó tevékenységek ismertetésére is.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005."* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

50. A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia
Magyar Királysága külső határainak őrzésében.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 100-118.p.

Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországában az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban, valamint az általuk közösen kormányzott Bosznia-Hercegovinában egy-egy önálló csendőrség működött. A horvát csendőrség ugyanis a Magyar Királyi Csendőrség részét alkotta, bár — a horvát bán alárendeltségében — autonóm módon működött. A két társország és az 1878-ban okkupált, majd 1908-ban annektált tartomány csendőrségei részt vettek a külső határok őrzésében, jelesül a zöldhatár őrzésében. A rendvédelem — annak részeként pedig a határőrizet — nem tartozott a kiegyezési törvényben foglalt közös ügyek közé. Ennek ellenére azonban az Osztrák Császárságban, a Magyar Királyságban és Bosznia-Hercegovinában egyaránt a külső határok őrzésére nem hoztak létre olyan határőrizeti testületet, amely — a mindenkori határőrizet három klasszikus teendőit, a határforgalom ellenőrzését, a zöldhatár őrzését és a határrend betartását — egyaránt megvalósította. E helyett a két társországban és az okkupált majd annektált tartományban a határőrizeti részfeladatokat szétosztották azon rendvédelmi testületek között, amelyeknek az alapfeladataival harmonizált az adott határőrizeti részteendő. A határőrizeten belül az egyes testületek súlya és hatásköre azonban már eltérő volt a három térségben, illetve időszakonként is változott. Az alaphelyzetben meglévő azonosságnak azonban nem egyenes következménye, hogy a két társországban és a közösen irányított tartományban a csendőrségek a határőrizetben azonos tevékenységet, azonos módon láttak el.

A csendőrség határőrizeti teendőinek ellátása tekintetében a mintát egyértelműen az osztrák csendőrség jelentette. Az osztrák mintát vette át a bosznia-hercegovinai csendőrség. A Magyar Királyi Csendőrség pedig — OLÁH Ödön csendőrezredes bosznia-hercegovinai és ausztriai tanulmányútjának tapasztalatai nyomán — szintén a jól bevált gyakorlatot adaptálta működésében.

Az Osztrák-Magyar Monarchia csendőrségeinek a külső határok őrizetében azonos módon megvalósuló részvétele nem központi akarat eredménye volt, hanem az eredmények átvétele nyomán jött létre.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005."* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

51. A XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások és a csendőrség.
XXII.évf. (2012) 25.sz. 102-110.p.

A szerző az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc leverése nyomán kialakított neoabszolutizmus, az 1867. évi kiegyezésből fakadó dualizmus, az 1919. évi Tanácsköztársaság és a leverését követő rendszer, végül pedig az 1945. évi szovjet megszállás után létrehozott pártállam rendszerváltozásai kapcsán vizsgálja a csendőrség helyét. A szerző megállapítja, hogy a XIX–XX. századi magyarországi rendszerváltozások során megvalósított csendőrség-feloszlatások okai — a feloszlatók által deklaráltan — nem szakmai, hanem politikai természetűek voltak. A központi kérdés soha nem maga a csendőrség szervezete volt, hanem hogy mit kívánt az államhatalom megvalósítása. Emiatt szüntették meg a polgári állam egyik legszilárdabb támaszát képező

csendőrséget. Amikor azonban nem a polgári állam felszámolása volt a cél, a szervezetet visszaállították. E folyamat 1945 után, illetve az 1989. évi rendszerváltozással szakadt meg.

A tanulmány korábbi változata 2010. december 6-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A közbiztonság közös Kárpát-medencei örökségünk."* című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

52. Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége
XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

XXV. PERJÉSI György ifj.
A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

53. A Magyar Királyi Csendőrség létszámalakulása 1938–1945.
XIII. évf. (2007) 16.sz. 105-106.p.

A szerző a hazai és a nemzetközi politikai események, a területvisszacsatolások és a második világháború magyarországi harcainak tükrében vizsgálja a testület szervezetmódosításait, valamint az abból fakadó létszámváltozásokat. A csendőrség személyi állománya háborús veszteségeit és a békeidőszak üldöztetéseiből fakadó létszámveszteségeket igyekezett a szerző feltárni és bemutatni, melynek során valószínűleg támaszkodhatott édesapja személyes élményeire és az általa gondozott biográfia adatokra. A szerző írásában úgy véli, hogy a csendőrséget elítélő rendelet hatálytalanításával a testület becsületét helyreállították.

A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története"* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXVI. RAVASZ István

A hadtudomány kandidátusa. a Károli Gáspár Református Egyetem megbízott előadója. A Finn-Magyar Téli Háborús Emlékbizottság és a Második Világháború Nemzetközi Történész Bizottság magyar tagozatának titkára. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, a Magyar Hadtudományi Társaság, a Magyar Történészek Világszövetsége, a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Történész-Múzeológusok Társasága, a Pulszky Magyar Múzeumi Egyesület és a Szent László Hadosztály Bajtársi Egyesülete tagja. Hadtörténelmi szakértő. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar hadtörténelem.

54. Csendőrpuccs, vagy zászlószentelés? A budapesti deportálások leállítása.
VII.évf. (1997) 8.sz. 84-87.p.

A zsidó rendeletek kiadása után Magyarország német megszállását követően megkezdődött a zsidóság gettókba kényszerítése, majd deportálása. A német jelenlét miatt egyre inkább felbátorodott szélsőjobb egyre gyakrabban gondolt a kormányzó hatalmának névlegessé tételére. A rendszerint téglagyárak területén felállított gyűjtőtáborokból, ahol embertelen körülmények uralkodtak, indították őket marhavagonokban a birodalmi táborokba. HORTHY Miklós ellenezte a deportálásokat, de csak akkor lépett fel ez ellen, amikor már a budapesti zsidóság kitelepítésére került volna sor (amikor tudomást szerzett a táborok mikéntjéről). Ezzel végképp elvesztette HITLER bizalmát, de a csendőrség Horthy iránti hűsége a ténynek alapján kétségtelen.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXVII. SALLAI János

A hadtudomány egyetemi doktora és a néprajz Ph.D. doktora. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Történeti Tanszék külső előadója. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Magyar Hadtudományi Társaság tagja. Kutatási területe a magyar államhatárok története.

55. A határszéli csendőrség fegyverhasználata.
VII. évf. (1997) 8.sz. 88-90.p.

A kiegyezés következtében felszámolták a katonai határvidékeket és Magyarországnak csak az Osztrák-Magyar Monarchiával közös határszakaszain őrizték az ország határát. A magyar-román és a szerb-magyar határon a határőrizet jelentősége növekedett, ezért az ország leghatékonyabb testületét a Magyar Királyi Csendőrséget vonták be e határszakaszokon a határőrizeti teendők megvalósításába. A körülmények miatt fegyveres járőrszolgálatra volt szükség. Csendőr bárkivel szemben használhatott fegyvert, társadalmi rangra tekintet nélkül. Akkor is lőhetett, ha az ellenőrzendő személyek felszólítására nem álltak meg. Erre a szigorú intézkedésre első sorban a csempészet megakadályozása miatt volt szükség. A határszéli csendőrség feladatait az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig látta el.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

56. Francia, osztrák, magyar csendőrség fegyverhasználata a XIX. században.
IX.évf. (1999.) 10.sz. 154-159.p.

A rendvédelmi szervezetek fegyverhasználata mindig is kiemelt érdeklődést váltott ki a politikai életben résztvevők és a polgárok körében. A csendőrség felállításában nagy szerepe volt Franciaországnak. Franciaországban a csendőr fegyverhasználatát a XVIII. század végén a csendőr elleni erőszak vagy tettlegesség alkalmazása, illetve a rábízott őrhely vagy személy megvédése, ellenszegülés esetére határozták meg. Európa más államaiban, így hazánkban is a francia fegyverhasználat alapelveit alkalmazták, így a csendőr köteles volt fegyverét használni azzal szemben: aki a csendőrt erőszakosan megsértette vagy támadással fenyegette; akit bűncselekmény elkövetésén tetten ért és a felszólításra nem adta meg magát; aki őrizet alatt állt és szökést kísérelt meg; aki ellenséges viszonyok között magát gyanússá tette és felszólításra elszaladt (gyakorlatilag a kémeket kellett érteni alattuk). A fegyverhasználatot szabályozó törvény ezeken a fegyverhasználati eseteken túl is szabályozták román és szerb viszonylatban.

A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre*" című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXVIII. SÁGVÁRI György

A hadtudomány kandidátusa. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX-XX. századi magyar állam fegyveres testületeinek egyenruhatörténete.

57. Csendőr és rendőr egyenruhák a dualizmus kori Magyarországon.
III.évf. (1993) 4.sz. 161-169.p.

A dualizmus öltözködési divatja rendkívül sokszínű volt. A hagyományőrző magyar ruhától a legmodernebbnek számító öltözetekig minden megtalálható. Ebben a viseleti tarkaságban különleges helyet foglaltak el az egyenruhák és a formaruhák. Egységes egyenruhája volt a csendőrségnek. Kabátot, nadrágot mindvégig a birodalmi minta szerint viseltek. Később magyarosodni kezdett az egyenruha, de ez pusztán a szimbólumok díszítése szintjéig jutott. A csendőrség egyenruházata mindig is a honvédségéhez igazodott, akárcsak a rendfokozatok. Ezzel szemben a rendőrség ruházata inkább joviális jellegű volt, és a rendfokozatok is eltértek a csendőrségétől.

A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett

rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A dualista Magyarország rendvédelme.”* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXIX. SIMON Ferenc (✞ 2006)

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

58. A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati teendői a vagyonbiztonság ellen irányuló bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.
VIII.évf. (1998) 9.sz. 45-48.p.

A tanulmány egy csendőr személyes élményeit tartalmazza a hajdani járőrszolgálatából. "A szolgálat előtti eligazítás olyan volt számukra, mint a pap igehirdetése." A járőr gyakran a legnépszerűtlenebb feladattal, az adóbehajtók biztonsági kíséretével kezdte a napot. Egy szegény család utolsó sertését kellett egyszer az adóbehajtónak lefoglalni. Hiába volt az özvegy könyörgése, az adót meg kellett fizetni. Ám a járőrparancsnok az asszonyt behívta a házba és titokban saját zsoldjából adott neki, hogy az adósságát kifizethesse. Ilyen és sok más eseményről hallhattunk első kézből a tanulmány előadójától.

A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Gazdasági Rendvédelmünk a XIX–XX. században*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

59. Egy kiérdemelt emlékbélyeg és egy nem érdemelt megbélyegzés története.
IX.évf. (1999) 10.sz. 160-163.p.

A referátum Raoul WALLENBERG és egy csendőr kirendeltség deportálás idei tevékenységéről szól. 1944-ben konferenciát rendeztek a zsidók megmentésére, így Magyarországon létrejött a gellérthegyi svéd kirendeltség, melynek működtetésével WALLENBERG-et bízták meg. Egy csendőr különítménynek kellett megakadályozniuk innen a zsidók elhurcolását, ami sikeresnek bizonyult. WALLENBERG pedig svéd menleveleket juttatott el a zsidókhoz. Sajnos a csendőr különítmény által végzett munkát nem ismerték el, helyette az érdemtelen megbélyegzést kapta. WALLENBERG az USA által emlékbélyegben részesült, eltűnését, hollétét fél évszázados homály takarja.

A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre”* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXX. SUBA János

A geodézia egyetemi és Ph.D. doktora, a rendvédelem-történet magistere. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság alelnöke, a Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordisnis) HU ISSN 1216-6774 és a Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Preasidii Ordinis) HU-ISSN 1785-3257. szerkesztője, magyar államhatár-történeti szakértő. Kutatási területe a magyar állam geodéziai elhelyezkedése és jelölése története.

60. A Magyar Királyi Csendőrség szerepe az északi demarkációs vonalon 1919–1923.
VII.évf. (1997) 8.sz. 91-94.p.

Az első világháború után Magyarország határait demarkációs vonal jelölte ki. Északon a Csehszlovák megszállás alá került magyar területek és az anyaország között fennálló kapcsolatokat a demarkációs vonal nem tudta elvágni. Az ideiglenes határon 5-5 km széles sávban megengedték a mezőgazdasági forgalmat, ami rövidesen 10 km-re bővült. A magyar- csehszlovák vasúti együttműködést külön egyezmények szabályozták. A határőrizeti feladatokat a Magyar Királyi Vámőrség látta el. A fent említett körülmények miatt a kishatárforgalom igen jelentős és nehezen ellenőrizhető volt. A forgalom összesen 51 fő- és 92 mellékúton zajlott, a többit lezárták, vagy járhatatlanná tették.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itáli-*

án és Ausztrián keresztül — Budapestig." című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az elő-adás, javított, bővített és átdolgozott változata.

61. Határcsendőr zászlóaljak 1919–1921. Áttérés a katonai határőrizetre.
XII.évf. (2007) 15.sz. 182-191.p.

A Magyar Királyi Csendőrségnek már volt határőrizeti tapasztalata, melyre a határmenti csendőrség által, illetve a katonai határőrizetre való áttérés alkalmával tett szert. A vesztes háború nyomán létrejött helyzetben, az ország belsejében kialakult határ-, illetve demarkációs vonalak hatékony ellenőrzésére a határrendőrség alkalmatlannak bizonyult. Az újjáalakuló magyar haderő alárendeltségébe tartozóan szervezték meg a határcsendőr zászlóaljakat, részben a csendőrség, részben pedig a véderő személyi állományából. A határcsendőr zászlóaljak szervezésére a fővezérség augusztus 22-én kelt, a katonai közigazgatás újjászervezéséről szóló rendeletben foglaltak alapján került sor. A határcsendőr zászlóaljakat a haderő Határforgalmi Katonai Felügyelője (HKF) felügyelte. A határrendőrséget a belügyminiszter külön rendelettel szűntette meg, a határőrizeti teendők ellátására újabb rendelettel utasította a csendőrség határmenti alakulatait. A határcsendőrök a határőrizet mellett a közrendvédelmi feladatokat is ellátták. Létszámuk 10 000 fő körüli volt. A határcsendőrök működési területe a demarkációs vonalaktól számított 8-10 km széles területsáv, az úgynevezett határőv volt. A határcsendőr zászlóaljak a Magyar Királyi Vámőrség létrehozásáig működtek. A kormány 1921. március 3-án hozott határozatot a fegyveres őrtestületek fejlesztésre. 1921. augusztus 25-én a pénzügyminisztérium rendelettel állította fel a Magyar Királyi Vámőrséget, amely 1921. szeptember elsején átvette a határcsendőr zászlóaljak határőrizeti tevékenységét.

A tanulmány korábbi változata 2001. november 06-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Az európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században."* című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

62. A Magyar Királyi Csendőrség létszámának tervezett felemelése 1918-ban.
XIII. évf. (2007) 16.sz. 113-120.p.

A szerző az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje vezetésének az elképzeléseit tárta fel a harctevékenység lezárását követő időszakra vonatkozóan. A katonai vezetés világosan látta, hogy a háborús időszakból a békeidőszakba történő átmenet nem lesz zökkenőmentes. Az uralkodó előzetes jóváhagyásával tervet dolgoztak ki az osztrák és a magyar kormány számára mindkét csendőrség létszámának jelentős és ideiglenes felduzzasztására, abból a célból, hogy e szervezetek alkalmassá váljanak a katonatömegek leszerelésére, illetve a korábbinál jelentősebb karhatalmi feladatok ellátására. Annak ellenére, hogy a terv kivitelezése jelentős financiális forrásokat igényelt, mindkét kormány egyetértett annak kivitelezésével. Magyar részről a horvát bánnal is sikeres egyeztetés valósult meg. A történelmi események felgyorsulása nyomán azonban már nem maradt idő az előrelátó tervek megvalósítására. A vesztes háború katonai és civil tömegei elégedetlenségének a magyar rendvédelmi szervezetek valószínűleg akkor sem tudtak volna gátat szabni, ha felduzzasztott létszámmal működtek volna. A póttartalékosokkal kiegészített és az eredeti hivatásos állomány töredékével rendelkező csendőrség pedig elvesztette befolyását az események alakulása felett. Talán mégis másképp alakult volna a Kárpát-medence sorsa, ha a katonai vezetés elképzelését sikerült volna megvalósítani? Ma már kideríthetetlen, azonban az elgondolás mindenképpen érdekes színfoltja az osztrák és a magyar történelem összezavarodott időszakának. A tervezet egyben bizonyítéka a korabeli szakmai vezetés magas színvonalának, előrelátásának és körültekintésének.

A tanulmány korábbi változata 2002. november 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A rendvédelmi szakképzés története."* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

63. 1918 forró nyara és a Magyar Királyi Csendőrség.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 119-125.p.

Az Osztrák-Magyar Monarchia tartalékai elfogytak az első világháború állóharcai során. A korábbi háborúkat a gazdasági potenciál és az erőforrások háborúja váltotta fel. Ebben az egyenlőtlen küzdelemben a Magyar Királyság csak veszíthetett ugyan, azonban a háborúba sodródott ország vezetői megkísérelték a lehetetlent. Minden mozgósítható erőt a frontra irányítottak. Hiába. Ennek a keretében vonultatták be a csendőröket is, akik kiválóan tevékenykedtek az alparancsnoki beosz-

tásokban. A csendőrök bevonultatása azonban jelentős mértékben gyengítette a testületet, amelyet csupán részlegesen tudott ellensúlyozni a pót tartalékosok testülethez vezénylése. A meggyengült csendőrség pedig nem volt képes megfékezni az elkeseredett emberek éhséglázadásait. A belső rend felbomlott, amely a frontok összeomlásához vezetett. A Magyar Királyi Csendőrség helyét és szerepét vizsgálja a szerző nemzeti történelmünk ezen szomorú időszakában.

A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849–2005.”* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

64. A Magyar Királyi Csendőrség és a vasútbiztonság 1917-1918.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 126-135.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

65. A császári csendőrség tiszti kara 1849-1868.
XXII.évf. (2012) 25.sz. 116-128.p.

A tiszti kar létszámváltozásaira koncentráló anyag számos táblázatot is tartalmaz. A létszám ismertetése mellett azonban a szerző bemutatja a testület szervezeti felépítését is. Mivel a rendvédelem nem tartozik a szerző kutatási területei közé, ebből fakadóan a csendőrséget a haderő integráns részének tekinti. A csendőrök személyükben katonának minősültek ugyan azonban a szervezet csak részlegesen tartozott a haderő kötelékébe, működésének felügyeltét és irányítást nem a hadügyminisztérium látta el.

A tanulmány korábbi változata 2010. december 6-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A közbiztonság közös Kárpát-medencei örökségünk.”* című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXXI. SZAKÁLY Sándor

66. Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.
I.évf. (1991) 1.sz. 38-44.p.

Az 1881-ben létrehozott Magyar Királyi Csendőrség centralizált, közbiztonsági, katonailag szervezett őrtestület volt. Az 1920-as években a csendőrség kötelékében katonai alakulatokat is elrejtettek. A testület közbiztonsági és belső szolgálatot látott el. Háromféle szolgálati formát különböztettek meg: rendes szolgálatot, a felhívásra történő szolgálatot, illetve az ellenőrző szolgálatot. 1928-ban létrehozták Pécsett a Közrendészeti Akadémiát, mert a Ludovika kicsinek bizonyult, de ez 1931-ben meg is szűnt. A 1930-as években állították fel a központi nyomozóparancsnokságot. A II. világháború idején megerősödött a csendőrség, növekedett a létszáma is. A csendőrséget 1945-ben oszlatták fel, elsősorban politikai szempontok alapján.

A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848–1945.*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

67. A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője.
II.évf. (1992) 3.sz. 29-34.p.

A két világháború közötti korszak tapasztalatait és vívmányait ötven évig nem hogy hasznosítani, de még említeni sem volt tanácsos. Emiatt különösen nehéz pontosan felkutatni ezen időszak rendvédelmi szervezeteit, így a tanulmány két szervezetre, a rendőrségre és a csendőrségre koncentrál. 1919-ben valamennyi testületet beolvasztották a Vörös Őrségbe. A Tanácsköztársaság után azonban restauráció következett és az 1881/III.tc. a csendőrségről szóló törvény újra hatályba lépett. Ezen tc. alapján szervezték újra a csendőrséget, azonban a trianoni békediktátum miatt szükséges volt egy új törvény, az 1922/VII.tc. meghozása. A csendőrség feladata elsősorban a bűnmegelőzési célú járőrözés volt. Az idő múlásával megjelent a szakosodás, kialakult a vasúti- és vízi csendőrség, valamint a központi nyomozó szervezet. Rendkívül szigorú képzési követelmények, szilárd fegyelem erősítette a csendőrség szakmai felkészültségét. A rendőrség ezzel szemben egy lazább, civil ruhás szolgálatra épülő, főleg nyomozási tevékenységet ellátó szervezet volt, amely elsősorban a városokban működött.

A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Tradició és korszerűség."* című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

68. A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.
III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p.

Az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc leverése után Magyarország területén az osztrák csendőrség zsandárezredei tartották fenn a rendet egészen a kiegyezésig. A zsandárok kivonása után a vármegyék pandúri és csendbiztosi intézményei nem tudták megállítani a bűnözést. TISZA Kálmán miniszterelnök 1880. november 29-én törvényjavaslatot nyújtott be a magyar közbiztonsági intézmények újjászervezéséről. A törvényjavaslatot kisebb módosításokkal 1881/III.tc.-ként fogadták el és hirdették ki. Ezen törvény alapján jött létre a Magyar Királyi Csendőrség, mely a belügyminiszternek és bizonyos ügyekbe a honvédelmi miniszternek lett alárendelve. Szervezetileg csendőr kerületparancsnokságra, csendőr szárnyparancsnokságokra, csendőr szakaszparancsnokságokra és csendőr őrsökre tagozódott. Szigorúak voltak a felvételi követelmények és rendkívül szigorú fegyelem uralkodott a csendőrségen belül. Többek között ennek köszönhette kivételes eredményességét.

A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A dualista Magyarország rendvédelme."* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

69. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége (Rövid áttekintés).
IV.évf. (1994) 5.sz. 55-58.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

70. A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.
V.évf. (1995) 6.sz. 122-129.p.

Az újjászervezett csendőrség szervezetében az 1920-as években változás ált be, a korábbi tagozódást új váltotta fel. A legkisebb egység továbbra is az őrs maradt, ez lehetett gyalog, lovas és vegyes őrs. A csendőrség magasabb szintű szervezetei a járások, a szakaszok, a szárnyak, az osztályok, majd legfelsőbb szintként a kerületek voltak. A területi visszacsatolásokig Magyarországon hét, utána kilenc kerületi parancsnokság működött. Az őrsökön végzett közbiztonsági járőrszolgálat mellett a csendőrség bűnügyi nyomozói munkát is végzett. Rendkívül nagy figyelmet fordítottak a képzésre, úgy elméleti, mint gyakorlati szinten. A csendőrség tagjainak életét szigorú előírások szabályozták. Laktanyai körletekben helyezték el őket, ettől csak a családosok esetében tértek el, bár azok jelentős része is az őrsi laktanyában lakott. Szigorúan tilos volt bármit is elfogadniuk magánszemélyektől, az esetleges jutalmazásra szánt összeget a csendőrség jutalmazási és segélyezési alapjába lehetett befizetni.

A tanulmány korábbi változata 1994. októberében hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme."* című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

71. Akik a Magyar Királyi Csendőrséget – 1938 és 1945 között – vezették.
XXI.évf. (2011) 24.sz. 136-153.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

XXXII. SZELEI József

Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

72. Katonából csendőr, csendőrből járőrvezető.
VII.évf. (1997) 8.sz. 103-104.p.

Az 1930-as években egyre több katonai alakulatot rejtettek fedőnév alatt a szabad fegyverkezés tilalma miatt. A fedő intézmények egyike volt a Magyar Királyi Rendőr Újonc Iskola. Ide vonult be SZELEI József 1937. október 1-jén katonai szolgálatára. A tanulmányban élményeit rögzítette, ahogy a kiképzés után előbb Kárpátalja visszafoglalásában vett részt, majd a csendőrséghez átsze-

relve nyomozószolgálatot látott el. Figyelemre méltó, hogy a nyomozás során már akkor is a kriminalisztika alapelveire építve dolgoztak.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXXIII. SZŰCS János

Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

73. A francia csendőrség helye, feladatai napjainkban.

IX.évf. (1999) 10.sz. 189-191.p.

A jelenlegi Francia Nemzeti Csendőrség 1791 óta létezik. A csendőr kerületek megfelelnek az adminisztratív tagozódásnak. A csendőrség legfőbb parancsnoka a francia köztársasági elnök. A szervezetnek alapvetően két funkciója van: honvédelmi, valamint rendvédelmi. A csendőrség feladatai közül a leglényegesebb a közrendvédelem. Ezen felül hatáskörét gyarapítják még a vízirendészeti és a közlekedésrendészeti teendők is. Speciális feladatokat látnak el a barlangász csendőrök, a hegyi mentő csendőrök, a légirendész csendőrök és a légiszállító csendőrök. A testület szervezetének különleges részét alkotja a biztonsági és különleges bevetési elit alakulat, amely a csendőrségi kommandóból, csendőrségi ejtőernyős századból és a csendőrség elnöki biztonsági csoportból áll. A csendőrséghez tartozik még a Mobil Csendőrség és a Köztársasági Gárda is, amelyek a katonai és külföldi személyek védelmét látják el.

A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én hangzott el Budapesten A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre"* című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXXIV. TAMÁSKA Endre ✠ (✞ 2010)

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

74. Egy csendőr őrs országos tekintélye.

IX.évf. (1999) 10.sz. 12-18.p.

A maga nemében érdekes tanulmányból ismerhető meg, milyen jelentős szerepet képes betölteni egy csendőr őrs. A szovjetek ejtőernyős partizán egységeket dobtak le hazánk területére, a lengyeleknél is nagy tömegekben gyülekeztek már a partizánok, rajtaütöttek a német őslakosságon, lemészárolták a legénységet és a lengyeleket is gyilkolták. Az esetleges szovjet partizánbetörés megakadályozására lépett fel egy határmenti magyar csendőr őrs, melynek nyomán lezárták a magyar határ frekventált részeit. Ezen akció részletei ismerhetjük meg a szerző tanulmányából, aki személyesen vezette a határlezárás korabeli műveletét.

A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre"* című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXXV. VARRÓ István Tamás 🎖 ✠

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar pénzügyőrség története.

75. Rádió közvetítés az ungvári csendőr iskolából.

„Székely fiúkból nevelik a magyar csendőröket" közvetítés az ungvári csendőr iskolából.

XII.évf. (2007) 15.sz. 212-219.p.

A forrásközlemény értékes információkat nyújt a Magyar Királyi Csendőrségről. Még fontosabb talán azon információ, amely bepillantást enged ama szemléletmódba, amellyel az illetékesek a legfontosabb korabeli magyar rendvédelmi testülettel foglalkoztak. A szerző ugyan csupán érintő-

legesen tér ki a Magyar Rádió műsorszerkesztő mechanizmusára, mégis érdekes adatokat tudhat meg az olvasó a Magyar Rádió működéséről. A legfontosabb információ azonban a publikált anyag szellemiségében rejlik. Nevezetesen a műsorszerkesztők célja nem a tömeghangulat kiszolgálása, a nyereség hajszolása volt, hanem tudományos népszerűsítő stílusban igyekeztek egzakt ismereteket nyújtani a hallgatóságnak. A Magyar Királyi Csendőrségről szóló műsor meghallgatása nyomán a rádióműsor élvezőinek nem csupán az általános intelligenciaszintje gyarapodhatott a csendőr szervezettípus európai történetére vonatkozóan (ezzel napjaink magyar értelmiségének többsége sincs tisztában), hanem a hallgatók a Magyar Királyi Csendőrség tevékenységéről, a közigazgatásban betöltött szerepéről is többet tudtak, mint amit a műsor sugárzását megelőzően ismertek. Úgy tűnik a Magyar Rádió értékeket igyekezett közvetíteni a hallgatóinak, a szerkesztés vezérelvét valószínűsíthetően nem a profit és nem a népszerűség képezte.

A tanulmány korábbi változata 2001. november 06-án hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Az európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században.*" című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

76. Hatvan éves a Magyar Királyi Csendőrség.
XIII.évf. (2007) 16.sz. 140-146.p.

A forrásközlemény értékes információkat nyújt a Magyar Királyi Csendőrségről. Még fontosabb talán azon információ, amely bepillantást enged azon szemléletmódba, amellyel az illetékesek a legfontosabb korabeli magyar rendvédelmi testülettel foglalkoztak. A szerző ugyan csupán érintő-
legesen tér ki a Magyar Rádió műsorszerkesztő mechanizmusára, mégis érdekes adatokat tudhat meg az olvasó a Magyar Rádió működéséről. A legfontosabb információ azonban a publikált anyag szellemiségében rejlik. Nevezetesen a műsorszerkesztők célja nem a tömeghangulat kiszolgálása, a nyereség hajszolása volt, hanem tudományos népszerűsítő stílusban igyekeztek egzakt ismereteket nyújtani a hallgatóságnak. A Magyar Királyi Csendőrségről szóló műsor meghallgatása nyomán a rádióműsor élvezőinek nem csupán az általános intelligenciaszintje gyarapodhatott a csendőr szervezettípus európai történetére vonatkozóan (ezzel napjaink magyar értelmiségének többsége sincs tisztában), hanem a hallgatók a Magyar Királyi Csendőrség tevékenységéről, a közigazgatásban betöltött szerepéről is többet tudtak, mint amit a műsor sugárzását megelőzően ismertek. Úgy tűnik a Magyar Rádió értékeket igyekezett közvetíteni a hallgatóinak, a szerkesztés vezérelvét valószínűsíthetően nem a profit és nem a népszerűség képezte

A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„Rendvédelmi szakképzés története"* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXXVI. VEDÓ Attila

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX–XX. századi magyar államhatár és a Magyar Királyi Csendőrség története.

77. A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenységének szabályozása a dualizmus idején.
XXIII.évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 170-184.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

78. A Francia Nemzeti Csendőrség a két világháború között.
XXIII.évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 185-196.p.

A szerző a csendőrség mint rendvédelmi testülettípus anyaszervezetének, a francia csendőrségnek a fejlődését mutatja be a két világháború között. Az alkotó dolgozatának kezdetén a francia csendőrség történetét vázolta fel a kezdetektől az I. világháborúig. Erre alapozva a két világháború közötti időszakban számba veszi mindazon szervezeti és működési változtatásokat, amelyek hozzájárultak a testület modernizációjához. E fejlesztéseket azonban nem csupán szűk szakmai szempontok szerint mutatja be, hanem a vizsgált időszak társadalmi változásaiból vezeti le a testület módosításait. Összességében a testületet kiváló hatékonysággal működő, eredményes szervezetként értékeli a szerző.

A tanulmány korábbi változata 2013. február 15-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar közbiztonság-történeti tudományos szimpozion-sorozatnak *„A XIX–XX. századi európai és magyarországi*

csendőrségek." című XIII. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXXVII. ZACHAR József (✞ 2010)

Az MTA doktora. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság örökös tagja. Kutatási területe a Habsburg-birodalom fegyveres testületei.

79. Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849–1918.
VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p.

Ferenc József trónra kerülése után a HABSBURG-birodalom kemény, központosított politikát követett. Mindamellett lehetőséget kellett biztosítani a feudális korlátok lebontására és a kapitalista fejlődés biztosítására. Ez megkövetelte egy új összbirodalmi biztonsági fegyveres erő megteremtését is. Alexander BACH indítványa alapján az uralkodó elrendelte a birodalmi csendőrség felállítását. Komoly akadályt jelentett azonban a magyarok passzív ellenállása, majd a vesztes itáliai és porosz háború. Ezen események kényszerítették az uralkodót a magyarokkal történő kiegyezésre. Ezek után az császári csendőrség kivonult Magyarországról, azonban a testület az örökös tartományokban eredeti formájában a világháború végéig fennmaradt.

A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én hangzott el Budapesten, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig."* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás, javított, bővített és átdolgozott változata.

XXXVIII. ZEIDLER Sándor

A rendvédelem-történet magistere. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökségi tagja. Magyar Numizmatikai Társaság tagja. Az Európai Hagyományőrző Egyesületek Szövetségének a tagja. Az archontologia, fallerisztika, heraldika, insigniológia, vexillológia, numizmatika, ikonográfia történelmi segédtudományoknak a XIX–XX. századi magyar rendvédelemre alkalmazott változatát műveli, munkásságában az általa gondozott szakterület szakértője. Kutatási területe a magyar rendvédelmi testületek XIX–XX. századi egyenruha és rangrendszere, valamint a magyar kitüntetések.

80. A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei.
VII.évf. (1997) 8.sz. 110-112.p.
A mű recenzióját lásd jelen kötetben.

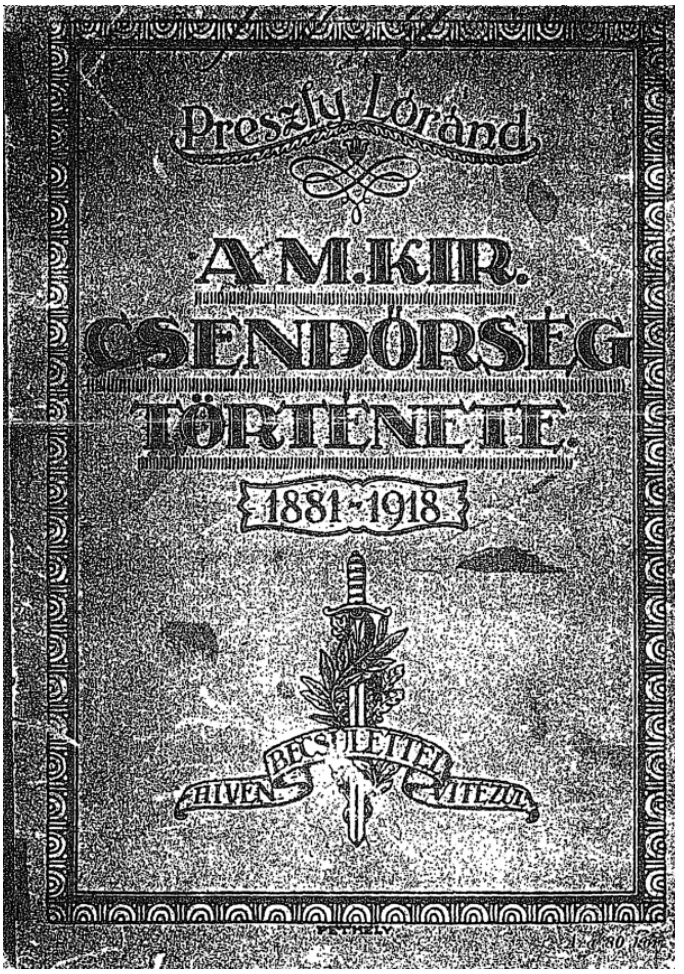
XXXIX. ZÉTÉNYI Zsolt

Az állam- és jogtudomány egyetemi doktora. A BAJCSY-ZSILINSZKY Társaság főtitkára, Nemzeti Jogvédő Alapítvány kuratóriumának Elnöke, Magyar Konzervatív Alapítvány kuratóriumának elnöke. 1990–1994 országgyűlési képviselő. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség.

81 A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök jogállása 1945-ben és azután.
(Egy elfelejtett szervezet és jelmondat: „Híven, becsülettel, vitézül!")
XXI.évf. (2011) 24.sz. 154-165.p.

A szerző ugyanezen témakörben
„A Magyar Királyi Csendőrség és a csendőrök 1945 előtt és után"
címmel új tanulmányt készített jelen kötetbe.

A Magyar Királyi Csendőrség történetét kutatók által publikált önálló csendőrség-történeti témájú kötetek.

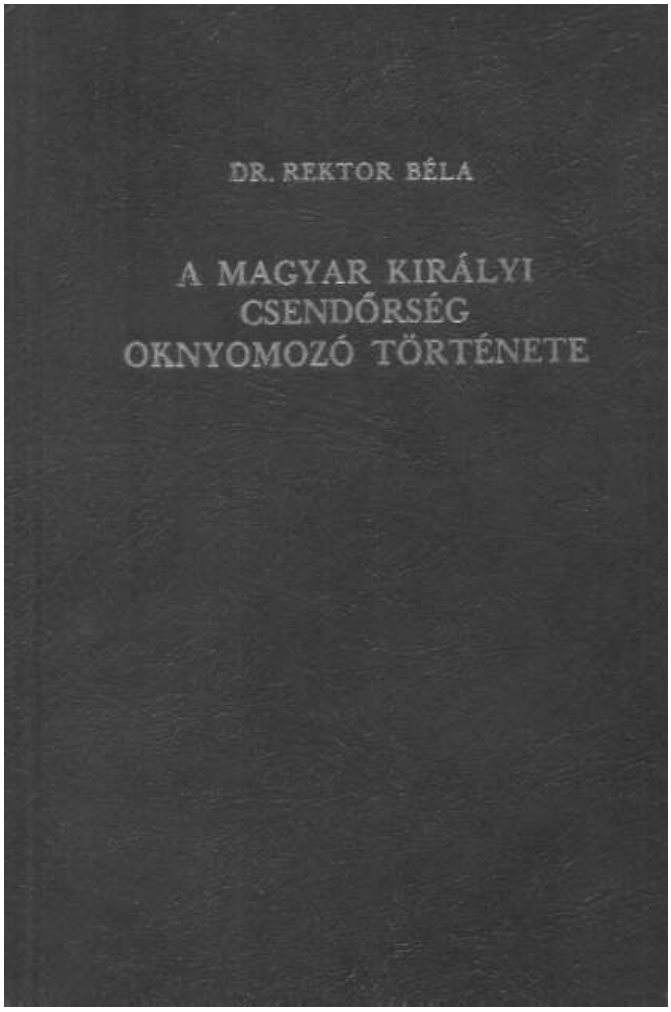

PRESZLY Lóránd:
A magyar Királyi Csendőrség története 1881-1919.

Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.

A mű a Magyar Királyi Csendőrség történetét mutatja be a testület alapításától 1919-ig terjedő időszakig 142 oldalon.

A könyv teljességében olvasható és letölthető az MKCsBK www.csendor.com című honlapján át

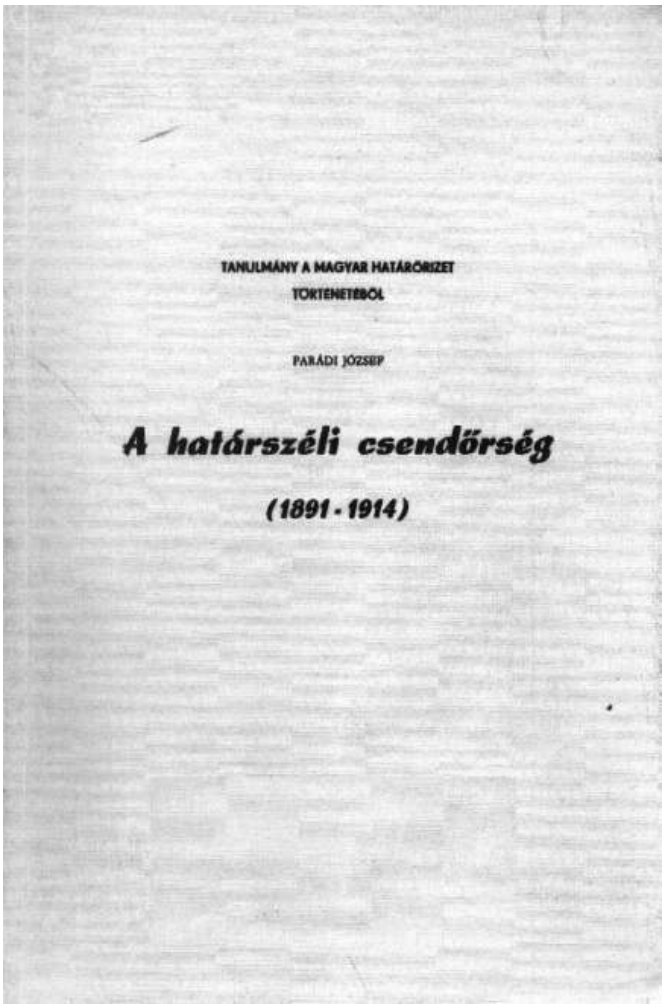

REKTOR Béla:
A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.

Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

A mű a Magyar Királyi Csendőrség történetét és a II. világháború után testület személyi állományának emigrációba kényszerült tagjai tevékenységét mutatja be 552 oldalon.

A könyv teljességében olvasható és letölthető az MKCsBK www.csendor.com című honlapján át.

PARÁDI József:
A határszéli csendőrség 1891-1914.

Budapest, 1984, Határőrség.
HU-ISBN —

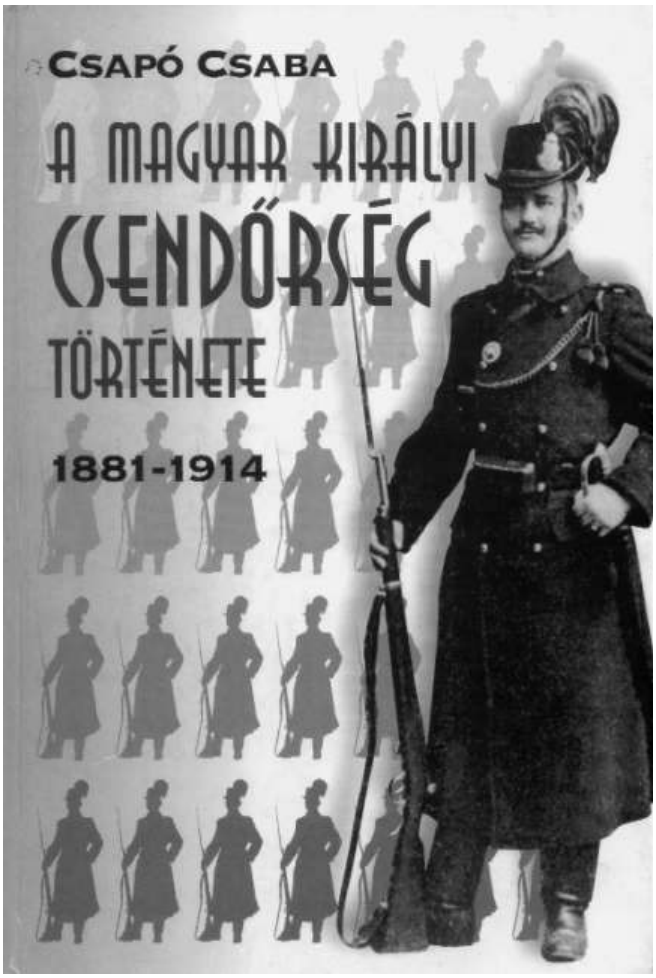
A mű a határszéli csendőrség történetét mutatja be
91 oldalon.

SZAKÁLY Sándor:
A magyar tábori csendőrség.

Budapest, 1990, Zrínyi.
HU-ISBN 963 32 6560 6.

A mű a magyar tábori csendőrség történetét mutatja be 154 oldalon.

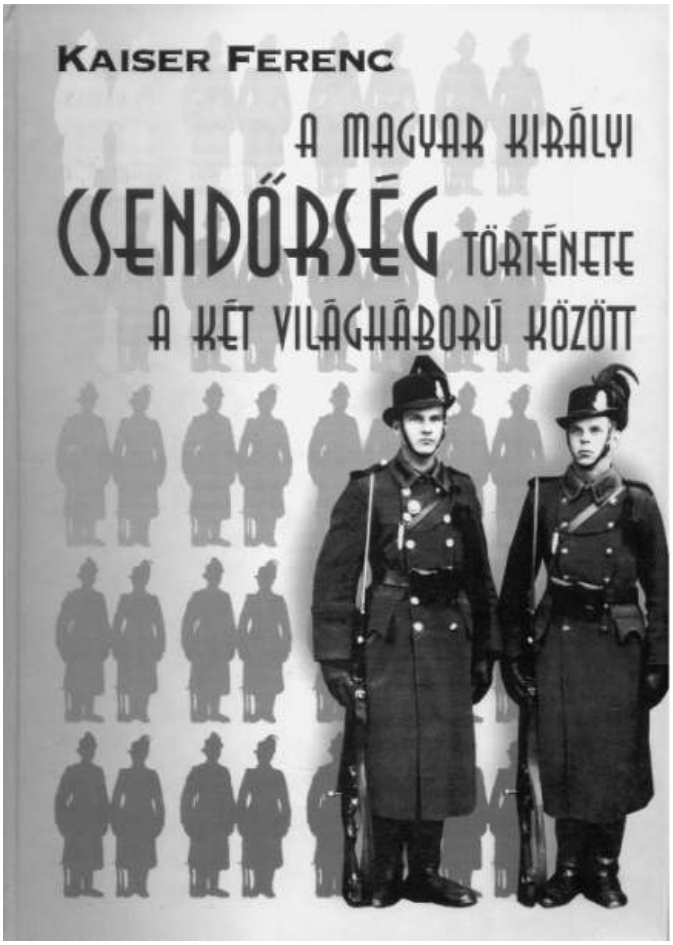

CSAPÓ Csaba:
A Magyar Királyi Csendőrség története
1881-1914.

Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói
Alapítvány. HU-ISBN 963 90 7940 5.

/Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

A mű a Magyar Királyi Csendőrség
1881 és 1914 közötti időszakának történetét mutatja be
186 oldalon.

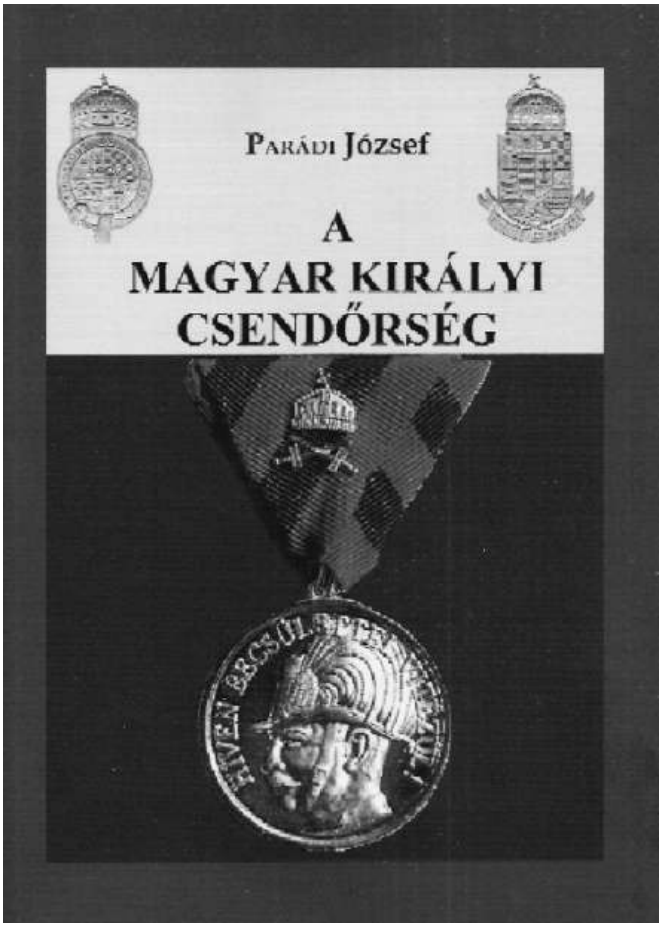

KAISER Ferenc:
A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.

Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány.
HU-ISBN 963 9079 82 0.

/Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.

A mű a két világháború közti időszak Magyar Királyi Csendőrség történetét mutatja be 175 oldalon.

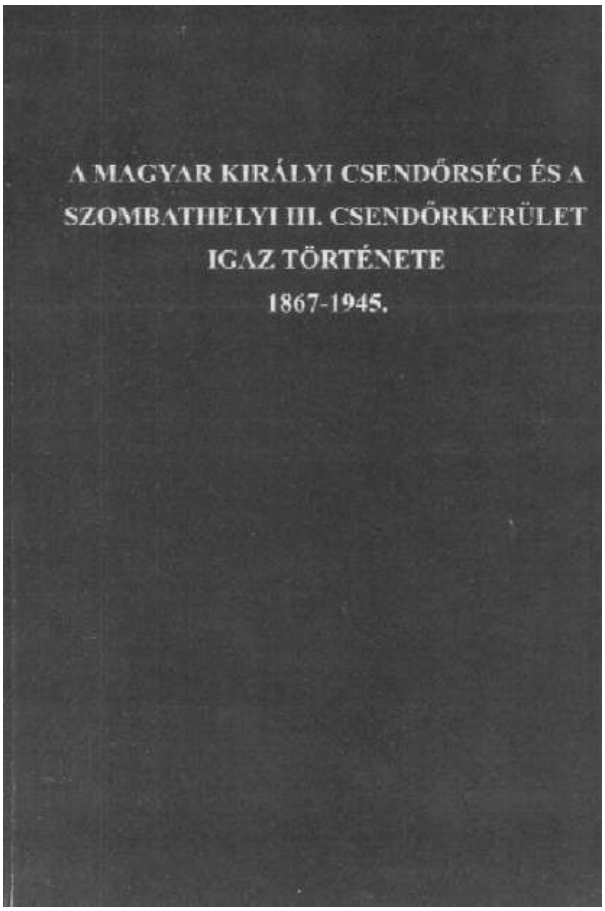

PARÁDI József:
A Magyar Királyi Csendőrség.
Az első magyar polgári, központosított,
Közbiztonsági őrtestület
1881-1945.

Budapest, 2012,
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti
Tudományos Társaság.
HU-ISBN 978 963 08 4794 0

/A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./
HU-ISSN 2062-8447

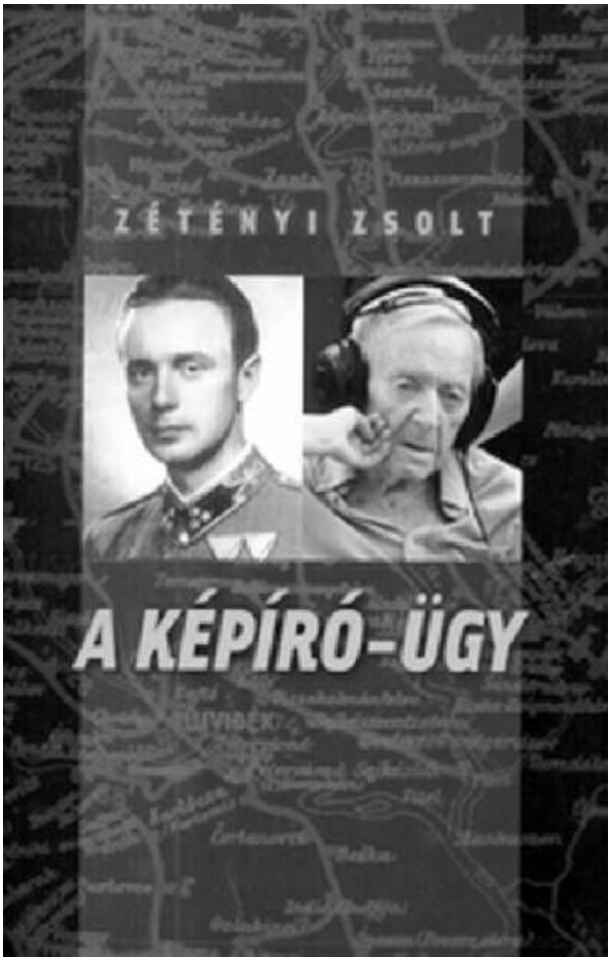
A mű a Magyar Királyi Csendőrség történetét mutatja be
281 oldalon.

id. KOCSIS Tibor - ifj. KOCSIS Tibor:
A magyar királyi csendőrség
és a szombathelyi III. csendőrkerület igaz története
1867-1945.

Szombathely, 2012, DOC Hungary Kft. HU-ISBN 978
963 08 6046 8

A mű a Magyar Királyi Csendőrség
szombathelyi kerületének történetét ismerteti
554 oldalon.

ZÉTÉNYI Zsolt:
A Képíró-ügy. Tanulmány és dokumentumközlés.

Budapest, 2013,Kairosz Kiadó.
HU-ISBN 978 963 66 2499 6

A szerző művében az ártatlanul megvádolt dr. KÉPÍRÓ Sándor szkv. cső. szds. Ügyéről szól, akit a Fővárosi Bíróság 2011. VII. 18-án az ellene felhozott vádak alól felmentett.
A 97 éves ember a vádakat és a média egy része által keltett tömeghisztériát már Nem tudta elviselni, valószínűleg ennek hatására vesztette el az életét. Az alkotó mondandóját 384 oldalon fejtette ki.

SZAKÁLY Sándor:
Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945 között vezették. Történelmi-statisztikai áttekintés a Magyar Királyi Csendőrség felső vezetőiről.

Budapest, 2013, Magyar Napló Kiadó.
HU-ISBN 978 963 99 6127 2

A mű a szerzőnek a két világháború közötti
magyar katonai felső vezetés feltárására irányuló munkásságába
illeszkedik. A szerző a Magyar Királyi Csendőrség 1919-1945 közötti
vezetőinek az életútját mutatja be
200 oldalon.